

పండిత శ్రీ పాళేలి నారాయణన్ నంబూదిరి గారు రచించిన

దేవీనారాయణీయం

(మొత్తం 41 దశకాలు మరియు 480 శ్లోకాలు)

వ్యాఖ్యానం – ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి

దేవీనారాయణీయం – మొదటి దశకం శ్లోకాలు ప్రతిపదార్థ విశేషాదులతో- ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 19 07 25

దేవీనారాయణీయం – శ్లోకాలు 1-10 వ్యాఖ్యానం

శ్లోకం 1

యస్మిన్నిదం యత ఇదం యదిదం యదస్మాత్

ఉత్తీర్ణరూపమభిపశ్యతి యత్సమస్తం .

నో దృశ్యతే చ వచసాం మనసశ్చ దూరే

యద్భాతి చాదిమహసే ప్రణమామి తస్మై .. 1-1..

పదవిభాగం:

యస్మిన్నిదం (యస్మిన్ + ఇదం), యత ఇదం (యతః + ఇదం), యదిదం (యత్ + ఇదం), యదస్మాత్ (యత్ + అస్మాత్), ఉత్తీర్ణరూపమభిపశ్యతి (ఉత్తీర్ణరూపమ్ + అభిపశ్యతి), యత్, సమస్తం, నో, దృశ్యతే, చ, వచసాం, మనసశ్చ (మనసః + చ), దూరే, యద్భాతి (యత్ + భాతి), చ, ఆదిమహసే, ప్రణమామి, తస్మై.

అన్వయం:

యస్మిన్ ఇదం, యతః ఇదం, యత్ ఇదం, యత్ అస్మాత్ ఉత్తీర్ణరూపం, యత్ సమస్తం అభిపశ్యతి, చ వచసాం మనసః దూరే యత్ నో దృశ్యతే చ యత్ ఆదిమహసే భాతి, తస్మై ప్రణమామి.

ప్రతి పదార్థం:

యస్మిన్ = దేనియందు, ఇదం = ఈ జగత్తు, యతః = దేనినుండి, ఇదం = ఈ జగత్తు, యత్ = ఏది, ఇదం = ఈ జగత్తు, యత్ = ఏది, అస్మాత్ = దీనినుండి, ఉత్తీర్ణరూపం = ఉద్భవించిన రూపం కలదో, యత్ = ఏది, సమస్తం = సమస్తాన్ని, అభిపశ్యతి = చూచుచున్నదో, చ = మరియు, వచసాం = మాటలకు, మనసః = మనసులకు, దూరే = దూరమున, యత్ = ఏది, నో = కనిపించదో, దృశ్యతే = కనబడునో, చ = మరియు, యత్ = ఏది, ఆదిమహసే = మొదటి తేజస్సుతో, భాతి = ప్రకాశించుచున్నదో, తస్మై = అట్టి దాని కొరకు, ప్రణమామి = నమస్కరించుచున్నాను.

తాత్పర్యం:

ఈ జగత్తు దేనియందు ఉందో, దేనినుండి పుట్టిందో, ఏది ఈ జగత్తుగా ఉందో, దేనినుండి ఉద్భవించినదై సమస్తాన్ని చూస్తుందో, మాటలకు, మనసులకు అందక దూరంగా ఉన్నా కూడా ఏదైతే ఆదిమహస్సుతో ప్రకాశిస్తూ ఉంటుందో, అట్టి ఆ తేజస్సు స్వరూపానికి నమస్కరిస్తున్నాను.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం పరమాత్మ యొక్క సర్వవ్యాపకత్వాన్ని, అనాదిత్వాన్ని, మరియు అతీంద్రియత్వాన్ని వివరిస్తుంది. సృష్టి, స్థితి, లయ కారణమైన ఆ పరాత్పరుణికి ప్రణామం అర్పించబడుతుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** నమ (నమస్కరించుట) – ప్రణమామి
- **పదం:** ప్రణమామి – ఆత్మనేపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**

- ○ యదిదం (యత్ + ఇదం) — జశ్త్వ సంధి
- ○ యదస్మాత్ (యత్ + అస్మాత్) — జశ్త్వ సంధి
- ○ మనసశ్చ (మనసః + చ) — విసర్గ సంధి
- ○ యద్భాతి (యత్ + భాతి) — జశ్త్వ సంధి

- **సమాసాలు:**
  - ○ ఆదిమహసే — ఆదిమత్ మహః (మొదటి తేజస్సు) — కర్మధారయ సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో విశేషణం ద్వారా దైవం యొక్క గుణగణాలు వర్ణించబడినాయి కాబట్టి విశేషోక్తి అలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

ఉపనిషత్తులలో బ్రహ్మం గురించి చెప్పిన అనేక శ్లోకాలు దీనికి దగ్గరగా ఉంటాయి. "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" (తైత్తిరీయ ఉపనిషత్తు) అనే శ్లోకం ఈ భావాన్నే ధ్వనిస్తుంది. భగవద్గీతలో కూడా పరమాత్మ సర్వవ్యాపకత్వం గురించి చెప్పబడింది.

శ్లోకం 2

న స్త్రీ పుమాన్ న సురదైత్యనరాదయో న

క్లీబం న భూతమపి కర్మగుణాదయశ్చ .

భూమంస్త్వమేవ సదనాద్యవికార్యనంతం

సర్వం త్వయా జగదిదం వితతం విభాతి .. 1-2..

పదవిభాగం:

న, స్త్రీ, పుమాన్, న, సురదైత్యనరాదయో (సుర + దైత్య + నర + ఆదయః), న, క్లీబం, న, భూతమపి (భూతం + అపి), కర్మగుణాదయశ్చ (కర్మ + గుణ + ఆదయః + చ), భూమంస్త్వమేవ (భూమన్ + త్వం + ఏవ), సదనాద్యవికార్యనంతం (సత్ + అనాది + అవికారి + అనంతం), సర్వం, త్వయా, జగదిదం (జగత్ + ఇదం), వితతం, విభాతి.

అన్వయం:

త్వం న స్త్రీ, న పుమాన్, న సురదైత్యనరాదయః, న క్లీబం, న అపి భూతం, చ న కర్మగుణాదయః. హే భూమన్, త్వం సత్ అనాది అవికారి అనంతం ఏవ. త్వయా ఇదం సర్వం జగత్ వితతం విభాతి.

ప్రతి పదార్థం:

న = కాదు, స్త్రీ = స్త్రీ, పుమాన్ = పురుషుడు, న = కాదు, సుర = దేవతలు, దైత్య = రాక్షసులు, నర = మానవులు, ఆదయః = మొదలైనవారు, న = కాదు, క్లీబం = నపుంసకుడు, న = కాదు, భూతం = జీవి, అపి = కూడా, కర్మ = కర్మలు, గుణ = గుణాలు, ఆదయః = మొదలైనవి, చ = మరియు, భూమన్ = ఓ సర్వవ్యాపకా, త్వం = నీవు, ఏవ = మాత్రమే, సత్ = ఉన్నది, అనాది = ఆది లేనిది, అవికారి = మార్పు లేనిది, అనంతం = అంతం లేనిది, సర్వం = అంతా, త్వయా = నీచేత, జగత్ = జగత్తు, ఇదం = ఈ, వితతం = వ్యాపించబడి, విభాతి = ప్రకాశించుచున్నది.

తాత్పర్యం:

నీవు స్త్రీవి కావు, పురుషుడవు కావు, దేవతలు, రాక్షసులు, మానవులు మొదలైనవారు కావు, నపుంసకుడు కావు, జీవివి కావు, కర్మలు, గుణాలు మొదలైనవి కావు. ఓ సర్వవ్యాపకా! నీవు సత్యమైన, అనాదియైన, మార్పులేని, అంతంలేని పరతత్త్వము. ఈ సమస్త జగత్తు నీచే వ్యాపించబడి ప్రకాశిస్తోంది.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం పరమాత్మ యొక్క నిర్గుణ నిరాకార స్వరూపాన్ని, మరియు సర్వవ్యాపకత్వాన్ని స్పష్టం చేస్తుంది. సృష్టిలోని ఏ భేదాలకు అతీతమైనదని, అయినా సమస్త సృష్టికి ఆధారమని తెలియజేస్తుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **పదం:** భూమంస్త్వం — సంబుద్ధి ఏకవచనం
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
  - కర్మగుణాదయశ్చ (కర్మ + గుణ + ఆదయః + చ) — దీర్ఘ సంధి, విసర్గ సంధి
  - జగదిదం (జగత్ + ఇదం) — జశ్త్వ సంధి
- **సమాసాలు:**
  - సదనాద్యవికార్యనంతం — సత్ చ అనాది చ అవికారి చ అనంతం చ — ద్వంద్వ సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో పరమాత్మ యొక్క గుణాలను "న" అనే నిషిద్ధ వాక్యంతో చెప్పడం ద్వారా నిషేధాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భగవద్గీతలో "నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః" (2.23) వంటి శ్లోకాలు ఆత్మ యొక్క అవికారిత్వాన్ని, నిర్గుణత్వాన్ని వివరిస్తాయి. ఉపనిషత్తులలో "నేతి నేతి" వాక్యం (బృహదారణ్యక ఉపనిషత్తు) కూడా ఇదే భావాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 3

రూపం న తేఽపి బహురూపభృదాత్తశక్తి-

ర్నాట్యం తనోషి నటవత్ఖలు విశ్వరంగే .

వర్షాణి తే సరసనాట్యకలావిలీనా

భక్తా అహో సహృదయా క్షణవన్నయంతి .. 1-3..

పదవిభాగం:

రూపం, న, తేఽపి (తే + అపి), బహురూపభృదాత్తశక్తి (బహురూపభృత్ + ఆత్తశక్తిః), నాట్యం, తనోషి, నటవత్ఖలు (నటవత్ + ఖలు), విశ్వరంగే, వర్షాణి, తే, సరసనాట్యకలావిలీనా, భక్తా, అహో, సహృదయా, క్షణవన్నయంతి (క్షణవత్ + నయంతి).

అన్వయం:

తే రూపం న అపి, బహురూపభృత్ ఆత్తశక్తిః త్వం విశ్వరంగే నటవత్ ఖలు నాట్యం తనోషి. అహో, సహృదయా భక్తాః తే సరసనాట్యకలావిలీనా వర్షాణి క్షణవత్ నయంతి.

ప్రతి పదార్థం:

రూపం = రూపం, న = లేదు, తే = నీకు, అపి = అయినప్పటికీ, బహురూపభృత్ = అనేక రూపాలను ధరించిన, ఆత్తశక్తిః = గ్రహించబడిన శక్తి కలదానవై, నాట్యం = నాట్యాన్ని, తనోషి = చేయుచున్నావు, నటవత్ = నటుని వలె, ఖలు = నిశ్చయంగా, విశ్వరంగే = ప్రపంచమనే రంగస్థలంపై, వర్షాణి = సంవత్సరాలను, తే = నీ, సరసనాట్యకలావిలీనా = రసవంతమైన నాట్యకళయందు లీనమైన, భక్తా = భక్తులు, అహో = ఆహా, సహృదయా = మంచి హృదయం కలవారు, క్షణవత్ = క్షణము వలె, నయంతి = గడుపుచున్నారు.

తాత్పర్యం:

నీకు రూపం లేకపోయినా, అనేక రూపాలను ధరించి, అపార శక్తితో ఈ ప్రపంచమనే రంగస్థలంపై నటుని వలె నాట్యం చేస్తున్నావు. ఆహా! నీ రసవంతమైన నాట్యకళయందు లీనమైన సహృదయులైన భక్తులు సంవత్సరాల కాలాన్ని క్షణాల వలె గడిపేస్తున్నారు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దైవలీలను, భక్తుల తన్మయత్వాన్ని చక్కగా వివరిస్తుంది. పరమాత్మ నిరాకారుడైనప్పటికీ, భక్తుల కొరకు వివిధ రూపాలను ధరించి లీలావిలాసాలు ప్రదర్శిస్తాడని, ఆ లీలామృతంలో మునిగి తేలే భక్తులకు కాలం కూడా తెలియదని చెప్పబడింది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** తన్ (వ్యాపించుట, విస్తరించుట) — తనోషి
- **పదం:** తనోషి — పరస్మైపది, మధ్యమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - తేఽపి (తే + అపి) — పూర్వరూప సంధి
    - బహురూపభృదాత్తశక్తి (బహురూపభృత్ + ఆత్తశక్తిః) — జశ్త్వ సంధి, దీర్ఘ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - విశ్వరంగే — విశ్వమే రంగం — రూపక సమాసం
    - సరసనాట్యకలావిలీనా — సరసమైన నాట్యకళయందు విలీనమైన — సప్తమీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో "నటవత్" అనే ఉపమానంతో దైవం యొక్క లీలా విలాసం పోల్చబడింది కాబట్టి ఉపమాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

అనేక భక్తి కవులు దైవాన్ని నర్తకుడిగా, జగత్తును రంగస్థలంగా వర్ణించారు. శివుని నటరాజ స్వరూపం, కృష్ణుని రాసలీలలు ఈ భావాన్నే ప్రతిబింబిస్తాయి. లీలాశుకుని "కృష్ణ కర్ణామృతం"లో శ్రీకృష్ణుని లీలావిశేషాలపై భక్తుల తన్మయత్వం వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 4

రూపానుసారి ఖలు నామ తతో బుధైస్త్వం
దేవీతి దేవ ఇతి చాసి నిగద్యమానా .
దేవ్యాం త్వయీర్యస ఉమా కమలాఽథ వాగ్ వా
దేవే తు షణ్ముఖ ఉమాపతిరచ్యుతో వా .. 1-4..

పదవిభాగం:

రూపానుసారి, ఖలు, నామ, తతో, బుధైస్త్వం (బుధైః + త్వం), దేవీతి (దేవీ + ఇతి), దేవ, ఇతి, చాసి (చ + అసి), నిగద్యమానా, దేవ్యాం, త్వయీర్యస (త్వయి + ఈశ), ఉమా, కమలాఽథ (కమలా + అథ), వాగ్ (వాక్), వా, దేవే, తు, షణ్ముఖ, ఉమాపతిరచ్యుతో (ఉమాపతిః + అచ్యుతః), వా.

అన్వయం:

తతః రూపానుసారి ఖలు నామ. బుధైః త్వం దేవీ ఇతి దేవ ఇతి చ నిగద్యమానా అసి. దేవ్యాం త్వయి ఉమా కమలా అథ వాక్ వా ఈశ్యసే. తు దేవే షణ్ముఖ ఉమాపతిః వా అచ్యుతః వా (ఈశ్యసే).

ప్రతి పదార్థం:

రూపానుసారి = రూపమును అనుసరించినది, ఖలు = నిశ్చయంగా, నామ = పేరు, తతః = కాబట్టి, బుధైః = పండితులచే, త్వం = నీవు, దేవీ = దేవి, ఇతి = అని, దేవ = దేవుడు, ఇతి = అని, చ = మరియు, అసి = ఉన్నావు, నిగద్యమానా = చెప్పబడుతున్నావు, దేవ్యాం = దేవి యందు, త్వయి = నీయందు, ఈశ్యసే = ప్రభువుగా ఉండును, ఉమా = ఉమాదేవి, కమలా = లక్ష్మీదేవి, అథ = లేక, వాక్ = సరస్వతి, వా = లేక, దేవే = దేవుని యందు, తు = అయితే, షణ్ముఖ = షణ్ముఖుడు, ఉమాపతిః = ఉమాపతి (శివుడు), అచ్యుతః = అచ్యుతుడు (విష్ణువు), వా = లేక.

తాత్పర్యం:

పేరు అనేది రూపమును అనుసరించే ఉంటుంది కదా! అందుకే పండితులు నిన్ను దేవి అని, దేవుడు అని కూడా అంటారు. దేవి స్వరూపంలో నీవే ఉమ, కమల, లేక సరస్వతిగా ప్రకాశిస్తావు. దేవుని రూపంలో అయితే నీవే షణ్ముఖుడు, శివుడు లేక విష్ణువుగా ఉంటావు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం పరమాత్మ యొక్క ఏకత్వాన్ని, బహురూపధారిత్వాన్ని వివరిస్తుంది. ఒకే పరమాత్మ శివ, విష్ణు, శక్తి, సుబ్రహ్మణ్య మొదలైన వివిధ నామరూపాలతో పూజింపబడుతుందని తెలియజేస్తుంది. నామరూపాలు భిన్నమైనా, ఆరాధ్య దైవం ఒక్కటే అన్న అద్వైత భావన ఇక్కడ వ్యక్తమవుతుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** గద్ (చెప్పుట) — నిగద్యమానా (కర్మణి ప్రయోగం)
- **పదం:** నిగద్యమానా — కర్తరి ప్రయోగం

- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - బుద్ధైస్త్వం (బుద్ధైః + త్వం) — విసర్గ సంధి
    - దేవీతి (దేవీ + ఇతి) — యణాదేశ సంధి
    - చాసి (చ + అసి) — దీర్ఘ సంధి
    - త్వయీర్యస (త్వయి + ఈశ) — యణాదేశ సంధి (ఈశ ధాతువు)
    - కమలాఽథ (కమలా + అథ) — పూర్వరూప సంధి
    - ఉమాపతిరచ్యుతో (ఉమాపతిః + అచ్యుతః) — విసర్గ సంధి, పూర్వరూప సంధి
- **సమాసాలు:**
    - రూపానుసారి — రూపమును అనుసరించునది — ఉపపద తత్పురుష సమాసం
    - ఉమాపతి — ఉమకు పతి — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో ఒకే దైవాన్ని అనేక రూపాలతో వర్ణించబడింది కాబట్టి అతిశయోక్తి అలంకారం లేదా తద్గుణ అలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

పురాణాలలో మరియు స్మృతులలో "ఏకం సత్ విప్రా బహుధా వదంతి" (ఋగ్వేదం) అనే భావం ఈ శ్లోకానికి మూలం. ఆదిశంకరాచార్యుల అద్వైత సిద్ధాంతంలో బ్రహ్మం ఒక్కటే, మిగిలినవన్నీ దాని లీలావిశేషాలుగా చెప్పబడింది.

శ్లోకం 5

త్వం బ్రహ్మ శక్తిరపి ధాతృరమేశరుద్రైః
బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీశ్చ .
రాజ్ఞీవ కారయసి సుభ్రు నిజాజ్ఞయైవ
భక్తేష్వనన్యశరణేషు కృపావతీ చ .. 1-5..

పదవిభాగం:

త్వం, బ్రహ్మ, శక్తిరపి (శక్తిః + అపి), ధాతృరమేశరుద్రైః (ధాతృ + రమేశ + రుద్రైః), బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీశ్చ (బ్రహ్మాండ + సర్గ + పరిపాలన + సంహృతీన్ + చ), రాజ్ఞీవ (రాజ్ఞీ + ఇవ), కారయసి, సుభ్రు, నిజాజ్ఞయైవ (నిజ + ఆజ్ఞయా + ఏవ), భక్తేష్వనన్యశరణేషు (భక్తేషు + అనన్యశరణేషు), కృపావతీ, చ.

అన్వయం:

సుభ్రు, త్వం బ్రహ్మ శక్తిః అపి. ధాతృరమేశరుద్రైః బ్రహ్మాండ సర్గ పరిపాలన సంహృతీన్ చ రాజ్ఞీ ఇవ నిజాజ్ఞయా ఏవ కారయసి. చ అనన్యశరణేషు భక్తేషు కృపావతీ (అసి).

ప్రతి పదార్థం:

త్వం = నీవు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, శక్తిః = శక్తి, అపి = కూడా, ధాతృ = బ్రహ్మ, రమేశ = విష్ణువు, రుద్రైః = రుద్రులతో, బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండాన్ని, సర్గ = సృష్టించుట, పరిపాలన = పాలించుట, సంహృతీన్ = సంహరించుట, చ = మరియు, రాజ్ఞీ = రాణి, ఇవ = వలె, కారయసి = చేయించుచున్నావు, సుభ్రు = ఓ సుందరమైన కనుబొమ్మలు కలదానా, నిజ = నీ, ఆజ్ఞయా = ఆజ్ఞచేత, ఏవ = మాత్రమే, భక్తేషు = భక్తులయందు, చ = మరియు, అనన్యశరణేషు = ఇతర శరణం లేనివారైన భక్తులందు , కృపావతీ = దయగలదానవు, (అసి= అగుచున్నావు)

తాత్పర్యం:

ఓ సుందరమైన కనుబొమ్మలు కలదానా! నీవు బ్రహ్మ స్వరూపిణివి, శక్తి స్వరూపిణివి కూడా. బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులచేత బ్రహ్మాండ సృష్టి, స్థితి, సంహారాలను రాణి వలె నీ స్వంత ఆజ్ఞచేతనే చేయిస్తున్నావు. మరియు నిన్ను తప్ప వేరెవరూ శరణం లేని భక్తులయందు దయగలదానవు అగుచున్నావు

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క పరాశక్తిత్వాన్ని, త్రిమూర్తులకూ అధిష్ఠానదేవతగా ఉండటాన్ని తెలియజేస్తుంది. దేవి సర్వకారణీభూతురాలు, సృష్టి స్థితి లయలకు మూలకారణం అని, అదే సమయంలో భక్తుల పట్ల అత్యంత దయామయి అని వివరిస్తుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** కృ (చేయుట) — కారయసి (ప్రేరణార్థకం)
- **పదం:** కారయసి — ప్రేరణార్థకం, మధ్యమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
  - శక్తిరపి (శక్తిః + అపి) — విసర్గ సంధి
  - ధాతృరమేశరుద్రైః (ధాతృ + రమేశ + రుద్రైః) — దీర్ఘ సంధి (రమేశ, రుద్ర పదాలు)
  - బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీశ్చ (బ్రహ్మాండ + సర్గ + పరిపాలన + సంహృతీన్ + చ) — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం, శ్చుత్వ సంధి
  - రాజ్ఞీవ (రాజ్ఞీ + ఇవ) — సవర్ణదీర్ఘ సంధి
  - నిజాజ్ఞయైవ (నిజ + ఆజ్ఞయా + ఏవ) — దీర్ఘ సంధి, వృద్ధి సంధి
  - భక్తేష్వనన్యశరణేషు (భక్తేషు + అనన్యశరణేషు) — యణాదేశ సంధి
- **సమాసాలు:**
  - బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీన్ — బ్రహ్మాండస్య సర్గః, పరిపాలనమ్, సంహృతిః చ — ద్వంద్వ సమాసం
  - అనన్యశరణేషు — అన్యః శరణః న విద్యతే యేషాం తే — బహువ్రీ హి సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో దేవిని రాణితో పోల్చబడింది కాబట్టి ఉపమాలంకారం ఉంది. అలాగే, త్రిమూర్తులచేత పనులు చేయించడాన్ని వర్ణించడం ద్వారా అతిశయోక్తి అలంకారం కూడా ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

దేవీ భాగవతం, దేవీ మాహాత్మ్యం వంటి గ్రంథాలలో దేవి యొక్క పరాశక్తిత్వము, ఆమె నుండి త్రిమూర్తుల ఆవిర్భావం, వారి కర్మలు ఆమె ఆజ్ఞాబద్ధమని అనేక చోట్ల వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 6

మాతా కరోతి తనయస్య కృతే శుభాని
కర్మాణి తస్య పతనే భృశమేతి దుఃఖం .
వృద్ధౌ సుఖం చ తవ కర్మ న నాపి దుఃఖం
త్వం హ్యేవ కర్మఫలదా జగతాం విధాత్రీ .. 1-6..

పదవిభాగం:

మాతా, కరోతి, తనయస్య, కృతే, శుభాని, కర్మాణి, తస్య, పతనే, భృశమేతి (భృశమ్ + ఏతి), దుఃఖం, వృద్ధౌ, సుఖం, చ, తవ, కర్మ, న, నాపి (న + అపి), దుఃఖం, త్వం, హ్యేవ (హి + ఏవ), కర్మఫలదా, జగతాం, విధాత్రీ.

అన్వయం:

మాతా తనయస్య కృతే శుభాని కర్మాణి కరోతి. తస్య పతనే భృశం దుఃఖం ఏతి. చ వృద్ధౌ సుఖం (ఏతి). తవ కర్మ న దుఃఖం నాపి సుఖం. హి త్వం ఏవ జగతాం కర్మఫలదా విధాత్రీ.

ప్రతి పదార్థం:

మాతా = తల్లి, కరోతి = చేయుచున్నది, తనయస్య = కుమారుని, కృతే = కొరకు, శుభాని = శుభమైన, కర్మాణి = పనులను, తస్య = వాని, పతనే = పతనమునందు, భృశం = మిక్కిలి, ఏతి = పొందును, దుఃఖం = దుఃఖమును, వృద్ధౌ = వృద్ధియందు, సుఖం = సుఖమును, చ = మరియు, తవ = నీ, కర్మ = కర్మ, న = కాదు, నాపి = కూడా కాదు, దుఃఖం = దుఃఖం, త్వం = నీవు, హి = నిశ్చయంగా, ఏవ = మాత్రమే, కర్మఫలదా = కర్మఫలాలను ఇచ్చునది, జగతాం = లోకాలకు, విధాత్రీ = సృష్టికర్త.

తాత్పర్యం:

తల్లి తన కుమారుడి కోసం శుభకార్యాలు చేస్తుంది. కుమారుడు పతనం అయినప్పుడు మిక్కిలి దుఃఖాన్ని పొందుతుంది, అభివృద్ధి చెందినప్పుడు సుఖాన్ని పొందుతుంది. కానీ నీ కర్మ (లీల) దుఃఖం కలిగించదు, సుఖం కూడా కలిగించదు. నిశ్చయంగా నీవు లోకాలకు కర్మఫలాలను ఇచ్చేదానివి మరియు సృష్టికర్తవి.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం కర్మఫలదాతగా దైవం యొక్క స్థానాన్ని వివరిస్తుంది. తల్లి తన బిడ్డపై ప్రేమతో కర్మలు చేసినా, వాటి ఫలాలను బట్టి సుఖదుఃఖాలు పొందుతుంది. కానీ దైవం నిష్క్రియమైనప్పటికీ, సర్వ కర్మలకు ఫలదాత. దైవం యొక్క కర్మలు సుఖదుఃఖాలకు అతీతమైనవని, అవి జగత్కల్యాణార్థం అని భావం.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** కృ (చేయుట) — కరోతి, ధా (ధరించుట, సృష్టించుట) — విధాత్రీ
- **పదం:** కరోతి — పరస్మైపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం

- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - నాపి (న + అపి) — దీర్ఘ సంధి
    - హ్యేవ (హి + ఏవ) — యణాదేశ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - కర్మఫలదా — కర్మణాం ఫలం దదాతి ఇతి — ఉపపద తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో తల్లిని ఉపమానంగా తీసుకొని దైవం యొక్క నిష్క్రియత్వాన్ని, కర్మఫలదాతృత్వాన్ని వర్ణించడం ద్వారా దృష్టాంతాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భగవద్గీతలో కర్మ సిద్ధాంతం గురించి, దైవం కర్మఫలదాత గురించి అనేక చోట్ల చెప్పబడింది. "న మాం కర్మాణి లింపంతి" (భగవద్గీత 4.14) అనే శ్లోకం దైవం యొక్క కర్మనిర్మలత్వాన్ని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 7

సర్వత్ర వర్షసి దయామత ఏవ వృష్ట్యా

సిక్తః సుబీజ ఇవ వృద్ధిముపైతి భక్తః .

దుర్బీజవద్వ్రజతి నాశమభక్త ఏవ

త్వం నిర్ఘృణా న విషమా న చ లోకమాతః .. 1-7..

పదవిభాగం:

సర్వత్ర, వర్షసి, దయామత (దయామ్ + అతః), ఏవ, వృష్ట్యా, సిక్తః, సుబీజ, ఇవ, వృద్ధిముపైతి (వృద్ధిమ్ + ఉపైతి), భక్తః, దుర్బీజవద్వ్రజతి (దుర్బీజవత్ + ప్రజతి), నాశమభక్త (నాశమ్ + అభక్తః), ఏవ, త్వం, నిర్ఘృణా, న, విషమా, న, చ, లోకమాతః.

అన్వయం:

అతః త్వం సర్వత్ర దయాం వృష్ట్యా ఏవ వర్షసి. సిక్తః భక్తః సుబీజ ఇవ వృద్ధిం ఉపైతి. ఏవ అభక్తః దుర్బీజవత్ నాశం ప్రజతి. లోకమాతః, త్వం న నిర్ఘృణా, న విషమా చ.

ప్రతి పదార్థం:

సర్వత్ర = అంతటా, వర్షసి = వర్షించుచున్నావు, దయామ్ = దయను, అతః = అందుకే, ఏవ = మాత్రమే, వృష్ట్యా = వర్షముతో, సిక్తః = తడిసిన, సుబీజ = మంచి విత్తనం, ఇవ = వలె, వృద్ధిం = వృద్ధిని, ఉపైతి = పొందును, భక్తః = భక్తుడు, దుర్బీజవత్ = చెడ్డ విత్తనం వలె, ప్రజతి = పొందును, నాశం = నాశనాన్ని, అభక్తః = భక్తుడు కానివాడు, ఏవ = మాత్రమే, త్వం = నీవు, నిర్ఘృణా = దయలేనిదానివి, న = కాదు, విషమా = పక్షపాతబుద్ధి గలదానివి, న = కాదు, చ = మరియు, లోకమాతః = ఓ లోకమాతా.

తాత్పర్యం:

ఓ లోకమాతా! నీవు అంతటా దయను వర్షము వలె వర్షిస్తావు. నీ దయతో తడిసిన భక్తుడు మంచి విత్తనం వలె వృద్ధి చెందుతాడు. భక్తుడు కానివాడు దుర్బీజం వలె నాశనమవుతాడు. నీవు దయలేనిదానివి కావు, పక్షపాతం గలదానివి కావు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దైవం యొక్క నిష్పక్షపాత దయాగుణాన్ని వివరిస్తుంది. దైవం యొక్క దయ అందరిపై సమానంగా ఉన్నప్పటికీ, దానిని స్వీకరించే పాత్రను బట్టి ఫలం ఉంటుందని, భక్తి కలిగినవారు అభివృద్ధి చెందుతారని, లేనివారు నశిస్తారని తెలియజేస్తుంది. ఇది కర్మ సిద్ధాంతాన్ని, శ్రద్ధ యొక్క ప్రాముఖ్యతను పరోక్షంగా సూచిస్తుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** వృష్ (కురుయుట) — వర్షసి, ఇణ్ (పొందుట) — ఉపైతి
- **పదం:** వర్షసి — పరస్మైపది, మధ్యమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
  - దుర్బీజవద్వ్రజతి (దుర్బీజవత్ + వ్రజతి) — జశ్త్వ సంధి (ప్రాతిపదిక)
  - నాశమభక్త (నాశమ్ + అభక్తః) — పూర్వరూప సంధి
- **సమాసాలు:**
  - సుబీజ — సుందరం బీజం — కర్మధారయ సమాసం
  - దుర్బీజ — దుష్టః బీజం — కర్మధారయ సమాసం
  - నిర్ఘృణా — నిర్గతా ఘృణా యస్యాః సా — బహువ్రీహి సమాసం
  - లోకమాతః — లోకస్య మాతా — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో భక్తుడిని సుబీజంతో, అభక్తుడిని దుర్బీజంతో పోల్చడం ద్వారా ఉపమాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భగవద్గీతలో "సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోఽస్తి న ప్రియః" (9.29) అనే శ్లోకం దైవం యొక్క సమబుద్ధిని తెలియజేస్తుంది. భక్తి లేనివారికి దైవ కృప లభించదని అనేక భక్తి గ్రంథాలు చెబుతాయి.

శ్లోకం 8

సర్వోపరీశ్వరి విభాతి సుధాసముద్ర-

స్తన్మధ్యతః పరివృతే వివిధైః సుదుర్గైః .

ఛత్రాయితే త్రిజగతాం భవతీ మణిద్వీ-

పాఖ్యే శివే నిజపదే హసితాననాఽఽస్తే .. 1-8..

పదవిభాగం:

సర్వోపరీశ్వరి (సర్వోపరి + ఈశ్వరి), విభాతి, సుధాసముద్రస్తన్మధ్యతః (సుధాసముద్రః + తన్మధ్యతః), పరివృతే, వివిధైః, సుదుర్గైః, ఛత్రాయితే, త్రిజగతాం, భవతీ, మణిద్వీపాఖ్యే (మణిద్వీప + ఆఖ్యే), శివే, నిజపదే, హసితాననాఽఽస్తే (హసితాననా + ఆస్తే).

అన్వయం:

ఓ ఈశ్వరి, సర్వోపరి సుధాసముద్రః విభాతి. తన్మధ్యతః వివిధైః సుదుర్గైః పరివృతే మణిద్వీపాఖ్యే శివే నిజపదే భవతీ హసితాననా ఆస్తే. త్రిజగతాం (సా) ఛత్రాయితే.

ప్రతి పదార్థం:

సర్వోపరి = అన్నింటికంటే పైన, ఈశ్వరి = ఓ ఈశ్వరీ, విభాతి = ప్రకాశించుచున్నది, సుధాసముద్రః = అమృత సముద్రం, తన్మధ్యతః = దాని మధ్యనుండి, పరివృతే = చుట్టుముట్టబడిన, వివిధైః = వివిధమైన, సుదుర్గైః = మంచి దుర్గాలతో, ఛత్రాయితే = గొడుగు వలె ఉన్నది, త్రిజగతాం = మూడు లోకాలకు, భవతీ = నీవు, మణిద్వీపాఖ్యే = మణిద్వీపం అనే పేరుగల, శివే = శుభకరమైన, నిజపదే = నీ స్వంత స్థానమున, హసితాననా = నవ్వుముఖము కలదానవై, ఆస్తే = ఉన్నావు.

తాత్పర్యం:

ఓ ఈశ్వరీ! అన్నింటికంటే పైన అమృత సముద్రం ప్రకాశిస్తోంది. దాని మధ్యలో వివిధమైన దుర్గాలతో చుట్టబడిన మణిద్వీపం అనే నీ స్వంత శుభకరమైన స్థానంలో నీవు నవ్వుముఖంతో ఆసీనురాలవై ఉన్నావు. నీవు మూడు లోకాలకు గొడుగు వలె రక్షణ కల్పిస్తున్నావు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క నివాస స్థానమైన మణిద్వీపాన్ని వర్ణిస్తుంది. మణిద్వీపం సకల సంపదలకు, శుభాలకు నిలయం. దేవి అక్కడ ఆసీనురాలై, నవ్వుముఖంతో సర్వలోకాలను రక్షిస్తున్నదని, ఆమె ఆశీస్సులు సర్వశుభాలను ప్రసాదిస్తాయని భావం.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** భా (ప్రకాశించుట) — విభాతి, ఆస్ (ఉండుట) — ఆస్తే
- **పదం:** విభాతి — పరస్మైపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - సర్వోపరీశ్వరి (సర్వోపరి + ఈశ్వరి) — గుణ సంధి
    - సుధాసముద్రస్తన్మధ్యతః (సుధాసముద్రః + తన్మధ్యతః) — విసర్గ సంధి, జశ్త్వ సంధి
    - మణిద్వీపాఖ్యే (మణిద్వీప + ఆఖ్యే) — సవర్ణదీర్ఘ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - సుధాసముద్ర — సుధాయాః సముద్రః — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం
    - మణిద్వీపాఖ్యే — మణిద్వీపం ఆఖ్యా యస్య సః — బహువ్రీహి సమాసం
    - హసితాననా — హసితం ఆననం యస్యాః సా — బహువ్రీహి సమాసం
    - త్రిజగతాం — త్రీణి జగంతి యేషాం తే — ద్విగు సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో దేవిని "ఛత్రాయితే" (గొడుగు వలె) అని వర్ణించడం ద్వారా ఉపమాలంకారం ఉంది. మణిద్వీపం యొక్క గొప్పదనాన్ని వర్ణించడం ద్వారా అతిశయోక్తి అలంకారం కూడా ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

దేవీ భాగవతంలో మణిద్వీప వర్ణన విస్తృతంగా చేయబడింది. దేవిని సకల దేవతల తల్లిగా, ఆశ్రయంగా అనేక పురాణాలలో వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 9

యస్తే పుమానభిదధాతి మహత్త్వముచ్చై-

ర్యో నామ గాయతి శృణోతి చ తే విలజ్జః .

యశ్చాతనోతి భృశమాత్మనివేదనం తే

స స్వాన్యఘాని విధునోతి యథా తమోఽర్కః 1-9..

పదవిభాగం:

యస్తే (యః + తే), పుమానభిదధాతి (పుమాన్ + అభిదధాతి), మహత్త్వముచ్చై (మహత్త్వమ్ + ఉచ్చైః), ర్యో (యః + నామ), నామ, గాయతి, శృణోతి, చ, తే, విలజ్జః, యశ్చాతనోతి (యః + చ + ఆతనోతి), భృశమాత్మనివేదనం (భృశమ్ + ఆత్మనివేదనం), తే, స, స్వాన్యఘాని (స్వ + అన్య + అఘాని), విధునోతి, యథా, తమోఽర్కః (తమః + అర్కః).

అన్వయం:

యః పుమాన్ తే మహత్త్వం ఉచ్చైః అభిదధాతి. యః చ తే నామ విలజ్జః గాయతి (చ) శృణోతి. యః చ భృశం తే ఆత్మనివేదనం ఆతనోతి, సః స్వాన్య అఘాని అర్కః తమః యథా విధునోతి.

ప్రతి పదార్థం:

యః = ఏ, పుమాన్ = పురుషుడు, తే = నీ, మహత్త్వం = గొప్పదనాన్ని, ఉచ్చైః = గొప్పగా, అభిదధాతి = చెప్పునో, యః = ఎవడు, చ = మరియు, తే = నీ, నామ = నామాన్ని, విలజ్జః = సిగ్గు లేకుండా, గాయతి = పాడునో, శృణోతి = వినునో, యః = ఎవడు, చ = మరియు, భృశం = మిక్కిలి, తే = నీకు, ఆత్మనివేదనం = ఆత్మ సమర్పణను, ఆతనోతి = చేయునో, తమః = చీకటిని, అర్కః = సూర్యుడు యథా = ఎట్లు, విధునోతి= తొలగించునో

సః = అతడు, స్వ = తన, అన్య = ఇతరుల, అఘాని = పాపాలను, విధునోతి = తొలగించును,

తాత్పర్యం:

ఎవడైతే నీ గొప్పదనాన్ని ఉన్నతంగా వర్ణిస్తాడో, ఎవడైతే నీ నామాన్ని సిగ్గును విడిచి పాడుతాడో, వింటాడో, మరియు ఎవడైతే మిక్కిలి నిన్ను శరణు వేడి ఆత్మ సమర్పణ చేస్తాడో, ఆ పురుషుడు సూర్యుడు చీకటిని తొలగించినట్లు తన పాపాలను, ఇతరుల పాపాలను కూడా తొలగిస్తాడు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం నామస్మరణ, మహత్త్వ కీర్తన, మరియు ఆత్మ నివేదనం ద్వారా లభించే పుణ్యాన్ని, పాప నాశనాన్ని వివరిస్తుంది. భక్తి మార్గంలో ఈ క్రియలు అత్యంత ముఖ్యమైనవి. భక్తుడు తన పాపాలను మాత్రమే కాక, ఇతరుల పాపాలను కూడా తొలగించే శక్తిని పొందుతాడని చెప్పబడింది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** ధా (ధరించుట) — అభిదధాతి, గై (పాడుట) — గాయతి, శ్రు (వినుట) — శృణోతి, తన్ (విస్తరించుట) — ఆతనోతి, ధు (కదల్చుట, తొలగించుట) — విధునోతి
- **పదం:** అభిదధాతి — పరస్మైపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - యస్తే (యః + తే) — విసర్గ సంధి
    - యశ్చాతనోతి (యః + చ + ఆతనోతి) — విసర్గ సంధి, దీర్ఘ సంధి
    - స్వాన్యఘాని (స్వ + అన్య + అఘాని) — దీర్ఘ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - ఆత్మనివేదనం — ఆత్మనః నివేదనం — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో పాపాలను తొలగించడం సూర్యుడు చీకటిని తొలగించినట్లు ఉందని చెప్పడం ద్వారా దృష్టాంతాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భాగవతంలో నారద భక్తి సూత్రాలలో నవవిధ భక్తి మార్గాలు చెప్పబడ్డాయి. అందులో శ్రవణం, కీర్తనం, స్మరణం, ఆత్మనివేదనం ముఖ్యమైనవి. నామ సంకీర్తనం ద్వారా పాపాలు తొలగిపోతాయని అనేక భక్తి గ్రంథాలు, సంకీర్తనలు చెబుతాయి. "కలియుగంలో హరి నామ సంకీర్తనమే మోక్ష మార్గం" అని బ్రహ్మాండ పురాణం చెబుతుంది.

శ్లోకం 10

త్వాం నిర్గుణాం చ సగుణాం చ పుమాన్ విరక్తో

జానాతి కించిదపి నో విషయేషు సక్తః .

జ్ఞేయా భవ త్వమిహ మే భవతాపహంత్రీం

భక్తిం దదస్వ వరదే పరిపాహి మాం త్వం .. 1-10..

పదవిభాగం:

త్వాం, నిర్గుణాం, చ, సగుణాం, చ, పుమాన్, విరక్తో (విరక్తః), జానాతి, కించిదపి (కించిత్ + అపి), నో, విషయేషు, సక్తః, జ్ఞేయా, భవ, త్వమిహ (త్వం + ఇహ), మే, భవతాపహంత్రీం, భక్తిం, దదస్వ, వరదే, పరిపాహి, మాం, త్వం.

అన్వయం:

పుమాన్ విరక్తః త్వాం నిర్గుణాం చ సగుణాం చ కించిత్ అపి జానాతి, విషయేషు సక్తః నో (జానాతి). హే వరదే, త్వం ఇహ మే జ్ఞేయా భవ, భవతాపహంత్రీం భక్తిం దదస్వ, మాం పరిపాహి.

ప్రతి పదార్థం:

త్వాం = నిన్ను, నిర్గుణాం = గుణాలు లేనిదానిగా, చ = మరియు, సగుణాం = గుణాలతో కూడినదానిగా, చ = మరియు, పుమాన్ = పురుషుడు, విరక్తః = విరక్తి చెందినవాడు, జానాతి = తెలుసుకొనును, కించిత్ = కొంత, అపి = కూడా, నో = కాదు, విషయేషు = విషయములయందు, సక్తః = ఆసక్తి కలవాడు, జ్ఞేయా = తెలియదగినదానివి, భవ = అగుము, త్వం = నీవు, ఇహ = ఇక్కడ, మే = నాకు, భవతాపహంత్రీం = సంసార తాపాలను నశింపజేసే, భక్తిం = భక్తిని, దదస్వ = ఇవ్వు, వరదే = ఓ వరాలు ఇచ్చేదానా, త్వం = నీవు, మాం = నన్ను, పరిపాహి = రక్షించు,

తాత్పర్యం:

విరక్తి చెందిన పురుషుడు నిన్ను నిర్గుణ స్వరూపిణిగాను, సగుణ స్వరూపిణిగాను కొద్దిగానైనా తెలుసుకుంటాడు. విషయాలపై ఆసక్తి కలవాడు నిన్ను తెలుసుకోలేడు. ఓ వరాలను ప్రసాదించేదానా! నీవు ఈ లోకంలో నాకు తెలియదగినదానివి అగుము. సంసార తాపాలను నశింపజేసే భక్తిని ప్రసాదించు. నన్ను రక్షించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం మోక్షానికి మార్గమైన జ్ఞానాన్ని, భక్తిని గురించి వివరిస్తుంది. పరమాత్మ నిర్గుణ, సగుణ స్వరూపాలలో ఉంటాడని, విరక్తి చెందినవారే ఆ తత్త్వాన్ని గ్రహించగలరని, విషయ లంపటులు గ్రహించలేరని తెలియజేస్తుంది. చివరగా, భక్తుడు సంసార బంధనాల నుండి విముక్తి కోసం జ్ఞానంతో కూడిన భక్తిని, రక్షణను కోరుతున్నాడు.

దేవీ నారాయణీయం 2 ద్వితీయదశకః - హయగ్రీవకథా

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

రచన — ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 21 07 25

సారాంశం

విష్ణువు నిద్రిస్తుండగా ఆయన శిరస్సు తెగి సముద్రంలో పడగా, బ్రహ్మ సూచనతో దేవతలు దేవిని స్తుతించారు. అప్పుడు దేవి ఆజ్ఞతో విశ్వకర్మ విష్ణువు మొండెంకు గుర్రపు తలను అమర్చగా, హయగ్రీవునిగా మారిన విష్ణువు వేదాలను అపహరించిన హయగ్రీవ దైత్యుని సంహరించాడు.

---

2 ద్వితీయదశకః - హయగ్రీవకథా

రణేషు దైత్యేషు హతేషు దేవాః పురా ప్రహృష్టాః సహదాతృశర్వాః .

యియక్షవో యజ్ఞపతిం వినీతాః ప్రపేదిరే విష్ణుమనంతవీర్యం .. 2-1..

పదవిభాగము

రణేషు, దైత్యేషు, హతేషు, దేవాః, పురా, ప్రహృష్టాః, సహదాతృశర్వాః (సహ+దాతృ+శర్వాః), యియక్షవః, యజ్ఞపతిం, వినీతాః, ప్రపేదిరే, విష్ణుం, అనంతవీర్యం.

అన్వయము

పురా రణేషు దైత్యేషు హతేషు, ప్రహృష్టాః సహదాతృశర్వాః వినీతాః దేవాః, యియక్షవః, అనంతవీర్యం యజ్ఞపతిం విష్ణుం ప్రపేదిరే.

ప్రతి పదార్థము

పురా = పూర్వం, రణేషు = యుద్ధాలలో, దైత్యేషు = రాక్షసులు, హతేషు = సంహరింపబడగా, ప్రహృష్టాః = సంతోషించిన, సహదాతృశర్వాః = బ్రహ్మ మరియు శివులతో కూడిన, వినీతాః = వినయవంతులైన, దేవాః = దేవతలు, యియక్షవః = యజ్ఞము చేయగోరినవారై, అనంతవీర్యం = అనంతమైన పరాక్రమము గల, యజ్ఞపతిం = యజ్ఞములకు అధిపతియైన, విష్ణుం = విష్ణువును, ప్రపేదిరే = ఆశ్రయించిరి.

తాత్పర్యము

పూర్వం యుద్ధాలలో రాక్షసులు సంహరింపబడగా, సంతోషించిన బ్రహ్మ మరియు శివులతో కూడిన వినయవంతులైన దేవతలు, యజ్ఞము చేయగోరినవారై, అనంతమైన పరాక్రమము గల, యజ్ఞములకు అధిపతియైన విష్ణువును ఆశ్రయించిరి.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం కథకు ప్రారంభాన్ని సూచిస్తుంది. దేవతలు రాక్షసులపై విజయం సాధించి, యజ్ఞం చేయాలనే కోరికతో విష్ణువును ఆశ్రయించిన సందర్భాన్ని వివరిస్తుంది. 'సహదాతృశర్వాః' అనేది బ్రహ్మ, శివులతో కూడిన దేవతలను సూచిస్తుంది.

దృష్ట్వా చ నిద్రావశగం ప్రభుం తమధిజ్యచాపాగ్రసమర్పితాస్యం .

ఆశ్చర్యమాపుర్విబుధా న కోఽపి ప్రాబోధయత్తం ఖలు పాపభీత్యా .. 2-2..

పదవిభాగము

దృష్ట్వా, చ, నిద్రావశగం, ప్రభుం, తం, అధిజ్యచాపాగ్రసమర్పితాస్యం (అధిజ్య+చాప+అగ్ర+సమర్పిత+ఆస్యం), ఆశ్చర్యం, ఆపుః, విబుధాః, న, కోఽపి (కః+అపి), ప్రాబోధయత్, తం, ఖలు, పాపభీత్యా.

అన్వయము

విబుధాః, అధిజ్యచాపాగ్రసమర్పితాస్యం, నిద్రావశగం తం ప్రభుం దృష్ట్వా చ ఆశ్చర్యం ఆపుః; కోఽపి తం పాపభీత్యా ఖలు న ప్రాబోధయత్.

ప్రతి పదార్థము

విబుధాః = దేవతలు, అధిజ్యచాపాగ్రసమర్పితాస్యం = ఎక్కుపెట్టిన ధనుస్సు అగ్రభాగాన ముఖమును ఉంచి నిద్రించుచున్న, నిద్రావశగం = నిద్రాధీనుడైన, తం = ఆ, ప్రభుం = ప్రభువును (విష్ణువును), దృష్ట్వా = చూసి, చ = మరియు, ఆశ్చర్యం = ఆశ్చర్యాన్ని, ఆపుః = పొందిరి; కోఽపి = ఎవరూ, తం = అతనిని, పాపభీత్యా = పాపభయముచే, ఖలు = నిశ్చయముగా, న = కాదు, ప్రాబోధయత్ = మేలుకొల్పలేదు.

తాత్పర్యము

దేవతలు, ఎక్కుపెట్టిన ధనుస్సు అగ్రభాగాన ముఖమును ఉంచి నిద్రించుచున్న ఆ ప్రభువును (విష్ణువును) చూసి ఆశ్చర్యము చెందిరి. పాపం వస్తుందని భయపడి ఎవరూ ఆయనను మేలుకొల్పలేదు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం విష్ణువు యొక్క నిద్రావస్థను వివరిస్తుంది. ఆయన ధనుస్సును ఆధారంగా చేసుకుని నిద్రించడం, దేవతలు ఆశ్చర్యపడటం, కానీ పాపభయంతో మేలుకొల్పకపోవడం ఇక్కడ ముఖ్యమైన విషయాలు. ఇది భవిష్యత్తులో జరగబోయే సంఘటనకు నేపథ్యాన్ని అందిస్తుంది.

హరేస్తదానీమజసృష్టవమ్ర్యా ముఖార్పణాకుంచితచాపమౌర్వీ .

భగ్నా ధనుశ్చార్జవమాప సద్యస్తేనాభవత్సోఽపి నికృత్తకంఠః .. 2-3..

పదవిభాగము

హరేః, తదానీం, అజసృష్టవమ్ర్యా (అజ+సృష్ట+వమ్ర్యా), ముఖార్పణాకుంచితచాపమౌర్వీ (ముఖ+అర్పణ+ఆకుంచిత+చాప+మౌర్వీ), భగ్నా, ధనుః, చ, ఆర్జవం, ఆప, సద్యః, తేన, అభవత్, సః, అపి, నికృత్తకంఠః.

అన్వయము

తదానీం అజసృష్టవమ్ర్యా ముఖార్పణాకుంచితచాపమౌర్వీ భగ్నా, హరేః ధనుః చ సద్యః ఆర్జవం ఆప; తేన సః అపి నికృత్తకంఠః అభవత్.

ప్రతి పదార్థము

తదానీం = ఆ సమయంలో, అజసృష్టవమ్ర్యా = బ్రహ్మచే సృష్టించబడిన వమ్రిచే (చెదపురుగుచే), ముఖార్పణాకుంచితచాపమౌర్వీ = ముఖముచే ఆనుకొనబడినందున వంగి ఉన్న ధనుస్సు యొక్క అల్లెతాడు, భగ్నా = విరిగినది, హరేః = విష్ణువు యొక్క, ధనుః = ధనుస్సు, చ = మరియు, సద్యః = వెంటనే, ఆర్జవం = నిటారుదనాన్ని, ఆప

= పొందినది; తేన = దానిచే, సః = అతడు (విష్ణువు), అపి = కూడా, నికృత్తకంఠః = ఖండింపబడిన మెడ కలవాడై, అభవత్ = అయినాడు.

తాత్పర్యము

ఆ సమయంలో బ్రహ్మచే సృష్టించబడిన ఒక చెదపురుగు కారణంగా, విష్ణువు ముఖాన్ని ఆనించినందున వంగి ఉన్న ధనుస్సు యొక్క అల్లెతాడు విరిగింది. వెంటనే ధనుస్సు నిటారుగా మారడంతో, ఆ ధాటికి విష్ణువు యొక్క మెడ తెగిపోయింది.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం విష్ణువు శిరస్సు కోల్పోవడానికి కారణాన్ని వివరిస్తుంది. బ్రహ్మ సృష్టించిన వమ్రి (చెదపురుగు) ధనుస్సు యొక్క అల్లెతాడును తెంచడం, దాని ఫలితంగా విష్ణువు శిరస్సు తెగిపోవడం ఇక్కడ ప్రధాన సంఘటన. ఇది హయగ్రీవ అవతారానికి దారితీసే కీలక మలుపు.

కాయాచ్ఛిరస్తూత్పతితం మురారేః పశ్యత్సు దేవేషు పపాత సింధౌ .

చేతః సురాణాం కదనే నిమగ్నం హాహేతి శబ్దః సుమహానభూచ్చ .. 2-4..

పదవిభాగము

కాయాత్, శిరః, తు, ఉత్పతితం, మురారేః, పశ్యత్సు, దేవేషు, పపాత, సింధౌ, చేతః, సురాణాం, కదనే, నిమగ్నం, హాహేతి (హా+హా+ఇతి), శబ్దః, సుమహాన్, అభూత్, చ.

అన్వయము

దేవేషు పశ్యత్సు, మురారేః కాయాత్ ఉత్పతితం శిరః తు సింధౌ పపాత. సురాణాం చేతః కదనే నిమగ్నం; సుమహాన్ హాహేతి శబ్దః చ అభూత్.

ప్రతి పదార్థము

దేవేషు = దేవతలు, పశ్యత్సు = చూచుచుండగా, మురారేః = విష్ణువు యొక్క, కాయాత్ = శరీరము నుండి, ఉత్పతితం = పైకి ఎగిరిన, శిరః = తల, తు = అయితే, సింధౌ = సముద్రములో, పపాత = పడింది. సురాణాం = దేవతల యొక్క, చేతః = మనస్సు, కదనే = బాధలో, నిమగ్నం = మునిగినది; సుమహాన్ = మిక్కిలి గొప్పదైన, హాహేతి = హా హా అని, శబ్దః = శబ్దము, చ = మరియు, అభూత్ = కలిగెను.

తాత్పర్యము

దేవతలు చూచుచుండగానే, విష్ణువు యొక్క శరీరము నుండి పైకి ఎగిరిన తల సముద్రములో పడింది. దేవతల మనస్సు బాధలో మునిగిపోయింది మరియు ఒక గొప్ప 'హా హా' అనే శబ్దము (విషాదధ్వని) వినబడింది.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం విష్ణువు శిరస్సు కోల్పోయిన తర్వాత దేవతల పరిస్థితిని, వారి తీవ్రమైన దుఃఖాన్ని వర్ణిస్తుంది. విష్ణువు తల సముద్రంలో పడటం, దేవతలు భయభ్రాంతులై హాహాకారాలు చేయడం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

కిమత్ర కృత్యం పతితే హరౌ నః కుర్మః కథం వేతి మిథో బ్రువాణాన్ .

దేవాన్ విధాతాऽऽహ భవేన్న కార్యమకారణం దైవమహో బలీయః .. 2-5..

పదవిభాగము

కిం, అత్ర, కృత్యం, పతితే, హరౌ, నః, కుర్మః, కథం, వా, ఇతి, మిథః, బ్రువాణాన్, దేవాన్, విధాతా, ఆహ, భవేత్, న, కార్యం, అకారణం, దైవం, అహో, బలీయః.

అన్వయము

హరౌ పతితే, అత్ర నః కిం కృత్యం, కథం వా కుర్మః ఇతి మిథః బ్రువాణాన్ దేవాన్ విధాతా ఆహ: అహో, దైవం బలీయః; కార్యం అకారణం న భవేత్.

ప్రతి పదార్థము

హరౌ = విష్ణువు, పతితే = పడిపోగా (శిరస్సు తెగిపోగా), అత్ర = ఈ స్థితిలో, నః = మనము, కిం = ఏమి, కృత్యం = చేయవలసినది, కథం = ఎలా, వా = లేక, కుర్మః = చేద్దాము, ఇతి = అని, మిథః = ఒకరితో ఒకరు, బ్రువాణాన్ = మాట్లాడుచున్న, దేవాన్ = దేవతలను ఉద్దేశించి, విధాతా = బ్రహ్మ, ఆహ = పలికెను: అహో = ఆహా, దైవం = దైవము, బలీయః = బలమైనది; కార్యం = కార్యము, అకారణం = కారణము లేకుండా, న = కాదు, భవేత్ = జరుగదు.

తాత్పర్యము

విష్ణువు శిరస్సు కోల్పోగా, "ఈ స్థితిలో మనం ఏమి చేయాలి? ఎలా చేయాలి?" అని ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుచున్న దేవతలను ఉద్దేశించి బ్రహ్మ పలికెను: "అహో! దైవము బలమైనది. ఏ కార్యము కూడా కారణము లేకుండా జరుగదు."

విశేషములు

ఈ శ్లోకం దేవతల నిస్సహాయతను, బ్రహ్మ వారిని ఓదార్చి, ప్రతి సంఘటనకూ ఒక కారణం ఉంటుందని వివరించడం ద్వారా, జరగబోయే హయగ్రీవ అవతారానికి పూర్వపీఠికను అందిస్తుంది. దైవం యొక్క బలాన్ని ఇక్కడ బ్రహ్మ ఉద్ఘాటిస్తాడు.

ధ్యాయేత దేవీం కరుణార్ద్రచిత్తాం బ్రహ్మాండసృష్ట్యాదికహేతుభూతాం .

సర్వాణి కార్యాణి విధాస్యతే నః సా సర్వశక్తా సగుణాఽగుణా చ .. 2-6..

పదవిభాగము

ధ్యాయేత, దేవీం, కరుణార్ద్రచిత్తాం (కరుణా+ఆర్ద్ర+చిత్తాం), బ్రహ్మాండసృష్ట్యాదికహేతుభూతాం (బ్రహ్మాండ+సృష్టి+ఆది+కహేతుభూతాం), సర్వాణి, కార్యాణి, విధాస్యతే, నః, సా, సర్వశక్తా, సగుణా, అగుణా, చ.

అన్వయము

కరుణార్ద్రచిత్తాం, బ్రహ్మాండసృష్ట్యాదికహేతుభూతాం దేవీం ధ్యాయేత; సా సర్వశక్తా, సగుణా అగుణా చ నః సర్వాణి కార్యాణి విధాస్యతే.

ప్రతి పదార్థము

కరుణార్ద్రచిత్తాం = కరుణతో నిండిన హృదయము కలదియు, బ్రహ్మాండసృష్ట్యాదికహేతుభూతాం = బ్రహ్మాండ సృష్టి మొదలగు వానికి కారణభూతమైనదియునైన, దేవీం = దేవిని, ధ్యాయేత = ధ్యానించవలెను; సా = ఆమె, సర్వశక్తా = సర్వశక్తిమంతురాలు, సగుణా = సగుణ స్వరూపిణి, అగుణా = నిర్గుణ స్వరూపిణి, చ = మరియు, నః = మన, సర్వాణి = సమస్త, కార్యాణి = కార్యములను, విధాస్యతే = నెరవేర్చును.

తాత్పర్యము

కరుణతో నిండిన హృదయము కలదియు, బ్రహ్మాండ సృష్టి మొదలగు వానికి కారణభూతమైనదియునైన దేవిని ధ్యానించవలెను. ఆమె సర్వశక్తిమంతురాలు, సగుణ నిర్గుణ స్వరూపిణి మరియు మన సమస్త కార్యములను నెరవేర్చును.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం బ్రహ్మ దేవతలకు దేవిని ఆశ్రయించమని సలహా ఇస్తాడు. దేవి యొక్క సర్వశక్తిమత్తత, సృష్టికి కారణభూతత్వం, మరియు సగుణ-నిర్గుణ స్వరూపం ఇక్కడ వర్ణించబడ్డాయి. ఇది హయగ్రీవ అవతారం వెనుక దేవి పాత్రను సూచిస్తుంది.

ఇత్యూచుషః ప్రేరణయా విధాతుస్త్వామేవ వేదా నునువుః సురాశ్చ .

దివి స్థితా దేవగణాంస్త్వమాత్థ భద్రం భవేద్వో హరిణేదృశేన .. 2-7..

పదవిభాగము

ఇతి, ఊచుషః (ఊచు+సః), ప్రేరణయా, విధాతుః, త్వామేవ, వేదాః, నునువుః, సురాః, చ, దివి, స్థితాః, దేవగణాన్, త్వం, ఆత్థ, భద్రం, భవేత్, వః, హరిణా, ఈదృశేన.

అన్వయము

ఇతి ఊచుషః విధాతుః ప్రేరణయా సురాః చ త్వామేవ వేదాః నునువుః. దివి స్థితాః త్వం దేవగణాన్ ఆత్థ: హరిణా ఈదృశేన వః భద్రం భవేత్.

ప్రతి పదార్థము

ఇతి = ఈ విధంగా, ఊచుషః = పలికిన, విధాతుః = బ్రహ్మ యొక్క, ప్రేరణయా = ప్రేరణచే, సురాః = దేవతలు, చ = మరియు, త్వామేవ = నిన్నే (దేవినే), వేదాః = వేద మంత్రాలతో, నునువుః = స్తుతించిరి. దివి = ఆకాశమున, స్థితాః = ఉన్నదానవై, త్వం = నీవు, దేవగణాన్ = దేవ సమూహములను ఉద్దేశించి, ఆత్థ = పలికితివి: హరిణా = విష్ణువుచే, ఈదృశేన = ఇటువంటి (హయగ్రీవ) రూపముచే, వః = మీకు, భద్రం = శుభము, భవేత్ = కలుగును.

తాత్పర్యము

ఈ విధంగా పలికిన బ్రహ్మ ప్రేరణచే దేవతలు నిన్నే (దేవినే) వేద మంత్రాలతో స్తుతించిరి. ఆకాశమున ఉన్నదానవై నీవు దేవ సమూహములను ఉద్దేశించి పలికితివి: "విష్ణువుచే ఇటువంటి (హయగ్రీవ) రూపముచే మీకు శుభము కలుగును."

విశేషములు

ఈ శ్లోకం దేవతలు దేవిని స్తుతించడాన్ని, దేవి ప్రత్యక్షమై వారికి శుభాన్ని, హయగ్రీవ అవతారానికి సంబంధించిన సంకేతాన్ని ఇవ్వడాన్ని వివరిస్తుంది. దేవి యొక్క వాక్కు హయగ్రీవుని పుట్టుకకు మార్గాన్ని సుగమం చేస్తుంది.

దైత్యో హయగ్రీవ ఇతి ప్రసిద్ధో మయైవ దత్తేన వరేణ వీరః .

వేదాన్ మునీంశ్చాపి హయాస్యమాత్రవధ్యో భృశం పీడయతి ప్రభావాత్ .. 2-8..

పదవిభాగము

దైత్యః, హయగ్రీవః, ఇతి, ప్రసిద్ధః, మయా, ఏవ, దత్తేన, వరేణ, వీరః, వేదాన్, మునీన్, చ, అపి, హయాస్యమాత్రవధ్యః (హయ+ఆస్య+మాత్ర+వధ్యః), భృశం, పీడయతి, ప్రభావాత్.

అన్వయము

హయగ్రీవః ఇతి ప్రసిద్ధః, మయా ఏవ దత్తేన వరేణ వీరః దైత్యః, ప్రభావాత్ వేదాన్ మునీన్ చ అపి భృశం పీడయతి; (సః) హయాస్యమాత్రవధ్యః.

ప్రతి పదార్థము

హయగ్రీవః = హయగ్రీవుడు, ఇతి = అని, ప్రసిద్ధః = ప్రసిద్ధి పొందిన, మయా = నాచే, ఏవ = మాత్రమే, దత్తేన = ఇవ్వబడిన, వరేణ = వరముచే, వీరః = వీరుడైన, దైత్యః = రాక్షసుడు, ప్రభావాత్ = తన ప్రభావముచే, వేదాన్ = వేదములను, మునీన్ = మునులను, చ = మరియు, అపి = కూడా, భృశం = మిక్కిలి, పీడయతి = పీడిస్తున్నాడు; సః = అతడు, హయాస్యమాత్రవధ్యః = హయము యొక్క ముఖము కలవానిచే మాత్రమే వధింపబడదగినవాడు.

తాత్పర్యము

హయగ్రీవుడు అని ప్రసిద్ధి పొందిన, నాచే ఇవ్వబడిన వరముచే వీరుడైన ఒక రాక్షసుడు తన ప్రభావముచే వేదములను, మునులను మిక్కిలి పీడిస్తున్నాడు. అతడు గుర్రపు ముఖం కలవానిచే మాత్రమే వధింపబడదగినవాడు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం హయగ్రీవ దైత్యుడిని పరిచయం చేస్తుంది. అతడు బ్రహ్మచే వరము పొంది, గుర్రపు ముఖం కలవానిచే మాత్రమే వధింపబడాలని శాపం పొందిన వాడు. ఈ దైత్యుడి వల్లే విష్ణువుకు హయగ్రీవ అవతారం తీసుకోవాల్సిన అవసరం ఏర్పడింది.

దైవేన కృత్తం హరిశీర్షమద్య సంయోజ్యతాం వాజిశిరోఽస్య కాయే .

తతో హయగ్రీవతయా మురారిర్దైత్యం హయగ్రీవమరం నిహంతా .. 2-9..

పదవిభాగము

దైవేన, కృత్తం, హరిశీర్షం, అద్య, సంయోజ్యతాం, వాజిశిరః, అస్య, కాయే, తతః, హయగ్రీవతయా, మురారిః, దైత్యం, హయగ్రీవం, అరం, నిహంతా.

అన్వయము

అద్య దైవేన కృత్తం హరిశీర్షం (స్థానే) అస్య కాయే వాజిశిరః సంయోజ్యతాం. తతః హయగ్రీవతయా మురారిః అరం దైత్యం హయగ్రీవం నిహంతా.

ప్రతి పదార్థము

అద్య = ఇప్పుడు, దైవేన = దైవముచే, కృత్తం = ఖండింపబడిన, హరిశీర్షం = విష్ణువు యొక్క శిరస్సు (స్థానే = స్థానంలో), అస్య = ఈయన (విష్ణువు) యొక్క, కాయే = శరీరముపై, వాజిశిరః = గుర్రము యొక్క తల, సంయోజ్యతాం = జోడింపబడుగాక. తతః = దాని తర్వాత, హయగ్రీవతయా = హయగ్రీవుని రూపముతో, మురారిః = విష్ణువు, అరం = శీఘ్రముగా, దైత్యం = రాక్షసుడైన, హయగ్రీవం = హయగ్రీవుని, నిహంతా = సంహరించును.

తాత్పర్యము

ఇప్పుడు దైవముచే ఖండింపబడిన విష్ణువు యొక్క శిరస్సు స్థానంలో, ఆయన శరీరముపై గుర్రము యొక్క తల జోడింపబడుగాక. దాని తర్వాత, హయగ్రీవుని రూపముతో విష్ణువు శీఘ్రముగా రాక్షసుడైన హయగ్రీవుని సంహరించును.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క పరిష్కారాన్ని సూచిస్తుంది — విష్ణువుకు గుర్రపు తలను అమర్చడం ద్వారా, అతను హయగ్రీవుని రూపాన్ని పొంది, అదే పేరు గల దైత్యాన్ని సంహరించగలడు. ఇది హయగ్రీవ అవతారానికి ప్రత్యక్ష కారణం మరియు పరిష్కారం.

త్వమేవముక్త్వా సదయం తిరోధాస్త్వష్ట్రా కబంధేఽశ్వశిరో మురారేః .

సంయోజితం పశ్యతి దేవసంఘే హయాననః శ్రీహరిరుత్థితోఽభూత్ .. 2-10..

పదవిభాగము

త్వం, ఏవం, ఉక్త్వా, సదయం, తిరోధాః, త్వష్ట్రా, కబంధే, అశ్వశిరః, మురారేః, సంయోజితం, పశ్యతి, దేవసంఘే, హయాననః, శ్రీహరిః, ఉత్థితః, అభూత్.

అన్వయము

త్వం ఏవం సదయం ఉక్త్వా తిరోధాః. దేవసంఘే పశ్యతి, త్వష్ట్రా మురారేః కబంధే అశ్వశిరః సంయోజితం; (అప్పుడు) హయాననః శ్రీహరిః ఉత్థితః అభూత్.

ప్రతి పదార్థము

త్వం = నీవు (దేవి), ఏవం = ఈ విధంగా, సదయం = దయతో, ఉక్త్వా = పలికి, తిరోధాః = అంతర్ధానమైతివి. దేవసంఘే = దేవ సమూహము, పశ్యతి = చూచుచుండగా, త్వష్ట్రా = విశ్వకర్మచే, మురారేః = విష్ణువు యొక్క, కబంధే = మొండేముపై, అశ్వశిరః = గుర్రము యొక్క తల, సంయోజితం = జోడింపబడినది; అప్పుడు = అప్పుడు, హయాననః = గుర్రపు ముఖము కలవాడైన, శ్రీహరిః = శ్రీహరి, ఉత్థితః = లేచినవాడై, అభూత్ = అయినాడు.

తాత్పర్యము

నీవు (దేవి) ఈ విధంగా దయతో పలికి అంతర్ధానమైతివి. దేవ సమూహము చూచుచుండగా, విశ్వకర్మచే విష్ణువు యొక్క మొండేముపై గుర్రము యొక్క తల జోడింపబడింది. అప్పుడు, గుర్రపు ముఖము కలవాడైన శ్రీహరి లేచినవాడై (హయగ్రీవుని రూపంలో) ప్రకటితమయ్యాడు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం దేవి అంతర్ధానం, విశ్వకర్మచే విష్ణువుకు గుర్రపు తల అమర్చడం, మరియు హయగ్రీవ అవతారంలో విష్ణువు పునరుజ్జీవనం పొందే ప్రక్రియను వివరిస్తుంది. ఇది కథలో ఒక ముఖ్యమైన పరివర్తన.

దైత్యం హయగ్రీవమహన్ హయాస్యో రణే మురారిస్త్వదనుగ్రహేణ .

సదా జగన్మంగలదే త్వదీయాః పతంతు మే మూర్ధ్ని కృపాకటాక్షాః .. 2-11..

పదవిభాగము

దైత్యం, హయగ్రీవం, అహన్, హయాస్యః, రణే, మురారిః, త్వదనుగ్రహేణ (త్వత్+అనుగ్రహేణ), సదా, జగన్మంగలదే, త్వదీయాః, పతంతు, మే, మూర్ధ్ని, కృపాకటాక్షాః.

అన్వయము

జగన్మంగలదే, త్వదనుగ్రహేణ హయాస్యః మురారిః రణే దైత్యం హయగ్రీవం అహన్. మే మూర్ధ్ని సదా త్వదీయాః కృపాకటాక్షాః పతంతు.

ప్రతి పదార్థము

జగన్మంగలదే = లోకమునకు శుభమును కలిగించు దానా, త్వదనుగ్రహేణ = నీ అనుగ్రహముచే, హయాస్యః = గుర్రపు ముఖము కలవాడైన, మురారిః = విష్ణువు, రణే = యుద్ధమునందు, దైత్యం = రాక్షసుడైన, హయగ్రీవం = హయగ్రీవుని, అహన్ = సంహరించెను. మే = నా, మూర్ధ్ని = శిరస్సుపై, సదా = ఎల్లప్పుడూ, త్వదీయాః = నీ యొక్క, కృపాకటాక్షాః = దయగల చూపులు, పతంతు = పడుగాక.

తాత్పర్యము

లోకమునకు శుభమును కలిగించు దానా (దేవీ), నీ అనుగ్రహముచే గుర్రపు ముఖము కలవాడైన విష్ణువు యుద్ధమునందు రాక్షసుడైన హయగ్రీవుని సంహరించెను. నా శిరస్సుపై ఎల్లప్పుడూ నీ యొక్క దయగల చూపులు పడుగాక.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం హయగ్రీవ అవతార ప్రయోజనాన్ని, హయగ్రీవ దైత్యుని సంహారాన్ని వివరిస్తుంది. చివరగా, ఇది దేవికి ఒక ప్రార్థనతో ముగుస్తుంది, దేవి కృపాకటాక్షాలు తనపై ప్రసరించాలని కోరుకుంటుంది. ఇది హయగ్రీవ కథకు ముగింపు.

దేవీ నారాయణీయం 3 తృతీయదశకః - మహాకాళ్యవతారః

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

రచన — ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 22 07 25

ప్రళయకాలంలో విష్ణువు యోగనిద్రలో ఉండగా, మధుకైటభులనే రాక్షసులు బ్రహ్మను బెదిరించారు. అప్పుడు బ్రహ్మ ప్రార్థన మేరకు దేవి మహాకాళిగా ఆవిర్భవించింది. , విష్ణువు నిద్ర లేవగానే, విష్ణువు ఆ రాక్షసులను సంహరించడానికి సిద్ధమయ్యాడు.

3 తృతీయదశకః - మహాకాళ్యవతారః

జగత్సు సర్వేషు పురా విలీనేష్వేకార్ణవే శేషతనౌ ప్రసుప్తే .

హరౌ సురారీ మధుకైటభాఖ్యౌ మహాబలావప్సు విజహ్రతుర్ద్వౌ .. 3-1..

పదవిభాగము

విలీనేషు + ఏకార్ణవే, శేషతనౌ, ప్రసుప్తే, హరౌ, సురారీ, మధుకైటభాఖ్యౌ, మహాబలౌ, అప్సు, విజహ్రతుః + ద్వౌ.

అన్వయము

పురా, సర్వేషు, జగత్సు, ఏకార్ణవే, విలీనేషు, శేషతనౌ, హరౌ, ప్రసుప్తే, అప్సు, మధుకైటభాఖ్యౌ, మహాబలౌ, ద్వౌ, సురారీ, విజహ్రతుః.

ప్రతి పదార్థము

పురా = పూర్వము, సర్వేషు = సమస్తమైన, జగత్సు = లోకములు, ఏకార్ణవే = ఒకే సముద్రమునందు, విలీనేషు = లీనమైయుండగా, శేషతనౌ = శేషుని శరీరముపై, హరౌ = విష్ణువు, ప్రసుప్తే = నిద్రించుచుండగా, అప్సు = జలములయందు, మధుకైటభాఖ్యౌ = మధుకైటభులనే పేరుగల, మహాబలౌ = గొప్ప బలము గల, ద్వౌ = ఇద్దరు, సురారీ = అసురులు, విజహ్రతుః = విహరించిరి.

తాత్పర్యము

పూర్వము సమస్త లోకములు ప్రళయ సముద్రములో లీనమై, ఆదిశేషునిపై విష్ణువు నిద్రించుచుండగా, మధుకైటభులు అనే పేరుగల ఇద్దరు గొప్ప బలశాలులైన అసురులు జలములలో విహరించారు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకము మహాకాళి అవతారానికి పూర్వపీఠికను తెలియజేస్తుంది. విష్ణువు యోగనిద్రలో ఉన్న సమయాన్ని, మధుకైటభుల ప్రవేశాన్ని ఇది వర్ణిస్తుంది.

సమాః సహస్రం యతచిత్తవృత్తీ వాగ్బీజమంత్రం వరదే జపంతౌ .

ప్రసాదితాయా అసురౌ భవత్యాః స్వచ్ఛందమృత్యుత్వమవాపతుస్తౌ .. 3-2..

పదవిభాగము

సమాః, సహస్రం, యతచిత్తవృత్తీ, వాగ్బీజమంత్రం, వరదే, జపంతౌ, ప్రసాదితాయాః, అసురౌ, భవత్యాః, స్వచ్ఛందమృత్యుత్వం + అవాపతుః + తౌ.

అన్వయము

తౌ, అసురౌ, సహస్రం, సమాః, యతచిత్తవృత్తీ, వరదే, వాగ్బీజమంత్రం, జపంతౌ, భవత్యాః, ప్రసాదితాయాః, స్వచ్ఛందమృత్యుత్వం, అవాపతుః.

ప్రతి పదార్థము

తౌ = ఆ, అసురౌ = అసురులు (మధుకైటభులు), సహస్రం = వెయ్యి, సమాః = సంవత్సరములు, యతచిత్తవృత్తీ = నియమింపబడిన చిత్తవృత్తి గలవారై, వరదే = వరములను ఇచ్చునదియైన, వాగ్బీజమంత్రం = వాగ్బీజ మంత్రమును, జపంతౌ = జపించుచుండగా, భవత్యాః = దేవిచే, ప్రసాదితాయాః = ప్రసన్నురాలైన దానిచే, స్వచ్ఛందమృత్యుత్వం = తమ ఇష్టము వచ్చినప్పుడు మరణించు శక్తిని, అవాపతుః = పొందిరి.

తాత్పర్యము

ఆ మధుకైటభులనే అసురులు వెయ్యి సంవత్సరములు మనస్సును నిగ్రహించుకొని, వరములను ప్రసాదించునట్టి దేవి యొక్క వాగ్బీజ మంత్రాన్ని జపించి, దేవిని ప్రసన్నం చేసుకొని, తమకు ఇష్టము వచ్చినప్పుడు మాత్రమే మరణించే శక్తిని పొందారు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకము మధుకైటభులు పొందిన వరము యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలుపుతుంది. వారి స్వేచ్ఛా మరణ వరం వారి దురహంకారానికి, తదుపరి జరిగే సంఘటనలకు కారణమవుతుంది.

ఏకాంబుధౌ తౌ తరలోర్మిమాలే నిమజ్జనోన్మజ్జనకేలిలోలౌ .

యదృచ్ఛయా వీక్షితమబ్జయోనిం రణోత్సుకావూచతురిద్ధగర్వౌ .. 3-3..

పదవిభాగము

ఏక + అంబుధౌ, తౌ, తరల + ఊర్మిమాలే, నిమజ్జన + ఉన్మజ్జన + కేలి + లోలౌ, యదృచ్ఛయా, వీక్షితం + అబ్జయోనిం, రణోత్సుకౌ + ఊచతుః + ఇద్ధగర్వౌ.

అన్వయము

తౌ, ఇద్ధగర్వౌ, రణోత్సుకౌ, ఏకాంబుధౌ, తరలోర్మిమాలే, నిమజ్జనోన్మజ్జనకేలిలోలౌ, యదృచ్ఛయా, వీక్షితం, అబ్జయోనిం, ఊచతుః.

ప్రతి పదార్థము

తౌ = ఆ (మధుకైటభులు), ఇద్ధగర్వౌ = పెరిగిన గర్వము గలవారై, రణోత్సుకౌ = యుద్ధము చేయుటకు ఉత్సాహము గలవారై, ఏకాంబుధౌ = ఒకే సముద్రమునందు, తరలోర్మిమాలే = కదలుచున్న అలల సమూహము గల, నిమజ్జనోన్మజ్జనకేలిలోలౌ = మునుగుట, తేలుట అనే క్రీడలయందు ఆసక్తి గలవారై, యదృచ్ఛయా = తమ ఇష్టము వచ్చినట్లుగా, వీక్షితం = చూడబడిన, అబ్జయోనిం = పద్మము నుండి పుట్టిన బ్రహ్మను, ఊచతుః = పలికిరి.

తాత్పర్యము

ఆ మధుకైటభులు, పెరిగిన గర్వముతో, యుద్ధోత్సాహంతో, కదులుతున్న అలలతో కూడిన ఆ ప్రళయ సముద్రంలో మునుగుతూ, తేలుతూ క్రీడిస్తూ, తమకు కనిపించిన పద్మము నుండి పుట్టిన బ్రహ్మతో ఇలా పలికారు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం అసురుల దురహంకారాన్ని, వారి క్రీడా వినోదాన్ని, మరియు బ్రహ్మతో వారి సంభాషణకు నాందిని వివరిస్తుంది.

పద్మాసనం వీరవరోపభోగ్యం న భీరుభోగ్యం న వరాకభోగ్యం .

ముంచేదమద్యైవ న యాసి చేత్త్వం ప్రదర్శయ స్వం యుధి శౌర్యవత్త్వం .. 3-4..

పదవిభాగము

పద్మ + ఆసనం, వీరవర + ఉపభోగ్యం, న, భీరు + భోగ్యం, న, వరాక + భోగ్యం, ముంచ + ఇదం + అద్య + ఏవ, న, యాసి, చేత్ + త్వం, ప్రదర్శయ, స్వం, యుధి, శౌర్యవత్త్వం.

అన్వయము

పద్మాసనం, వీరవరోపభోగ్యం, న భీరుభోగ్యం, న వరాకభోగ్యం. త్వం, ఇదం, అద్యైవ, ముంచ. న యాసి చేత్, యుధి, స్వం, శౌర్యవత్త్వం, ప్రదర్శయ.

ప్రతి పదార్థము

పద్మాసనం = పద్మాసనము, వీరవర = వీరులలో శ్రేష్ఠులచే, ఉపభోగ్యం = అనుభవించదగినది, న = కాదు, భీరు = పిరికివారలచే, భోగ్యం = అనుభవించదగినది, న = కాదు, వరాక = అల్పులచే, భోగ్యం = అనుభవించదగినది. త్వం = నీవు, ఇదం = దీనిని, అద్యైవ = ఇప్పుడే, ముంచ = విడిచిపెట్టు. న = విడిచిపెట్టక, యాసి = పోవుచున్నావు, చేత్ = అయితే, యుధి = యుద్ధమునందు, స్వం = నీయొక్క, శౌర్యవత్త్వం = శౌర్యమును, ప్రదర్శయ = ప్రదర్శించుము.

తాత్పర్యము

"ఈ పద్మాసనము వీరులలో శ్రేష్ఠులకే తగినది, పిరికివారికి కాదు, అల్పులకు కాదు. దీనిని ఇప్పుడే విడిచిపెట్టు. ఒకవేళ నీవు విడిచిపెట్టక పోతే, యుద్ధంలో నీ శౌర్యాన్ని చూపించు."

విశేషములు

ఈ శ్లోకం అసురుల ధిక్కారాన్ని, బ్రహ్మను యుద్ధానికి ఆహ్వానించడాన్ని స్పష్టంగా తెలియజేస్తుంది. ఇది వారి అహంకారాన్ని, బలగర్వాన్ని ప్రస్ఫుటం చేస్తుంది.

ఇదం సమాకర్ణ్య భయాద్విరించః సుషుప్తినిష్పందమమోఘశక్తిం .

ప్రబోధనార్థం హరిమిద్ధభక్త్యా తుష్టావ నైవాచలదంబుజాక్షః .. 3-5..

పదవిభాగము

ఇదం, సమాకర్ణ్య, భయాత్ + విరించః, సుషుప్తినిష్పందం + అమోఘశక్తిం, ప్రబోధనార్థం, హరిం + ఇద్ధభక్త్యా, తుష్టావ, న + ఏవ + అచలత్ + అంబుజాక్షః.

అన్వయము

విరించః, ఇదం, సమాకర్ణ్య, భయాత్, అమోఘశక్తిం, సుషుప్తినిష్పందం, అంబుజాక్షః, హరిం, ప్రబోధనార్థం, ఇద్ధభక్త్యా, తుష్టావ. ఏవ, న, అచలత్.

ప్రతి పదార్థము

విరించః = బ్రహ్మ, ఇదం = ఈ మాటను, సమాకర్ణ్య = విని, భయాత్ = భయముచే, అమోఘశక్తిం = వ్యర్థముకాని శక్తి గల, సుషుప్తినిష్పందం = గాఢనిద్రలో కదలిక లేని, అంబుజాక్షః = పద్మముల వంటి కన్నులు గల, హరిం = విష్ణువును,

ప్రబోధనార్థం = మేల్కొలుపుట కొరకు, ఇద్ధభక్త్యా = గొప్ప భక్తితో, తుష్టావ = స్తోత్రము చేసెను. ఏవ = అయినప్పటికి, న = లేదు, అచలత్ = కదలలేదు.

తాత్పర్యము

ఈ మాటను విని బ్రహ్మ భయపడి, అమోఘ శక్తి గలవాడైన, గాఢనిద్రలో కదలిక లేని, పద్మనేత్రుడైన విష్ణువును మేల్కొలపడానికి గొప్ప భక్తితో స్తోత్రం చేశాడు. అయితే విష్ణువు కదలిక లేకుండానే ఉన్నాడు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకము బ్రహ్మ యొక్క భయాన్ని, విష్ణువును మేల్కొలపడానికి అతను చేసిన ప్రయత్నాన్ని, మరియు విష్ణువు యొక్క యోగనిద్ర లోని స్థిరత్వాన్ని వివరిస్తుంది.

అస్పందతా త్వస్య కయాపి శక్త్యా కృతేతి మత్వా మతిమాన్ విరించః .

ప్రబోధయైనం హరిమేవముక్త్వా స్తోత్రైర్విచిత్రైర్భవతీమనౌషీత్ .. 3-6..

పదవిభాగము

అస్పందతా, తు + అస్య, కయా + అపి, శక్త్యా, కృతా + ఇతి, మత్వా, మతిమాన్, విరించః, ప్రబోధయ + ఏనం, హరిం + ఏవం + ఉక్త్వా, స్తోత్రైః, విచిత్రైః, భవతీం + అనౌషీత్.

అన్వయము

తు, మతిమాన్, విరించః, అస్య, అస్పందతా, కయాపి, శక్త్యా, కృతా, ఇతి, మత్వా, ఏవం, ఉక్త్వా, ఏనం, హరిం, ప్రబోధయ, భవతీం, విచిత్రైః, స్తోత్రైః, అనౌషీత్.

ప్రతి పదార్థము

తు = కాగా, మతిమాన్ = బుద్ధిమంతుడైన, విరించః = బ్రహ్మ, అస్య = ఈ విష్ణువు యొక్క, అస్పందతా = కదలిక లేకపోవడం, కయాపి = ఏదో ఒక, శక్త్యా = శక్తిచే, కృతా = చేయబడినది, ఇతి = అని, మత్వా = తలచి, ఏవం = ఇట్లు, ఉక్త్వా = పలికి, ఏనం = ఈ, హరిం = విష్ణువును, ప్రబోధయ = మేల్కొలుపుము, భవతీం = నిన్ను, విచిత్రైః = విచిత్రమైన, స్తోత్రైః = స్తోత్రములచే, అనౌషీత్ = స్తుతించెను.

తాత్పర్యము

అప్పుడు బుద్ధిమంతుడైన బ్రహ్మ, విష్ణువు యొక్క కదలిక లేకపోవడం ఏదో ఒక శక్తి వలన జరిగింది అని తలచి, "ఈ విష్ణువును మేల్కొలుపుము" అని పలికి, విచిత్రమైన స్తోత్రములతో దేవిని స్తుతించాడు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం బ్రహ్మ యొక్క తెలివితేటలను, విష్ణువును మేల్కొలపడానికి దేవిని స్తుతించే అతని నిర్ణయాన్ని తెలియజేస్తుంది. ఇది దేవి యొక్క శక్తికి నిదర్శనం.

నుతిప్రసన్నాఽబ్జభవస్య తూర్ణం నిఃసృత్య విష్ణోః సకలాంగతస్త్వం .

దివి స్థితా తత్క్షణమేవ దేవో నిద్రావిముక్తో హరిరుత్థితోఽభూత్ .. 3-7..

పదవిభాగము

నుతిప్రసన్నా + అబ్జభవస్య, తూర్ణం, నిఃసృత్య, విష్ణోః, సకలాంగతః + త్వం, దివి, స్థితా, తత్క్షణం + ఏవ, దేవః, నిద్రావిముక్తః, హరిః + ఉత్థితః + అభూత్.

అన్వయము

అబ్జభవస్య, నుతిప్రసన్నా, త్వం, తూర్ణం, విష్ణోః, సకలాంగతః, నిఃసృత్య, దివి, స్థితా, తత్క్షణమేవ, దేవః, నిద్రావిముక్తః, హరిః, ఉత్థితః, అభూత్.

ప్రతి పదార్థము

అబ్జభవస్య = బ్రహ్మ యొక్క, నుతిప్రసన్నా = స్తోత్రముచే ప్రసన్నురాలైన, త్వం = నీవు (మహాకాళి), తూర్ణం = వెంటనే, విష్ణోః = విష్ణువు యొక్క, సకలాంగతః = అన్ని అవయవముల నుండి, నిఃసృత్య = బయల్వెడలి, దివి = ఆకాశమునందు, స్థితా = ఉన్నదానవై, తత్క్షణమేవ = ఆ క్షణముననే, దేవః = దేవుడైన, నిద్రావిముక్తః = నిద్ర నుండి విముక్తుడైన, హరిః = విష్ణువు, ఉత్థితః = లేచినవాడై, అభూత్ = అయ్యెను.

తాత్పర్యము

బ్రహ్మ స్తోత్రాలతో ప్రసన్నురాలైన దేవి (మహాకాళి), వెంటనే విష్ణువు యొక్క అన్ని అవయవాల నుండి బయల్వెడలి ఆకాశంలో నిలిచింది. ఆ క్షణమే దేవుడైన విష్ణువు నిద్ర నుండి విముక్తుడై లేచి నిలబడ్డాడు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క ఆవిర్భావం, విష్ణువు నిద్ర నుండి మేల్కొనడం అనే కీలకమైన సంఘటనలను వర్ణిస్తుంది. ఇది దేవి యొక్క శక్తిని, బ్రహ్మ స్తోత్రం యొక్క ప్రభావాన్ని చూపిస్తుంది.

అథైష భీతం మధుకైటభాభ్యాం విరించమాలోక్య హరిర్జగాద .

అలం భయేనాహమిమౌ సురారీ హంతాస్మి శీఘ్రం సమరేఽత్ర పశ్య .. 3-8..

పదవిభాగము

అథ + ఏషః, భీతం, మధుకైటభాభ్యాం, విరించం + ఆలోక్య, హరిః + జగాద, అలం, భయేన + అహం + ఇమౌ, సురారీ, హంతాస్మి, శీఘ్రం, సమరే + అత్ర, పశ్య.

అన్వయము

అథ, ఏషః, హరిః, మధుకైటభాభ్యాం, భీతం, విరించం, ఆలోక్య, జగాద, భయేన, అలం. అహం, ఇమౌ, సురారీ, అత్ర, సమరే, శీఘ్రం, హంతాస్మి. పశ్య.

ప్రతి పదార్థము

అథ = తరువాత, ఏషః = ఈ, హరిః = విష్ణువు, మధుకైటభాభ్యాం = మధుకైటభులచే, భీతం = భయపడిన, విరించం = బ్రహ్మను, ఆలోక్య = చూసి, జగాద = పలికెను, భయేన = భయముచే, అలం = చాలును. అహం = నేను, ఇమౌ = ఈ, సురారీ = అసురులను, అత్ర = ఈ, సమరే = యుద్ధమునందు, శీఘ్రం = త్వరగా, హంతాస్మి = సంహరించెదను. పశ్య = చూడుము.

తాత్పర్యము

తరువాత విష్ణువు, మధుకైటభులచే భయపడిన బ్రహ్మను చూసి, "భయపడకుము. నేను ఈ అసురులను ఈ యుద్ధమునందు త్వరగా సంహరిస్తాను. చూడుము." అని పలికాడు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం విష్ణువు యొక్క ధైర్యాన్ని, బ్రహ్మకు అభయాన్ని, మరియు అసురులను సంహరించాలనే అతని సంకల్పాన్ని తెలియజేస్తుంది. ఇది రాబోయే యుద్ధానికి సూచన.

ఏవం హరౌ వక్తరి తత్ర దైత్యౌ రణోత్సుకౌ ప్రాపతురిద్ధగర్వౌ .

తయోరవిజ్ఞాయ బలం మురారిర్యుద్ధోద్యతోఽభూదజరక్షణార్థం .. 3-9..

పదవిభాగము

ఏవం, హరౌ, వక్తరి, తత్ర, దైత్యౌ, రణోత్సుకౌ, ప్రాపతుః + ఇద్ధగర్వౌ, తయోః + అవిజ్ఞాయ, బలం, మురారిః + యుద్ధోద్యతః + అభూత్ + అజరక్షణార్థం.

అన్వయము

హరౌ, ఏవం, వక్తరి, తత్ర, ఇద్ధగర్వౌ, రణోత్సుకౌ, దైత్యౌ, ప్రాపతుః. మురారిః, తయోః, బలం, అవిజ్ఞాయ, అజరక్షణార్థం, యుద్ధోద్యతః, అభూత్.

ప్రతి పదార్థము

హరౌ = విష్ణువు, ఏవం = ఇట్లు, వక్తరి = పలుకుచుండగా, తత్ర = అచ్చట, ఇద్ధగర్వౌ = పెరిగిన గర్వము గల, రణోత్సుకౌ = యుద్ధము చేయుటకు ఉత్సాహము గల, దైత్యౌ = దైత్యులు, ప్రాపతుః = వచ్చిరి. మురారిః = విష్ణువు, తయోః = వారియొక్క, బలం = బలమును, అవిజ్ఞాయ = తెలుసుకొనక, అజరక్షణార్థం = బ్రహ్మను రక్షించుట కొరకు, యుద్ధోద్యతః = యుద్ధమునకు సిద్ధపడినవాడై, అభూత్ = అయ్యెను.

తాత్పర్యము

విష్ణువు ఇలా మాట్లాడుచుండగా, అచ్చట పెరిగిన గర్వముతో, యుద్ధోత్సాహంతో దైత్యులు (మధుకైటభులు) వచ్చారు. విష్ణువు వారి బలాన్ని తెలుసుకోకుండా, బ్రహ్మను రక్షించడానికి యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డాడు.

విశేషములు

ఈ శ్లోకం అసురుల రాకను, వారి ధిక్కారాన్ని, మరియు విష్ణువు వారి బలాన్ని అంచనా వేయకుండా యుద్ధానికి దిగడాన్ని సూచిస్తుంది. ఇది తదుపరి సంఘటనలకు దారి తీస్తుంది.

శ్లోకం 3-10

బిభేమి రాగాదిమహారిపుభ్యో జేతుం యతిష్యేఽహమిమాన్ సుశక్తాన్ .

తదర్థశక్తిం మమ దేహి నిత్యం నిద్రాలసో మా చ భవాని మాతః .. 3-10..

పదవిభాగము

బిభేమి, రాగ + ఆది + మహారిపుభ్యః, జేతుం, యతిష్యే + అహం + ఇమాన్, సుశక్తాన్, తత్ + అర్థ + శక్తిం, మమ, దేహి, నిత్యం, నిద్రాలసః, మా, చ, భవాని, మాతః.

అన్వయము

మాతః, భవాని, అహం, రాగాదిమహారిపుభ్యః, బిభేమి. సుశక్తాన్, ఇమాన్, జేతుం, యతిష్యే. తదర్థం, మమ, నిత్యం, శక్తిం, దేహి. చ, నిద్రాలసః, మా, భవ.

ప్రతి పదార్థము

మాతః = ఓ మాతా, భవాని = భవాని, అహం = నేను, రాగాదిమహారిపుభ్యః = రాగము మొదలైన గొప్ప శత్రువుల నుండి, బిభేమి = భయపడుచున్నాను. సుశక్తాన్ = గొప్ప శక్తి గల, ఇమాన్ = వీరిని (శత్రువులను), జేతుం = జయించుటకు,

యతిష్యే = ప్రయత్నించెదను. తదర్థం = ఆ కారణముగా, మమ = నాకు, నిత్యం = నిత్యము, శక్తిం = శక్తిని, దేహి = ఇమ్ము. చ = మరియు, నిద్రాలసః = నిద్రచే అలసిపోయినవాడను, మా = కాకుండునట్లు భవ = అగుము(సహాయం చేయి).

తాత్పర్యము

"ఓ మాతా భవాని! నేను రాగము వంటి గొప్ప అంతర్గత శత్రువుల నుండి భయపడుతున్నాను. అలాగే, ఈ మహా శక్తివంతులైన (మధుకైటభులను) కూడా జయించడానికి ప్రయత్నిస్తాను. అందువల్ల, నాకు నిత్యము శక్తిని ప్రసాదించుము. ఓ తల్లి, నేను నిద్ర వల్ల అలసిపోయాను, నాకు సహాయం చేయి."

విశేషములు

ఈ శ్లోకము విష్ణువు దేవిని స్తుతిస్తూ, తనకు మధుకైటభులను ఓడించడానికి శక్తిని ప్రసాదించమని వేడుకుంటున్న విధానాన్ని తెలియజేస్తుంది. తన నిద్రకు కారణమైన నిద్రాదేవిని సంబోధిస్తూ, తాను నిద్ర వల్ల అలసిపోయినట్లు పేర్కొని, ఆమె ప్రభావం నుండి విముక్తిని, యుద్ధానికి కావలసిన శక్తిని ప్రసాదించమని ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఇది దేవి యొక్క సర్వోన్నత శక్తిని, విష్ణువుకు ఆమె పట్ల ఉన్న భక్తిని సూచిస్తుంది.

దేవీ నారాయణీయం 4 చతుర్థదశకః - మధుకైటభవధః

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

రచన — ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 23 07 25

తమ అహంకారంతో నీరు లేని ప్రదేశంలో చంపమని కోరిన మధుకైటభులను, దేవి మాయాశక్తితో విష్ణువు తన తొడలను నిర్జల ప్రదేశంగా మార్చి సంహరించాడు. ఈ ఘట్టం మన అంతరంగంలోని ద్వేషరాగాలను వివేకంతో జయించడానికి దేవి అనుగ్రహం అవశ్యకతను తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 1

త్వం తామసీ సుప్తరమాధవాంగజా శ్యామా రుచా మోహనతామ్రలోచనా .

ఏకార్ణవే ఘోరరణోత్సుకాన్ హరిం దైత్యౌ చ తౌ స్మేరముఖీ సమైక్షథాః .. 4-1..

పదవిభాగము:

సుప్తరమాధవాంగజా, రుచా, మోహనతామ్రలోచనా, ఏకార్ణవే, ఘోరరణోత్సుకాన్, దైత్యౌ, చ, తౌ, స్మేరముఖీ, సమైక్షథాః

అన్వయము:

త్వం సుప్తరమాధవాంగజా, రుచా శ్యామా, మోహనతామ్రలోచనా తామసీ. ఏకార్ణవే ఘోరరణోత్సుకాన్ హరిం చ తౌ దైత్యౌ స్మేరముఖీ సమైక్షథాః.

ప్రతి పదార్థము:

త్వం = నీవు, సుప్తరమాధవాంగజా = నిద్రించిన విష్ణువు యొక్క శరీరము నుండి పుట్టినదానవు, రుచా = కాంతితో, శ్యామా = నల్లనిదానవు, మోహనతామ్రలోచనా = ఆకర్షణీయమైన ఎర్రని కన్నులు కలదానవు, తామసీ = తామస గుణము కలదానవు (మహాకాళి), ఏకార్ణవే = ప్రళయకాల సముద్రంలో, ఘోరరణోత్సుకాన్ = భయంకరమైన యుద్ధమునకు ఉత్సాహముతో ఉన్న, హరిం = విష్ణువును, చ = మరియు, తౌ = ఆ, దైత్యౌ = దానవులను (మధుకైటభులను), స్మేరముఖీ = చిరునవ్వు ముఖము కలదానవై, సమైక్షథాః = చూచితివి.

తాత్పర్యము:

నిద్రించిన విష్ణువు శరీరము నుండి పుట్టి, నల్లని కాంతితో, ఆకర్షణీయమైన ఎర్రని కన్నులతో, తామస గుణముతో ఉన్న ఓ దేవీ! నీవు ప్రళయకాల సముద్రములో భయంకర యుద్ధమునకు ఉత్సాహముతో ఉన్న విష్ణువును మరియు ఆ మధుకైటభులు అను దైత్యులను చిరునవ్వుతో చూచితివి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము దేవి యొక్క ఆవిర్భావాన్ని, ఆమె స్వరూపాన్ని, మరియు మధుకైటభుల సంహారానికి ముందు ఆమె పాత్రను వివరిస్తుంది. ఇక్కడ దేవిని తామసిగా, శ్యామవర్ణగా, మోహనతామ్రలోచనగా వర్ణించడం ఆమె భయంకర రూపాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 2

పశ్యత్యజే బాహురణం మురారిణా కృత్వా మధుః శ్రాంతిమవాప సత్వరం .

అభ్యేత్య యుద్ధం కురుతే స్మ కైటభః శ్రాంతే చ తస్మిన్నకృతాహవం మధుః .. 4-2..

పదవిభాగము:

పశ్యతి + అజే (పశ్యత్యజే), బాహురణం, మురారిణా, కృత్వా, మధుః, శ్రాంతిం + అవాప (శ్రాంతిమవాప), సత్వరం, అభ్యేత్య, యుద్ధం, కురుతే, స్మ, కైటభః, శ్రాంతే, చ, తస్మిన్ + నకృతాహవం (తస్మిన్నకృతాహవం), మధుః

అన్వయము:

అజే పశ్యతి, మురారిణా బాహురణం కృత్వా మధుః సత్వరం శ్రాంతిం అవాప. కైటభః అభ్యేత్య యుద్ధం కురుతే స్మ. తస్మిన్ శ్రాంతే చ మధుః ఆహవం న అకృత.

ప్రతి పదార్థము:

అజే = బ్రహ్మ దేవుడు, పశ్యతి = చూచుచుండగా, మురారిణా = మురారి (విష్ణువు) తో, బాహురణం = బాహు యుద్ధమును, కృత్వా = చేసి, మధుః = మధుడనే రాక్షసుడు, సత్వరం = వెంటనే, శ్రాంతిం = అలసటను, అవాప = పొందెను. కైటభః = కైటభుడు (మరొక రాక్షసుడు), అభ్యేత్య = వచ్చి, యుద్ధం = యుద్ధమును, కురుతే స్మ = చేసెను. తస్మిన్ = అతడు (కైటభుడు), శ్రాంతే = అలసిపోగా, చ = మరియు, మధుః = మధుడైన రాక్షసుడు, ఆహవం = యుద్ధమును, న అకృత = చేయలేదు.

తాత్పర్యము:

బ్రహ్మదేవుడు చూచుచుండగా, విష్ణువుతో బాహు యుద్ధం చేసి మధుడైన రాక్షసుడు వెంటనే అలసిపోయెను. అప్పుడు కైటభుడు వచ్చి యుద్ధం చేసెను. కైటభుడు అలసిపోగా మధుడైన రాక్షసుడు యుద్ధం చేయలేదు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము దైత్యులైన మధుకైటభుల యొక్క యుద్ధ తంత్రాన్ని వివరిస్తుంది. వారు ఒకరి తర్వాత ఒకరు యుద్ధం చేస్తూ, విష్ణువును అలసిపోయేలా చేయడానికి ప్రయత్నిస్తున్నారు. ఇది వారి దుష్ట స్వభావానికి, యుద్ధ నైపుణ్యానికి నిదర్శనం.

శ్లోకం 3

ఏవం ముహుః సంగరవిశ్రమావుభౌ పర్యాయతో వర్షసహస్రపంచకం .

గ్లానిం వినా చక్రతురచ్యుతః క్లమాద్విశ్రాంతిమిచ్ఛన్నసురౌ జగాద తౌ .. 4-3..

పదవిభాగము:

ఏవం, ముహుః, సంగరవిశ్రమౌ + ఉభౌ (సంగరవిశ్రమావుభౌ), పర్యాయతః, వర్షసహస్రపంచకం, గ్లానిం, వినా, చక్రతుః + అచ్యుతః (చక్రతురచ్యుతః), క్లమాత్, విశ్రాంతిం + ఇచ్ఛన్ + అసురౌ (విశ్రాంతిమిచ్ఛన్నసురౌ), జగాద, తౌ

అన్వయము:

ఏవం ముహుః ఉభౌ పర్యాయతః సంగరవిశ్రమౌ గ్లానిం వినా వర్షసహస్రపంచకం చక్రతుః. అచ్యుతః క్లమాత్ విశ్రాంతిం ఇచ్ఛన్ తౌ అసురౌ జగాద.

ప్రతి పదార్థము:

ఏవం = ఈ విధముగా, ముహుః = పదేపదే, ఉభౌ = ఇద్దరు (మధుకైటభులు), పర్యాయతః = వంతులవారీగా, సంగరవిశ్రమౌ = యుద్ధము మరియు విశ్రాంతిని, గ్లానిం = అలసటను, వినా = పొందకుండానే, వర్షసహస్రపంచకం = ఐదువేల సంవత్సరములు, చక్రతుః = చేసిరి. అచ్యుతః = అచ్యుతుడు (విష్ణువు), క్లమాత్ = అలసట వలన, విశ్రాంతిం = విశ్రాంతిని, ఇచ్ఛన్ = కోరుచూ, తౌ = ఆ, అసురౌ = రాక్షసులను ఉద్దేశించి, జగాద = పలికెను.

తాత్పర్యము:

ఈ విధంగా, ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు వంతులవారీగా యుద్ధము మరియు విశ్రాంతిని అలసట లేకుండా ఐదువేల సంవత్సరాలు చేసిరి. అచ్యుతుడైన విష్ణువు అలసట వలన విశ్రాంతిని కోరుచూ ఆ రాక్షసులతో పలికెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము మధుకైటభుల యొక్క అసాధారణమైన బలాన్ని, వారి నిరంతర యుద్ధ నైపుణ్యాన్ని తెలియజేస్తుంది. విష్ణువుకు కూడా అలసట కలిగించేంత దీర్ఘకాలం వారు యుద్ధం చేయడం వారి శక్తికి నిదర్శనం.

శ్లోకం 4

శ్రాంతేన భీతేన చ బాలకేన చ ప్రభుః పుమాన్నైవ కరోతి సంయుగం .

మధ్యేరణం ద్వౌ కృతవిశ్రమౌ యువామేకః కరోమ్యేవ నిరంతరాహవం .. 4-4..

పదవిభాగము:

శ్రాంతేన, భీతేన, చ, బాలకేన, చ, ప్రభుః, పుమాన్ + న + ఏవ (పుమాన్నైవ), కరోతి, సంయుగం, మధ్యేరణం, ద్వౌ, కృతవిశ్రమౌ, యువౌ + ఏకం (యువామేకః), కరోమి + ఏవ (కరోమ్యేవ), నిరంతరాహవం

అన్వయము:

ప్రభుః పుమాన్ శ్రాంతేన చ భీతేన చ బాలకేన చ సంయుగం న ఏవ కరోతి. యువాం ద్వౌ మధ్యేరణం కృతవిశ్రమౌ, అహం ఏకః నిరంతరాహవం కరోమి ఏవ.

ప్రతి పదార్థము:

ప్రభుః = శక్తిమంతుడైన, పుమాన్ = పురుషుడు, శ్రాంతేన = అలసిన వానితో, చ = మరియు, భీతేన = భయపడిన వానితో, చ = మరియు, బాలకేన = బాలునితో, చ = కూడ, సంయుగం = యుద్ధమును, న ఏవ కరోతి = చేయడు. యువాం = మీరిద్దరు, ద్వౌ = ఇద్దరు, మధ్యేరణం = యుద్ధము మధ్యలో, కృతవిశ్రమౌ = విశ్రాంతి తీసుకున్నవారు, అహం = నేను, ఏకః = ఒక్కడినే, నిరంతరాహవం = నిరంతర యుద్ధమును, కరోమి ఏవ = చేయుచున్నాను కదా.

తాత్పర్యము:

శక్తిమంతుడైన పురుషుడు అలసిన వానితో, భయపడిన వానితో, బాలునితో యుద్ధము చేయడు. మీరిద్దరు యుద్ధం మధ్యలో విశ్రాంతి తీసుకున్నారు, నేను ఒక్కడినే నిరంతరాయంగా యుద్ధం చేయుచున్నాను కదా.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో విష్ణువు రాక్షసులను దెప్పిపొడుస్తూ తన అలసటను, వారి విశ్రాంతిని ఎత్తిచూపుతున్నాడు. ఇది రాక్షసులను రెచ్చగొట్టి, వారి అహంకారాన్ని పెంచడానికి విష్ణువు ఉపయోగించిన ఒక ఉపాయం.

శ్లోకం 5

జ్ఞాత్వా హరిం శ్రాంతముభౌ విదూరతః సంతస్థతుర్విశ్రమసౌఖ్యవాంస్తతః .

త్వామేవ తుష్టావ కృపాతరంగిణీం సర్వేశ్వరీం దైత్యజయాయ మాధవః .. 4-5..

పదవిభాగము:

జ్ఞాత్వా, హరిం, శ్రాంతం + ఉభౌ (శ్రాంతముభౌ), విదూరతః, సంతస్థతుః + విశ్రమసౌఖ్యవాన్ + తతః (సంతస్థతుర్విశ్రమసౌఖ్యవాంస్తతః), త్వాం + ఏవ (త్వామేవ), తుష్టావ, కృపాతరంగిణీం, సర్వేశ్వరీం, దైత్యజయాయ, మాధవః

అన్వయము:

ఉభౌ హరిం శ్రాంతం జ్ఞాత్వా విదూరతః సంతస్థతుః. తతః విశ్రమసౌఖ్యవాన్ మాధవః దైత్యజయాయ కృపాతరంగిణీం సర్వేశ్వరీం త్వాం ఏవ తుష్టావ.

ప్రతి పదార్థము:

ఉభౌ = ఆ ఇద్దరు (మధుకైటభులు), హరిం = విష్ణువును, శ్రాంతం = అలసినవానిగా, జ్ఞాత్వా = తెలుసుకొని, విదూరతః = దూరముగా, సంతస్థతుః = నిలబడిరి. తతః = అప్పుడు, విశ్రమసౌఖ్యవాన్ = విశ్రాంతి సుఖమును పొందిన, మాధవః = మాధవుడు (విష్ణువు), దైత్యజయాయ = దైత్యులపై విజయము కొరకు, కృపాతరంగిణీం = కరుణ ప్రవాహము కలదానిని, సర్వేశ్వరీం = సర్వమునకు అధిష్ఠానదేవతను, త్వాం = నిన్ను, ఏవ = మాత్రమే, తుష్టావ = స్తుతించెను.

తాత్పర్యము:

ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు విష్ణువు అలసిపోయాడని తెలుసుకొని దూరంగా నిలబడ్డారు. అప్పుడు విశ్రాంతి సుఖమును పొందిన విష్ణువు, దైత్యులపై విజయం కొరకు కరుణ ప్రవాహినియైన, సర్వేశ్వరియైన నిన్నే స్తుతించెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క సర్వశక్తిమత్తతను, విష్ణువు కూడా ఆమె సహాయం కోసం ఎదురుచూడవలసి వచ్చిందని తెలియజేస్తుంది. మధుకైటభుల సంహారానికి దేవి యొక్క అనుగ్రహం ఎంత అవసరమో ఇక్కడ స్పష్టమవుతుంది.

శ్లోకం 6

దేవి ప్రసీదైష రణే జితోఽస్మ్యహం దైత్యద్వయేనాబ్జభవం జిఘాంసునా .

సర్వం కటాక్షైస్తవ సాధ్యమత్ర మాం రక్షేతి వక్తారమభాషథా హరిం .. 4-6..

పదవిభాగము:

దేవి, ప్రసీద + ఏష (ప్రసీదైష), రణే, జితః + అస్మి + అహం (జితోఽస్మ్యహం), దైత్యద్వయేన + అబ్జభవం (దైత్యద్వయేనాబ్జభవం), జిఘాంసునా, సర్వం, కటాక్షైః + తవ (కటాక్షైస్తవ), సాధ్యం + అత్ర (సాధ్యమత్ర), మాం, రక్ష + ఇతి (రక్షేతి), వక్తారం + అభాషథ (వక్తారమభాషథా), హరిం

అన్వయము:

దేవి, ప్రసీద. అబ్జభవం జిఘాంసునా దైత్యద్వయేన అహం రణే జితః అస్మి. అత్ర సర్వం తవ కటాక్షైః సాధ్యం. మాం రక్ష ఇతి వక్తారం హరిం అభాషథ.

ప్రతి పదార్థము:

దేవి = ఓ దేవీ, ప్రసీద = ప్రసన్నము కమ్ము. అబ్జభవం = పద్మము నుండి పుట్టిన బ్రహ్మను, జిఘాంసునా = చంపగోరుచున్న, దైత్యద్వయేన = ఇద్దరు రాక్షసులచే, అహం = నేను, రణే = యుద్ధమునందు, జితః అస్మి = జయించబడితిని. అత్ర = ఈ విషయములో, సర్వం = సమస్తము, తవ = నీ యొక్క, కటాక్షైః = కటాక్షములచే, సాధ్యం = సాధింపదగినది. మాం = నన్ను, రక్ష = రక్షించుము, ఇతి = అని, వక్తారం = పలుకుచున్న, హరిం = విష్ణువును, అభాషథ = పలికితివి (ఓ దేవీ).

తాత్పర్యము:

ఓ దేవీ! ప్రసన్నము కమ్ము. పద్మము నుండి పుట్టిన బ్రహ్మను చంపగోరుచున్న ఈ ఇద్దరు రాక్షసులచే నేను యుద్ధమునందు జయించబడితిని. ఈ విషయములో సమస్తము నీ కటాక్షములచే సాధింపదగినది. నన్ను రక్షించుము అని పలుకుచున్న విష్ణువుతో నీవు పలికితివి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో విష్ణువు దేవిని శరణు వేడడం, ఆమె శక్తిని, కటాక్ష శక్తిని కీర్తించడం కనిపిస్తుంది. ఇది దేవి యొక్క పరాక్రమాన్ని, సర్వసమర్థతను నిరూపిస్తుంది.

శ్లోకం 7

యుద్ధం కురు త్వం జహి తౌ మయా భృశం సమ్మోహితౌ వక్రదృశేత్యయం త్వయా .

సంచోదితో హృష్టమనా మహార్ణవే తస్థౌ రణాయాయయతుశ్చ దానవౌ .. 4-7..

పదవిభాగము:

యుద్ధం, కురు, త్వం, జహి, తౌ, మయా, భృశం, సమ్మోహితౌ, వక్రదృశా + ఇతి (వక్రదృశేతి), అయం, త్వయా, సంచోదితః, హృష్టమనాః, మహార్ణవే, తస్థౌ, రణాయ + ఆయయతుః + చ (రణాయాయయతుశ్చ), దానవౌ

అన్వయము:

త్వయా మయా భృశం వక్రదృశా సమ్మోహితౌ తౌ యుద్ధం కురు, జహి ఇతి అయం సంచోదితః హృష్టమనాః మహార్ణవే రణాయ తస్థౌ. దానవౌ చ ఆయయతుః.

ప్రతి పదార్థము:

త్వయా = నీచే (దేవిచే), మయా = నాచే, భృశం = మిక్కిలి, వక్రదృశా = వంకర చూపుతో (వక్ర కటాక్షముతో), సమ్మోహితౌ = మోహింపబడిన, తౌ = ఆ ఇద్దరిని, యుద్ధం = యుద్ధమును, కురు = చేయుము, జహి = సంహరించుము, ఇతి = అని, అయం = ఈ (విష్ణువు), సంచోదితః = ప్రోత్సహించబడినవాడై, హృష్టమనాః = సంతోషించిన మనస్సు కలవాడై, మహార్ణవే = ప్రళయ సముద్రములో, రణాయ = యుద్ధము కొరకు, తస్థౌ = నిలబడెను. దానవౌ = దానవులు (మధుకైటభులు), చ = మరియు, ఆయయతుః = వచ్చిరి.

తాత్పర్యము:

దేవియగు నీచే, నాచే మిక్కిలి వంకర చూపుతో మోహింపబడిన ఆ ఇద్దరితో యుద్ధము చేయుము, వారిని సంహరించుము అని దేవిచే ప్రోత్సహించబడిన విష్ణువు సంతోషించిన మనస్సు కలవాడై ప్రళయ సముద్రములో యుద్ధము కొరకు నిలబడెను. దానవులు కూడా వచ్చిరి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము దేవి యొక్క మోహనశక్తిని, విష్ణువుకు ఆమె ఇచ్చిన ప్రోత్సాహాన్ని వివరిస్తుంది. దేవి తన మాయతో రాక్షసులను మోహింపజేసి, వారిని బలహీనపరచింది. ఇది విష్ణువు విజయాన్ని సులభతరం చేసింది.

శ్లోకం 8

భూయోఽపి కుర్వన్ రణమచ్యుతో హసన్ కామాతురౌ తే ముఖపద్మదర్శనాత్ .

తావాహ తుష్టోఽస్మ్యతులౌ రణే యువాం దదామ్యహం వాం వరమేష వాంఛితం .. 4-8..

పదవిభాగము:

భూయః + అపి (భూయోఽపి), కుర్వన్, రణం + అచ్యుతః (రణమచ్యుతః), హసన్, కామాతురౌ, తే, ముఖపద్మదర్శనాత్, తౌ + ఆహ (తావాహ), తుష్టః + అస్మి + అతులౌ (తుష్టోఽస్మ్యతులౌ), రణే, యువాం, దదామి + అహం (దదామ్యహం), వాం, వరం + ఏష (వరమేష), వాంఛితం

అన్వయము:

భూయః అపి అచ్యుతః రణం కుర్వన్ హసన్. తే ముఖపద్మదర్శనాత్ కామాతురౌ తౌ ఆహ. యువాం రణే అతులౌ. అహం తుష్టః అస్మి. ఏష వాంఛితం వరం వాం దదామి.

ప్రతి పదార్థము:

భూయః అపి = మరల, అచ్యుతః = అచ్యుతుడు (విష్ణువు), రణం = యుద్ధమును, కుర్వన్ = చేయుచు, హసన్ = నవ్వుచు, తే = నీ (దేవి యొక్క), ముఖపద్మదర్శనాత్ = ముఖపద్మమును చూచుట వలన, కామాతురౌ = కోరికతో పీడింపబడిన, తౌ = ఆ ఇద్దరిని (మధుకైటభులను), ఆహ = పలికెను. యువాం = మీరిద్దరు, రణే = యుద్ధమునందు, అతులౌ = సాటిలేనివారు. అహం = నేను, తుష్టః అస్మి = సంతోషించితిని. ఏష = ఈ, వాంఛితం = కోరబడిన, వరం = వరమును, వాం = మీకు, దదామి = ఇచ్చుచున్నాను.

తాత్పర్యము:

మరల అచ్యుతుడైన విష్ణువు యుద్ధము చేయుచు, నవ్వుతూ, దేవి ముఖపద్మమును చూచుట వలన కోరికతో పీడింపబడిన ఆ ఇద్దరు రాక్షసులతో పలికెను. మీరిద్దరు యుద్ధమునందు సాటిలేనివారు. నేను సంతోషించితిని. కోరిన వరమును మీకు ఇచ్చుచున్నాను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో విష్ణువు దేవి మాయచే మోహితులైన రాక్షసులకు వరం ఇస్తానని చెప్పడం వారి అహంకారాన్ని పెంచడానికి మరొక ఉపాయం. ఇది దేవి యొక్క మాయాశక్తి ఎంత ప్రభావవంతంగా ఉందో తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 9

తావూచతుర్విద్ధి హరే న యాచకావావాం దదావస్తవ వాంఛితం వరం .

నాసత్యవాచౌ స్వ ఇతీరితో హరిస్త్వాం సంస్మరన్ శత్రుజిగీషయాఽబ్రవీత్ .. 4-9..

పదవిభాగము:

తౌ + ఊచతుః (తావూచతుః), విద్ధి, హరే, న, యాచకౌ + ఆవాం (యాచకావాం), దదావః + తవ (దదావస్తవ), వాంఛితం, వరం, న + అసత్యవాచౌ (నాసత్యవాచౌ), స్వః + ఇతి + ఈరితః (స్వఇతీరితః), హరిః + త్వాం (హరిస్త్వాం), సంస్మరన్, శత్రుజిగీషయా + అబ్రవీత్ (శత్రుజిగీషయాఽబ్రవీత్)

అన్వయము:

తౌ ఊచతుః. హరే, ఆవాం యాచకౌ న విద్ధి. తవ వాంఛితం వరం ఆవాం దదావః. నాసత్యవాచౌ స్వః ఇతి ఈరితః హరిః త్వాం సంస్మరన్ శత్రుజిగీషయా అబ్రవీత్.

ప్రతి పదార్థము:

తౌ = ఆ ఇద్దరు (మధుకైటభులు), ఊచతుః = పలికిరి. హరే = ఓ విష్ణువా, ఆవాం = మమ్ములను, యాచకౌ = యాచకులుగా, న విద్ధి = తెలుసుకొనవద్దు. తవ = నీ యొక్క, వాంఛితం = కోరబడిన, వరం = వరమును, ఆవాం = మేమిద్దరం, దదావః = ఇచ్చెదము. నాసత్యవాచౌ = అసత్యము పలుకనివారు, స్వః = అయియున్నాము, ఇతి = అని, ఈరితః = పలకబడిన, హరిః = విష్ణువు, త్వాం = నిన్ను (దేవిని), సంస్మరన్ = స్మరించుచు, శత్రుజిగీషయా = శత్రువులను జయించవలెనను కోరికతో, అబ్రవీత్ = పలికెను.

తాత్పర్యము:

ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు పలికిరి. ఓ విష్ణువా, మమ్ములను యాచకులుగా తెలుసుకొనవద్దు. నీవు కోరిన వరమును మేమిద్దరం ఇచ్చెదము. మేమెన్నడూ అసత్యము పలుకనివారము అని పలకబడిన విష్ణువు నిన్ను (దేవిని) స్మరించుచు, శత్రువులను జయించవలెనను కోరికతో పలికెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం రాక్షసుల యొక్క అతిశయమును, అహంకారాన్ని స్పష్టంగా చూపుతుంది. తమకు వరమిచ్చే స్థానంలో తాము ఉన్నట్లు వారు భావిస్తారు. ఇది వారి నాశనానికి దారి తీస్తుంది. విష్ణువు దేవిని స్మరించడం ఆమె సహాయం లేకుండా వారిని సంహరించడం సాధ్యం కాదని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 10

మహ్యం వరం యచ్ఛతమద్య మే యతో వధ్యౌ యువాం స్యాతమితీరితావుభౌ .

దృష్ట్వాఽప్సు లీనం సకలం సమూచతుస్త్వం సత్యవాఙ్నౌ జహి నిర్జలే స్థలే .. 4-10..

పదవిభాగము:

మహ్యం, వరం, యచ్ఛతమ్ + అద్య (యచ్ఛతమద్య), మే, యతః, వధ్యౌ, యువాం, స్యాతాం + ఇతి (స్యాతమితీ), ఈరితౌ + ఉభౌ (ఈరితావుభౌ), దృష్ట్వా + అప్సు (దృష్ట్వాఽప్సు), లీనం, సకలం, సం + ఊచతుః (సమూచతుః), త్వం, సత్యవాక్ + నౌ (సత్యవాఙ్నౌ), జహి, నిర్జలే, స్థలే

అన్వయము:

అద్య మహ్యం వరం యచ్ఛతం. యతః యువాం మే వధ్యౌ స్యాతాం ఇతి ఈరితౌ ఉభౌ. అప్సు సకలం లీనం దృష్ట్వా సం ఊచతుః. త్వం నౌ నిర్జలే స్థలే జహి.

ప్రతి పదార్థము:

అద్య = ఇప్పుడు, మహ్యం = నాకు, వరం = వరమును, యచ్ఛతం = ఇవ్వుడు. యతః = దీని వలన, యువాం = మీరిద్దరు, మే = నాకు, వధ్యౌ = వధింపదగినవారు, స్యాతాం = అగుదురుగాక, ఇతి = అని, ఈరితౌ = పలుకబడిన, ఉభౌ = ఆ ఇద్దరు (మధుకైటభులు), అప్సు = నీటిలో, సకలం = సమస్తము, లీనం = మునిగియున్నది, దృష్ట్వా = చూచి, సం ఊచతుః = పలికిరి. త్వం = నీవు, నౌ = మమ్ములను, నిర్జలే = నీరు లేని, స్థలే = ప్రదేశమున, జహి = సంహరించుము.

తాత్పర్యము:

ఇప్పుడు నాకు వరమివ్వుడు. దీనివలన మీరిద్దరూ నాకు వధింపదగినవారు అగుదురుగాక అని పలుకబడిన ఆ ఇద్దరు రాక్షసులు, సమస్తము నీటిలో మునిగియున్నది చూచి పలికిరి. నీవు మమ్ములను నీరు లేని ప్రదేశమున సంహరించుము.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో రాక్షసులు తమ బుద్ధిహీనతను ప్రదర్శిస్తారు. వారు నీటిలో మునిగి ఉన్న ప్రపంచాన్ని చూసి, నిర్జల ప్రదేశం లేదని భావించి, అహంకారంతో విష్ణువును తమను నిర్జల ప్రదేశంలో చంపమని కోరారు. ఇది దేవి యొక్క మాయాశక్తికి వారు ఎంతగా లోబడ్డారో తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 11

అస్త్వేవమిత్యాదృతవాఙ్ముదా హరిః స్వోరౌ పృథావున్నమితే జలోపరి .

కృత్వాఽరిణా తచ్ఛిరసీ తదాఽచ్ఛినత్స్వచ్ఛందమృత్యూ తవ మాయయా హతౌ .. 4-11..

పదవిభాగము:

అస్తు + ఏవం + ఇతి (అస్త్వేవమితి), ఆదృతవాక్ + ముదా (ఆదృతవాఙ్ముదా), హరిః, స్వ + ఊరౌ (స్వోరౌ), పృథావున్నమితే (పృథౌ+ఉన్నమితే), జల + ఉపరి (జలోపరి), కృత్వా + అరిణా (కృత్వాఽరిణా), తత్ + శిరసీ (తచ్ఛిరసీ), తదా + అచ్ఛినత్ (తదాఽచ్ఛినత్), స్వచ్ఛందమృత్యూ, తవ, మాయయా, హతౌ

అన్వయము:

అస్తు ఏవం ఇతి ముదా ఆదృతవాక్ హరిః జలోపరి ఉన్నమితే పృథౌ స్వ ఊరౌ కృత్వా అరిణా తచ్ఛిరసీ తదా అచ్ఛినత్. స్వచ్ఛందమృత్యూ తవ మాయయా హతౌ.

ప్రతి పదార్థము:

అస్తు = అట్లే అగుగాక, ఏవం = ఈ విధముగా, ఇతి = అని, ముదా = సంతోషముతో, ఆదృతవాక్ = ఆదరించిన వాక్కు కలవాడై, హరిః = విష్ణువు, జలోపరి = నీటిపైన, ఉన్నమితే = ఎత్తుగా పెంచబడిన, పృథౌ = విశాలమైన, స్వ = తన, ఊరౌ = తొడలపైన, కృత్వా = ఉంచి, అరిణా = చక్రముతో (శత్రువులను సంహరించువాడు), తత్ = వారి (రాక్షసుల) యొక్క, శిరసీ = తలలను, తదా = అప్పుడు, అచ్ఛినత్ = ఖండించెను. స్వచ్ఛందమృత్యూ = స్వేచ్ఛా మరణము కలవారు (అయిననూ), తవ = నీ యొక్క, మాయయా = మాయచే, హతౌ = సంహరింపబడిరి.

తాత్పర్యము:

"అట్లే అగుగాక" అని సంతోషముతో ఆదరించిన వాక్కుతో విష్ణువు నీటిపైన ఎత్తుగా పెంచబడిన తన విశాలమైన తొడలపైన వారి (మధుకైటభుల) తలలను ఉంచి, తన చక్రముతో అప్పుడు ఖండించెను. స్వేచ్ఛా మరణము కలవారు (అయిననూ), నీ మాయచే సంహరింపబడిరి.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము విష్ణువు యొక్క అద్భుతమైన చాతుర్యాన్ని, దేవి మాయాశక్తిని వివరిస్తుంది. విష్ణువు తన తొడలను నీరు లేని ప్రదేశంగా చూపించి, రాక్షసులను మోసం చేసి వారిని సంహరించాడు. ఇది దేవి యొక్క మాయాశక్తి ద్వారానే సాధ్యమైందని స్పష్టం చేస్తుంది.

శ్లోకం 12

ద్వేషశ్చ రాగశ్చ సదా మమాంబికే దైత్యౌ హృది స్తోఽత్ర వివేకమాధవః .

అభ్యాం కరోత్యేవ రణం జయత్వయం తుభ్యం మహాకాలి నమః ప్రసీద మే .. 4-12..

పదవిభాగము:

ద్వేషః + చ (ద్వేషశ్చ), రాగః + చ (రాగశ్చ), సదా, మమ + అంబికే (మమాంబికే), దైత్యౌ, హృది, స్తః + అత్ర (స్తోఽత్ర), వివేకమాధవః, అభ్యాం, కరోతి + ఏవ (కరోత్యేవ), రణం, జయతు + అయం (జయత్వయం), తుభ్యం, మహాకాలి, నమః, ప్రసీద, మే

అన్వయము:

అంబికే, సదా మమ హృది ద్వేషః చ రాగః చ దైత్యౌ స్తః. అత్ర వివేకమాధవః అభ్యాం రణం కరోతి ఏవ. అయం జయతు. మహాకాలి, తుభ్యం నమః. మే ప్రసీద.

ప్రతి పదార్థము:

అంబికే = ఓ అంబికా, సదా = ఎల్లప్పుడూ, మమ = నా, హృది = హృదయములో, ద్వేషః = ద్వేషము, చ = మరియు, రాగః = రాగము, చ = కూడ, దైత్యౌ = రాక్షసులుగా, స్తః = కలవు. అత్ర = ఈ విషయములో, వివేకమాధవః = వివేకము అను మాధవుడు (విష్ణువు), అభ్యాం = వీరద్దరితో (ద్వేషరాగములతో), రణం = యుద్ధమును, కరోతి ఏవ = చేయుచునే యున్నాడు. అయం = ఈ వివేకము, జయతు = జయించుగాక. మహాకాలి = ఓ మహాకాళి, తుభ్యం = నీకు, నమః = నమస్కారము. మే = నాకు, ప్రసీద = ప్రసన్నవు కమ్ము.

తాత్పర్యము:

ఓ అంబికా! ఎల్లప్పుడూ నా హృదయములో ద్వేషము, రాగము అను రాక్షసులు ఉన్నారు. ఈ విషయములో వివేకమనెడి మాధవుడు (విష్ణువు) ఈ ద్వేషరాగములతో యుద్ధము చేయుచునే యున్నాడు. ఈ వివేకము జయించుగాక. ఓ మహాకాళి! నీకు నమస్కారము. నాకు ప్రసన్నవు కమ్ము.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము ఈ ఖండం యొక్క ఆంతరిక అర్థాన్ని తెలియజేస్తుంది. మధుకైటభులు బాహ్య రాక్షసులు మాత్రమే కాదు, మన మనస్సులోని ద్వేషం మరియు రాగం అనే అంతర్గత శక్తులు కూడా. విష్ణువు ఇక్కడ వివేకానికి ప్రతీకగా, ఈ అంతర్గత శత్రువులతో నిరంతరం యుద్ధం చేస్తున్నాడని సూచిస్తుంది. దేవికి నమస్కారం చేయడం ద్వారా, అంతర్గత విజయానికి ఆమె అనుగ్రహం అవసరమని నొక్కి చెబుతుంది.

దేవీ నారాయణీయం 5 పంచమదశకః - సుద్యుమ్నకథా

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

రచన – ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 25 07 25

ఈ సర్గ సుద్యుమ్నుని కథను వివరిస్తుంది. ఇందులో అతను స్త్రీగా మారి, తిరిగి పురుషత్వాన్ని పొంది, చివరకు మోక్షాన్ని సాధించడానికి దేవిని ఆరాధించాడు. ఈ కథ భగవంతుని అనుగ్రహం, సద్గురువుల మార్గదర్శకత్వం, మరియు భక్తి ద్వారా సంసార బంధాల నుండి విముక్తి పొందవచ్చని తెలియజేస్తుంది.

5 పంచమదశకః - సుద్యుమ్నకథా

శ్లోకం 5-1

జాతః సుద్యుమ్నో మనుసప్తమస్య

సంప్రార్థితోఽనేన మునిర్వసిష్ఠః .

శంభోః కటాక్షేణ సుతాం కుమారం

చక్రే స కాలేన బభూవ రాజా .. 5-1..

పదవిభాగము:

జాతః, సుద్యుమ్నః, మనుసప్తమస్య, సంప్రార్థితః + అనేన (సంప్రార్థితోఽనేన), మునిః + వసిష్ఠః (మునిర్వసిష్ఠః), శంభోః, కటాక్షేణ, సుతాం, కుమారం, చక్రే, సః, కాలేన, బభూవ, రాజా.

అన్వయము:

మనుసప్తమస్య సుద్యుమ్నః జాతః. అనేన వసిష్ఠః మునిః సంప్రార్థితః. శంభోః కటాక్షేణ సః సుతాం కుమారం చక్రే. కాలేన రాజా బభూవ.

ప్రతి పదార్థము:

మనుసప్తమస్య = ఏడవ మనువునకు, సుద్యుమ్నః = సుద్యుమ్నుడు, జాతః = పుట్టెను, అనేన = ఇతనిచే (సుద్యుమ్నునిచే), వసిష్ఠః = వసిష్ఠుడనే, మునిః = ఋషి, సంప్రార్థితః = చక్కగా ప్రార్థించబడెను, శంభోః = శంభుని (శివుని), కటాక్షేణ = కటాక్షముచే, సః = అతడు (వసిష్ఠుడు), సుతాం = కుమార్తెగా మారిన సుద్యుమ్నుని, కుమారం = కుమారునిగా, చక్రే = చేసెను, కాలేన = కాలక్రమేణా, రాజా = రాజుగా, బభూవ = ఆయెను.

తాత్పర్యము:

ఏడవ మనువైన వైవస్వతునికి సుద్యుమ్నుడు జన్మించెను. ఒకానొక సందర్భంలో స్త్రీగా మారిన సుద్యుమ్నునిచే వసిష్ఠ మహర్షి ప్రార్థించబడెను. శివుని అనుగ్రహముచే వసిష్ఠుడు సుద్యుమ్నుని తిరిగి కుమారునిగా మార్చెను. ఆ సుద్యుమ్నుడు కాలక్రమేణా రాజుగా రాజ్యమును పాలించెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము సుద్యుమ్నుని జననం, అతని స్త్రీత్వము నుండి పురుషత్వమును తిరిగి పొందుట, మరియు అతని రాజ్యాధికారమును సంగ్రహంగా తెలియజేస్తుంది. సుద్యుమ్నుడు వేటకై వెళ్లి శివపార్వతుల శాపముచే స్త్రీగా మారిన వృత్తాంతము, వసిష్ఠుని ప్రార్థనచే శివుని అనుగ్రహముతో తిరిగి పురుషత్వమును (మాసము పురుషుడు, మాసము స్త్రీగా) పొందిన కథ ఇందు సూచించబడినది.

శ్లోకం 5-2

సుద్యుమ్ననామా మృగయావిహారీ

గతో హయారూఢ ఇలావృతం సః .

స్త్రీత్వం పునః ప్రాప్య సుతం హిమాంశోర్

వవ్రే పతిం పుత్రమసూత చైషా .. 5-2..

పదవిభాగము:

సుద్యుమ్ననామా, మృగయావిహారీ, గతః, హయారూఢః, ఇలావృతం, సః, స్త్రీత్వం, పునః, ప్రాప్య, సుతం, హిమాంశోః, వవ్రే, పతిం, పుత్రం, అసూత, చ, ఏషా.

అన్వయము:

సుద్యుమ్ననామా మృగయావిహారీ సః హయారూఢః ఇలావృతం గతః. పునః స్త్రీత్వం ప్రాప్య, హిమాంశోః సుతం పతిం వవ్రే. చ ఏషా పుత్రం అసూత.

ప్రతి పదార్థము:

సుద్యుమ్ననామా = సుద్యుమ్నుడు అను పేరుగల, మృగయావిహారీ = వేటకై తిరుగువాడైన, సః = అతడు, హయారూఢః = గుర్రము నెక్కినవాడై, ఇలావృతం = ఇలావృతమను ప్రదేశమునకు, గతః = వెళ్ళెను, పునః = మరల, స్త్రీత్వం = స్త్రీత్వమును, ప్రాప్య = పొంది, హిమాంశోః = చంద్రునియొక్క, సుతం = కుమారుడైన బుధుని, పతిం = భర్తగా, వవ్రే = వరించెను, చ = మరియు, ఏషా = ఈమె (ఇలగా మారిన సుద్యుమ్నుడు), పుత్రం = పుత్రుని (పురూరవుని), అసూత = కనెను.

తాత్పర్యము:

సుద్యుమ్నుడు అను పేరుగల ఆ రాజు వేటకై అశ్వారూఢుడై ఇలావృతమను ప్రదేశమునకు వెళ్ళెను. అక్కడ శివపార్వతుల శాపముచే తిరిగి స్త్రీత్వమును పొంది, చంద్రుని కుమారుడైన బుధుని భర్తగా వరించెను. ఆ స్త్రీ (ఇల) పురూరవుడను పుత్రుని కనెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము సుద్యుమ్నుడు వేటకు వెళ్ళి ఇలావృత వర్షమున స్త్రీగా మారిన వృత్తాంతమును, ఆ స్త్రీ రూపంలోనే చంద్రుని కుమారుడైన బుధుని వివాహమాడి పురూరవుని కన్న విషయమును వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 5-3

న్యవేదయత్సా గురవే వసిష్ఠా

యైషా కదాచిన్నిజపుంస్త్వకామం .

తత్సాధనార్థం హరమేవ దధ్యౌ

మునిః ప్రసన్నస్తమువాచ శంభుః .. 5-3..

పదవిభాగము:

న్యవేదయత్, సా, గురవే, వసిష్ఠాయ, ఏషా, కదాచిత్, నిజపుంస్త్వకామం, తత్సాధనార్థం, హరం + ఏవ (హరమేవ), దధ్యౌ, మునిః, ప్రసన్నః + తం + ఉవాచ (ప్రసన్నస్తమువాచ), శంభుః.

అన్వయము:

కదాచిత్ ఏషా సా నిజపుంస్త్వకామం గురవే వసిష్ఠాయ న్యవేదయత్. మునిః తత్సాధనార్థం హరం ఏవ దధ్యౌ. శంభుః ప్రసన్నః తం ఉవాచ.

ప్రతి పదార్థము:

కదాచిత్ = ఒకానొకప్పుడు, ఏషా = ఈమె (ఇల), సా = ఆ (ఇల), నిజపుంస్త్వకామం = తన పురుషత్వమును కోరుటను, గురవే = గురువైన, వసిష్ఠాయ = వసిష్ఠునకు, న్యవేదయత్ = నివేదించెను, మునిః = ఆ వసిష్ఠ మహర్షి, తత్సాధనార్థం = దానిని (పురుషత్వమును) సాధించుట కొరకు, హరం + ఏవ = శివుని మాత్రమే, దధ్యౌ = ధ్యానించెను, శంభుః = శివుడు, ప్రసన్నః = ప్రసన్నుడై, తం = ఆ వసిష్ఠునితో, ఉవాచ = పలికెను.

తాత్పర్యము:

ఒకానొకప్పుడు స్త్రీ రూపంలో ఉన్న ఇల తన గురువైన వసిష్ఠునికి తన పురుషత్వమును తిరిగి పొందే కోరికను నివేదించెను. ఆ వసిష్ఠ మహర్షి దానిని సాధించుట కొరకు శివుని మాత్రమే ధ్యానించెను. అప్పుడు శివుడు ప్రసన్నుడై ఆ వసిష్ఠునితో ఇట్లు పలికెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము ఇల తన గురువైన వసిష్ఠుని ఆశ్రయించి, తన పూర్వపు పురుషత్వమును తిరిగి పొందుటకు సహాయము కోరిన వృత్తాంతమును, వసిష్ఠుడు శివుని ప్రార్థించిన విషయమును తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 5-4

ఇలావృతం మా పురుషః ప్రయాతు

ప్రయాతి చేత్సోఽస్త్వబలా తదైవ .

ఏవం మయా నిశ్చితమేవ సౌమ్య

గౌర్యాః ప్రసాదాయ భవాన్ ప్రియో మే .. 5-4..

పదవిభాగము:

ఇలావృతం, మా, పురుషః, ప్రయాతు, ప్రయాతి, చేత్, సః + అస్తు + అబలా (సోఽస్త్వబలా), తదా + ఏవ (తదైవ), ఏవం, మయా, నిశ్చితం + ఏవ (నిశ్చితమేవ), సౌమ్య, గౌర్యాః, ప్రసాదాయ, భవాన్, ప్రియః, మే.

అన్వయము:

సౌమ్య, పురుషః ఇలావృతం మా ప్రయాతు. చేత్ ప్రయాతి, తదా ఏవ సః అబలా అస్తు. ఏవం మయా నిశ్చితం ఏవ. గౌర్యాః ప్రసాదాయ భవాన్ మే ప్రియః.

ప్రతి పదార్థము:

సౌమ్య = ఓ సౌమ్యుడా (వసిష్ఠా), పురుషః = పురుషుడు, ఇలావృతం = ఇలావృతమును (ఆ వనమును), మా = వెళ్ళకుండుగాక, ప్రయాతు = వెళ్ళకుండుగాక, చేత్ = ఒకవేళ, ప్రయాతి = వెళ్ళినట్లయితే, తదా + ఏవ = అప్పుడే, సః = అతడు, అబలా = స్త్రీ, అస్తు = అగుగాక, ఏవం = ఇట్లు, మయా = నాచే, నిశ్చితం + ఏవ = నిశ్చయించబడినది, గౌర్యాః = పార్వతియొక్క, ప్రసాదాయ = ప్రసన్నత కొరకు, భవాన్ = నీవు, మే = నాకు, ప్రియః = ప్రియుడవు.

తాత్పర్యము:

ఓ సౌమ్యుడవైన వసిష్ఠా! ఇలావృతమునకు ఏ పురుషుడు కూడా వెళ్ళకుండుగాక. ఒకవేళ ఎవరైనా పురుషుడు వెళ్ళినట్లయితే, అతడు వెంటనే స్త్రీగా మారిపోవుగాక. ఇది నాచే నిశ్చయించబడినది. పార్వతి దేవి ప్రసన్నత కొరకు నీవు నాకు ప్రియుడవు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము శివుడు ఇలావృత వనమునకు సంబంధించిన తన శాపమును, పార్వతి దేవి కోరికపై తాను చేసిన నిశ్చయమును వసిష్ఠునికి తెలియజేయుచున్నాడు. వసిష్ఠునిపై తనకున్న ప్రీతిని కూడా వ్యక్తం చేస్తున్నాడు.

శ్లోకం 5-5

న పక్షభేదోఽత్ర మమాస్తి గౌరీ

భవాంశ్చ తృప్తౌ భవతాం మదీయౌ .

ఇతః పరం తస్య మనోరపత్యం

మాసం పుమాన్ స్యాద్వనితా చ మాసం .. 5-5..

పదవిభాగము:

న, పక్షభేదః + అత్ర (పక్షభేదోఽత్ర), మమ + అస్తి (మమాస్తి), గౌరీ, భవాన్ + చ (భవాంశ్చ), తృప్తౌ, భవతాం, మదీయౌ, ఇతః, పరం, తస్య, మనోః + అపత్యం (మనోరపత్యం), మాసం, పుమాన్, స్యాత్ + వనితా (స్యాద్వనితా), చ, మాసం.

అన్వయము:

అత్ర మమ పక్షభేదః న అస్తి. గౌరీ చ భవాన్ మదీయౌ తృప్తౌ భవతాం. ఇతః పరం తస్య మనోః అపత్యం మాసం పుమాన్ చ మాసం వనితా స్యాత్.

ప్రతి పదార్థము:

అత్ర = ఈ విషయమున, మమ = నాకు, పక్షభేదః = పక్షపాతము, న = లేదు, అస్తి = ఉన్నది, గౌరీ = పార్వతి, చ = మరియు, భవాన్ = నీవు (వసిష్ఠుడు), మదీయౌ = నాకు సంబంధించిన, తృప్తౌ = తృప్తిని కలిగించువారై, భవతాం = అగుదురుగాక, ఇతః పరం = ఇకపై, తస్య = ఆ, మనోః = మనువుయొక్క, అపత్యం = సంతానము (సుద్యుమ్నుడు), మాసం = ఒక నెల, పుమాన్ = పురుషుడు, స్యాత్ = అగును, చ = మరియు, మాసం = ఒక నెల, వనితా = స్త్రీ, స్యాత్ = అగును.

తాత్పర్యము:

ఈ విషయములో నాకు ఎవరి పట్ల పక్షపాతము లేదు. గౌరీదేవి మరియు నీవు (వసిష్ఠుడు) నాకు తృప్తిని కలిగించువారై యుందురుగాక. ఇకపై ఆ మనువు యొక్క సంతానమైన సుద్యుమ్నుడు ఒక నెల పురుషునిగాను, ఒక నెల స్త్రీగాను ఉండును.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము శివుడు వసిష్ఠునికి ఇచ్చిన వరమును స్పష్టముగా తెలియజేస్తుంది. సుద్యుమ్నుడు శాశ్వతముగా పురుషుడు కాలేడు, కానీ నెలకొకసారి లింగ మార్పిడి జరుగుతుందని శివుడు నిర్ణయించెను. ఇది శివుని శాపమునకు మరియు వసిష్ఠుని ప్రార్థనకు మధ్య ఒక రాజీ వంటిది.

శ్లోకం 5-6

ఏవం శివోక్తేన మనోరపత్యం

లబ్ధ్వా చ పుంస్త్వం ధరణీం శశాస .

స్త్రీత్వే చ హర్మ్యేషు నినాయ కాలం

జనో న చైనం నృపమభ్యనందత్ .. 5-6..

పదవిభాగము:

ఏవం, శివ + ఉక్తేన (శివోక్తేన), మనోః + అపత్యం (మనోరపత్యం), లబ్ధ్వా, చ, పుంస్త్వం, ధరణీం, శశాస, స్త్రీత్వే, చ, హర్మ్యేషు, నినాయ, కాలం, జనః, న, చ, ఏనం, నృపం + అభ్యనందత్ (నృపమభ్యనందత్).

అన్వయము:

ఏవం శివోక్తేన మనోః అపత్యం పుంస్త్వం లబ్ధ్వా ధరణీం శశాస. చ స్త్రీత్వే హర్మ్యేషు కాలం నినాయ. జనః చ ఏనం నృపం న అభ్యనందత్.

ప్రతి పదార్థము:

ఏవం = ఇట్లు, శివ + ఉక్తేన = శివునిచే చెప్పబడిన దానిచే, మనోః + అపత్యం = మనువు యొక్క సంతానము (సుద్యుమ్నుడు), పుంస్త్వం = పురుషత్వమును, లబ్ధ్వా = పొంది, ధరణీం = భూమిని, శశాస = పాలించెను, చ = మరియు, స్త్రీత్వే = స్త్రీగా ఉన్నప్పుడు, హర్మ్యేషు = అంతఃపురములయందు, కాలం = కాలాన్ని, నినాయ = గడిపెను, జనః = ప్రజలు, చ = మరియు, ఏనం = ఈ, నృపం = రాజును, న = అభినందించలేదు, అభ్యనందత్ = అభినందించలేదు.

తాత్పర్యము:

ఈ విధంగా శివునిచే చెప్పబడిన వరముచే మనువు యొక్క సంతానమైన సుద్యుమ్నుడు పురుషత్వమును పొంది భూమిని పాలించెను. స్త్రీగా మారినప్పుడు అంతఃపురములలో కాలాన్ని గడిపెను. అయితే ప్రజలు ఈ రాజును (అతని విచిత్ర స్థితి కారణంగా) అభినందించలేదు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము సుద్యుమ్నుడు శివుని వరముచే పురుషత్వమును తిరిగి పొంది రాజ్యపాలన చేసిన విధానమును, స్త్రీగా మారినప్పుడు అంతఃపురములలో గడిపిన విషయమును తెలియజేస్తుంది. ప్రజలు అతని ఈ విచిత్ర స్థితిని అంగీకరించలేదని కూడా స్పష్టం చేస్తుంది.

శ్లోకం 5-7

పురూరవస్యాత్మసుతేఽర్పయిత్వా

రాజ్యం విరక్తో వనమేత్య భూపః .

శ్రీనారదాల్లబ్ధనవార్ణమంత్రో

భక్త్యా స దధ్యౌ భవతారిణీం త్వాం .. 5-7..

పదవిభాగము:

పురూరవసి + ఆత్మసుతే (పురూరవస్యాత్మసుతే), అర్పయిత్వా, రాజ్యం, విరక్తః, వనం + ఏత్య (వనమేత్య), భూపః, శ్రీనారదాత్ + లబ్ధ + నవార్ణమంత్రః (శ్రీనారదాల్లబ్ధనవార్ణమంత్రో), భక్త్యా, సః, దధ్యౌ, భవతారిణీం, త్వాం.

అన్వయము:

భూపః ఆత్మసుతే పురూరవసి రాజ్యం అర్పయిత్వా విరక్తః వనం ఏత్య. సః శ్రీనారదాత్ లబ్ధనవార్ణమంత్రః భక్త్యా భవతారిణీం త్వాం దధ్యౌ.

ప్రతి పదార్థము:

భూపః = ఆ రాజు (సుద్యుమ్నుడు), ఆత్మసుతే = తన కుమారుడైన, పురూరవసి = పురూరవునికి, రాజ్యం = రాజ్యమును, అర్పయిత్వా = అప్పగించి, విరక్తః = విరక్తుడై, వనం + ఏత్య = అడవికి వెళ్ళి, సః = అతడు, శ్రీనారదాత్ = శ్రీ నారదుని నుండి, లబ్ధ = పొందిన, నవార్ణమంత్రః = నవార్ణ మంత్రము గలవాడై, భక్త్యా = భక్తితో, భవతారిణీం = సంసార సాగరమును దాటించునట్టి, త్వాం = నిన్ను (దేవిని), దధ్యౌ = ధ్యానించెను.

తాత్పర్యము:

ఆ రాజు సుద్యుమ్నుడు తన కుమారుడైన పురూరవునికి రాజ్యమును అప్పగించి, విరక్తుడై అడవికి వెళ్ళెను. అక్కడ అతడు శ్రీ నారద మహర్షి నుండి నవార్ణ మంత్రమును పొంది, భక్తితో సంసార సాగరమును దాటించునట్టి నిన్ను (దేవిని) ధ్యానించెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము సుద్యుమ్నుడు తన విచిత్ర స్థితి నుండి విముక్తి పొంది, మోక్షమును సాధించుటకు రాజ్యమును త్యజించి, నారదుని ఉపదేశముతో దేవిని ఆరాధించిన వృత్తాంతమును తెలియజేస్తుంది. ఇక్కడ "భవతారిణీం త్వాం" అనునది దేవిని సూచిస్తుంది.

నవార్ణ మంత్రము అనేది హిందూ మతంలో, ముఖ్యంగా శక్తి ఆరాధనలో అత్యంత శక్తివంతమైన మరియు ప్రాముఖ్యత కలిగిన మంత్రాలలో ఒకటి. "నవ" అంటే తొమ్మిది, "అర్ణము" అంటే అక్షరం. కాబట్టి, నవార్ణ మంత్రము అంటే **తొమ్మిది అక్షరాలు కలిగిన మంత్రం**. దీనిని **చండీ నవార్ణ మంత్రం** అని కూడా అంటారు.

ఈ మంత్రం దుర్గా సప్తశతి (దేవీ మహాత్మ్యం) గ్రంథంలో చెప్పబడింది, మరియు ఇది **మహాకాళి, మహాలక్ష్మి, మహాసరస్వతి** - ఈ ముగ్గురు దేవతల శక్తులను కలిగి ఉంటుంది.

ఈ మంత్రం జపించడం ద్వారా భక్తులు జ్ఞానం, సంపద, ధైర్యం, శత్రువులపై విజయం, మరియు అంతిమంగా మోక్షం వంటి ఫలితాలను పొందగలరని విశ్వాసం. సుద్యుమ్నుడు కూడా ఈ మంత్రం ద్వారానే దేవిని ఆరాధించి తన కోరికలను నెరవేర్చుకున్నాడు.

శ్లోకం 5-8

సింహాధిరూఢామరుణాబ్జనేత్రాం

త్వాం సుప్రసన్నామభివీక్ష్య నత్వా .

స్తుత్వా చ భక్త్యా స్థిరపుంస్త్వమేష

లేభేఽథ సాయుజ్యమవాప చాంతే .. 5-8..

పదవిభాగము:

సింహ + అధిరూఢాం (సింహాధిరూఢాం), అరుణ + అబ్జ + నేత్రాం (అరుణాబ్జనేత్రాం), త్వాం, సుప్రసన్నాం + అభివీక్ష్య (సుప్రసన్నామభివీక్ష్య), నత్వా, స్తుత్వా, చ, భక్త్యా, స్థిరపుంస్త్వం + ఏష (స్థిరపుంస్త్వమేష), లేభే + అథ (లేభేఽథ), సాయుజ్యం + అవాప (సాయుజ్యమవాప), చ + అంత (చాంతే).

అన్వయము:

సింహాధిరూఢాం అరుణాబ్జనేత్రాం సుప్రసన్నాం త్వాం అభివీక్ష్య, నత్వా చ భక్త్యా స్తుత్వా, ఏష స్థిరపుంస్త్వం లేభే. అథ చ అంతే సాయుజ్యం అవాప.

ప్రతి పదార్థము:

సింహ + అధిరూఢాం = సింహమును అధిరోహించినదానిని, అరుణ + అబ్జ + నేత్రాం = ఎర్రని పద్మముల వంటి నేత్రములు గలదానిని, సుప్రసన్నాం = మిక్కిలి ప్రసన్నమైనదానిని, త్వాం = నిన్ను (దేవిని), అభివీక్ష్య = చూచి, నత్వా = నమస్కరించి, చ = మరియు, భక్త్యా = భక్తితో, స్తుత్వా = స్తుతించి, ఏష = ఇతడు (సుద్యుమ్నుడు), స్థిరపుంస్త్వం = స్థిరమైన పురుషత్వమును, లేభే = పొందెను, అథ = అటుపిమ్మట, చ = మరియు, అంతే = చివరకు, సాయుజ్యం = సాయుజ్యమును (మోక్షమును), అవాప = పొందెను.

తాత్పర్యము:

సింహమును అధిరోహించిన, ఎర్రని పద్మముల వంటి నేత్రములు గల, మిక్కిలి ప్రసన్నమైన నిన్ను (దేవిని) చూచి, నమస్కరించి, భక్తితో స్తుతించి, సుద్యుమ్నుడు స్థిరమైన పురుషత్వమును పొందెను. అటుపిమ్మట చివరకు సాయుజ్యమును (మోక్షమును) కూడా పొందెను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము దేవి దర్శనం, సుద్యుమ్నుని స్తుతి, మరియు దాని ఫలితంగా అతను శాశ్వత పురుషత్వాన్ని పొందిన వృత్తాంతమును వివరిస్తుంది. అంతేకాకుండా, అంతిమంగా అతను మోక్షాన్ని (సాయుజ్యాన్ని) పొందాడని కూడా తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 5-9

శౌర్యం న వీర్యం న చ పౌరుషం మే

నైవాస్తి చ స్త్రీసహజా తితిక్షా .

మూఢో న జానామ్యశుభం శుభం చ

దేయం త్వయా మే శుభమేవ మాతః .. 5-9..

పదవిభాగము:

శౌర్యం, న, వీర్యం, న, చ, పౌరుషం, మే, న + ఏవ + అస్తి (నైవాస్తి), చ, స్త్రీసహజా, తితిక్షా, మూఢః, న, జానామి + అశుభం (జానామ్యశుభం), శుభం, చ, దేయం, త్వయా, మే, శుభం + ఏవ (శుభమేవ), మాతః.

అన్వయము:

మాతః, మే శౌర్యం న, వీర్యం న, చ పౌరుషం న. చ స్త్రీసహజా తితిక్షా న ఏవ అస్తి. మూఢః అశుభం చ శుభం న జానామి. త్వయా మే శుభం ఏవ దేయం.

ప్రతి పదార్థము:

మాతః = ఓ మాతా (దేవీ), మే = నాకు, శౌర్యం = శౌర్యము, న = లేదు, వీర్యం = వీర్యము (పరాక్రమము), న = లేదు, చ = మరియు, పౌరుషం = పురుషత్వము, న = లేదు, చ = మరియు, స్త్రీసహజా = స్త్రీలకు సహజమైన, తితిక్షా = ఓర్పు, న + ఏవ + అస్తి = అసలు లేదు, మూఢః = మూఢుడనైన నేను, అశుభం = అశుభమును, చ = మరియు, శుభం = శుభమును, న = తెలియను, జానామి = తెలియను, త్వయా = నీచే, మే = నాకు, శుభం + ఏవ = శుభము మాత్రమే, దేయం = ఇవ్వదగినది.

తాత్పర్యము:

ఓ మాతా (దేవీ)! నాకు శౌర్యము లేదు, పరాక్రమము లేదు, పురుషత్వము లేదు. స్త్రీలకు సహజమైన ఓర్పు కూడా అసలు లేదు. మూఢుడనైన నేను అశుభమును, శుభమును కూడా తెలియను. కావున, నీవు నాకు శుభమును మాత్రమే ప్రసాదించుము.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము సుద్యుమ్నుడు దేవిని స్తుతిస్తూ తన నిస్సహాయతను, అజ్ఞానమును వ్యక్తం చేస్తూ, దేవిని శుభమును ప్రసాదించమని కోరుతున్నాడు. ఇది భక్తుని వినయమును, దేవిపై సంపూర్ణ శరణాగతిని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 5-10

పశ్యాని మాతః ప్రవరాన్గురూంస్తే

కారుణ్యతో మాం సుపథా నయంతు .

సత్సంగసంభావితచిత్తవృత్తిర్

భవాని తే దేవి నమః ప్రసీద .. 5-10..

పదవిభాగము:

పశ్యాని, మాతః, ప్రవరాన్ + గురూన్ + తే (ప్రవరాన్గురూంస్తే), కారుణ్యతః, మాం, సుపథా, నయంతు, సత్ + సంగ + సంభావిత + చిత్త + వృత్తిః (సత్సంగసంభావితచిత్తవృత్తిర్), భవాని, తే, దేవి, నమః, ప్రసీద.

అన్వయము:

మాతః, తే ప్రవరాన్ గురూన్ పశ్యాని. కారుణ్యతః మాం సుపథా నయంతు. సత్సంగసంభావితచిత్తవృత్తిః భవాని. దేవి, తే నమః, ప్రసీద.

ప్రతి పదార్థము:

మాతః = ఓ మాతా (దేవీ), తే = నీయొక్క, ప్రవరాన్ = శ్రేష్ఠులైన, గురూన్ = గురువులను, పశ్యాని = చూచెదనుగాక, కారుణ్యతః = దయతో, మాం = నన్ను, సుపథా = మంచి మార్గమున, నయంతు = నడిపించుగాక, సత్ + సంగ + సంభావిత + చిత్త + వృత్తిః = సత్పురుషుల సాంగత్యముచే శుభ్రమైన చిత్తవృత్తి గల, భవాని = భవానివి (దేవివి), దేవి = ఓ దేవి, తే = నీకు, నమః = నమస్కారము, ప్రసీద = ప్రసన్నురాలవు కమ్ము.

తాత్పర్యము:

ఓ మాతా! నీయొక్క శ్రేష్ఠులైన గురువులను నేను చూచెదనుగాక. వారు దయతో నన్ను మంచి మార్గమున నడిపించుగాక. సత్పురుషుల సాంగత్యముచే నా చిత్తవృత్తి శుభ్రమైనది అగుగాక. ఓ భవాని దేవి! నీకు నమస్కారము. ప్రసన్నురాలవు కమ్ము.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకము సుద్యుమ్నుడు దేవిని ప్రార్థిస్తూ, సద్గురువుల దర్శనమును, వారిచే సన్మార్గ ఉపదేశమును కోరుతున్నాడు. సత్సంగ ప్రభావముచే చిత్త శుద్ధిని, తద్వారా దేవి అనుగ్రహమును పొందే ఆకాంక్షను వ్యక్తం చేస్తున్నాడు. ఇది దైవ అనుగ్రహానికి సత్సంగం యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలియజేస్తుంది.

దేవీ నారాయణీయం 6 షష్ఠదశకః - వ్యాసనారదసమాగమః

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

రచన — ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 28 07 25

సారాంశం:

ఈ శ్లోకాలు వ్యాసుని జన్మ వృత్తాంతాన్ని, ఆయన వేద విభజన, పురాణ రచన వంటి గొప్ప కార్యాలను వివరిస్తాయి. పుత్రులు లేని లోటుతో బాధపడిన వ్యాసుడు మంచి సంతానం కోసం తపస్సు చేయ నిశ్చయించుకోగా, నారదుడు వచ్చి ఆయనకు దేవిని ఆరాధించమని ఉపదేశిస్తాడు. వ్యాసుడు ఆ మహాదేవిని ఆశ్రయించడానికి పర్వతాన్ని అధిరోహిస్తాడు, తన సందేహాలను తొలగించి సన్మార్గం చూపమని ఆమెను వేడుకుంటాడు

షష్ఠదశకః - వ్యాసనారదసమాగమః

శ్లోకం 6-1

త్వదిచ్ఛయా దేవి పులస్త్యవాచా

పరాశరాద్విష్ణుపురాణకర్తుః .

మునేర్హ్వారిర్లోకహితాయ దీపా-

ద్యథా ప్రదీపోఽజని కృష్ణనామా .. 6-1..

పదవిభాగము:

త్వదిచ్ఛయా, దేవి, పులస్త్యవాచా, పరాశరాత్(పరాశరాత్ + విష్ణుపురాణకర్తుః), విష్ణుపురాణకర్తుః, మునేః(మునేః + హరిః), హరిః, లోకహితాయ, దీపాత్(దీపాత్ + యథా), యథా, ప్రదీపః(ప్రదీపః + అజని), అజని, కృష్ణనామా.

అన్వయము:

దేవి, త్వత్-ఇచ్ఛయా పులస్త్యవాచా విష్ణుపురాణకర్తుః పరాశరాత్ మునేః లోకహితాయ హరిః దీపాత్ ప్రదీపః యథా కృష్ణనామా అజని.

ప్రతి పదార్థము:

దేవి = ఓ దేవీ!, త్వదిచ్ఛయా = నీ సంకల్పముచేత, పులస్త్యవాచా = పులస్త్యుని వాక్కుచేత, విష్ణుపురాణకర్తుః = విష్ణుపురాణమును రచించిన, పరాశరాత్ = పరాశరుడనే, మునేః = మునినుండి, లోకహితాయ = లోకమునకు మేలు కలుగుటకు, హరిః = శ్రీహరియే, దీపాత్ = ఒక దీపమునుండి, ప్రదీపః = మరియొక దీపము, యథా = వలె, కృష్ణనామా = కృష్ణద్వైపాయనుడనే పేరుతో, అజని = పుట్టెను.

తాత్పర్యము:

ఓ దేవీ! నీ సంకల్పముచేత, పులస్త్యుని మాట ప్రకారం, విష్ణుపురాణాన్ని రచించిన పరాశరుడు అనే ముని నుండి లోకానికి మేలు చేసే నిమిత్తం, ఒక దీపం నుండి మరో దీపం వెలిగినట్లు, శ్రీహరియే కృష్ణద్వైపాయనుడు (వ్యాసుడు) అనే పేరుతో జన్మించాడు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం వ్యాసుని జన్మవృత్తాంతాన్ని సూచిస్తుంది. వ్యాసుడు సాక్షాత్తు శ్రీహరి అంశ అని, లోకకల్యాణం కోసం పరాశరుని పుత్రుడిగా జన్మించాడని తెలుపుతోంది. "దీపాద్యథా ప్రదీపః" (ఒక దీపం నుండి మరో దీపం వలె) అన్న ఉపమానం వ్యాసుడు విష్ణువు యొక్క ప్రత్యక్ష అవతారమే అని స్పష్టం చేస్తుంది.

శ్లోకం 6-2

వేదం చతుర్ధా వ్యదధత్ స కృష్ణ-

ద్వైపాయనో వ్యాస ఇతి ప్రసిద్ధః .

వేదాంతసూత్రాణి పురాణజాలం

మహేతిహాసం చ మహాంశ్చకార .. 6-2..

పదవిభాగము:

వేదం, చతుర్ధా, వ్యదధత్, సః, కృష్ణద్వైపాయనః, వ్యాసః, ఇతి, ప్రసిద్ధః, వేదాంతసూత్రాణి, పురాణజాలం, మహేతిహాసం(మహా + ఇతిహాసం), చ, మహాన్(మహాన్ + చకార), చకార.

అన్వయము:

సః కృష్ణద్వైపాయనః వ్యాసః ఇతి ప్రసిద్ధః, వేదం చతుర్ధా వ్యదధత్. మహాన్ వేదాంతసూత్రాణి పురాణజాలం మహేతిహాసం చ చకార.

ప్రతి పదార్థము:

సః = ఆ, కృష్ణద్వైపాయనః = కృష్ణద్వైపాయనుడు, వ్యాసః = వ్యాసుడు, ఇతి = అని, ప్రసిద్ధః = ప్రసిద్ధిచెందినవాడు, వేదం = వేదమును, చతుర్ధా = నాలుగు విధాలుగా, వ్యదధత్ = విభజించెను. మహాన్ = గొప్పవాడైన ఆయన, వేదాంతసూత్రాణి = వేదాంత సూత్రములను, పురాణజాలం = పురాణ సమూహమును, మహేతిహాసం = గొప్ప ఇతిహాసమును (మహాభారతమును), చ = మరియు, చకార = రచించెను.

తాత్పర్యము:

కృష్ణద్వైపాయనుడు వ్యాసుడు అని ప్రసిద్ధి చెందాడు. ఆయన వేదమును నాలుగు భాగాలుగా విభజించాడు. ఆ గొప్పవాడు వేదాంత సూత్రాలను, పురాణ సముదాయాన్ని, మరియు గొప్ప ఇతిహాసం (మహాభారతం) కూడా రచించాడు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం వ్యాసుని మహత్తరమైన కార్యాలను వివరిస్తుంది. వేద విభజన, వేదాంత సూత్ర రచన, పురాణ సృష్టి, మరియు మహాభారత రచన వంటి అద్భుతమైన జ్ఞానసంపన్నమైన పనులను వ్యాసుడు చేసాడని ఇక్కడ స్పష్టం చేయబడింది. అందుకే ఆయనకు "వేదవ్యాస" అనే పేరు వచ్చింది.

శ్లోకం 6-3

తపః ప్రవృత్తః కలవింకపోతం

మాత్రా స సంలాలితమాశ్రమాంతే .

పశ్యన్నధన్యామనపత్యతాం స్వాం

సపుత్రభాగ్యాతిశయం చ దధ్యౌ .. 6-3..

పదవిభాగము:

తపః, ప్రవృత్తః, కలవింకపోతం, మాత్రా, సః, సంలాలితం(సంలాలితం + ఆశ్రమాంతే), ఆశ్రమాంతే, పశ్యన్(పశ్యన్ + అధన్యాం), అధన్యాం, అనపత్యతాం, స్వాం, సపుత్రభాగ్య-అతిశయం, చ, దధ్యౌ.

అన్వయము:

తపః ప్రవృత్తః సః, మాత్రా ఆశ్రమాంతే సంలాలితం కలవింకపోతం పశ్యన్, స్వాం అధన్యాం అనపత్యతాం సపుత్రభాగ్యాతిశయం చ దధ్యౌ.

ప్రతి పదార్థము:

తపః = తపస్సు చేయుటకు, ప్రవృత్తః = ఉపక్రమించిన, సః = ఆ వ్యాసుడు, మాత్రా = తల్లిచే, ఆశ్రమాంతే = ఆశ్రమ సమీపంలో, సంలాలితం = చక్కగా పెంచబడుచున్న, కలవింకపోతం = కలవింక పక్షి పిల్లను, పశ్యన్ = చూస్తూ, స్వాం = తన యొక్క, అధన్యాం = అదృష్టహీనమైన, అనపత్యతాం = సంతానరాహిత్యమును, సపుత్రభాగ్య-అతిశయం = పుత్రులతో కూడిన వాని అదృష్టాతిశయమును, చ = మరియు, దధ్యౌ = ఆలోచించెను.

తాత్పర్యము:

తపస్సు చేయుటకు పూనుకున్న వ్యాసుడు, తల్లిచే ఆశ్రమ సమీపంలో చక్కగా పెంచబడుతున్న కలవింక పక్షి పిల్లను చూస్తూ, తన సంతానం లేని దురదృష్టాన్ని, పుత్రులున్నవారి అదృష్టాతిశయాన్ని గూర్చి ఆలోచించాడు.

విశేషములు:

వ్యాసుడు గొప్ప జ్ఞాని అయినప్పటికీ, ఒక పక్షిని చూసి తనలో ఉన్న మానవ సహజమైన భావాలను, ముఖ్యంగా సంతానం లేని లోటును అనుభవించాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. ఇది ఆయనలో సంతానం పట్ల ఉన్న కోరికను, తద్వారా తపస్సు చేయడానికి ప్రేరణను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 6-4

సత్పుత్రలాభాయ తపశ్చికీర్షు-

స్తీవ్రం మహామేరుసమీపమేత్య .

ఆరాధనీయః క ఇతి క్షణం స

చింతాఽఽతురో లోకగురుః స్థితోఽభూత్ .. 6-4..

పదవిభాగము:

సత్పుత్రలాభాయ, తపః(తపః + చికిర్షుః), చికిర్షుః, తీవ్రం, మహామేరుసమీపం(మహామేరుసమీపం + ఏత్య), ఏత్య, ఆరాధనీయః, కః, ఇతి, క్షణం, సః, చింతాతురః(చింతా + ఆతురః), లోకగురుః, స్థితః(స్థితః + అభూత్), అభూత్.

అన్వయము:

సత్పుత్రలాభాయ తీవ్రం తపః చికిర్షుః సః లోకగురుః మహామేరుసమీపం ఏత్య, కః ఆరాధనీయః ఇతి క్షణం చింతాతురః స్థితః అభూత్.

ప్రతి పదార్థము:

సత్పుత్రలాభాయ = మంచి పుత్రుని పొందడం కొరకు, తీవ్రం = గొప్పదైన, తపః = తపస్సును, చికిర్షుః = చేయదలచినవాడై, సః = ఆ, లోకగురుః = లోకములకే గురువైన వ్యాసుడు, మహామేరుసమీపం = మహామేరు పర్వత సమీపమును, ఏత్య = చేరి, కః = ఎవరు, ఆరాధనీయః = ఆరాధించదగినవాడు, ఇతి = అని, క్షణం = ఒక క్షణము, చింతాతురః = చింతతో కూడినవాడై, స్థితః అభూత్ = నిలిచి ఉండెను.

తాత్పర్యము:

మంచి పుత్రుని పొందడం కొరకు తీవ్రమైన తపస్సు చేయదలిచినవాడై, లోకములకే గురువైన వ్యాసుడు మహామేరు పర్వత సమీపానికి వెళ్లి, ఎవరు ఆరాధించదగినవారు అని ఒక క్షణం పాటు చింతతో నిలిచి ఉండెను.

విశేషములు:

వ్యాసుడు కేవలం తపస్సు చేయడానికి నిశ్చయించుకోవడమే కాకుండా, తన కోరికను తీర్చడానికి ఎవరు సరైన దైవం అని ఆలోచించడం ఇక్కడ కనిపిస్తుంది. ఇది ఆయన వివేకాన్ని, ధర్మ నిష్టను సూచిస్తుంది. లోకగురువు కూడా ఒకానొక సందేహాన్ని కలిగి ఉంటాడని, దానికి పరిష్కారం కోసం అన్వేషిస్తాడని తెలుస్తోంది.

శ్లోకం 6-5

శ్రీనారదస్తత్ర సమాగతస్త్వత్-

కృపాకటాక్షాంకురవన్మహర్షిః .

అర్ఘ్యాదిసంపూజిత ఆసనస్థో

వ్యాసేన పృష్టః ప్రహసన్నివాహ .. 6-5..

పదవిభాగము:

శ్రీనారదః(శ్రీనారదః + తత్ర), తత్ర, సమాగతః(సమాగతః + త్వత్), త్వత్, కృపాకటాక్ష-అంకురవాన్(కృపాకటాక్ష + అంకురవాన్), మహర్షిః, అర్ఘ్యాదిసంపూజితః(అర్ఘ్యాది + సంపూజితః), ఆసనస్థః(ఆసనస్థః + వ్యాసేన), వ్యాసేన, పృష్టః, ప్రహసన్(ప్రహసన్ + ఇవ + ఆహ), ఇవ, ఆహ.

అన్వయము:

తత్ర త్వత్-కృపాకటాక్షాంకురవాన్ మహర్షిః శ్రీనారదః సమాగతః. అర్ఘ్యాదిసంపూజితః ఆసనస్థః వ్యాసేన పృష్టః సః ప్రహసన్ ఇవ ఆహ.

ప్రతి పదార్థము:

తత్ర = ఆ ప్రదేశమునకు, త్వత్-కృపాకటాక్ష-అంకురవాన్ = నీ కరుణాకటాక్షము అనే అంకురము కలవాడైన, మహర్షిః = మహర్షియైన, శ్రీనారదః = శ్రీ నారదుడు, సమాగతః = వచ్చెను. అర్ఘ్యాదిసంపూజితః = అర్ఘ్యము మొదలగు వాటితో పూజించబడినవాడై, ఆసనస్థః = ఆసనమున కూర్చున్నవాడై, వ్యాసేన = వ్యాసునిచే, పృష్టః = అడుగబడినవాడై, ప్రహసన్ ఇవ = చిరునవ్వు నవ్వుతున్నట్లుగా, ఆహ = పలికెను.

తాత్పర్యము:

ఆ ప్రదేశానికి నీ కరుణాకటాక్షము అనే అంకురము కలవాడైన మహర్షి శ్రీ నారదుడు వచ్చెను. అర్ఘ్యము మొదలగు వాటితో పూజించబడి, ఆసనమున కూర్చున్న నారదుడు, వ్యాసునిచే అడుగబడినవాడై, చిరునవ్వు నవ్వుతున్నట్లుగా పలికెను.

విశేషములు:

వ్యాసుని సందేహాన్ని తీర్చడానికి, దేవి అనుగ్రహంతో నారదుడు అక్కడకు రావడం ఇక్కడ గమనించదగిన అంశం. నారదుని రాక దైవసంకల్పమేనని "త్వత్కృపాకటాక్షాంకురవాన్" అనే పదబంధం సూచిస్తుంది. నారదుడు వ్యాసునికి సన్మార్గం చూపడానికి వచ్చినట్లు ప్రహసన్నివాహ (చిరునవ్వుతో పలికెను) అనే పదబంధం తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 6-6

కిం చింతయా కృష్ణ భజస్వ దేవీం

కృపావతీ వాంఛితదానదక్షా .

అహేతురేషా ఖలు సర్వహేతుర్-

నిరస్తసామ్యాతిశయా నిరీహా .. 6-6..

పదవిభాగము:

కిం, చింతయా, కృష్ణ, భజస్వ, దేవీం, కృపావతీ, వాంఛితదానదక్షా, అహేతుః(అహేతుః + ఏషా), ఏషా, ఖలు, సర్వహేతుః, నిరస్తసామ్య-అతిశయా(నిరస్త + సామ్య + అతిశయా), నిరీహా.

అన్వయము:

కృష్ణ, చింతయా కిం? కృపావతీ వాంఛితదానదక్షా దేవీం భజస్వ. ఏషా ఖలు అహేతుః సర్వహేతుః నిరస్తసామ్యాతిశయా నిరీహా.

ప్రతి పదార్థము:

కృష్ణ = ఓ వ్యాసా!, చింతయా = చింతతో, కిం = ఏమి ప్రయోజనం?, కృపావతీ = దయగలదియూ, వాంఛితదానదక్షా = కోరినవిచ్చుటలో సమర్థురాలైన, దేవీం = దేవిని, భజస్వ = భజించుము. ఏషా = ఈ దేవి, ఖలు = నిశ్చయముగా, అహేతుః = కారణములేనిది (నిష్కారణమైనది), సర్వహేతుః = అన్నింటికి కారణమైనది, నిరస్తసామ్య-అతిశయా = సమానత్వము కానీ, అంతకంటే అధికమైనది కానీ లేనిది, నిరీహా = కోరికలు లేనిది.

తాత్పర్యము:

ఓ వ్యాసా! చింతతో ఏమి ప్రయోజనం? దయగలది, కోరినవిచ్చుటలో సమర్థురాలైన దేవిని భజించుము. ఈ దేవి నిశ్చయముగా నిష్కారణమైనది, అన్నింటికి కారణమైనది, సమానత్వము కానీ, అంతకంటే అధికమైనది కానీ లేనిది, కోరికలు లేనిది.

విశేషములు:

నారదుడు వ్యాసునికి దుర్గాదేవిని (శక్తిని) ఆరాధించమని సలహా ఇస్తాడు. దేవి యొక్క సర్వశక్తిమత్తత, నిష్కారణమైన కరుణ, మరియు సర్వోత్కృష్టత ఈ శ్లోకంలో వర్ణించబడ్డాయి. ఆమె సర్వలోకాలకు తల్లి, కోరికలు తీర్చే శక్తి ఆమెకు ఉందని నారదుడు వ్యాసునికి తెలియజేస్తున్నాడు.

శ్లోకం 6-7

సైషా మహాశక్తిరితి ప్రసిద్ధా

యదాజ్ఞయా బ్రహ్మరమేశరుద్రాః .

బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీశ్చ

కుర్వంతి కాలే న చ తే స్వతంత్రాః .. 6-7..

పదవిభాగము:

సా(సా + ఏషా), ఏషా, మహాశక్తిః(మహాశక్తిః + ఇతి), ఇతి, ప్రసిద్ధా, యత్(యత్ + ఆజ్ఞయా), ఆజ్ఞయా, బ్రహ్మారమేశరుద్రాః, బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీః(బ్రహ్మాండ + సర్గ + స్థితి + సంహృతీః), చ, కుర్వంతి, కాలే, న, చ, తే, స్వతంత్రాః.

అన్వయము:

సా ఏషా మహాశక్తిః ఇతి ప్రసిద్ధా, యత్-ఆజ్ఞయా బ్రహ్మారమేశరుద్రాః కాలే బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీః చ కుర్వంతి. తే చ న స్వతంత్రాః.

ప్రతి పదార్థము:

సా ఏషా = ఆ ఈ దేవి, మహాశక్తిః = మహాశక్తి అని, ఇతి = అని, ప్రసిద్ధా = ప్రసిద్ధిచెందినది, యత్-ఆజ్ఞయా = ఏ దేవి యొక్క ఆజ్ఞచేత, బ్రహ్మారమేశరుద్రాః = బ్రహ్మా, విష్ణువు (రమేశుడు - రమకు పతి), రుద్రుడు (శివుడు), బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీః = బ్రహ్మాండము యొక్క సృష్టి, స్థితి, సంహారములను, చ = మరియు, కుర్వంతి = చేయుచున్నారో, కాలే = సమయమునందు, న చ = మరియు కాదు, తే = వారు, స్వతంత్రాః = స్వతంత్రులు.

తాత్పర్యము:

ఆ ఈ దేవి మహాశక్తి అని ప్రసిద్ధిచెందినది. ఏ దేవి ఆజ్ఞచేత బ్రహ్మా, విష్ణువు, శివుడు కూడా బ్రహ్మాండము యొక్క సృష్టి, స్థితి, సంహారములను సమయమునందు చేయుచున్నారో, వారెవ్వరూ కూడా స్వతంత్రులు కారు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క పరాక్రమాన్ని, సర్వోత్తమత్వాన్ని వివరిస్తుంది. బ్రహ్మా, విష్ణు, మహేశ్వరులు కూడా ఆమె ఆజ్ఞకు బద్ధులై లోక కార్యాలు నిర్వహిస్తారని, వారు స్వతంత్రులు కారని ఇక్కడ స్పష్టంగా చెప్పబడింది. దీని ద్వారా దేవియే సమస్త సృష్టికి మూలకారణమని తెలుస్తోంది.

శ్లోకం 6-8

యస్యాశ్చ తే శక్తిభిరేవ సర్వ-

కర్మాణి కుర్వంతి సురాసురాద్యాః .

మర్త్యా మృగాః కృష్ణ పతత్రిణశ్చ

శక్తేర్విధేయాః క ఇహావిధేయః .. 6-8..

పదవిభాగము:

యస్యాః(యస్యాః + చ), చ, తే, శక్తిభిః, ఏవ, సర్వకర్మాణి, కుర్వంతి, సుర-అసుర-ఆద్యాః, మర్త్యాః, మృగాః, కృష్ణ, పతత్రిణః(పతత్రిణః + చ), చ, శక్తేః, విధేయాః, కః, ఇహ, అ విధేయః.

అన్వయము:

కృష్ణ, యస్యాః శక్తిభిః ఏవ తే సురాసురాద్యాః సర్వకర్మాణి కుర్వంతి. మర్త్యాః, మృగాః, పతత్రిణః చ శక్తేః విధేయాః. ఇహ కః అవిధేయః?

ప్రతి పదార్థము:

కృష్ణ = ఓ వ్యాసా!, యస్యాః = ఏ దేవి యొక్క, శక్తిభిః = శక్తులచేత, ఏవ = మాత్రమే, తే = ఆ, సుర-అసుర-ఆద్యాః = దేవతలు, రాక్షసులు మొదలైనవారు, సర్వకర్మాణి = అన్ని కార్యములను, కుర్వంతి = చేయుచున్నారో, మర్త్యాః = మానవులు, మృగాః = మృగములు, పతత్రిణః = పక్షులు, చ = మరియు, శక్తేః = దేవి శక్తికి, విధేయాః = లోబడినవారే. ఇహ = ఈ లోకంలో, కః = ఎవరు, అవిధేయః = లోబడనివారు (ఎవరూ లేరు).

తాత్పర్యము:

ఓ వ్యాసా! ఏ దేవి యొక్క శక్తులచేతనే దేవతలు, రాక్షసులు మొదలైనవారు అన్ని కార్యములను చేయుచున్నారో, మానవులు, మృగములు, పక్షులు కూడా ఆ దేవి శక్తికి లోబడినవారే. ఈ లోకంలో ఆమెకు లోబడనివారు ఎవ్వరూ లేరు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం దేవి శక్తి యొక్క సర్వవ్యాపకత్వాన్ని, సర్వభూతముల పైన ఆమెకు గల ఆధిపత్యాన్ని నొక్కి చెబుతుంది. దేవతలు, అసురులు మాత్రమే కాకుండా, మానవులు, జంతువులు, పక్షులు సహా సమస్త ప్రాణికోటి ఆమె శక్తికి లోబడే ప్రవర్తిస్తుందని స్పష్టం చేయబడింది. దీనితో దేవి యొక్క అద్వితీయమైన శక్తి ప్రదర్శించబడింది.

శ్లోకం 6-9

ప్రత్యక్షముఖ్యైర్న చ సా ప్రమాణైర్-

జ్ఞేయా తపోభిః కఠినైర్వ్రతైశ్చ .

న వేదశాస్త్రాధ్యయనేన చాపి

భక్త్యైవ జానాతి పుమాన్ మహేశీం .. 6-9..

పదవిభాగము:

ప్రత్యక్ష-ముఖ్యైః(ప్రత్యక్ష + ముఖ్యైః), న, చ, సా, ప్రమాణైః, జ్ఞేయా, తపోభిః, కఠినైః, వ్రతైః(వ్రతైః + చ), చ, న, వేదశాస్త్ర-అధ్యయనేన(వేదశాస్త్ర + అధ్యయనేన), చ(చ + అపి), అపి, భక్త్యా(భక్త్యా + ఏవ), ఏవ, జానాతి, పుమాన్, మహేశీం.

అన్వయము:

సా చ ప్రత్యక్షముఖ్యైః ప్రమాణైః న జ్ఞేయా. కఠినైః తపోభిః వ్రతైః చ న. వేదశాస్త్రాధ్యయనేన చ అపి న. పుమాన్ మహేశీం భక్త్యా ఏవ జానాతి.

ప్రతి పదార్థము:

సా = ఆ దేవి, చ = మరియు, ప్రత్యక్ష-ముఖ్యైః = ప్రత్యక్షము మొదలైన (ప్రమాణములతో), ప్రమాణైః = ప్రమాణములచే, న = తెలియదగినది కాదు, జ్ఞేయా = తెలియదగినది, తపోభిః = తపస్సులచే, కఠినైః = కఠినమైన, వ్రతైః = వ్రతములచే, చ = మరియు, న = కాదు. వేదశాస్త్ర-అధ్యయనేన = వేదశాస్త్రముల అధ్యయనముచే, చ అపి = కూడా, న = కాదు. పుమాన్ = మానవుడు, మహేశీం = గొప్ప ఈశ్వరిని (దేవిని), భక్త్యా = భక్తిచే, ఏవ = మాత్రమే, జానాతి = తెలుసుకుంటాడు.

తాత్పర్యము:

ఆ దేవి ప్రత్యక్షము మొదలైన ప్రమాణములచే, కఠినమైన తపస్సులచే, వ్రతములచే తెలియబడదు. వేదశాస్త్రముల అధ్యయనముచే కూడా కాదు. మానవుడు ఆ మహేశ్వరిని భక్తిచే మాత్రమే తెలుసుకుంటాడు.

విశేషములు:

దేవిని తెలుసుకోవడానికి భక్తి మార్గమే శ్రేష్ఠమైనదని ఈ శ్లోకం నొక్కి చెబుతుంది. కేవలం లౌకిక ప్రమాణాలతో, కఠినమైన తపస్సులతో, వ్రతాలతో లేదా శాస్త్ర జ్ఞానంతో ఆమెను తెలుసుకోవడం సాధ్యం కాదని, కేవలం నిశ్చలమైన, నిస్వార్థమైన భక్తితోనే ఆమెను దర్శించగలమని ఇక్కడ నారదుడు వ్యాసునికి బోధిస్తున్నాడు.

శ్లోకం 6-10

తామేవ భక్త్యా సతతం భజస్వ

సర్వార్థదాం కృష్ణ తవాస్తు భద్రం .

ఇత్యూచుషి బ్రహ్మసుతే గతే స

వ్యాసస్తపోఽర్థం గిరిమారురోహ .. 6-10..

పదవిభాగము:

తాం(తాం + ఏవ), ఏవ, భక్త్యా, సతతం, భజస్వ, సర్వార్థదాం, కృష్ణ, తవ(తవ + అస్తు), అస్తు, భద్రం, ఇతి(ఇతి + ఊచుషి), ఊచుషి, బ్రహ్మసుతే, గతే, సః, వ్యాసః(వ్యాసః + తపః), తపః-అర్థం, గిరిం(గిరిం + ఆరురోహ), ఆరురోహ.

అన్వయము:

కృష్ణ, సర్వార్థదాం తాం ఏవ భక్త్యా సతతం భజస్వ. తవ భద్రం అస్తు. ఇతి బ్రహ్మసుతే ఊచుషి గతే, సః వ్యాసః తపః-అర్థం గిరిం ఆరురోహ.

ప్రతి పదార్థము:

కృష్ణ = ఓ వ్యాసా!, సర్వార్థదాం = అన్ని కోరికలను తీర్చునట్టి, తాం ఏవ = ఆ దేవిని మాత్రమే, భక్త్యా = భక్తితో, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, భజస్వ = భజించుము. తవ = నీకు, భద్రం = శుభము, అస్తు = కలుగుగాక. ఇతి = అని, బ్రహ్మసుతే = బ్రహ్మ కుమారుడైన నారదుడు, ఊచుషి = చెప్పగా, గతే = వెళ్ళిన తర్వాత, సః వ్యాసః = ఆ వ్యాసుడు, తపః-అర్థం = తపస్సు చేయుట కొరకు, గిరిం = పర్వతమును, ఆరురోహ = అధిరోహించెను (ఎక్కెను).

తాత్పర్యము:

ఓ వ్యాసా! అన్ని కోరికలను తీర్చునట్టి ఆ దేవిని మాత్రమే భక్తితో ఎల్లప్పుడూ భజించుము. నీకు శుభము కలుగుగాక. అని బ్రహ్మ కుమారుడైన నారదుడు చెప్పి వెళ్ళిన తర్వాత, ఆ వ్యాసుడు తపస్సు చేయుట కొరకు పర్వతాన్ని అధిరోహించెను.

విశేషములు:

నారదుని ఉపదేశం ఫలితంగా వ్యాసుడు దేవిని ఆరాధించడానికి పర్వతాన్ని అధిరోహించాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. ఇది నారదుని బోధనల ప్రభావం, వ్యాసుని తపశ్శక్తి, మరియు దైవం పట్ల అతని భక్తిని సూచిస్తుంది. వ్యాసుడు తన పుత్రకామనను తీర్చుకోవడానికి దేవిని ఆశ్రయించడానికి సిద్ధమయ్యాడు.

శ్లోకం 6-11

ఇహాస్మి పర్యాకులచిత్తవృత్తిర్-

గురుం న పశ్యామి మహత్తమం చ .

సన్మార్గతో మాం నయ విశ్వమాతః

ప్రసీద మే త్వాం శరణం వ్రజామి .. 6-11..

పదవిభాగము:

ఇహ, అస్మి, పర్యాకులచిత్తవృత్తిః(పర్యాకుల + చిత్త + వృత్తిః), గురుం, న, పశ్యామి, మహత్తమం, చ, సన్మార్గతః, మాం, నయ, విశ్వమాతః, ప్రసీద, మే, త్వాం, శరణం, వ్రజామి.

అన్వయము:

ఇహ అస్మి పర్యాకులచిత్తవృత్తిః, మహత్తమం గురుం చ న పశ్యామి. విశ్వమాతః, మాం సన్మార్గతః నయ. మే ప్రసీద. త్వాం శరణం వ్రజామి.

ప్రతి పదార్థము:

ఇహ = ఈ లోకంలో, అస్మి = నేను, పర్యాకులచిత్తవృత్తిః = కలత చెందిన చిత్తవృత్తి కలవాడనై, గురుం = గురువును, న పశ్యామి = చూడలేకపోతున్నాను, మహత్తమం = గొప్పవానిని, చ = మరియు. విశ్వమాతః = ఓ విశ్వమాతా!, మాం = నన్ను, సన్మార్గతః = మంచి మార్గమునందు, నయ = నడుపుము. మే = నాకు, ప్రసీద = ప్రసన్నురాలవు కమ్ము. త్వాం = నిన్ను, శరణం = శరణుగా, వ్రజామి = పొందుచున్నాను.

తాత్పర్యము:

ఈ లోకంలో నేను కలత చెందిన చిత్తవృత్తి కలవాడనై, గొప్ప గురువును ఎవరినీ చూడలేకపోతున్నాను. ఓ విశ్వమాతా! నన్ను మంచి మార్గంలో నడుపుము. నాకు ప్రసన్నురాలవు కమ్ము. నిన్ను శరణు పొందుచున్నాను.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం వ్యాసుని ఆర్తిని, దేవి పట్ల అతని సంపూర్ణ శరణాగతిని తెలుపుతుంది. నారదుని ఉపదేశం విన్నప్పటికీ, వ్యాసుడు తన మనస్సులోని కల్లోలాన్ని, సరైన మార్గదర్శకత్వం కోసం దేవిపై పూర్తి నమ్మకాన్ని ప్రదర్శిస్తాడు. ఇది ఒక శిష్యుని వినయాన్ని, దైవం పట్ల పరిపూర్ణ శరణాగతిని తెలియజేస్తుంది.

దేవీనారాయణీయం సప్తమదశకః - శుకోత్పత్తిః

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 29 07 2025

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

వ్యాసమునికి శుకుడు జన్మించాక, అన్ని విద్యలు నేర్చుకున్న శుకుడు వివాహం చేసుకోకుండా తపస్సు చేసుకోవాలనుకుంటాడు. అప్పుడు వ్యాసుడు గృహస్థాశ్రమ ప్రాముఖ్యతను వివరించి, వివాహం చేసుకోమని కోరుతాడు, కానీ శుకుడు దానికి అంగీకరించడు.

సప్తమదశకః - శుకోత్పత్తిః

కృష్ణస్య తస్యారణితః శుకాఖ్యస్తవ ప్రసాదాదజనిష్ట పుత్రః .

హృష్టో మునిర్మంగలకర్మ చక్రే తత్రాదితేయా వవృషుః సుమాని .. 7-1..

పదవిభాగము: కృష్ణస్య, తస్య, ఆరణితః, శుక+ఆఖ్యః (శుకాఖ్యస్), తవ, ప్రసాదాత్, అజనిష్ట, పుత్రః, హృష్టః, మునిః, మంగలకర్మ, చక్రే, తత్ర, ఆదితేయాః, వవృషుః, సుమాని.

అన్వయము: తవ ప్రసాదాత్, తస్య కృష్ణస్య ఆరణితః శుకాఖ్యః పుత్రః అజనిష్ట. హృష్టః మునిః మంగలకర్మ చక్రే. తత్ర ఆదితేయాః సుమాని వవృషుః.

ప్రతి పదార్థము: తవ = నీ యొక్క, ప్రసాదాత్ = అనుగ్రహము వలన, తస్య = ఆ, కృష్ణస్య = కృష్ణుని యొక్క (వ్యాసుని), ఆరణితః = అరణి ద్వారా (చిలుక రూపమున మథింపగా), శుక+ఆఖ్యః (శుకాఖ్యస్) = శుకుడు అను పేరుగల, పుత్రః = పుత్రుడు, అజనిష్ట = జన్మించెను, హృష్టః = సంతోషించిన, మునిః = వ్యాసముని, మంగలకర్మ = శుభకార్యములను, చక్రే = చేసెను, తత్ర = అక్కడ, ఆదితేయాః = దేవతలు, సుమాని = పూలను, వవృషుః = వర్షించిరి.

తాత్పర్యము: నీ అనుగ్రహము వలన వ్యాసమునికి అరణి నుండి శుకుడు అను పుత్రుడు జన్మించెను. ఆనందించిన వ్యాసముని శుభకార్యములను చేసెను. అప్పుడు దేవతలు ఆకాశము నుండి పూల వర్షమును కురిపించిరి.

విశేషములు: ఇక్కడ 'కృష్ణస్య' అనేది వేదవ్యాసుని పేరుగా చెప్పబడింది. 'అరణితః' అనగా అరణి నుండి అగ్ని పుట్టినట్లుగా, చిలుక రూపమున ఉన్న మేనక ద్వారా శుకుడు జన్మించెనని కథా ప్రసిద్ధి.

కేచిజ్జగుః కేచన వాద్యఘోషం చక్రుశ్చ నాకే ననృతుః స్త్రియశ్చ .

వాయుర్వవౌ స్పర్శసుఖః సుగంధః శుకోద్భవే సర్వజనాః ప్రహృష్టాః .. 7-2..

పదవిభాగము: కేచిత్+జగుః (కేచిజ్జగుః), కేచన, వాద్యఘోషం, చక్రుః+చ (చక్రుశ్చ), నాకే, ననృతుః, స్త్రియః+చ (స్త్రియశ్చ), వాయుః, వవౌ, స్పర్శసుఖః, సుగంధః, శుక+ఉద్భవే (శుకోద్భవే), సర్వజనాః, ప్రహృష్టాః.

అన్వయము: శుకోద్భవే, కేచిత్ జగుః. కేచన వాద్యఘోషం చక్రుః. నాకే స్త్రియశ్చ ననృతుః. స్పర్శసుఖః సుగంధః వాయుః వవౌ. సర్వజనాః ప్రహృష్టాః.

ప్రతి పదార్థము: శుక+ఉద్భవే (శుకోద్భవే) = శుకుడు పుట్టినప్పుడు, కేచిత్ = కొందరు, జగుః = గానము చేసిరి, కేచన = కొందరు, వాద్యఘోషం = వాద్యముల ధ్వనిని, చక్రుః = చేసిరి, చ = మరియు, నాకే = ఆకాశములో, స్త్రియః+చ (స్త్రియశ్చ)

= స్త్రీలును, ననృతుః = నృత్యము చేసిరి, వాయుః = గాలి, స్పర్శసుఖః = స్పర్శింప సుఖమునిచ్చునదిగా, సుగంధః = మంచి వాసన కలదిగా, వవౌ = వీచెను, సర్వజనాః = అందరు జనులు, ప్రహృష్టాః = మిక్కిలి సంతోషించిరి.

తాత్పర్యము: శుకుడు జన్మించినప్పుడు కొందరు గానము చేయగా, కొందరు వాద్యములు మోగించిరి. ఆకాశములో స్త్రీలు నృత్యము చేసిరి. స్పర్శింప సుఖమునిచ్చునదియు, మంచి వాసన కలదియు అగు గాలి వీచెను. అందరు జనులు మిక్కిలి సంతోషించిరి.

విశేషములు: ఒక మహనీయుని జననము నప్పుడు లోకములో కలిగే శుభ పరిణామాలను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

బాలః స సద్యో వవృధే సుచేతాః బృహస్పతేరాత్తసమస్తవిద్యః .

దత్త్వా వినీతో గురుదక్షిణాం చ ప్రత్యాగతో హర్షయతి స్మ తాతం .. 7-3..

పదవిభాగము: బాలః, సః, సద్యః, వవృధే, సుచేతాః, బృహస్పతేః, ఆత్త+సమస్త+విద్యః (ఆత్తసమస్తవిద్యః), దత్త్వా, వినీతః, గురుదక్షిణాం, చ, ప్రతి+ఆగతః (ప్రత్యాగతః), హర్షయతి, స్మ, తాతం.

అన్వయము: సః బాలః సద్యః సుచేతాః వవృధే. బృహస్పతేః ఆత్తసమస్తవిద్యః వినీతః గురుదక్షిణాం దత్త్వా చ, ప్రత్యాగతః తాతం హర్షయతి స్మ.

ప్రతి పదార్థము: సః = ఆ, బాలః = బాలుడు (శుకుడు), సద్యః = వెంటనే, సుచేతాః = మంచి బుద్ధి కలవాడై, వవృధే = పెరిగెను, బృహస్పతేః = బృహస్పతి నుండి, ఆత్త+సమస్త+విద్యః (ఆత్తసమస్తవిద్యః) = పొందిన సమస్త విద్యలు కలవాడై, వినీతః = వినయము కలవాడై, గురుదక్షిణాం = గురుదక్షిణను, దత్త్వా = ఇచ్చి, చ = మరియు, ప్రతి+ఆగతః (ప్రత్యాగతః) = తిరిగి వచ్చినవాడై, తాతం = తండ్రిని, హర్షయతి స్మ = సంతోషపెట్టెను.

తాత్పర్యము: ఆ బాలుడు (శుకుడు) వెంటనే మంచి బుద్ధి కలవాడై పెరిగెను. బృహస్పతి వద్ద సమస్త విద్యలను అభ్యసించి, వినయముతో గురుదక్షిణను సమర్పించి, తిరిగి వచ్చి తన తండ్రిని సంతోషపెట్టెను.

విశేషములు: శుకుడి అద్భుతమైన జ్ఞాన తృష్ణ మరియు గురుభక్తి ఈ శ్లోకంలో వ్యక్తమవుతున్నాయి.

యువానమేకాంతతపఃప్రవృత్తం వ్యాసః కదాచిచ్ఛుకమేవమూచే .

వేదాంశ్చ శాస్త్రాణి చ వేత్సి పుత్ర కృత్వా వివాహం భవ సద్గృహస్థః .. 7-4..

పదవిభాగము: యువానం, ఏకాంతతపఃప్రవృత్తం, వ్యాసః, కదాచిత్, శుకం, ఏవం+ఊచే (ఏవమూచే), వేదాన్+చ (వేదాంశ్చ), శాస్త్రాణి, చ, వేత్సి, పుత్ర, కృత్వా, వివాహం, భవ, సత్+గృహస్థః (సద్గృహస్థః).

అన్వయము: కదాచిత్, వ్యాసః ఏకాంతతపఃప్రవృత్తం యువానం శుకం ఏవమూచే. పుత్ర, వేదాన్ చ శాస్త్రాణి చ వేత్సి. వివాహం కృత్వా సద్గృహస్థః భవ.

ప్రతి పదార్థము: కదాచిత్ = ఒకనాడు, వ్యాసః = వ్యాసుడు, ఏకాంతతపఃప్రవృత్తం = ఏకాంత తపస్సు యందు ప్రవృత్తి గల, యువానం = యువకుడైన, శుకం = శుకునితో, ఏవం+ఊచే (ఏవమూచే) = ఇట్లు పలికెను, పుత్ర = కుమారుడా!, వేదాన్+చ (వేదాంశ్చ) = వేదములను, శాస్త్రాణి = శాస్త్రములను, చ = మరియు, వేత్సి = నీవు ఎరిగితివి, వివాహం = వివాహమును, కృత్వా = చేసి, సత్+గృహస్థః (సద్గృహస్థః) = మంచి గృహస్థునిగా, భవ = అగుము.

తాత్పర్యము: ఒకనాడు వ్యాసుడు, ఏకాంత తపస్సులో ఉన్న యువకుడైన శుకుడితో ఇట్లు పలికెను: "కుమారుడా! నీవు వేదములను, శాస్త్రములను ఎరిగితివి. ఇప్పుడు వివాహము చేసుకొని మంచి గృహస్థునిగా అగుము."

విశేషములు: శుకుడికి తండ్రి వ్యాసుడు గృహస్థాశ్రమ ధర్మాన్ని బోధిస్తున్న సందర్భం.

సర్వాశ్రమాణాం కవయో విశిష్టా గృహాశ్రమం శ్రేష్ఠతరం వదంతి .

తమాశ్రితస్తిష్ఠతి లోక ఏష యజస్వ దేవాన్ విధివత్పితౄంశ్చ .. 7-5..

పదవిభాగము: సర్వ+ఆశ్రమాణాం (సర్వాశ్రమాణాం), కవయః, విశిష్టాః, గృహ+ఆశ్రమం (గృహాశ్రమం), శ్రేష్ఠతరం, వదంతి, తం+ఆశ్రితః+తిష్ఠతి (తమాశ్రితస్తిష్ఠతి), లోకః, ఏషః, యజస్వ, దేవాన్, విధివత్, పితౄన్+చ (పితౄంశ్చ).

అన్వయము: కవయః సర్వాశ్రమాణాం విశిష్టాః గృహాశ్రమం శ్రేష్ఠతరం వదంతి. ఏషః లోకః తం ఆశ్రితః తిష్ఠతి. దేవాన్ విధివత్ పితౄంశ్చ యజస్వ.

ప్రతి పదార్థము: కవయః = పండితులు (జ్ఞానులు), సర్వ+ఆశ్రమాణాం (సర్వాశ్రమాణాం) = అన్ని ఆశ్రమములలో, విశిష్టాః = విశేషమైన, గృహ+ఆశ్రమం (గృహాశ్రమం) = గృహస్థాశ్రమమును, శ్రేష్ఠతరం = మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనదిగా, వదంతి = చెప్పుదురు, ఏషః = ఈ, లోకః = లోకము, తం = ఆ (గృహస్థాశ్రమమును), ఆశ్రితః = ఆశ్రయించి, తిష్ఠతి = ఉన్నది, దేవాన్ = దేవతలను, విధివత్ = విధి ప్రకారము, పితౄన్+చ (పితౄంశ్చ) = పితృదేవతలను, యజస్వ = పూజింపుము.

తాత్పర్యము: పండితులు అన్ని ఆశ్రమములలో గృహస్థాశ్రమమును మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనదిగా చెప్పుదురు. ఈ లోకము ఆ గృహస్థాశ్రమమును ఆశ్రయించే ఉన్నది. కాబట్టి దేవతలను, పితృదేవతలను విధి ప్రకారము పూజింపుము.

విశేషములు: గృహస్థాశ్రమము యొక్క ప్రాముఖ్యతను మరియు దానిపై సమాజము ఆధారపడి ఉన్న విధానాన్ని ఈ శ్లోకం స్పష్టం చేస్తుంది.

తవాస్తు సత్పుత్ర ఋణాదహం చ ముచ్యేయ మాం త్వం సుఖినం కురుష్వ .

పుత్రః సుఖాయాత్ర పరత్ర చ స్యాత్త్వాం పుత్ర తీవ్రైరలభే తపోభిః .. 7-6..

పదవిభాగము: తవ, అస్తు, సత్+పుత్రః (సత్పుత్ర), ఋణాత్+అహం+చ (ఋణాదహం చ), ముచ్యేయ, మాం, త్వం, సుఖినం, కురుష్వ, పుత్రః, సుఖాయ, అత్ర, పరత్ర, చ, స్యాత్, త్వాం, పుత్ర, తీవ్రైః+అలభే (తీవ్రైరలభే), తపోభిః.

అన్వయము: పుత్ర, తవ సత్పుత్రః అస్తు. అహం చ ఋణాత్ ముచ్యేయ. త్వం మాం సుఖినం కురుష్వ. పుత్రః అత్ర చ పరత్ర చ సుఖాయ స్యాత్. పుత్ర, త్వాం తీవ్రైః తపోభిః అలభే.

ప్రతి పదార్థము: పుత్ర = కుమారుడా!, తవ = నీకు, సత్+పుత్రః (సత్పుత్ర) = మంచి కుమారుడు, అస్తు = కలుగుగాక, ఋణాత్+అహం+చ (ఋణాదహం చ) = ఋణము నుండి నేనును, ముచ్యేయ = విముక్తుడనగుదును, మాం = నన్ను, త్వం = నీవు, సుఖినం = సుఖము కలవానినిగా, కురుష్వ = చేయుము, పుత్రః = కుమారుడు, అత్ర = ఈ లోకమునందు, పరత్ర = పరలోకమునందు, చ = మరియు, సుఖాయ = సుఖము కొరకు, స్యాత్ = అగును, త్వాం = నిన్ను, పుత్ర = కుమారుడా!, తీవ్రైః = తీవ్రమైన, తపోభిః = తపస్సులచే, అలభే = పొందితిని.

తాత్పర్యము: కుమారుడా! నీకు మంచి పుత్రుడు కలుగుగాక. (అప్పుడే) నేను కూడా ఋణము నుండి విముక్తుడనగుదును. నన్ను సుఖము కలవానినిగా చేయుము. కుమారుడు ఇహలోకమునందును, పరలోకమునందును సుఖమును ఇచ్చును. కుమారుడా, నిన్ను తీవ్రమైన తపస్సుల ద్వారా పొందితిని.

విశేషములు: పుత్రుడు లేకుండా మరణించిన వాడు పున్నామ నరకము నుండి విముక్తుడు కాలేడని, పుత్రుడు తండ్రికి ఋణవిముక్తి కలిగిస్తాడని ఈ శ్లోకం ద్వారా వ్యాసుడు శుకుడికి గృహస్థాశ్రమ ప్రాముఖ్యతను వివరిస్తున్నాడు.

కించ ప్రమాథీని సదేంద్రియాణి హరంతి చిత్తం ప్రసభం నరస్య .

పశ్యన్ పితా మే జననీం తపస్వీ పరాశరోఽపి స్మరమోహితోఽభూత్ .. 7-7..

పదవిభాగము: కించ, ప్రమాథీని, సత్+ఇంద్రియాణి (సదేంద్రియాణి), హరంతి, చిత్తం, ప్రసభం, నరస్య, పశ్యన్, పితా, మే, జననీం, తపస్వీ, పరాశరః+అపి (పరాశరోపి), స్మరమోహితః+అభూత్ (స్మరమోహితోఽభూత్).

అన్వయము: కించ, ప్రమాథీని సత్ ఇంద్రియాణి నరస్య చిత్తం ప్రసభం హరంతి. మే పితా పరాశరః తపస్వీ జననీం పశ్యన్ అపి స్మరమోహితః అభూత్.

ప్రతి పదార్థము: కించ = ఇంకను, ప్రమాథీని = మథించునట్టి, సత్+ఇంద్రియాణి (సదేంద్రియాణి) = ఉన్న ఇంద్రియములు, నరస్య = మనుష్యుని యొక్క, చిత్తం = మనస్సును, ప్రసభం = బలవంతముగా, హరంతి = అపహరించును, మే = నా యొక్క, పితా = తండ్రి, తపస్వీ = తపస్సు కలవాడైన, పరాశరః+అపి (పరాశరోఽపి) = పరాశరుడు కూడా, జననీం = తల్లిని (సత్యవతిని), పశ్యన్ = చూచుచు, స్మరమోహితః+అభూత్ (స్మరమోహితోఽభూత్) = మన్మథునిచే మోహితుడయ్యెను.

తాత్పర్యము: ఇంకనూ, మథించివేసే ఇంద్రియములు మనుష్యుని మనస్సును బలవంతముగా అపహరించును. నా తండ్రి, తపస్వి అయిన పరాశరుడు కూడా నా తల్లిని చూచి మన్మథునిచే మోహితుడయ్యెను.

విశేషములు: ఇంద్రియ నిగ్రహము ఎంత కష్టమో, గొప్ప తపస్వులైన వారికి కూడా కామముపై విజయం సాధించడం ఎంత కష్టమో ఈ శ్లోకం ద్వారా వ్యాసుడు తన జీవితంలోని ఉదాహరణతో శుకుడికి వివరిస్తున్నాడు.

య ఆశ్రమాదాశ్రమమేతి తత్తత్కర్మాణి కుర్వన్ స సుఖీ సదా స్యాత్ .

గృహాశ్రమో నైవ చ బంధహేతుస్త్వయా చ ధీమన్ క్రియతాం వివాహః .. 7-8..

పదవిభాగము: యః, ఆశ్రమాత్+ఆశ్రమం+ఏతి (ఆశ్రమాదాశ్రమమేతి), తత్+తత్+కర్మాణి (తత్తత్కర్మాణి), కుర్వన్, సః, సుఖీ, సదా, స్యాత్, గృహ+ఆశ్రమః (గృహాశ్రమః), న+ఏవ+చ (నైవ చ), బంధహేతుః, త్వయా, చ, ధీమన్, క్రియతాం, వివాహః.

అన్వయము: యః ఆశ్రమాత్ ఆశ్రమం ఏతి, తత్తత్ కర్మాణి కుర్వన్, సః సదా సుఖీ స్యాత్. గృహాశ్రమః న ఏవ చ బంధహేతుః. ధీమన్, త్వయా చ వివాహః క్రియతాం.

ప్రతి పదార్థము: యః = ఎవడైతే, ఆశ్రమాత్+ఆశ్రమం+ఏతి (ఆశ్రమాదాశ్రమమేతి) = ఒక ఆశ్రమము నుండి మరొక ఆశ్రమమునకు వెళ్ళునో, తత్+తత్+కర్మాణి (తత్తత్కర్మాణి) = ఆయా ఆశ్రమ ధర్మములను, కుర్వన్ = చేయుచు, సః = అతడు, సదా = ఎల్లప్పుడు, సుఖీ = సుఖముగా, స్యాత్ = ఉండును, గృహ+ఆశ్రమః (గృహాశ్రమః) = గృహస్థాశ్రమము, న+ఏవ+చ (నైవ చ) = అస్సలును, బంధహేతుః = బంధమునకు కారణము, (కాదు), ధీమన్ = ఓ జ్ఞానవంతుడా!, త్వయా = నీచే, చ = మరియు, వివాహః = వివాహము, క్రియతాం = చేయబడుగాక.

తాత్పర్యము: ఎవడైతే ఒక ఆశ్రమము నుండి మరొక ఆశ్రమమునకు వెళ్ళుచు, ఆయా ఆశ్రమ ధర్మములను ఆచరించునో, అతడు ఎల్లప్పుడు సుఖముగా ఉండును. గృహస్థాశ్రమము బంధమునకు కారణము అస్సలు కాదు. ఓ జ్ఞానవంతుడా, నీవు వివాహము చేసుకొనుము.

విశేషములు: క్రమానుగతమైన ఆశ్రమ ధర్మాచరణం మోక్షానికి హేతువవుతుందని, గృహస్థాశ్రమం బంధకారకం కాదని వ్యాసుడు శుకుడికి వివరించాడు.

ఏవం బ్రువాణోఽపి శుకం వివాహాద్యసక్తమాజ్ఞాయ పితేవ రాగీ .

పురాణకర్తా చ జగద్గురుః స మాయానిమగ్నోఽశ్రువిలోచనోఽభూత్ .. 7-9..

పదవిభాగము: ఏవం, బ్రువాణః+అపి (బ్రువాణోఽపి), శుకం, వివాహాత్+అసక్తం+ఆజ్ఞాయ (వివాహాద్యసక్తమాజ్ఞాయ), పితా+ఇవ (పితేవ), రాగీ, పురాణకర్తా, చ, జగద్గురుః, సః, మాయానిమగ్నః+అశ్రువిలోచనః+అభూత్ (మాయానిమగ్నోఽశ్రువిలోచనోఽభూత్).

అన్వయము: ఏవం బ్రువాణః అపి, వివాహాత్ అసక్తం శుకం ఆజ్ఞాయ, పితా ఇవ రాగీ సః పురాణకర్తా జగద్గురుః చ మాయానిమగ్నః అశ్రువిలోచనః అభూత్.

ప్రతి పదార్థము: ఏవం = ఇట్లు, బ్రువాణః+అపి (బ్రువాణోఽపి) = చెప్పుచున్నవాడైనను, వివాహాత్+అసక్తం+ఆజ్ఞాయ (వివాహాద్యసక్తమాజ్ఞాయ) = వివాహమునందు ఆసక్తి లేని శుకుని తెలుసుకొని, పితా+ఇవ (పితేవ) = తండ్రివలె, రాగీ = ప్రేమ కలవాడైన, సః = ఆ, పురాణకర్తా = పురాణములను రచించిన, చ = మరియు, జగద్గురుః = జగద్గురువైన, (వ్యాసుడు), మాయానిమగ్నః = మాయలో మునిగినవాడై, అశ్రువిలోచనః+అభూత్ (అశ్రువిలోచనోఽభూత్) = కన్నీళ్లతో కూడిన నేత్రములు కలవాడయ్యెను.

తాత్పర్యము: ఇట్లు (గృహస్థాశ్రమ ధర్మాలను) బోధించుచున్న వ్యాసుడు, శుకుడు వివాహమునందు ఆసక్తి లేనివాడని తెలుసుకొని, తండ్రి వలె ప్రేమ కలవాడైన ఆ పురాణకర్త, జగద్గురువైన వ్యాసుడు మాయలో మునిగినవాడై, కన్నీళ్లతో కూడిన నేత్రములు కలవాడయ్యెను.

విశేషములు: వ్యాసుడు జగద్గురువైనప్పటికీ, తన పుత్రుడు శుకుడు తన మాట వినకపోయేసరికి తండ్రిగా మాయాబద్ధుడై, కన్నీరు పెట్టుకోవడం ఇక్కడ మానవ సహజమైన అనుబంధాన్ని చూపుతుంది.

భోగేషు మే నిస్పృహతాఽస్తు మాతః ప్రలోభితో మా కరవాణి పాపం .

మా బాధతాం మాం తవ దేవి మాయా మాయాధినాథే సతతం నమస్తే .. 7-10..

పదవిభాగము: భోగేషు, మే, నిస్పృహతా+అస్తు (నిస్పృహతాఽస్తు), మాతః, ప్రలోభితః, మా, కరవాణి, పాపం, మా, బాధతాం, మాం, తవ, దేవి, మాయా, మాయాధినాథే, సతతం, నమః+తే (నమస్తే).

అన్వయము: మాతః, భోగేషు మే నిస్పృహతా అస్తు. ప్రలోభితః పాపం మా కరవాణి. దేవి, తవ మాయా మాం మా బాధతాం. మాయాధినాథే, తే సతతం నమః.

ప్రతి పదార్థము: భోగేషు = భోగముల యందు, మే = నాకు, నిస్పృహతా+అస్తు (నిస్పృహతాఽస్తు) = నిస్పృహత కలుగుగాక, మాతః = ఓ తల్లి!, ప్రలోభితః = ప్రలోభపెట్టబడినవాడనై, పాపం = పాపమును, మా = చేయకుండుదును గాక, కరవాణి = చేయుదును, మా = వద్దు, బాధతాం = బాధించును గాక, మాం = నన్ను, తవ = నీ యొక్క, దేవి = ఓ దేవి!, మాయా = మాయ, మాయాధినాథే = మాయకు అధిపతివైన (దేవి), సతతం = ఎల్లప్పుడు, నమః+తే (నమస్తే) = నీకు నమస్కారము.

తాత్పర్యము: ఓ తల్లి (దేవి)! నాకు భోగముల యందు నిస్స్పృహత కలుగుగాక. ప్రలోభాలకు లోబడి నేను పాపమును చేయకుందును గాక. ఓ దేవి! నీ మాయ నన్ను బాధించకుండుగాక. మాయకు అధిపతివైన నీకు ఎల్లప్పుడు నమస్కారము.

విశేషములు: ఇది శుకుడు మాయా శక్తిని జయించడానికి చేస్తున్న ప్రార్థనగా భావించవచ్చు. ఇంద్రియ సుఖాలపై విరక్తిని, పాపము చేయకుండా ఉండే శక్తిని, మాయ నుండి విముక్తిని ప్రసాదించమని దేవిని ప్రార్థిస్తున్నాడు.

దేవీనారాయణీయం 08 అష్టమ దశకః - పరమజ్ఞానోపదేశః

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 30 07 2025

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

సారాంశం:

ఈ శ్లోకాలు గృహస్థాశ్రమం బంధనం కాదని, మనస్సును జయించడం ముక్తికి ముఖ్యమని బోధిస్తాయి. జగన్మాతను సేవించడం ద్వారా కర్మఫల త్యాగంతో జీవించడం మోక్షమార్గమని వివరించబడింది.

అథాహ కృష్ణః శృణు చింతయాఽలం గృహాశ్రమస్తే న చ బంధకృత్స్యాత్ .

బంధస్య ముక్తేశ్చ మనో హి హేతుర్మనోజయార్థం భజ విశ్వధాత్రీం .. 8-1..

పదవిభాగము:

అథ, ఆహ, కృష్ణః, శృణు, చింతయాఽలం (చింతయా + అలమ్), గృహాశ్రమః, తే, న, చ, బంధకృత్, స్యాత్, బంధస్య, ముక్తేశ్చ (ముక్తేః + చ), మనః, హి, హేతుః, మనోజయార్థం (మనః + జయ + అర్థమ్), భజ, విశ్వధాత్రీం.

అన్వయము:

అథ, కృష్ణః, ఆహ, తే, గృహాశ్రమః, బంధకృత్, న, స్యాత్, చింతయా, అలమ్, శృణు, మనః, హి, బంధస్య, ముక్తేః, చ, హేతుః, మనోజయార్థం, విశ్వధాత్రీం, భజ.

ప్రతి పదార్థము:

అథ = పిమ్మట, కృష్ణః = శ్రీకృష్ణుడు, ఆహ = చెప్పెను, తే = నీకు, గృహాశ్రమః = గృహస్థాశ్రమము, బంధకృత్ = బంధనమును కలిగించునది, న = కాదు, స్యాత్ = అగును, చింతయా = చింతతో, అలమ్ = వద్దు (చాలు), శృణు = వినుము, మనః =

మనస్సు, హి = నిశ్చయముగా, బంధస్య = బంధనమునకు, ముక్తేః = ముక్తికి, చ = మరియు, హేతుః = కారణము, మనోజయార్థం = మనస్సును జయించుట కొరకు, విశ్వధాత్రీం = జగన్మాతను (విశ్వమును ధరించునది), భజ = సేవించుము.

తాత్పర్యము:

అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు (ఉద్ధవునితో) పలికెను: "నీ గృహస్థాశ్రమము నీకు బంధనము కాజాలదు, కాబట్టి దాని గురించి చింతించడం మానుము. వినుము, బంధనమునకు మరియు మోక్షమునకు మనస్సుయే కారణము. కావున, మనస్సును జయించుటకు జగన్మాతను సేవించుము."

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం గృహస్థాశ్రమ ధర్మాన్ని నిరాధారం చేయకుండా, మనస్సు యొక్క ప్రాముఖ్యతను మరియు జగన్మాత ఉపాసన ద్వారా దానిని జయించవచ్చని బోధిస్తుంది. మనస్సు శుద్ధమైతే ఏ ఆశ్రమ ధర్మమూ బంధనం కాదని సూచిస్తుంది.

యస్యాః ప్రసాదే సఫలం సమస్తం యదప్రసాదే విఫలం సమస్తం .

మాహాత్మ్యమస్యా విదితం జగత్సు మయా కృతం భాగవతం శృణు త్వం .. 8-2..

పదవిభాగము:

యస్యాః, ప్రసాదే, సఫలం, సమస్తం, యదప్రసాదే (యత్ + అప్రసాదే), విఫలం, సమస్తం, మాహాత్మ్యం, అస్యాః, విదితం, జగత్సు, మయా, కృతం, భాగవతం, శృణు, త్వం.

అన్వయము:

యస్యాః, ప్రసాదే, సమస్తం, సఫలం, యత్, అప్రసాదే, సమస్తం, విఫలం, అస్యాః, మాహాత్మ్యం, జగత్సు, విదితం, త్వం, మయా, కృతం, భాగవతం, శృణు.

ప్రతి పదార్థము:

యస్యాః = ఏ తల్లి యొక్క, ప్రసాదే = అనుగ్రహము వలన, సమస్తం = సమస్తము, సఫలం = సఫలమగునో, యత్ = ఏ తల్లి యొక్క, అప్రసాదే = అనుగ్రహము లేకుండుట వలన (కోపము వలన), సమస్తం = సమస్తము, విఫలం = విఫలమగునో, అస్యాః = ఈమె యొక్క, మాహాత్మ్యం = గొప్పతనము, జగత్సు = లోకములందు, విదితం = తెలియబడినది, త్వం = నీవు, మయా = నాచే, కృతం = చేయబడిన, భాగవతం = భాగవతమును, శృణు = వినుము.

తాత్పర్యము:

ఎవరి అనుగ్రహముచే సమస్తము సఫలమగునో, ఎవరి అనుగ్రహము లేకుండుటచే సమస్తము విఫలమగునో, అట్టి ఈమె (జగన్మాత) యొక్క గొప్పతనము లోకములలో తెలియబడినది. అట్టి ఈమె గురించి నేను రచించిన భాగవతమును నీవు వినుము.

విశేషములు:

ఇక్కడ జగన్మాత యొక్క సర్వశక్తిమత్తతను, ఆమె అనుగ్రహం యొక్క ఆవశ్యకతను తెలియజేయబడింది. భాగవతం దేవీ మాహాత్మ్యాన్ని వర్ణించే గ్రంథమని సూచించబడింది.

విష్ణుర్జగత్యేకసముద్రలీనే బాలః శయానో వటపత్ర ఏకః .

స్వబాలతాహేతువిచారమగ్నః శుశ్రావ కామప్యశరీరివాచం .. 8-3..

పదవిభాగము:

విష్ణుః, జగతి, ఏకసముద్రలీనే (ఏక + సముద్ర + లీనే), బాలః, శయానః, వటపత్రే, ఏకః, స్వబాలతాహేతువిచారమగ్నః (స్వ + బాలతా + హేతు + విచార + మగ్నః), శుశ్రావ, కామపి (కామ్ + అపి), అశరీరివాచం (అశరీరి + వాచమ్).

అన్వయము:

ఏకసముద్రలీనే, జగతి, విష్ణుః, బాలః, ఏకః, వటపత్రే, శయానః, స్వబాలతాహేతువిచారమగ్నః, కామ్, అపి, అశరీరివాచం, శుశ్రావ.

ప్రతి పదార్థము:

ఏకసముద్రలీనే = ఒక్క మహాసముద్రమున లయమైయున్న, జగతి = లోకమునందు, విష్ణుః = విష్ణువు, బాలః = బాలుడుగా, ఏకః = ఒంటరిగా, వటపత్రే = మర్రి ఆకుపై, శయానః = శయనించియున్నవాడై, స్వబాలతాహేతువిచారమగ్నః = తన బాల్యమునకు కారణమును విచారించుటలో మునిగియున్నవాడై, కామ్ = ఏదో, అపి = ఒక, అశరీరివాచం = శరీరము లేని వాక్కును, శుశ్రావ = వినెను.

తాత్పర్యము:

ఒకే మహాసముద్రంలో ప్రపంచం లయమై ఉన్నప్పుడు, విష్ణువు ఒంటరిగా, బాలుడుగా మర్రి ఆకుపై పవళించి ఉండెను. తన బాల్యమునకు కారణమేమిటని ఆలోచిస్తూ ఉండగా, ఆయన ఒక అశరీర వాణిని వినెను.

విశేషములు:

ఇది ప్రళయకాలంలో విష్ణువు యొక్క బాలరూపాన్ని, ఆయన స్థితిని వర్ణిస్తుంది. దేవి మాహాత్మ్యాన్ని విష్ణువునకు అశరీర వాణి ద్వారా ఉపదేశించడం ఇక్కడ ప్రస్తావించబడింది.

సనాతనం సత్యమహం మదన్యత్సత్యం న చ స్యాదహమేవ సర్వం .

శ్రుత్వేదమున్మీలితదృష్టిరేష స్మితాననాం త్వాం జననీం దదర్శ .. 8-4..

పదవిభాగము:

సనాతనం, సత్యమ్, అహమ్, మదన్యత్ (మత్ + అన్యత్), సత్యం, న, చ, స్యాత్, అహమ్, ఏవ, సర్వం, శ్రుత్వేదమున్మీలితదృష్టిరేష (శ్రుత్వా + ఇదం + ఉన్మీలిత + దృష్టిః + ఏషః), స్మితాననాం (స్మిత + ఆననామ్), త్వాం, జననీం, దదర్శ.

అన్వయము:

అహమ్, సనాతనం, సత్యమ్, మత్, అన్యత్, సత్యం, చ, న, స్యాత్, అహమ్, ఏవ, సర్వం, ఇదం, శ్రుత్వా, ఏషః, ఉన్మీలితదృష్టిః, స్మితాననాం, త్వాం, జననీం, దదర్శ.

ప్రతి పదార్థము:

అహమ్ = నేను, సనాతనం = శాశ్వతమైన, సత్యమ్ = సత్యమును, మత్ = నాకంటె, అన్యత్ = వేరొక, సత్యం = సత్యము, చ = మరియు, న = లేదు, స్యాత్ = అగును, అహమ్ = నేను, ఏవ = మాత్రమే, సర్వం = అంతయును (సర్వము), ఇదం = దీనిని, శ్రుత్వా = విని, ఏషః = ఈ విష్ణువు, ఉన్మీలితదృష్టిః = కనులు తెరిచినవాడై, స్మితాననాం = చిరునవ్వు ముఖము గల, త్వాం = నిన్ను (దేవిని), జననీం = జగన్మాతనుగా, దదర్శ = చూసెను.

తాత్పర్యము:

"నేను సనాతన సత్యము. నాకంటే వేరొక సత్యము లేదు. నేనే సర్వమును" అనే అశరీర వాణిని విని, ఆ విష్ణువు కనులు తెరిచి, చిరునవ్వుతో ఉన్న నీవు (దేవిని) జగన్మాతగా దర్శించెను.

విశేషములు:

అశరీర వాణి ద్వారా దేవి తన అభేదత్వాన్ని, సర్వవ్యాపకత్వాన్ని చాటుకుంది. విష్ణువు అప్పుడు దేవిని సాక్షాత్కరించుకోవడం ఇక్కడ చెప్పబడింది.

చతుర్భుజా శంఖగదారిపద్మధరా కృపాద్యైః సహ శక్తిజాలైః .

స్థితా జలోపర్యమలాంబరా త్వం ప్రహృష్టచిత్తం హరిమేవమాత్థ .. 8-5..

పదవిభాగము:

చతుర్భుజా, శంఖగదారిపద్మధరా (శంఖ + గదా + అరి + పద్మ + ధరా), కృపాద్యైః (కృపా + ఆద్యైః), సహ, శక్తిజాలైః, స్థితా, జలోపరి, అమలాంబరా (అమల + అంబరా), త్వం, ప్రహృష్టచిత్తం (ప్రహృష్ట + చిత్తమ్), హరిం, ఏవం, ఆత్థ.

అన్వయము:

చతుర్భుజా, శంఖగదారిపద్మధరా, కృపాద్యైః, శక్తిజాలైః, సహ, అమలాంబరా, త్వం, జలోపరి, స్థితా, ప్రహృష్టచిత్తం, హరిం, ఏవం, ఆత్థ.

ప్రతి పదార్థము:

చతుర్భుజా = నాలుగు భుజములు గలదానవై, శంఖగదారిపద్మధరా = శంఖము, గద, చక్రము, పద్మములను ధరించినదానవై, కృపాద్యైః = దయ మొదలగు, శక్తిజాలైః = శక్తుల సమూహములతో, సహ = కూడి, అమలాంబరా = నిర్మలమైన వస్త్రములు ధరించినదానవై, త్వం = నీవు, జలోపరి = నీటిపైన, స్థితా = ఉన్నదానవై, ప్రహృష్టచిత్తం = సంతోషించిన మనస్సు గల, హరిం = విష్ణువును (కృష్ణుని), ఏవం = ఇట్లు, ఆత్థ = పలికితివి.

తాత్పర్యము:

నాలుగు భుజములతో, శంఖము, గద, చక్రము, పద్మములను ధరించి, దయ మొదలైన శక్తులతో కూడి, నిర్మల వస్త్రములు ధరించి, నీవు (దేవి) నీటిపై నిలిచి, సంతోషించిన మనస్సు గల విష్ణువును ఇలా పలికితివి.

విశేషములు:

ఇక్కడ దేవి యొక్క దివ్యరూపం, ఆమె ధరించిన ఆయుధాలు మరియు ఆమె యొక్క గుణాలు (శక్తులు) వర్ణించబడ్డాయి. ఆమె జలముపై నిలిచి విష్ణువునకు ఉపదేశించిన సందర్భం చెప్పబడింది.

కిం విస్మయేనాచ్యుత విస్మృతాఽహం త్వయా పరాశక్తిమహాప్రభావాత్ .

సా నిర్గుణా వాఙ్మనసోరగమ్యా మాం సాత్వికీం శక్తిమవేహి లక్ష్మీం .. 8-6..

పదవిభాగము:

కిం, విస్మయేన, అచ్యుత, విస్మృతాఽహం (విస్మృతా + అహమ్), త్వయా, పరాశక్తిమహాప్రభావాత్ (పరా + శక్తి + మహా + ప్రభావాత్), సా, నిర్గుణా, వాఙ్మనసోరగమ్యా (వాక్ + మనసః + అగమ్యా), మాం, సాత్వికీం, శక్తిమ్, అవేహి, లక్ష్మీం.

అన్వయము:

అచ్యుత, కిం, విస్మయేన, త్వయా, పరాశక్తిమహాప్రభావాత్, అహం, విస్మృతా, సా, వాఙ్మనసః, అగమ్యా, నిర్గుణా, మాం, సాత్వికీం, శక్తిం, లక్ష్మీం, అవేహి.

ప్రతి పదార్థము:

అచ్యుత = ఓ అచ్యుతా (విష్ణువా), కిం = ఏమిటి, విస్మయేన = ఆశ్చర్యముతో, త్వయా = నీచే, పరాశక్తిమహాప్రభావాత్ = పరాశక్తి యొక్క గొప్ప ప్రభావము వలన, అహం = నేను, విస్మృతా = మరువబడితినా, సా = ఆ (పరాశక్తి), వాఙ్మనసోః = వాక్కునకు, మనస్సునకు, అగమ్యా = అందరానిది, నిర్గుణా = నిర్గుణురాలు, మాం = నన్ను, సాత్వికీం = సాత్వికమైన, శక్తిం = శక్తినిగా, లక్ష్మీం = లక్ష్మినిగా, అవేహి = తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము:

ఓ అచ్యుతా (విష్ణువా)! నీవు ఇంత ఆశ్చర్యము చెందుతున్నావేమి? పరాశక్తి యొక్క గొప్ప ప్రభావము వలన నీవు నన్ను మరచిపోయావా? ఆ పరాశక్తి వాక్కునకు, మనస్సునకు అందరానిది, నిర్గుణురాలు. నన్ను ఆ పరాశక్తి యొక్క సాత్విక రూపమైన శక్తిగా, లక్ష్మిగా గ్రహించుము.

విశేషములు:

దేవి తన నిజరూపాన్ని విష్ణువునకు తెలియజేస్తుంది. ఆమె పరాశక్తి యొక్క సాత్విక రూపం అని, వాఙ్మనస్సులకు అందరాని నిర్గుణ రూపాన్ని గుర్తు చేస్తుంది. ఆమెయే లక్ష్మి అని స్పష్టం చేస్తుంది.

శ్రుతస్త్వయా యస్త్వశరీరిశబ్దో హితాయ తే దేవ తయా స ఉక్తః .

అయం హి సర్వశ్రుతిశాస్త్రసారో మా విస్మరేమం హృది రక్షణీయం .. 8-7..

పదవిభాగము:

శ్రుతస్త్వయా (శ్రుతః + త్వయా), యః, తు, అశరీరిశబ్దః (అశరీరి + శబ్దః), హితాయ, తే, దేవ, తయా, సః, ఉక్తః, అయం, హి, సర్వశ్రుతిశాస్త్రసారః (సర్వ + శ్రుతి + శాస్త్ర + సారః), మా, విస్మర, ఇమం, హృది, రక్షణీయం.

అన్వయము:

దేవ, త్వయా, యః, తు, అశరీరిశబ్దః, శ్రుతః, సః, తయా, తే, హితాయ, ఉక్తః, అయం, హి, సర్వశ్రుతిశాస్త్రసారః, ఇమం, హృది, రక్షణీయం, మా, విస్మర.

ప్రతి పదార్థము:

దేవ = ఓ దేవా (విష్ణువా), త్వయా = నీచే, యః = ఏ, తు = అయితే, అశరీరిశబ్దః = అశరీర వాణి, శ్రుతః = వినబడినదో, సః = అది, తయా = ఆమెచే (పరాశక్తిచే), తే = నీకు, హితాయ = మేలు కొరకు, ఉక్తః = చెప్పబడినది, అయం = ఇది, హి = నిశ్చయముగా, సర్వశ్రుతిశాస్త్రసారః = సమస్త వేదముల మరియు శాస్త్రముల సారము, ఇమం = దీనిని, హృది = హృదయమున, రక్షణీయం = రక్షించుకోవలసినదిగా, మా = వద్దు, విస్మర = మరువకుము.

తాత్పర్యము:

ఓ దేవా (విష్ణువా)! నీవు విన్న ఆ అశరీర వాణి ఆమె (పరాశక్తి) చేత నీ శ్రేయస్సు కొరకే చెప్పబడింది. ఇది సమస్త వేదములు, శాస్త్రముల సారము. కావున, దీనిని నీ హృదయంలో భద్రంగా ఉంచుకో, మర్చిపోకు.

విశేషములు:

విష్ణువునకు అశరీర వాణి ద్వారా లభించిన జ్ఞానం వేదశాస్త్ర సారం అని, అది హృదయంలో నిత్యం నిలుపుకోవలసినదని చెప్పబడింది. ఇది దేవి యొక్క ఉపదేశ ప్రాముఖ్యతను తెలియజేస్తుంది.

నాతః పరం జ్ఞేయమవేహి కించిత్ప్రియోఽసి దేవ్యాః శృణు మే వచస్త్వం .

త్వన్నాభిపద్మాద్ద్రుహిణో భవేత్స కర్తా జగత్పాలయ తత్సమస్తం .. 8-8..

పదవిభాగము:

న, అతః, పరం, జ్ఞేయం, అవేహి, కించిత్, ప్రియః, అసి, దేవ్యాః, శృణు, మే, వచస్త్వం (వచః + త్వమ్), త్వత్, నాభిపద్మాత్ (నాభి + పద్మాత్), ద్రుహిణః, భవేత్, సః, కర్తా, జగత్, పాలయ, తత్, సమస్తం.

అన్వయము:

అతః, పరం, కించిత్, జ్ఞేయం, న, అవేహి, త్వం, దేవ్యాః, ప్రియః, అసి, మే, వచః, శృణు, త్వత్, నాభిపద్మాత్, ద్రుహిణః, భవేత్, సః, జగత్, కర్తా, తత్, సమస్తం, పాలయ.

ప్రతి పదార్థము:

అతః = దీనికంటె, పరం = గొప్పదైన, కించిత్ = ఏదియు, జ్ఞేయం = తెలియదగినది, న = లేదు, అవేహి = తెలిసికొనుము, త్వం = నీవు, దేవ్యాః = దేవికి, ప్రియః = ప్రియుడవు, అసి = అయితివి, మే = నా, వచః = మాటను, శృణు = వినుము, త్వత్ = నీ, నాభిపద్మాత్ = నాభిపద్మము నుండి, ద్రుహిణః = బ్రహ్మ, భవేత్ = పుట్టును, సః = ఆ బ్రహ్మ, జగత్ = జగత్తును, కర్తా = సృష్టించును, తత్ = ఆ (జగత్తును), సమస్తం = పూర్తిగా, పాలయ = రక్షించుము.

తాత్పర్యము:

దీనికంటే గొప్పగా తెలియదగినది ఏమీ లేదు. నీవు దేవికి ప్రియుడవు. నా మాట విను. నీ నాభిపద్మం నుండి బ్రహ్మ పుట్టును. ఆ బ్రహ్మ జగత్తును సృష్టిస్తాడు, ఆ సమస్త జగత్తును నీవు రక్షించుము.

విశేషములు:

ఇక్కడ దేవి, విష్ణువునకు త్రిమూర్తుల సృష్టి-స్థితి-లయ ధర్మాలను వివరిస్తుంది. విష్ణువు నాభి నుండి బ్రహ్మ సృష్టికర్తగా పుట్టుట, విష్ణువు జగత్ పాలకునిగా తన ధర్మాన్ని నిర్వర్తించుట ఇందులో అంతర్గతమై ఉంది.

భ్రూమధ్యతః పద్మభవస్య కోపాద్రుద్రో భవిష్యన్ సకలం హరేచ్చ .

దేవీం సదా సంస్మర తేఽస్తు భద్రమేవం నిగద్యాశు తిరోదధాథ .. 8-9..

పదవిభాగము:

భ్రూమధ్యతః (భ్రూ + మధ్యతః), పద్మభవస్య, కోపాత్, రుద్రః, భవిష్యన్, సకలం, హరేత్, చ, దేవీం, సదా, సంస్మర, తేఽస్తు (తే + అస్తు), భద్రమ్, ఏవం, నిగద్యాశు (నిగద్య + ఆశు), తిరోదధాథ.

అన్వయము:

పద్మభవస్య, భ్రూమధ్యతః, కోపాత్, రుద్రః, భవిష్యన్, సకలం, హరేత్, చ, దేవీం, సదా, సంస్మర, తే, భద్రం, అస్తు, ఏవం, నిగద్య, ఆశు, తిరోదధాథ.

ప్రతి పదార్థము:

పద్మభవస్య = బ్రహ్మదేవుని యొక్క, భ్రూమధ్యతః = కనుబొమ్మల మధ్యనుండి, కోపాత్ = కోపము వలన, రుద్రః = రుద్రుడు, భవిష్యన్ = పుట్టగలడు, సకలం = సమస్తమును, హరేత్ = సంహరించును, చ = మరియు, దేవీం = దేవిని, సదా = ఎల్లప్పుడూ, సంస్మర = స్మరించుము, తే = నీకు, భద్రం = శుభము, అస్తు = కలుగుగాక, ఏవం = ఇట్లు, నిగద్య = చెప్పి, ఆశు = వెంటనే, తిరోదధాథ = అంతర్ధానమయ్యెను.

తాత్పర్యము:

బ్రహ్మదేవుని కనుబొమ్మల మధ్య నుండి కోపము వలన రుద్రుడు పుట్టి, సమస్తమును సంహరించును. కాబట్టి, దేవిని ఎల్లప్పుడూ స్మరించుము. నీకు శుభము కలుగుగాక! ఇలా చెప్పి దేవి వెంటనే అంతర్ధానమయ్యెను.

విశేషములు:

త్రిమూర్తుల లయకర్త అయిన రుద్రుని ఆవిర్భావాన్ని మరియు దేవి స్మరణ యొక్క ఆవశ్యకతను తెలియజేస్తుంది. దేవి ఉపదేశం ముగిసిన వెంటనే అంతర్ధానమైందని చెప్పబడింది.

హరేరిదం జ్ఞానమజస్య లబ్ధమజాత్సురర్షేశ్చ తతో మమాపి .

మయా త్విదం విస్తరతః సుతోక్తం యత్సూరయో భాగవతం వదంతి .. 8-10..

పదవిభాగము:

హరేః, ఇదం, జ్ఞానం, అజస్య, లబ్ధమ్, అజాత్, సురర్షేశ్చ (సురర్షేః + చ), తతః, మమ, అపి, మయా, తు, ఇదం, విస్తరతః, సుత, ఉక్తం, యత్, సూరయః, భాగవతం, వదంతి.

అన్వయము:

అజస్య, హరేః, ఇదం, జ్ఞానం, లబ్ధం, అజాత్, సురర్షేః, చ, తతః, మమ, అపి, (లబ్ధమ్), మయా, తు, ఇదం, సుత, విస్తరతః, ఉక్తం, యత్, సూరయః, భాగవతం, వదంతి.

ప్రతి పదార్థము:

అజస్య = పుట్టుక లేని (విష్ణువునకు), హరేః = విష్ణువునకు, ఇదం = ఈ, జ్ఞానం = జ్ఞానము, లబ్ధమ్ = లభించినది, అజాత్ = బ్రహ్మ నుండి, సురర్షేః = దేవఋషికి (నారదునికి), చ = మరియు, తతః = అటు పిమ్మట, మమ = నాకు, అపి = కూడా, (లబ్ధమ్ = లభించింది), మయా = నాచే, తు = అయితే, ఇదం = ఈ (జ్ఞానము), విస్తరతః = విస్తారముగా, సుత = ఓ కుమారా (శుకునికి), ఉక్తం = చెప్పబడినది, యత్ = దేనిని, సూరయః = పండితులు, భాగవతం = భాగవతముగా, వదంతి = చెప్పుచున్నారు.

తాత్పర్యము:

ఈ జ్ఞానం పుట్టుక లేని విష్ణువునకు లభించింది. బ్రహ్మ నుండి దేవఋషి నారదునికి, ఆ తర్వాత నాకు (వ్యాసునికి) కూడా లభించింది. నేను దీనిని విస్తారంగా నీకు (శుకునికి) చెప్పాను, దీనినే పండితులు భాగవతమని పిలుస్తారు.

విశేషములు:

ఇక్కడ జ్ఞాన పరంపరను వివరించబడింది. దేవి నుండి విష్ణువు, విష్ణువు నుండి బ్రహ్మ, బ్రహ్మ నుండి నారదుడు, నారదుడు నుండి వ్యాసుడు, వ్యాసుడు నుండి శుకుడు వరకు ఈ జ్ఞానం అందింది. భాగవతం ఈ జ్ఞాన సారాంశమే అని చెప్పబడింది.

దేవ్యా మహత్త్వం ఖలు వర్ణ్యతేఽత్ర యద్భక్తిమాప్తస్య గృహే న బంధః .

యద్భక్తిహీనస్త్వగృహేఽపి బద్ధో రాజాఽపి ముక్తో జనకో గృహస్థః .. 8-11..

పదవిభాగము:

దేవ్యాః, మహత్త్వం, ఖలు, వర్ణ్యతేఽత్ర (వర్ణ్యతే + అత్ర), యత్, భక్తిమాప్తస్య (భక్తిమాన్ + ఆప్తస్య), గృహే, న, బంధః, యత్, భక్తిహీనః, తు, అగృహేఽపి (అగృహే + అపి), బద్ధః, రాజాఽపి (రాజా + అపి), ముక్తః, జనకః, గృహస్థః.

అన్వయము:

అత్ర, ఖలు, దేవ్యాః, మహత్త్వం, వర్ణ్యతే, యత్, భక్తిమాన్, ఆప్తస్య, గృహే, బంధః, న, యత్, భక్తిహీనః, తు, అగృహే, అపి, బద్ధః, జనకః, గృహస్థః, రాజా, అపి, ముక్తః.

ప్రతి పదార్థము:

అత్ర = ఇక్కడ, ఖలు = నిశ్చయముగా, దేవ్యాః = దేవి యొక్క, మహత్త్వం = గొప్పదనము, వర్ణ్యతే = వర్ణించబడుచున్నది, యత్ = ఏలయనగా, భక్తిమాన్ = భక్తి కలవాడు, ఆప్తస్య = ఆత్మానుభవం పొందినవాడికి (అదే దేవీభక్తి), గృహే = ఇంట్లో ఉన్నా, బంధః = బంధనము, న = లేదు, యత్ = ఏలయనగా, భక్తిహీనః = భక్తి లేనివాడు, తు = అయితే, అగృహే = ఇల్లు లేకున్ననూ (సన్యాసి అయిననూ), అపి = కూడా, బద్ధః = బంధింపబడినవాడే, జనకః = జనక మహారాజు, గృహస్థః = గృహస్థు అయినప్పటికీ, రాజా = రాజు అయినప్పటికీ, అపి = కూడా, ముక్తః = ముక్తి పొందినవాడు.

తాత్పర్యము:

ఇక్కడ నిజంగా దేవి యొక్క గొప్పతనం వర్ణించబడుతోంది. ఎందుకంటే, భక్తి కలిగినవాడు, ఆత్మానుభవం పొందినవాడు ఇంట్లో ఉన్నప్పటికీ బంధింపబడడు. కానీ భక్తి లేనివాడు, ఇల్లు లేకున్నా (సన్యాసి అయినప్పటికీ) బంధింపబడినవాడే. జనక మహారాజు గృహస్థు, రాజు అయినప్పటికీ ముక్తి పొందినవాడు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం గృహస్థ ధర్మం బంధనం కాదని, భక్తి లేనివారికి సన్యాసం కూడా బంధనమేనని స్పష్టం చేస్తుంది. జనక మహారాజును ఉదాహరణగా చూపిస్తూ, భక్తి యొక్క ప్రాముఖ్యతను నొక్కి చెబుతుంది.

విదేహరాజం తమవాప్య పృష్ట్వా స్వధర్మశంకాః పరిహృత్య ధీరః .

ఫలేష్వసక్తః కురు కర్మ తేన కర్మక్షయః స్యాత్తవ భద్రమస్తు .. 8-12..

పదవిభాగము:

విదేహరాజం, తమ్, అవాప్య, పృష్ట్వా, స్వధర్మశంకాః (స్వ + ధర్మ + శంకాః), పరిహృత్య, ధీరః, ఫలేషు, అసక్తః, కురు, కర్మ, తేన, కర్మక్షయః, స్యాత్, తవ, భద్రమ్, అస్తు.

అన్వయము:

ధీరః, తం, విదేహరాజం, అవాప్య, పృష్ట్వా, స్వధర్మశంకాః, పరిహృత్య, ఫలేషు, అసక్తః, కర్మ, కురు, తేన, తవ, కర్మక్షయః, స్యాత్, భద్రం, అస్తు.

ప్రతి పదార్థము:

ధీరః = ధైర్యవంతుడైన (శుకమహర్షి), తం = ఆ, విదేహరాజం = విదేహరాజును (జనకుని), అవాప్య = పొంది (చేరి), పృష్ట్వా = అడిగి, స్వధర్మశంకాః = తన ధర్మమునకు సంబంధించిన సందేహములను, పరిహృత్య = పోగొట్టుకొని, ఫలేషు = కర్మఫలముల యందు, అసక్తః = ఆసక్తి లేనివాడై, కర్మ = కర్మను, కురు = చేయుము, తేన = దానిచేత, తవ = నీకు, కర్మక్షయః = కర్మల క్షయము, స్యాత్ = కలుగును, భద్రం = శుభము, అస్తు = కలుగుగాక.

తాత్పర్యము:

ధైర్యవంతుడైన (శుకుడు) ఆ జనక మహారాజును చేరి, తన ధర్మమునకు సంబంధించిన సందేహాలను అడిగి నివృత్తి చేసుకున్నాడు. కర్మఫలములపై ఆసక్తి లేకుండా కర్మలు చేయుము. దాని ద్వారా నీ కర్మలు క్షయమవుతాయి. నీకు శుభము కలుగుగాక.

విశేషములు:

కర్మఫల త్యాగంతో కర్మలు చేస్తే మోక్షం కలుగుతుందనే గీతా సారాన్ని ఇక్కడ ప్రస్తావించబడింది. శుకమహర్షి జనకుని నుండి ఉపదేశం పొంది తన సంశయాలను నివృత్తి చేసుకున్న సందర్భాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్రుత్వేతి సద్యః శుక ఆశ్రమాత్స ప్రస్థాయ వైదేహపురం సమేత్య .

ప్రత్యుద్గతః సర్వజనైర్నృపాయ న్యవేదయత్స్వాగమనస్య హేతుం .. 8-13..

పదవిభాగము:

శ్రుత్వేతి (శ్రుత్వా + ఇతి), సద్యః, శుకః, ఆశ్రమాత్, సః, ప్రస్థాయ, వైదేహపురం (వైదేహ + పురమ్), సమేత్య, ప్రత్యుద్గతః, సర్వజనైః, నృపాయ, న్యవేదయత్, స్వాగమనస్య (స్వ + ఆగమనస్య), హేతుం.

అన్వయము:

ఇతి, శ్రుత్వా, సః, శుకః, సద్యః, ఆశ్రమాత్, ప్రస్థాయ, వైదేహపురం, సమేత్య, సర్వజనైః, ప్రత్యుద్గతః, నృపాయ, స్వాగమనస్య, హేతుం, న్యవేదయత్.

ప్రతి పదార్థము:

ఇతి = ఇట్లు, శ్రుత్వా = విని, సః = ఆ, శుకః = శుకుడు, సద్యః = వెంటనే, ఆశ్రమాత్ = ఆశ్రమము నుండి, ప్రస్థాయ = బయలుదేరి, వైదేహపురం = విదేహ పట్టణమును, సమేత్య = చేరి, సర్వజనైః = సకల ప్రజలచే, ప్రత్యుద్గతః = ఎదురుకోబడినవాడై, నృపాయ = రాజునకు (జనకునకు), స్వాగమనస్య = తన ఆగమనము యొక్క, హేతుం = కారణమును, న్యవేదయత్ = నివేదించెను.

తాత్పర్యము:

ఇలా విని, శుకుడు వెంటనే ఆశ్రమం నుండి బయలుదేరి, విదేహ నగరానికి చేరుకున్నాడు. అక్కడ సకల ప్రజలు అతన్ని ఎదురేగి స్వాగతం పలకగా, రాజు (జనకుడు) వద్దకు వెళ్లి తన ఆగమన కారణాన్ని నివేదించాడు.

విశేషములు:

శుకమహర్షి జనక మహారాజు వద్దకు వెళ్ళిన వృత్తాంతం వివరించబడింది. జనకుని జ్ఞాన వైభవం ఎంతటిదంటే ప్రజలు కూడా ఆయనను గౌరవిస్తారని చెప్పబడింది.

గృహస్థధర్మస్య మహత్త్వమస్మాద్విజ్ఞాయ ధీమాన్ స శుకో నివృత్తః .

పిత్రాశ్రమం ప్రాప్య సుతాం పితౄణాం వ్యాసేఽతిహృష్టే గృహిణీం చకార .. 8-14..

పదవిభాగము:

గృహస్థధర్మస్య, మహత్త్వం, అస్మాత్, విజ్ఞాయ, ధీమాన్, సః, శుకః, నివృత్తః, పిత్రాశ్రమం (పితృ + ఆశ్రమమ్), ప్రాప్య, సుతాం, పితౄణాం, వ్యాసేఽతిహృష్టే (వ్యాసే + అతి + హృష్టే), గృహిణీం, చకార.

అన్వయము:

సః, ధీమాన్, శుకః, అస్మాత్, గృహస్థధర్మస్య, మహత్త్వం, విజ్ఞాయ, నివృత్తః, పిత్రాశ్రమం, ప్రాప్య, వ్యాసే, అతిహృష్టే, పితౄణాం, సుతాం, గృహిణీం, చకార.

ప్రతి పదార్థము:

సః = ఆ, ధీమాన్ = బుద్ధిమంతుడైన, శుకః = శుకుడు, అస్మాత్ = దీని నుండి, గృహస్థధర్మస్య = గృహస్థ ధర్మము యొక్క, మహత్త్వం = గొప్పదనమును, విజ్ఞాయ = తెలిసికొని, నివృత్తః = (సన్యాస వ్రతము నుండి) మరలి, పిత్రాశ్రమం = తండ్రి ఆశ్రమమును, ప్రాప్య = పొంది, వ్యాసే = వ్యాసుడు, అతిహృష్టే = మిక్కిలి సంతోషించగా, పితౄణాం = పితృదేవతల యొక్క, సుతాం = పుత్రికను, గృహిణీం = భార్యగా, చకార = చేసుకునెను.

తాత్పర్యము:

ఆ బుద్ధిమంతుడైన శుకుడు, దీని (జనకుని ఉపదేశము) నుండి గృహస్థ ధర్మం యొక్క గొప్పతనాన్ని తెలుసుకొని, తన సన్యాస వ్రతం నుండి మరలి, తండ్రి ఆశ్రమానికి తిరిగి వచ్చాడు. వ్యాసుడు మిక్కిలి సంతోషించగా, శుకుడు పితృదేవతల పుత్రికను భార్యగా చేసుకున్నాడు.

విశేషములు:

శుకమహర్షి జ్ఞాన సంపన్నుడైన జనకుడి ద్వారా గృహస్థ ధర్మం యొక్క గొప్పతనాన్ని తెలుసుకొని, తన సందేశాన్ని వదలి గృహస్థుగా మారిన వృత్తాంతం ఇది. ఇది కర్మయోగం యొక్క ప్రాముఖ్యతను నొక్కి చెబుతుంది.

ఉత్పాద్య పుత్రాంశ్చతురః సుతాం చ గృహస్థధర్మాన్ విధినాऽऽచరన్ సః .

ప్రదాయ చైనాం మునయేऽణుహాయ బభూవ కాలే కృతసర్వకృత్యః .. 8-15..

పదవిభాగము:

ఉత్పాద్య, పుత్రాంశ్చతురః (పుత్రాన్ + చతురః), సుతాం, చ, గృహస్థధర్మాన్, విధినాऽऽచరన్ (విధినా + ఆచరన్), సః, ప్రదాయ, చైనాం (చ + ఏనామ్), మునయేऽణుహాయ (మునయే + అణుహాయ), బభూవ, కాలే, కృతసర్వకృత్యః (కృత + సర్వ + కృత్యః).

అన్వయము:

సః, చతురః, పుత్రాన్, చ, సుతాం, ఉత్పాద్య, విధినా, గృహస్థధర్మాన్, ఆచరన్, ఏనాం, చ, అణుహాయ, మునయే, ప్రదాయ, కాలే, కృతసర్వకృత్యః, బభూవ.

ప్రతి పదార్థము:

సః = ఆ (శుకుడు), చతురః = నలుగురు, పుత్రాన్ = పుత్రులను, చ = మరియు, సుతాం = ఒక పుత్రికను, ఉత్పాద్య = పుట్టించి, విధినా = శాస్త్రోక్తముగా, గృహస్థధర్మాన్ = గృహస్థ ధర్మములను, ఆచరన్ = ఆచరించుచు, ఏనాం = ఈమెను (తన కుమార్తెను), చ = మరియు, అణుహాయ = అణుహుడను, మునయే = మునికి, ప్రదాయ = ఇచ్చి, కాలే = సమయమున, కృతసర్వకృత్యః = సమస్త కర్మలు పూర్తి చేసుకున్నవాడై, బభూవ = ఆయెను.

తాత్పర్యము:

ఆ శుకుడు నలుగురు పుత్రులను మరియు ఒక పుత్రికను కన్నాడు. శాస్త్రోక్తంగా గృహస్థ ధర్మాలను ఆచరిస్తూ, తన కుమార్తెను అణుహుడనే మునికి ఇచ్చి వివాహం చేసి, తగిన సమయంలో తన సమస్త కర్మలను పూర్తి చేసుకున్నాడు.

విశేషములు:

శుకమహర్షి గృహస్థాశ్రమంలోకి ప్రవేశించి, సంతానాన్ని పొంది, విధులను నిర్వర్తించి, చివరకు తన బాధ్యతలను పూర్తి చేసుకున్న తీరు వివరించబడింది. ఇది కర్మయోగం యొక్క పరిపూర్ణత్వాన్ని తెలియజేస్తుంది.

హిత్వాऽऽశ్రమం తాతమపీశశైలశృంగే తపస్వీ సహసోత్పతన్ ఖే .

బభౌ స భాస్వానివ తద్వియోగఖిన్నం శివో వ్యాసమసాంత్వయచ్చ .. 8-16..

పదవిభాగము:

హిత్వాఽఽశ్రమం (హిత్వా + ఆశ్రమమ్), తాతం, అపి, ఈశశైలశృంగే (ఈశ + శైల + శృంగే), తపస్వీ, సహసా, ఉత్పతన్, ఖే, బభౌ, సః, భాస్వాన్, ఇవ, తద్వియోగఖిన్నం (తత్ + వియోగ + ఖిన్నమ్), శివః, వ్యాసం, అసాంత్వయత్, చ.

అన్వయము:

సః, తపస్వీ, ఆశ్రమం, తాతం, అపి, హిత్వా, ఈశశైలశృంగే, ఖే, సహసా, ఉత్పతన్, భాస్వాన్, ఇవ, బభౌ, శివః, చ, తత్, వియోగఖిన్నం, వ్యాసం, అసాంత్వయత్.

ప్రతి పదార్థము:

సః = ఆ, తపస్వీ = తపస్వి అయిన శుకుడు, ఆశ్రమం = తన ఆశ్రమమును, తాతం = తండ్రిని, అపి = కూడా, హిత్వా = వదలిపెట్టి, ఈశశైలశృంగే = కైలాస పర్వత శిఖరము నుండి, ఖే = ఆకాశమునందు, సహసా = వెంటనే, ఉత్పతన్ = ఎగురుతూ, భాస్వాన్ = సూర్యుడు, ఇవ = వలె, బభౌ = ప్రకాశించెను, శివః = శివుడు, చ = మరియు, తత్ = అతని (శుకుని) యొక్క, వియోగఖిన్నం = వియోగముచే దుఃఖించిన, వ్యాసం = వ్యాసుని, అసాంత్వయత్ = ఓదార్చెను.

తాత్పర్యము:

ఆ తపస్వి అయిన శుకుడు తన ఆశ్రమాన్ని, తండ్రిని కూడా వదలి, కైలాస పర్వత శిఖరం నుండి ఆకాశంలోకి వెంటనే ఎగురుతూ సూర్యుని వలె ప్రకాశించాడు. శుకుని వియోగంతో దుఃఖించిన వ్యాసుని శివుడు ఓదార్చెను.

విశేషములు:

శుకమహర్షి గృహస్థాశ్రమ ధర్మాలను పూర్తి చేసుకున్న తర్వాత జ్ఞాన మార్గంలో ఉన్నత స్థితిని పొంది, సన్యాసాన్ని స్వీకరించి, కైలాసం నుండి ఆకాశగమనం చేసిన వృత్తాంతం ఇది. శివుడు వ్యాసుని ఓదార్చడం శుకుని ఉన్నత స్థానాన్ని సూచిస్తుంది.

సర్వత్ర శంకాకులమేవ చిత్తం మమేహ విక్షిప్తమధీరమార్తం .

కర్తవ్యమూఢోఽస్మి సదా శివే మాం ధీరం కురు త్వం వరదే నమస్తే .. 8-17..

పదవిభాగము:

సర్వత్ర, శంకాకులమేవ (శంకా + ఆకులమ్ + ఏవ), చిత్తం, మమ, ఇహ, విక్షిప్తం, అధీరం, ఆర్తం, కర్తవ్యమూఢోఽస్మి (కర్తవ్య + మూఢః + అస్మి), సదా, శివే, మాం, ధీరం, కురు, త్వం, వరదే, నమస్తే.

అన్వయము:

ఇహ, మమ, చిత్తం, సర్వత్ర, శంకాకులం, ఏవ, విక్షిప్తం, అధీరం, ఆర్తం, అస్మి, సదా, కర్తవ్యమూఢః, శివే, వరదే, త్వం, మాం, ధీరం, కురు, నమస్తే.

ప్రతి పదార్థము:

ఇహ = ఈ లోకమునందు, మమ = నా యొక్క, చిత్తం = మనస్సు, సర్వత్ర = అన్ని విషయములందు, శంకాకులం = సందేహములతో నిండినది, ఏవ = నిశ్చయముగా, విక్షిప్తం = చంచలమైనది, అధీరం = ధైర్యము లేనిది, ఆర్తం = దుఃఖితమైనది, అస్మి = నేను, సదా = ఎల్లప్పుడూ, కర్తవ్యమూఢః = ఏమి చేయాలో తెలియనివాడిని, శివే = ఓ శుభప్రదమైన దేవీ, వరదే = వరములను ఇచ్చుదానా, త్వం = నీవు, మాం = నన్ను, ధీరం = ధైర్యవంతునిగా, కురు = చేయుము, నమస్తే = నీకు నమస్కారము.

తాత్పర్యము:

ఈ లోకంలో నా మనస్సు ఎప్పుడూ సందేహాలతో నిండి, చంచలమై, ధైర్యం లేకుండా, దుఃఖంతో ఉంది. నేను ఎల్లప్పుడూ ఏమి చేయాలో తెలియని స్థితిలో ఉన్నాను. ఓ శుభప్రదమైన, వరములిచ్చు దేవీ! నీవు నన్ను ధైర్యవంతునిగా చేయుము. నీకు నమస్కారము.

విశేషములు:

ఇది భక్తుని విన్నపం, దేవి అనుగ్రహం కోసం చేసే ప్రార్థన. తన మనస్సు యొక్క అస్థిరతను, కర్తవ్య విమూఢత్వాన్ని విన్నవించుకుంటూ, దేవి శక్తి ద్వారా ధైర్యాన్ని పొందాలని కోరుకుంటున్నారు. ఇది దేవి శరణాగతి యొక్క ఆవశ్యకతను తెలియజేస్తుంది.

దేవీనారాయణీయం 9. నవమదశకః - భువనేశ్వరీదర్శనః

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 02 08 2025

(ప్రతి శ్లోకానికి పద విభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం మరియు విశేషాలతో కూడిన వివరణ).

ఈ శ్లోకాల్లో, ప్రళయకాలంలో మధుకైటభులను సంహరించిన విష్ణువు, రుద్రుడితో కలిసి భువనేశ్వరీదేవి ఆదేశం మేరకు ఒక దివ్య విమానంలో ఆమె నివాసమైన మణిద్వీపానికి ప్రయాణించారు. అక్కడ అమృత సముద్రం మధ్యలో సఖీజనంతో కొలువుదీరి ఉన్న జగన్మాత భువనేశ్వరిని దర్శించుకొని వారు ధన్యులయ్యారు.

9. నవమదశకః - భువనేశ్వరీదర్శనః

1. **ఏకార్ణవేఽస్మిన్ జగతి ప్రలీనే దైత్యౌ హరిర్బ్రహ్మవధోద్యతౌ తౌ.**

జఘాన దేవి త్వదనుగ్రహేణ త్వదిచ్ఛయైవాగమదత్ర రుద్రః.. 9-1..

పదవిభాగము: ఏకార్ణవే + అస్మిన్, జగతి, ప్రలీనే, దైత్యౌ, హరిః, బ్రహ్మవధోద్యతౌ, తౌ, జఘాన, దేవి, త్వత్+అనుగ్రహేణ, త్వత్+ఇచ్ఛయా+ఏవ, ఆగమత్+అత్ర, రుద్రః.

అన్వయము: దేవి! అస్మిన్ ఏకార్ణవే జగతి ప్రలీనే సతి బ్రహ్మవధోద్యతౌ తౌ దైత్యౌ త్వదనుగ్రహేణ హరిః జఘాన. త్వదిచ్ఛయా ఏవ రుద్రః అత్ర ఆగమత్.

ప్రతిపదార్థము: దేవి = ఓ దేవీ!, అస్మిన్ = ఈ, ఏకార్ణవే = ఒకే సముద్రంలో (ప్రళయకాలంలో), జగతి = ప్రపంచం, ప్రలీనే = లీనమై ఉండగా, బ్రహ్మవధోద్యతౌ = బ్రహ్మను చంపడానికి సిద్ధపడిన, తౌ = ఆ, దైత్యౌ = ఇద్దరు రాక్షసులను (మధుకైటభులను), హరిః = విష్ణువు, త్వదనుగ్రహేణ = నీ అనుగ్రహంతో, జఘాన = సంహరించాడు, త్వదిచ్ఛయా ఏవ = నీ సంకల్పంతోనే, రుద్రః = రుద్రుడు, అత్ర = ఇక్కడికి, ఆగమత్ = వచ్చాడు.

తాత్పర్యము: ఓ దేవీ! ప్రళయకాలంలో ప్రపంచం అంతా ఏకసముద్రంగా మారినప్పుడు, బ్రహ్మను సంహరించడానికి సిద్ధమైన మధుకైటభులను విష్ణువు నీ అనుగ్రహంతోనే సంహరించాడు. అలాగే నీ సంకల్పంతోనే రుద్రుడు కూడా ఇక్కడికి వచ్చాడు.

విశేషములు: ఈ శ్లోకంలో ప్రళయకాలంలో బ్రహ్మను రక్షించడం కోసం విష్ణువు మధుకైటభులను సంహరించిన వృత్తాంతం, అది కూడా దేవత అనుగ్రహంతోనే జరిగిందని చెప్పబడింది. రుద్రుడి రాక కూడా ఆమె ఇచ్ఛవల్లనే అని తెలుపుతోంది.

---

2. ఏకో విమానస్తరసాఽఽగతః ఖాత్త్రిమూర్త్యవిజ్ఞాతగతిస్త్వదీయః.

త్వత్ప్రేరితా ఆరురుహుస్తమేతే స చోత్పతన్ వ్యోమ్ని చచార శీఘ్రం.. 9-2..

పదవిభాగము: ఏకః, విమానః, తరసా+ఆగతః, ఖాత్, త్రిమూర్తి+అవిజ్ఞాతగతిః, త్వదీయః, త్వత్+ప్రేరితాః, ఆరురుహుః, తం+ఏతే, సః, చ, ఉత్పతన్, వ్యోమ్ని, చచార, శీఘ్రం.

అన్వయము: త్రిమూర్త్యవిజ్ఞాతగతిః త్వదీయః ఏకః విమానః ఖాత్ తరసా ఆగతః. త్వత్ప్రేరితాః ఏతే తం ఆరురుహుః. సః ఉత్పతన్ చ వ్యోమ్ని శీఘ్రం చచార.

ప్రతిపదార్థము: త్రిమూర్తి + అవిజ్ఞాతగతిః = త్రిమూర్తులకూ తెలియని వేగంతో కదిలే, త్వదీయః = నీకు చెందిన, ఏకః = ఒక, విమానః = విమానం, ఖాత్ = ఆకాశం నుండి, తరసా = వేగంగా, ఆగతః = వచ్చింది, త్వత్ప్రేరితాః = నీచే ప్రేరేపించబడిన, ఏతే = వీరు (త్రిమూర్తులు), తం = దానిని, ఆరురుహుః = ఎక్కారు, సః = అది, ఉత్పతన్ = పైకి లేస్తూ, చ = ఇంకా, వ్యోమ్ని = ఆకాశంలో, శీఘ్రం = వేగంగా, చచార = ప్రయాణించింది.

తాత్పర్యము: త్రిమూర్తులకు కూడా తెలియని వేగంతో ప్రయాణించగల నీకు చెందిన ఒక విమానం ఆకాశం నుండి వేగంగా వచ్చింది. నీ ప్రేరణతో త్రిమూర్తులు దానిని ఎక్కారు. అది ఆకాశంలో వేగంగా పైకి లేచి ప్రయాణించింది.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం త్రిమూర్తులు ఒక విమానం ఎక్కి భువనేశ్వరీ లోకానికి ప్రయాణించడం గురించి వివరిస్తోంది. ఆ విమానం వేగం త్రిమూర్తులకు కూడా తెలియనిది కావడం ఆ దేవత యొక్క మహత్తును సూచిస్తుంది.

---

3. వైమానికాశ్చోద్గతయః సశక్రం దివం సపద్మోద్భవసత్యలోకం.

సరుద్రకైలాసమమీ సవిష్ణువైకుంఠమప్యుత్పులకా అపశ్యన్.. 9-3..

పదవిభాగము: వైమానికాః+చ+ఉద్గతయః, స+శక్రం, దివం, స+పద్మోద్భవ+సత్యలోకం, స+రుద్ర+కైలాసం+అమీ, స+విష్ణు+వైకుంఠం+అపి+ఉత్పులకాః, అపశ్యన్.

అన్వయము: ఉద్గతయః అమీ వైమానికాః సశక్రం దివం, సపద్మోద్భవసత్యలోకం, సరుద్రకైలాసం, సవిష్ణువైకుంఠం అపి ఉత్పులకాః అపశ్యన్.

ప్రతిపదార్థము: ఉద్గతయః = పైకి ప్రయాణిస్తున్న, అమీ = ఈ, వైమానికాః = విమానంలో ఉన్నవారు (త్రిమూర్తులు), సశక్రం = ఇంద్రునితో కూడిన, దివం = స్వర్గలోకాన్ని, సపద్మోద్భవసత్యలోకం = బ్రహ్మతో కూడిన సత్యలోకాన్ని, సరుద్రకైలాసం = రుద్రునితో కూడిన కైలాసాన్ని, సవిష్ణువైకుంఠం = విష్ణువుతో కూడిన వైకుంఠాన్ని, అపి = కూడా, ఉత్పులకాః = పులకాంకితులై, అపశ్యన్ = చూశారు.

తాత్పర్యము: పైకి ప్రయాణిస్తున్న త్రిమూర్తులు, పులకాంకితులై ఇంద్రునితో కూడిన స్వర్గలోకాన్ని, బ్రహ్మతో కూడిన సత్యలోకాన్ని, రుద్రునితో కూడిన కైలాసాన్ని, మరియు విష్ణువుతో కూడిన వైకుంఠాన్ని కూడా చూశారు.

విశేషములు: విమానంలో ప్రయాణిస్తున్నప్పుడు, తమ తమ లోకాలను, దేవతలతో సహా చూడడం అనేది వారి ప్రయాణం ఎంత ఉన్నతమైనది మరియు అసాధారణమైనది అని తెలియజేస్తుంది. వారు తమ కంటె శక్తివంతమైన లోకాలకు వెళ్తున్నారనే భావన ఈ శ్లోకం వ్యక్తపరుస్తుంది.

---

4. అదృష్టపూర్వానితరాంస్త్రిమూర్తీన్ స్థానాని తేషామపి దృష్టవంతః.

త్రిమూర్తయస్తే చ విమోహమాపుః ప్రాప్తో విమానశ్చ సుధాసముద్రం.. 9-4..

పదవిభాగము: అదృష్టపూర్వాన్, ఇతరాన్, త్రిమూర్తీన్, స్థానాని, తేషాం+అపి, దృష్టవంతః, త్రిమూర్తయః, తే, చ, విమోహం+ఆపుః, ప్రాప్తః, విమానః, చ, సుధాసముద్రం.

అన్వయము: తే త్రిమూర్తయః అదృష్టపూర్వాన్ ఇతరాన్ త్రిమూర్తీన్ తేషాం స్థానాని అపి దృష్టవంతః చ విమోహం ఆపుః. విమానః చ సుధాసముద్రం ప్రాప్తః.

ప్రతిపదార్థము: తే = ఆ, త్రిమూర్తయః = త్రిమూర్తులు, అదృష్టపూర్వాన్ = ఇంతకు ముందెన్నడూ చూడని, ఇతరాన్ = ఇతర, త్రిమూర్తీన్ = త్రిమూర్తులను, తేషాం = వారి, స్థానాని = నివాసాలను, అపి = కూడా, దృష్టవంతః = చూశారు, చ

= మరియు, విమోహం = మోహాన్ని (ఆశ్చర్యాన్ని), ఆపుః = పొందారు, విమానః = విమానం, చ = ఇంకా, సుధాసముద్రం = అమృత సముద్రాన్ని, ప్రాప్తః = చేరుకుంది.

తాత్పర్యము: ఆ త్రిమూర్తులు ఇంతకుముందెన్నడూ చూడని ఇతర త్రిమూర్తులను, వారి నివాసాలను కూడా చూసి ఆశ్చర్యపోయారు. ఇంతలో విమానం అమృత సముద్రాన్ని చేరుకుంది.

విశేషములు: ఈ శ్లోకంలో, ఈ విశ్వంలో ఒకరు కాక ఇంకా ఎందరో త్రిమూర్తులు ఉండవచ్చనే విశేషం కనిపిస్తుంది. తమ కన్నా ఉన్నతమైన త్రిమూర్తులను చూసి ఆశ్చర్యపోవడం ఈ శ్లోకం యొక్క ముఖ్యాంశం.

---

5. త్వద్భ్రూలతాలోలతరంగమాలం త్వదీయమందస్మితచారుఫేనం.

త్వన్మంజుమంజీరమృదుస్వనాఢ్యం త్వత్పాదయుగ్మోపమసౌఖ్యదం చ.. 9-5..

పదవిభాగము: త్వత్+భ్రూలతా+లోలతరంగమాలం, త్వదీయ+మందస్మిత+చారుఫేనం, త్వత్+మంజు+మంజీర+మృదుస్వనాఢ్యం, త్వత్+పాదయుగ్మ+ఉపమ+సౌఖ్యదం+చ.

అన్వయము: త్వద్భ్రూలతాలోలతరంగమాలం, త్వదీయమందస్మితచారుఫేనం, త్వన్మంజుమంజీరమృదుస్వనాఢ్యం, త్వత్పాదయుగ్మోపమసౌఖ్యదం చ.

ప్రతిపదార్థము: త్వద్భ్రూలతాలోలతరంగమాలం = నీ కనుబొమ్మల తీగల వంటి చలించే అలల వరుసలు కలది, త్వదీయమందస్మితచారుఫేనం = నీ మందహాసం వంటి అందమైన నురుగు కలది, త్వన్మంజుమంజీరమృదుస్వనాఢ్యం = నీ అందమైన అందెల మృదువైన శబ్దంతో నిండినది, త్వత్పాదయుగ్మోపమసౌఖ్యదం = నీ పాదాల జంటతో సమానమైన సుఖాన్ని ఇచ్చేది, చ = ఇంకా (అమృత సముద్రాన్ని చూశారు).

తాత్పర్యము: ఆ త్రిమూర్తులు నీ కనుబొమ్మల తీగల వంటి చలించే అలల వరుసలతో, నీ మందహాసం వంటి అందమైన నురుగుతో, నీ అందెల మృదువైన శబ్దంతో నిండినది, మరియు నీ పాదాల జంటతో సమానమైన సుఖాన్ని ఇచ్చేది అయిన అమృత సముద్రాన్ని చూశారు.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం భువనేశ్వరి యొక్క అమృత సముద్ర వర్ణనను అత్యంత రమణీయంగా పోలుస్తూ ఆమె సర్వవ్యాపకత్వాన్ని, సౌందర్యాన్ని, శక్తినీ వర్ణిస్తుంది.

---

6. తన్మధ్యతస్తే దదృశుర్విచిత్రప్రాకారనానాద్రులతాపరీతం.

స్థానం మణిద్వీపమదృష్టపూర్వం క్రమాచ్ఛివే త్వాం చ సఖీసమేతాం.. 9-6..

పదవిభాగము: తత్+మధ్యతః, తే, దదృశుః, విచిత్ర+ప్రాకార+నానాద్రు+లతా+పరీతం, స్థానం, మణిద్వీపం, అదృష్టపూర్వం, క్రమాత్+ఛివే, త్వాం, చ, సఖీసమేతాం.

అన్వయము: శివే! తన్మధ్యతః తే విచిత్రప్రాకారనానాద్రులతాపరీతం అదృష్టపూర్వం మణిద్వీపం స్థానం క్రమాత్ సఖీసమేతాం త్వాం చ దదృశుః.

ప్రతిపదార్థము: శివే = ఓ మంగళకరిణీ!, తన్మధ్యతః = ఆ (అమృత సముద్రం) మధ్య నుండి, తే = వారు, విచిత్రప్రాకారనానాద్రులతాపరీతం = వింతైన ప్రాకారాలు, అనేకమైన చెట్లు, లతలతో చుట్టుముట్టబడిన, అదృష్టపూర్వం = ఇంతకు ముందెన్నడూ చూడని, మణిద్వీపం = మణిద్వీపం అనే, స్థానం = స్థానాన్ని, క్రమాత్ = క్రమంగా, సఖీసమేతాం = చెలికత్తెలతో కూడిన, త్వాం = నిన్ను, చ = కూడా, దదృశుః = చూశారు.

తాత్పర్యము: ఓ మంగళకరిణీ! ఆ అమృత సముద్రం మధ్యలో ఇంతకు ముందెన్నడూ చూడని, విచిత్రమైన ప్రాకారాలు, అనేకమైన చెట్లు, లతలతో నిండిన మణిద్వీపాన్ని చూశారు. క్రమంగా దానిలో చెలికత్తెలతో కూడి ఉన్న నిన్ను కూడా చూశారు.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం మణిద్వీపం యొక్క గొప్పతనాన్ని మరియు దాని మధ్యలో జగన్మాత అయిన భువనేశ్వరిని చూడడాన్ని వర్ణిస్తుంది. ఇది భక్తులకు పరాశక్తి దర్శన భాగ్యం ఎంత గొప్పదో తెలియజేస్తుంది.

---

7. జ్ఞాత్వా ద్రుతం త్వాం హరిరాహ దాతస్త్రినేత్ర ధన్యా వయమద్య నూనం.

సుధాసముద్రోఽయమనల్పపుణ్యైః ప్రాప్యా జగన్మాతృనివాసభూమిః.. 9-7..

పదవిభాగము: జ్ఞాత్వా, ద్రుతం, త్వాం, హరిః, ఆహ, దాతః, త్రినేత్ర, ధన్యాః, వయం, అద్య, నూనం, సుధాసముద్రః+అయం, అనల్పపుణ్యైః, ప్రాప్యా, జగన్మాతృ+నివాసభూమిః.

అన్వయము: హరిః త్వాం ద్రుతం జ్ఞాత్వా ఆహ, దాతః త్రినేత్ర! వయం అద్య నూనం ధన్యాః. అయం సుధాసముద్రః అనల్పపుణ్యైః ప్రాప్యా జగన్మాతృనివాసభూమిః.

ప్రతిపదార్థము: హరిః = విష్ణువు, త్వాం = నిన్ను, ద్రుతం = వెంటనే, జ్ఞాత్వా = తెలుసుకొని, ఆహ = ఇలా అన్నాడు, దాతః = ఓ దానం చేసేవాడా!, త్రినేత్ర = ఓ మూడు కన్నులు కలవాడా (శివుడిని ఉద్దేశించి), నూనం = నిజంగా, అద్య = ఈ రోజు, వయం = మనం, ధన్యాః = ధన్యులము, అయం = ఈ, సుధాసముద్రః = అమృత సముద్రం, అనల్పపుణ్యైః = గొప్ప పుణ్యాలు చేసినవారిచే, ప్రాప్యా = చేరదగిన, జగన్మాతృనివాసభూమిః = జగన్మాత నివాసం ఉండే ప్రదేశం.

తాత్పర్యము: విష్ణువు వెంటనే నిన్ను (భువనేశ్వరిని) తెలుసుకొని, శివుడిని ఉద్దేశించి ఇలా అన్నాడు: "ఓ దాతా! ఓ త్రినేత్రా! ఈ రోజు నిజంగా మనం ధన్యులమయ్యాం. ఈ అమృత సముద్రం గొప్ప పుణ్యాలు చేసుకున్నవారికి మాత్రమే చేరదగిన జగన్మాత నివాసస్థలం."

విశేషములు: ఈ శ్లోకంలో విష్ణువు భువనేశ్వరిని గుర్తించి ఆమె గొప్పతనాన్ని, మణిద్వీపాన్ని చేరుకోవడం అపురూపమైన భాగ్యమని తెలియజేస్తాడు. ఇక్కడ శివుడిని "దాతః, త్రినేత్ర" అని సంబోధించడం విశేషం.

---

8. సా దృశ్యతే రాగిజనైరదృశ్యా మంచే నిషణ్ణా బహుశక్తియుక్తా.

ఏషైవ దృక్ సర్వమిదం చ దృశ్యమహేతురేషా ఖలు సర్వహేతుః.. 9-8..

పదవిభాగము: సా, దృశ్యతే, రాగిజనైః+అదృశ్యా, మంచే, నిషణ్ణా, బహుశక్తియుక్తా, ఏషా+ఏవ, దృక్, సర్వం+ఇదం, చ, దృశ్యం, అహేతుః, ఏషా, ఖలు, సర్వహేతుః.

అన్వయము: బహుశక్తియుక్తా, రాగిజనైః అదృశ్యా సా మంచే నిషణ్ణా దృశ్యతే. ఏషా ఏవ దృక్, ఇదం సర్వం చ దృశ్యం. ఏషా అహేతుః ఖలు, సర్వహేతుః.

ప్రతిపదార్థము: బహుశక్తియుక్తా = అనేక శక్తులతో కూడిన, రాగిజనైః = రాగాది దోషాలు ఉన్నవారికి, అదృశ్యా = కనబడని, సా = ఆమె (భువనేశ్వరి), మంచే = మంచంపై, నిషణ్ణా = కూర్చుని, దృశ్యతే = కనబడుతోంది, ఏషా ఏవ = ఈమెయే, దృక్ = చూసేది, ఇదం సర్వం చ = ఈ ప్రపంచమంతా, దృశ్యం = చూడబడేది, ఏషా = ఈమె, అహేతుః = కారణం లేనిది, ఖలు = నిజంగా, సర్వహేతుః = అన్నిటికీ కారణమైనది.

తాత్పర్యము: అనేక శక్తులతో కూడిన, రాగ ద్వేషాలు గల వారికి కనబడని ఆ భువనేశ్వరి ఇప్పుడు మంచంపై కూర్చుని మనకు కనబడుతోంది. ఈమెయే చూసే శక్తి, ఈ ప్రపంచమంతా చూడబడేది. ఈమెకు కారణం లేదు కానీ, ఈమెయే అన్నింటికీ కారణం.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం భువనేశ్వరి యొక్క అద్వితీయమైన శక్తిని, ఆమెయే చూడబడేది, చూసేది కూడా అని తెలుపుతుంది. ఆమెకు కారణం లేదని, కానీ ఆమెయే సర్వ జగత్తుకు మూలకారణమని పేర్కొంటుంది.

---

9. బాలః శయానో వటపత్ర ఏక ఏకార్ణవేఽపశ్యమిమాం స్మితాస్యాం.

యయైవ మాత్రా పరిలాలితోఽహమేనాం సమస్తార్తిహరాం వ్రజేమ.. 9-9..

పదవిభాగము: బాలః, శయానః, వటపత్రే, ఏకః, ఏకార్ణవే+అపశ్యం+ఇమాం, స్మితాస్యాం, యయా+ఏవ, మాత్రా, పరిలాలితః+అహం, ఏనాం, సమస్త+ఆర్తిహరాం, వ్రజేమ.

అన్వయము: ఏకార్ణవే వటపత్రే ఏకః బాలః శయానః అహం, స్మితాస్యాం ఇమాం యయా ఏవ మాత్రా పరిలాలితః. సమస్తార్తిహరాం ఏనాం వ్రజేమ.

ప్రతిపదార్థము: ఏకార్ణవే = ప్రళయకాలంలో ఒకే సముద్రంలో, వటపత్రే = మర్రి ఆకు మీద, ఏకః = ఒంటరిగా, బాలః = శిశువుగా, శయానః = పడుకొని ఉన్న, అహం = నేను (విష్ణువు), స్మితాస్యాం = చిరునవ్వు ముఖంతో ఉన్న, ఇమాం = ఈమెను, మాత్రా = తల్లిగా, యయా ఏవ = ఏ తల్లిచేత అయితే, పరిలాలితః = లాలింపబడ్డానో, సమస్తార్తిహరాం = అన్ని బాధలను పోగొట్టే, ఏనాం = ఈమెను, వ్రజేమ = ఆశ్రయిద్దాం.

తాత్పర్యము: ప్రళయకాలంలో మర్రి ఆకు మీద శిశువుగా పడుకున్నప్పుడు నేను చిరునవ్వుతో ఉన్న ఈమెను చూశాను. ఏ తల్లిచేత అయితే లాలింపబడ్డానో, అన్ని బాధలను పోగొట్టే ఆ తల్లిని మనం ఇప్పుడు ఆశ్రయిద్దాం.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం విష్ణువు తన బాల్య స్మృతిని గుర్తుచేసుకుంటూ, జగన్మాత ఆయనకూ తల్లి వంటిదని, ఆమెను ఆశ్రయించడం శ్రేయస్కరమని తెలుపుతున్నాడు.

---

10. రుధ్యామహే ద్వారి యది స్తువామస్తత్ర స్థితా ఏవ వయం మహేశీం.

ఇత్యచ్యుతేనాభిహితే విమానస్త్వద్గోపురద్వారమవాప దేవి.. 9-10..

పదవిభాగము: రుధ్యామహే, ద్వారి, యది, స్తువామః+తత్ర, స్థితాః+ఏవ, వయం, మహేశీం, ఇతి+అచ్యుతేన+అభిహితే, విమానః+త్వత్+గోపురద్వారం+అవాప, దేవి.

అన్వయము: దేవి! యది ద్వారి రుధ్యామహే తత్ర స్థితాః ఏవ వయం మహేశీం స్తువామః. ఇతి అచ్యుతేన అభిహితే సతి, విమానః త్వద్గోపురద్వారం అవాప.

ప్రతిపదార్థము: దేవి = ఓ దేవీ!, యది = ఒకవేళ, ద్వారి = ద్వారం దగ్గర, రుధ్యామహే = అడ్డుకోబడినప్పటికీ, తత్ర స్థితాః ఏవ = అక్కడే ఉండి, వయం = మనం, మహేశీం = ఆ మహేశ్వరిని, స్తువామః = స్తుతిద్దాం, ఇతి = అని, అచ్యుతేన = విష్ణువు చేత, అభిహితే = చెప్పబడగా, విమానః = విమానం, త్వద్గోపురద్వారం = నీ ఆలయ గోపురం ద్వారాన్ని, అవాప = చేరుకుంది.

తాత్పర్యము: ఓ దేవీ! ఒకవేళ ద్వారం దగ్గర మనం అడ్డుకోబడినప్పటికీ, అక్కడే ఉండి ఆ మహేశ్వరిని స్తుతిద్దాం అని విష్ణువు చెప్పగా, విమానం నీ ఆలయ గోపురం ద్వారాన్ని చేరుకుంది.

విశేషములు: విష్ణువు వినయంతో, ద్వారం దగ్గర ఆగి స్తుతించడానికి కూడా సిద్ధంగా ఉన్నానని చెప్పడం, జగన్మాత ముందు త్రిమూర్తుల వినయాన్ని తెలియజేస్తుంది. ఈ శ్లోకం విష్ణువు యొక్క భక్తిని చాటుతుంది.

---

11. ఆయామ్యహం చిత్తనిరోధరూపవిమానతస్తే పదమద్వితీయం.

న కేనచిద్రుద్ధగతో భవాని త్వామేవ మాతః శరణం వ్రజామి.. 9-11..

పదవిభాగము: ఆయామి+అహం, చిత్త+నిరోధ+రూప+విమానతః, తే, పదం+అద్వితీయం, న, కేనచిత్+రుద్ధగతః, భవాని, త్వాం+ఏవ, మాతః, శరణం, వ్రజామి.

అన్వయము: భవాని! అహం చిత్తనిరోధరూపవిమానతః తే అద్వితీయం పదం ఆయామి. మాతః! కేనచిత్ రుద్ధగతః న. త్వాం ఏవ శరణం వ్రజామి.

ప్రతిపదార్థము: భవాని = ఓ భవాని!, అహం = నేను, చిత్తనిరోధరూపవిమానతః = చిత్తాన్ని నిరోధించడం అనే విమానం ద్వారా, తే = నీ, అద్వితీయం = సాటిలేని, పదం = స్థానాన్ని, ఆయామి = చేరుకుంటాను, మాతః = ఓ మాతా!, కేనచిత్ = ఎవరి చేతనూ, రుద్ధగతః = ఆపబడినవాడిని, న = కాదు, త్వాం ఏవ = నిన్ను మాత్రమే, శరణం = శరణుగా, వ్రజామి = పొందుతున్నాను.

తాత్పర్యము: ఓ భవాని! నేను నా చిత్తాన్ని నిరోధించడం అనే విమానం ద్వారా నీ సాటిలేని స్థానాన్ని చేరుకుంటాను. ఓ మాతా! ఎవరిచేత కూడా అడ్డుకోబడని నేను, కేవలం నిన్ను మాత్రమే శరణు పొందుతున్నాను.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం శివుని ఉద్దేశించి చెప్పబడింది. భౌతిక విమానం కంటే చిత్తాన్ని నిరోధించడం అనే ఆధ్యాత్మిక సాధనే నిజమైన మోక్ష మార్గం అని శివుడు తెలుసుకుంటాడు. ఇది సాధకుడి అంతర ప్రయాణాన్ని తెలియజేస్తుంది.

. 10 దశమదశకః – శక్తిప్రదానం

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 04 -08 -25

సారాంశం: ఈ దశకంలో అమ్మవారు తన శక్తిని బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులకు ప్రసాదించి, వారి ద్వారా సృష్టి, స్థితి, సంహార కార్యాలను చేయిస్తున్నట్లు వివరించబడింది. సర్వశక్తికి మూలం అమ్మవారే అని, ఆమె ఆజ్ఞకు లోబడి త్రిమూర్తులు పనిచేస్తున్నారని ఈ శ్లోకాల ద్వారా తెలియజేయబడింది.

తతో విమానాదజవిష్ణురుద్రాస్త్వద్గోపురద్వార్యవరుహ్య సద్యః .

స్త్రియః కృతా దేవి తవేచ్ఛయైవ సవిస్మయాస్త్వన్నికటం సమీయుః .. 10-1..

పదవిభాగము: తతః, విమానాత్, అజవిష్ణురుద్రాః, త్వత్+గోపురద్వారి, అవరుహ్య, సద్యః, స్త్రియః, కృతాః, దేవి, తవ, ఇచ్ఛయా, ఏవ, సవిస్మయాః, త్వత్+నికటం, సమీయుః.

అన్వయము: దేవి, తతః, అజవిష్ణురుద్రాః విమానాత్ అవరుహ్య, తవ ఇచ్ఛయా ఏవ సద్యః కృతాః స్త్రియః సవిస్మయాః త్వత్+గోపురద్వారి త్వత్+నికటం సమీయుః.

ప్రతిపదార్థము: దేవి = ఓ దేవీ, తతః = ఆ తర్వాత, అజవిష్ణురుద్రాః = బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులు, విమానాత్ = విమానము నుండి, అవరుహ్య = దిగి, తవ = నీ యొక్క, ఇచ్ఛయా ఏవ = సంకల్పము చేతనే, సద్యః = వెంటనే, కృతాః = సృష్టించబడిన, స్త్రియః = స్త్రీలైన వారై, సవిస్మయాః = ఆశ్చర్యముతో కూడినవారై, త్వత్+గోపురద్వారి = నీ గుడి గోపుర ద్వారం వద్ద, త్వత్+నికటం = నీ సమీపమునకు, సమీయుః = వచ్చారు.

తాత్పర్యము: ఓ దేవీ, ఆ తరువాత బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులు తమ విమానం నుండి దిగారు. నీ సంకల్పం వల్ల వారు వెంటనే స్త్రీ రూపాలను ధరించారు. వారు ఆశ్చర్యంతో నీ గుడి గోపురం ద్వారం వద్దకు, నీ దగ్గరకు వచ్చారు.

విశేషములు: త్రిమూర్తులు తమ పురుషత్వమును కోల్పోయి స్త్రీలుగా మారడమనేది ఇక్కడ అమ్మవారి మహాశక్తిని సూచిస్తోంది. మణిద్వీపంలోకి పురుషులకు ప్రవేశం లేదు కనుక, దేవి సంకల్పంతో వారు స్త్రీ రూపాలను పొందుతారు. ఇది అమ్మవారి జగన్మాతృత్వాన్ని, సమస్త జీవరాశుల సృష్టికి మూలమైన ఆమె శక్తిని తెలుపుతోంది.

కృతప్రణామాస్తవ పాదయుగ్మనఖేషు విశ్వం ప్రతిబింబితం తే .

విలోక్య సాశ్చర్యమమోఘవాగ్భిః పృథక్పృథక్ తుష్టువురంబికే త్వాం .. 10-2..

పదవిభాగము: కృతప్రణామాః, తవ, పాదయుగ్మ+నఖేషు, విశ్వం, ప్రతిబింబితం, తే, విలోక్య, స+ఆశ్చర్యమ్, అమోఘవాగ్భిః, పృథక్+పృథక్, తుష్టువుః, అంబికే, త్వాం.

అన్వయము: అంబికే, కృతప్రణామాః తే తవ పాదయుగ్మనఖేషు ప్రతిబింబితం విశ్వం విలోక్య, సఆశ్చర్యమ్ అమోఘవాగ్భిః పృథక్+పృథక్ త్వాం తుష్టువుః.

ప్రతిపదార్థము: అంబికే = ఓ అమ్మ, కృతప్రణామాః = నమస్కరించినవారు, తే = వారు (త్రిమూర్తులు), తవ = నీ యొక్క, పాదయుగ్మ+నఖేషు = రెండు పాదాల గోళ్ళలో, ప్రతిబింబితం = ప్రతిబింబించిన, విశ్వం = సమస్త జగత్తును, విలోక్య = చూసి, సఆశ్చర్యమ్ = ఆశ్చర్యంతో, అమోఘవాగ్భిః = వ్యర్థం కాని మాటలతో, పృథక్+పృథక్ = ఒక్కొక్కరుగా, త్వాం = నిన్ను, తుష్టువుః = స్తోత్రం చేశారు.

తాత్పర్యము: ఓ అంబికా, వారు (స్త్రీ రూపం పొందిన త్రిమూర్తులు) నీకు నమస్కరించారు. నీ రెండు పాదాల గోళ్ళలో ప్రతిబింబిస్తున్న సమస్త విశ్వాన్ని చూసి ఆశ్చర్యంతో, వ్యర్థం కాని తమ స్తోత్రాలతో ఒక్కొక్కరుగా నిన్ను స్తుతించారు.

విశేషములు: పాదాల గోళ్ళలో సమస్త విశ్వం కనిపించడం అనేది దేవి యొక్క సర్వవ్యాపకత్వాన్ని, ఆమె సమస్త జగత్తుకు అధినేత్రి అని సూచిస్తోంది. ఈ దృశ్యం ఆమె యొక్క అపారమైన శక్తిని, సర్వలోకాలను తనలో ఇముడ్చుకునే సామర్థ్యాన్ని తెలుపుతోంది. త్రిమూర్తుల స్తోత్రం వారి ఆశ్చర్యం నుండి ఉద్భవించిందని, అందువల్ల అవి అమోఘమైనవని ఈ శ్లోకం చెబుతోంది.

నుతిప్రసన్నా నిజసర్గశక్తిం మహాసరస్వత్యభిధామజాయ .

రక్షార్థశక్తిం హరయే మహాలక్ష్మ్యాఖ్యాం చ లీలానిరతే దదాథ .. 10-3..

పదవిభాగము: నుతి+ప్రసన్నా, నిజసర్గశక్తిమ్, మహాసరస్వతీ+అభిధామ్, అజాయ, రక్షార్థశక్తిమ్, హరయే, మహాలక్ష్మీ+ఆఖ్యాం, చ, లీలానిరతే, దదాథ.

అన్వయము: నుతిప్రసన్నా (సతీ), అజాయ మహాసరస్వత్యభిధాం నిజసర్గశక్తిమ్, లీలానిరతే హరయే చ మహాలక్ష్మ్యాఖ్యాం రక్షార్థశక్తిం దదాథ.

ప్రతిపదార్థము: నుతిప్రసన్నా = స్తోత్రాలకు సంతోషించినదానవై, అజాయ = బ్రహ్మకు, మహాసరస్వతీ+అభిధామ్ = మహాసరస్వతి అనే పేరుగల, నిజసర్గశక్తిమ్ = తన సృష్టి శక్తిని, లీలానిరతే = క్రీడలయందు ఆసక్తిగల, హరయే = విష్ణువుకు, చ = మరియు, మహాలక్ష్మీ+ఆఖ్యాం = మహాలక్ష్మి అని పేరు గల, రక్షార్థశక్తిమ్ = రక్షించు శక్తిని, దదాథ = ఇచ్చావు.

తాత్పర్యము: వారి స్తోత్రాలకు సంతోషించిన దానవై, బ్రహ్మకు మహాసరస్వతి అనే పేరుతో తన సృష్టి శక్తిని ఇచ్చావు. విలాసములయందు ఆసక్తి గల విష్ణువుకు మహాలక్ష్మి అనే పేరుతో రక్షించే శక్తిని ఇచ్చావు.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం త్రిమూర్తులకు దేవి వారి విధులకు అనుగుణమైన శక్తులను ఎలా ప్రసాదించిందో వివరిస్తుంది. బ్రహ్మకు సృష్టికర్త కనుక సరస్వతి శక్తిని, విష్ణువుకు స్థితికర్త కనుక లక్ష్మి శక్తిని ప్రసాదించినట్లు తెలుస్తోంది. ఇక్కడ "నిజసర్గశక్తిమ్" అంటే ఆమె స్వంత సృష్టిశక్తి అని, దానిని బ్రహ్మకు ఇచ్చిందని అర్థం. ఇది సమస్త సృష్టికి మూలం అమ్మవారేనని స్పష్టం చేస్తోంది.

గౌరీం మహాకాల్యభిధాం చ దత్వా సంహారశక్తిం గిరిశాయ మాతః .

నవాక్షరం మంత్రముదీరయంతీ బద్ధాంజలీంస్తాన్ స్మితపూర్వమాత్థ .. 10-4..

పదవిభాగము: గౌరీం, మహాకాలీ+అభిధామ్, చ, దత్వా, సంహారశక్తిమ్, గిరిశాయ, మాతః, నవ+అక్షరం, మంత్రం, ఉదీరయంతీ, బద్ధ+అంజలీన్, తాన్, స్మితపూర్వమ్, ఆత్థ.

అన్వయము: మాతః, గిరిశాయ మహాకాల్యభిధాం గౌరీం సంహారశక్తిం చ దత్వా, నవాక్షరం మంత్రం ఉదీరయంతీ (సతీ), బద్ధాంజలీన్ తాన్ స్మితపూర్వం ఆత్థ.

ప్రతిపదార్థము: మాతః = ఓ మాత, గిరిశాయ = శివునికి, మహాకాలీ+అభిధామ్ = మహాలకాళి అనే పేరుగల, గౌరీం = గౌరిని, సంహారశక్తిం = సంహార శక్తిని, చ = మరియు, దత్వా = ఇచ్చి, నవ+అక్షరం = తొమ్మిది అక్షరాల, మంత్రం = మంత్రాన్ని, ఉదీరయంతీ = ఉపదేశిస్తూ, బద్ధ+అంజలీన్ = చేతులు జోడించిన, తాన్ = వారిని ఉద్దేశించి, స్మితపూర్వమ్ = చిరునవ్వుతో, ఆత్థ = పలికావు.

తాత్పర్యము: ఓ మాత, శివునికి మహాకాళి అనే పేరుగల గౌరిని, సంహారశక్తిని ఇచ్చి, తొమ్మిది అక్షరాల మంత్రాన్ని వారికి ఉపదేశించావు. చేతులు జోడించి నిలబడిన ఆ త్రిమూర్తులను చూసి చిరునవ్వుతో ఇలా పలికావు.

విశేషములు: ఇక్కడ శివునికి గౌరిని, మహాకాళి అనే పేర్లతో సంహారశక్తిని ఇచ్చిందని చెప్పబడింది. 'గౌరీం' అన్న పదం మాతృమూర్తిగా ఆమె శాంత రూపాన్ని, 'మహాకాళి' అన్న పదం సంహారశక్తిగా ఆమె ఉగ్ర రూపాన్ని సూచిస్తాయి. 'నవాక్షర

మంత్రం' అనేది శ్రీవిద్యలో ప్రసిద్ధి చెందినది. ఇది త్రిమూర్తులకు దేవి చేసిన ఉపదేశం. ఈ మంత్రం జపించడం ద్వారానే వారు తమ శక్తులను పొందుతారు అని దీని అర్థం.

బ్రహ్మాన్ హరే రుద్ర మదీయశక్తిత్రయేణ దత్తేన సుఖం భవంతః .

బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీశ్చ కుర్వంతు మే శాసనయా వినీతాః .. 10-5..

పదవిభాగము: బ్రహ్మాన్, హరే, రుద్ర, మదీయ, శక్తిత్రయేణ, దత్తేన, సుఖం, భవంతః, బ్రహ్మాండ+సర్గ+స్థితి+సంహృతీః, చ, కుర్వంతు, మే, శాసనయా, వినీతాః.

అన్వయము: బ్రహ్మాన్, హరే, రుద్ర, దత్తేన మదీయశక్తిత్రయేణ భవంతః సుఖం మే శాసనయా వినీతాః (సంతః) బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీః చ కుర్వంతు.

ప్రతిపదార్థము: బ్రహ్మాన్ = ఓ బ్రహ్మా, హరే = ఓ విష్ణూ, రుద్ర = ఓ రుద్రా, దత్తేన = ఇవ్వబడిన, మదీయ+శక్తిత్రయేణ = నా యొక్క మూడు శక్తుల సహాయంతో, భవంతః = మీరు, సుఖం = ఆనందంగా, మే = నా యొక్క, శాసనయా = ఆజ్ఞకు, వినీతాః = లోబడినవారై, బ్రహ్మాండ+సర్గ+స్థితి+సంహృతీః = బ్రహ్మాండము యొక్క సృష్టి, స్థితి, సంహారములను, చ = మరియు, కుర్వంతు = చేయండి.

తాత్పర్యము: ఓ బ్రహ్మా, ఓ విష్ణూ, ఓ రుద్రా! మీకు నేను ప్రసాదించిన ఈ మూడు శక్తులతో మీరు సంతోషంగా, నా ఆజ్ఞకు లోబడి బ్రహ్మాండం యొక్క సృష్టి, స్థితి, సంహారాలను నిర్వహించండి.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం దేవి తన శక్తిని త్రిమూర్తులకు ప్రసాదించిన తర్వాత వారికి అప్పగించిన బాధ్యతలను వివరిస్తుంది. త్రిమూర్తులు కూడా దేవి ఆజ్ఞకు లోబడి ఉండేవారేనని, వారి కార్యాలు ఆమె శక్తి ఆధారంగానే జరుగుతాయని ఈ శ్లోకం చెబుతోంది. ఇది దేవి యొక్క పరాశక్తిత్వాన్ని, త్రిమూర్తులు ఆమె ఆధీనంలో ఉన్నారని స్పష్టం చేస్తోంది.

మాన్యా భవద్భిః ఖలు శక్తయో మే స్యాచ్ఛక్తిహీనం సకలం వినింద్యం .

స్మరేత మాం సంతతమేవముక్త్వా ప్రస్థాపయామాసిథ తాంస్త్రిమూర్తీన్ .. 10-6..

పదవిభాగము: మాన్యాః, భవద్భిః, ఖలు, శక్తయః, మే, స్యాత్, శక్తిహీనం, సకలం, వినింద్యం, స్మరేత, మాం, సంతతమ్, ఏవమ్+ఉక్త్వా, ప్రస్థాపయామాసిథ, తాన్+త్రిమూర్తీన్.

అన్వయము: భవద్భిః మే శక్తయః మాన్యాః ఖలు. శక్తిహీనం సకలం వినింద్యం స్యాత్. మాం సంతతం స్మరేత. ఏవం ఉక్త్వా తాన్ త్రిమూర్తీన్ ప్రస్థాపయామాసిథ.

ప్రతిపదార్థము: భవద్భిః = మీచేత, మే = నా యొక్క, శక్తయః = శక్తులు, మాన్యాః = గౌరవించదగినవి, ఖలు = నిజంగా, శక్తిహీనం = శక్తిలేనిది, సకలం = అంతా, వినింద్యం = నిందించదగినది, స్యాత్ = అగును, మాం = నన్ను, సంతతమ్ = ఎల్లప్పుడూ, స్మరేత = స్మరించండి, ఏవమ్+ఉక్త్వా = ఇలా చెప్పి, తాన్+త్రిమూర్తీన్ = ఆ త్రిమూర్తులను, ప్రస్థాపయామాసిథ = పంపివేశావు.

తాత్పర్యము: "నా శక్తులను మీరు తప్పక గౌరవించాలి. శక్తిలేనిది అంతా నిందించదగినదే. నన్ను మీరు నిరంతరం స్మరించండి" అని ఇలా చెప్పి, ఆ త్రిమూర్తులను తిరిగి పంపివేశావు.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం దేవి తన శక్తి యొక్క ప్రాధాన్యతను, శక్తి లేనిదే ఏదీ విలువైనది కాదని స్పష్టం చేస్తోంది. త్రిమూర్తులు కూడా ఆమెను నిరంతరం స్మరిస్తేనే తమ కార్యాలను సక్రమంగా నిర్వహించగలరని ఆమె వారికి గుర్తుచేసింది. ఇది సమస్త శక్తికి మూలం అమ్మవారేనని, ఆమెను స్మరించడం వలననే శక్తి వస్తుందని చెబుతోంది.

నత్వా త్రయస్తే భవతీం నివృత్తాః పుంస్త్వం గతా ఆరురుహుర్విమానం .

సద్యస్తిరోధాః స సుధాసముద్రో ద్వీపో విమానశ్చ తిరోబభూవుః .. 10-7..

పదవిభాగము: నత్వా, త్రయః, తే, భవతీం, నివృత్తాః, పుంస్త్వం, గతాః, ఆరురుహుః, విమానం, సద్యః, తిరోధాః, సః, సుధాసముద్రః, ద్వీపః, విమానః, చ, తిరోబభూవుః.

అన్వయము: తే త్రయః భవతీం నత్వా నివృత్తాః పుంస్త్వం గతాః (సంతః) విమానం ఆరురుహుః. సః సుధాసముద్రః, ద్వీపః, చ విమానః సద్యః తిరోధాః తిరోబభూవుః.

ప్రతిపదార్థము: తే = ఆ, త్రయః = ముగ్గురు (త్రిమూర్తులు), భవతీం = నిన్ను, నత్వా = నమస్కరించి, నివృత్తాః = వెనుతిరిగినవారై, పుంస్త్వం = పురుషత్వాన్ని, గతాః = పొందినవారై, విమానం = విమానాన్ని, ఆరురుహుః = ఎక్కారు, సద్యః = వెంటనే, సః = ఆ, సుధాసముద్రః = అమృత సముద్రం, ద్వీపః = ఆ మణిద్వీపం, చ = మరియు, విమానః = విమానం, తిరోధాః = అంతర్ధానమవడం, తిరోబభూవుః = మాయమైపోయాయి.

తాత్పర్యము: ఆ ముగ్గురు నిన్ను నమస్కరించి, వెనుతిరిగి, తిరిగి తమ పురుషత్వాన్ని పొంది విమానాన్ని ఎక్కారు. వెంటనే ఆ అమృత సముద్రం, మణిద్వీపం, విమానం అన్నీ అంతర్ధానమైపోయాయి.

విశేషములు: దేవి లోకం యొక్క అద్భుతమైన, మాయాజాలం వంటి స్వభావం ఇక్కడ వివరించబడింది. త్రిమూర్తులు తిరిగి వెళ్ళగానే అంతా మాయమైపోవడం, దేవి లోకం అగమ్యగోచరమైనదని, ఆమె యొక్క లీలామాత్రమైన శక్తితో అది సృష్టించబడిందని సూచిస్తోంది. వారు మళ్ళీ పురుషత్వాన్ని పొందడం, దేవి శక్తి ద్వారానే వారు తమ స్వరూపాలను మార్చుకోగలరని చెబుతోంది.

ఏకార్ణవే పంకజసన్నిధౌ చ హతాసురే తే ఖలు తస్థివాంసః .

దృష్టం ను సత్యం కిము బుద్ధిమోహః స్వప్నో ను కిం వేతి చ న వ్యజానన్ .. 10-8..

పదవిభాగము: ఏక+అర్ణవే, పంకజ+సన్నిధౌ, చ, హత+అసురే, తే, ఖలు, తస్థివాంసః, దృష్టం, ను, సత్యం, కిమ్, ఉ, బుద్ధిమోహః, స్వప్నః, ను, కిం, వా, ఇతి, చ, న, వ్యజానన్.

అన్వయము: హతాసురే ఏకార్ణవే పంకజసన్నిధౌ చ తస్థివాంసః తే ఖలు దృష్టం ను సత్యం కిము బుద్ధిమోహః, స్వప్నః ను కిం వా ఇతి చ న వ్యజానన్.

ప్రతిపదార్థము: హత+అసురే = రాక్షసుడు చంపబడిన తరువాత, ఏక+అర్ణవే = ఒకే సముద్రం ఉన్నప్పుడు, పంకజ+సన్నిధౌ = కమలం వద్ద, చ = మరియు, తస్థివాంసః = ఉన్నవారైన, తే = ఆ ముగ్గురు, ఖలు = నిజంగా, దృష్టం = చూసినది, ను = నిజంగా, సత్యం = నిజమా, కిమ్ ఉ = లేక, బుద్ధిమోహః = బుద్ధి భ్రమా, స్వప్నః = కలా, ను = నిజంగా, కిం వా = ఏమిటో, ఇతి = అని, చ = కూడా, న వ్యజానన్ = తెలుసుకోలేకపోయారు.

తాత్పర్యము: ఆ రాక్షసుడు చనిపోయిన తరువాత, ఒకే సముద్రంలో కమలం దగ్గర ఉన్న ఆ త్రిమూర్తులు తాము చూసినదంతా నిజమా, లేక తమ బుద్ధికి కలిగిన భ్రమా, లేక కలయా అని కూడా తెలుసుకోలేకపోయారు.

విశేషములు: త్రిమూర్తులు దేవి లోకాన్ని చూసిన అనుభవం ఎంత అద్భుతమైనదంటే, అది నిజంగా జరిగిందా, లేక అది కేవలం భ్రమా లేదా స్వప్నమా అని వారే సందేహపడ్డారు. ఇది దేవి యొక్క శక్తి, మహిమ ఎంత అపారమైనవో సూచిస్తోంది. వారి బుద్ధి కూడా ఆమె మాయకు లోబడిందని దీనివల్ల తెలుస్తోంది.

తతస్త్రయస్తే ఖలు సత్యలోకవైకుంఠకైలాసకృతాధివాసాః .

బ్రహ్మాండసృష్ట్యాదిషు దత్తచిత్తాస్త్వాం సర్వశక్తామభజంత దేవి .. 10-9..

పదవిభాగము: తతః, త్రయః, తే, ఖలు, సత్యలోక+వైకుంఠ+కైలాస+కృత+అధివాసాః, బ్రహ్మాండ+సృష్టి+ఆదిషు, దత్తచిత్తాః, త్వాం, సర్వశక్తామ్, అభజంత, దేవి.

అన్వయము: దేవి, తతః ఖలు తే త్రయః సత్యలోకవైకుంఠకైలాసకృతాధివాసాః బ్రహ్మాండసృష్ట్యాదిషు దత్తచిత్తాః (సంతః) సర్వశక్తాం త్వాం అభజంత.

ప్రతిపదార్థము: దేవి = ఓ దేవి, తతః = ఆ తర్వాత, ఖలు = నిజంగా, తే = ఆ, త్రయః = ముగ్గురు, సత్యలోక+వైకుంఠ+కైలాస+కృత+అధివాసాః = సత్యలోకం, వైకుంఠం, కైలాసములలో నివాసము ఏర్పాటు చేసుకున్నవారై, బ్రహ్మాండ+సృష్టి+ఆదిషు = బ్రహ్మాండము యొక్క సృష్టి మొదలైన వాటియందు, దత్తచిత్తాః = మనస్సును ఉంచినవారై, సర్వశక్తాం = సర్వశక్తిమంతురాలవైన, త్వాం = నిన్ను, అభజంత = సేవించారు.

తాత్పర్యము: ఓ దేవి, ఆ తరువాత ఆ ముగ్గురూ (బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులు) సత్యలోకం, వైకుంఠం, కైలాసాలలో నివాసం ఏర్పరచుకొని, బ్రహ్మాండం యొక్క సృష్టి, స్థితి, సంహార కార్యాల మీద మనస్సును కేంద్రీకరించినవారై, సర్వశక్తిమంతురాలవైన నిన్ను సేవించారు.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం త్రిమూర్తులు దేవి లోకాన్ని సందర్శించిన తర్వాత తమ నివాసాలకు తిరిగి వెళ్ళి, ఆమె ఆజ్ఞ ప్రకారం తమ విధులను నిర్వహిస్తున్నారని చెబుతోంది. అంతేకాకుండా, వారు తమ కార్యాలు నిర్వహిస్తున్నప్పటికీ, సమస్త శక్తికి మూలమైన ఆమెను ఎల్లప్పుడూ సేవించుకుంటూనే ఉన్నారని ఇది స్పష్టం చేస్తోంది.

సుధాసముద్రం తరలోర్మిమాలం స్థానం మణిద్వీపమనోపమం తే .

మంచే నిషణ్ణాం భవతీం చ చిత్తే పశ్యాని తే దేవి నమః ప్రసీద .. 10-10..

పదవిభాగము: సుధాసముద్రం, తరల+ఊర్మి+మాలం, స్థానం, మణిద్వీపమ్, అనోపమమ్, తే, మంచే, నిషణ్ణాం, భవతీం, చ, చిత్తే, పశ్యాని, తే, దేవి, నమః, ప్రసీద.

అన్వయము: దేవి, తరలోర్మిమాలం సుధాసముద్రం, అనోపమం తే మణిద్వీపం స్థానం చ, మంచే నిషణ్ణాం భవతీం చిత్తే పశ్యాని, తే నమః, ప్రసీద.

ప్రతిపదార్థము: దేవి = ఓ దేవి, తరల+ఊర్మి+మాలం = కదులుతున్న అలల వరుసలు గల, సుధాసముద్రం = అమృత సముద్రాన్ని, అనోపమం = సాటిలేని, తే = నీ యొక్క, మణిద్వీపం = మణిద్వీపాన్ని, స్థానం = నివాసాన్ని, చ = మరియు, మంచే = మంచం మీద, నిషణ్ణాం = కూర్చున్న, భవతీం = నిన్ను, చిత్తే = నా మనస్సులో, పశ్యాని = చూస్తున్నాను, తే = నీకు, నమః = నమస్కారం, ప్రసీద = దయతో చూడు.

తాత్పర్యము: ఓ దేవి, కదులుతున్న అలల వరుసలు గల అమృత సముద్రాన్ని, సాటిలేని నీ మణిద్వీపం అనే నివాసాన్ని, మంచం మీద కూర్చున్న నిన్ను నా మనస్సులో చూస్తున్నాను. నీకు నమస్కారం. దయతో నాపై ప్రసన్నమవు.

విశేషములు: ఈ శ్లోకం ధ్యానిస్తున్న భక్తుని యొక్క విన్నపాన్ని తెలుపుతోంది. కవి తన మనస్సులో మణిద్వీపాన్ని, అమృత సముద్రాన్ని, ఆ మంచం మీద కూర్చున్న అమ్మవారిని దర్శించుకుంటున్నానని చెబుతున్నాడు. అమ్మవారి దర్శనం కోసం అతను ప్రార్థిస్తున్నాడు. 'తే నమః, ప్రసీద' అనే మాటలు భక్తుని యొక్క వినయాన్ని, శరణాగతిని సూచిస్తాయి.

11 . దేవీనారాయణీయం - ఏకాదశదశకః - బ్రహ్మానారదసంవాదః

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 07 -08 -25

సారాంశం: ఈ దశకంలో బ్రహ్మదేవుడు నారదునికి సర్వలోకానికీ, త్రిమూర్తులకూ మూలకారణం అయిన పరమశక్తి గురించి తెలియజేశాడు. ఆ శక్తి సృష్టి, స్థితి, లయాలకు అధిపతి, నిర్గుణమైనది అయినప్పటికీ భక్తుల కోసం సగుణ రూపంలో దర్శనమిస్తుంది.

తెలుగులో పద్యాలు మరియు వాటి వివరణ

11 ఏకాదశదశకః - బ్రహ్మానారదసంవాదః

శ్రీనారదః పద్మజమేకదాఽఽహ పితస్త్వయా సృష్టమిదం జగత్కిం .

కిం విష్ణునా వా గిరిశేన వా కిమకర్తృకం వా సకలేశ్వరః కః .. 11-1..

పదవిభాగము: శ్రీనారదః, పద్మజమ్, ఏకదా, ఆహ, పితః, త్వయా, సృష్టమ్, ఇదం, జగత్, కిమ్, కిమ్, విష్ణునా, వా, గిరిశేన, వా, కిమ్, అకర్తృకమ్, వా, సకల-ఈశ్వరః (సకలేశ్వరః), కః.

అన్వయము: శ్రీనారదః ఏకదా పద్మజం ఆహ. పితః! ఇదం జగత్ త్వయా సృష్టమ్ కిమ్? వా విష్ణునా కిమ్? వా గిరిశేన కిమ్? వా అకర్తృకం కిమ్? సకలేశ్వరః కః?

ప్రతి పదార్థము:

- **శ్రీనారదః = శ్రీనారదుడు,**
- **ఏకదా = ఒకసారి,**
- **పద్మజం = బ్రహ్మను,**
- **ఆహ = పలికెను,**
- **పితః = ఓ తండ్రీ,**
- **ఇదం = ఈ,**
- **జగత్ = లోకము,**
- **త్వయా = నీచే,**
- **సృష్టమ్ కిమ్ = సృష్టించబడినదా?,**
- **వా = లేక,**
- **విష్ణునా కిమ్ = విష్ణువు చేతనా?,**
- **వా = లేక,**
- **గిరిశేన కిమ్ = శివుని చేతనా?,**
- **వా = లేక,**
- **అకర్తృకం కిమ్ = కర్తలేనిదా?,**
- **సకలేశ్వరః = అందరికీ అధిపతి,**
- **కః = ఎవరు?.**

తాత్పర్యము: ఒకసారి నారద మహర్షి బ్రహ్మను అడిగాడు, "ఓ తండ్రీ, ఈ లోకాన్ని సృష్టించింది నీవేనా? లేక విష్ణువా? లేక శివుడా? లేక దీనికి కర్త అంటూ ఎవరూ లేరా? అందరికీ అధిపతి ఎవరు?".

విశేషములు: నారదుడు లోకంలో ఉన్న సృష్టికర్త గురించి ఉన్న సంశయాలను తీర్చుకోవడానికి తన తండ్రి అయిన బ్రహ్మను ప్రశ్నించాడు.

ఇతీరితోఽజః సుతమాహ సాధు పృష్టం త్వయా నారద మాం శృణు త్వం .

విభాతి దేవీ ఖలు సర్వశక్తిస్వరూపిణీ సా భువనస్య హేతుః .. 11-2..

పదవిభాగము: ఇతి, ఈరితః (ఇతీరితః), అజః, సుతమ్, ఆహ, సాధు, పృష్టమ్, త్వయా, నారద, మామ్, శృణు, త్వమ్, విభాతి, దేవీ, ఖలు, సర్వశక్తిస్వరూపిణీ, సా, భువనస్య, హేతుః.

అన్వయము: ఇతి ఈరితః అజః సుతం ఆహ. నారద! త్వయా సాధు పృష్టమ్, త్వం మాం శృణు. సర్వశక్తిస్వరూపిణీ సా దేవీ ఖలు విభాతి, భువనస్య హేతుః.

ప్రతి పదార్థము:

- ఇతి = ఈ విధంగా,
- ఈరితః = అడగబడిన,
- అజః = బ్రహ్మ,
- సుతం = కుమారుడైన నారదునితో,
- ఆహ = పలికెను,
- నారద = ఓ నారదా,
- త్వయా = నీ చేత,
- సాధు = మంచి ప్రశ్న,
- పృష్టమ్ = అడగబడినది,
- త్వం = నీవు,
- మాం = నా మాటను,
- శృణు = వినుము,
- సర్వశక్తిస్వరూపిణీ = సకలశక్తులకు అధిపతియైన,
- సా దేవీ = ఆ దేవత,
- ఖలు = నిజముగా,

- విభాతి = ప్రకాశించుచున్నది,
- భువనస్య = లోకానికి,
- హేతుః = కారణం.

తాత్పర్యము: నారదుడు ఈ విధంగా అడగగా బ్రహ్మ తన కుమారునితో, "నారదా! నీవు చాలా మంచి ప్రశ్న అడిగావు, నా మాట విను. సకల శక్తులకు అధిపతియైన ఆ దేవియే ఈ లోకానికి కారణము. ఆమే నిజముగా ప్రకాశిస్తున్నది" అని చెప్పాడు.

విశేషములు: సృష్టికర్త తాను కాదని, తనకంటే ఉన్నతమైన ఒక మహాశక్తి ఉందని బ్రహ్మ నారదునికి తెలియజేస్తున్నాడు.

ఏకం పరం బ్రహ్మ సదద్వితీయమాత్మేతి వేదాంతవచోభిరుక్తా .

న సా పుమాన్ స్త్రీ చ న నిర్గుణా సా స్త్రీత్వం చ పుంస్త్వం చ గుణైర్దధాతి .. 11-3..

పదవిభాగము: ఏకమ్, పరమ్, బ్రహ్మ, సత్, అద్వితీయమ్, ఆత్మా, ఇతి, వేదాంతవచోభిః, ఉక్తా, న, సా, పుమాన్, స్త్రీ, చ, న, నిర్గుణా, సా, స్త్రీత్వం, చ, పుంస్త్వం, చ, గుణైః, దధాతి.

అన్వయము: సా ఏకం పరం బ్రహ్మ, సత్, అద్వితీయమ్, ఆత్మా ఇతి వేదాంతవచోభిః ఉక్తా. సా పుమాన్ న, స్త్రీ చ న, నిర్గుణా చ న. సా గుణైః స్త్రీత్వం చ పుంస్త్వం చ దధాతి.

ప్రతి పదార్థము:

- సా = ఆ దేవి,
- ఏకం = ఒక్కటే,
- పరం = ఉన్నతమైన,
- బ్రహ్మ = బ్రహ్మము,
- సత్ = సత్యమైనది,
- అద్వితీయం = రెండవది లేనిది,
- ఆత్మా = ఆత్మ,
- ఇతి = ఈ విధంగా,
- వేదాంతవచోభిః = వేదాంత వాక్యాలచే,
- ఉక్తా = చెప్పబడింది,

- సా = ఆ దేవి,
- పుమాన్ న = పురుషుడు కాదు,
- స్త్రీ చ న = స్త్రీ కూడా కాదు,
- నిర్గుణా = నిర్గుణమైనది,
- సా = ఆ దేవి,
- గుణైః = గుణాల చేత,
- స్త్రీత్వం చ = స్త్రీ స్వభావాన్ని,
- పుంస్త్వం చ = పురుష స్వభావాన్ని,
- దధాతి = ధరించును.

తాత్పర్యము: ఆ దేవి ఒకే ఒక్కటి, పరంబ్రహ్మము, సత్యమైనది, రెండవది లేనిది, ఆత్మా అని వేదాంత వాక్యాలు చెప్తున్నాయి. ఆ దేవి పురుషుడు కాదు, స్త్రీ కూడా కాదు. అయినప్పటికీ ఆమె నిర్గుణ స్వరూపిణి, గుణాల ఆధారంగా స్త్రీత్వం, పురుషత్వం రెండింటినీ ధరిస్తుంది.

విశేషములు: దేవి పరబ్రహ్మ స్వరూపమని, లింగ భేదాలకు అతీతమని, కానీ సృష్టిలో కనిపించే గుణాల వల్లనే లింగ భేదాలు వచ్చాయని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

సర్వం తదావాస్యమిదం జగత్సా జాతా న సర్వం తత ఏవ జాతం .

తత్రైవ సర్వం చ భవేత్ప్రలీనం సైవాఖిలం నాస్తి చ కించనాన్యత్ .. 11-4..

పదవిభాగము: సర్వమ్, తత్, ఆవాస్యమ్ (తదావాస్యమ్), ఇదం, జగత్, సా, జాతా, న, సర్వమ్, తతః, ఏవ, జాతమ్, తత్ర, ఏవ, సర్వమ్, చ, భవేత్, ప్రలీనమ్, సా, ఏవ, అఖిలమ్ (సైవాఖిలమ్), న, అస్తి, చ, కించిత్, అన్యత్ (కించనాన్యత్).

అన్వయము: ఇదం సర్వం జగత్ తత్ ఆవాస్యమ్. సా జాతా న. సర్వం తతః ఏవ జాతమ్. తత్ర ఏవ చ సర్వం ప్రలీనం భవేత్. సా ఏవ అఖిలమ్. అన్యత్ కించిత్ చ న అస్తి.

ప్రతి పదార్థము:

- ఇదం = ఈ,
- సర్వం జగత్ = సమస్త లోకం,

- తత్ = ఆ దేవిచే,
- ఆవాస్యమ్ = వ్యాపింపబడినది,
- సా = ఆమె,
- జాతా న = పుట్టలేదు,
- సర్వం = అంతా,
- తతః ఏవ = ఆమె నుంచే,
- జాతమ్ = పుట్టింది,
- తత్ర ఏవ = ఆమెలోనే,
- చ = మరియు,
- సర్వం = అంతా,
- ప్రలీనమ్ భవేత్ = లయమవుతుంది,
- సా ఏవ = ఆమె మాత్రమే,
- అఖిలమ్ = సకలము,
- అన్యత్ కించిత్ చ = వేరే ఏదీ,
- న అస్తి = లేదు.

తాత్పర్యము: ఈ సమస్త జగత్తు ఆ దేవిచే వ్యాపింపబడినది. ఆమె పుట్టలేదు, కానీ అంతా ఆమె నుంచే పుట్టింది. తిరిగి అంతా ఆమెలోనే లయమవుతుంది. ఆమె మాత్రమే సకలము, ఆమె తప్ప వేరే ఏదీ లేదు.

విశేషములు: దేవి సృష్టి, స్థితి, లయాలకు మూలమని, ఆమె సృష్టికి ముందు, తరువాత కూడా ఉన్నదని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

గౌణాని చాంతఃకరణేంద్రియాణి సా నిర్గుణాఽవాఙ్మతిగోచరా చ .

సా స్తోత్రమంత్రైః సగుణా మహద్భిః సంస్తూయతే భక్తవిపన్నిహంత్రీ .. 11-5..

పదవిభాగము: గౌణాని, చ, అంతఃకరణ-ఇంద్రియాణి (అంతఃకరణేంద్రియాణి), సా, నిర్గుణా, అవాక్-మతిగోచరా (అవాఙ్మతిగోచరా), చ, సా, స్తోత్రమంత్రైః, సగుణా, మహద్భిః, సంస్తూయతే, భక్త-విపత్-నిహంత్రీ (భక్తవిపన్నిహంత్రీ).

అన్వయము: అంతఃకరణేంద్రియాణి చ గౌణాని. సా నిర్గుణా చ అవాఙ్మతిగోచరా. సా భక్తవిపన్నిహంత్రీ సగుణా, మహద్భిః స్తోత్రమంత్రైః సంస్తూయతే.

ప్రతి పదార్థము:

- అంతఃకరణేంద్రియాణి చ = అంతఃకరణం మరియు ఇంద్రియాలు,
- గౌణాని = అముఖ్యమైనవి,
- సా = ఆ దేవి,
- నిర్గుణా = గుణాలు లేనిది,
- చ = మరియు,
- అవాఙ్మతిగోచరా = వాక్కుకు, మనస్సుకు గోచరం కానిది,
- సా = ఆ దేవి,
- భక్తవిపన్నిహంత్రీ = భక్తుల ఆపదలను నాశనం చేసేది,
- సగుణా = సగుణ స్వరూపిణిగా,
- మహద్భిః = మహానుభావులచే,
- స్తోత్రమంత్రైః = స్తోత్రాలు, మంత్రాలచే,
- సంస్తూయతే = కీర్తించబడుతుంది.

తాత్పర్యము: అంతఃకరణం, ఇంద్రియాలు ఆమెను తెలుసుకోవడానికి అముఖ్యమైనవి. ఆ దేవి నిర్గుణ స్వరూపిణి, వాక్కుకు, మనస్సుకు కూడా అందనంత గొప్పది. కానీ ఆమె భక్తుల ఆపదలను నాశనం చేయడానికి, మహానుభావులచే స్తోత్రాలు, మంత్రాల ద్వారా సగుణ స్వరూపిణిగా కీర్తించబడుతుంది.

విశేషములు: దేవి నిర్గుణ, నిరాకార స్వరూపిణి అయినప్పటికీ, భక్తుల కోసం సగుణ రూపంలో దర్శనమిస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

సుధాసముద్రే వసతీయమార్యా ద్వీపే విచిత్రాద్భుతశక్తియుక్తా .

సర్వం జగద్యద్వశగం వయం చ త్రిమూర్తయో నామ యదాశ్రితాః స్మః .. 11-6..

పదవిభాగము: సుధా-సముద్రే (సుధాసముద్రే), వసతి, ఇయమ్, ఆర్యా, ద్వీపే, విచిత్ర-అద్భుత-శక్తి-యుక్తా (విచిత్రాద్భుతశక్తియుక్తా), సర్వమ్, జగత్, యత్-వశగమ్ (యద్వశగమ్), వయమ్, చ, త్రిమూర్తయః, నామ, యత్-ఆశ్రితాః (యదాశ్రితాః), స్మః.

అన్వయము: ఇయమ్ ఆర్యా విచిత్రాద్భుతశక్తియుక్తా ద్వీపే సుధాసముద్రే వసతి. యత్ వశగం సర్వం జగత్, చ వయం త్రిమూర్తయః నామ యత్ ఆశ్రితాః స్మః.

ప్రతి పదార్థము:

- **ఇయమ్ ఆర్యా = ఈ ఆర్యాదేవి,**
- **విచిత్రాద్భుతశక్తియుక్తా = విచిత్రమైన, అద్భుతమైన శక్తులు కలది,**
- **ద్వీపే = ద్వీపంలో,**
- **సుధాసముద్రే = అమృత సముద్రంలో,**
- **వసతి = నివసిస్తుంది,**
- **యత్ వశగమ్ = ఎవరి ఆధీనంలో ఉన్నదో,**
- **సర్వం జగత్ = ఈ సమస్త లోకం,**
- **చ = మరియు,**
- **వయం = మనము,**
- **త్రిమూర్తయః నామ = త్రిమూర్తులము,**
- **యత్ ఆశ్రితాః స్మః = ఎవరిని ఆశ్రయించామో.(ఆమెను ఆశ్రయించుకున్నాము)**

తాత్పర్యము: ఈ ఆర్యదేవి, అద్భుతమైన శక్తులు కలది, అమృత సముద్రంలో ఒక ద్వీపంలో నివసిస్తుంది. ఈ సమస్త జగత్తు ఆమె ఆధీనంలో ఉంది. త్రిమూర్తులమైన మనము కూడా ఆమెను ఆశ్రయించుకున్నాము.

విశేషములు: దేవి అత్యున్నత శక్తి అని, త్రిమూర్తులు కూడా ఆమె ఆధీనంలోనే ఉంటారని ఈ శ్లోకం స్పష్టం చేస్తుంది.

తద్దత్తశక్తిత్రయమాత్రభాజస్త్రిమూర్తయః పుత్ర వయం వినీతాః .

తదాజ్ఞయా సాధు సదాఽపి కుర్మో బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీశ్చ .. 11-7..

పదవిభాగము: తత్-దత్త-శక్తి-త్రయ-మాత్ర-భాజః (తద్దత్తశక్తిత్రయమాత్రభాజః), త్రిమూర్తయః, పుత్ర, వయమ్, వినీతాః, తత్-ఆజ్ఞయా (తదాజ్ఞయా), సాధు, సదా, అపి, కుర్మః, బ్రహ్మాండ-సర్గ-స్థితి-సంహృతీః, చ.

అన్వయము: పుత్ర! వయం త్రిమూర్తయః తద్దత్తశక్తిత్రయమాత్రభాజః వినీతాః. తత్ ఆజ్ఞయా సదా అపి సాధు బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీః చ కుర్మః.

ప్రతి పదార్థము:

- **పుత్ర = ఓ కుమారా,**
- **వయం త్రిమూర్తయః = త్రిమూర్తులమైన మనము,**
- **తద్దత్తశక్తిత్రయమాత్రభాజః = ఆమె ప్రసాదించిన మూడు శక్తులను మాత్రమే పొందినవారము,**
- **వినీతాః = వినయంతో కూడుకున్నవారము,**
- **తదాజ్ఞయా = ఆమె ఆజ్ఞ వలన,**
- **సదా అపి = ఎల్లప్పుడూ,**
- **సాధు = సక్రమంగా,**
- **బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీః చ = బ్రహ్మాండ సృష్టి, స్థితి, లయాలను,**
- **కుర్మః = చేస్తున్నాము.**

తాత్పర్యము: ఓ కుమారా, త్రిమూర్తులమైన మనము ఆమె ప్రసాదించిన సృష్టి, స్థితి, లయాలనే మూడు శక్తులను మాత్రమే పొంది, వినయంతో ఆమె ఆజ్ఞానుసారం ఎల్లప్పుడూ బ్రహ్మాండ సృష్టి, స్థితి, లయాలను సక్రమంగా నిర్వహిస్తున్నాము.

విశేషములు: బ్రహ్మ, విష్ణు, శివులు కూడా ఒక మహాశక్తి ఆధీనంలోనే ఉంటారని, వారి అధికారాలు పరిమితమని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

దైవేన మూఢం కవిమాతనోతి సా దుర్బలం తు ప్రబలం కరోతి .

పంగుం గిరిం లంఘయతే చ మూకం కృపావతీ చాఽతనుతే సువాచం .. 11-8..

పదవిభాగము: దైవేన, మూఢమ్, కవిమ్, ఆతనోతి (కవిమాతనోతి), సా, దుర్బలమ్, తు, ప్రబలమ్, కరోతి, పంగుమ్, గిరిమ్, లంఘయతే, చ, మూకమ్, కృపావతీ, చ, ఆతనుతే, సువాచమ్.

అన్వయము: సా దైవేన మూఢం కవిం ఆతనోతి. దుర్బలం తు ప్రబలం కరోతి. కృపావతీ చ పంగుం గిరిం లంఘయతే, మూకం చ సువాచం ఆతనుతే.

ప్రతి పదార్థము:

- **సా = ఆ దేవి,**
- **దైవేన = దైవశక్తి చేత,**
- **మూఢం = మూర్ఖుడిని,**
- **కవిమ్ = కవినిగా,**
- **ఆతనోతి = చేస్తుంది,**
- **తు = మరియు,**
- **దుర్బలం = బలహీనుడిని,**
- **ప్రబలం = బలవంతుడిని,**
- **కరోతి = చేస్తుంది,**
- **కృపావతీ = దయ గల ఆమె,**
- **పంగుం = కుంటివానిని,**
- **గిరిం = పర్వతాన్ని,**
- **లంఘయతే = దాటించగలదు,**
- **చ = మరియు,**
- **మూకం = మూగవానిని,**
- **సువాచం = మంచి వాక్కు గలవానిని,**
- **ఆతనుతే = చేస్తుంది.**

తాత్పర్యము: ఆ దేవి దైవశక్తిచే మూర్ఖుడిని కవినిగా చేయగలదు, బలహీనుడిని బలవంతుడిని చేయగలదు. దయగల ఆమె కుంటివాడిని పర్వతాన్ని దాటించగలదు, మూగవాడికి మంచి వాక్కును ప్రసాదించగలదు.

విశేషములు: దేవి అనంత శక్తిని, అపార కరుణను ఈ శ్లోకం వర్ణిస్తుంది. ఆమెకు అసాధ్యమైనది ఏదీ లేదని దీని ద్వారా తెలుస్తుంది.

యత్కించిదజ్ఞాయి మయా మహత్త్వం దేవ్యాస్తదుక్తం తవ సంగ్రహేణ .

సర్వత్ర తద్వర్ణయ విస్తరేణ విధత్స్వ భక్తిం హృదయే జనానాం .. 11-9..

పదవిభాగము: యత్, కించిత్, అజ్ఞాయి, మయా, మహత్త్వమ్, దేవ్యాః, తత్, ఉక్తమ్, తవ, సంగ్రహేణ, సర్వత్ర, తత్, వర్ణయ, విస్తరేణ, విధత్స్వ, భక్తిమ్, హృదయే, జనానామ్.

అన్వయము: మయా దేవ్యాః యత్ కించిత్ మహత్త్వమ్ అజ్ఞాయి, తత్ సంగ్రహేణ తవ ఉక్తమ్. తత్ సర్వత్ర విస్తరేణ వర్ణయ. జనానాం హృదయే భక్తిం విధత్స్వ.

ప్రతి పదార్థము:

- **మయా = నా చేత,**
- **దేవ్యాః = ఆ దేవియొక్క,**
- **యత్ కించిత్ = ఏదైతే కొంచెము,**
- **మహత్త్వమ్ = గొప్పతనం,**
- **అజ్ఞాయి = తెలుసుకోబడిందో,**
- **తత్ = ఆ విషయము,**
- **సంగ్రహేణ = క్లుప్తంగా,**
- **తవ = నీకు,**
- **ఉక్తమ్ = చెప్పబడినది,**
- **తత్ = దానిని,**
- **సర్వత్ర = అన్ని చోట్ల,**
- **విస్తరేణ = విస్తారంగా,**
- **వర్ణయ = వర్ణించుము,**
- **జనానాం = ప్రజల యొక్క,**
- **హృదయే = హృదయంలో,**
- **భక్తిం = భక్తిని,**

- విధత్స్వ = నెలకొల్పుము.

తాత్పర్యము: నా చేత ఆ దేవి గొప్పతనం ఎంత వరకు తెలుసుకోబడిందో, దాన్ని క్లుప్తంగా నీకు చెప్పాను. దానిని అన్ని చోట్లా విస్తారంగా వర్ణించు. ప్రజల హృదయాలలో ఆమెపై భక్తిని నెలకొల్పు.

విశేషములు: బ్రహ్మదేవుడు కూడా దేవి మహత్యాన్ని పూర్తిగా తెలుసుకోలేదని, అందువల్ల నారదుని ద్వారా ఆ దేవి భక్తిని లోకంలో ప్రచారం చేయమని ఈ శ్లోకం ద్వారా తెలియజేసాడు.

ఇతీరితోఽజేన మునిః ప్రసన్నస్తవ ప్రభావం కరుణార్ద్రచిత్తే .

వ్యాసం తథాఽన్యాంశ్చ యథోచితం స ప్రబోధయామస పవిత్రవాగ్భిః .. 11-10..

పదవిభాగము: ఇతి, ఈరితః (ఇతీరితః), అజేన, మునిః, ప్రసన్నః, తవ, ప్రభావమ్, కరుణ-ఆర్ద్ర-చిత్తః (కరుణార్ద్రచిత్తః), వ్యాసమ్, తథా, అన్యాన్, చ, యథా-ఉచితమ్ (యథోచితమ్), సః, ప్రబోధయామస, పవిత్రవాగ్భిః.

అన్వయము: ఇతి అజేన ఈరితః మునిః ప్రసన్నః అభూత్. కరుణార్ద్రచిత్తః సః పవిత్రవాగ్భిః వ్యాసం తథా అన్యాన్ చ యథోచితం ప్రబోధయామస.

ప్రతి పదార్థము:

- ఇతి = ఈ విధంగా,
- అజేన = బ్రహ్మచే,
- ఈరితః = చెప్పబడిన,
- మునిః = నారద మహర్షి,
- ప్రసన్నః = సంతోషించినవాడై,
- కరుణార్ద్రచిత్తః = దయతో నిండిన మనస్సు గలవాడై,
- సః = ఆ నారదుడు,
- పవిత్రవాగ్భిః = పవిత్రమైన వాక్కులతో,
- వ్యాసం తథా = వ్యాసుడిని మరియు,
- అన్యాన్ చ = ఇతరులను కూడా,
- యథోచితం = తగిన విధంగా,

- ప్రబోధయామస = ఉపదేశించెను.

తాత్పర్యము: ఈ విధంగా బ్రహ్మ చెప్పగా నారదుడు చాలా సంతోషించాడు. దయతో నిండిన మనస్సుతో ఆ నారదుడు పవిత్రమైన వాక్కులతో వ్యాసుడికి, ఇతర మునులకు తగిన విధంగా ఆ దేవి గొప్పతనాన్ని ఉపదేశించాడు.

విశేషములు: గురువు నుండి ఉపదేశం పొందిన శిష్యుడు దానిని ఇతరులకు అందించాలని ఈ శ్లోకం సూచిస్తుంది.

న మే గురుస్త్వచ్చరితస్య వక్తా న మే మతిస్త్వత్స్మరణైకసక్తా .

అవాచ్యవక్తాऽహమకార్యకర్తా నమామి మాతశ్చరణాంబుజం తే .. 11-11..

పదవిభాగము: న, మే, గురుః, త్వత్-చరితస్య (త్వచ్చరితస్య), వక్తా, న, మే, మతిః, త్వత్-స్మరణ-ఏక-సక్తా (త్వత్స్మరణైకసక్తా), అవాచ్య-వక్తా, అహమ్, అకార్య-కర్తా, నమామి, మాతః, చరణ-అంబుజమ్ (చరణాంబుజం), తే.

అన్వయము: మాతః! తే చరణాంబుజం నమామి. మే గురుః త్వచ్చరితస్య వక్తా న. మే మతిః త్వత్స్మరణైకసక్తా న. అహం అవాచ్యవక్తా, అకార్యకర్తా.

ప్రతి పదార్థము:

- మాతః = ఓ మాత,
- తే = నీయొక్క,
- చరణాంబుజం = పద్మం వంటి పాదాలకు,
- నమామి = నమస్కరిస్తున్నాను,
- మే = నాకు,
- గురుః = గురువు,
- త్వచ్చరితస్య = నీ చరిత్రను,
- వక్తా న = చెప్పేవారు లేరు,
- మే = నా యొక్క,
- మతిః = బుద్ధి,
- త్వత్స్మరణైకసక్తా న = నీ స్మరణలో మాత్రమే నిమగ్నమై లేదు,
- అహం = నేను,

- అవాచ్యవక్తా = చెప్పలేని మాటలను చెప్పేవాడిని,
- అకార్యకర్తా = చేయకూడని పనులను చేసేవాడిని.

తాత్పర్యము: ఓ మాత, నీ పద్మం వంటి పాదాలకు నమస్కరిస్తున్నాను. నీ చరిత్రను నాకు చెప్పే గురువు లేడు. నా బుద్ధి కూడా నీ స్మరణలో మాత్రమే నిమగ్నమై లేదు. నేను చెప్పలేని మాటలు చెప్పేవాడిని, చేయకూడని పనులు చేసేవాడిని. (అయినా నన్ను రక్షించు).

విశేషములు: ఈ శ్లోకం శ్లోక రచయిత యొక్క వినయంతో కూడిన భావాలను తెలియజేస్తుంది. తను పూర్తిగా నిస్సహాయుడనని, అజ్ఞానినని అంగీకరించి దేవిని శరణు వేడుకోవడం ఇందులో కనిపిస్తుంది.

12. దేవీనారాయణీయం - ద్వాదశదశకః - ఉతథ్యజననం

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 09 -08 -25

సారాంశం: ఈ శ్లోకాల్లో, పూర్వజన్మ కర్మల వల్ల మూఢుడిగా పుట్టిన ఉతథ్యుడి కథ వివరించబడింది. మునుల సాంగత్యం వల్ల, భగవంతుని దయ వల్ల అతడు అంతర్దృష్టిని పొంది జ్ఞానవంతుడయ్యాడు. భక్తి, శరణాగతి వల్లనే జ్ఞానం లభిస్తుందని ఈ శ్లోకాలు తెలియజేస్తున్నాయి.

శ్లోకాల వివరణ

శ్లోకం 12-1

పురా ద్విజః కశ్చన దేవదత్తో |

నామ ప్రజార్థం తమసాసమీపే |

కుర్వన్ మఖం గోభిలశాపవాచా |

లేభే సుతం మూఢమనంతదుఃఖః ||

పదవిభాగం: పురా, ద్విజః, కశ్చన, దేవదత్తః నామ, ప్రజార్థం, తమసా సమీపే, కుర్వన్, మఖం, గోభిలశాపవాచా, లేభే, సుతం, మూఢం, అనంతదుఃఖః.

అన్వయం: పురా కశ్చన దేవదత్తః నామ ద్విజః తమసా సమీపే ప్రజార్థం మఖం కుర్వన్ గోభిలశాపవాచా అనంతదుఃఖః మూఢం సుతం లేభే.

ప్రతి పదార్థం: పురా = పూర్వకాలంలో, కశ్చన = ఎవరో ఒక, దేవదత్తః నామ = దేవదత్తుడనే పేరుగల, ద్విజః = బ్రాహ్మణుడు, తమసా సమీపే = తమసా నది దగ్గర, ప్రజార్థం = సంతానం కోసం, మఖం = యజ్ఞాన్ని, కుర్వన్ = చేస్తూ, గోభిలశాపవాచా = గోభిలుడి శాపం కారణంగా, అనంతదుఃఖః = అంతులేని దుఃఖం పొందినవాడై, మూఢం = బుద్ధిలేని, సుతం = కుమారుడిని, లేభే = పొందాడు.

తాత్పర్యం: పూర్వం దేవదత్తుడు అనే పేరుగల ఒక బ్రాహ్మణుడు తమసా నది ఒడ్డున సంతానం కోసం యజ్ఞం చేస్తూ ఉండేవాడు. అయితే గోభిలుడి శాపం కారణంగా, అతడు అంతులేని దుఃఖంతో బుద్ధిలేని కుమారుడిని పొందాడు.

విశేషాలు: ఈ శ్లోకం కథకు నాంది పలుకుతూ, కథానాయకుడి జననం, అతని బుద్ధిహీనతకు గల కారణాన్ని వివరిస్తుంది. గోభిలుడి శాపం వల్లనే అతడు మూఢుడిగా పుట్టాడని తెలుస్తోంది.

శ్లోకం 12-2

ఉతథ్యనామా వవృధే స బాలో |

మూఢస్తు దృష్టం న దదర్శ కించిత్ |

శ్రుతం న శుశ్రావ జగాద నైవ |

పృష్టో న చ స్నానజపాది చక్రే ||

పదవిభాగం: ఉతథ్యనామా, వవృధే, సః, బాలః, మూఢః తు, దృష్టం, న, దదర్శ, కించిత్, శ్రుతం, న, శుశ్రావ, జగాద, న, ఏవ, పృష్టః, న, చ, స్నానజపాది, చక్రే.

అన్వయం: ఉతథ్యనామా సః బాలః వవృధే. మూఢః తు దృష్టం కించిత్ న దదర్శ, శ్రుతం న శుశ్రావ, పృష్టః సన్ న ఏవ జగాద, చ స్నానజపాది న చక్రే.

ప్రతి పదార్థం: ఉతథ్యనామా = ఉతథ్యుడు అనే పేరుగల, సః = ఆ, బాలః = బాలుడు, వవృధే = పెరిగాడు, మూఢః తు = బుద్ధిహీనుడైన ఆతడు, దృష్టం కించిత్ = చూసిన దేనినైనా, న దదర్శ = చూడలేదు, శ్రుతం = విన్న దానిని, న శుశ్రావ = వినలేదు, పృష్టః సన్ = ఎవరైనా అడిగితే, న ఏవ జగాద = మాట్లాడేవాడు కాదు, చ = మరియు, స్నానజపాది = స్నానం, జపం మొదలైనవి, న చక్రే = చేయలేదు.

తాత్పర్యం: ఉతథ్యుడు అనే పేరుగల ఆ బాలుడు పెరిగాడు. కానీ అతడు బుద్ధిహీనుడు కావడంతో చూసినవి చూడనట్టూ, విన్నవి విననట్టూ ఉండేవాడు. ఎవరైనా అడిగినా మాట్లాడేవాడు కాదు, స్నానం, జపం వంటి నిత్యకర్మలు కూడా చేసేవాడు కాదు.

విశేషాలు: ఈ శ్లోకం ఉతథ్యుడి మూఢత్వాన్ని మరింత వివరంగా వివరిస్తుంది. అతడికి ఇంద్రియాలు ఉన్నప్పటికీ, అవి పనిచేయని స్థితిని వర్ణిస్తుంది.

శ్లోకం 12-3

ఇతస్తతోఽటన్ సమవాప్తగంగో |

జలే నిమజ్జన్ ప్రపిబంస్తదేవ |

వసన్ మునీనాముటజేషు వేద- |

మంత్రాంశ్చ శృణ్వన్ స దినాని నిన్యే ||

పదవిభాగం: ఇతః, తతః, అటన్, సమవాప్తగంగః, జలే, నిమజ్జన్, ప్రపిబన్, తత్ ఏవ, వసన్, మునీనాం ఉటజేషు, వేదమంత్రాన్, చ, శృణ్వన్, సః, దినాని, నిన్యే.

అన్వయం: సః ఇతః తతః అటన్ సమవాప్తగంగః సన్ జలే నిమజ్జన్ తత్ ఏవ ప్రపిబన్ మునీనాం ఉటజేషు వసన్ చ వేదమంత్రాన్ శృణ్వన్ దినాని నిన్యే.

ప్రతి పదార్థం: సః = ఆ ఉతథ్యుడు, ఇతః తతః = అక్కడక్కడా, అటన్ = తిరుగుతూ, సమవాప్తగంగః = గంగానదిని చేరి, జలే = నీటిలో, నిమజ్జన్ = మునుగుతూ, తత్ ఏవ = ఆ నీటినే, ప్రపిబన్ = తాగుతూ, మునీనాం ఉటజేషు = మునుల పర్ణశాలలలో, వసన్ = నివసిస్తూ, చ = మరియు, వేదమంత్రాన్ = వేద మంత్రాలను, శృణ్వన్ = వింటూ, దినాని = రోజులను, నిన్యే = గడిపాడు.

తాత్పర్యం: ఆ ఉతథ్యుడు దేశదిమ్మరిగా తిరుగుతూ, ఒకరోజు గంగానదిని చేరుకున్నాడు. ఆ నది నీటిలోనే మునుగుతూ, తాగుతూ, ఆ ఒడ్డున ఉన్న మునుల పర్ణశాలల్లో ఉంటూ, వారు పఠించే వేద మంత్రాలను వింటూ తన దినాలను గడిపాడు.

విశేషాలు: ఈ శ్లోకం ఉతథ్యుడి నిస్సహాయ స్థితిని వివరిస్తూ, అతడికి మునుల సాంగత్యం లభించడం, దాని ద్వారా వేదమంత్రాలను వినడం వంటివి తర్వాత జరగబోయే పరిణామానికి నాంది పలుకుతున్నాయి.

శ్లోకం 12-4

క్రమేణ సత్సంగవివృద్ధసత్త్వః |

సత్యవ్రతః సత్యతపాశ్చ భూత్వా |

నాసత్యవాక్ త్వత్కృపయా స మూఢోఽ |

ప్యున్మీలితాంతర్నయనో బభూవ ||

పదవిభాగం: క్రమేణ, సత్-సంగ-వివృద్ధ-సత్త్వః, సత్యవ్రతః, సత్యతపాః, చ, భూత్వా, న, అసత్యవాక్, త్వత్కృపయా, సః, మూఢః అపి, ఉన్మీలిత-అంతర్-నయనః, బభూవ.

అన్వయం: క్రమేణ సత్సంగవివృద్ధసత్త్వః, సత్యవ్రతః, సత్యతపాః చ భూత్వా, అసత్యవాక్ న అభూత్. హే భగవన్, త్వత్కృపయా సః మూఢః అపి ఉన్మీలితాంతర్నయనః బభూవ.

ప్రతి పదార్థం: క్రమేణ = క్రమంగా, సత్సంగవివృద్ధసత్త్వః = సజ్జనుల సాంగత్యం వల్ల వృద్ధి పొందిన మనస్సు గలవాడై, సత్యవ్రతః = సత్యాన్ని ఆచరించేవాడై, సత్యతపాః చ = నిజమైన తపస్సు గలవాడై, భూత్వా = అయి, న అసత్యవాక్ = అబద్ధం మాట్లాడక, త్వత్కృపయా = నీ దయవల్ల, సః మూఢః అపి = ఆ మూఢుడు కూడా, ఉన్మీలితాంతర్నయనః = తెరుచుకున్న అంతరంగ నేత్రాలు గలవాడుగా, బభూవ = అయ్యాడు.

తాత్పర్యం: క్రమంగా సజ్జనుల సాంగత్యం వల్ల అతడి మనస్సు పరిశుద్ధమైంది. సత్యవ్రతం, నిజమైన తపస్సు గలవాడై, అసత్యం పలకడం మానేశాడు. ఓ భగవంతుడా, నీ దయవల్ల ఆ మూఢుడు కూడా అంతర్దృష్టిని పొందాడు.

విశేషాలు: సత్సంగం (మంచి సాంగత్యం) యొక్క ప్రాముఖ్యత ఈ శ్లోకంలో తెలియజేయబడింది. భగవంతుడి దయ, సత్సంగం వల్ల ఉతథ్యుడిలో మార్పు ఎలా వచ్చిందో వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 12-5

కులం పవిత్రం జననీ విశుద్ధా |

పితా చ సత్కర్మరతః సదా మే |

మయా కృతం నైవ నిషిద్ధకర్మ |

తథాఽపి మూఢోఽస్మి జనైశ్చ నింద్యః ||

పదవిభాగం: కులం, పవిత్రం, జననీ, విశుద్ధా, పితా, చ, సత్కర్మరతః, సదా, మే, మయా, కృతం, న, ఏవ, నిషిద్ధకర్మ, తథా అపి, మూఢః అస్మి, జనైః, చ, నింద్యః.

అన్వయం: మే కులం పవిత్రం, జననీ విశుద్ధా, పితా చ సదా సత్కర్మరతః. మయా నిషిద్ధకర్మ న ఏవ కృతం. తథా అపి అస్మి మూఢః చ జనైః నింద్యః.

ప్రతి పదార్థం: మే = నా యొక్క, కులం = వంశం, పవిత్రం = పవిత్రమైనది, జననీ = తల్లి, విశుద్ధా = పరిశుద్ధురాలు, పితా చ = తండ్రి కూడా, సదా = ఎల్లప్పుడూ, సత్కర్మరతః = మంచి పనులు చేయడంలో ఆసక్తి గలవాడు, మయా = నాచేత,

నిషిద్ధకర్మ = నిషేధించబడిన కర్మ, న ఏవ కృతం = చేయబడలేదు, తథా అపి = అయినప్పటికీ, మూఢః అస్మి = నేను మూఢుడను, చ = మరియు, జనైః = ప్రజలచే, నిన్ద్యః = నిందించబడదగిన వాడను.

తాత్పర్యం: నా వంశం పవిత్రమైనది, నా తల్లి పరిశుద్ధురాలు, నా తండ్రి ఎల్లప్పుడూ మంచి పనులలో ఆసక్తి గలవాడు. నాచేత నిషేధించబడిన కర్మ ఏదీ చేయబడలేదు. అయినప్పటికీ, నేను మూఢుడను, ప్రజలచే నిందించబడుతున్నాను.

విశేషాలు: ఉతథ్యుడు తన దుస్థితికి కారణాన్ని వెతుక్కుంటూ, తన వంశం, తల్లిదండ్రులు మంచివారేనని, తాను ఏ పాపం చేయలేదని చెబుతున్నాడు. ఇది అతని అంతర్మథనాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 12-6

జన్మాంతరే కిం ను కృతం మయాఽఘం |

కిం వా న విద్యాఽర్థిజనస్య దత్తా |

గ్రంథోఽప్యదత్తః కిము పూజ్యపూజా |

కృతా న కిం వా విధివన్న జానే ||

పదవిభాగం: జన్మాంతరే, కిం, ను, కృతం, మయా, అఘం, కిం, వా, న, విద్యా అర్థిజనస్య, దత్తా, గ్రంథః అపి, అదత్తః, కిం ఉ, పూజ్యపూజా, కృతా, న, కిం, వా, విధివత్, న, జానే.

అన్వయం: జన్మాంతరే మయా కిం ను అఘం కృతం? కిం వా విద్యాఽర్థిజనస్య విద్యా న దత్తా? కిము గ్రంథః అపి అదత్తః? వా పూజ్యపూజా విధివత్ న కృతా కిం? న జానే.

ప్రతి పదార్థం: జన్మాంతరే = పూర్వ జన్మలో, మయా = నా చేత, కిం ను = ఏమి, అఘం = పాపం, కృతం = చేయబడింది?, వా = లేదా, విద్యా అర్థిజనస్య = విద్యను కోరుకునే వారికి, విద్య = విద్య, న దత్తా = ఇవ్వబడలేదా?, కిం ఉ = లేదా, గ్రంథః అపి = గ్రంథం కూడా, అదత్తః = ఇవ్వబడలేదా?, వా = లేదా, పూజ్యపూజా = పూజనీయుల పూజ, విధివత్ = శాస్త్రోక్తంగా, న కృతా కిం = చేయబడలేదా?, న జానే = నాకు తెలియదు.

తాత్పర్యం: పూర్వ జన్మలో నేను ఏ పాపం చేశానో? లేదా విద్యను కోరేవారికి విద్యను దానం చేయలేదా? గ్రంథాలను ఇవ్వలేదా? లేదా పూజనీయులను శాస్త్రోక్తంగా పూజించలేదా? నాకు ఏదీ తెలియడం లేదు.

విశేషాలు: ఉతథ్యుడు తన దుస్థితికి పూర్వజన్మ కర్మలను కారణమని భావిస్తున్నాడు. తాను ఏ పాపాలు చేసి ఉండవచ్చో ఊహిస్తూ, విద్య దానం, గ్రంథ దానం, పూజల వంటి సత్కర్మలు చేయకపోవడం వల్ల ఇలా జరిగిందేమోనని తనలో తాను ప్రశ్నించుకుంటున్నాడు.

శ్లోకం 12-7

నాకారణం కార్యమితీర్యతే హి |

దైవం బలిష్ఠం దురతిక్రమం చ |

తతోఽత్ర మూఢో విఫలీకృతోఽస్మి |

వంధ్యద్రువన్నిర్జలమేఘవచ్చ ||

పదవిభాగం: న, అకారణం, కార్యం, ఇతి, ఈర్యతే, హి, దైవం, బలిష్ఠం, దురతిక్రమం, చ, తతః, అత్ర, మూఢః, విఫలీకృతః అస్మి, వంధ్యద్రువత్, నిర్జలమేఘవత్, చ.

అన్వయం: హి కార్యం అకారణం న ఇతి ఈర్యతే. దైవం చ బలిష్ఠం దురతిక్రమం. తతః అత్ర అస్మి మూఢః, వంధ్యద్రువత్, నిర్జలమేఘవత్ చ విఫలీకృతః.

ప్రతి పదార్థం: హి = ఎందుకంటే, కార్యం = ఏ పని అయినా, అకారణం = కారణం లేకుండా, న ఇతి = జరగదు అని, ఈర్యతే = చెప్పబడుతుంది, దైవం చ = అదృష్టం లేదా దైవం, బలిష్ఠం = శక్తివంతమైనది, దురతిక్రమం = దాటడానికి వీలుకానిది, తతః = అందువల్ల, అత్ర = ఈ విషయంలో, అస్మి = నేను, మూఢః = మూఢుడను, వంధ్యద్రువత్ = ఫలించని చెట్టు వలె, నిర్జలమేఘవత్ చ = నీరు లేని మేఘం వలె, విఫలీకృతః = నిష్ఫలమైనవాడను.

తాత్పర్యం: ఏ పని అయినా కారణం లేకుండా జరగదు అని లోకంలో చెబుతారు. దైవం చాలా శక్తివంతమైనది, దాన్ని దాటడం ఎవరికీ సాధ్యం కాదు. అందుకే నేను ఇక్కడ మూఢుడిగా, ఫలించని చెట్టు వలె, వర్షం ఇవ్వని మేఘం వలె నిష్ఫలంగా ఉన్నాను.

విశేషాలు: కర్మ సిద్ధాంతం గురించి చెబుతూ, ప్రతి ఫలితానికీ ఒక కారణం ఉంటుందని, దైవ నిర్ణయం చాలా శక్తివంతమైనదని ఉతథ్యుడు అంగీకరిస్తున్నాడు. ఈ శ్లోకం అతని నిస్సహాయతను, దైవంపై అతనికి ఉన్న నమ్మకాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 12-8

ఇత్యాది సంచింత్య వనే స్థితః స |

కదాచిదేకం రుధిరాప్లుతాంగం |

బీభత్సరూపం కిటిమేష పశ్య |

న్నయ్యయ్య ఇత్యుత్స్వనముచ్చచార ||

పదవిభాగం: ఇతి, ఆది, సంచింత్య, వనే, స్థితః, సః, కదాచిత్, ఏకం, రుధిరాప్లుతాంగం, బీభత్సరూపం, కిటిం, ఏషః, పశ్యన్, అయ్యయ్య ఇతి, ఉత్స్వనం, ఉచ్చచార.

అన్వయం: ఇతి ఆది సంచింత్య వనే స్థితః సః కదాచిత్ రుధిరాప్లుతాంగం బీభత్సరూపం ఏకం కిటిం పశ్యన్ ఏషః అయ్యయ్య ఇతి ఉత్స్వనం ఉచ్చచార.

ప్రతి పదార్థం: ఇతి ఆది = ఈ విధంగా మొదలైన వాటిని, సంచింత్య = బాగా ఆలోచించి, వనే = అరణ్యంలో, స్థితః = ఉన్న, సః = ఆ ఉతథ్యుడు, కదాచిత్ = ఒకానొక సమయంలో, రుధిరాప్లుతాంగం = రక్తంతో తడిసిన శరీరం గల, బీభత్సరూపం = బీభత్సమైన రూపం గల, ఏకం కిటిం = ఒక అడవి పందిని, పశ్యన్ = చూస్తూ, ఏషః = ఈ (పంది), అయ్యయ్య ఇతి = అయ్యయ్యో అని, ఉత్స్వనం = గట్టిగా కేకను, ఉచ్చచార = పలికాడు.

తాత్పర్యం: ఈ విధంగా ఆలోచించుకుంటూ అరణ్యంలో ఉంటున్న ఉతథ్యుడు, ఒకానొక సమయంలో రక్తంతో తడిసి, బీభత్సమైన రూపంతో ఉన్న ఒక అడవి పందిని చూశాడు. దానిని చూడగానే "అయ్యయ్యో" అని గట్టిగా కేక వేశాడు.

విశేషాలు: ఈ శ్లోకం కథలో ఒక కీలకమైన మలుపును సూచిస్తుంది. ఉతథ్యుడు ఒక సందర్భంలో భయపడి పలికిన "అయ్యయ్యో" అనే ధ్వని అతడికి ఒక మంత్రంలా పనిచేసిందని తర్వాత తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 12-9

శరేణ విద్ధః స కిరిర్భయార్తః |

ప్రవేపమానో మునివాసదేశే |

అంతర్నికుంజస్య గతశ్చ దైవా |

దదృశ్యతామాప భయార్తిహంత్రి ||

పదవిభాగం: శరేణ, విద్ధః, సః, కిరిః, భయార్తః, ప్రవేపమానః, మునివాసదేశే, అంతర్నికుంజస్య, గతః, చ, దైవాత్, అదృశ్యతాం, ఆప, భయార్తిహంత్రి.

అన్వయం: శరేణ విద్ధః సః కిరిః భయార్తః సన్ ప్రవేపమానః చ మునివాసదేశే అంతర్నికుంజస్య దైవాత్ గతః భయార్తిహంత్రి అదృశ్యతాం ఆప.

ప్రతి పదార్థం: శరేణ = బాణంతో, విద్ధః = కొట్టబడిన, సః కిరిః = ఆ పంది, భయార్తః = భయంతో బాధపడినదై, ప్రవేపమానః = వణుకుతూ, మునివాసదేశే = మునులు నివసించే ప్రదేశంలోని, అంతర్నికుంజస్య = ఒక లతాగృహం లోపలికి, గతః = వెళ్లి, చ = మరియు, దైవాత్ = దైవవశాత్తు, భయార్తిహంత్రి = భయం, బాధలను పోగొట్టే, అదృశ్యతాం = అదృశ్యమయ్యే శక్తిని, ఆప = పొందింది.

తాత్పర్యం: బాణంతో కొట్టబడిన ఆ అడవి పంది భయంతో వణుకుతూ మునులు నివసించే ప్రదేశంలోని ఒక పొదరింటిలోకి వెళ్లింది. దైవవశాత్తు, అది భయాన్ని, బాధలను పోగొట్టే అదృశ్యమయ్యే శక్తిని పొందింది.

విశేషాలు: ఈ శ్లోకం, తర్వాత శ్లోకానికి సంబంధించిన ఒక అద్భుతాన్ని తెలియజేస్తుంది. పందికి లభించిన అదృశ్యమయ్యే శక్తి, ఉతథ్యుడు పలికిన మంత్ర ప్రభావమే అని దీని ద్వారా తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 12-10

వినా మకారం చ వినా చ భక్తి- |

ముచ్చార్య వాగ్బీజమనుం పవిత్రం |

ప్రసన్నబుద్ధిః కృపయా తవైష |

బభూవ దూరీకృతసర్వపాపః ||

పదవిభాగం: వినా, మకారం, చ, వినా, చ, భక్తిం, ఉచ్చార్య, వాగ్బీజమనుం, పవిత్రం, ప్రసన్నబుద్ధిః, కృపయా, తవ, ఏషః, బభూవ, దూరీకృతసర్వపాపః.

అన్వయం: హే భగవన్, మకారం వినా చ భక్తిం వినా చ పవిత్రం వాగ్బీజమనుం ఉచ్చార్య తవ కృపయా ఏషః ప్రసన్నబుద్ధిః దూరీకృతసర్వపాపః బభూవ.

ప్రతి పదార్థం: మకారం వినా చ = మకారం లేకుండా, భక్తిం వినా చ = భక్తి లేకుండా, పవిత్రం = పవిత్రమైన, వాగ్బీజమనుం = వాగ్బీజమంత్రాన్ని (ఐం), ఉచ్చార్య = పలికి, తవ కృపయా = నీ దయతో, ఏషః = ఈ ఉతథ్యుడు, ప్రసన్నబుద్ధిః = ప్రసన్నమైన మనస్సు గలవాడై, దూరీకృతసర్వపాపః = అన్ని పాపాలను దూరం చేసుకున్నవాడై, బభూవ = అయ్యాడు.

తాత్పర్యం: ఓ భగవంతుడా, మకారం లేకుండా, భక్తి లేకుండానే ఉతథ్యుడు పవిత్రమైన వాగ్బీజమంత్రాన్ని పలికాడు. నీ దయవల్లనే అతడు ప్రసన్నమైన మనస్సును పొంది, తన పాపాలన్నింటినీ దూరం చేసుకున్నాడు.

విశేషాలు: ఈ శ్లోకం ఉతథ్యుడికి జ్ఞానోదయం ఎలా జరిగిందో వివరిస్తుంది. అడవి పందిని చూసి "అయ్యయ్యో" అని పలికినప్పుడు, అది "ఐం ఐం" అనే వాగ్బీజమంత్రంలా పలకబడింది. భగవంతుని కృప వల్ల అతడి మనస్సు పరిశుద్ధమైంది.

శ్లోకం 12-11

నాహం కవిర్గానవిచక్షణో న |

నటో న శిల్పాదిషు న ప్రవీణః |

పశ్యాత్ర మాం మూఢమనన్యబంధుం |

ప్రసన్నబుద్ధిం కురు మాం నమస్తే ||

పదవిభాగం: న, అహం, కవిః, న, గానవిచక్షణః, న, నటః, న, శిల్పాదిషు, న, ప్రవీణః, పశ్య, అత్ర, మాం, మూఢం, అనన్యబంధుం, ప్రసన్నబుద్ధిం, కురు, మాం, నమః, తే.

అన్వయం: అహం న కవిః, న గానవిచక్షణః, న నటః, న శిల్పాదిషు న ప్రవీణః. అత్ర మూఢం అనన్యబంధుం మాం పశ్య. మాం ప్రసన్నబుద్ధిం కురు. తే నమః.

ప్రతి పదార్థం: అహం = నేను, న కవిః = కవిని కాదు, న గానవిచక్షణః = గానంలో నిపుణుడిని కాదు, న నటః = నటుడిని కాదు, న శిల్పాదిషు న ప్రవీణః = శిల్పం మొదలైన వాటిలో నిపుణుడిని కాదు, అత్ర = ఈ సమయంలో, మూఢం = మూఢుడైన, అనన్యబంధుం = వేరే దిక్కులేని, మాం = నన్ను, పశ్య = చూడు, మాం = నన్ను, ప్రసన్నబుద్ధిం = ప్రసన్నమైన మనస్సు గలవానిగా, కురు = చేయుము, తే నమః = నీకు నమస్కారం.

తాత్పర్యం: నేను కవిని కాదు, గానంలో నిపుణుడిని కాదు, నటుడిని కాదు, శిల్పం వంటి కళలలో కూడా ప్రవీణుడిని కాదు. ఈ విధంగా మూఢుడనై, వేరే దిక్కులేని నన్ను చూడు. నాకు ప్రసన్నమైన బుద్ధిని ప్రసాదించు. నీకు నమస్కారం.

విశేషాలు: ఈ శ్లోకం ఉతథ్యుడి అహంకారం లేని స్వభావాన్ని, భగవంతుడిపై అతనికి ఉన్న పూర్తి శరణాగతి భావాన్ని తెలియజేస్తుంది. తన గురించి తాను ఏమీ గొప్పగా చెప్పుకోకుండా, దేవుని దయ కోరుకుంటున్నాడు.

శ్లోకాల సారాంశం

ఈ శ్లోకాల్లో, పూర్వజన్మ కర్మల వల్ల మూఢుడిగా పుట్టిన ఉతథ్యుడి కథ వివరించబడింది. మునుల సాంగత్యం వల్ల, భగవంతుని దయ వల్ల అతడు అంతర్దృష్టిని పొంది జ్ఞానవంతుడయ్యాడు. భక్తి, శరణాగతి వల్లనే జ్ఞానం లభిస్తుందని ఈ శ్లోకాలు తెలియజేస్తున్నాయి.

13 . దేవీనారాయణీయం - త్రయోదశదశకః - ఉతథ్యమహిమా

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 12 -08 -25

సారాంశం:

ఈ దశకములో , ఒక వేటగాడు గాయపడిన అడవి పందిని చూసారా అని ఉతథ్యమునిని అడుగుతాడు.. సత్యం మాట్లాడితే పంది చనిపోతుంది, అబద్ధం చెప్తే పాపం వస్తుంది. ఈ ధర్మసమస్యలో ముని మౌనంగా ఉండి, "చూసేవాడు మాట్లాడడు,

మాట్లాడేవాడు చూడలేడు" అని జ్ఞానోపదేశం చేశాడు. దీనిని వేటగాడు అర్థం చేసుకోలేక వెళ్ళిపోవడంతో, ముని సత్యాన్ని కాపాడి ఒక ప్రాణాన్ని రక్షించగలిగాడు. ఈ విధంగా, దయతో కూడిన సత్యమే నిజమైన సత్యమని ముని నిరూపించాడు.

1. అథాగతః కశ్చిదధిజ్యధన్వా, మునిం నిషాదః సహసా జగాద

త్వం సత్యవాగ్బ్రూహి మునే త్వయా కిం, దృష్టః కిటిః సాయకవిద్ధదేహః

పదవిభాగము:

అథ, ఆగతః, కశ్చిత్, అధిజ్యధన్వా, మునిమ్, నిషాదః, సహసా, జగాద, త్వమ్, సత్యవాక్, బ్రూహి, మునే, త్వయా, కిమ్, దృష్టః, కిటిః, సాయకవిద్ధదేహః

అన్వయము:

అథ, కశ్చిత్ అధిజ్యధన్వా నిషాదః ఆగతః, (సః) సహసా మునిం జగాద, మునే, త్వం సత్యవాక్ (అసి), బ్రూహి, సాయకవిద్ధదేహః కిటిః త్వయా కిం దృష్టః?

ప్రతిపదార్థము:

అథ = తరువాత, కశ్చిత్ = ఎవరో ఒక, అధిజ్యధన్వా = ఎక్కుపెట్టిన విల్లు ధరించిన, నిషాదః = వేటగాడు, ఆగతః = వచ్చి, సహసా = హఠాత్తుగా, మునిం = ఉతథ్యమునితో, జగాద = ఇలా పలికెను, మునే = ఓ మునీ, త్వం = నీవు, సత్యవాక్ = సత్యం పలికేవాడివి, బ్రూహి = చెప్పుము, సాయకవిద్ధదేహః = బాణముతో గాయపడిన శరీరముగల, కిటిః = అడవి పంది, త్వయా = నీచే, కిం = ఏమైనా, దృష్టః = చూడబడిందా?

తాత్పర్యము:

అనంతరం, అల్లెతాడు ఎక్కుపెట్టిన విల్లు పట్టుకుని ఒక వేటగాడు హఠాత్తుగా ముని దగ్గరకు వచ్చి, "ఓ మునీ! నీవు సత్యం పలికేవాడివి, నాకు చెప్పు. బాణంతో గాయపడిన ఒక అడవి పంది నీచే చూడబడిందా?" అని అడిగాడు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో కథ ప్రారంభమవుతుంది. ఉతథ్యముని యొక్క సత్యవాక్యాలనాగుణాన్ని వేటగాడు గుర్తించినట్లు తెలుస్తుంది. వేటగాడు మునిని నిలదీస్తున్నట్లుగా ఈ సంభాషణ ఉంది.

---

2. దృష్టస్త్వయా చేద్వద సూకరః క్వ గతో, న వాఽదృశ్యత కిం మునీంద్ర

అహం నిషాదః ఖలు వన్యవృత్తిః, మమాస్తి దారాదికపోష్యవర్గః

పదవిభాగము:

దృష్టః, త్వయా, చేత్, వద, సూకరః, క్వ, గతః, న, వా, అదృశ్యత, కిమ్, మునీంద్ర, అహమ్, నిషాదః, ఖలు, వన్యవృత్తిః, మమ, అస్తి, దారాదిక, పోష్యవర్గః

అన్వయము:

మునీంద్ర, త్వయా (సః) సూకరః దృష్టః చేత్, క్వ గతః (ఇతి) వద, వా, కిం న అదృశ్యత? అహం ఖలు వన్యవృత్తిః నిషాదః, మమ దారాదికః పోష్యవర్గః అస్తి.

ప్రతిపదార్థము:

మునీంద్ర = ఓ మునిశ్రేష్ఠ, త్వయా = నీచే, సః సూకరః = ఆ పంది, దృష్టః చేత్ = చూడబడినట్లైతే, క్వ గతః = ఎక్కడికి వెళ్ళింది, వద = చెప్పు, వా = లేక, కిం = ఎందుకు, న అదృశ్యత = కనిపించలేదా?, అహమ్ = నేను, ఖలు = నిజంగా, వన్యవృత్తిః = అడవిలో వేటాడి జీవించేవాడిని, నిషాదః = వేటగాడిని, మమ = నాకు, దారాదికః = భార్యా, బిడ్డలు మొదలైన, పోష్యవర్గః = పోషించవలసిన కుటుంబం, అస్తి = ఉంది.

తాత్పర్యము:

"ఓ మునిశ్రేష్ఠ! ఒకవేళ ఆ పంది నీకు కనిపించి ఉంటే అది ఎక్కడికి వెళ్ళిందో నాకు చెప్పు. లేదా అది అసలు కనిపించలేదా? నేను అడవిలో వేటాడి జీవించేవాడిని. నాకు పోషించవలసిన కుటుంబం ఉంది."

విశేషములు:

వేటగాడు తన కుటుంబాన్ని పోషించుకోవడానికి ఆ అడవి పంది ఎంత అవసరమో మునికి తెలియజేస్తున్నాడు. ఇది మునిని తికమక పెట్టడానికి ఉద్దేశించినట్లుగా ఉంది.

---

3. శ్రుత్వా నిషాదస్య వచో మునిః స, తూష్ణీం స్థితశ్చింతయతి స్మ గాఢమ్

వదామి కిం దృష్ట ఇతీర్యతే చే, ద్ధన్యాదయం తం మమ చాప్యఘం స్యాత్

పదవిభాగము:

శ్రుత్వా, నిషాదస్య, వచః, మునిః, సః, తూష్ణీం, స్థితః, చింతయతి, స్మ, గాఢమ్, వదామి, కిమ్, దృష్టః, ఇతి, ఈర్యతే, చేత్, ధన్యాత్, అయం, తమ్, మమ, చ, అపి, అఘం, స్యాత్.

అన్వయము:

నిషాదస్య వచః శ్రుత్వా, సః మునిః గాఢం చింతయతి స్మ, (సః) తూష్ణీం స్థితః, దృష్టః ఇతి వదామి చేత్, అయం తం ధన్యాత్, మమ అపి అఘం స్యాత్.

ప్రతిపదార్థము:

నిషాదస్య = వేటగాడి యొక్క, వచః = మాటను, శ్రుత్వా = విని, సః మునిః = ఆ ముని, తూష్ణీం స్థితః = మౌనంగా ఉండి, గాఢం = లోతుగా, చింతయతి స్మ = ఆలోచించసాగాడు, దృష్టః ఇతి = "చూసాను" అని, వదామి చేత్ = చెప్పినట్లైతే, అయం = ఈ వేటగాడు, తం = ఆ అడవి పందిని, హన్యాత్ = చంపుతాడు, మమ = నాకు, అపి = కూడా, అఘం = పాపం, స్యాత్ = సంభవిస్తుంది.

తాత్పర్యము:

వేటగాడి మాటలు విన్న ఆ ముని మౌనంగా ఉండి తీవ్రంగా ఆలోచించసాగాడు. "ఒకవేళ 'నేను చూసాను' అని చెప్తే, ఈ వేటగాడు దాన్ని చంపుతాడు. దాని పాపం నాకు కూడా వస్తుంది కదా" అని అనుకున్నాడు.

విశేషములు:

ఇక్కడ ధర్మసంకటంలో ఉన్న ముని పరిస్థితి వర్ణించబడింది. సత్యం మాట్లాడితే ఒక ప్రాణి చనిపోతుంది, దాని పాపం మునికి అంటుకుంటుంది. అబద్ధం చెప్పడం ధర్మానికి విరుద్ధం.

---

4. సత్యం నరం రక్షతి రక్షితం చే, దసత్యవక్తా నరకం వ్రజేచ్చ

సత్యం హి సత్యం సదయం న కించి, త్సత్యం కృపాశూన్యమిదం మతం మే

పదవిభాగము:

సత్యమ్, నరమ్, రక్షతి, రక్షితమ్, చేత్, అసత్యవక్తా, నరకమ్, వ్రజేత్, చ, సత్యమ్, హి, సత్యమ్, సదయమ్, న, కించిత్, సత్యమ్, కృపాశూన్యమ్, ఇదమ్, మతమ్, మే.

అన్వయము:

సత్యం రక్షితం చేత్, నరం రక్షతి, చ, అసత్యవక్తా నరకం వ్రజేత్. సత్యం సదయం హి (భవతి), కృపాశూన్యమ్ సత్యం న కించిత్. ఇదం మే మతమ్.

ప్రతిపదార్థము:

రక్షితం చేత్ = రక్షించబడితే, సత్యం = సత్యం, నరం = మనిషిని, రక్షతి = కాపాడుతుంది, చ = మరియు, అసత్యవక్తా = అబద్ధం చెప్పేవాడు, నరకం = నరకానికి, వ్రజేత్ = వెళతాడు, సత్యం హి = సత్యం నిజానికి, సదయం = దయతో కూడుకున్నది, న కించిత్ = ఏమీ కాదు, కృపాశూన్యమ్ = దయ లేనిది, ఇదం = ఇది, సత్యం = సత్యం కాదు, మే మతమ్ = ఇది నా అభిప్రాయం.

తాత్పర్యము:

"సత్యం రక్షించబడితే, అది మనిషిని రక్షిస్తుంది. అబద్ధం పలికేవాడు నరకానికి వెళతాడు. కానీ, నిజమైన సత్యం దయతో కూడుకున్నదై ఉండాలి. దయ లేని సత్యం, సత్యమే కాదు. ఇది నా అభిప్రాయం."

విశేషములు:

ముని ధర్మసూక్ష్మాన్ని వివరిస్తున్నాడు. కేవలం నిజం చెప్పడం మాత్రమే సత్యం కాదు, ఆ సత్యం దయతో కూడినదై ఉండాలి. దయ లేని సత్యం, సత్యం కాదు. ఈ భావనను ఉతథ్యముని యొక్క తర్కం సూచిస్తుంది.

---

5. ఏవం మునేశ్చింతయతః స్వకార్య, వ్యగ్రో నిషాదః పునరేవమూచే

దృష్టస్త్వయా కిం స కిటిర్న కిం వా, దృష్టః స శీఘ్రం కథయాత్ర సత్యమ్

పదవిభాగము:

ఏవమ్, మునేః, చింతయతః, స్వకార్యవ్యగ్రః, నిషాదః, పునః, ఏవమ్, ఊచే, దృష్టః, త్వయా, కిం, సః, కిటిః, న, కిం, వా, దృష్టః, సః, శీఘ్రం, కథయ, అత్ర, సత్యమ్.

అన్వయము:

ఏవం మునేః చింతయతః (సతి), స్వకార్యవ్యగ్రః నిషాదః పునః ఏవం ఊచే, సః కిటిః త్వయా కిం దృష్టః, వా కిం న దృష్టః? సః దృష్టః (చేత్), అత్ర సత్యం శీఘ్రం కథయ.

ప్రతిపదార్థము:

ఏవం = ఈ విధంగా, మునేః = ముని, చింతయతః = ఆలోచిస్తుండగా, స్వకార్యవ్యగ్రః = తన పనిలో నిమగ్నమైన, నిషాదః = వేటగాడు, పునః = తిరిగి, ఏవం ఊచే = ఇలా పలికెను, సః కిటిః = ఆ అడవి పంది, త్వయా = నీచే, కిం దృష్టః = చూడబడిందా?, వా = లేక, కిం న దృష్టః = చూడబడలేదా?, సః = అది, దృష్టః = చూడబడితే, అత్ర = ఇక్కడ, సత్యం = సత్యాన్ని, శీఘ్రం = త్వరగా, కథయ = చెప్పు.

తాత్పర్యము:

ముని ఈ విధంగా ఆలోచిస్తుండగా, తన పనిలో నిమగ్నమైన వేటగాడు తిరిగి ఇలా అడిగాడు: "ఆ పంది నీకు కనిపించిందా, లేదా? ఒకవేళ కనిపించి ఉంటే త్వరగా నిజం చెప్పు."

విశేషములు:

ముని యొక్క మౌనం వేటగాడికి అసహనాన్ని కలిగించింది. అందుకే అతను మళ్లీ అడిగాడు. ఇక్కడ సత్యం చెప్పమని వేటగాడు మునిని నిలదీస్తున్నాడు.

---

6. మునిస్తమాహాత్ర పునః పునః కిం, నిషాద మాం పృచ్ఛసి మోహమగ్నః

పశ్యన్ న భాషేత న చ బ్రువాణః, పశ్యేదలం వాగ్భిరవేహి సత్యమ్

పదవిభాగము:

మునిః, తం, ఆహ, అత్ర, పునః, పునః, కిం, నిషాద, మామ్, పృచ్ఛసి, మోహమగ్నః, పశ్యన్, న, భాషేత, న, చ, బ్రువాణః, పశ్యేత్, అలమ్, వాగ్భిః, అవేహి, సత్యమ్.

అన్వయము:

మునిః తం ఆహ, నిషాద, మోహమగ్నః (త్వం), అత్ర మాం పునః పునః కిం పృచ్ఛసి? పశ్యన్ న భాషేత, చ, బ్రువాణః న పశ్యేత్. వాగ్భిః అలమ్, సత్యమ్ అవేహి.

ప్రతిపదార్థము:

మునిః = ముని, తం = ఆ వేటగాడితో, ఆహ = ఇలా పలికెను, నిషాద = ఓ వేటగాడా, మోహమగ్నః = అజ్ఞానంలో మునిగి ఉన్న నీవు, అత్ర = ఈ విషయంలో, మాం = నన్ను, పునః పునః = మాటి మాటికీ, కిం పృచ్ఛసి = ఎందుకు అడుగుతున్నావు?, పశ్యన్ = చూసేవాడు, న భాషేత = మాట్లాడకూడదు, చ = మరియు, బ్రువాణః = మాట్లాడేవాడు, న పశ్యేత్ = చూడలేడు, వాగ్భిః = మాటలతో, అలమ్ = ఇక చాలు, సత్యమ్ = సత్యాన్ని, అవేహి = తెలుసుకో.

తాత్పర్యము:

ముని ఆ వేటగాడితో ఇలా అన్నాడు: "ఓ వేటగాడా, అజ్ఞానంతో ఉన్న నీవు నన్ను మాటిమాటికీ ఎందుకు అడుగుతున్నావు? చూసేవాడు మాట్లాడడు, మాట్లాడేవాడు చూడలేడు. మాటలు చాలు. సత్యాన్ని తెలుసుకో."

విశేషములు:

ఇక్కడ ముని ధర్మసూక్ష్మాన్ని పరోక్షంగా బోధిస్తున్నాడు. "పశ్యన్ న భాషేత" (చూసేవాడు మాట్లాడడు) అనే మాట ద్వారా, తాను పందిని చూశానని చెప్పకుండానే, మౌనంగా ఉండటం ద్వారా అబద్ధం చెప్పే పాపం నుండి బయటపడ్డాడు. ఇది బ్రహ్మజ్ఞానుల యొక్క స్వభావం.

---

7. ఉన్మాదినో జల్పనమేతదేవం, మత్వా నిషాదః సహసా జగామ

న సత్యముక్తం మునినా న కోఽపో, హతశ్చ సర్వం తవ దేవి లీలాః

పదవిభాగము:

ఉన్మాదినః, జల్పనమ్, ఏతత్, ఏవమ్, మత్వా, నిషాదః, సహసా, జగామ, న, సత్యమ్, ఉక్తమ్, మునినా, న, కోలః, హతః, చ, సర్వమ్, తవ, దేవి, లీలాః.

అన్వయము:

ఏతత్ ఉన్మాదినః జల్పనమ్ ఏవమ్ మత్వా నిషాదః సహసా జగామ, మునినా సత్యం న ఉక్తమ్, చ, కోలః న హతః, దేవి, సర్వం తవ లీలాః.

ప్రతిపదార్థము:

ఏతత్ = ఇది, ఉన్మాదినః = పిచ్చివాని యొక్క, జల్పనమ్ = వాగుడు, ఏవమ్ = ఈ విధంగా, మత్వా = అనుకుని, నిషాదః = వేటగాడు, సహసా = హఠాత్తుగా, జగామ = వెళ్ళిపోయాడు, మునినా = మునిచే, సత్యమ్ = సత్యం, న ఉక్తమ్ = చెప్పబడలేదు, చ = మరియు, కోలః = అడవి పంది, న హతః = చంపబడలేదు, దేవి = ఓ సరస్వతీ దేవి, సర్వమ్ = ఇదంతా, తవ = నీ యొక్క, లీలాః = లీలావిశేషం.

తాత్పర్యము:

"ఇది పిచ్చివాని వాగుడు" అని అనుకుని వేటగాడు హఠాత్తుగా అక్కడి నుండి వెళ్ళిపోయాడు. ముని సత్యం చెప్పలేదు, పంది కూడా చంపబడలేదు. ఓ సరస్వతీ దేవీ, ఇదంతా నీ లీల మాత్రమే!

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో ఉతథ్యముని యొక్క ధర్మబద్ధమైన మౌనాన్ని చూసి వేటగాడు పిచ్చివాడి వాగుడుగా భావించి వెళ్లిపోయినట్లు వివరించబడింది. ఆ తర్వాత, రచయిత ఈ సంఘటనను సరస్వతీదేవి లీలావిశేషంగా అభివర్ణించారు.

---

8. ద్రష్టా పరం బ్రహ్మ తదేవ చ స్యా, దితి శ్రుతిః ప్రాహ న భాషతే సః

సదా బ్రువాణస్తు న పశ్యతీద, మయం హి సత్యవ్రతవాక్యసారః

పదవిభాగము:

ద్రష్టా, పరమ్, బ్రహ్మ, తత్, ఏవ, చ, స్యాత్, ఇతి, శ్రుతిః, ప్రాహ, న, భాషతే, సః, సదా, బ్రువాణః, తు, న, పశ్యతి, ఇదమ్, అయమ్, హి, సత్యవ్రతవాక్యసారః.

అన్వయము:

ద్రష్టా పరమ్ బ్రహ్మ ఏవ స్యాత్, ఇతి చ శ్రుతిః ప్రాహ. సః న భాషతే. సదా బ్రువాణః తు ఇదం న పశ్యతి. అయం హి సత్యవ్రతవాక్యసారః.

ప్రతిపదార్థము:

ద్రష్టా = చూసేవాడు, పరమ్ బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ స్వరూపమే, ఏవ = మాత్రమే, చ = మరియు, స్యాత్ = ఉంటాడు, ఇతి = అని, శ్రుతిః = వేదం, ప్రాహ = చెబుతుంది, సః = అతడు, న భాషతే = మాట్లాడడు, తు = కానీ, సదా = ఎల్లప్పుడూ, బ్రువాణః = మాట్లాడేవాడు, ఇదం = దీనిని, న పశ్యతి = చూడలేడు, హి = నిజంగా, అయం = ఇది, సత్యవ్రత = సత్యవ్రతుని యొక్క, వాక్యసారః = వాక్యాలలోని సారం.

తాత్పర్యము:

"చూసేవాడు పరబ్రహ్మ స్వరూపమే" అని వేదాలు చెబుతున్నాయి. అటువంటివాడు మాట్లాడడు. కానీ, ఎల్లప్పుడూ మాట్లాడేవాడు ఈ సత్యాన్ని గ్రహించలేడు. ఇదే సత్యవ్రతుని మాటలలోని సారాంశం.

విశేషములు:

ముని పలికిన "పశ్యన్ న భాషేత" అనే మాట యొక్క అంతరార్థాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. బ్రహ్మజ్ఞానం పొందినవాడు, మౌనంగా ఉంటాడు. ఆ మౌనం కేవలం మాటలు లేకపోవడం కాదు, ఆత్మసాక్షాత్కారం వల్ల కలిగే సంపూర్ణ మౌనం.

---

9. భూయః స సారస్వతబీజమంత్రం, చిరం జపన్ జ్ఞాననిధిః కవిశ్చ

వాల్మీకివత్సర్వదిశి ప్రసిద్ధో, బభూవ బంధూన్ సమతర్పయచ్చ

పదవిభాగము:

భూయః, సః, సారస్వతబీజమంత్రమ్, చిరమ్, జపన్, జ్ఞాననిధిః, కవిః, చ, వాల్మీకివత్, సర్వదిశి, ప్రసిద్ధః, బభూవ, బంధూన్, సమతర్పయత్, చ.

అన్వయము:

భూయః సః చిరం సారస్వతబీజమంత్రం జపన్, జ్ఞాననిధిః కవిః చ (బభూవ), **వాల్మీకివత్ సర్వదిశి ప్రసిద్ధః బభూవ, చ, బంధూన్ సమతర్పయత్.**

ప్రతిపదార్థము:

భూయః = తిరిగి, సః = అతడు, చిరం = చాలా కాలం, సారస్వతబీజమంత్రం = సరస్వతీ బీజాక్షర మంత్రాన్ని, జపన్ = జపిస్తూ, జ్ఞాననిధిః = జ్ఞానానికి నిధిగా, కవిః చ = మరియు కవిగా, బభూవ = అయ్యాడు, వాల్మీకివత్ = వాల్మీకి మహర్షిలాగా, సర్వదిశి = అన్ని దిక్కులలో, ప్రసిద్ధః = ప్రసిద్ధుడుగా, బభూవ = అయ్యాడు, చ = మరియు, బంధూన్ = తన బంధువులను, సమతర్పయత్ = తృప్తిపరిచాడు.

తాత్పర్యము:

ఆ తర్వాత, ఆ ముని చాలా కాలం సరస్వతీ మంత్రాన్ని జపిస్తూ జ్ఞాన సంపన్నుడుగా, కవిగా మారాడు. వాల్మీకి మహర్షిలాగా అన్ని దిక్కులందు ప్రసిద్ధుడయ్యాడు, మరియు తన బంధువులను కూడా తృప్తిపరిచాడు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకంలో ఉతథ్యముని యొక్క తపస్సు మరియు దాని ఫలితం వివరించబడింది. ముని ధర్మసంకటంలో సత్యాన్ని కాపాడినందుకు సరస్వతీదేవి అనుగ్రహం పొంది, జ్ఞానవంతుడుగా, కవిగా మారి ప్రసిద్ధి చెందాడు. వాల్మీకి మహర్షిని పోల్చడం అతని గొప్పతనాన్ని తెలియజేస్తుంది.

---

10. స్మృతా నతా దేవి సుపూజితా వా, శ్రుతా నుతా వా ఖలు వందితా వా

దదాసి నిత్యం హితమాశ్రితేభ్యః, కృపార్ద్రచిత్తే సతతం నమస్తే

పదవిభాగము:

స్మృతా, నతా, దేవి, సుపూజితా, వా, శ్రుతా, నుతా, వా, ఖలు, వందితా, వా, దదాసి, నిత్యమ్, హితమ్, ఆశ్రితేభ్యః, కృపార్ద్రచిత్తే, సతతమ్, నమః, తే.

అన్వయము:

దేవి, స్మృతా (సతీ), వా నతా, వా సుపూజితా, వా శ్రుతా, వా నుతా, వా ఖలు వందితా (సతీ), (త్వం) ఆశ్రితేభ్యః నిత్యం హితం దదాసి. కృపార్ద్రచిత్తే (త్వమ్), తే సతతం నమః.

ప్రతిపదార్థము:

దేవి = ఓ దేవీ, స్మృతా = స్మరించినా, వా = లేదా, నతా = నమస్కరించినా, వా = లేదా, సుపూజితా = చక్కగా పూజించినా, వా = లేదా, శ్రుతా = విన్నా, వా = లేదా, నుతా = స్తుతించినా, వా = లేదా, ఖలు = నిజంగా, వందితా = వందనం చేసినా, (త్వం) = నీవు, ఆశ్రితేభ్యః = నిన్ను ఆశ్రయించిన వారికి, నిత్యం = ఎల్లప్పుడూ, హితం = మేలును, దదాసి = ఇస్తావు, కృపార్ద్రచిత్తే = దయతో తడిసిన మనస్సు గల దానివి, తే = నీకు, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, నమః = నమస్కారము.

తాత్పర్యము:

ఓ సరస్వతీ దేవి! నిన్ను స్మరించినా, నమస్కరించినా, పూజించినా, విన్నా, స్తుతించినా, వందనం చేసినా, నీవు నిన్ను ఆశ్రయించిన వారికి ఎల్లప్పుడూ మేలు చేస్తావు. దయతో నిండిన మనస్సు గల ఓ దేవీ, నీకు ఎల్లప్పుడూ నమస్కారాలు.

విశేషములు:

ఈ శ్లోకం సరస్వతీదేవి యొక్క అనుగ్రహ స్వభావాన్ని వర్ణిస్తుంది. ఏ విధంగా ఆరాధించినా, ఆమె తన భక్తులకు మేలు చేస్తుంది అని కవి వివరిస్తున్నాడు. ఈ శ్లోకం సరస్వతీదేవికి కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారంతో ముగుస్తుంది.

దేవీనారాయణీయం – (14 వ దశకం నుండి 41 దశకాలు)ప్రతిపదార్థ తాత్పర్య విశేషాలతో

ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి రచన 22 -08 -25

చతుర్దశదశకః - సుదర్శనకథా - భరద్వాజాశ్రమప్రవేశం

అధ్యాయ సారాంశం: కోసలదేశపు రాజు ధ్రువసంధి మరణం తర్వాత, అతని కుమారుడు సుదర్శనుడు, తల్లి మనోరమ ఎలా శత్రువుల నుండి తప్పించుకుని భరద్వాజ మహర్షి ఆశ్రమంలో ఆశ్రయం పొందారు అనేది ఈ భాగం. సుదర్శనుని తల్లితండ్రుల వైపు నుండి వచ్చిన తాతలు అధికారం కోసం ఎలా పోరాడారు, అందులో వీరసేనుడు ఎలా మరణించాడు, యుధాజిత్తు ఎలా రాజ్యాన్ని ఆక్రమించాడు అనే విషయాలు వివరించబడ్డాయి.

శ్లోకం 14-1

రాజా పురాఽఽసీత్కిల కోసలేషు ధర్మైకనిష్ఠో ధ్రువసంధినామా .

ఆస్తాం ప్రియే అస్య మనోరమా చ లీలావతీ చేతి దృఢానురక్తే ..

- **పదవిభాగము:**
    - పురా + ఆసీత్ (పురాసీత్), ధర్మ + ఏక + నిష్ఠః (ధర్మైకనిష్ఠః)
    - కోసలేషు, రాజా, క◌ిఌ, ధ్రువసంధినామా, దృఢ + అనురక్తే (దృఢానురక్తే), అస్య, ప్రియే, మనోరమా, చ, లీలావతీ, చ, ఇతి, ఆస్తాం.
- **అన్వయము:**
    - పురా కోసలేషు క◌ిఌ ధర్మైకనిష్ఠః ధ్రువసంధినామా రాజా ఆసీత్, అస్య దృఢానురక్తే మనోరమా చ లీలావతీ చేతి ప్రియే ఆస్తాం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - పురా = పూర్వం, కోసలేషు = కోసలదేశంలో, క◌ిల = నిజంగా, ధర్మ + ఏక + నిష్ఠః = ధర్మం యందే నిష్ఠ గలవాడైన, ధ్రువసంధినామా = ధ్రువసంధి అనే పేరు గల, రాజా = రాజు, ఆసీత్ = ఉన్నాడు, అస్య = అతనికి, దృఢ + అనురక్తే = ఎంతో ప్రేమ గల, మనోరమా చ = మనోరమ, లీలావతీ చ = మరియు లీలావతి అని, ఇతి = ఇలా, ప్రియే = ఇద్దరు భార్యలు, ఆస్తాం = ఉన్నారు.
- **తాత్పర్యము:**

- పూర్వం కోసలదేశంలో ధర్మం పట్ల అత్యంత నిష్ఠ గల ధ్రువసంధి అనే పేరు గల ఒక రాజు ఉన్నాడు. ఆ రాజుకు మనోరమ మరియు లీలావతి అనే ఇద్దరు ప్రియమైన భార్యలు ఉండేవారు, వారు అతనిపై ఎంతో అనురాగం కలిగి ఉండేవారు.

- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం కథకు మూలాధారం. ఇక్కడ కథానాయకుడి తండ్రి, తల్లి, సవతి తల్లి పరిచయం చేయబడ్డారు. రాజు ధర్మం పట్ల నిష్ఠ గలవాడని చెప్పడం ద్వారా అతని వ్యక్తిత్వం గురించి తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 14-2

మనోరమాఽసూత సుదర్శనాఖ్యం కుమారకం శత్రుజితం చ సాఽన్యా .

సంవర్ధయంస్తౌ మృగయావిహారీ వనే నృపో హా హరిణా హతోఽభూత్ ..

- **పదవిభాగము:**
    - మనోరమా + అసుత (మనోరమాసూత), సుదర్శన + ఆఖ్యం (సుదర్శనాఖ్యం), సా + అన్యా (సాఽన్యా), సంవర్ధయన్ + తౌ (సంవర్ధయంస్తౌ), నృపః + హా + హరిణా (నృపో హా హరిణా), హతః + అభూత్ (హతోఽభూత్)
    - మనోరమా, అసుత, సుదర్శనాఖ్యం, కుమారకం, శత్రుజితం, చ, సా, అన్యా, సంవర్ధయన్, తౌ, మృగయా + విహారీ (మృగయావిహారీ), వనే, నృపః, హా, హరిణా, హతః, అభూత్.

- **అన్వయము:**
    - మనోరమా సుదర్శనాఖ్యం కుమారకం అసుత, సా అన్యా చ శత్రుజితం కుమారకం అసుత. తౌ సంవర్ధయన్ వనే మృగయావిహారీ నృపః హా హరిణా హతః అభూత్.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మనోరమా = మనోరమ, సుదర్శన + ఆఖ్యం = సుదర్శనుడు అనే పేరు గల, కుమారకం = కుమారుని, అసుత = కనెను, సా + అన్యా = ఆమె (లీలావతి), చ = మరియు, శత్రుజితం = శత్రుజిత్తు అనే, కుమారకం = కుమారుని, అసుత = కనెను, తౌ = వారిద్దరినీ, సంవర్ధయన్ = పెంచుతూ, మృగయా + విహారీ = వేటకై వినోదంగా తిరుగుతున్న, నృపః = రాజు, వనే = అడవిలో, హా = అయ్యో!, హరిణా = ఒక సింహం చేత, హతః = చంపబడినవాడై, అభూత్ = అయ్యాడు.

- **తాత్పర్యము:**

  - మనోరమకు సుదర్శనుడు, లీలావతికి శత్రుజిత్తు అనే కుమారులు జన్మించారు. వారిద్దరినీ పెంచుతూ రాజు వేటకై అడవికి వెళ్ళాడు. కానీ అయ్యో! అక్కడ ఒక సింహం చేత చంపబడ్డాడు.
- **విశేషములు:**
  - కథలో ఒక ముఖ్యమైన మలుపు ఇది. రాజు మరణించడం వల్ల రాజ్యంలో సంక్షోభం మొదలవుతుంది. ఇక్కడ 'హా' అనే పదం విషాదాన్ని, ఆశ్చర్యాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 14-3

విచింతయన్ రాజకులస్య వృత్తం తజ్జ్యేష్ఠపుత్రస్య సుదర్శనస్య .

రాజ్యాభిషేకాయ గురుర్వసిష్ఠశ్చకార మంత్రం సచివైః సమేతః ..

- **పదవిభాగము:**
  - రాజకులస్య, వృత్తం, తత్ + జ్యేష్ఠ + పుత్రస్య (తజ్జ్యేష్ఠపుత్రస్య), సుదర్శనస్య, విచింతయన్, రాజ్య + అభిషేకాయ (రాజ్యాభిషేకాయ), గురుః + వసిష్ఠః (గురుర్వసిష్ఠః), చకార, మంత్రం, సచివైః, సమేతః.
- **అన్వయము:**
  - సచివైః సమేతః గురుః వసిష్ఠః రాజకులస్య వృత్తం, తత్ జ్యేష్ఠపుత్రస్య సుదర్శనస్య రాజ్యాభిషేకాయ మంత్రం విచింతయన్ చకార.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సచివైః = మంత్రులతో, సమేతః = కూడినవాడై, గురుః = గురువైన, వసిష్ఠః = వసిష్ఠుడు, రాజకులస్య = రాజవంశం యొక్క, వృత్తం = పరిస్థితిని, తత్ + జ్యేష్ఠ + పుత్రస్య = ఆ పెద్ద కుమారుడైన, సుదర్శనస్య = సుదర్శనుడి యొక్క, రాజ్య + అభిషేకాయ = రాజ్యాభిషేకము కొరకు, విచింతయన్ = ఆలోచిస్తూ, మంత్రం = తగిన మంత్రాంగం, చకార = చేసెను.
- **తాత్పర్యము:**
  - రాజు మరణించడంతో, గురువైన వసిష్ఠుడు మంత్రులతో కలిసి రాజవంశం యొక్క స్థితిగతులను ఆలోచించి, పెద్ద కుమారుడైన సుదర్శనుడికి రాజ్యాభిషేకం చేయడానికి తగిన ఏర్పాట్లు చేయసాగాడు.
- **విశేషములు:**

- ○ వసిష్ఠుడు ఇక్కడ ధర్మనిష్ఠ గల గురువుగా, పెద్ద కుమారుడికి పట్టాభిషేకం చేయడం సముచితమని భావించాడు. ఈ చర్య రాజు మరణం తర్వాత రాజ్యానికి పెద్ద దిక్కుగా గురువు ఉన్నాడని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 14-4

మాతామహః శత్రుజితో యుధాజిదభ్యేత్య సద్యోఽమితవీర్యశాలీ .

రాజ్యే స్వదౌహిత్రమిహాభిషిక్తం కర్తుం కుబుద్ధిః కురుతే స్మ యత్నం ..

- **పదవిభాగము:**
  - ○ శత్రుజితః, మాతామహః, యుధాజిత్ + అభ్యేత్య (యుధాజిదభ్యేత్య), సద్యః + అమిత + వీర్య + శాలీ (సద్యోఽమితవీర్యశాలీ), రాజ్యే, స్వ + దౌహిత్రం (స్వదౌహిత్రమిహ), ఇహ + అభిషిక్తం (ఇహాభిషిక్తం), కర్తుం, కుబుద్ధిః, కురుతే, స్మ, యత్నం.
- **అన్వయము:**
  - ○ శత్రుజితః మాతామహః అమితవీర్యశాలీ యుధాజిత్ సద్యః అభ్యేత్య కుబుద్ధిః ఇహ రాజ్యే స్వదౌహిత్రం అభిషిక్తం కర్తుం యత్నం కురుతే స్మ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ○ శత్రుజితః = శత్రుజిత్తు యొక్క, మాతామహః = మేనమామ (తాత), అమిత + వీర్య + శాలీ = అపారమైన పరాక్రమము గలవాడైన, యుధాజిత్ = యుధాజిత్తు, సద్యః = వెంటనే, అభ్యేత్య = వచ్చి, కుబుద్ధిః = చెడ్డ బుద్ధితో, ఇహ = ఇక్కడ, రాజ్యే = రాజ్యంలో, స్వ + దౌహిత్రం = తన మనుమడిని, అభిషిక్తం = పట్టాభిషిక్తుడిగా, కర్తుం = చేయడానికి, యత్నం = ప్రయత్నం, కురుతే స్మ = చేసెను.
- **తాత్పర్యము:**
  - ○ శత్రుజిత్తు తాత అయిన అపార పరాక్రమం గల యుధాజిత్తు, వెంటనే కోసలదేశానికి వచ్చి, దుర్బుద్ధితో తన మనుమడిని రాజుగా చేయాలని ప్రయత్నించాడు.
- **విశేషములు:**
  - ○ ఈ శ్లోకం కథలో వైరుధ్యాన్ని, స్వార్థాన్ని పరిచయం చేస్తుంది. యుధాజిత్తు కుబుద్ధి, అమిత వీర్యశాలి అని చెప్పడం వల్ల అతని పాత్ర యొక్క భయంకర స్వభావం తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 14-5

మనోరమాయా అపి వీరసేనః పితాఽభ్యుపేత్యాశు రురోధ తస్య .

యత్నం బలీ స్వస్వసుతాసుతాభిషేకైకబుద్ధీ ఖలు తావభూతాం ..

- **పదవిభాగము:**
    - మనోరమాయాః + అపి (మనోరమాయా అపి), వీరసేనః, పితా + అభ్యుపేత్య + ఆశు (పితాఽభ్యుపేత్యాశు), రురోధ, తస్య, యత్నం, స్వ + స్వ + సుతా + సుత + అభిషేక + ఏక + బుద్ధీ (స్వస్వసుతాసుతాభిషేకైకబుద్ధీ), బలీ, ఖలు, తౌ + అభూతాం (తావభూతాం)
- **అన్వయము:**
    - మనోరమాయాః పితా వీరసేనః అపి తస్య యత్నం ఆశు అభ్యుపేత్య రురోధ, స్వస్వసుతాసుతాభిషేకైకబుద్ధీ తౌ బలీ ఖలు అభూతాం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మనోరమాయాః = మనోరమ యొక్క, పితా = తండ్రి, వీరసేనః = వీరసేనుడు, అపి = కూడా, తస్య = అతని యొక్క (యుధాజిత్తు యొక్క), యత్నం = ప్రయత్నాన్ని, ఆశు = వెంటనే, అభ్యుపేత్య = వచ్చి, రురోధ = అడ్డుకున్నాడు, స్వ + స్వ + సుతా + సుత + అభిషేక = తమ తమ కుమార్తెల కుమారులను రాజులుగా చేయడం అనే, ఏక + బుద్ధీ = ఒకే ఆలోచన గల, బలీ = బలవంతులైన, తౌ = ఆ ఇద్దరు (వీరసేనుడు, యుధాజిత్తు), ఖలు = నిజంగా, అభూతాం = అయ్యారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - మనోరమ తండ్రి వీరసేనుడు కూడా వెంటనే వచ్చి యుధాజిత్తు ప్రయత్నాన్ని అడ్డుకున్నాడు. నిజంగా, ఆ బలవంతులైన ఇద్దరూ తమ తమ కుమార్తెల కుమారులనే రాజులను చేయాలనే ఒకే ఆలోచన గలవారయ్యారు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం కథలో సంఘర్షణ తీవ్రతను పెంచుతుంది. ఇద్దరు బలిష్ఠులు, ఒకే స్వార్థపూరిత లక్ష్యంతో ఎదురెదురుగా నిలిచారు.

శ్లోకం 14-6

కృత్వా వివాదం చ తతో నృపౌ ద్వౌ ఘోరం రణం చక్రతురిద్ధరోషౌ .

యుధాజితా తత్ర తు వీరసేనో దైవాద్ధతోఽభూద్ధరిణా కరీవ ..

- **పదవిభాగము:**
    - వివాదం, చ, తతః, నృపౌ, ద్వౌ, ఘోరం, రణం, చక్రతుః + ఇద్ధ + రోషౌ (చక్రతురిద్ధరోషౌ), యుధాజితా, తత్ర, తు, వీరసేనః, దైవాత్ + హతః + అభూత్ (దైవాద్ధతోఽభూత్), హరిణా, కరీవ.
- **అన్వయము:**
    - తతః వివాదం చ కృత్వా ఇద్ధరోషౌ ద్వౌ నృపౌ ఘోరం రణం చక్రతుః. తత్ర తు యుధాజితా వీరసేనః దైవాత్ హరిణా కరీవ హతః అభూత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తతః = అటు తర్వాత, వివాదం = వాదోపవాదాలు, చ = కూడా, కృత్వా = చేసి, ఇద్ధ + రోషౌ = మిక్కిలి కోపం గల, ద్వౌ = ఇద్దరు, నృపౌ = రాజులు, ఘోరం = భయంకరమైన, రణం = యుద్ధాన్ని, చక్రతుః = చేశారు, తత్ర = ఆ యుద్ధంలో, తు = అయితే, వీరసేనః = వీరసేనుడు, దైవాత్ = దైవవశాత్తుగా, యుధాజితా = యుధాజిత్తు చేత, హరిణా = సింహం చేత, కరీ + ఇవ = ఏనుగు వలె, హతః = చంపబడినవాడై, అభూత్ = అయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత వాదించుకుని, మిక్కిలి కోపంతో ఆ ఇద్దరు రాజులు భయంకరమైన యుద్ధం చేశారు. ఆ యుద్ధంలో దైవవశాత్తుగా వీరసేనుడు సింహం చేత ఏనుగు వలె యుధాజిత్తు చేత చంపబడ్డాడు.
- **విశేషములు:**
    - వీరసేనుడు ఓడిపోవడం, యుద్ధం యొక్క భయంకరతను సింహ-ఏనుగు ఉపమానంతో పోల్చడం జరిగింది. ఈ సంఘటన కథలో సుదర్శనుడికి, మనోరమకు ఏర్పడబోయే కష్టాలను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 14-7

రాజ్యేఽభిషిక్తః ఖలు శత్రుజిత్స బాలస్తతోఽయం రిపుభిద్యుధాజిత్ .

దౌహిత్రరాజ్యం సుఖమేకనాథః శశాస వజ్రీవ దివం మహేశి ..

- **పదవిభాగము:**

- ○ రాజ్యే + అభిషిక్తః (రాజ్యేఽభిషిక్తః), ఖలు, శత్రుజిత్ + సః + బాలః (శత్రుజిత్స బాలః), తతః + అయం (తతోఽయం), రిపుభిత్ + యుధాజిత్ (రిపుభిద్యుధాజిత్), దౌహిత్ర + రాజ్యం (దౌహిత్రరాజ్యం), సుఖం, ఏక + నాథః (ఏకనాథః), శశాస, వజ్రీవ, దివం, మహేశి.

- **అన్వయము:**
  - ○ మహేశి! తతః సః బాలః శత్రుజిత్ ఖలు రాజ్యే అభిషిక్తః, అయం రిపుభిత్ యుధాజిత్ ఏకనాథః దౌహిత్రరాజ్యం సుఖం వజ్రీవ దివం శశాస.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ○ మహేశి = ఓ మహేశ్వరీ!, తతః = ఆ తర్వాత, సః = ఆ, బాలః = బాలుడైన, శత్రుజిత్ = శత్రుజిత్తు, ఖలు = నిజంగా, రాజ్యే = రాజ్యంలో, అభిషిక్తః = పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు, అయం = ఈ, రిపుభిత్ = శత్రువులను భేదించువాడైన, యుధాజిత్ = యుధాజిత్తు, ఏక + నాథః = ఒంటరి పాలకుడై, దౌహిత్ర + రాజ్యం = తన మనుమడి రాజ్యాన్ని, సుఖం = సుఖంగా, వజ్రీ + ఇవ = ఇంద్రుని వలె, దివం = స్వర్గాన్ని (పాలించినట్లు), శశాస = పాలించెను.

- **తాత్పర్యము:**
  - ○ ఓ మహేశ్వరీ! ఆ తర్వాత ఆ బాలుడైన శత్రుజిత్తు నిజంగా రాజుగా పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు. శత్రువులను భేదించే యుధాజిత్తు ఒంటరి పాలకుడై, తన మనుమడి రాజ్యాన్ని సుఖంగా ఇంద్రుడు స్వర్గాన్ని పాలించినట్లుగా పాలించెను.

- **విశేషములు:**
  - ○ యుధాజిత్తు తన లక్ష్యాన్ని సాధించుకున్నాడని, అతని పాలన ఇంద్రుని పాలనతో పోల్చబడింది. ఇక్కడ భగవతిని "మహేశ్వరి" అని సంబోధించడం ఆమె సర్వశక్తిమత్తతను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 14-8

పత్యుః పితుశ్చాపి మృతేరనాథా భీతా విదల్లాభిధమంత్రియుక్తా .

మనోరమా బాలసుతా త్వరణ్యే యయౌ భరద్వాజమునిం శరణ్యం ..

- **పదవిభాగము:**

  - పత్యుః, పితుః, చ + అపి (చాపి), మృతేః + అనాథా (మృతేరనాథా), భీతా, విదల్ల + అభిధ + మంత్రి + యుక్తా (విదల్లాభిధమంత్రియుక్తా), మనోరమా, బాల + సుతా + తు + అరణ్యే (బాలసుతా త్వరణ్యే), యయౌ, భరద్వాజ + మునిం (భరద్వాజమునిం), శరణ్యం.

- **అన్వయము:**
  - పత్యుః పితుః చ అపి మృతేః అనాథా భీతా మనోరమా విదల్లాభిధమంత్రియుక్తా సతీ బాలసుతా అరణ్యే శరణ్యం భరద్వాజమునిం యయౌ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - పత్యుః = భర్త, పితుః = తండ్రి, చ + అపి = కూడా, మృతేః = మరణించడం వలన, అనాథా = దిక్కులేనిదైన, భీతా = భయపడిన, మనోరమా = మనోరమ, విదల్ల + అభిధ + మంత్రి + యుక్తా = విదల్లుడు అనే పేరు గల మంత్రితో కూడినదై, బాల + సుతా = తన చిన్న కుమారుడితో, తు = అయితే, అరణ్యే = అడవికి, శరణ్యం = శరణు ఇవ్వదగిన, భరద్వాజ + మునిం = భరద్వాజ మహర్షి వద్దకు, యయౌ = వెళ్ళెను.

- **తాత్పర్యము:**
  - భర్త, తండ్రి ఇద్దరూ మరణించడంతో దిక్కులేనిదైన మనోరమ, భయపడి విదల్లుడు అనే మంత్రి సహాయంతో తన చిన్న కుమారుడైన సుదర్శనుడితో కలిసి, శరణు ఇవ్వగలిగిన భరద్వాజ మహర్షి వద్దకు అడవికి వెళ్ళింది.

- **విశేషములు:**
  - మనోరమ శరణు కోరడం, భగవంతుడిపై భక్తికి, ఆశ్రయం యొక్క ప్రాముఖ్యతకు ప్రతీక. ఆపదలో ఉన్నప్పుడు భగవంతుడికి లేదా సాధువులకు శరణాగతి పొందడం భారతీయ ధర్మంలో ఒక ముఖ్యమైన అంశం.

శ్లోకం 14-9

తపోనిధిర్దీనజనానుకంపీ జ్ఞాత్వా మునిస్తాం ధ్రువసంధిపత్నీం .

ఉవాచ- వత్సే వస నిర్భయైవ తపోవనేఽత్రాస్తు శుభం తవేతి ..

- **పదవిభాగము:**

  - తపః + నిధిః (తపోనిధిః), దీన + జన + అనుకంపీ (దీనజనానుకంపీ), జ్ఞాత్వా, మునిః + తాం (మునిస్తాం), ధ్రువసంధి + పత్నీం (ధ్రువసంధిపత్నీం), ఉవాచ, వత్సే, వస, నిర్భయా + ఏవ (నిర్భయైవ), తపోవనే + అత్ర + అస్తు (తపోవనేఽత్రాస్తు), శుభం, తవ + ఇతి (తవేతి).

- **అన్వయము:**
  - తపఃనిధిః దీనజనానుకంపీ మునిః తాం ధ్రువసంధిపత్నీం జ్ఞాత్వా, వత్సే తవ శుభం అస్తు, అత్ర తపోవనే నిర్భయా ఏవ వస ఇతి ఉవాచ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తపః + నిధిః = తపస్సుకు నిధివంటివాడు, దీన + జన + అనుకంపీ = దీనులైన ప్రజల యందు దయ గలవాడైన, మునిః = ముని (భరద్వాజుడు), తాం = ఆమెను, ధ్రువసంధి + పత్నీం = ధ్రువసంధి రాజు భార్యగా, జ్ఞాత్వా = తెలుసుకుని, ఉవాచ = పలికెను, వత్సే = అమ్మా!, తవ = నీకు, శుభం = శుభం, అస్తు = కలుగుగాక, అత్ర = ఈ, తపోవనే = తపోవనంలో, నిర్భయా + ఏవ = భయం లేకుండా, వస = నివసించు, ఇతి = అని.

- **తాత్పర్యము:**
  - తపస్సుకు నిధి వంటివాడు, దీనుల పట్ల దయ గలవాడైన ఆ భరద్వాజ మహర్షి ఆమెను ధ్రువసంధి భార్యగా తెలుసుకుని, "అమ్మా! నీకు శుభం కలుగుగాక! ఈ తపోవనంలో భయం లేకుండా నివసించు" అని పలికెను.

- **విశేషములు:**
  - సద్గురువుల ఆశ్రయం ఎలాంటి రక్షణ ఇస్తుందో ఈ శ్లోకం ద్వారా తెలుస్తుంది. ముని యొక్క అభయం, దీనజన కరుణ అతని గొప్ప వ్యక్తిత్వాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 14-10

అల్పోఽప్యుపేక్ష్యో న రిపుర్న రోగోఽప్యేవం స్మరన్నాశు నృపో యుధాజిత్ .

తాం హర్తుకామః ససుతాం మహర్షేః ప్రాపాశ్రమం మంత్రివరేణ సాకం ..

- **పదవిభాగము:**

 - అల్పః + అపి + ఉపేక్ష్యః (అల్పోఽప్యుపేక్ష్యో), న, రిపుః + న + రోగః + అపి (రిపుర్న రోగోఽపి), ఏవం, స్మరన్ + ఆశు (స్మరన్నాశు), నృపః, యుధాజిత్, తాం, హర్తు + కామః (హర్తుకామః), స + సుతాం (ససుతాం), మహా + ఋషేః (మహర్షేః), ప్రాప + ఆశ్రమం (ప్రాపాశ్రమం), మంత్రివరేణ, సాకం.

- **అన్వయము:**
  - నృపః యుధాజిత్ "అల్పః రిపుః అపి ఉపేక్ష్యః న, రోగః అపి న" ఏవం స్మరన్ తాం ససుతాం హర్తుకామః సన్ ఆశు మంత్రివరేణ సాకం మహర్షేః ఆశ్రమం ప్రాప.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - నృపః = రాజు అయిన, యుధాజిత్ = యుధాజిత్తు, "అల్పః = చిన్న, రిపుః = శత్రువు, అపి = కూడా, ఉపేక్ష్యః = నిర్లక్ష్యం చేయదగినవాడు, న = కాదు, రోగః = వ్యాధి, అపి = కూడా, న = కాదు" అని, ఏవం = ఇలా, స్మరన్ = తలచుకుంటూ, తాం = ఆమెను (మనోరమను), స + సుతాం = కుమారుడితో సహా, హర్తు + కామః = అపహరించాలనే కోరిక గలవాడై, ఆశు = వెంటనే, మంత్రివరేణ = శ్రేష్ఠుడైన మంత్రితో, సాకం = కలిసి, మహా + ఋషేః = మహర్షి యొక్క, ఆశ్రమం = ఆశ్రమాన్ని, ప్రాప = చేరుకున్నాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - "చిన్న శత్రువును కూడా, చిన్న రోగాన్ని కూడా నిర్లక్ష్యం చేయరాదు" అని తలచుకుంటూ, యుధాజిత్తు మనోరమను కుమారుడితో సహా అపహరించాలని కోరుకుంటూ, వెంటనే శ్రేష్ఠుడైన మంత్రితో కలిసి భరద్వాజ మహర్షి ఆశ్రమానికి చేరుకున్నాడు.

- **విశేషములు:**
  - యుధాజిత్తు ఎంత దుర్మార్గం గలవాడో ఈ శ్లోకం ద్వారా తెలుస్తుంది. భరద్వాజ మహర్షి వంటి తపోనిధి ఆశ్రమానికి కూడా భయం లేకుండా వెళ్ళడం అతని అహంకారాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 14-11

న మానితస్తేన తపస్వినా స మనోరమాం నైవ సుతం చ లేభే .

ప్రహర్తుకామోఽపి మునిం స మంత్రివాచా నివృత్తః శ్రుతకౌశికోఽభూత్ ..

- **పదవిభాగము:**

- న, మానితః, తేన, తపస్వినా, సః, మనోరమాం, న + ఏవ (నైవ), సుతం, చ, లేభే, ప్రహర్తు + కామః + అపి (ప్రహర్తుకామోఽపి), మునిం, సః, మంత్రి + వాచా (మంత్రివాచా), నివృత్తః, శ్రుత + కౌశికః + అభూత్ (శ్రుతకౌశికోఽభూత్).

- **అన్వయము:**
  - తేన తపస్వినా సః న మానితః, మనోరమాం చ సుతం నైవ లేభే. మునిం ప్రహర్తుకామః అపి సః మంత్రివాచా నివృత్తః శ్రుతకౌశికః అభూత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తేన = ఆ, తపస్వినా = తపస్వి చేత, సః = అతడు (యుధాజిత్తు), న = మానితః = గౌరవించబడలేదు, మనోరమాం = మనోరమను, చ = మరియు, సుతం = కుమారుడిని, నైవ = పొందనే లేదు, మునిం = మునిని, ప్రహర్తు + కామః + అపి = కొట్టాలని కోరిక ఉన్నా కూడా, సః = అతడు, మంత్రి + వాచా = మంత్రి మాట వల్ల, నివృత్తః = వెనుతిరిగినవాడై, శ్రుత + కౌశికః + అభూత్ = కౌశికుడి గురించి విన్నవాడయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ తపస్వి చేత యుధాజిత్తు గౌరవించబడలేదు. అతను మనోరమను, ఆమె కుమారుడిని పొందలేకపోయాడు. మునిని కొట్టాలని కోరిక ఉన్నప్పటికీ, మంత్రి చెప్పిన మాటల వల్ల వెనుతిరిగినవాడై, విశ్వామిత్రుడు (కౌశికుడు) వసిష్ఠుడి ఆశ్రమంలో చేసిన పరాభవం గురించి విన్నవాడై వెనుతిరిగాడు.
- **విశేషములు:**
  - తపోధనుల శక్తి గురించి, ఆశ్రమం యొక్క పవిత్రత గురించి మంత్రి యుధాజిత్తుకు చెప్పి అతడిని అడ్డుకున్నాడని తెలుస్తుంది. విశ్వామిత్రుడు కౌశికుడిగా ఉన్నప్పుడు వసిష్ఠుడి ఆశ్రమంలో జరిగిన సంఘటనలు చాలా ప్రసిద్ధమైనవి.

శ్లోకం 14-12

ఏవం మునిస్తాం ససుతాం రరక్ష భీతోఽస్మి సంసారయుధాజితోఽహం .

న మే సహాయోఽస్తి వినా త్వయైష సనూపురం తే చరణం నమామి ..

- **పదవిభాగము:**

    - ఏవం, మునిః + తాం (మునిస్తాం), స + సుతాం (ససుతాం), రరక్ష, భీతః + అస్మి (భీతోఽస్మి), సంసార + యుధాజితః + అహం (సంసారయుధాజితోఽహం), న, మే, సహాయః + అస్తి (సహాయోఽస్తి), వినా, త్వయా + ఏష (త్వయైష), స + నూపురం (సనూపురం), తే, చరణం, నమామి.

- **అన్వయము:**
    - ఏవం మునిః తాం ససుతాం రరక్ష. హే దేవి! అహం సంసారయుధాజితః భీతః అస్మి. త్వయా వినా ఏషః మే సహాయః న అస్తి, సనూపురం తే చరణం నమామి.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఏవం = ఈ విధంగా, మునిః = ముని, తాం = ఆమెను (మనోరమను), స + సుతాం = కుమారుడితో సహా, రరక్ష = రక్షించెను, అహం = నేను, సంసార + యుధాజితః = సంసారం అనే యుధాజిత్తుకు, భీతః = భయపడినవాడను, అస్మి = అయ్యాను, మే = నాకు, త్వయా = నీవు, వినా = లేకుండా, సహాయః = సహాయం, న = లేదు, ఏషః = ఈ, స + నూపురం = నూపురాలతో కూడిన, తే = నీ, చరణం = పాదాలకు, నమామి = నమస్కరిస్తున్నాను.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఈ విధంగా ముని మనోరమను, ఆమె కుమారుడిని రక్షించాడు. (ఓ దేవీ!), నేను సంసారం అనే యుధాజిత్తుకు భయపడినవాడను. నీవు లేకుండా నాకు వేరే సహాయం లేదు. అందువల్ల నూపురాలతో కూడిన నీ పాదాలకు నమస్కరిస్తున్నాను.

- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం భగవతిని స్తుతించే శ్లోకం. సుదర్శనుడి కథను ఉపమానంగా తీసుకుని, భక్తుడు తనను తాను సంసారం అనే యుధాజిత్తు చేత పీడింపబడుతున్నట్లుగా, కేవలం భగవతియే రక్షకురాలుగా ప్రార్థిస్తున్నాడు.

పంచదశదశకః - సుదర్శనకథా - దేవీదర్శనం

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయంలో సుదర్శనుడు భరద్వాజ మహర్షి ఆశ్రమంలో దేవి బీజ మంత్రాన్ని జపించడం వల్ల అతనికి భగవతి దర్శనమిచ్చి, తనను పెళ్లి చేసుకోవాలని ఆదేశించడం, అనంతరం కాశీ రాజకుమారి శశికల కూడా కలగని సుదర్శనుడిని భర్తగా పొందాలని కోరుకోవడం, దీనివల్ల జరిగిన సంఘటనలు వివరించబడ్డాయి.

శ్లోకం 15-1

ఏవం తవైవ కృపయా మునివర్యశీతచ్ఛాయాశ్రితో హతభయః స సుదర్శనోఽయం .

వేదధ్వనిశ్రవణపూతహృదాశ్రమాంతే సమ్మోదయన్ మునిజనాన్ వవృధే కుమారః ..

- **పదవిభాగము:**
  - ఏవం, తవ + ఏవ (తవైవ), కృపయా, మునివర్య + శీత + ఛాయా + ఆశ్రితః (మునివర్యశీతచ్ఛాయాశ్రితో), హత + భయః (హతభయః), సః, సుదర్శనః + అయం (సుదర్శనోఽయం), వేద + ధ్వని + శ్రవణ + పూత + హృదా + ఆశ్రమ + అంతె (వేదధ్వనిశ్రవణపూతహృదాశ్రమాంతే), సమ్మోదయన్, మునిజనాన్, వవృధే, కుమారః.
- **అన్వయము:**
  - ఏవం తవ ఏవ కృపయా హతభయః సః అయం సుదర్శనః కుమారః మునివర్యశీతచ్ఛాయాశ్రితః సన్ వేదధ్వనిశ్రవణపూతహృదాశ్రమాంతే మునిజనాన్ సమ్మోదయన్ వవృధే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ఏవం = ఈ విధంగా, తవ + ఏవ = నీ యొక్క దయ వల్లే, కృపయా = కృపచే, హత + భయః = తొలగిపోయిన భయం గలవాడై, సః = ఆ, అయం = ఈ, సుదర్శనః = సుదర్శనుడు అనే, కుమారః = కుమారుడు, ముని + వర్య + శీత + ఛాయా + ఆశ్రితః = మునివర్యుని చల్లని నీడలో ఆశ్రయం పొందినవాడై, వేద + ధ్వని + శ్రవణ + పూత + హృదా = వేదధ్వనులను వినడం వలన పవిత్రమైన హృదయం గలవాడై, ఆశ్రమ + అంతె = ఆశ్రమం లోపల, మునిజనాన్ = మునులను, సమ్మోదయన్ = సంతోషపెడుతూ, వవృధే = పెరిగాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఈ విధంగా, నీ దయ వల్లే, ఆ సుదర్శనుడు అనే కుమారుడు, భరద్వాజ మహర్షి యొక్క చల్లని నీడలో ఆశ్రయం పొంది, భయం లేకుండా, వేదధ్వనులను వినడం వల్ల పవిత్రమైన హృదయంతో ఆశ్రమంలోని మునులందరినీ సంతోషపెడుతూ పెరిగాడు.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం దైవకృప వల్ల ఆశ్రయం లభించిందని, ఆ ఆశ్రమంలోని పవిత్ర వాతావరణం సుదర్శనుడి వ్యక్తిత్వాన్ని ఎలా తీర్చిదిద్దిందో వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 15-2

ఆబాల్యమేష మునిబాలకసంగమేన క్లీం క్లీమితీశ్వరి సదా తవ బీజమంత్రం .

తత్రోచ్చచార కృపయాఽస్య పురః కదాచిదావిర్బభూవిథ నతం తమభాషథాశ్చ ..

- **పదవిభాగము:**
  - ఆ + బాల్యం + ఏషః (ఆబాల్యమేష), ముని + బాలక + సంగమేన (మునిబాలకసంగమేన), క్లీం క్లీం ఇతి + ఈశ్వరి (క్లీం క్లీమితీశ్వరి), సదా, తవ, బీజ + మంత్రం, తత్ర + ఉచ్చచార (తత్రోచ్చచార), కృపయా + అస్య (కృపయాఽస్య), పురః, కదాచిత్ + ఆవిర్బభూవిథ (కదాచిదావిర్బభూవిథ), నతం, తం + అభాషథాః + చ (తమభాషథాశ్చ).
- **అన్వయము:**
  - హే ఈశ్వరి! ఆబాల్యం ఏషః మునిబాలకసంగమేన సదా తవ బీజమంత్రం "క్లీం క్లీం" ఇతి తత్ర ఉచ్చచార. కదాచిత్ అస్య కృపయా పురః ఆవిర్బభూవిథ, నతం తం అభాషథాః చ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హే ఈశ్వరి = ఓ ఈశ్వరీ!, ఆ + బాల్యం = బాల్యం నుంచే, ఏషః = ఇతడు, ముని + బాలక + సంగమేన = ముని కుమారుల సహవాసం వలన, సదా = ఎల్లప్పుడూ, తవ = నీ యొక్క, బీజ + మంత్రం = బీజాక్షరమైన మంత్రాన్ని, "క్లీం క్లీం" ఇతి = 'క్లీం క్లీం' అని, తత్ర = అక్కడ, ఉచ్చచార = పలికెను, కదాచిత్ = ఒకానొకప్పుడు, అస్య = ఇతనిపై, కృపయా = దయతో, పురః = అతని ముందు, ఆవిర్బభూవిథ = ప్రత్యక్షమయ్యావు, నతం = నమస్కరించిన, తం = అతనితో, అభాషథాః = మాట్లాడావు, చ = కూడా.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ ఈశ్వరీ! బాల్యం నుంచే ఈ సుదర్శనుడు ముని కుమారుల సహవాసం వల్ల ఎల్లప్పుడూ నీ బీజాక్షర మంత్రమైన 'క్లీం క్లీం' అని పలికేవాడు. ఒకానొకప్పుడు అతనిపై దయతో నీవు ప్రత్యక్షమై, నమస్కరించిన అతనితో మాట్లాడావు.
- **విశేషములు:**
  - సుదర్శనుడి భక్తికి, దేవిపై ఉన్న నమ్మకానికి ఈ శ్లోకం నిదర్శనం. నిరంతర నామస్మరణ వల్ల భగవతి ప్రత్యక్షమవుతుందని ఈ శ్లోకం సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 15-3

ప్రీతాఽస్మి తే సుత జగజ్జననీమవేహి మాం సర్వకామవరదాం తవ భద్రమస్తు .

చంద్రాననాం శశికలాం విమలాం సుబాహోః కాశీశ్వరస్య తనయాం విధినోద్వహ త్వం ..

- **పదవిభాగము:**
    - ప్రీతా + అస్మి (ప్రీతామి), తే, సుత, జగత్ + జననీం + అవేహి (జగజ్జననీమవేహి), మాం, సర్వ + కామ + వరదాం (సర్వకామవరదాం), తవ, భద్రం + అస్తు (భద్రమస్తు), చంద్ర + ఆననాం (చంద్రాననాం), శశికలాం, విమలాం, సుబాహోః, కాశీ + ఈశ్వరస్య (కాశీశ్వరస్య), తనయాం, విధినా + ఉద్వహ (విధినోద్వహ), త్వం.
- **అన్వయము:**
    - సుత! అహం తే ప్రీతా అస్మి, మాం జగజ్జననీం సర్వకామవరదాం అవేహి. తవ భద్రం అస్తు. త్వం కాశీశ్వరస్య సుబాహోః తనయాం విమలాం చంద్రాననాం శశికలాం విధినా ఉద్వహ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సుత = కుమారుడా!, అహం = నేను, తే = నీకు, ప్రీతా = సంతోషించినదానిని, అస్మి = అయ్యాను, మాం = నన్ను, జగత్ + జననీం = జగత్తుకు తల్లిగా, సర్వ + కామ + వరదాం = అన్ని కోరికలను ఇచ్చేదానిగా, అవేహి = తెలుసుకో, తవ = నీకు, భద్రం = శుభం, అస్తు = కలుగుగాక, త్వం = నీవు, కాశీ + ఈశ్వరస్య = కాశీ రాజు అయిన, సుబాహోః = సుబాహుని యొక్క, తనయాం = కుమార్తె అయిన, విమలాం = పవిత్రురాలైన, చంద్ర + ఆననాం = చంద్రుని వంటి ముఖం గల, శశికలాం = శశికలను, విధినా = శాస్త్రోక్తంగా, ఉద్వహ = వివాహం చేసుకో.
- **తాత్పర్యము:**
    - "కుమారుడా! నీ భక్తికి నేను సంతోషించాను. నన్ను జగత్తుకు తల్లిగా, అన్ని కోరికలను తీర్చే తల్లిగా తెలుసుకో. నీకు శుభం కలుగుగాక. నీవు కాశీ రాజు సుబాహుని కుమార్తె, చంద్రుని వంటి ముఖం గల పవిత్రురాలైన శశికలను శాస్త్రోక్తంగా వివాహం చేసుకో."
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం కథలో కీలకమైన మలుపు. భగవతి ఆజ్ఞ ప్రకారం సుదర్శనుడి వివాహం జరగబోతోంది. ఇది దైవ సంకల్పం యొక్క ప్రాముఖ్యతను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 15-4

నష్టా భవేయురచిరేణ తవారివర్గా రాజ్యం చ యైరపహృతం పునరేష్యసి త్వం .

మాతృద్వయేన సచివైశ్చ సమం స్వధర్మాన్ కుర్యాః సదేతి సముదీర్య తిరోదధాథ ..

- **పదవిభాగము:**
    - నష్టాః, భవేయుః + అచిరేణ (భవేయురచిరేణ), తవ + అరి + వర్గాః (తవారివర్గా), రాజ్యం, చ, యైః + అపహృతం (యైరపహృతం), పునః + ఏష్యసి (పునరేష్యసి), త్వం, మాతృ + ద్వయేన (మాతృద్వయేన), సచివైః + చ, సమం, స్వ + ధర్మాన్ (స్వధర్మాన్), కుర్యాః, సదా + ఇతి (సదేతి), సముదీర్య, తిరోదధాథ.
- **అన్వయము:**
    - త్వత్ అరివర్గాః అచిరేణ నష్టాః భవేయుః. యైః రాజ్యం చ అపహృతం, త్వం పునః తత్ ఏష్యసి. మాతృద్వయేన సచివైః చ సమం సదా స్వధర్మాన్ కుర్యాః ఇతి సముదీర్య తిరోదధాథ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తవ + అరి + వర్గాః = నీ యొక్క శత్రు సమూహాలు, అచిరేణ = త్వరలోనే, నష్టాః = నశించినవిగా, భవేయుః = అవుతారు, యైః = ఎవరి చేత, రాజ్యం = రాజ్యం, చ = మరియు, అపహృతం = అపహరించబడిందో, త్వం = నీవు, పునః = మళ్లీ, ఏష్యసి = పొందుతావు, మాతృ + ద్వయేన = ఇద్దరు తల్లులతో, సచివైః + చ = మరియు మంత్రులతో, సమం = సమానంగా, సదా = ఎల్లప్పుడూ, స్వ + ధర్మాన్ = నీ ధర్మాలను, కుర్యాః = చేయి, ఇతి = అని, సముదీర్య = పలికి, తిరోదధాథ = అదృశ్యమయ్యాయి.
- **తాత్పర్యము:**
    - "నీ శత్రు సమూహాలు త్వరలోనే నశిస్తాయి. ఎవరి చేత రాజ్యం అపహరించబడిందో, ఆ రాజ్యాన్ని నీవు మళ్లీ పొందుతావు. నీ ఇద్దరు తల్లులతో, మంత్రులతో కలిసి ఎల్లప్పుడూ నీ ధర్మాలను ఆచరించు" అని పలికి దేవి అంతర్ధానమైంది.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం సుదర్శనుడి భవిష్యత్తును, రాజ్యప్రాప్తిని సూచిస్తుంది. కేవలం అధికారం పొందడమే కాకుండా, ధర్మాన్ని ఆచరించాలని దేవి చెప్పడం ఆ ధర్మ మార్గానికి ప్రాముఖ్యతను ఇస్తుంది.

శ్లోకం 15-5

స్వప్నే త్వయా శశికలా కథితాఽస్తి భారద్వాజాశ్రమే ప్రథితకోసలవంశజాతః .

ధీమాన్ సుదర్శన ఇతి ధ్రువసంధిపుత్ర ఏనం పతిం వృణు తవాస్తు శుభం సదేతి ..

- **పదవిభాగము:**
  - స్వప్నే, త్వయా, శశికలా, కథితా + అస్తి (కథితాఽస్తి), భారద్వాజ + ఆశ్రమే (భారద్వాజాశ్రమే), ప్రథిత + కోసల + వంశ + జాతః (ప్రథితకోసలవంశజాతః), ధీమాన్, సుదర్శనః + ఇతి (సుదర్శన ఇతి), ధ్రువసంధి + పుత్రః (ధ్రువసంధిపుత్ర), ఏనం, పతిం, వృణు, తవ + అస్తు (తవాస్తు), శుభం, సదా + ఇతి (సదేతి).
- **అన్వయము:**
  - శశికలా స్వప్నే త్వయా కథితా అస్తి, భారద్వాజాశ్రమే ప్రథితకోసలవంశజాతః ధీమాన్ ధ్రువసంధిపుత్రః సుదర్శనః ఇతి, ఏనం పతిం వృణు, సదా తవ శుభం అస్తు ఇతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - శశికలా = శశికల, స్వప్నే = కలలో, త్వయా = నీ చేత, కథితా + అస్తి = చెప్పబడింది, భారద్వాజ + ఆశ్రమే = భారద్వాజ మహర్షి ఆశ్రమంలో, ప్రథిత + కోసల + వంశ + జాతః = ప్రసిద్ధమైన కోసల వంశంలో పుట్టిన, ధీమాన్ = బుద్ధిమంతుడైన, ధ్రువసంధి + పుత్రః = ధ్రువసంధి కుమారుడైన, సుదర్శనః = సుదర్శనుడు, ఇతి = అని, ఏనం = ఇతనిని, పతిం = భర్తగా, వృణు = వరించు, సదా = ఎల్లప్పుడూ, తవ = నీకు, శుభం = శుభం, అస్తు = కలుగుగాక, ఇతి = అని.
- **తాత్పర్యము:**
  - శశికలకు కలలో దేవి కనబడి, "భారద్వాజ మహర్షి ఆశ్రమంలో, ప్రసిద్ధ కోసల వంశంలో పుట్టిన, బుద్ధిమంతుడైన ధ్రువసంధి కుమారుడు సుదర్శనుడు ఉన్నాడు. ఇతనిని నీ భర్తగా వరించు. నీకు ఎల్లప్పుడూ శుభం కలుగుగాక!" అని చెప్పింది.
- **విశేషములు:**
  - సుదర్శనుడికి దేవి సాక్షాత్కారం ఇచ్చి ఆజ్ఞాపించగా, అదే సమయంలో శశికలకు కలలో కనబడి సుదర్శనుడిని వరించమని చెప్పడం దైవ సంకల్పం యొక్క అద్భుతమైన ప్రణాళికను తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 15-6

స్వప్నానుభూతమనృతం కిమృతం న వేతి సుప్తోత్థితా తు మతిమత్యపి న వ్యజానాత్ .

పృష్టాత్సుదర్శనకథాం సుముఖీ ద్విజాత్సా శ్రుత్వాఽనురక్తహృదయైవ బభూవ దేవి ..

- **పదవిభాగము:**

- ○ స్వప్న + అనుభూతం + అనృతం (స్వప్నానుభూతమనృతం), కిం + ఋతం (కిమృతం), న, వా + ఇతి (న వేతి), సుప్త + ఉత్థితా + తు (సుప్తోత్థితా తు), మతిమతి + అపి (మతిమత్యపి), న, వ్యజానాత్, పృష్టాత్ + సుదర్శన + కథాం (పృష్టాత్సుదర్శనకథాం), సుముఖీ, ద్విజాత్ + సా (ద్విజాత్సా), శ్రుత్వా + అనురక్త + హృదయా + ఏవ (శ్రుత్వాఽనురక్తహృదయైవ), బభూవ, దేవి.

- **అన్వయము:**
    - ○ దేవి! సుప్తోత్థితా తు సా మతిమతి అపి "స్వప్న అనుభూతం అనృతం కిం ఋతం న వేతి" న వ్యజానాత్. ద్విజాత్ పృష్టాత్ సుదర్శనకథాం శ్రుత్వా అనురక్తహృదయా ఏవ బభూవ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ○ దేవి = ఓ దేవీ!, సుప్త + ఉత్థితా = నిద్ర లేచిన, తు = అయితే, సా = ఆ, మతిమతి + అపి = బుద్ధిమంతురాలైన శశికల కూడా, స్వప్న + అనుభూతం = కలలో అనుభవించినది, అనృతం = అబద్ధమా, కిం + ఋతం = నిజమా, న = కాదు, వా + ఇతి = లేక అని, న వ్యజానాత్ = తెలుసుకోలేకపోయింది, పృష్టాత్ = అడిగిన, ద్విజాత్ = ఒక బ్రాహ్మణుడి నుండి, సుదర్శన + కథాం = సుదర్శనుడి కథను, శ్రుత్వా = విని, అనురక్త + హృదయా = ప్రేమతో కూడిన హృదయం కలదై, ఏవ = అయి, బభూవ = అయింది.

- **తాత్పర్యము:**
    - ○ ఓ దేవీ! నిద్ర లేచిన ఆ బుద్ధిమంతురాలైన శశికల, కలలో అనుభవించినది నిజమో, అబద్ధమో తెలుసుకోలేకపోయింది. అప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణుడిని అడిగి సుదర్శనుడి కథను విని, అతనిపై ప్రేమతో కూడిన హృదయం కలదైంది.

- **విశేషములు:**
    - ○ శశికల కలను నిర్ధారించుకోవడానికి ప్రయత్నించడం ఆమె బుద్ధిమత్తతను, సుదర్శనుడి పట్ల ఆమెకున్న అనురాగం ఏర్పడటానికి దేవి సంకల్పం ఎలా దోహదపడిందో తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 15-7

జ్ఞాత్వా సుబాహురిదమాకులమానసస్తామస్మాన్నివర్తయితుమాశు సహేష్టపత్న్యా .

కృత్వా ప్రయత్నమఖిలం విఫలం చ పశ్యన్నిచ్ఛాస్వయంవరవిధిం హితమేవ మేనే ..

- **పదవిభాగము:**

- జ్ఞాత్వా, సుబాహుః + ఇదం + ఆకుల + మానసః (సుబాహురిదమాకులమానసస్తాం), తాం, అస్మాత్ + నివర్తయితుం + ఆశు (నివర్తయితుమాశు), సహ + ఇష్ట + పత్న్యా (సహేష్టపత్న్యా), కృత్వా, ప్రయత్నం + అఖిలం (ప్రయత్నమఖిలం), విఫలం, చ, పశ్యన్, ఇచ్ఛా + స్వయంవర + విధిం (ఇచ్ఛాస్వయంవరవిధిం), హితం + ఏవ (హితమేవ), మేనే.

- **అన్వయము:**
    - సుబాహుః ఇదం జ్ఞాత్వా ఆకులమానసః సన్ తాం అస్మాత్ నివర్తయితుం ఇష్టపత్న్యా సహ ఆశు అఖిలం ప్రయత్నం కృత్వా చ విఫలం పశ్యన్ ఇచ్ఛాస్వయంవరవిధిం హితం ఏవ మేనే.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సుబాహుః = సుబాహువు అనే రాజు, ఇదం = ఈ విషయాన్ని, జ్ఞాత్వా = తెలుసుకుని, ఆకుల + మానసః = కలత చెందిన మనసు గలవాడై, తాం = ఆమెను (శశికలను), అస్మాత్ = దీని నుండి, నివర్తయితుం = వెనక్కి మళ్లించడానికి, ఇష్ట + పత్న్యా = ప్రియమైన భార్యతో, సహ = కలిసి, ఆశు = వెంటనే, అఖిలం = అన్ని, ప్రయత్నం = ప్రయత్నాలను, కృత్వా = చేసి, చ = మరియు, విఫలం = విఫలమవడాన్ని, పశ్యన్ = చూసి, ఇచ్ఛా + స్వయంవర + విధిం = ఇష్టానుసార స్వయంవరం అనే పద్ధతిని, హితం = మంచిది, ఏవ = మాత్రమే, మేనే = భావించెను.

- **తాత్పర్యము:**
    - కాశీరాజు సుబాహుడు ఈ విషయం తెలుసుకుని కలత చెందాడు. తన కుమార్తెను ఈ ఆలోచన నుండి వెనక్కి మళ్లించడానికి తన భార్యతో కలిసి అన్ని ప్రయత్నాలు చేసి, అవి విఫలమవడం చూసి, ఇష్టానుసారం స్వయంవరం జరిపించడమే మంచిదని భావించాడు.

- **విశేషములు:**
    - తండ్రికి కుమార్తెపై ఉన్న ప్రేమ, అలాగే దైవ సంకల్పాన్ని అడ్డుకోవడానికి చేసే ప్రయత్నాలు ఎలా విఫలమవుతాయో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 15-8

కశ్చిత్కదాచన సుదర్శనమేత్య విప్రః ప్రాహాగతః శశికలావచసాఽహమత్ర .

సా త్వాం బ్రవీతి- నృపపుత్ర జగజ్జనన్యా వాచా వృతోఽసి పతిరస్మి తవైవ దాసీ ..

- **పదవిభాగము:**

    - కశ్చిత్, కదాచన, సుదర్శనం + ఏత్య (సుదర్శనమేత్య), విప్రః, ప్రాహ + ఆగతః (ప్రాహాగతః), శశికలా + వచసా + అహం + అత్ర (శశికలావచసాఽహమత్ర), సా, త్వాం, బ్రవీతి, నృప + పుత్ర, జగత్ + జనన్యా, వాచా, వృతః + అసి (వృతోఽసి), పతిః + అస్మి (పతిరస్మి), తవ + ఏవ (తవైవ), దాసీ.

- **అన్వయము:**
    - కదాచన కశ్చిత్ విప్రః సుదర్శనం ఏత్య ప్రాహ- "అహం శశికలావచసా అత్ర ఆగతః. సా త్వాం బ్రవీతి. హే నృపపుత్ర! త్వం జగజ్జనన్యా వాచా వృతః అసి, అహం తవ ఏవ దాసీ అస్మి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కదాచన = ఒకానొకప్పుడు, కశ్చిత్ = ఎవరో, విప్రః = ఒక బ్రాహ్మణుడు, సుదర్శనం = సుదర్శనుడి వద్దకు, ఏత్య = వచ్చి, ప్రాహ = పలికెను, అహం = నేను, శశికలా + వచసా = శశికల మాటల ద్వారా, అత్ర = ఇక్కడ, ఆగతః = వచ్చాను, సా = ఆమె, త్వాం = నిన్ను, బ్రవీతి = అంటుంది, హే నృప + పుత్ర = ఓ రాజకుమారా!, త్వం = నీవు, జగత్ + జనన్యా = జగత్తుకు తల్లియైన దేవి యొక్క, వాచా = మాటల వల్ల, వృతః + అసి = వరించబడినవాడవు, అహం = నేను, తవ + ఏవ = నీకు మాత్రమే, దాసీ = దాసిని, అస్మి = అవుతాను.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఒకానొకప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణుడు సుదర్శనుడి వద్దకు వచ్చి ఇలా పలికాడు: "నేను శశికల మాటల మేరకు ఇక్కడికి వచ్చాను. ఆమె నీతో ఇలా చెప్పమంటోంది: 'ఓ రాజకుమారా! నీవు జగత్తుకు తల్లియైన దేవి వాక్కు వల్ల వరించబడినవాడివి. నేను నీకు మాత్రమే దాసిని అవుతాను.'"
- **విశేషములు:**
    - శశికల దేవి ఆజ్ఞను ఎంతగా విశ్వసించిందో, సుదర్శనుడికి ఎలా కబురు పంపిందో తెలుస్తుంది. ఈ చర్య కథానాయిక యొక్క దృఢ నిశ్చయాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 15-9

అత్రాగతా నృపతయో బహవస్త్వమేత్య తేషాం సుధీర మిషతాం నయ మాం ప్రియాం తే .

ఏవం వధూవచనమానయ తాం సుశీలాం భద్రం తవాస్త్విదముదీర్య జగామ విప్రః ..

- **పదవిభాగము:**

- అత్ర + ఆగతాః (అత్రాగతా), నృపతయః, బహవః + త్వం + ఏత్య (బహవస్త్వమేత్య), తేషాం, సుధీర, మిషతాం, నయ, మాం, ప్రియాం, తే, ఏవం, వధూ + వచనం + ఆనయ (వధూవచనమానయ), తాం, సుశీలాం, భద్రం, తవ + అస్తు + ఇదం + ఉదీర్య (తవాస్త్విదముదీర్య), జగామ, విప్రః.

- **అన్వయము:**
    - అత్ర బహవః నృపతయః ఆగతాః, హే సుధీర! త్వం ఏత్య తేషాం మిషతాం మాం ప్రియాం తే నయ. ఏవం వధూవచనం, తాం సుశీలాం ఆనయ, తవ భద్రం అస్తు ఇతి ఇదం ఉదీర్య విప్రః జగామ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అత్ర = ఇక్కడ, బహవః = చాలా మంది, నృపతయః = రాజులు, ఆగతాః = వచ్చారు, సుధీర = ఓ ధీరుడా!, త్వం = నీవు, ఏత్య = వచ్చి, తేషాం = వారి, మిషతాం = చూస్తుండగా, మాం = నన్ను, తే = నీ, ప్రియాం = ప్రియురాలిగా, నయ = తీసుకువెళ్ళు, ఏవం = ఈ విధంగా, వధూ + వచనం = కాబోయే భార్య మాటలను (ఆనయ = తీసుకువెళ్ళు), తాం = ఆ, సుశీలాం = మంచి నడవడిక గల దానిని, ఆనయ = తీసుకురా, భద్రం = శుభం, తవ + అస్తు = నీకు కలుగుగాక, ఇదం = ఇలా, ఉదీర్య = పలికి, విప్రః = బ్రాహ్మణుడు, జగామ = వెళ్ళిపోయెను.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ బ్రాహ్మణుడు ఇంకొక విషయం కూడా చెప్పాడు: "ఇక్కడికి చాలా మంది రాజులు వచ్చారు. ఓ ధీరుడా! నీవు వచ్చి వారందరూ చూస్తుండగానే నన్ను నీ ప్రియురాలిగా తీసుకువెళ్ళు." ఈ విధంగా కాబోయే భార్య మాటలను చెప్పి, "ఆ మంచి నడవడిక గల ఆమెను తీసుకురా, నీకు శుభం కలుగుగాక" అని పలికి ఆ బ్రాహ్మణుడు వెళ్ళిపోయాడు.

- **విశేషములు:**
    - శశికల ధైర్యం, ఆత్మవిశ్వాసం ఈ శ్లోకం ద్వారా వ్యక్తమవుతుంది. సుదర్శనుడిని స్వయంవరానికి ఆహ్వానించడం, తన ప్రేమను బహిరంగంగా ప్రకటించడం దైవ సంకల్పం యొక్క బలాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 15-10

స్వప్నే చ జాగ్రతి చ పశ్యతి భక్తవర్యస్త్వాం సంతతం తవ వచో మధురం శృణోతి .

ఐశ్వర్యమాశు లభతేఽపి చ ముక్తిమేతి త్వద్భక్తిమేవ మమ దేహి నమో జనన్యై ..

- **పదవిభాగము:**

- స్వప్నే, చ, జాగ్రతి, చ, పశ్యతి, భక్త + వర్యః + త్వాం (భక్తవర్యస్త్వాం), సంతతం, తవ, వచః, మధురం, శృణోతి, ఐశ్వర్యం + ఆశు (ఐశ్వర్యమాశు), లభతే + అపి (లభతేఽపి), చ, ముక్తిం + ఏతి (ముక్తిమేతి), త్వత్ + భక్తిం + ఏవ (త్వద్భక్తిమేవ), మమ, దేహి, నమః, జనన్యై.

- **అన్వయము:**
  - భక్తవర్యః స్వప్నే చ జాగ్రతి చ సంతతం త్వాం పశ్యతి, మధురం తవ వచః శృణోతి. ఆశు ఐశ్వర్యం లభతే అపి చ ముక్తిం ఏతి. హే జనని! మమ త్వత్ భక్తిం ఏవ దేహి, తే నమః అస్తు.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - భక్త + వర్యః = భక్తులలో శ్రేష్ఠుడైనవాడు, స్వప్నే = కలలో, చ = మరియు, జాగ్రతి = మెలకువలో, చ = కూడా, సంతతం = నిరంతరం, త్వాం = నిన్ను, పశ్యతి = చూస్తాడు, మధురం = మధురమైన, తవ = నీ యొక్క, వచః = మాటలను, శృణోతి = వింటాడు, ఆశు = వెంటనే, ఐశ్వర్యం = సంపదను, లభతే + అపి = పొందుతాడు, చ = మరియు, ముక్తిం = మోక్షాన్ని, ఏతి = పొందుతాడు, త్వత్ + భక్తిం = నీ యందు భక్తిని, ఏవ = మాత్రమే, మమ = నాకు, దేహి = ఇవ్వు, నమః = నమస్కారం, జనన్యై = ఓ తల్లీ.

- **తాత్పర్యము:**
  - భక్తులలో ఉత్తముడు కలలోనూ, మెలకువలోనూ నిరంతరం నిన్ను చూస్తాడు, నీ మధురమైన మాటలను వింటాడు. వెంటనే సంపదను పొందుతాడు, అంతేకాక మోక్షాన్ని కూడా పొందుతాడు. ఓ తల్లీ! నాకు నీ యందు భక్తిని మాత్రమే ప్రసాదించు, నీకు నమస్కారం.

- **విశేషములు:**
  - భగవతిని వేడుకునే ఈ శ్లోకం, భగవద్భక్తి యొక్క గొప్పతనాన్ని వివరిస్తుంది. ఐశ్వర్యం, మోక్షం కంటే కూడా భక్తియే గొప్పదని, దానిని కోరుకోవడమే ముఖ్యం అని చెప్పబడింది.

షోడశదశకః - సుదర్శనవివాహం

అధ్యాయ సారాంశం: సుదర్శనుడు శశికలను పెళ్లి చేసుకోవడానికి కాశీకి వెళ్ళడం, అక్కడ రాజులు శశికలను దక్కించుకోవడానికి ప్రయత్నించడం, కానీ శశికల తన పట్టుదలతో సుదర్శనుడిని వరించడం, యుధాజిత్తు సుదర్శనుడిపై యుద్ధం చేయడం, చివరగా దేవి ప్రత్యక్షమై సుదర్శనుడిని ఎలా రక్షించింది అనే విషయాలు ఈ అధ్యాయంలో వివరించబడ్డాయి.

శ్లోకం 16-1

శ్రుత్వా వధూవాక్యమరం కుమారో హృష్టో భరద్వాజమునిం ప్రణమ్య .

ఆపృచ్ఛ్య మాత్రా సహ దేవి స త్వాం స్మరన్ రథేనాప పురం సుబాహోః ..

- **పదవిభాగము:**
    - శ్రుత్వా, వధూ + వాక్యం + అరం (వధూవాక్యమరం), కుమారః, హృష్టః, భరద్వాజ + మునిం (భరద్వాజమునిం), ప్రణమ్య, ఆపృచ్ఛ్య, మాత్రా, సహ, దేవి, సః, త్వాం, స్మరన్, రథేన + ఆప (రథేనాప), పురం, సుబాహోః.
- **అన్వయము:**
    - హే దేవి! కుమారః వధూవాక్యం శ్రుత్వా హృష్టః సన్ భరద్వాజమునిం ప్రణమ్య మాత్రా సహ ఆపృచ్ఛ్య త్వాం స్మరన్ రథేన సుబాహోః పురం ఆప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హే దేవి = ఓ దేవీ!, కుమారః = సుదర్శనుడు, వధూ + వాక్యం = కాబోయే భార్య మాటను, శ్రుత్వా = విని, హృష్టః = సంతోషించినవాడై, భరద్వాజ + మునిం = భరద్వాజ మహర్షికి, ప్రణమ్య = నమస్కరించి, మాత్రా = తల్లితో, సహ = కలిసి, ఆపృచ్ఛ్య = అనుమతి తీసుకుని, త్వాం = నిన్ను, స్మరన్ = స్మరిస్తూ, రథేన = రథం చేత, సుబాహోః = సుబాహుని యొక్క, పురం = నగరానికి, ఆప = వెళ్ళెను.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ దేవీ! సుదర్శనుడు కాబోయే భార్య మాటలను విని సంతోషించి, భరద్వాజ మహర్షికి నమస్కరించి, తల్లితో కలిసి అనుమతి తీసుకుని, నిన్ను స్మరిస్తూ రథంపై సుబాహుని నగరానికి వెళ్ళాడు.
- **విశేషములు:**
    - సుదర్శనుడికి శశికల పంపిన కబురు ఎంత ఆనందాన్ని ఇచ్చిందో, దైవ సంకల్పాన్ని అనుసరించడానికి అతను ఎంత సిద్ధంగా ఉన్నాడో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 16-2

స్వయంవరాహూతమహీభుజాం స సభాం ప్రవిష్టో హతభీర్నిషణ్ణః .

కన్యా కలా పూర్ణశశీ త్వసావిత్యాహుర్జనాస్తామభివీక్షమాణాః ..

- **పదవిభాగము:**
    - స్వయంవర + ఆహూత + మహీభుజాం (స్వయంవరాహూతమహీభుజాం), సః, సభాం, ప్రవిష్టః, హత + భీః (హతభీః), నిషణ్ణః, కన్యా, కలా, పూర్ణ + శశీ (పూర్ణశశీ), తు + అసౌ (త్వసౌ), ఇతి + ఆహుః + జనాః (ఇత్యాహుర్జనాః), తాం + అభివీక్షమాణాః (తామభివీక్షమాణాః).
- **అన్వయము:**
    - సః హతభీః స్వయంవరాహూతమహీభుజాం సభాం ప్రవిష్టః, నిషణ్ణః చ. తాం కన్యాం అభివీక్షమాణాః జనాః తు "అసౌ కలా పూర్ణశశీ ఇతి ఆహుః."
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = అతడు (సుదర్శనుడు), హత + భీః = భయం లేనివాడై, స్వయంవర + ఆహూత + మహీభుజాం = స్వయంవరానికి ఆహ్వానించబడిన రాజుల యొక్క, సభాం = సభలోకి, ప్రవిష్టః = ప్రవేశించి, నిషణ్ణః = కూర్చున్నాడు, తాం = ఆ, కన్యాం = కన్యను, అభివీక్షమాణాః = చూస్తున్న, జనాః = ప్రజలు, తు = అయితే, అసౌ = ఈమె, కలా = కళావిశేషముతో, పూర్ణ + శశీ = నిండు చంద్రుని వంటిది, ఇతి = అని, ఆహుః = అన్నారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - సుదర్శనుడు భయం లేకుండా, స్వయంవరానికి ఆహ్వానించబడిన రాజులున్న సభలోకి ప్రవేశించి కూర్చున్నాడు. ఆ కన్యను చూస్తున్న ప్రజలు, "ఈమె నిండు చంద్రుని కళతో ఉన్నది" అని అన్నారు.
- **విశేషములు:**
    - సుదర్శనుడి ధైర్యం, శశికల యొక్క అపార సౌందర్యం ఈ శ్లోకంలో వర్ణించబడ్డాయి.

శ్లోకం 16-3

వధూశ్చ తద్దర్శనవర్ధితానురాగా స్మరంతీ తవ వాక్యసారం .

సభాం నృపాణామజితేంద్రియాణాం న ప్రావిశత్సా పితృచోదితాఽపి ..

- **పదవిభాగము:**
    - వధూః + చ, తత్ + దర్శన + వర్ధిత + అనురాగా (తద్దర్శనవర్ధితానురాగా), స్మరంతీ, తవ, వాక్య + సారం (వాక్యసారం), సభాం, నృపాణాం, అజిత + ఇంద్రియాణాం (అజితేంద్రియాణాం), న, ప్రావిశత్ + సా (న ప్రావిశత్సా), పితృ + చోదితా + అపి (పితృచోదితాఽపి).

- **అన్వయము:**
    - వధూః చ తవ వాక్యసారం స్మరంతీ, తత్ దర్శనవర్ధితానురాగా సతీ పితృచోదితా అపి అజితేంద్రియాణాం నృపాణాం సభాం న ప్రావిశత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - వధూః = కాబోయే వధువు, చ = కూడా, తవ = నీ యొక్క, వాక్య + సారం = మాటల సారాన్ని, స్మరంతీ = స్మరించుకుంటూ, తత్ = ఆ (సుదర్శనుడి) దర్శనం వల్ల, వర్ధిత + అనురాగా = పెరిగిన ప్రేమ గలదై, పితృ + చోదితా + అపి = తండ్రిచేత ప్రేరేపించబడినదైనప్పటికీ, అజిత + ఇంద్రియాణాం = ఇంద్రియాలను జయించలేని, నృపాణాం = రాజుల, సభాం = సభలోకి, న ప్రావిశత్ = ప్రవేశించలేదు.
- **తాత్పర్యము:**
    - వధువు అయిన శశికల, నీ మాటల సారాన్ని గుర్తుచేసుకుంటూ, సుదర్శనుడిని చూడగానే ఆమెకు అనురాగం మరింత పెరిగింది. ఆమె తండ్రి ప్రేరేపించినా కూడా, ఇంద్రియాలను జయించలేని ఇతర రాజుల సభలోకి ప్రవేశించలేదు.
- **విశేషములు:**
    - శశికల సుదర్శనుడిపై ఉన్న ప్రేమ, దేవి మాటలపై ఉన్న నమ్మకం వల్ల, స్వయంవరం నియమాలను కూడా పక్కన పెట్టి సుదర్శనుడికి తన ప్రేమను చాటిచెప్పింది.

శ్లోకం 16-4

శంకాకులాస్తే నృవరా బభూవురుచ్చైర్యుధాజిత్కుపితో జగాద- .

మా దీయతాం లోకహితానభిజ్ఞా వధూరశక్తాయ సుదర్శనాయ ..

- **పదవిభాగము:**
    - శంకా + ఆకులాః + తే (శంకాకులాస్తే), నృవరాః, బభూవుః, ఉచ్చైః, యుధాజిత్ + కుపితః (యుధాజిత్కుపితో), జగాద, మా, దీయతాం, లోక + హిత + అనభిజ్ఞా (లోకహితానభిజ్ఞా), వధూః + అశక్తాయ (వధూరశక్తాయ), సుదర్శనాయ.
- **అన్వయము:**
    - తే నృవరాః శంకాకులాః బభూవుః. యుధాజిత్ ఉచ్చైః కుపితః సన్ జగాద- "లోకహితానభిజ్ఞా వధూః అశక్తాయ సుదర్శనాయ మా దీయతాం."

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తే = ఆ, నృవరాః = రాజులలో శ్రేష్ఠులు, శంకా + ఆకులాః = సందేహంతో కలత చెందినవారై, బభూవుః = అయ్యారు, ఉచ్చైః = బిగ్గరగా, యుధాజిత్ = యుధాజిత్తు, కుపితః = కోపగించినవాడై, జగాద = పలికెను, "మా = వద్దు, దీయతాం = ఇవ్వబడడం, లోక + హిత + అనభిజ్ఞా = లోకానికి హితం తెలియని, వధూః = ఈ వధువు, అశక్తాయ = శక్తి లేని, సుదర్శనాయ = సుదర్శనుడికి."
- **తాత్పర్యము:**
  - అక్కడున్న రాజులు సందేహంతో కలత చెందారు. యుధాజిత్తు బిగ్గరగా కోపంతో, "లోకానికి హితం తెలియని ఈ వధువు, ఏ మాత్రం శక్తి లేని సుదర్శనుడికి ఇవ్వబడకూడదు" అని అన్నాడు.
- **విశేషములు:**
  - యుధాజిత్తు కోపం, సుదర్శనుడిపై ఉన్న ద్వేషం ఈ శ్లోకంలో వ్యక్తమవుతాయి. సుదర్శనుడిని అశక్తుడిగా వర్ణించడం అతని అహంకారాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 16-5

బాలోఽయమిత్యేష మయాఽఽశ్రమే ప్రాగుపేక్షితః సోఽత్ర రిపుత్వమేతి .

మాఽయం చ వధ్వా వ్రియతాం వృతశ్చేద్ధన్యామిమం తాం చ హరేయమాశు ..

- **పదవిభాగము:**
  - బాలః + అయం + ఇతి (బాలోఽయమితి), ఏషః, మయా + ఆశ్రమే (మయాఽఽశ్రమే), ప్రాక్ + ఉపేక్షితః (ప్రాగుపేక్షితః), సః + అత్ర (సోఽత్ర), రిపుత్వం + ఏతి (రిపుత్వమేతి), మా + అయం + చ (మాఽయం చ), వధ్వా, వ్రియతాం, వృతః + చేత్ + హన్యాం + ఇమం (వృతశ్చేద్ధన్యామిమం), తాం, చ, హరేయం + ఆశు (హరేయమాశు).
- **అన్వయము:**
  - మయా ప్రాక్ ఆశ్రమే "అయం బాలః ఇతి" ఏషః ఉపేక్షితః, సః అత్ర రిపుత్వం ఏతి. అయం చ వధ్వా మా వ్రియతాం, చేత్ వృతః ఇమం హన్యాం, తాం చ ఆశు హరేయం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - మయా = నా చేత, ప్రాక్ = పూర్వం, ఆశ్రమే = ఆశ్రమంలో, అయం = ఇతడు, బాలః = బాలుడు, ఇతి = అని, ఏషః = ఈ, ఉపేక్షితః = నిర్లక్ష్యం చేయబడ్డాడు, సః = అతడు, అత్ర = ఇక్కడ, రిపుత్వం =

శత్రుత్వాన్ని, ఏతి = పొందుతున్నాడు, అయం = ఇతడు, చ = మరియు, వధ్వా = వధువు చేత, మా = వద్దు, వ్రియతాం = వరించబడడం, చేత్ = ఒకవేళ, వృతః = వరించబడినట్లయితే, ఇమం = ఇతడిని, హన్యాం = చంపుతాను, తాం = ఆమెను, చ = మరియు, ఆశు = వెంటనే, హరేయం = అపహరిస్తాను.

- **తాత్పర్యము:**
    - "పూర్వం ఆశ్రమంలో ఇతను బాలుడు అని నా చేత నిర్లక్ష్యం చేయబడ్డాడు, కానీ ఇప్పుడు ఇక్కడ ఇతను నాకు శత్రువు అవుతున్నాడు. ఈ వధువు ఇతడిని వరించకూడదు. ఒకవేళ వరించినట్లయితే, నేను ఇతడిని చంపి, ఆమెను వెంటనే అపహరిస్తాను."
- **విశేషములు:**
    - యుధాజిత్తు సుదర్శనుడిని చంపేందుకు సిద్ధపడడం అతని క్రూరత్వాన్ని సూచిస్తుంది. తన కోరిక నెరవేరకపోతే ఎంతటి హింసకైనా తెగిస్తాడని తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 16-6

శ్రుత్వా యుధాజిద్వచనం నృపాలా హితైషిణః కేచిదుపేత్య సర్వం .

సుదర్శనం ప్రోచురథాపి ధీరః స నిర్భయో నైవ చచాల దేవి ..

- **పదవిభాగము:**
    - శ్రుత్వా, యుధాజిత్ + వచనం (యుధాజిద్వచనం), నృపాలాః, హిత + ఏషిణః (హితైషిణః), కేచిత్ + ఉపేత్య (కేచిదుపేత్య), సర్వం, సుదర్శనం, ప్రోచుః + అథ + అపి (ప్రోచురథాపి), ధీరః, సః, నిర్భయః, న + ఏవ (నైవ), చచాల, దేవి.
- **అన్వయము:**
    - హే దేవి! కేచిత్ హితైషిణః నృపాలాః యుధాజిత్ వచనం శ్రుత్వా సుదర్శనం ఉపేత్య సర్వం ప్రోచుః, అథ అపి సః ధీరః నిర్భయః నైవ చచాల.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హే దేవి = ఓ దేవీ!, హిత + ఏషిణః = శ్రేయస్సును కోరే, కేచిత్ = కొందరు, నృపాలాః = రాజులు, యుధాజిత్ + వచనం = యుధాజిత్తు మాటను, శ్రుత్వా = విని, ఉపేత్య = వచ్చి, సుదర్శనం = సుదర్శనుడికి, సర్వం = అంతా, ప్రోచుః = చెప్పారు, అథ + అపి = అయినప్పటికీ, సః = అతడు, ధీరః = ధైర్యవంతుడై, నిర్భయః = భయం లేకుండా, న + ఏవ = కదలనే లేదు, చచాల = కదిలాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ దేవీ! యుధాజిత్తు మాటలను విని కొందరు శ్రేయస్సు కోరే రాజులు సుదర్శనుడి వద్దకు వచ్చి అన్ని విషయాలు చెప్పారు. అయినప్పటికీ, ఆ ధైర్యవంతుడైన సుదర్శనుడు భయం లేకుండా, తన స్థానం నుండి కదలలేదు.
- **విశేషములు:**
    - సుదర్శనుడి అచంచలమైన ధైర్యం, భగవతిపై ఉన్న నమ్మకం ఈ శ్లోకంలో స్పష్టమవుతాయి. ఇది భగవత్కృప వల్ల మాత్రమే సాధ్యమని తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 16-7

ఏకత్ర పుత్రీ చ సుదర్శనశ్చ యుధాజిదన్యత్ర బలీ సకోపః .

తన్మధ్యగో మంక్షు నృపః సుబాహుర్బద్ధాంజలిః ప్రాహ నృపాన్ వినమ్రః ..

- **పదవిభాగము:**
    - ఏకత్ర, పుత్రీ, చ, సుదర్శనః + చ (సుదర్శనశ్చ), యుధాజిత్ + అన్యత్ర (యుధాజిదన్యత్ర), బలీ, స + కోపః (సకోపః), తత్ + మధ్యగః (తన్మధ్యగో), మంక్షు, నృపః, సుబాహుః, బద్ధ + అంజలిః (బద్ధాంజలిః), ప్రాహ, నృపాన్, వినమ్రః.
- **అన్వయము:**
    - ఏకత్ర పుత్రీ చ సుదర్శనః చ, అన్యత్ర బలీ సకోపః యుధాజిత్, తత్ మధ్యగః సుబాహుః నృపః వినమ్రః బద్ధాంజలిః మంక్షు నృపాన్ ప్రాహ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఏకత్ర = ఒక వైపు, పుత్రీ = కుమార్తె (శశికల), చ = మరియు, సుదర్శనః = సుదర్శనుడు, చ = మరియు, అన్యత్ర = మరొక వైపు, బలీ = బలవంతుడైన, స + కోపః = కోపంతో ఉన్న, యుధాజిత్ = యుధాజిత్తు, తత్ = వారి, మధ్యగః = మధ్యలో ఉన్న, సుబాహుః = సుబాహువు అనే, నృపః = రాజు, వినమ్రః = వినయంగా, బద్ధ + అంజలిః = చేతులు జోడించి, మంక్షు = వెంటనే, నృపాన్ = రాజులను ఉద్దేశించి, ప్రాహ = పలికెను.
- **తాత్పర్యము:**

  - ఒక వైపు తన కుమార్తె, సుదర్శనుడు; మరొక వైపు బలవంతుడు, కోపంతో ఉన్న యుధాజిత్తు. వారి మధ్యలో ఉన్న రాజు సుబాహువు వినయంగా, చేతులు జోడించి రాజులందరినీ ఉద్దేశించి వెంటనే ఇలా పలికాడు.

- **విశేషములు:**
  - సుబాహువు నిస్సహాయ పరిస్థితిని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. కుమార్తె ప్రేమను కాపాడుకోవాలా, లేక బలవంతుడైన యుధాజిత్తుకు భయపడి ఆమెను దూరం చేయాలా అనే సంశయంలో అతను ఉన్నాడు.

శ్లోకం 16-8

నృపా వచో మే శృణుతేహ బాలా నాయాతి పుత్రీ మమ మండపేఽత్ర .

తత్క్షమ్యతాం శ్వోఽత్ర నయామ్యహం తాం యాతాద్య వో విశ్రమమందిరాణి ..

- **పదవిభాగము:**
  - నృపాః, వచః, మే, శృణుత + ఇహ (శృణుతేహ), బాలా, న + ఆయాతి (నాయాతి), పుత్రీ, మమ, మండపే + అత్ర (మండపేఽత్ర), తత్ + క్షమ్యతాం (తత్క్షమ్యతాం), శ్వః + అత్ర (శ్వోఽత్ర), నయామి + అహం (నయామ్యహం), తాం, యాత + అద్య (యాతాద్య), వః, విశ్రమ + మందిరాణి (విశ్రమమందిరాణి).

- **అన్వయము:**
  - నృపాః! ఇహ అత్ర మండపే మమ బాలా పుత్రీ న ఆయాతి, మే వచః శృణుత. తత్ క్షమ్యతాం, అద్య వః విశ్రమమందిరాణి యాత. అహం శ్వః తాం అత్ర నయామి.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - నృపాః = ఓ రాజులారా!, ఇహ = ఇక్కడ, అత్ర = ఈ, మండపే = పందిరిలో, మమ = నా, బాలా = చిన్నదైన, పుత్రీ = కుమార్తె, న ఆయాతి = రావడం లేదు, మే = నా, వచః = మాటను, శృణుత = వినండి, తత్ = అందువల్ల, క్షమ్యతాం = క్షమించండి, అద్య = ఇప్పుడు, వః = మీ, విశ్రమ + మందిరాణి = విశ్రాంతి గృహాలకు, యాత = వెళ్ళండి, అహం = నేను, శ్వః = రేపు, తాం = ఆమెను, అత్ర = ఇక్కడకు, నయామి = తీసుకువస్తాను.

- **తాత్పర్యము:**

  - "ఓ రాజులారా! నా మాట వినండి. ఈ మండపంలో నా చిన్న కుమార్తె రావడం లేదు. అందువల్ల నన్ను క్షమించండి. దయచేసి ఇప్పుడు మీరు మీ విశ్రాంతి గృహాలకు వెళ్ళండి. నేను రేపు ఆమెను ఇక్కడికి తీసుకువస్తాను."

- **విశేషములు:**
  - సుబాహువు యుక్తితో పరిస్థితిని చక్కదిద్దడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు. వివాదం కాకుండా రాజులను వెనక్కి పంపించడానికి ఇది ఒక మార్గం.

శ్లోకం 16-9

గతేషు సర్వేషు సుదర్శనస్తు త్వాం సంస్మరన్ మాతృహితానుసారీ .

సుబాహునా తన్నిశి తేన దత్తాం వధూం యథావిధ్యుదువాహ దేవి ..

- **పదవిభాగము:**
  - గతేషు, సర్వేషు, సుదర్శనః + తు (సుదర్శనస్తు), త్వాం, సంస్మరన్, మాతృ + హిత + అనుసారీ (మాతృహితానుసారీ), సుబాహునా, తత్ + నిశి (తన్నిశి), తేన, దత్తాం, వధూం, యథా + విధి + ఉద్వహ (యథావిధ్యుద్వహ), దేవి.

- **అన్వయము:**
  - దేవి! సర్వేషు గతేషు తు సుదర్శనః త్వాం సంస్మరన్, మాతృహితానుసారీ సన్, తత్ నిశి తేన సుబాహునా దత్తాం వధూం యథావిధి ఉద్వహ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దేవి = ఓ దేవీ!, సర్వేషు = అందరూ, గతేషు = వెళ్ళిన తర్వాత, తు = అయితే, సుదర్శనః = సుదర్శనుడు, త్వాం = నిన్ను, సంస్మరన్ = స్మరిస్తూ, మాతృ + హిత + అనుసారీ = తల్లి యొక్క హితాన్ని అనుసరించినవాడై, తత్ + నిశి = ఆ రాత్రి, తేన = అతని చేత (సుబాహువు చేత), దత్తాం = ఇవ్వబడిన, వధూం = వధువును, యథా + విధి = శాస్త్రం ప్రకారం, ఉద్వహ = వివాహం చేసుకున్నాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవీ! అందరూ వెళ్లిపోయిన తర్వాత, సుదర్శనుడు నిన్ను స్మరించుకుంటూ, తన తల్లి మనోరమ కోరికను అనుసరించి, ఆ రాత్రి సుబాహువు ఇచ్చిన వధువును శాస్త్రోక్తంగా వివాహం చేసుకున్నాడు.

- **విశేషములు:**

- ఈ శ్లోకం సుదర్శనుడి భక్తి, తల్లి పట్ల గౌరవం, అలాగే దేవి సంకల్పం నెరవేరిన తీరును తెలియజేస్తుంది. స్వయంవరం కాకుండా రాత్రి వివాహం జరగడం దైవ సంకల్పాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 16-10

ప్రాతర్యుధాజిత్ప్రబలో వివాహవార్తాం నిశమ్యాత్తరుషా ససైన్యః .

సుదర్శనం మాతృవధూసమేతం యాత్రోన్ముఖం భీమరవో రురోధ ..

- **పదవిభాగము:**
  - ప్రా + అత్తరుషా + ససైన్యః (ప్రాతర్యుధాజిత్ప్రబలో), వివాహ + వార్తాం (వివాహవార్తాం), నిశమ్య + అత్త + రుషా (నిశమ్యాత్తరుషా), స + సైన్యః (ససైన్యః), సుదర్శనం, మాతృ + వధూ + సమేతం (మాతృవధూసమేతం), యాత్ర + ఉన్ముఖం (యాత్రోన్ముఖం), భీమ + రవః (భీమరవో), రురోధ.
- **అన్వయము:**
  - ప్రాతః ప్రబలః యుధాజిత్ వివాహవార్తాం నిశమ్య అత్తరుషా ససైన్యః సన్ యాత్రోన్ముఖం మాతృవధూసమేతం సుదర్శనం భీమరవః రురోధ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ప్రాతః = ఉదయం, ప్రబలః = బలవంతుడైన, యుధాజిత్ = యుధాజిత్తు, వివాహ + వార్తాం = వివాహం వార్తను, నిశమ్య = విని, అత్త + రుషా = కోపాన్ని పొందినవాడై, స + సైన్యః = సైన్యంతో కూడినవాడై, యాత్ర + ఉన్ముఖం = ప్రయాణానికి సిద్ధంగా ఉన్న, మాతృ + వధూ + సమేతం = తల్లి, భార్యతో కూడిన, సుదర్శనం = సుదర్శనుడిని, భీమ + రవః = భయంకరమైన ధ్వనితో, రురోధ = అడ్డుకున్నాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఉదయం బలవంతుడైన యుధాజిత్తు వివాహం వార్త విని కోపంతో, తన సైన్యంతో కలిసి, తన తల్లి, భార్యతో ప్రయాణానికి సిద్ధంగా ఉన్న సుదర్శనుడిని భయంకరమైన ధ్వనితో అడ్డుకున్నాడు.
- **విశేషములు:**
  - యుధాజిత్తు ఆగ్రహం, సుదర్శనుడిని అడ్డుకోవడానికి అతను చేసిన ప్రయత్నం కథను పతాక స్థాయికి చేర్చింది. ఇది దైవ సంకల్పానికి, మానవ అహంకారానికి మధ్య ఉన్న పోరాటం.

శ్లోకం 16-11

తతో రణే ఘోరతరే సుబాహుః క్లీం క్లీమితీశాని సముచ్చచార .

తత్రావిరాసీః సమరాంగణే త్వం సింహాధిరూఢా స్వజనార్తిహంత్రీ ..

- **పదవిభాగము:**
  - తతః, రణే, ఘోరతరే, సుబాహుః, క్లీం క్లీం ఇతి + ఈశాని (క్లీం క్లీమితీశాని), సముచ్చచార, తత్ర + ఆవిరాసీః (తత్రావిరాసీః), సమర + అంగణే (సమరాంగణే), త్వం, సింహ + అధిరూఢా (సింహాధిరూఢా), స్వ + జన + ఆర్తి + హంత్రీ (స్వజనార్తిహంత్రీ).
- **అన్వయము:**
  - హే ఈశాని! తతః సుబాహుః ఘోరతరే రణే "క్లీం క్లీం ఇతి" సముచ్చచార. తత్ర త్వం సింహాధిరూఢా స్వజనార్తిహంత్రీ సతీ సమరాంగణే ఆవిరాసీః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హే ఈశాని = ఓ ఈశ్వరీ!, తతః = ఆ తర్వాత, సుబాహుః = సుబాహువు, ఘోరతరే = భయంకరమైన, రణే = యుద్ధంలో, "క్లీం క్లీం" ఇతి = 'క్లీం క్లీం' అని, సముచ్చచార = పలికెను, తత్ర = ఆ యుద్ధంలో, త్వం = నీవు, సింహ + అధిరూఢా = సింహంపై కూర్చుని, స్వ + జన + ఆర్తి + హంత్రీ = తన ప్రజల బాధలను పోగొట్టేదానివై, సమర + అంగణే = యుద్ధరంగంలో, ఆవిరాసీః = ప్రత్యక్షమయ్యావు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ ఈశ్వరీ! ఆ భయంకరమైన యుద్ధంలో సుబాహుడు 'క్లీం క్లీం' అనే నీ మంత్రాన్ని పలికాడు. ఆ సమయంలో నీవు సింహాన్ని అధిరోహించి, నీ భక్తుల కష్టాలను తీర్చేదానివై యుద్ధరంగంలో ప్రత్యక్షమయ్యావు.
- **విశేషములు:**
  - ఇక్కడ కథలో ముగింపు భాగం. భక్తుడు భగవతిని స్మరిస్తే, ఆమె తప్పకుండా వచ్చి రక్షిస్తుందని ఈ శ్లోకం నిరూపిస్తుంది. సుబాహువు తన కుమార్తె భర్తను కాపాడటానికి తన ప్రాణాన్ని పణంగా పెట్టాడు.

శ్లోకం 16-12

త్వన్నామ గాయన్ కథయన్ గుణాంస్తే త్వాం పూజయంశ్చాత్ర నయామి కాలం .

స్వప్నేఽపి దృష్టా న మయా త్వమంబే కృపాం కురు త్వం మయి తే నమోఽస్తు ..

- **పదవిభాగము:**
  - త్వత్ + నామ (త్వన్నామ), గాయన్, కథయన్, గుణాన్ + తే (గుణాంస్తే), త్వాం, పూజయన్ + చ + అత్ర (పూజయంశ్చాత్ర), నయామి, కాలం, స్వప్నే + అపి (స్వప్నేఽపి), దృష్టా, న, మయా, త్వం + అంబె (త్వమంబే), కృపాం, కురు, త్వం, మయి, తే, నమః + అస్తు (నమోఽస్తు).
- **అన్వయము:**
  - అహం అత్ర తే త్వత్ నామ గాయన్, తే గుణాన్ కథయన్, త్వాం చ పూజయన్ కాలం నయామి. అంబే! మయా త్వం స్వప్నే అపి న దృష్టా. త్వం మయి కృపాం కురు, తే నమః అస్తు.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అహం = నేను, అత్ర = ఇక్కడ, తే = నీ, త్వత్ + నామ = నామాన్ని, గాయన్ = పాడుతూ, తే = నీ యొక్క, గుణాన్ = గుణాలను, కథయన్ = చెబుతూ, త్వాం = నిన్ను, చ = మరియు, పూజయన్ = పూజిస్తూ, కాలం = కాలాన్ని, నయామి = గడుపుతున్నాను, అంబే = ఓ తల్లీ!, మయా = నా చేత, త్వం = నీవు, స్వప్నే + అపి = కలలో కూడా, న = కాదు, దృష్టా = చూడబడ్డావు, త్వం = నీవు, మయి = నా యందు, కృపాం = దయను, కురు = చూపు, తే = నీకు, నమః + అస్తు = నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:**
  - (ఓ దేవీ!) నేను ఈ ప్రపంచంలో నీ నామాన్ని గానం చేస్తూ, నీ గుణాలను చెబుతూ, నిన్ను పూజిస్తూ కాలాన్ని గడుపుతున్నాను. ఓ అమ్మా! నీవు నాకు కలలో కూడా దర్శనం ఇవ్వలేదు. దయచేసి నాపై దయ చూపించు. నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం భగవతిని వేడుకునే శ్లోకం. తన భక్తి గురించి చెబుతూ, భక్తుడు తాను ఎంతో ఆరాధించినా కనీసం కలలో కూడా ఆమె దర్శనం లభించలేదని వాపోతూ దయను ప్రసాదించమని వేడుకుంటున్నాడు. ఇది భక్తి యొక్క తీవ్రతను సూచిస్తుంది.

.

---

17. సప్తదశదశకః - సుదర్శనకోసలప్రాప్తిః

అధ్యాయ సారాంశం: సుదర్శనుడు వివాహం చేసుకున్న తర్వాత, దేవి మహిమతో శత్రువులైన యుధాజిత్తు, శత్రుజిత్తులను చంపి, కోసల దేశపు రాజ్యాన్ని తిరిగి ఎలా పొందాడో ఈ అధ్యాయం వివరిస్తుంది. అలాగే సుదర్శనుడు తన గురువులైన భరద్వాజుడు, సుబాహుల ద్వారా పొందిన జ్ఞానంతో ధర్మపాలన చేయటం, చివరగా భగవతికి భక్తి మాత్రమే ముక్తికి మార్గమని చెప్పడం ఈ భాగంలోని ముఖ్యాంశాలు.

శ్లోకం 17-1

యుధాజితం శత్రుజితం చ హత్వా రణాంగణస్థా నుతిభిః ప్రసన్నా .

సుబాహుముఖ్యాననుగృహ్య భక్తాన్ సర్వేషు పశ్యత్సు తిరోదధాథ ..

- **పదవిభాగము:**
    - యుధాజితం, శత్రుజితం, చ, హత్వా, రణ + అంగణ + స్థా (రణాంగణస్థా), నుతిభిః, ప్రసన్నా, సుబాహు + ముఖ్యాన్ + అనుగృహ్య (సుబాహుముఖ్యాననుగృహ్య), భక్తాన్, సర్వేషు, పశ్యత్సు, తిరోదధాథ.
- **అన్వయము:**
    - రణాంగణస్థా (సతీ), యుధాజితం చ శత్రుజితం హత్వా, నుతిభిః ప్రసన్నా త్వం సర్వేషు పశ్యత్సు భక్తాన్ సుబాహుముఖ్యాన్ అనుగృహ్య తిరోదధాథ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - రణ + అంగణ + స్థా = యుద్ధరంగంలో ఉన్నదానివై, యుధాజితం = యుధాజిత్తును, చ = మరియు, శత్రుజితం = శత్రుజిత్తును, హత్వా = సంహరించి, నుతిభిః = స్తోత్రములచే, ప్రసన్నా = సంతోషించినదానివై, సర్వేషు = అందరూ, పశ్యత్సు = చూస్తుండగా, భక్తాన్ = భక్తులైన, సుబాహు + ముఖ్యాన్ = సుబాహువు మొదలైనవారిని, అనుగృహ్య = అనుగ్రహించి, తిరోదధాథ = అంతర్ధానమైపోయావు.
- **తాత్పర్యము:**
    - యుద్ధరంగంలో ప్రత్యక్షమై, యుధాజిత్తు, శత్రుజిత్తులను సంహరించి, స్తుతులచే సంతోషించి, అందరూ చూస్తుండగానే సుబాహువు మొదలైన భక్తులను అనుగ్రహించి, దేవి అంతర్ధానమైంది.
- **విశేషములు:**
    - భగవతి తన భక్తులను రక్షించడానికి ఎంతటి కఠిన చర్యలకైనా సిద్ధమవుతుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. ఆమె భక్తుల స్తుతులకు ప్రీతి చెందుతుందని కూడా తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 17-2

పృష్టో నృపాన్ ప్రాహ సుదర్శనస్తాన్ దృష్టా భవద్భిః ఖలు సర్వశక్తా .

యా నిర్గుణా యోగిభిరప్యదృశ్యా దృశ్యా చ భక్తైః సగుణా వినీతైః ..

- **పదవిభాగము:**
  - పృష్టః, నృపాన్, ప్రాహ, సుదర్శనః + తాన్ (సుదర్శనస్తాన్), దృష్టా, భవద్భిః, ఖలు, సర్వశక్తా, యా, నిర్గుణా, యోగిభిః + అపి + అదృశ్యా (యోగిభిరప్యదృశ్యా), దృశ్యా, చ, భక్తైః, సగుణా, వినీతైః.
- **అన్వయము:**
  - సుదర్శనః పృష్టః సన్ తాన్ నృపాన్ ప్రాహ- "భవద్భిః యా సర్వశక్తా దృష్టా, సా ఖలు నిర్గుణా (సతీ) యోగిభిః అపి అదృశ్యా, వినీతైః భక్తైః చ సగుణా దృశ్యా."
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సుదర్శనః = సుదర్శనుడు, పృష్టః = ప్రశ్నించబడినవాడై, తాన్ = ఆ, నృపాన్ = రాజులను ఉద్దేశించి, ప్రాహ = పలికెను, భవద్భిః = మీ చేత, యా = ఏ దేవి అయితే, సర్వ + శక్తా = సర్వశక్తిమంతురాలిగా, దృష్టా = చూడబడిందో, సా = ఆమె, ఖలు = నిజంగా, నిర్గుణా = గుణములు లేనిది (నిరాకారమైనది), యోగిభిః + అపి = యోగుల చేత కూడా, అదృశ్యా = చూడ శక్యం కానిది, వినీతైః = వినయంతో కూడిన, భక్తైః = భక్తుల చేత, చ = మరియు, సగుణా = సగుణురాలిగా (సాకార రూపంలో), దృశ్యా = చూడ శక్యం అవుతుంది.
- **తాత్పర్యము:**
  - రాజులు అడిగినప్పుడు సుదర్శనుడు వారితో ఇలా చెప్పాడు- "మీరు చూసిన ఆ సర్వశక్తిమంతురాలైన దేవి నిజంగా నిర్గుణమైనది, యోగుల చేత కూడా చూడ శక్యం కానిది. కానీ వినయంతో కూడిన భక్తుల చేత మాత్రం సగుణరూపంలో చూడబడుతుంది."
- **విశేషములు:**
  - ఇక్కడ సుదర్శనుడు భగవతి తత్వాన్ని వివరిస్తున్నాడు. భగవతి నిరాకారమైనప్పటికీ, భక్తుల కోసం సాకార రూపంలో ప్రత్యక్షమవుతుందని చెప్పడం భక్తి మార్గం యొక్క గొప్పతనాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 17-3

యా రాజసీదం సృజతీవ శక్తిర్యా సాత్వికీ పాలయతీవ విశ్వం .

యా తామసీ సంహరతీవ సర్వం సద్వస్తు సైవాన్యదసత్సమస్తం ..

- **పదవిభాగము:**
  - యా, రాజసీ + ఇదం (రాజసీదం), సృజతి + ఇవ (సృజతీవ), శక్తిః + యా (శక్తిర్యా), సాత్వికీ, పాలయతి + ఇవ (పాలయతీవ), విశ్వం, యా, తామసీ, సంహరతి + ఇవ (సంహరతీవ), సర్వం, సత్ + వస్తు (సద్వస్తు), సా + ఏవ + అన్యత్ + అసత్ + సమస్తం (సైవాన్యదసత్సమస్తం).
- **అన్వయము:**
  - యా శక్తిః రాజసీ (సతీ) ఇదం (విశ్వం) సృజతి ఇవ, యా సాత్వికీ (సతీ) విశ్వం పాలయతి ఇవ, యా తామసీ (సతీ) సర్వం సంహరతి ఇవ, సా ఏవ సద్వస్తు, అన్యత్ సమస్తం అసత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - యా = ఏ శక్తి అయితే, రాజసీ = రజోగుణంతో కూడి, ఇదం = ఈ (ప్రపంచాన్ని), సృజతి + ఇవ = సృష్టిస్తున్నదో, యా = ఏ శక్తి అయితే, సాత్వికీ = సత్వగుణంతో కూడి, విశ్వం = ప్రపంచాన్ని, పాలయతి + ఇవ = పాలిస్తున్నదో, యా = ఏ శక్తి అయితే, తామసీ = తమోగుణంతో కూడి, సర్వం = అన్నిటినీ, సంహరతి + ఇవ = సంహరిస్తున్నదో, సా + ఏవ = ఆమె మాత్రమే, సత్ + వస్తు = సత్యమైన వస్తువు, అన్యత్ = మిగతా, సమస్తం = అంతా, అసత్ = అసత్యమైనది.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఏ శక్తి రజోగుణంతో ఈ ప్రపంచాన్ని సృష్టిస్తున్నదో, ఏ శక్తి సత్వగుణంతో విశ్వాన్ని పాలిస్తున్నదో, ఏ శక్తి తమోగుణంతో అన్నిటినీ సంహరిస్తున్నదో, ఆమె మాత్రమే సత్యమైన వస్తువు. మిగతాదంతా అసత్యం.
- **విశేషములు:**
  - ఇక్కడ త్రిగుణాలైన సత్వ, రజో, తమో గుణాల ద్వారా దేవియే సృష్టి, స్థితి, లయ కారణమని సుదర్శనుడు వివరిస్తున్నాడు. ఇదంతా ఒకే శక్తి అని చెప్పడం ద్వారా అద్వైత భావనను తెలియజేస్తున్నాడు.

శ్లోకం 17-4

భక్తార్తిహంత్రీ కరుణామయీ సా భక్తద్రుహాం భీతికరీ ప్రకామం .

వసన్ భరద్వాజతపోవనాంతే చిరాయ మాత్రా సహ తాం భజేఽహం ..

- **పదవిభాగము:**
    - భక్త + ఆర్తి + హంత్రీ (భక్తార్తిహంత్రీ), కరుణామయీ, సా, భక్త + ద్రుహాం (భక్తద్రుహాం), భీతి + కరీ (భీతికరీ), ప్రకామం, వసన్, భరద్వాజ + తపోవన + అంతే (భరద్వాజతపోవనాంతే), చిరాయ, మాత్రా, సహ, తాం, భజే + అహం (భజేఽహం).
- **అన్వయము:**
    - సా భక్తార్తిహంత్రీ, కరుణామయీ, ప్రకామం భక్తద్రుహాం భీతికరీ (అస్తి). అహం భరద్వాజతపోవనాంతే మాత్రా సహ వసన్ చిరాయ తాం భజే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సా = ఆమె, భక్త + ఆర్తి + హంత్రీ = భక్తుల బాధలను నాశనం చేసేది, కరుణామయీ = కరుణతో నిండినది, ప్రకామం = చాలా ఎక్కువగా, భక్త + ద్రుహాం = భక్తులకు ద్రోహం చేసేవారికి, భీతి + కరీ = భయాన్ని కలిగించేది, అహం = నేను, భరద్వాజ + తపోవన + అంతే = భరద్వాజ ముని తపోవనం లోపల, మాత్రా = తల్లితో, సహ = కలిసి, వసన్ = నివసిస్తూ, చిరాయ = చాలా కాలం, తాం = ఆమెను, భజే = భజిస్తాను.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ దేవి భక్తుల బాధలను నాశనం చేసేది, కరుణతో నిండినది, మరియు భక్తులకు ద్రోహం చేసేవారికి ఎక్కువగా భయాన్ని కలిగించేది. నేను నా తల్లితో కలిసి భరద్వాజ మహర్షి తపోవనంలో నివసించినంత కాలం ఆమెను భజించాను.
- **విశేషములు:**
    - సుదర్శనుడు దేవి యొక్క రెండు విరుద్ధమైన స్వభావాలను వివరిస్తున్నాడు - భక్తులకు కరుణ, ద్రోహులకు భయం. ఇది దేవి యొక్క సమగ్ర స్వరూపాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 17-5

తామేవ భక్త్యా భజతేహ భుక్తిముక్తిప్రదామస్తు శుభం సదా వః .

శ్రుత్వేదమానమ్రముఖాస్తథేతి సమ్మంత్ర్య భూపాశ్చ తతో నివృత్తాః ..

- **పదవిభాగము:**

- తాం + ఏవ (తామేవ), భక్త్యా, భజత + ఇహ (భజతేహ), భుక్తి + ముక్తి + ప్రదాం (భుక్తిముక్తిప్రదాం), అస్తు, శుభం, సదా, వః, శ్రుత్వా + ఇదం + ఆనమ్ర + ముఖాః (శ్రుత్వేదమానమ్రముఖాస్తథేతి), తథా + ఇతి, సమ్మంత్ర్య, భూపాః + చ (భూపాశ్చ), తతః, నివృత్తాః.

- **అన్వయము:**
    - ఇహ భుక్తిముక్తిప్రదాం తాం ఏవ భక్త్యా భజత. వః సదా శుభం అస్తు ఇతి. ఇదం శ్రుత్వా ఆనమ్రముఖాః సమ్మంత్ర్య చ తతః భూపాః తథా ఇతి నివృత్తాః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఇహ = ఈ లోకంలో, భుక్తి + ముక్తి + ప్రదాం = భోగాలను మరియు మోక్షాన్ని ఇచ్చే, తాం = ఆమెను, ఏవ = మాత్రమే, భక్త్యా = భక్తితో, భజత = భజించండి, వః = మీకు, సదా = ఎల్లప్పుడూ, శుభం = శుభం, అస్తు = కలుగుగాక, ఇతి = అని, ఇదం = ఈ మాటను, శ్రుత్వా = విని, ఆనమ్ర + ముఖాః = వినయంతో తలవంచుకున్న ముఖాలు గలవారై, తథా + ఇతి = అలాగే అని, సమ్మంత్ర్య = ఆలోచించి, చ = మరియు, తతః = అక్కడ నుండి, భూపాః = రాజులు, నివృత్తాః = వెళ్ళిపోయారు.

- **తాత్పర్యము:**
    - "ఈ లోకంలో భోగాలను, మోక్షాన్ని ఇచ్చే ఆ దేవిని మాత్రమే భక్తితో భజించండి. మీకు ఎల్లప్పుడూ శుభం కలుగుగాక!" ఈ మాటలను విని, వినయంతో తలవంచుకున్న రాజులు "అలాగే" అని తమలో తాము చెప్పుకుని అక్కడి నుండి వెళ్ళిపోయారు.

- **విశేషములు:**
    - భక్తి వల్ల కలిగే ప్రయోజనాలు - భోగాలు, మోక్షం - రెండూ దేవి ద్వారా లభిస్తాయని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. సుదర్శనుడి మాటలు రాజులలో మార్పును తెచ్చాయని, వారు దేవి పట్ల గౌరవం పెంచుకున్నారని తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 17-6

సుదర్శనో మాతృవధూసమేతః సుబాహుమాపృచ్ఛ్య రథాధిరూఢః .

పురీమయోధ్యాం ప్రవిశన్ పురేవ సీతాపతిస్తోషయతి స్మ సర్వాన్ ..

- **పదవిభాగము:**

- సుదర్శనః, మాతృ + వధూ + సమేతః (మాతృవధూసమేతః), సుబాహుం + ఆపృచ్ఛ్య (సుబాహుమాపృచ్ఛ్య), రథ + అధిరూఢః (రథాధిరూఢః), పురీం + అయోధ్యాం (పురీమయోధ్యాం), ప్రవిశన్, పురా + ఇవ (పురేవ), సీతా + పతిః (సీతాపతిః), తోషయతి + స్మ, సర్వాన్.

- **అన్వయము:**
  - సుదర్శనః మాతృవధూసమేతః సన్ సుబాహుం ఆపృచ్ఛ్య రథాధిరూఢః, పురీం అయోధ్యాం ప్రవిశన్, పురా సీతాపతిః ఇవ సర్వాన్ తోషయతి స్మ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సుదర్శనః = సుదర్శనుడు, మాతృ + వధూ + సమేతః = తల్లి మరియు భార్యతో కలిసి, సుబాహుం = సుబాహువును, ఆపృచ్ఛ్య = అనుమతి తీసుకుని, రథ + అధిరూఢః = రథం ఎక్కినవాడై, పురీం + అయోధ్యాం = అయోధ్య నగరంలోకి, ప్రవిశన్ = ప్రవేశిస్తూ, పురా = పూర్వం, సీతా + పతిః = సీత భర్త (శ్రీరాముడు), ఇవ = వలె, సర్వాన్ = అందరినీ, తోషయతి + స్మ = సంతోషపరిచాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - సుదర్శనుడు తన తల్లి, భార్యతో కలిసి సుబాహువు నుండి అనుమతి తీసుకుని రథంపై అయోధ్య నగరంలోకి ప్రవేశిస్తూ, పూర్వం శ్రీరాముడు సీతతో కలిసి వచ్చినట్లుగానే ప్రజలందరినీ సంతోషపరిచాడు.

- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం సుదర్శనుడి విజయాన్ని, అతని రాజ్యాధికారాన్ని సూచిస్తుంది. అతడిని శ్రీరాముడితో పోల్చడం ద్వారా అతని వ్యక్తిత్వం, ధర్మనిష్ఠ ఇంకా ఉన్నతమైనవని చెప్పబడింది.

శ్లోకం 17-7

లీలావతీం ప్రాప్య విమాతరం చ నత్వా విషణ్ణాం హతపుత్రతాతాం .

సదుక్తిభిః కర్మగతీః ప్రబోధ్య స సాంత్వయామాస మహేశి భక్తః ..

- **పదవిభాగము:**
  - లీలావతీం, ప్రాప్య, విమాతరం, చ, నత్వా, విషణ్ణాం, హత + పుత్ర + తాతాం (హతపుత్రతాతాం), సత్ + ఉక్తిభిః (సదుక్తిభిః), కర్మ + గతీః (కర్మగతీః), ప్రబోధ్య, సః, సాంత్వయామాస, మహేశి, భక్తః.

- **అన్వయము:**

- మహేశి! సః భక్తః లీలావతీం విమాతరం చ ప్రాప్య, హతపుత్రతాతాం విషణ్ణాం (తాం) నత్వా, సదుక్తిభిః కర్మగతీః ప్రబోధ్య సాంత్వయామాస.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - మహేశి = ఓ మహేశ్వరీ!, సః = ఆ, భక్తః = భక్తుడైన సుదర్శనుడు, లీలావతీం = లీలావతిని, విమాతరం = సవతి తల్లిని, చ = మరియు, ప్రాప్య = చేరి, హత + పుత్ర + తాతాం = కుమారుడిని, తండ్రిని కోల్పోయి, విషణ్ణాం = దుఃఖితురాలిగా ఉన్న ఆమెకు, నత్వా = నమస్కరించి, సత్ + ఉక్తిభిః = మంచి మాటలతో, కర్మ + గతీః = కర్మల గతులను, ప్రబోధ్య = వివేచన కలిగించి, సాంత్వయామాస = ఓదార్చెను.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ మహేశ్వరీ! ఆ భక్తుడైన సుదర్శనుడు, తన సవతి తల్లి లీలావతి వద్దకు వెళ్లి, కుమారుడిని, తండ్రిని కోల్పోయి దుఃఖంలో ఉన్న ఆమెకు నమస్కరించి, కర్మల యొక్క గతులను వివేచన కలిగించే మంచి మాటలతో ఆమెను ఓదార్చెను.

- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం సుదర్శనుడి గొప్ప వ్యక్తిత్వాన్ని తెలియజేస్తుంది. తన శత్రువు కుమారుడి తల్లిని కూడా తన తల్లిగా భావించి ఓదార్చడం అతని ధర్మగుణానికి నిదర్శనం.

శ్లోకం 17-8

జనేషు పశ్యత్సు సుదర్శనోఽత్ర త్వాం పూజయిత్వా గురుణాఽభిషిక్తః .

రాజ్యే త్వదీయం గృహమాశు కృత్వా పూజావిధానాది చ సంవ్యధత్త ..

- **పదవిభాగము:**
  - జనేషు, పశ్యత్సు, సుదర్శనః + అత్ర (సుదర్శనోఽత్ర), త్వాం, పూజయిత్వా, గురుణా + అభిషిక్తః (గురుణాఽభిషిక్తః), రాజ్యే, త్వదీయం, గృహం + ఆశు (గృహమాశు), కృత్వా, పూజా + విధాన + ఆది (పూజావిధానాది), చ, సంవ్యధత్త.

- **అన్వయము:**
  - అత్ర జనేషు పశ్యత్సు సుదర్శనః త్వాం పూజయిత్వా గురుణా రాజ్యే అభిషిక్తః. ఆశు త్వదీయం గృహం కృత్వా చ పూజావిధానాది సంవ్యధత్త.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అత్ర = ఇక్కడ, జనేషు = ప్రజలు, పశ్యత్సు = చూస్తుండగా, సుదర్శనః = సుదర్శనుడు, త్వాం = నిన్ను, పూజయిత్వా = పూజించి, గురుణా = గురువు (వసిష్ఠుడు) చేత, రాజ్యే = రాజ్యంలో, అభిషిక్తః = పట్టాభిషేకం చేయబడ్డాడు, ఆశు = వెంటనే, త్వదీయం = నీ యొక్క, గృహం = ఆలయాన్ని, కృత్వా = నిర్మించి, చ = మరియు, పూజా + విధాన + ఆది = పూజా విధానాలను మొదలుపెట్టి, సంవృధత్త = వృద్ధి చెందెను.
- **తాత్పర్యము:**
  - ప్రజలు చూస్తుండగా, సుదర్శనుడు నిన్ను పూజించి, గురువుచేత రాజ్యాభిషేకం చేయబడ్డాడు. వెంటనే నీ ఆలయాన్ని నిర్మించి, పూజా విధానాలను మొదలుపెట్టి, రాజ్యంతో పాటు వృద్ధి చెందాడు.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం సుదర్శనుడు భక్తితో తన పాలనను ఎలా మొదలుపెట్టాడో తెలియజేస్తుంది. దైవాన్ని మొదటిగా పూజించి, ఆమె ఆలయాన్ని నిర్మించడం అతని భక్తికి, కృతజ్ఞతకు నిదర్శనం.

శ్లోకం 17-9

తస్మిన్ నృపే త్వత్సదనాని కృత్వా జనాః ప్రతిగ్రామమపూజయంస్త్వాం .

కాశ్యాం సుబాహుశ్చ తథాఽకరోత్తే సర్వత్ర పేతుః కరుణాకటాక్షాః ..

- **పదవిభాగము:**
  - తస్మిన్, నృపే, త్వత్ + సదనాని (త్వత్సదనాని), కృత్వా, జనాః, ప్రతిగ్రామం + అపూజయన్ + త్వాం (ప్రతిగ్రామమపూజయంస్త్వాం), కాశ్యాం, సుబాహుః + చ (సుబాహుశ్చ), తథా + అకరోత్ + తే (తథాఽకరోత్తే), సర్వత్ర, పేతుః, కరుణా + కటాక్షాః.
- **అన్వయము:**
  - తస్మిన్ నృపే (సతి) జనాః ప్రతిగ్రామం త్వత్ సదనాని కృత్వా త్వాం అపూజయన్. కాశ్యాం చ సుబాహుః తథా అకరోత్. తే కరుణాకటాక్షాః సర్వత్ర పేతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తస్మిన్ = ఆ, నృపే = రాజు (సుదర్శనుడు) ఉన్నప్పుడు, జనాః = ప్రజలు, ప్రతి + గ్రామం = ప్రతి గ్రామంలో, త్వత్ + సదనాని = నీ యొక్క ఆలయాలను, కృత్వా = నిర్మించి, త్వాం = నిన్ను, అపూజయన్ =

పూజించారు, కాశ్యాం = కాశీలో, సుబాహుః = సుబాహువు, చ = కూడా, తథా = అలాగే, అకరోత్ = చేసెను, తే = నీ యొక్క, కరుణా + కటాక్షాః = దయ గల చూపులు, సర్వత్ర = అన్ని చోట్లా, పేతుః = పడ్డాయి.

- **తాత్పర్యము:**
    - సుదర్శనుడు రాజుగా ఉన్నప్పుడు, ప్రజలు ప్రతి గ్రామంలో నీ ఆలయాలను నిర్మించి నిన్ను పూజించారు. కాశీలో సుబాహుడు కూడా అలాగే చేశాడు. నీ కరుణా కటాక్షాలు అన్నిచోట్లా పడ్డాయి.
- **విశేషములు:**
    - ఒక ధర్మనిష్ఠ గల రాజు వల్ల ప్రజలలో కూడా దైవభక్తి ఎలా వృద్ధి చెందిందో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. దేవి కటాక్షం అందరిపై పడిందని చెప్పడం ఆమె సర్వవ్యాపకత్వాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 17-10

న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన న యోగసాంఖ్యాదివిచింతయా చ .

న చ వ్రతేనాపి సుఖానుభూతిర్భక్త్యైవ మర్త్యః సుఖమేతి మాతః ..

- **పదవిభాగము:**
    - న, కర్మణా, న, ప్రజయా, ధనేన, న, యోగ + సాంఖ్య + ఆది + విచింతయా (యోగసాంఖ్యాదివిచింతయా), చ, న, చ, వ్రతేన + అపి (వ్రతేనాపి), సుఖ + అనుభూతిః (సుఖానుభూతిః), భక్త్యా + ఏవ (భక్త్యైవ), మర్త్యః, సుఖం + ఏతి (సుఖమేతి), మాతః.
- **అన్వయము:**
    - హే మాతః! మర్త్యః కర్మణా, ప్రజయా, ధనేన, యోగసాంఖ్యాదివిచింతయా చ న, వ్రతేన అపి న సుఖానుభూతిం ఏతి. భక్త్యా ఏవ సుఖం ఏతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హే మాతః = ఓ తల్లీ!, మర్త్యః = మనిషి, కర్మణా = కర్మల వల్ల, న = కాదు, ప్రజయా = సంతానం వల్ల, న = కాదు, ధనేన = ధనం వల్ల, న = కాదు, యోగ + సాంఖ్య + ఆది + విచింతయా = యోగం, సాంఖ్యం మొదలైన వాటిని ఆలోచించడం వల్ల, చ = కూడా, న = కాదు, వ్రతేన + అపి = వ్రతాల వల్ల కూడా, న = కాదు, సుఖ + అనుభూతిః = సుఖాన్ని అనుభవించడం, ఏతి = పొందుతాడు, భక్త్యా + ఏవ = భక్తితో మాత్రమే, సుఖం = సుఖాన్ని, ఏతి = పొందుతాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ తల్లీ! మనిషి కర్మల వల్ల, సంతానం వల్ల, ధనం వల్ల, యోగం, సాంఖ్యం మొదలైన వాటి గురించి ఆలోచించడం వల్ల, వ్రతాల వల్ల కూడా సుఖాన్ని పొందలేడు. భక్తితో మాత్రమే సుఖాన్ని పొందుతాడు.
- **విశేషములు:**
  - భక్తి యొక్క గొప్పతనం ఈ శ్లోకంలో తెలియజేయబడింది. ఇతర మార్గాలన్నీ అసంపూర్ణమని, భక్తి ఒక్కటే సకల సౌఖ్యాలను, మోక్షాన్ని ఇస్తుందని చెప్పబడింది.

శ్లోకం 17-11

నాహం సుబాహుశ్చ సుదర్శనశ్చ న మే భరద్వాజమునిః శరణ్యః .

గురుః సుహృద్బంధురపి త్వమేవ మహేశ్వరి త్వాం సతతం నమామి ..

- **పదవిభాగము:**
  - న, అహం, సుబాహుః + చ, సుదర్శనః + చ, న, మే, భరద్వాజ + మునిః, శరణ్యః, గురుః, సుహృత్ + బంధుః + అపి (సుహృద్బంధురపి), త్వం + ఏవ (త్వమేవ), మహేశ్వరి, త్వాం, సతతం, నమామి.
- **అన్వయము:**
  - మహేశ్వరి! అహం సుబాహుః చ సుదర్శనః చ న, మే భరద్వాజమునిః చ శరణ్యః న. గురుః సుహృత్ బంధుః అపి త్వం ఏవ. త్వాం సతతం నమామి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - మహేశ్వరి = ఓ మహేశ్వరీ!, అహం = నేను, సుబాహుః = సుబాహువు, చ = మరియు, సుదర్శనః = సుదర్శనుడు, చ = కూడా, న = కాదు, మే = నాకు, భరద్వాజ + మునిః = భరద్వాజ ముని, చ = కూడా, శరణ్యః = శరణు ఇవ్వదగినవాడు, న = కాదు, గురుః = గురువు, సుహృత్ = స్నేహితుడు, బంధుః = బంధువు, అపి = కూడా, త్వం = నీవు, ఏవ = మాత్రమే, త్వాం = నిన్ను, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, నమామి = నమస్కరిస్తాను.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ మహేశ్వరీ! నేను సుబాహువును కాదు, సుదర్శనుడిని కాదు, నాకు భరద్వాజ మహర్షి కూడా శరణ్యుడు కాదు. గురువు, స్నేహితుడు, బంధువు కూడా నీవు మాత్రమే. నిన్ను ఎల్లప్పుడూ నమస్కరిస్తున్నాను.

- **విశేషములు:**
  - ఇది మరొక భక్తి శ్లోకం. సుదర్శనుడి కథను ఉదాహరణగా తీసుకుని, భక్తుడు తనను తాను సుదర్శనుడితో పోల్చుకోకుండా, తన నిజమైన గురువు, శరణ్యుడు కేవలం భగవతియే అని చెబుతున్నాడు.

---

18. అష్టాదశదశకః - రామకథా

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం రామాయణంలోని కొన్ని ముఖ్య సంఘటనలను దేవి మహిమతో ముడిపెట్టి వివరిస్తుంది. సీతను రావణుడు అపహరించిన తర్వాత రాముడు దుఃఖంలో ఉన్నప్పుడు నారదుడు వచ్చి, రాముడు అవతార పురుషుడని, రావణుడిని సంహరించడానికి దేవి సహాయం పొందాలని సూచించాడు. దీనికి కారణమైన వేదవతి చరిత్రను వివరించి, చివరగా రాముడు దేవిని ఆరాధించి శక్తిని పొంది రావణుడిని సంహరించిన కథ చెప్పబడింది.

శ్లోకం 18-1

సూర్యాన్వయే దాశరథీ రమేశో రామాభిధోఽభూద్భరతోఽథ జాతః .

జ్యేష్ఠానువర్తీ ఖలు లక్ష్మణశ్చ శత్రుఘ్ననామాఽపి జగద్విధాత్రి ..

- **పదవిభాగము:**
  - సూర్య + అన్వయే (సూర్యాన్వయే), దాశరథీ, రామ + అభిధః (రామాభిధో), అభూత్, భరతః + అథ (భరతోఽథ), జాతః, జ్యేష్ఠ + అనువర్తీ (జ్యేష్ఠానువర్తీ), ఖలు, లక్ష్మణః + చ (లక్ష్మణశ్చ), శత్రుఘ్న + నామా + అపి (శత్రుఘ్ననామాఽపి), జగత్ + విధాత్రి.
- **అన్వయము:**
  - హే జగద్విధాత్రి! సూర్యాన్వయే దాశరథీ రామ అభిధః రమేశః అభూత్, అథ భరతః జాతః. లక్ష్మణః చ జ్యేష్ఠ అనువర్తీ అభూత్. శత్రుఘ్ననామా అపి (జాతః).
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హే జగత్ + విధాత్రి = ఓ జగత్తును సృష్టించే దేవీ!, సూర్య + అన్వయే = సూర్య వంశంలో, దాశరథీ = దశరథుని కుమారుడైన, రామ + అభిధః = రాముడు అనే పేరుతో, రమేశః = రమకు (లక్ష్మికి) భర్త అయిన విష్ణువు, అభూత్ = అయ్యాడు, అథ = ఆ తర్వాత, భరతః = భరతుడు, జాతః = పుట్టాడు, జ్యేష్ఠ +

అనువర్తీ = అన్నను అనుసరించినవాడైన, లక్ష్మణః = లక్ష్మణుడు, చ = మరియు, శత్రుఘ్న + నామా = శత్రుఘ్నుడు అనే పేరు గలవాడు, అపి = కూడా, (జాతః) = పుట్టారు.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ జగత్తును సృష్టించే దేవీ! సూర్య వంశంలో దశరథుని కుమారులైన శ్రీరాముడు, ఆ తర్వాత భరతుడు, అన్నను అనుసరించిన లక్ష్మణుడు మరియు శత్రుఘ్నుడు అనేవారు జన్మించారు.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం రామాయణ కథా వృత్తాంతానికి నాంది పలుకుతుంది. విష్ణువు శ్రీరాముడిగా అవతరించిన విషయాన్ని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 18-2

విమాతృవాక్యోజ్ఝితరాజ్యభోగో రామః ససీతః సహలక్ష్మణశ్చ .

చరన్ జటావల్కలవానరణ్యే గోదావరీతీరమవాప దేవి ..

- **పదవిభాగము:**
  - విమాతృ + వాక్య + ఉజ్ఝిత + రాజ్య + భోగః (విమాతృవాక్యోజ్ఝితరాజ్యభోగో), రామః, స + సీతః (ససీతః), సహ + లక్ష్మణః + చ (సహలక్ష్మణశ్చ), చరన్, జటా + వల్కల + వాన్ + అరణ్యే (జటావల్కలవానరణ్యే), గోదావరీ + తీరం + అవాప (గోదావరీతీరమవాప), దేవి.
- **అన్వయము:**
  - హే దేవి! విమాతృవాక్యోజ్ఝితరాజ్యభోగః రామః ససీతః సహలక్ష్మణః చ, జటావల్కలవాన్ అరణ్యే చరన్ గోదావరీతీరం అవాప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హే దేవి = ఓ దేవీ!, విమాతృ + వాక్య + ఉజ్ఝిత + రాజ్య + భోగః = సవతి తల్లి మాటల వల్ల విడిచిపెట్టబడిన రాజ్యభోగాలు గల, రామః = రాముడు, స + సీతః = సీతతో కూడినవాడై, సహ + లక్ష్మణః = లక్ష్మణుడితో కలిసి, చ = మరియు, జటా + వల్కల + వాన్ = జడలు, నార చీరలు ధరించినవాడై, అరణ్యే = అడవిలో, చరన్ = తిరుగుతూ, గోదావరీ + తీరం = గోదావరి నది ఒడ్డును, అవాప = చేరుకున్నాడు.
- **తాత్పర్యము:**

- ఓ దేవీ! సవతి తల్లి మాటల వల్ల రాజ్యభోగాలను వదిలివేసిన రాముడు, సీత, లక్ష్మణులతో కలిసి, జడలు, నార చీరలు ధరించి అడవిలో తిరుగుతూ గోదావరి నది ఒడ్డుకు చేరుకున్నాడు.

- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం రాముడి వనవాసాన్ని సూక్ష్మంగా వర్ణిస్తుంది. రామాయణంలోని ఈ ముఖ్య సంఘటన దైవ సంకల్పం యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 18-3

తం వంచయన్ రావణ ఏత్య మాయీ జహార సీతాం యతిరూపధారీ .

రామస్య పత్నీవిరహాతురస్య శ్రుత్వా విలాపం వనమప్యరోదీత్ ..

- **పదవిభాగము:**
  - తం, వంచయన్, రావణః, ఏత్య, మాయీ, జహార, సీతాం, యతి + రూప + ధారీ (యతిరూపధారీ), రామస్య, పత్నీ + విరహ + ఆతురస్య (పత్నీవిరహాతురస్య), శ్రుత్వా, విలాపం, వనం + అపి + అరోదీత్ (వనమప్యరోదీత్).

- **అన్వయము:**
  - మాయీ రావణః తం వంచయన్ యతిరూపధారీ సన్ ఏత్య సీతాం జహార. పత్నీవిరహాతురస్య రామస్య విలాపం శ్రుత్వా వనం అపి అరోదీత్.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - మాయీ = మాయగల, రావణః = రావణుడు, తం = అతడిని (రాముడిని), వంచయన్ = మోసగించి, యతి + రూప + ధారీ = సన్యాసి వేషం ధరించినవాడై, ఏత్య = వచ్చి, సీతాం = సీతను, జహార = అపహరించాడు, పత్నీ + విరహ + ఆతురస్య = భార్య ఎడబాటు వల్ల దుఃఖించిన, రామస్య = రాముడి యొక్క, విలాపం = ఏడుపును, శ్రుత్వా = విని, వనం = అడవి, అపి = కూడా, అరోదీత్ = ఏడ్చింది.

- **తాత్పర్యము:**
  - మాయ గల రావణుడు రాముడిని మోసగించి, సన్యాసి వేషం ధరించి వచ్చి సీతను అపహరించాడు. భార్య ఎడబాటు వల్ల దుఃఖంతో ఉన్న రాముడి ఏడుపును విని అడవి కూడా ఏడ్చింది.

- **విశేషములు:**

- ఇది రామాయణంలోని అత్యంత విషాదకరమైన ఘట్టం. రాముడి విరహ వేదనను వర్ణించడానికి 'వనమప్యరోదీత్' (అడవి కూడా ఏడ్చింది) అనే పదం కవి యొక్క అద్భుతమైన భావ వ్యక్తీకరణ.

శ్లోకం 18-4

శ్రీనారదోఽభ్యేత్య జగాద రామం కిం రోదిషి ప్రాకృతమర్త్యతుల్యః .

త్వం రావణం హంతుమిహావతీర్ణో హరిః కథం విస్మరసీదమార్య ..

- **పదవిభాగము:**
  - శ్రీనారదః + అభ్యేత్య (శ్రీనారదోఽభ్యేత్య), జగాద, రామం, కిం, రోదిషి, ప్రాకృత + మర్త్య + తుల్యః (ప్రాకృతమర్త్యతుల్యః), త్వం, రావణం, హంతుం + ఇహ + అవతీర్ణః (హంతుమిహావతీర్ణో), హరిః, కథం, విస్మరసి + ఇదం + ఆర్య (విస్మరసీదమార్య).
- **అన్వయము:**
  - శ్రీనారదః అభ్యేత్య రామం జగాద- "త్వం ప్రాకృతమర్త్యతుల్యః కిం రోదిషి? త్వం రావణం హంతుం ఇహ అవతీర్ణః హరిః అసి. ఆర్య, ఇదం కథం విస్మరసి?"
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - శ్రీనారదః = శ్రీ నారదుడు, అభ్యేత్య = వచ్చి, రామం = రాముడితో, జగాద = పలికెను, త్వం = నీవు, ప్రాకృత + మర్త్య + తుల్యః = సాధారణ మనిషిలా, కిం = ఎందుకు, రోదిషి = ఏడుస్తున్నావు?, త్వం = నీవు, రావణం = రావణుడిని, హంతుం = చంపడానికి, ఇహ = ఈ లోకంలో, అవతీర్ణః = అవతరించిన, హరిః = విష్ణువు, ఆర్య = ఓ ఆర్యుడా!, ఇదం = ఈ విషయాన్ని, కథం = ఎందుకు, విస్మరసి = మర్చిపోతున్నావు?
- **తాత్పర్యము:**
  - శ్రీ నారదుడు రాముడి వద్దకు వచ్చి, "నీవు ఒక సాధారణ మనిషిలా ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు? నీవు రావణుడిని సంహరించడానికి అవతరించిన విష్ణువువి. ఓ ఆర్యుడా! ఈ విషయాన్ని ఎలా మర్చిపోయావు?" అని పలికెను.
- **విశేషములు:**
  - రాముడు నారాయణ స్వరూపమని, సీత లక్ష్మీ స్వరూపమని నారదుడు గుర్తు చేస్తున్నాడు. ఇది దైవ లీల యొక్క రహస్యాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 18-5

కృతే యుగే వేదవతీతి కన్యా హరిం శ్రుతిజ్ఞా పతిమాప్తుమైచ్ఛత్ .

సా పుష్కరద్వీపగతా తదర్థమేకాకినీ తీవ్రతపశ్చకార ..

- **పదవిభాగము:**
    - కృతే, యుగే, వేదవతీ + ఇతి (వేదవతీతి), కన్యా, హరిం, శ్రుతిజ్ఞా, పతిం + ఆప్తుం + ఐచ్ఛత్ (పతిమాప్తుమైచ్ఛత్), సా, పుష్కర + ద్వీప + గతా (పుష్కరద్వీపగతా), తత్ + అర్థం + ఏకాకినీ (తదర్థమేకాకినీ), తీవ్ర + తపః + చకార (తీవ్రతపశ్చకార).
- **అన్వయము:**
    - కృతే యుగే శ్రుతిజ్ఞా వేదవతీ ఇతి కన్యా హరిం పతిం ఆప్తుం ఐచ్ఛత్. సా తదర్థం ఏకాకినీ పుష్కరద్వీపగతా సతీ తీవ్రతపః చకార.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కృతే = కృత, యుగే = యుగంలో, వేదవతీ = వేదవతి, ఇతి = అని, కన్యా = ఒక కన్య, హరిం = విష్ణువును, శ్రుతిజ్ఞా = వేదాలను తెలిసినదై, పతిం = భర్తగా, ఆప్తుం = పొందడానికి, ఐచ్ఛత్ = కోరుకుంది, సా = ఆమె, తత్ + అర్థం = దాని కొరకు, ఏకాకినీ = ఒంటరిగా, పుష్కర + ద్వీప + గతా = పుష్కర ద్వీపానికి వెళ్ళినదై, తీవ్ర + తపః = తీవ్రమైన తపస్సు, చకార = చేసెను.
- **తాత్పర్యము:**
    - కృతయుగంలో వేదాలు తెలిసిన వేదవతి అనే కన్య విష్ణువును భర్తగా పొందాలని కోరుకుంది. ఆమె దాని కోసం ఒంటరిగా పుష్కర ద్వీపానికి వెళ్లి తీవ్రమైన తపస్సు చేసింది.
- **విశేషములు:**
    - సీత యొక్క పూర్వజన్మ వృత్తాంతం ఇక్కడ వివరించబడింది. వేదవతి తపస్సు, ఆమె కోరిక దేవి సంకల్పానికి ఎలా ముడిపడి ఉందో తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 18-6

శ్రుతా తయాఽభూదశరీరివాక్ తే హరిః పతిర్భావిని జన్మని స్యాత్ .

నిశమ్య తద్ధృష్టమనాస్తథైవ కృత్వా తపస్తత్ర నినాయ కాలం ..

- **పదవిభాగము:**
    - శ్రుతా, తయా + అభూత్ + అశరీరి + వాక్ (తయాऽభూదశరీరివాక్), తే, హరిః, పతిః + భావిని (పతిర్భావిని), జన్మని, స్యాత్, నిశమ్య, తత్ + హృష్ట + మనాః (తద్ధృష్టమనాస్తథైవ), తథా + ఏవ, కృత్వా, తపః + తత్ర (తపస్తత్ర), నినాయ, కాలం.
- **అన్వయము:**
    - తయా "హే భావిని! తే హరిః పతిః భావి జన్మని స్యాత్" ఇతి అశరీరి వాక్ శ్రుతా అభూత్. తత్ నిశమ్య హృష్టమనాః తథా ఏవ తపః కృత్వా తత్ర కాలం నినాయ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తయా = ఆమెకు, హే భావిని = ఓ భవిష్యత్తులో శుభం పొందబోయేదానా!, తే = నీకు, హరిః = విష్ణువు, పతిః = భర్తగా, భావిని = భవిష్యత్తు, జన్మని = జన్మలో, స్యాత్ = అవుతాడు, ఇతి = అని, అశరీరి = శరీరము లేని, వాక్ = మాట, శ్రుతా = వినబడింది, అభూత్ = అయ్యింది, తత్ = అది, నిశమ్య = విని, హృష్ట + మనాః = సంతోషించిన మనసు గలదై, తథా + ఏవ = అలాగే, తపః = తపస్సును, కృత్వా = చేసి, తత్ర = అక్కడ, కాలం = కాలాన్ని, నినాయ = గడిపింది.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆమెకు "ఓ భవిష్యత్తులో శుభం పొందబోయేదానా! నీవు వచ్చే జన్మలో విష్ణువును భర్తగా పొందుతావు" అని ఒక అశరీర వాణి వినిపించింది. అది విని సంతోషించిన ఆమె అలాగే తపస్సు చేస్తూ అక్కడే కాలాన్ని గడిపింది.
- **విశేషములు:**
    - దైవ వాక్కుపై వేదవతికి ఉన్న నమ్మకం, అలాగే ఆమె నిశ్చయం ఈ శ్లోకంలో వ్యక్తమవుతాయి.

శ్లోకం 18-7

తాం రావణః కామశరార్దితః సంశ్చకర్ష సా చ స్తవనేన దేవీం .

ప్రసాద్య కోపారుణలోచనాభ్యాం నిరీక్ష్య తం నిశ్చలమాతతాన ..

- **పదవిభాగము:**

  - తాం, రావణః, కామశర + అర్దితః + సన్ (కామశరార్దితః సంశ్చకర్ష), చకర్ష, సా, చ, స్తవనేన, దేవీం, ప్రసాద్య, కోప + అరుణ + లోచనాభ్యాం (కోపారుణలోచనాభ్యాం), నిరీక్ష్య, తం, నిశ్చలం + ఆతతాన (నిశ్చలమాతతాన).
- **అన్వయము:**
  - కామశరార్దితః రావణః తాం చకర్ష. సా చ దేవీం స్తవనేన ప్రసాద్య కోపారుణలోచనాభ్యాం తం నిరీక్ష్య నిశ్చలం ఆతతాన.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - కామ + శర + అర్దితః = మన్మథుని బాణాలచే బాధించబడిన, రావణః = రావణుడు, తాం = ఆమెను (వేదవతిని), చకర్ష = పట్టుకున్నాడు, సా = ఆమె, చ = అయితే, స్తవనేన = స్తోత్రములచే, దేవీం = దేవిని, ప్రసాద్య = సంతోషపెట్టి, కోప + అరుణ + లోచనాభ్యాం = కోపం వల్ల ఎర్రబారిన కళ్ళతో, తం = అతడిని (రావణుడిని), నిరీక్ష్య = చూసి, నిశ్చలం = నిశ్చలంగా, ఆతతాన = నిలబడింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - మన్మథ బాణాలచే బాధించబడిన రావణుడు వేదవతిని పట్టుకున్నాడు. ఆమె అయితే స్తోత్రాలతో దేవిని ప్రసన్నం చేసుకుని, కోపంతో ఎర్రబారిన కళ్ళతో అతడిని చూసి నిశ్చలంగా నిలబడింది.
- **విశేషములు:**
  - రావణుడి దుర్మార్గం, దేవిని ఆరాధించడం వల్ల వేదవతికి లభించిన ధైర్యం ఈ శ్లోకంలో స్పష్టమవుతాయి.

శ్లోకం 18-8

శశాప తం చ త్వమరే మదర్థే సబాంధవో రాక్షస నంక్ష్యసీతి .

స్వం కౌణపస్పృష్టమశుద్ధదేహం యోగేన సద్యో విజహౌ సతీ సా ..

- **పదవిభాగము:**
  - శశాప, తం, చ, త్వం + అరే (త్వమరే), మత్ + అర్థే (మదర్థే), స + బాంధవః (సబాంధవో), రాక్షస, నంక్ష్యసి + ఇతి (నంక్ష్యసీతి), స్వం, కౌణప + స్పృష్టం + అశుద్ధ + దేహం (కౌణపస్పృష్టమశుద్ధదేహం), యోగేన, సద్యః, విజహౌ, సతీ, సా.
- **అన్వయము:**

- అరే రాక్షస! తం చ "త్వం మదర్థే సబాంధవః నంక్ష్యసి" ఇతి శశాప. సా సతీ కౌణపస్పృష్టం స్వం అశుద్ధదేహం సద్యః యోగేన విజహౌ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అరే = ఓరి, రాక్షస = రాక్షసుడా!, తం = అతడిని (రావణుడిని), చ = మరియు, త్వం = నీవు, మత్ + అర్థే = నా కోసం, స + బాంధవః = బంధువులతో సహా, నంక్ష్యసి = నశించిపోతావు, ఇతి = అని, శశాప = శపించింది, సా = ఆ, సతీ = సాధ్వి, కౌణప + స్పృష్టం = రాక్షసుడిచేత తాకబడిన, స్వం = తన, అశుద్ధ + దేహం = అశుద్ధమైన శరీరాన్ని, సద్యః = వెంటనే, యోగేన = యోగశక్తితో, విజహౌ = విడిచిపెట్టెను.

- **తాత్పర్యము:**
  - "ఓరి రాక్షసుడా! నా కోసం నీవు నీ బంధువులతో సహా నశిస్తావు" అని రావణుడిని శపించింది. ఆ సాధ్వి, రాక్షసుడి చేత తాకబడిన తన అశుద్ధమైన శరీరాన్ని వెంటనే యోగశక్తితో విడిచిపెట్టింది.

- **విశేషములు:**
  - వేదవతి శాపం రావణుడి నాశనానికి ముఖ్య కారణమని ఇక్కడ చెప్పబడింది. యోగశక్తితో దేహాన్ని విడిచిపెట్టడం ఆమె యొక్క అపారమైన తపోశక్తిని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 18-9

జాతా పునః సా మిథిలేశకన్యా కాలే హరిం త్వాం పతిమాప దైవాత్ .

స హన్యతాం సత్వరమాశరేంద్రస్తన్నాశకాలస్తు సమాగతశ్చ ..

- **పదవిభాగము:**
  - జాతా, పునః, సా, మిథిల + ఈశ + కన్యా (మిథిలేశకన్యా), కాలే, హరిం, త్వాం, పతిం + ఆప (పతిమాప), దైవాత్, సః, హన్యతాం, సత్వరం + ఆశర + ఇంద్రః (సత్వరమాశరేంద్రస్తన్నాశకాలస్తు), తత్ + నాశ + కాలః + తు (తన్నాశకాలస్తు), సమాగతః + చ.

- **అన్వయము:**
  - సా పునః కాలే మిథిలేశకన్యా జాతా, దైవాత్ త్వాం హరిం పతిం ఆప. సః ఆశరేంద్రః సత్వరం హన్యతాం. తత్ నాశకాలః తు సమాగతః చ.

- **ప్రతి పదార్థము:**

- సా = ఆమె (వేదవతి), పునః = మళ్ళీ, కాలే = సరైన సమయంలో, మిథిల + ఈశ + కన్యా = మిథిలా రాజు కుమార్తెగా, జాతా = పుట్టి, దైవాత్ = దైవవశాత్తుగా, త్వాం = నిన్ను, హరిం = విష్ణువును, పతిం = భర్తగా, ఆప = పొందింది, సః = ఆ, ఆశర + ఇంద్రః = రాక్షస రాజు (రావణుడు), సత్వరం = వెంటనే, హన్యతాం = చంపబడాలి, తత్ + నాశ + కాలః = అతని నాశనానికి సమయం, తు = అయితే, సమాగతః = వచ్చి, చ = ఉన్నది.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ వేదవతి మళ్ళీ సరైన సమయంలో మిథిలా రాజు కుమార్తెగా జన్మించి, దైవవశాత్తుగా విష్ణువువైన నిన్ను భర్తగా పొందింది. ఆ రాక్షస రాజు వెంటనే చంపబడాలి. అతని నాశనానికి సమయం కూడా వచ్చేసింది.
- **విశేషములు:**
    - వేదవతియే సీత అని, ఆమె కోరిక ఇప్పుడు తీరిందని, రావణుడిని సంహరించే సమయం వచ్చిందని నారదుడు రాముడికి స్పష్టం చేస్తున్నాడు.

శ్లోకం 18-10

తదర్థమారాధయ లోకనాథాం నవాహయజ్ఞేన కృతోపవాసః .

ప్రసాద్య తామేవ సురా నరాశ్చ కామాన్ లభంతే శుభమేవ తే స్యాత్ ..

- **పదవిభాగము:**
    - తత్ + అర్థం + ఆరాధయ (తదర్థమారాధయ), లోక + నాథాం, నవ + అహ + యజ్ఞేన (నవాహయజ్ఞేన), కృత + ఉపవాసః (కృతోపవాసః), ప్రసాద్య, తాం + ఏవ (తామేవ), సురాః, నరాః + చ (నరాశ్చ), కామాన్, లభంతే, శుభం + ఏవ (శుభమేవ), తే, స్యాత్.
- **అన్వయము:**
    - తదర్థం త్వం నవాహయజ్ఞేన కృతోపవాసః సన్ లోకనాథాం ఆరాధయ. సురాః నరాః చ తాం ఏవ ప్రసాద్య కామాన్ లభంతే, తే శుభం ఏవ స్యాత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తత్ + అర్థం = దాని కోసం (రావణుడిని చంపడానికి), త్వం = నీవు, నవ + అహ + యజ్ఞేన = తొమ్మిది రోజుల యజ్ఞంతో, కృత + ఉపవాసః = ఉపవాసం చేసినవాడై, లోక + నాథాం = లోకాలకు ప్రభువు అయిన దేవిని, ఆరాధయ = ఆరాధించు, సురాః = దేవతలు, నరాః = మనుష్యులు, చ = కూడా, తాం

= ఆమెను, ఏవ = మాత్రమే, ప్రసాద్య = ప్రసన్నం చేసుకుని, కామాన్ = కోరికలను, లభంతే = పొందుతారు, తే = నీకు, శుభం = శుభం, ఏవ = మాత్రమే, స్యాత్ = కలుగుతుంది.

- **తాత్పర్యము:**
  - "దాని కోసం నీవు తొమ్మిది రోజుల పాటు ఉపవాసం చేసి యజ్ఞంతో లోకాలకు ప్రభువు అయిన దేవిని ఆరాధించు. దేవతలు, మనుష్యులు కూడా ఆమెను ప్రసన్నం చేసుకుని తమ కోరికలను పొందుతారు. నీకు కూడా శుభం మాత్రమే కలుగుతుంది."
- **విశేషములు:**
  - దేవి ఆరాధన యొక్క ప్రాముఖ్యత, అలాగే నవరాత్రి పూజల యొక్క ప్రయోజనాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. దేవిని ఆరాధిస్తేనే కోరికలు నెరవేరుతాయని ఇక్కడ చెప్పబడింది.

శ్లోకం 18-11

ఇత్యూచివాంసం మునిమేవ రామ ఆచార్యమాకల్ప్య సలక్ష్మణస్త్వాం .

సంపూజ్య సుస్మేరముఖీం వ్రతాంతే సింహాధిరూఢాం చ పురో దదర్శ ..

- **పదవిభాగము:**
  - ఇతి + ఊచివాంసం (ఇత్యూచివాంసం), మునిం + ఏవ (మునిమేవ), రామః, ఆచార్యం + ఆకల్ప్య (ఆచార్యమాకల్ప్య), స + లక్ష్మణః + త్వాం (సలక్ష్మణస్త్వాం), సంపూజ్య, సుస్మేరముఖీం, వ్రత + అంతే (వ్రతాంతే), సింహ + అధిరూఢాం (సింహాధిరూఢాం), చ, పురః, దదర్శ.
- **అన్వయము:**
  - రామః ఇతి ఊచివాంసం మునిం ఏవ ఆచార్యం ఆకల్ప్య, సలక్ష్మణః సన్ త్వాం సంపూజ్య వ్రతాంతే సుస్మేరముఖీం సింహాధిరూఢాం చ పురః దదర్శ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ఇతి = ఇలా, ఊచివాంసం = పలికిన, మునిం = మునిని, ఏవ = మాత్రమే, రామః = రాముడు, ఆచార్యం = గురువుగా, ఆకల్ప్య = భావించి, స + లక్ష్మణః = లక్ష్మణుడితో కలిసి, త్వాం = నిన్ను, సంపూజ్య = చక్కగా పూజించి, వ్రత + అంతే = వ్రతం చివరలో, సుస్మేర + ముఖీం = చిరునవ్వు గల ముఖం ఉన్నదానిగా, సింహ + అధిరూఢాం = సింహంపై ఉన్నదానిగా, చ = మరియు, పురః = ముందు, దదర్శ = చూసెను.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఇలా పలికిన నారద మునిని గురువుగా భావించి, రాముడు లక్ష్మణుడితో కలిసి నిన్ను చక్కగా పూజించి, వ్రతం చివరలో చిరునవ్వు గల ముఖంతో, సింహంపై కూర్చున్న నిన్ను తన ముందు చూశాడు.
- **విశేషములు:**
  - రాముడు నారదుడిని గురువుగా భావించి పూజలు చేయడం, దేవి ప్రత్యక్షమవడం దైవ ఆరాధన యొక్క ఫలాన్ని తెలియజేస్తుంది. దేవి స్వరూపం సౌమ్యంగా (చిరునవ్వు) మరియు శక్తివంతంగా (సింహంపై) ఉందని చెప్పబడింది.

శ్లోకం 18-12

భక్త్యా నతం తం ద్రుతమాత్థ రామ హరిస్త్వమంశేన మదాజ్ఞయైవ .

జాతో నరత్వేన దశాస్యహత్యై దదామి తచ్ఛక్తిమహం తవేహ ..

- **పదవిభాగము:**
  - భక్త్యా, నతం, తం, ద్రుతం + ఆత్థ (ద్రుతమాత్థ), రామ, హరిః + త్వం + అంశేన (హరిస్త్వమంశేన), మత్ + ఆజ్ఞయా + ఏవ (మదాజ్ఞయైవ), జాతః, నరత్వేన, దశ + ఆస్య + హత్యై (దశాస్యహత్యై), దదామి, తత్ + శక్తిం + అహం (తచ్ఛక్తిమహం), తవ + ఇహ.
- **అన్వయము:**
  - త్వం భక్త్యా నతం తం రామం ద్రుతం ఆత్థ- "త్వం మదాజ్ఞయా ఏవ అంశేన హరిః (సన్) నరత్వేన దశాస్యహత్యై జాతః. తత్ శక్తిం అహం ఇహ తవ దదామి."
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - త్వం = నీవు, భక్త్యా = భక్తితో, నతం = నమస్కరించిన, తం = ఆ, రామం = రాముడితో, ద్రుతం = వెంటనే, ఆత్థ = పలికావు, త్వం = నీవు, మత్ + ఆజ్ఞయా = నా ఆజ్ఞ వల్ల, ఏవ = మాత్రమే, అంశేన = నా అంశతో, హరిః = విష్ణువుగా, నరత్వేన = మనిషి రూపంలో, దశ + ఆస్య + హత్యై = రావణుడిని చంపడానికి, జాతః = పుట్టావు, తత్ + శక్తిం = ఆ శక్తిని, అహం = నేను, ఇహ = ఇక్కడ, తవ = నీకు, దదామి = ఇస్తున్నాను.
- **తాత్పర్యము:**

- భక్తితో నమస్కరించిన ఆ రాముడితో నీవు వెంటనే ఇలా పలికావు: "నా ఆజ్ఞ వల్లనే నీవు అంశంతో విష్ణువుగా మనిషి రూపంలో రావణుడిని చంపడానికి పుట్టావు. ఆ శక్తిని నేను ఇక్కడ నీకు ఇస్తున్నాను."

- **విశేషములు:**
  - దేవియే సకల శక్తులకు మూలమని, రాముడు రావణుడిని సంహరించడానికి దేవి శక్తిని పొందాడని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 18-13

శ్రుత్వా తవోక్తిం స హనూమదాద్యైః సాకం కపీంద్రైః కృతసేతుబంధః .

లంకాం ప్రవిష్టో హతరావణాద్యః పురీమయోధ్యామగమత్ససీతః ..

- **పదవిభాగము:**
  - శ్రుత్వా, తవ + ఉక్తిం (తవోక్తిం), సః, హనుమత్ + ఆది + ఐః (హనూమదాద్యైః), సాకం, కపి + ఇంద్రైః (కపీంద్రైః), కృత + సేతు + బంధః (కృతసేతుబంధః), లంకాం, ప్రవిష్టః, హత + రావణ + ఆదిః (హతరావణాద్యః), పురీం + అయోధ్యాం (పురీమయోధ్యాం), అగమత్ + ససీతః (అగమత్ససీతః).

- **అన్వయము:**
  - సః తవ ఉక్తిం శ్రుత్వా హనూమదాద్యైః కపీంద్రైః సాకం కృతసేతుబంధః లంకాం ప్రవిష్టః. హతరావణాదిః ససీతః పురీం అయోధ్యాం అగమత్.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సః = ఆ రాముడు, తవ + ఉక్తిం = నీ యొక్క మాటను, శ్రుత్వా = విని, హనుమత్ + ఆది + ఐః = హనుమంతుడు మొదలైన, కపి + ఇంద్రైః = వానర శ్రేష్ఠులతో, సాకం = కలిసి, కృత + సేతు + బంధః = వారధిని నిర్మించినవాడై, లంకాం = లంకను, ప్రవిష్టః = ప్రవేశించి, హత + రావణ + ఆదిః = రావణుడు మొదలైన వారిని చంపినవాడై, స + సీతః = సీతతో కలిసి, పురీం + అయోధ్యాం = అయోధ్య నగరానికి, అగమత్ = వెళ్ళాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - నీ మాట విని ఆ రాముడు హనుమంతుడు మొదలైన వానర శ్రేష్ఠులతో కలిసి సేతువును నిర్మించి, లంకను ప్రవేశించి రావణుడు మొదలైన వారిని చంపి, సీతతో కలిసి అయోధ్య నగరానికి వెళ్ళాడు.

- **విశేషములు:**

- ఈ శ్లోకం రామాయణంలోని యుద్ధకాండ, ఉత్తరకాండ సారాంశాన్ని సంగ్రహంగా వివరిస్తుంది. దేవి శక్తితోనే రాముడు విజయం సాధించాడని ఈ శ్లోకం ముఖ్య సందేశం.

శ్లోకం 18-14

హా దేవి భక్తిర్న హి మే గురుశ్చ న చైవ వస్తుగ్రహణే పటుత్వం .

సత్సంగతిశ్చాపి న తే పతంతు కృపాకటాక్షా మయి తే నమోఽస్తు ..

- **పదవిభాగము:**
  - హా, దేవి, భక్తిః + న, హి, మే, గురుః + చ (గురుశ్చ), న, చ + ఏవ, వస్తు + గ్రహణే (వస్తుగ్రహణే), పటుత్వం, సత్ + సంగతిః + చ + అపి (సత్సంగతిశ్చాపి), న, తే, పతంతు, కృపా + కటాక్షాః, మయి, తే, నమః + అస్తు (నమోఽస్తు).
- **అన్వయము:**
  - హా దేవి! మే భక్తిః హి న, గురుః చ న, వస్తుగ్రహణే పటుత్వం చ న ఏవ. సత్సంగతిః చ అపి న. తే కృపాకటాక్షాః మయి పతంతు, తే నమః అస్తు.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హా = అయ్యో!, దేవి = ఓ దేవీ!, మే = నాకు, భక్తిః = భక్తి, న హి = లేదు, గురుః = గురువు, చ = కూడా, న = లేదు, వస్తు + గ్రహణే = విషయాలను గ్రహించడంలో, పటుత్వం = సామర్థ్యం, చ = కూడా, న = లేదు, సత్ + సంగతిః = సజ్జనుల సహవాసం, చ + అపి = కూడా, న = లేదు, తే = నీ యొక్క, కృపా + కటాక్షాః = దయ గల కడగంటి చూపులు, మయి = నా మీద, పతంతు = పడుగాక, తే = నీకు, నమః + అస్తు = నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:**
  - అయ్యో, ఓ దేవీ! నాకు భక్తి లేదు, గురువు లేడు, విషయాలను గ్రహించడంలో సామర్థ్యం లేదు, సజ్జనుల సహవాసం కూడా లేదు. నీ దయ గల కడగంటి చూపులు నా మీద పడుగాక! నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం భక్తుని యొక్క వినయాన్ని, నిస్సహాయతను తెలియజేస్తుంది. తనకున్న లోపాలను ఒప్పుకుంటూ, కేవలం దేవి కరుణతో మాత్రమే తాను బాగుపడగలనని వేడుకుంటున్నాడు.

---

19. ఏకోనవింశదశకః - భూమ్యాః దుఃఖం

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయంలో భూదేవి దుర్మార్గుల భారంతో బాధపడి, దేవతలతో కలిసి బ్రహ్మ వద్దకు వెళ్ళింది. బ్రహ్మ వారిని విష్ణువు వద్దకు పంపగా, విష్ణువు కూడా దైవం బలీయమని, తాను కూడా కర్మల వల్ల బాధలు పడుతున్నానని చెప్పాడు. దైవం కూడా దేవి మాయకు వశమై ఉందని చెప్పి, దేవిని శరణు వేడగా, దేవి ప్రత్యక్షమై భూభారాన్ని హరించడానికి అవతరిస్తానని చెప్పింది.

శ్లోకం 19-1

పురా ధరా దుర్జనభారదీనా సమం సురభ్యా విబుధైశ్చ దేవి .

విధిం సమేత్య స్వదశామువాచ స చానయత్క్షీరపయోనిధిం తాన్ ..

- **పదవిభాగము:**
    - పురా, ధరా, దుర్జన + భార + దీనా (దుర్జనభారదీనా), సమం, సురభ్యా, విబుధైః + చ (విబుధైశ్చ), దేవి, విధిం, సమేత్య, స్వ + దశాం + ఉవాచ (స్వదశామువాచ), సః, చ + ఆనయత్ + క్షీర + పయోనిధిం (స చానయత్క్షీరపయోనిధిం), తాన్.
- **అన్వయము:**
    - హే దేవి! పురా దుర్జనభారదీనా ధరా సురభ్యా విబుధైః చ సమం విధిం సమేత్య స్వదశాం ఉవాచ. సః చ తాన్ క్షీరపయోనిధిం ఆనయత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హే దేవి = ఓ దేవీ!, పురా = పూర్వం, దుర్జన + భార + దీనా = దుర్జనుల భారం చేత దుఃఖించిన, ధరా = భూమి, సురభ్యా = సురభి (గోవు)తో, విబుధైః = దేవతలతో, చ = కూడా, సమం = కలిసి, విధిం = బ్రహ్మ వద్దకు, సమేత్య = వచ్చి, స్వ + దశాం = తన దుస్థితిని, ఉవాచ = చెప్పెను, సః = ఆ బ్రహ్మ, చ = మరియు, తాన్ = వారిని, క్షీర + పయోనిధిం = పాల సముద్రం వద్దకు, ఆనయత్ = తీసుకువచ్చెను.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ దేవీ! పూర్వం దుర్మార్గుల భారం చేత దుఃఖించిన భూదేవి, సురభి, దేవతలతో కలిసి బ్రహ్మ వద్దకు వెళ్లి తన దుస్థితిని విన్నవించుకుంది. అప్పుడు బ్రహ్మ వారిని పాల సముద్రం వద్దకు తీసుకువచ్చాడు.
- **విశేషములు:**

  - విష్ణువును ప్రార్థించడానికి దేవతలు, భూదేవి, బ్రహ్మ అందరూ పాల సముద్రం వద్దకు రావడం పురాణాల్లో ప్రసిద్ధమైన కథ.

శ్లోకం 19-2

స్తుతో హరిః పద్మభవేన సర్వం జ్ఞాత్వాఽఖిలాన్ సాంజలిబద్ధమాహ .

బ్రహ్మన్ సురా నైవ వయం స్వతంత్రా దైవం బలీయః కిమహం కరోమి ..

- **పదవిభాగము:**
  - స్తుతః, హరిః, పద్మ + భవేన (పద్మభవేన), సర్వం, జ్ఞాత్వా + అఖిలాన్ (జ్ఞాత్వాఽఖిలాన్), స + అంజలి + బద్ధం + ఆహ (సాంజలిబద్ధమాహ), బ్రహ్మన్, సురాః, న + ఏవ (నైవ), వయం, స్వతంత్రాః, దైవం, బలీయః, కిం + అహం (కిమహం), కరోమి.
- **అన్వయము:**
  - పద్మభవేన స్తుతః హరిః సర్వం జ్ఞాత్వా సాంజలిబద్ధం అఖిలాన్ ఆహ- "బ్రహ్మన్! హే సురాః! వయం స్వతంత్రాః న ఏవ. దైవం బలీయః, అహం కిం కరోమి?"
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - పద్మ + భవేన = బ్రహ్మ చేత, స్తుతః = స్తుతించబడిన, హరిః = విష్ణువు, సర్వం = అంతా, జ్ఞాత్వా = తెలుసుకుని, స + అంజలి + బద్ధం = చేతులు జోడించి, అఖిలాన్ = అందరితో, ఆహ = పలికెను, "బ్రహ్మన్ = ఓ బ్రహ్మే!, సురాః = ఓ దేవతలారా!, వయం = మనము, స్వతంత్రాః = స్వతంత్రులము, న ఏవ = కాదు, దైవం = దైవం, బలీయః = బలమైనది, అహం = నేను, కిం = ఏమి, కరోమి = చేయగలను?"
- **తాత్పర్యము:**
  - బ్రహ్మ స్తుతించగా, విష్ణువు అంతా తెలుసుకుని, చేతులు జోడించి అందరితో ఇలా పలికాడు: "బ్రహ్మే! దేవతలారా! మనము స్వతంత్రులము కాదు. దైవం బలమైనది. నేను ఏమి చేయగలను?"
- **విశేషములు:**
  - విష్ణువు తాను కూడా దైవ సంకల్పానికి లోబడి ఉంటానని చెప్పడం, దేవి మాయకు అందరూ వశమై ఉంటారని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 19-3

దైవేన నీతః ఖలు మత్స్యకూర్మకోలాదిజన్మాన్యవశోఽహమాప్తః .

నృసింహభావాదతిభీకరత్వం హయాననత్వాత్పరిహాస్యతాం చ ..

- **పదవిభాగము:**
  - దైవేన, నీతః, ఖలు, మత్స్య + కూర్మ + కోల + ఆది + జన్మాని (మత్స్యకూర్మకోలాదిజన్మాన్యవశో), అవశః + అహం + ఆప్తః (అవశోఽహమాప్తః), నృసింహ + భావాత్ + అతి + భీకరత్వం (నృసింహభావాదతిభీకరత్వం), హయ + ఆననత్వాత్ + పరిహాస్యతాం (హయాననత్వాత్పరిహాస్యతాం), చ.
- **అన్వయము:**
  - ఖలు అహం అవశః దైవేన మత్స్యకూర్మకోలాదిజన్మాని ఆప్తః. నృసింహభావాత్ అతిభీకరత్వం, హయాననత్వాత్ చ పరిహాస్యతాం నీతః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ఖలు = నిజంగా, అహం = నేను, అవశః = నా ఇష్టం లేకుండా, దైవేన = దైవం చేత, మత్స్య + కూర్మ + కోల + ఆది = మత్స్య, కూర్మ, వరాహ మొదలైన, జన్మాని = జన్మలను, ఆప్తః = పొందాను, నృసింహ + భావాత్ = నృసింహ రూపం వల్ల, అతి + భీకరత్వం = మిక్కిలి భయంకర రూపాన్ని, హయ + ఆననత్వాత్ = హయగ్రీవ రూపం వల్ల, చ = మరియు, పరిహాస్యతాం = హాస్యాస్పదమైన రూపాన్ని, నీతః = పొందాను.
- **తాత్పర్యము:**
  - "నిజంగా నేను నా ఇష్టం లేకుండానే దైవం చేత మత్స్య, కూర్మ, వరాహ మొదలైన జన్మలను పొందాను. నృసింహ రూపం వల్ల మిక్కిలి భయంకరమైన రూపాన్ని, హయగ్రీవ రూపం వల్ల హాస్యాస్పదమైన రూపాన్ని పొందాను."
- **విశేషములు:**
  - విష్ణువు తన అవతారాలు కూడా దైవ సంకల్పం వల్లనే సంభవించాయని, అవి తన ఇష్టానికి అనుగుణంగా లేవని చెప్పడం, దేవి మాయ యొక్క ప్రాబల్యాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 19-4

జాతః పునర్దాశరథిశ్చ దుఃఖాద్దుఃఖం గతోఽహం విపినాంతచారీ .

రాజ్యం చ నష్టం దయితా హృతా మే పితా మృతో హా ప్లవగాః సహాయాః ..

- **పదవిభాగము:**
    - జాతః, పునః, దాశరథిః + చ (దాశరథిశ్చ), దుఃఖాత్ + దుఃఖం (దుఃఖాద్దుఃఖం), గతః + అహం (గతోఽహం), విపిన + అంత + చారీ (విపినాంతచారీ), రాజ్యం, చ, నష్టం, దయితా, హృతా, మే, పితా, మృతః, హా, ప్లవగాః, సహాయాః.
- **అన్వయము:**
    - పునః అహం దాశరథిః చ జాతః, దుఃఖాత్ దుఃఖం గతః. విపినాంతచారీ అహం. మే రాజ్యం చ నష్టం, దయితా హృతా, పితా మృతః. హా! ప్లవగాః (ఏవ) సహాయాః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - పునః = మళ్లీ, అహం = నేను, దాశరథిః = దశరథుని కుమారుడిగా, చ = కూడా, జాతః = పుట్టాను, దుఃఖాత్ = దుఃఖం నుండి, దుఃఖం = దుఃఖానికి, గతః = వెళ్ళాను, విపిన + అంత + చారీ = అడవులలో తిరిగినవాడను, రాజ్యం = రాజ్యం, చ = మరియు, నష్టం = నాశనమైంది, దయితా = భార్య, హృతా = అపహరించబడింది, మే = నా, పితా = తండ్రి, మృతః = మరణించాడు, హా = అయ్యో!, ప్లవగాః = కోతులు, ఏవ = మాత్రమే, సహాయాః = సహాయకులు.
- **తాత్పర్యము:**
    - "మళ్లీ నేను దశరథుని కుమారుడిగా పుట్టాను, దుఃఖం నుండి దుఃఖానికి వెళ్ళాను. అడవుల్లో తిరిగినవాడిని. నా రాజ్యం పోయింది, నా భార్య అపహరించబడింది, నా తండ్రి మరణించాడు. అయ్యో! కేవలం కోతులు మాత్రమే నాకు సహాయకులు."
- **విశేషములు:**
    - రాముడి అవతారంలోని కష్టాలను విష్ణువు వివరిస్తున్నాడు. ఇది రాముడి మానవ స్వభావాన్ని, విష్ణువు కూడా దేవి మాయకు లోబడి ఉన్నాడని చెప్పడం ద్వారా ఆమె ప్రాముఖ్యతను తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 19-5

కృత్వా రణం భీమమరిం నిహత్య పత్నీం చ రాజ్యం చ పునర్గృహీత్వా .

దుష్టాపవాదేన పతివ్రతాం తాం విహాయ హా దుర్యశసాఽభిషిక్తః ..

- **పదవిభాగము:**
    - కృత్వా, రణం, భీమం + అరిం (భీమమరిం), నిహత్య, పత్నీం, చ, రాజ్యం, చ, పునః + గృహీత్వా (పునర్గృహీత్వా), దుష్ట + అపవాదేన (దుష్టాపవాదేన), పతివ్రతాం, తాం, విహాయ, హా, దుః + యశసా + అభిషిక్తః (దుర్యశసాఽభిషిక్తః).
- **అన్వయము:**
    - భీమం రణం కృత్వా అరిం నిహత్య, పత్నీం చ రాజ్యం చ పునః గృహీత్వా అపి, హా! దుష్టాపవాదేన పతివ్రతాం తాం విహాయ దుర్యశసా అభిషిక్తః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - భీమం = భయంకరమైన, రణం = యుద్ధాన్ని, కృత్వా = చేసి, అరిం = శత్రువును, నిహత్య = చంపి, పత్నీం = భార్యను, చ = మరియు, రాజ్యం = రాజ్యాన్ని, చ = కూడా, పునః = మళ్లీ, గృహీత్వా = తీసుకున్నప్పటికీ, హా = అయ్యో!, దుష్ట + అపవాదేన = చెడ్డ నింద వల్ల, పతివ్రతాం = పతివ్రత అయిన, తాం = ఆమెను (సీతను), విహాయ = వదిలిపెట్టి, దుః + యశసా = చెడ్డ కీర్తితో, అభిషిక్తః = పట్టాభిషేకం చేయబడినవాడను.
- **తాత్పర్యము:**
    - "భయంకరమైన యుద్ధం చేసి శత్రువును చంపి, భార్యను, రాజ్యాన్ని మళ్లీ తీసుకున్నప్పటికీ, అయ్యో! ఒక చెడ్డ అపవాదు వల్ల పతివ్రత అయిన ఆమెను వదిలిపెట్టి చెడ్డ కీర్తితో పట్టాభిషేకం చేయబడ్డాను."
- **విశేషములు:**
    - ఉత్తర రామాయణంలోని విషాదకరమైన సంఘటనను విష్ణువు తన దుఃఖాన్ని తెలియజేయడానికి వివరిస్తున్నాడు. రాముడికి కూడా ఎంత కష్టాలు వచ్చాయో చెప్పడం, దేవి మాయ యొక్క ప్రాబల్యాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 19-6

యది స్వతంత్రోఽస్మి మమైవమార్తిర్న స్యాద్వయం కర్మకలాపబద్ధాః .

సదాఽపి మాయవశగాస్తతోఽత్ర మాయాధినాథాం శరణం వ్రజామః ..

- **పదవిభాగము:**

- ○ యది, స్వతంత్రః + అస్మి (స్వతంత్రోఽస్మి), మమ + ఏవం + ఆర్తిః (మమైవమార్తిః), న, స్యాత్, వయం, కర్మ + కలాప + బద్ధాః (కర్మకలాపబద్ధాః), సదా + అపి (సదాఽపి), మాయా + వశగాః (మాయవశగాః), తతః + అత్ర (తతోఽత్ర), మాయా + అధినాథాం (మాయాధినాథాం), శరణం, వ్రజామః.

- **అన్వయము:**
  - ○ యది అహం స్వతంత్రః అస్మి, తర్హి మమ ఏవం ఆర్తిః న స్యాత్. వయం సదా అపి కర్మకలాపబద్ధాః, మాయావశగాః (చ స్మ). తతః అత్ర మాయాధినాథాం (తాం) శరణం వ్రజామః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ○ యది = ఒకవేళ, అహం = నేను, స్వతంత్రః = స్వతంత్రుడిని, అస్మి = అయితే, మమ = నాకు, ఏవం = ఇలాంటి, ఆర్తిః = బాధ, న స్యాత్ = ఉండదు, వయం = మనము, సదా + అపి = ఎల్లప్పుడూ, కర్మ + కలాప + బద్ధాః = కర్మల సమూహంచేత బంధించబడినవారము, మాయా + వశగాః = మాయకు లోబడినవారము, తతః = అందువల్ల, అత్ర = ఇక్కడ, మాయా + అధినాథాం = మాయకు అధిపతి అయిన ఆమెను, శరణం = శరణు, వ్రజామః = పొందుదాం.

- **తాత్పర్యము:**
  - ○ "ఒకవేళ నేను స్వతంత్రుడిని అయితే, నాకు ఇలాంటి బాధ ఉండదు. మనము ఎల్లప్పుడూ కర్మలచేత, మాయచేత బంధించబడినవారము. అందువల్ల మనం మాయకు అధిపతి అయిన ఆ దేవిని శరణు పొందుదాం."

- **విశేషములు:**
  - ○ దేవి మాయ యొక్క గొప్పతనాన్ని, దాని ప్రాబల్యాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. దేవిని శరణు వేడడమే మోక్షానికి మార్గమని విష్ణువు అందరికీ సూచించాడు.

శ్లోకం 19-7

ఇతీరితైర్భక్తివినమ్రశీర్షైర్నిమీలితాక్షైర్విబుధైః స్తుతా త్వం .

ప్రభాతసంధ్యేవ జపాసుమాంగీ తమోనిహంత్రీ చ పురః స్థితాఽఽత్థ ..

- **పదవిభాగము:**

- ఇతి + ఈరితైః + భక్తి + వినమ్ర + శీర్షైః (ఇతీరితైర్భక్తివినమ్రశీర్షైర్నిమీలితాక్షైర్విబుధైః), నిమీలిత + అక్షైః, విబుధైః, స్మృతా, త్వం, ప్రభాత + సంధ్యా + ఇవ (ప్రభాతసంధ్యేవ), జపా + సుమ + అంగీ (జపాసుమాంగీ), తమః + నిహంత్రీ (తమోనిహంత్రీ), చ, పురః, స్థితా + ఆత్థ (స్థితాఽఽత్థ).

- **అన్వయము:**
  - ఇతి ఈరితైః భక్తివినమ్రశీర్షైః నిమీలితాక్షైః విబుధైః స్మృతా త్వం, ప్రభాతసంధ్యా ఇవ జపాసుమాంగీ తమోనిహంత్రీ చ సతీ పురః స్థితా (భూత్వా) ఆత్థ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ఇతి = ఇలా, ఈరితైః = పలికిన, భక్తి + వినమ్ర + శీర్షైః = భక్తితో వంగిన తలలు గల, నిమీలిత + అక్షైః = మూసుకున్న కళ్ళతో ఉన్న, విబుధైః = దేవతలచే, స్మృతా = స్మరించబడిన, త్వం = నీవు, ప్రభాత + సంధ్యా + ఇవ = ఉదయ సంధ్య వలె, జపా + సుమ + అంగీ = మందారపువ్వు వంటి శరీరం కలదానివై, తమః + నిహంత్రీ = అజ్ఞానాన్ని నాశనం చేసేదానివై, చ = మరియు, పురః = ఎదురుగా, స్థితా = నిలబడినదానివై, ఆత్థ = పలికావు.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఈ విధంగా పలికి, భక్తితో వంగిన తలలు, మూసుకున్న కళ్ళు గల దేవతలు నిన్ను స్మరించగా, నీవు ఉదయపు సంధ్య వలె, మందారపువ్వు వంటి శరీరం గలదానివై, అజ్ఞానాన్ని నాశనం చేసేదానివై వారి ముందు నిలబడి పలికావు.

- **విశేషములు:**
  - భగవతి ఆవిర్భావం ఇక్కడ వర్ణించబడింది. ఆమె తేజోమయం, జ్ఞాన ప్రదాయిని అని చెప్పడం ద్వారా ఆమె స్వరూపం యొక్క దివ్యత్వాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 19-8

జానే దశాం వో వసుదేవపుత్రో భూత్వా హరిర్దుష్టజనాన్ నిహంతా .

తదర్ధశక్తీరహమస్య దద్యామంశేన జాయేయ చ నందపుత్రీ ..

- **పదవిభాగము:**

- జానే, దశాం, వః, వసుదేవ + పుత్రః (వసుదేవపుత్రో), భూత్వా, హరిః + దుష్ట + జనాన్ (హరిర్దుష్టజనాన్), నిహంతా, తత్ + అర్థ + శక్తీః + అహం + అస్య (తదర్థశక్తీరహమస్య), దద్యాం + అంశేన (దద్యామంశేన), జాయేయ, చ, నంద + పుత్రీ.

- **అన్వయము:**
  - అహం వః దశాం జానే. హరిః వసుదేవపుత్రః భూత్వా దుష్టజనాన్ నిహంతా. తదర్థం అస్య శక్తీః అహం దద్యాం. అంశేన చ నందపుత్రీ జాయేయ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అహం = నేను, వః = మీ, దశాం = దుస్థితిని, జానే = తెలుసుకున్నాను, హరిః = విష్ణువు, వసుదేవ + పుత్రః = వసుదేవుని కుమారుడిగా, భూత్వా = అయి, దుష్ట + జనాన్ = దుర్మార్గులను, నిహంతా = సంహరిస్తాడు, తత్ + అర్థం = దాని కోసం, అస్య = అతడికి, శక్తీః = శక్తులను, అహం = నేను, దద్యాం = ఇస్తాను, అంశేన = నా అంశతో, చ = మరియు, నంద + పుత్రీ = నందుని కుమార్తెగా, జాయేయ = పుడతాను.

- **తాత్పర్యము:**
  - "మీ దుస్థితిని నేను తెలుసుకున్నాను. విష్ణువు వసుదేవుని కుమారుడిగా పుట్టి దుర్మార్గులను సంహరిస్తాడు. దానికోసం నేను అతడికి శక్తులను ఇస్తాను, నా అంశతో నందుని కుమార్తెగా కూడా పుడతాను."

- **విశేషములు:**
  - దేవి కృష్ణావతారానికి తన సహకారాన్ని ఎలా అందిస్తుందో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. ఈ శ్లోకంలో కృష్ణుడిని విష్ణువు అంశగా, యోగమాయను దేవి అంశగా చెప్పబడింది.

శ్లోకం 19-9

యూయం చ సాహాయ్యమముష్య కర్తుమంశేన దేవా దయితాసమేతాః .

జాయేధ్వముర్వ్యాం జగతోఽస్తు భద్రమేవం వినిర్దిశ్య తిరోదధాథ ..

- **పదవిభాగము:**

- యూయం, చ, సాహాయ్యం + అముష్య (సాహాయ్యమముష్య), కర్తుం, అంశేన, దేవాః, దయితా + సమేతాః (దయితాసమేతాః), జాయేధ్వం + ఉర్వ్యాం (జాయేధ్వముర్వ్యాం), జగతః + అస్తు (జగతోఽస్తు), భద్రం + ఏవం (భద్రమేవం), వినిర్దిశ్య, తిరోదధాథ.

- **అన్వయము:**
  - యూయం దేవాః అపి దయితాసమేతాః సన్తః అముష్య సాహాయ్యం కర్తుం అంశేన ఉర్వ్యాం జాయేధ్వం. జగతః భద్రం అస్తు. ఏవం వినిర్దిశ్య త్వం తిరోదధాథ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - యూయం = మీరు, చ = కూడా, దేవాః = ఓ దేవతలారా!, దయితా + సమేతాః = మీ భార్యలతో కలిసి, అముష్య = అతడికి (కృష్ణుడికి), సాహాయ్యం = సహాయం, కర్తుం = చేయడానికి, అంశేన = మీ అంశలతో, ఉర్వ్యాం = భూమిపై, జాయేధ్వం = జన్మించండి, జగతః = లోకానికి, భద్రం = శుభం, అస్తు = కలుగుగాక, ఏవం = ఇలా, వినిర్దిశ్య = ఆదేశించి, తిరోదధాథ = అంతర్ధానమైపోయావు.
- **తాత్పర్యము:**
  - "ఓ దేవతలారా! మీరు కూడా మీ భార్యలతో కలిసి అతడికి సహాయం చేయడానికి మీ అంశలతో భూమిపై జన్మించండి. లోకానికి శుభం కలుగుగాక." ఇలా ఆదేశించి నీవు అంతర్ధానమైపోయావు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి ఆదేశాల మేరకు దేవతలు కూడా భూమిపై జన్మించి కృష్ణుడికి ఎలా సహాయం చేశారో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. ఇది భాగవత పురాణానికి సంబంధించిన కథ.

శ్లోకం 19-10

విచిత్రదుష్టాసురభావభారనిపీడితం మే హృదయం మహేశి .

అత్రావతీర్యేదమపాకురు త్వం మాతా హి మే తే వరదే నమోఽస్తు ..

- **పదవిభాగము:**
  - విచిత్ర + దుష్ట + అసుర + భావ + భార + నిపీడితం (విచిత్రదుష్టాసురభావభారనిపీడితం), మే, హృదయం, మహేశి, అత్ర + అవతీర్య + ఇదం + అపాకురు (అత్రావతీర్యేదమపాకురు), త్వం, మాతా, హి, మే, తే, వరదే, నమః + అస్తు (నమోఽస్తు).
- **అన్వయము:**

  - హే మహేశి! మే హృదయం విచిత్రదుష్టాసురభావభారనిపీడితం. త్వం అత్ర అవతీర్య ఇదం అపాకురు హి. హే వరదే! త్వం మే మాతా, తే నమః అస్తు.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హే మహేశి = ఓ మహేశ్వరీ!, మే = నా, హృదయం = హృదయం, విచిత్ర + దుష్ట + అసుర + భావ + భార + నిపీడితం = విచిత్రమైన, చెడ్డ రాక్షస భావాల భారంతో బాధించబడింది, త్వం = నీవు, అత్ర = ఇక్కడ, అవతీర్య = అవతరించి, ఇదం = దీనిని, అపాకురు = తొలగించు, హి = కదా, హే వరదే = ఓ వరాలను ఇచ్చేదానా!, త్వం = నీవు, మే = నాకు, మాతా = తల్లి, తే = నీకు, నమః + అస్తు = నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ మహేశ్వరీ! నా హృదయం విచిత్రమైన, చెడ్డ రాక్షస భావాల భారంతో బాధించబడుతోంది. నీవు ఇక్కడ అవతరించి ఈ బాధను తొలగించు కదా! ఓ వరాలను ఇచ్చేదానా! నీవు నాకు తల్లివి, నీకు నమస్కారం.

- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం భక్తుని యొక్క వ్యక్తిగత ప్రార్థన. భూమిపై దుష్టుల భారం ఎలా ఉందో, తన హృదయంలో కూడా అలాంటి అసుర భావాలు ఉన్నాయని, వాటిని తొలగించమని భక్తుడు దేవిని వేడుకుంటున్నాడు. దేవికి 'వరదే', 'మాతా' అనే సంబోధనలు ఆమె కరుణా స్వభావాన్ని సూచిస్తాయి.

20. వింశదశకః - దేవకీపుత్రవధమ్

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం దేవకి, వసుదేవుల వివాహంతో కంసుడి కథ ఎలా మొదలైందో వివరిస్తుంది. ఆకాశవాణి, నారదుడి బోధనల ద్వారా కంసుడు ఎలా క్రూరుడిగా మారి, దేవకి గర్భాన పుట్టిన ఆరుగురు శిశువులను చంపాడో ఇందులో ప్రధానంగా చెప్పబడింది.

శ్లోకం 20-1

అథోరుపుణ్యే మధురాపురే తు విభూషితే మౌక్తికమాలికాభిః . శ్రీదేవకీశౌరివివాహరంగే సర్వైః శ్రుతం వ్యోమవచః స్ఫుటార్థం ..

- **పదవిభాగము:** అథ, ఉరు + పుణ్యే (ఉరుపుణ్యే), మధురాపురే, తు, విభూషితే, మౌక్తిక + మాలికాభిః (మౌక్తికమాలికాభిః), శ్రీ + దేవకీ + శౌరి + వివాహ + రంగే (శ్రీదేవకీశౌరివివాహరంగే), సర్వైః, శ్రుతం, వ్యోమ + వచః, స్ఫుట + అర్థం.

- **అన్వయము:** అథ, ఉరుపుణ్యే మథురాపురే తు మౌక్తికమాలికాభిః విభూషితే శ్రీదేవకీశౌరివివాహరంగే, స్ఫుటార్థం వ్యోమవచః సర్వైః శ్రుతం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అథ = ఆ తర్వాత, ఉరు + పుణ్యే = గొప్ప పుణ్యం గల, మథురా + పురే = మథుర నగరంలో, తు = అయితే, మౌక్తిక + మాలికాభిః = ముత్యాల దండలచే, విభూషితే = అలంకరించబడిన, శ్రీ + దేవకీ + శౌరి + వివాహ + రంగే = శ్రీదేవకి మరియు వసుదేవుల వివాహ వేదిక వద్ద, స్ఫుట + అర్థం = స్పష్టమైన అర్థం గల, వ్యోమ + వచః = ఆకాశవాణి, సర్వైః = అందరిచేత, శ్రుతం = వినబడింది.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత, గొప్ప పుణ్యక్షేత్రమైన మథురలో, ముత్యాల దండలతో అలంకరించబడిన శ్రీదేవకి, వసుదేవుల వివాహ వేదిక వద్ద, స్పష్టమైన అర్థం గల ఒక ఆకాశవాణి అందరికీ వినబడింది.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం భాగవత పురాణంలోని ఒక ప్రముఖ సంఘటనను వివరిస్తుంది. ఆకాశవాణి భవిష్యత్తులో జరగబోయే ముఖ్య సంఘటనను ముందే సూచిస్తుందని ఇది తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 20-2

అవేహి భో దేవకనందనాయాః సుతోఽష్టమః కంస తవాంతకః స్యాత్ . శ్రుత్వేతి తాం హంతుమసిం దధానః కంసో నిరుద్ధో వసుదేవముఖ్యైః ..

- **పదవిభాగము:** అవేహి, భో, దేవకనందనాయాః, సుతః + అష్టమః (సుతోఽష్టమః), కంస, తవ + అంతకః + స్యాత్, శ్రుత్వా + ఇతి, తాం, హంతుం + అసిం (హంతుమసిం), దధానః, కంసః, నిరుద్ధః, వసుదేవముఖ్యైః.
- **అన్వయము:** భో కంస! దేవకనందనాయాః అష్టమః సుతః తవ అంతకః స్యాత్ ఇతి అవేహి. ఇతి శ్రుత్వా తాం హంతుం అసిం దధానః కంసః వసుదేవముఖ్యైః నిరుద్ధః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - భో = ఓ, కంస = కంసా!, దేవక + నందనాయాః = దేవకుని కుమార్తెయైన దేవకి యొక్క, అష్టమః = ఎనిమిదవ, సుతః = కుమారుడు, తవ = నీకు, అంతకః = నాశకుడు, స్యాత్ = అవుతాడు, ఇతి = అని, అవేహి = తెలుసుకో, ఇతి = ఇలా, శ్రుత్వా = విని, తాం = ఆమెను (దేవకిని), హంతుం = చంపడానికి,

అసిం = ఖడ్గాన్ని, దధానః = పట్టుకున్న, కంసః = కంసుడు, వసుదేవ + ముఖ్యైః = వసుదేవుడు మొదలైన వారిచే, నిరుద్ధః = అడ్డుకోబడ్డాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - "ఓ కంసా! దేవకి ఎనిమిదవ కుమారుడు నీకు మృత్యువు అవుతాడు అని తెలుసుకో." అని వినగానే కంసుడు ఆమెను చంపడానికి ఖడ్గాన్ని పట్టుకున్నాడు. అప్పుడు వసుదేవుడు మొదలైనవారు అతడిని అడ్డుకున్నారు.
- **విశేషములు:**
  - ఆకాశవాణి కంసుడిలో ఉన్న క్రూర స్వభావాన్ని మేల్కొలిపింది. ఇక్కడ కంసుడు స్వార్థపరుడు, భయస్తుడు అని స్పష్టమవుతుంది.

శ్లోకం 20-3

అథాహ శౌరిః శృణు కంస పుత్రాన్ దదామి తేఽస్యాః శపథం కరోమి . ఏతద్వచో మే వ్యభిచర్యతే చేన్మత్పూర్వజాతా నరకే పతంతు ..

- **పదవిభాగము:** అథ + ఆహ, శౌరిః, శృణు, కంస, పుత్రాన్, దదామి, తే + అస్యాః, శపథం, కరోమి, ఏతత్ + వచః, మే, వ్యభిచర్యతే, చేత్, మత్ + పూర్వ + జాతాః (మత్పూర్వజాతా), నరకే, పతంతు.
- **అన్వయము:** అథ శౌరిః ఆహ - "కంస, శృణు! అస్యాః పుత్రాన్ తే దదామి, శపథం కరోమి. చేత్ మే ఏతద్వచః వ్యభిచర్యతే, (తర్హి) మత్పూర్వజాతాః నరకే పతంతు."
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అథ = ఆ తర్వాత, శౌరిః = వసుదేవుడు, ఆహ = పలికెను, కంస = ఓ కంసా!, శృణు = విను, అస్యాః = ఈమె యొక్క, పుత్రాన్ = కుమారులను, తే = నీకు, దదామి = ఇస్తాను, శపథం = ప్రమాణం, కరోమి = చేస్తున్నాను, చేత్ = ఒకవేళ, మే = నా యొక్క, ఏతత్ + వచః = ఈ మాట, వ్యభిచర్యతే = తప్పితే, మత్ + పూర్వ + జాతాః = నాకు ముందు పుట్టినవారు, నరకే = నరకంలో, పతంతు = పడిపోవుగాక.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ తర్వాత వసుదేవుడు, "కంసా! విను. ఈమెకు పుట్టబోయే కుమారులందరినీ నీకు అప్పగిస్తాను, ఈ విషయంపై నేను ప్రమాణం చేస్తున్నాను. ఒకవేళ నా మాట తప్పితే, నాకు ముందు పుట్టినవారు నరకంలో పడిపోవుగాక!" అని చెప్పాడు.

- **విశేషములు:**
    - వసుదేవుడు తన భార్య ప్రాణాలను కాపాడటానికి చేసిన త్యాగం ఈ శ్లోకంలో స్పష్టమవుతుంది. ఇక్కడ 'మత్పూర్వజాతాః' అంటే తన గత జన్మలవారు అని కూడా అర్థం.

శ్లోకం 20-4

శ్రద్ధాయ శౌరేర్వచనం ప్రశాంతస్తాం దేవకీం భోజపతిర్ముమోచ . సర్వే చ తుష్టా యదవో నగర్యాం తౌ దంపతీ చోషతురాత్తమోదం ..

- **పదవిభాగము:** శ్రద్ధాయ, శౌరేః + వచనం, ప్రశాంతః + తాం, దేవకీం, భోజ + పతిః + ముమోచ (భోజపతిర్ముమోచ), సర్వే, చ, తుష్టాః, యదవః, నగర్యాం, తౌ, దంపతీ, చ + ఊషతుః + ఆత్త + మోదం (చోషతురాత్తమోదం).
- **అన్వయము:** శౌరేః వచనం శ్రద్ధాయ భోజపతిః ప్రశాంతః సన్ తాం దేవకీం ముమోచ. నగర్యాం సర్వే యదవః చ తుష్టాః. తౌ దంపతీ చ ఆత్తమోదం ఊషతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శ్రద్ధాయ = నమ్మి, శౌరేః + వచనం = వసుదేవుని మాటను, ప్రశాంతః = శాంతించినవాడై, భోజ + పతిః = భోజరాజు (కంసుడు), తాం = ఆ, దేవకీం = దేవకిని, ముమోచ = వదిలిపెట్టాడు, నగర్యాం = నగరంలో, సర్వే = అందరూ, యదవః = యాదవులు, చ = కూడా, తుష్టాః = సంతోషించారు, తౌ = ఆ, దంపతీ = దంపతులు (వసుదేవ, దేవకి), చ = కూడా, ఆత్త + మోదం = సంతోషాన్ని పొందినవారై, ఊషతుః = నివసించారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - వసుదేవుని మాటను నమ్మి, కంసుడు శాంతించి దేవకిని వదిలిపెట్టాడు. నగరంలోని యాదవులందరూ సంతోషించారు. ఆ దంపతులు కూడా సంతోషంతో జీవించారు.
- **విశేషములు:**
    - కంసుడు ఎంత భయంతో ఉన్నాడో, వసుదేవుడిపై ఎంత నమ్మకం ఉంచాడో ఈ శ్లోకం ద్వారా తెలుస్తుంది. భవిష్యత్తులో జరగబోయే విషాదానికి ఇది నాంది పలుకుతుంది.

శ్లోకం 20-5

కాలే సతీ పుత్రమసూత తాతః కంసాయ నిశ్శంకమదాత్సుతం స్వం . హంతా న మేఽయం శిశురిత్యుదీర్య తం ప్రత్యదాద్భోజపతిశ్చ తస్మై ..

- **పదవిభాగము:** కాలే, సతీ, పుత్రం + అసూత (పుత్రమసూత), తాతః, కంసాయ, నిశ్శంకం + అదాత్ + సుతం + స్వం (నిశ్శంకమదాత్సుతం స్వం), హంతా, న, మే + అయం (మేఽయం), శిశుః + ఇతి + ఉదీర్య (శిశురిత్యుదీర్య), తం, ప్రత్యదాత్ + భోజపతిః + చ + తస్మై (ప్రత్యదాద్భోజపతిశ్చ తస్మై).
- **అన్వయము:** కాలే సతీ (దేవకీ) పుత్రం అసూత. తాతః (వసుదేవః) స్వం సుతం నిశ్శంకం కంసాయ అదాత్. భోజపతిః చ "అయం శిశుః మే హంతా న" ఇతి ఉదీర్య తస్మై తం ప్రత్యదాత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కాలే = సమయం వచ్చినప్పుడు, సతీ = ఆ సాధ్వి (దేవకి), పుత్రం = కుమారుడిని, అసూత = కనెను, తాతః = తండ్రియైన వసుదేవుడు, స్వం = తన, సుతం = కుమారుడిని, నిశ్శంకం = నిస్సందేహంగా, కంసాయ = కంసుడికి, అదాత్ = ఇచ్చెను, భోజ + పతిః = భోజరాజు (కంసుడు), చ = కూడా, "అయం = ఈ, శిశుః = శిశువు, మే = నాకు, హంతా = నాశకుడు, న = కాదు," ఇతి = అని, ఉదీర్య = పలికి, తస్మై = అతడికి (వసుదేవుడికి), తం = అతడిని, ప్రత్యదాత్ = తిరిగి ఇచ్చాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - సమయం వచ్చినప్పుడు దేవకి ఒక కుమారుడిని కనెను. తండ్రి వసుదేవుడు ఆ కుమారుడిని నిస్సందేహంగా కంసుడికి ఇచ్చాడు. భోజరాజు "ఈ శిశువు నాకు హాని చేయదు" అని పలికి అతడిని తిరిగి వసుదేవుడికి ఇచ్చాడు.
- **విశేషములు:**
    - కంసుడు ఎనిమిదవ కుమారుడు మాత్రమే తనకు శత్రువు అని భావించాడు. అందుకే మొదటి కుమారుడిని క్షమించాడు. ఇది అతని వివేకం లేమిని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 20-6

అథాశు భూభారవినాశనాఖ్యత్వన్నాటకప్రేక్షణకౌతుకేన . శ్రీనారదః సర్వవిదేత్య కంసమదృశ్యహాసం సకలం జగాద ..

- **పదవిభాగము:** అథ + ఆశు, భూభారవినాశనాఖ్య + త్వత్ + నాటక + ప్రేక్షణ + కౌతుకేన (భూభారవినాశనాఖ్యత్వన్నాటకప్రేక్షణకౌతుకేన), శ్రీనారదః, సర్వవిత్ + ఏత్య (సర్వవిదేత్య), కంసం + అదృశ్య + హాసం (కంసమదృశ్యహాసం), సకలం, జగాద.

- **అన్వయము:** అథ ఆశు భూభారవినాశనాఖ్యత్వత్నాటకప్రేక్షణకౌతుకేన సర్వవిత్ శ్రీనారదః ఏత్య అదృశ్యహాసం సన్ కంసం సకలం జగాద.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అథ = ఆ తర్వాత, ఆశు = వెంటనే, భూ + భార + వినాశన + ఆఖ్య = భూమి భారాన్ని తొలగించడం అనే పేరు గల, త్వత్ + నాటక + ప్రేక్షణ = నీ యొక్క నాటకాన్ని చూడాలనే, కౌతుకేన = కుతూహలంతో, సర్వ + విత్ = అంతా తెలిసినవాడైన, శ్రీ + నారదః = శ్రీ నారదుడు, ఏత్య = వచ్చి, అదృశ్య + హాసం = కనిపించని నవ్వుతో కూడినవాడై, కంసం = కంసుడితో, సకలం = అన్నిటినీ, జగాద = చెప్పెను.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ తర్వాత, భూమి భారాన్ని తొలగించడం అనే నీ నాటకాన్ని చూడాలనే కుతూహలంతో అంతా తెలిసిన నారదుడు వెంటనే వచ్చి, కంసుడిని కలిసి, కనిపించని నవ్వుతో అతడికి అన్ని విషయాలనూ చెప్పాడు.

- **విశేషములు:**
  - నారదుడు లోక కళ్యాణం కోసం విష్ణువును ప్రేరేపించడం, దేవి లీలను కొనసాగించడానికి ప్రయత్నించడం ఇక్కడ వర్ణించబడింది. కంసుడికి మాయాజాలాన్ని చెప్పి అతడిని మళ్లీ క్రూరుడిని చేయడమే నారదుడి ఉద్దేశం.

శ్లోకం 20-7

త్వం భూప దైత్యః ఖలు కాలనేమిర్జగత్ప్రసిద్ధో హరిణా హతశ్చ . తతోఽత్ర జాతోఽసి సురా హరిశ్చ త్వాం హంతుమిచ్ఛంత్యధునాఽపి శత్రుం ..

- **పదవిభాగము:** త్వం, భూప, దైత్యః, ఖలు, కాలనేమిః + జగత్ + ప్రసిద్ధః (కాలనేమిర్జగత్ప్రసిద్ధో), హరిణా, హతః + చ, తతః + అత్ర (తతోఽత్ర), జాతః + అసి (జాతోఽసి), సురాః, హరిః + చ (హరిశ్చ), త్వాం, హంతుం + ఇచ్ఛంతి + అధునా + అపి (హంతుమిచ్ఛంత్యధునాఽపి), శత్రుం.

- **అన్వయము:** హే భూప! త్వం ఖలు జగత్ప్రసిద్ధః కాలనేమిః దైత్యః అసి, హరిణా హతః చ. తతః అధునా అపి సురాః చ హరిః చ శత్రుం త్వాం హంతుం ఇచ్ఛంతి.

- **ప్రతి పదార్థము:**

    - త్వం = నీవు, భూప = ఓ రాజా!, దైత్యః = దైత్యుడైన, ఖలు = నిజంగా, కాలనేమిః = కాలనేమి అనే, జగత్ + ప్రసిద్ధః = ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చెందినవాడివి, హరిణా = విష్ణువు చేత, హతః = చంపబడ్డావు, చ = కూడా, తతః = అందువల్ల, అత్ర = ఈ లోకంలో, జాతః + అసి = పుట్టావు, అధునా + అపి = ఇప్పుడు కూడా, సురాః = దేవతలు, హరిః = విష్ణువు, చ = మరియు, త్వాం = నిన్ను, హంతుం = చంపడానికి, ఇచ్ఛంతి = కోరుతున్నారు, శత్రుం = శత్రువుగా.

- **తాత్పర్యము:**

    - "ఓ రాజా! నీవు నిజంగా ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చెందిన కాలనేమి అనే దైత్యుడివి. విష్ణువు చేత చంపబడ్డావు. అందువల్ల ఇప్పుడు కూడా దేవతలు మరియు విష్ణువు నిన్ను శత్రువుగా చంపడానికి కోరుకుంటున్నారు."

- **విశేషములు:**

    - ఈ శ్లోకం కంసుడి పూర్వ జన్మ వృత్తాంతాన్ని వివరిస్తుంది. ఈ మాటలు కంసుడిలో ఉన్న భయాన్ని, క్రోధాన్ని మరింత పెంచుతాయి.

శ్లోకం 20-8

దేవాస్తదర్థం నరరూపిణోఽత్ర వ్రజే చ జాతా వసుదేవముఖ్యాః . నందాదయశ్చ త్రిదశా ఇమే న విస్రంభణీయా న చ బాంధవాస్తే ..

- **పదవిభాగము:** దేవాః + తత్ + అర్థం (దేవాస్తదర్థం), నర + రూపిణః + అత్ర (నరరూపిణోఽత్ర), వ్రజే, చ, జాతాః, వసుదేవ + ముఖ్యాః, నందా + ఆదయః + చ (నందాదయశ్చ), త్రిదశాః, ఇమే, న, విస్రంభణీయాః, న, చ, బాంధవాః + తే.

- **అన్వయము:** తదర్థం అత్ర వసుదేవముఖ్యాః నరరూపిణః దేవాః వ్రజే చ జాతాః. ఇమే నందాదయః చ త్రిదశాః, తే న విస్రంభణీయాః న చ బాంధవాః.

- **ప్రతి పదార్థము:**

    - తత్ + అర్థం = దాని కోసం (నిన్ను చంపడానికి), అత్ర = ఈ లోకంలో, వసుదేవ + ముఖ్యాః = వసుదేవుడు మొదలైన, నర + రూపిణః = మానవ రూపం గల, దేవాః = దేవతలు, వ్రజే = వ్రేపల్లెలో, చ = కూడా, జాతాః = జన్మించారు, ఇమే = ఈ, నంద + ఆదయః = నందుడు మొదలైనవారు, చ = కూడా, త్రిదశాః = దేవతలే, తే = నీకు, న = కాదు, విస్రంభణీయాః = నమ్మదగినవారు, న = కాదు, చ = మరియు, బాంధవాః = బంధువులు.

- **తాత్పర్యము:**

- "నిన్ను చంపడానికి వసుదేవుడు మొదలైన దేవతలు మానవ రూపంలో ఈ లోకంలో, వ్రేపల్లెలో కూడా జన్మించారు. నందుడు మొదలైనవారు కూడా దేవతలే. నీవు వారిని నమ్మవద్దు, వారు నీకు బంధువులు కాదు."

- **విశేషములు:**
  - నారదుడి మాయాజాలం కంసుడికి అనుమానాన్ని పెంచుతుంది. తన చుట్టూ ఉన్నవారిపై కూడా అపనమ్మకం కలిగేలా చేస్తుంది.

శ్లోకం 20-9

త్వం వ్యోమవాణీం స్మర దేవకస్య పుత్ర్యాః సుతేష్వష్టమతాం గతః సన్ . స త్వాం నిహంతా హరిరేవ శత్రురల్పోఽపి నోపేక్ష్య ఇతీర్యతే హి ..

- **పదవిభాగము:** త్వం, వ్యోమ + వాణీం, స్మర, దేవకస్య, పుత్ర్యాః, సుతేషు + అష్టమతాం (సుతేష్వష్టమతాం), గతః + సన్, సః, త్వాం, నిహంతా, హరిః + ఏవ, శత్రుః + అల్పః + అపి + న + ఉపేక్ష్యః + ఇతి + ఈర్యతే + హి (శత్రురల్పోఽపి నోపేక్ష్య ఇతీర్యతే హి).
- **అన్వయము:** త్వం దేవకస్య పుత్ర్యాః సుతేషు అష్టమతాం గతః సన్ వ్యోమవాణీం స్మర. సః హరిః ఏవ త్వాం నిహంతా. హి (తథా) అల్పః అపి శత్రుః నోపేక్ష్యః ఇతి ఈర్యతే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - త్వం = నీవు, దేవకస్య = దేవకుడి, పుత్ర్యాః = కుమార్తె, సుతేషు = కుమారులలో, అష్టమతాం = ఎనిమిదవ, గతః + సన్ = పొందినవాడైన, వ్యోమ + వాణీం = ఆకాశవాణిని, స్మర = గుర్తుతెచ్చుకో, సః = అతడు, హరిః = విష్ణువు, ఏవ = మాత్రమే, త్వాం = నిన్ను, నిహంతా = చంపుతాడు, హి = ఎందుకంటే, అల్పః + అపి = చిన్నవాడైనా, శత్రుః = శత్రువు, న + ఉపేక్ష్యః = నిర్లక్ష్యం చేయదగినవాడు, ఇతి = అని, ఈర్యతే = చెప్పబడింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - "దేవకికి పుట్టే ఎనిమిదవ కుమారుడిని గురించి చెప్పిన ఆకాశవాణిని గుర్తు తెచ్చుకో. ఆ హరియే నిన్ను చంపుతాడు. చిన్న శత్రువును కూడా నిర్లక్ష్యం చేయకూడదు అని చెప్పబడింది కదా!"
- **విశేషములు:**

- ○ నారదుడు కంసుడిలో భవిష్యత్తు గురించి భయాన్ని పెంచాడు. 'అల్పోఽపి నోపేక్ష్యః' అనే నీతి వాక్యం కంసుడు తన స్వార్థపూరిత చర్యలను సమర్థించుకోవడానికి ఉపయోగపడుతుంది.

శ్లోకం 20-10

సర్వాత్మజానాం నృప మేలనేఽస్యాః సర్వేఽష్టమాః స్యుః ప్రథమే చ సర్వే . మాయావినం విద్ధి హరిం సదేతి గతే మునౌ క్రోధమియాయ కంసః ..

- **పదవిభాగము:** సర్వ + ఆత్మజానాం (సర్వాత్మజానాం), నృప, మేలనే + అస్యాః, సర్వే + అష్టమాః, స్యుః, ప్రథమే, చ, సర్వే, మాయావినం, విద్ధి, హరిం, సదా + ఇతి, గతే, మునౌ, క్రోధం + ఇయాయ, కంసః.
- **అన్వయము:** హే నృప! అస్యాః సర్వాత్మజానాం మేలనే సర్వే ప్రథమే చ సర్వే అష్టమాః స్యుః. హరిం సదా మాయావినం విద్ధి. ఇతి మునౌ గతే (సతి) కంసః క్రోధం ఇయాయ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ○ హే నృప = ఓ రాజా!, అస్యాః = ఈమె యొక్క, సర్వ + ఆత్మజానాం = అందరి కుమారులలో, మేలనే = కలయికలో, సర్వే = అందరూ, అష్టమాః = ఎనిమిదవవారు, స్యుః = అవుతారు, ప్రథమే = మొదటివారు, చ = కూడా, సర్వే = అందరూ, (అష్టమాః) = ఎనిమిదవవారే, హరిం = విష్ణువును, సదా = ఎల్లప్పుడూ, మాయావినం = మాయ గలవాడని, విద్ధి = తెలుసుకో, ఇతి = అని, మునౌ = ముని, గతే = వెళ్ళిన తర్వాత, కంసః = కంసుడు, క్రోధం = కోపాన్ని, ఇయాయ = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ○ "ఓ రాజా! ఈమెకు పుట్టిన పిల్లలలో ఎవరైనా మొదటి వారు లేదా ఎనిమిదవ వారు కావచ్చు. హరి ఎల్లప్పుడూ మాయావి అని తెలుసుకో." అని నారదుడు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత కంసుడు కోపం పొందాడు.
- **విశేషములు:**
  - ○ నారదుడి మాటలు కంసుడి మనసులో నిరంతర సందేహాన్ని, భయాన్ని, ద్వేషాన్ని నింపాయి. ఫలితంగా అతడు క్రూరుడిగా మారిపోయాడు.

శ్లోకం 20-11

స దేవకీసూనుమరం జఘాన కారాగృహే తాం పతిమప్యబధ్నాత్ . తయోః సుతాన్ షట్ ఖలు జాతమాత్రాన్ హత్వా కృతం స్వం హితమేవ మేనే ..

- **పదవిభాగము:** సః, దేవకీ + సూనుం + అరం (దేవకీసూనుమరం), జఘాన, కారాగృహే, తాం, పతిం + అపి + అబధ్నాత్ (పతిమప్యబధ్నాత్), తయోః, సుతాన్, షట్, ఖలు, జాత + మాత్రాన్ (జాతమాత్రాన్), హత్వా, కృతం, స్వం, హితం + ఏవ (హితమేవ), మేనే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = ఆ కంసుడు, దేవకీ + సూనుం = దేవకి కుమారుడిని, అరం = ఆ క్షణంలో, జఘాన = చంపాడు, కారాగృహే = కారాగారంలో, తాం = ఆమెను (దేవకిని), పతిం = భర్తను (వసుదేవుడిని), అపి = కూడా, అబధ్నాత్ = బంధించాడు, తయోః = వారిద్దరికీ, సుతాన్ = కుమారులను, షట్ = ఆరుగురిని, ఖలు = నిజంగా, జాత + మాత్రాన్ = పుట్టిన వెంటనే, హత్వా = చంపి, కృతం = చేసిన, స్వం = తన, హితం = మేలును, ఏవ = మాత్రమే, మేనే = భావించాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ కంసుడు వెంటనే దేవకి కుమారుడిని చంపాడు. వారిద్దరినీ కారాగారంలో బంధించాడు. వారికి పుట్టిన ఆరుగురు కుమారులను పుట్టిన వెంటనే చంపి, తాను చేసిన పని తనకు మేలు చేస్తుందని భావించాడు.
- **విశేషములు:**
    - కంసుడికి నారదుడు చెప్పిన మాటల ప్రభావం ఎంతగా ఉందో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది. అతను క్రూరుడిగా మారి, అమాయక శిశువులను కూడా చంపడానికి వెనుకాడలేదు.

శ్లోకం 20-12

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా మా జాతు పాపం కరవాణి దేవి . మమాస్తు సత్కర్మరతిః ప్రియస్తే భవాని భక్తం కురు మాం నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** కాయేన, వాచా, మనసా + ఇంద్రియైః + వా (మనసేంద్రియైర్వా), మా, జాతు, పాపం, కరవాణి, దేవి, మమ + అస్తు, సత్ + కర్మ + రతిః, ప్రియః + తే (ప్రియస్తే), భవాని, భక్తం, కురు, మాం, నమః + తే.
- **అన్వయము:** హే దేవి! కాయేన, వాచా, మనసా, ఇంద్రియైః వా జాతు పాపం మా కరవాణి. మే సత్కర్మరతిః అస్తు. హే భవాని! తే ప్రియః (అస్మి), మాం భక్తం కురు, తే నమః అస్తు.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కాయేన = శరీరంతో, వాచా = మాటతో, మనసా = మనసుతో, ఇంద్రియైః = ఇంద్రియాలతో, వా = లేదా, జాతు = ఎన్నటికీ, పాపం = పాపాన్ని, మా = చేయకుండా, కరవాణి = ఉండుగాక, దేవి = ఓ దేవీ!, మమ = నాకు, అస్తు = ఉండుగాక, సత్ + కర్మ + రతిః = మంచి పనుల పట్ల ఆసక్తి, ప్రియః = ప్రియమైన, తే = నీకు, భవాని = ఓ భవాని!, భక్తం = భక్తుడిని, కురు = చేయి, మాం = నన్ను, నమః = నమస్కారం, తే = నీకు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ దేవీ! నేను శరీరంతో, మాటతో, మనసుతో, ఇంద్రియాలతో ఎన్నటికీ పాపం చేయకుందును గాక! నాకు మంచి పనుల పట్ల ఆసక్తి ఉండుగాక. ఓ భవాని! నేను నీకు ప్రియమైనవాడిని. నన్ను భక్తుడిగా చేయి, నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం కంసుడి క్రూర స్వభావానికి భిన్నంగా, ఒక భక్తుని ప్రార్థన. తను చేసిన పాపాలు మళ్లీ చేయకుండా, దేవి కృపతో మంచి మార్గంలో నడవాలని కోరుకుంటున్నాడు.

---

21. ఏకవింశదశకః - నందసుతావతారః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం కృష్ణుడు ఎలా జన్మించాడు, యోగమాయ కంసుడిని ఎలా మోసగించింది అనే కథలను వివరిస్తుంది. దేవకి, వసుదేవుల పూర్వజన్మల వృత్తాంతం, కృష్ణుడిని గోకులానికి చేర్చడం, యోగమాయ కంసుడి చేతికి చిక్కడం, చివరికి ఆమె అతడిని బెదిరించి వెళ్ళిపోవడం ఈ అధ్యాయంలోని ముఖ్య విషయాలు.

శ్లోకం 21-1

సర్వేఽపి జీవా నిజకర్మబద్ధా ఏతే షడాసంద్రుహిణస్య పౌత్రాః . తన్నిందయా దైత్యకులే ప్రజాతాః పునశ్చ శప్తా జనకేన దైవాత్

..

- **పదవిభాగము:** సర్వే + అపి, జీవాః, నిజ + కర్మ + బద్ధాః (నిజకర్మబద్ధాః), ఏతే, షట్ + ఆసన్ + ద్రుహిణస్య (షడాసంద్రుహిణస్య), పౌత్రాః, తత్ + నిందయా, దైత్య + కులే, ప్రజాతాః, పునః + చ, శప్తాః, జనకేన, దైవాత్.
- **అన్వయము:** సర్వే అపి జీవాః నిజకర్మబద్ధాః. ఏతే షట్ (శిశవః) ద్రుహిణస్య పౌత్రాః ఆసన్. తత్నిందయా దైత్యకులే ప్రజాతాః. దైవాత్ పునః చ జనకేన శప్తాః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సర్వే + అపి = అందరూ, జీవాః = జీవులు, నిజ + కర్మ + బద్ధాః = తమ కర్మలచే బంధించబడినవారు, ఏతే = ఈ, షట్ = ఆరుగురు (శిశువులు), ద్రుహిణస్య = బ్రహ్మ యొక్క, పౌత్రాః = మనుమలు, ఆసన్ = ఉన్నారు, తత్ + నిందయా = అతని నింద వల్ల, దైత్య + కులే = రాక్షస వంశంలో, ప్రజాతాః = జన్మించారు, పునః + చ = మళ్ళీ కూడా, శప్తాః = శపించబడ్డారు, జనకేన = వారి తండ్రిచే, దైవాత్ = దైవవశాత్తు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అందరూ జీవులు తమ కర్మలచే బంధించబడినవారే. కంసుడు చంపిన ఆ ఆరుగురు శిశువులు బ్రహ్మ యొక్క మనుమలు. బ్రహ్మను నిందించడం వల్ల వారు రాక్షస వంశంలో జన్మించారు. దైవవశాత్తు మళ్ళీ వారి తండ్రి చేత శపించబడ్డారు.
- **విశేషములు:**
    - కంసుడు చంపిన ఆరుగురు శిశువుల పూర్వజన్మ కథ ఇక్కడ వివరిస్తుంది. కర్మల బంధం నుండి ఎవరూ తప్పించుకోలేరని ఇది స్పష్టం చేస్తుంది.

శ్లోకం 21-2

తేనైవ తే శౌరిసుతత్వమాప్తా హతాశ్చ కంసేన తు జాతమాత్రాః . శ్రీనారదేనర్షివరేణ దేవి జ్ఞాతం పురావృత్తమిదం సమస్తం

..

- **పదవిభాగము:** తేన + ఏవ (తేనైవ), తే, శౌరి + సుతత్వం + ఆప్తాః (శౌరిసుతత్వమాప్తా), హతాః + చ (హతాశ్చ), కంసేన, తు, జాత + మాత్రాః, హే దేవి, శ్రీ + నారదేన + ఋషి + వరేణ (శ్రీనారదేనర్షివరేణ), జ్ఞాతం, పురా + వృత్తం + ఇదం + సమస్తం (పురావృత్తమిదం సమస్తం).
- **అన్వయము:** దేవి! తేన ఏవ తే శౌరిసుతత్వం ఆప్తాః, తు జాతమాత్రాః చ కంసేన హతాః. శ్రీనారదేన ఋషివరేణ ఇదం సమస్తం పురావృత్తం జ్ఞాతం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హే దేవి = ఓ దేవీ!, తేన + ఏవ = ఆ శాపం వల్లనే, తే = వారు, శౌరి + సుతత్వం = వసుదేవుని కుమారుల రూపాన్ని, ఆప్తాః = పొందారు, తు = అయితే, జాత + మాత్రాః = పుట్టిన వెంటనే, చ = మరియు, కంసేన = కంసుడిచే, హతాః = చంపబడ్డారు, శ్రీ + నారదేన = శ్రీనారదుడనే, ఋషి + వరేణ = గొప్ప ఋషిచే, జ్ఞాతం = తెలుసుకోబడింది, పురా + వృత్తం = పూర్వ కథ, ఇదం = ఈ, సమస్తం = అంతా.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ దేవీ! ఆ శాపం వల్లనే వారు వసుదేవుడి కుమారులుగా జన్మించారు. పుట్టిన వెంటనే కంసుడిచే చంపబడ్డారు. నారద మహర్షిచే ఈ పూర్వ కథ అంతా తెలుసుకోబడింది.
- **విశేషములు:**
    - కర్మ సిద్ధాంతం ఎంత బలంగా ఉంటుందో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. నారదుడికి త్రికాల జ్ఞానం ఉందని ఇది తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 21-3

ప్రాగ్దంపతీ చాదితికశ్యపౌ హా స్వకర్మదోషేణ పునశ్చ జాతౌ . తౌ దేవకీశూరసుతౌ స్వపుత్రనాశాదిభిర్దుఃఖమవాపతుశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** ప్రాక్ + దంపతీ (ప్రాగ్దంపతీ), చ + అదితి + కశ్యపౌ (చాదితికశ్యపౌ), హా, స్వ + కర్మ + దోషేణ (స్వకర్మదోషేణ), పునః + చ, జాతౌ, తౌ, దేవకీ + శూర + సుతౌ (దేవకీశూరసుతౌ), స్వ + పుత్ర + నాశ + ఆదిభిః (స్వపుత్రనాశాదిభిః), దుఃఖం + అవాపతుః + చ.
- **అన్వయము:** హా! ప్రాక్ అదితికశ్యపౌ దంపతీ చ స్వకర్మదోషేణ పునః జాతౌ. తౌ దేవకీశూరసుతౌ చ స్వపుత్రనాశాదిభిః దుఃఖం అవాపతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ప్రాక్ = పూర్వం, దంపతీ = దంపతులు అయిన, చ = మరియు, అదితి + కశ్యపౌ = అదితి, కశ్యపులు, హా = అయ్యో!, స్వ + కర్మ + దోషేణ = వారి కర్మల దోషం వల్ల, పునః = మళ్ళీ, చ = కూడా, జాతౌ = జన్మించారు, తౌ = వారు, దేవకీ + శూర + సుతౌ = దేవకి, వసుదేవుల రూపంలో, స్వ + పుత్ర + నాశ + ఆదిభిః = తమ కుమారుల నాశనం మొదలైన వాటితో, దుఃఖం = దుఃఖాన్ని, అవాపతుః = పొందారు, చ = మరియు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అయ్యో! పూర్వజన్మలో అదితి, కశ్యపులు అనే దంపతులు తమ కర్మల దోషం వల్ల మళ్ళీ దేవకి, వసుదేవులుగా జన్మించి, తమ కుమారుల నాశనం మొదలైన వాటితో దుఃఖాన్ని పొందారు.
- **విశేషములు:**

- కృష్ణుడి తల్లిదండ్రులైన దేవకి, వసుదేవులు కూడా తమ కర్మల బంధం నుండి తప్పించుకోలేదని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది. దైవానికి కూడా కర్మ బంధం ఉంటుందని చెప్పడం దేవి మాయ యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 21-4

త్వం దేవకీసప్తమగర్భతో వై గృహ్ణంత్యనంతాంశశిశుం స్వశక్త్యా . నివేశ్య రోహిణ్యుదరే ధరణ్యాం మర్త్యో భవేత్యచ్యుతమాదిశశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** త్వం, దేవకీ + సప్తమ + గర్భతః (దేవకీసప్తమగర్భతో), వై, గృహ్ణంతి + అనంత + అంశ + శిశుం (గృహ్ణంత్యనంతాంశశిశుం), స్వ + శక్త్యా, నివేశ్య, రోహిణీ + ఉదరే (రోహిణ్యుదరే), ధరణ్యాం, మర్త్యః, భవ + ఇతి + అచ్యుతం + ఆదిశః + చ.
- **అన్వయము:** త్వం స్వశక్త్యా దేవకీసప్తమగర్భతః వై అనంతాంశశిశుం గృహ్ణంతి రోహిణ్యుదరే నివేశ్య, అచ్యుతం "మర్త్యః భవ" ఇతి ఆదిశః చ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - త్వం = నీవు, దేవకీ + సప్తమ + గర్భతః = దేవకి యొక్క ఏడవ గర్భం నుండి, వై = నిశ్చయంగా, గృహ్ణంతి = తీసుకుంటూ, అనంత + అంశ + శిశుం = ఆదిశేషుని అంశ అయిన శిశువును (బలరాముడిని), స్వ + శక్త్యా = నీ శక్తితో, నివేశ్య = ఉంచి, రోహిణీ + ఉదరే = రోహిణి గర్భంలో, ధరణ్యాం = భూమిపై, మర్త్యః = మనిషిగా, భవ = పుట్టుము, ఇతి = అని, అచ్యుతం = శ్రీకృష్ణుడిని, ఆదిశః = ఆదేశించావు, చ = మరియు.
- **తాత్పర్యము:**
  - నీవు నీ శక్తితో దేవకి ఏడవ గర్భంలో ఉన్న ఆదిశేషుని అంశను రోహిణి గర్భంలో ఉంచావు, అలాగే శ్రీకృష్ణుడిని "భూమిపై మనిషిగా పుట్టు" అని ఆదేశించావు.
- **విశేషములు:**
  - యోగమాయ (దేవి) బలరాముడి గర్భాన్ని మార్చడం, అలాగే కృష్ణుడిని అవతరించమని ఆదేశించడం దేవి సంకల్పం ఎంత శక్తిమంతమైనదో తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 21-5

ప్రాక్కర్మదోషాత్స సుహృన్మఘోనః క్రుద్ధేన శప్తో భృగుణా మురారిః . దయార్హ్వసంసారిదశామవాప్స్యన్ హా దేవకీగర్భమథావివేశ ..

- **పదవిభాగము: ప్రాక్ + కర్మ + దోషాత్ + సః (ప్రాక్కర్మదోషాత్స), సుహృత్ + మఘోనః (సుహృన్మఘోనః), క్రుద్ధేన, శప్తః, భృగుణా, మురారిః, దయా + అర్హ్వ + సంసారి + దశాం + అవాప్స్యన్ (దయార్హ్వసంసారిదశామవాప్స్యన్), హా, దేవకీ + గర్భం + అథ + అవివేశ (దేవకీగర్భమథావివేశ).**
- **అన్వయము: ప్రాక్కర్మదోషాత్ మఘోనః సుహృత్ మురారిః క్రుద్ధేన భృగుణా శప్తః, దయార్హ్వసంసారిదశాం అవాప్స్యన్ అథ హా దేవకీగర్భం అవివేశ.**
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - **ప్రాక్ + కర్మ + దోషాత్ = పూర్వజన్మ కర్మల దోషం వల్ల, సః = ఆ, సుహృత్ + మఘోనః = ఇంద్రుడికి స్నేహితుడైన, మురారిః = శ్రీకృష్ణుడు, క్రుద్ధేన = కోపించిన, భృగుణా = భృగు మహర్షిచే, శప్తః = శపించబడినవాడై, దయా + అర్హ్వ = దయకు అర్హ్వమైన, సంసారి + దశాం = సంసారి స్థితిని, అవాప్స్యన్ = పొందబోతూ, హా = అయ్యో!, దేవకీ + గర్భం = దేవకి గర్భంలో, అథ = అప్పుడు, అవివేశ = ప్రవేశించాడు.**
- **తాత్పర్యము:**
  - **పూర్వజన్మ కర్మల దోషం వల్ల, ఇంద్రుడికి స్నేహితుడైన మురారి (కృష్ణుడు), కోపించిన భృగు మహర్షిచే శపించబడినవాడై, దయకు అర్హ్వమైన ఒక సంసారి స్థితిని పొందబోతూ, అయ్యో, అప్పుడు దేవకి గర్భంలో ప్రవేశించాడు.**
- **విశేషములు:**
  - **కృష్ణుడు దేవకి గర్భంలోకి ప్రవేశించడానికి కారణం కేవలం భగవతి సంకల్పం మాత్రమే కాకుండా, పూర్వజన్మ కర్మల దోషం వల్ల కూడా అని చెప్పబడింది. ఇది కర్మ సిద్ధాంతం యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలియజేస్తుంది.**

శ్లోకం 21-6

పూర్ణే తు గర్భే హరిరర్ధ రాత్రే కారాగృహే దేవకనందనాయాః . జజ్ఞే సుతేష్వష్టమతామవాప్తః శౌరిర్విముక్తో నిగడైశ్చ బంధాత్ ..

- **పదవిభాగము:** పూర్ణే, తు, గర్భే, హరిః + అర్ధ + రాత్రే (హరిరర్ధ రాత్రే), కారా + గృహే, దేవకనందనాయాః, జజ్ఞే, సుతేషు + అష్టమతాం + అవాప్తః (సుతేష్వష్టమతామవాప్తః), శౌరిః + విముక్తః + నిగడైః + చ + బంధాత్ (శౌరిర్విముక్తో నిగడైశ్చ బంధాత్).
- **అన్వయము:** గర్భే పూర్ణే తు అర్ధరాత్రే దేవకనందనాయాః కారాగృహే హరిః సుతేషు అష్టమతాం అవాప్తః సన్ జజ్ఞే. శౌరిః చ నిగడైః బంధాత్ విముక్తః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - పూర్ణే = నిండిన, తు = అయితే, గర్భే = గర్భం, హరిః = శ్రీకృష్ణుడు, అర్ధ + రాత్రే = అర్ధరాత్రిలో, కారా + గృహే = కారాగారంలో, దేవకనందనాయాః = దేవకి యొక్క, జజ్ఞే = జన్మించాడు, సుతేషు = కుమారులలో, అష్టమతాం = ఎనిమిదవది, అవాప్తః = పొందినవాడై, శౌరిః = వసుదేవుడు, విముక్తః = విడిచిపెట్టబడ్డాడు, నిగడైః = సంకెళ్ళ నుండి, చ = మరియు, బంధాత్ = బంధనం నుండి.
- **తాత్పర్యము:**
  - గర్భం నిండిన తర్వాత అర్ధరాత్రిలో దేవకి కారాగారంలో శ్రీకృష్ణుడు ఎనిమిదవ కుమారుడిగా జన్మించాడు. వసుదేవుడు సంకెళ్ళ నుండి, బంధనం నుండి విడిచిపెట్టబడ్డాడు.
- **విశేషములు:**
  - కృష్ణుడి జననం అద్భుతమైనది. అతని జననంతోనే కారాగార సంకెళ్లు, బంధనాలు వాటంతట అవే తొలగిపోయాయి.

శ్లోకం 21-7

వ్యోమోత్థవాక్యేన తవైవ బాలం గృహ్ణన్నదృష్టః ఖలు గేహపాలైః . నిద్రాం గతైస్త్వద్వివృతేన శౌరిర్ద్వారేణ యాతో బహిరాత్తతోషం ..

- **పదవిభాగము:** వ్యోమ + ఉత్థ + వాక్యేన (వ్యోమోత్థవాక్యేన), తవ + ఏవ (తవైవ), బాలం, గృహ్ణన్ + అదృష్టః (గృహ్ణన్నదృష్టః), ఖలు, గేహ + పాలైః, నిద్రాం, గతైః + త్వత్ + వివృతేన (గతైస్త్వద్వివృతేన), శౌరిః + ద్వారేణ (శౌరిర్ద్వారేణ), యాతః, బహిః + ఆత్త + తోషం (బహిరాత్తతోషం).
- **అన్వయము:** ఖలు, వ్యోమోత్థవాక్యేన తవ ఏవ బాలం గృహ్ణన్ శౌరిః నిద్రాం గతైః గేహపాలైః అదృష్టః (సన్), త్వద్వివృతేన ద్వారేణ ఆత్తతోషం బహిః యాతః.
- **ప్రతి పదార్థము:**

  - వ్యోమ + ఉత్థ + వాక్యేన = ఆకాశవాణి మాట ద్వారా, తవ + ఏవ = నీ యొక్క, బాలం = బిడ్డను, గృహ్ణన్ = తీసుకుంటూ, అదృష్టః = కనిపించనివాడై, ఖలు = నిజంగా, గేహ + పాలైః = ఇంటి కాపలాదారులకు, నిద్రాం + గతైః = నిద్రలోకి వెళ్ళిన, త్వత్ + వివృతేన = నీవు తెరిచిన, ద్వారేణ = ద్వారం గుండా, శౌరిః = వసుదేవుడు, యాతః = వెళ్ళాడు, బహిః = బయటకు, ఆత్త + తోషం = ఆనందాన్ని పొందినవాడై.

- **తాత్పర్యము:**

  - ఆకాశవాణి మాట ద్వారా, అలాగే నీవు తెరిచిన ద్వారం గుండా వసుదేవుడు నిద్రలో ఉన్న కాపలాదారులకు కనిపించకుండా ఆ బిడ్డను తీసుకుని ఆనందంతో బయటకు వెళ్ళాడు.

- **విశేషములు:**

  - కృష్ణుడిని గోకులానికి చేర్చే ప్రక్రియలో కూడా దేవి మహిమ ఉందని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 21-8

త్వం స్వేచ్ఛయా గోపకులే యశోదానందాత్మజా స్వాపితజీవజాలే . అజాయథా భక్తజనార్తిహంత్రీ సర్వం నియంత్రీ సకలార్థదాత్రీ ..

- **పదవిభాగము:** త్వం, స్వ + ఇచ్ఛయా (స్వేచ్ఛయా), గోప + కులే, యశోదా + నంద + ఆత్మజా (యశోదానందాత్మజా), స్వాపిత + జీవ + జాలే (స్వాపితజీవజాలే), అజాయథాః, భక్త + జన + ఆర్తి + హంత్రీ (భక్తజనార్తిహంత్రీ), సర్వం, నియంత్రీ, సకల + అర్థ + దాత్రీ.

- **అన్వయము:** త్వం స్వేచ్ఛయా, స్వాపితజీవజాలే గోపకులే యశోదానందాత్మజా అజాయథాః. (త్వం) భక్తజనార్తిహంత్రీ, సర్వం నియంత్రీ, సకలార్థదాత్రీ (చ అసి).

- **ప్రతి పదార్థము:**

  - త్వం = నీవు, స్వ + ఇచ్ఛయా = నీ కోరికతో, గోప + కులే = గొల్లల వంశంలో, యశోదా + నంద + ఆత్మజా = యశోద, నందుల కుమార్తెగా, స్వాపిత + జీవ + జాలే = నిద్రలోకి వెళ్ళిన జీవుల సమూహం ఉన్నప్పుడు, అజాయథాః = జన్మించావు, భక్త + జన + ఆర్తి + హంత్రీ = భక్తుల బాధలను తొలగించేదానివై, సర్వం = అన్నిటినీ, నియంత్రీ = నియంత్రించేదానివై, సకల + అర్థ + దాత్రీ = అన్ని కోరికలను ఇచ్చేదానివై.

- **తాత్పర్యము:**

- నీవు నీ కోరికతో, నిద్రలో ఉన్న జీవుల సమూహం ఉన్న గోపకులంలో యశోద, నందుల కుమార్తెగా జన్మించావు. నీవు భక్తుల బాధలను తొలగించేదానివి, అన్నిటినీ నియంత్రించేదానివి, అన్ని కోరికలను ఇచ్చేదానివి.

- **విశేషములు:**
    - కృష్ణుడి స్థానంలో యోగమాయ ఎలా జన్మించిందో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. యోగమాయ కృష్ణుడి లీలలో ఒక భాగం.

శ్లోకం 21-9

తవ ప్రభావాద్వసుదేవ ఏకో గచ్ఛన్నభీతో యమునామయత్నం . తీర్త్వా నదీం గోకులమాప తత్ర దాస్యాః కరే స్వం తనయం దదౌ చ ..

- **పదవిభాగము:** తవ, ప్రభావాత్ + వసుదేవః + ఏకః (ప్రభావాద్వసుదేవ ఏకో), గచ్ఛన్ + అభీతః (గచ్ఛన్నభీతో), యమునాం + అయత్నం (యమునామయత్నం), తీర్త్వా, నదీం, గోకులం + ఆప (గోకులమాప), తత్ర, దాస్యాః, కరే, స్వం, తనయం, దదౌ, చ.

- **అన్వయము:** తవ ప్రభావాత్ వసుదేవః ఏకః అభీతః గచ్ఛన్ యమునాం అయత్నం నదీం తీర్త్వా గోకులం ఆప. తత్ర దాస్యాః కరే స్వం తనయం చ దదౌ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తవ = నీ యొక్క, ప్రభావాత్ = ప్రభావం వల్ల, వసుదేవః = వసుదేవుడు, ఏకః = ఒక్కడే, గచ్ఛన్ = వెళుతూ, అభీతః = భయం లేనివాడై, యమునాం = యమునా నదిని, అయత్నం = ప్రయత్నం లేకుండా, తీర్త్వా = దాటి, నదీం = నదిని, గోకులం = గోకులాన్ని, ఆప = చేరుకున్నాడు, తత్ర = అక్కడ, దాస్యాః = యశోద అనే దాసి చేతిలో, కరే = చేతిలో, స్వం = తన, తనయం = కుమారుడిని, దదౌ = ఇచ్చాడు, చ = మరియు.

- **తాత్పర్యము:**
    - నీ ప్రభావం వల్ల వసుదేవుడు ఒక్కడే భయం లేకుండా వెళుతూ, యమునా నదిని ప్రయత్నం లేకుండా దాటి గోకులాన్ని చేరుకున్నాడు. అక్కడ తన కుమారుడిని యశోద అనే దాసి చేతిలో ఇచ్చాడు.

- **విశేషములు:**

- ఈ శ్లోకం యమునా నదిని దాటడం, యశోద వద్ద బిడ్డను ఉంచడం వంటి అద్భుతాలను దేవి శక్తికి ఆపాదిస్తుంది.

శ్లోకం 21-10

తయైవ దత్తామథ బాలికాం త్వామాదాయ శీఘ్రం స తతో నివృత్తః .

కారాగృహం ప్రాప్య దదౌ ప్రియాయై స చాభవత్పూర్వవదేవ బద్ధః ..

- **పదవిభాగము:** తయైవ (తయా + ఏవ), దత్తామథ (దత్తాం + అథ), బాలికాం, త్వామాదాయ (త్వాం + ఆదాయ), శీఘ్రం, సః, తతః, నివృత్తః, కారాగృహం, ప్రాప్య, దదౌ, ప్రియాయై, సః, చాభవత్పూర్వవదేవ (చ + అభవత్ + పూర్వవత్ + ఏవ), బద్ధః.
- **అన్వయము:** అథ సః తయా ఏవ దత్తాం త్వాం బాలికాం ఆదాయ శీఘ్రం తతః నివృత్తః. కారాగృహం ప్రాప్య చ ప్రియాయై దదౌ. సః చ పూర్వవత్ ఏవ బద్ధః అభవత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అథ = అప్పుడు, సః = అతడు (వసుదేవుడు), తయా = ఆమె (యశోద) చేత, ఏవ = మాత్రమే, దత్తాం = ఇవ్వబడిన, త్వాం = నిన్ను, బాలికాం = బాలికను, ఆదాయ = తీసుకుని, శీఘ్రం = వెంటనే, తతః = అక్కడి నుండి, నివృత్తః = తిరిగి వచ్చాడు, కారాగృహం = కారాగారాన్ని, ప్రాప్య = చేరుకుని, చ = మరియు, ప్రియాయై = ప్రియురాలికి (దేవకికి), దదౌ = ఇచ్చాడు, సః = అతడు, చ = మరియు, పూర్వవత్ = పూర్వం లాగే, ఏవ = మాత్రమే, బద్ధః = బంధించబడినవాడు, అభవత్ = అయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ తర్వాత వసుదేవుడు యశోద ఇచ్చిన బాలికను తీసుకుని వెంటనే అక్కడి నుండి తిరిగి వచ్చాడు. కారాగారాన్ని చేరుకుని ఆ బాలికను తన ప్రియురాలైన దేవకికి ఇచ్చాడు. అతడు పూర్వం లాగే బంధించబడ్డాడు.
- **విశేషములు:**
  - ఇదంతా యోగమాయ లీల అని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. దేవి సంకల్పం వల్లనే అంతా జరిగిందని తెలుస్తుంది.

శ్లోకం 21-11

త్వద్రోదనోత్థాపితగేహపాలైర్నివేదితో భోజపతిః సమేత్య .

త్వాం పాదయుగ్మగ్రహణేన కుర్వన్నధఃశిరస్కాం నిరగాద్గృహాంతాత్ ..

- **పదవిభాగము:** త్వద్రోదనోత్థాపితగేహపాలైర్నివేదితో (త్వత్ + రోదన + ఉత్థాపిత + గేహ + పాలైః + నివేదితః), భోజపతిః, సమేత్య, త్వాం, పాదయుగ్మగ్రహణేన (పాద + యుగ్మ + గ్రహణేన), కుర్వన్నధఃశిరస్కాం (కుర్వన్ + అధః + శిరస్కాం), నిరగాద్గృహాంతాత్ (నిరగాత్ + గృహ + అంతాత్).
- **అన్వయము:** త్వత్ రోదన ఉత్థాపితైః గేహపాలైః నివేదితః భోజపతిః సమేత్య పాదయుగ్మగ్రహణేన త్వాం అధః శిరస్కాం కుర్వన్ గృహ అంతాత్ నిరగాత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - త్వత్ = నీ యొక్క, రోదన = ఏడుపుచే, ఉత్థాపితైః = మేల్కొన్న, గేహపాలైః = ఇంటి కాపలాదారులచే, నివేదితః = సమాచారం అందుకున్న, భోజపతిః = భోజరాజు (కంసుడు), సమేత్య = వచ్చి, పాదయుగ్మగ్రహణేన = రెండు కాళ్లను పట్టుకుని, త్వాం = నిన్ను, అధః శిరస్కాం = తల కిందకు ఉండేలా, కుర్వన్ = చేసి, గృహ అంతాత్ = ఇంటి లోపలి నుండి, నిరగాత్ = బయటకు వెళ్ళాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - నీ ఏడుపుచే మేల్కొన్న కాపలాదారులచే సమాచారం అందుకున్న భోజరాజు వచ్చి, నీ రెండు కాళ్లను పట్టుకుని, తల కిందకు ఉండేలా చేసి ఇంటి లోపలి నుండి బయటకు వెళ్ళాడు.
- **విశేషములు:**
    - కంసుడి క్రూరత్వం ఇక్కడ పరాకాష్టకు చేరుకుంది. ఒక పసిబిడ్డను కూడా చంపడానికి వెనుకాడలేదు.

శ్లోకం 21-12

స పోథయామాస శిలాతలే త్వాం సద్యః సముత్పత్య కరాదముష్య .

దివి స్థితా శంఖగదాదిహస్తా సురైః స్తుతా స్మేరముఖీ త్వమాత్థ ..

- **పదవిభాగము:** సః, పోథయామాస, శిలాతలే (శిలా + తలే), త్వాం, సద్యః, సముత్పత్య, కరాదముష్య (కరాత్ + అముష్య), దివి, స్థితా, శంఖగదాదిహస్తా (శంఖ + గదా + ఆది + హస్తా), సురైః, స్తుతా, స్మేరముఖీ (స్మేర + ముఖీ), త్వమాత్థ (త్వం + ఆత్థ).
- **అన్వయము:** సః త్వాం శిలాతలే పోథయామాస. సద్యః అముష్య కరాత్ సముత్పత్య దివి స్థితా, శంఖగదాదిహస్తా, సురైః స్తుతా, స్మేరముఖీ చ సతీ త్వం ఆత్థ.
- **ప్రతి పదార్థము:**

    - సః = ఆ కంసుడు, శిలాతలే = రాయిపై, త్వాం = నిన్ను, పోథయామాస = పడగొట్టాడు, సద్యః = వెంటనే, అముష్య = అతని, కరాత్ = చేతి నుండి, సముత్పత్య = పైకి లేచి, దివి = ఆకాశంలో, స్థితా = ఉన్నదానివై, శంఖగదాదిహస్తా = శంఖం, గద మొదలైనవి చేతిలో కలదానివై, సురైః = దేవతలచే, స్తుతా = స్తుతించబడినదానివై, స్మేరముఖీ = చిరునవ్వు గల ముఖం కలదానివై, త్వం = నీవు, ఆత్థ = పలికావు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ కంసుడు నిన్ను రాయిపై పడగొట్టాడు. కానీ నీవు వెంటనే అతని చేతి నుండి పైకి లేచి, ఆకాశంలో శంఖం, గద మొదలైనవి చేతిలో పట్టుకుని, దేవతలచే స్తుతించబడినదానివై, చిరునవ్వుతో ఇలా పలికావు.

- **విశేషములు:**
    - యోగమాయ యొక్క మహిమ, దివ్య స్వరూపం ఇక్కడ వర్ణించబడింది. ఆమె ఆయుధాలను ధరించడం ఆమె యొక్క సర్వశక్తిమత్తతను సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 21-13

వధేన కిం మే తవ కంస జాతస్తవాంతకః క్వాప్యవిదూరదేశే .

మా ద్రుహ్యతాం సాధుజనో హితం స్వం విచింతయేత్యుక్తవతీ తిరోఽభూః ..

- **పదవిభాగము:** వధేన, కిం, మే, తవ, కంస, జాతస్తవాంతకః (జాతః + తవ + అంతకః), క్వాప్యవిదూరదేశే (క్వ + అపి + అవిదూర + దేశే), మా, ద్రుహ్యతాం, సాధుజనః, హితం, స్వం, విచింతయేత్యుక్తవతీ (విచింతయ + ఇతి + ఉక్తవతీ), తిరోఽభూః (తిరః + అభూః).

- **అన్వయము:** హే కంస, మే వధేన తవ కిం? తవ అంతకః క్వ అపి అవిదూరదేశే జాతః. సాధుజనః మా ద్రుహ్యతాం, స్వం హితం విచింతయ ఇతి ఉక్తవతీ సతీ తిరః అభూః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కంస = ఓ కంసా, మే = నా, వధేన = చంపడం వల్ల, తవ = నీకు, కిం = ఏమి లాభం?, తవ = నీకు, అంతకః = నాశకుడు, క్వ అపి = ఎక్కడో, అవిదూరదేశే = దూరంలో లేని దేశంలో, జాతః = పుట్టాడు, సాధుజనః = మంచివారికి, మా = వద్దు, ద్రుహ్యతాం = ద్రోహం చేయవద్దు, స్వం = నీ యొక్క, హితం = మేలు, విచింతయ = ఆలోచించు, ఇతి = అని, ఉక్తవతీ = పలికినదానివై, తిరః = అంతర్ధానమైపోయావు, అభూః = అయ్యావు.

- **తాత్పర్యము:**
    - "ఓ కంసా! నన్ను చంపడం వల్ల నీకు ఏమి లాభం? నీకు నాశకుడు ఎక్కడో దూరంలో లేని దేశంలో పుట్టాడు. మంచివారికి ద్రోహం చేయవద్దు, నీ మేలు గురించి ఆలోచించు" అని పలికి నీవు అంతర్ధానమైపోయావు.
- **విశేషములు:**
    - యోగమాయ హెచ్చరిక వల్ల కంసుడి భయం ఇంకా పెరిగింది. అతడు తన భయాన్ని తగ్గించుకోవడానికి అమాయక శిశువులను చంపడానికి సిద్ధమయ్యాడు.

శ్లోకం 21-14

స భోజరాట్ స్వాంతకనాశనాయ సర్వాన్ శిశూన్ హంతుమరం బలిష్ఠాన్ .

వత్సాఘముఖ్యానసురాన్నియుజ్య కృతార్థమాత్మానమమన్యతోచ్చైః ..

- **పదవిభాగము:** సః, భోజరాట్ (భోజ + రాట్), స్వాంతకనాశనాయ (స్వ + అంతక + నాశనాయ), సర్వాన్, శిశూన్, హంతుమరం (హంతుం + అరం), బలిష్ఠాన్, వత్సాఘముఖ్యానసురాన్నియుజ్య (వత్స + అఘ + ముఖ్యాన్ + అసురాన్ + నియుజ్య), కృతార్థమాత్మానమమన్యతోచ్చైః (కృత + అర్థం + ఆత్మానం + అమన్యత + ఉచ్చైః).
- **అన్వయము:** సః భోజరాట్ స్వ అంతక నాశనాయ సర్వాన్ శిశూన్ హంతుం అరం, బలిష్ఠాన్ వత్స అఘ ముఖ్యాన్ అసురాన్ నియుజ్య చ ఆత్మానం ఉచ్చైః కృతార్థం అమన్యత.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = ఆ, భోజరాట్ = భోజరాజు (కంసుడు), స్వ అంతక నాశనాయ = తన నాశకుడిని చంపడానికి, సర్వాన్ = అందరి, శిశూన్ = శిశువులను, హంతుం = చంపడానికి, అరం = వెంటనే, బలిష్ఠాన్ = బలవంతులైన, వత్స అఘ ముఖ్యాన్ = వత్సాసురుడు, అఘాసురుడు మొదలైన, అసురాన్ = రాక్షసులను, నియుజ్య = నియమించి, చ = మరియు, ఆత్మానం = తనను, ఉచ్చైః = చాలా ఎక్కువగా, కృత అర్థం = సార్థకం అయినవాడిగా, అమన్యత = భావించాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ భోజరాజు తన నాశకుడిని చంపడానికి అందరు శిశువులను చంపడానికి వెంటనే బలవంతులైన వత్సాసురుడు, అఘాసురుడు మొదలైన రాక్షసులను నియమించి, తనను చాలా ఎక్కువగా సార్థకం అయినవాడిగా భావించాడు.

- **విశేషములు:**
    - యోగమాయ హెచ్చరిక వల్ల కంసుడి భయం ఇంకా పెరిగింది. అతడు తన భయాన్ని తగ్గించుకోవడానికి అమాయక శిశువులను చంపడానికి సిద్ధమయ్యాడు.

శ్లోకం 21-15

కంసోఽస్తి మే చేతసి కామలోభక్రోధాదిమంత్రిప్రవరైః సమేతః .

సద్భావహంతా ఖలు నందపుత్రి తం నాశయ త్వచ్చరణం నమామి ..

- **పదవిభాగము:** కంసోఽస్తి (కంసః + అస్తి), మే, చేతసి, కామలోభక్రోధాదిమంత్రిప్రవరైః (కామ + లోభ + క్రోధ + ఆది + మంత్రి + ప్రవరైః), సమేతః, సద్భావహంతా (సత్ + భావ + హంతా), ఖలు, నందపుత్రి, తం, నాశయ, త్వచ్చరణం (త్వత్ + చరణం), నమామి.
- **అన్వయము:** హే నందపుత్రి, మే చేతసి కామ లోభ క్రోధ ఆది మంత్రి ప్రవరైః సమేతః సత్ భావ హంతా కంసః ఖలు అస్తి. తం నాశయ. త్వత్ చరణం నమామి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - నందపుత్రి = ఓ నందుని కుమార్తె, మే = నా యొక్క, చేతసి = మనసులో, కామ = కోరిక, లోభ = లోభం, క్రోధ = కోపం, ఆది = మొదలైన, మంత్రి ప్రవరైః = ముఖ్య మంత్రులతో, సమేతః = కూడిన, సత్ భావ హంతా = మంచి భావాలను నాశనం చేసే, కంసః = కంసుడు, ఖలు = నిజంగా, అస్తి = ఉన్నాడు, తం = అతడిని, నాశయ = నాశనం చేయుము, త్వత్ చరణం = నీ పాదాలకు, నమామి = నమస్కరిస్తున్నాను.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ నందుని కుమార్తె! నా మనసులో కోరిక, లోభం, కోపం మొదలైన ముఖ్య మంత్రులతో కూడిన ఒక కంసుడు ఉన్నాడు. అతడు మంచి భావాలను నాశనం చేస్తున్నాడు. అతడిని నాశనం చేయుము. నీ పాదాలకు నమస్కరిస్తున్నాను.
- **విశేషములు:**
    - ఇక్కడ భక్తుడు కంసుడిని దుర్గుణాలకు ప్రతీకగా భావించి, తనలోని దుర్గుణాలను తొలగించమని దేవిని ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఇది ఒక ప్రతీకాత్మక ప్రార్థన.

---

22. ద్వావింశదశకః - కృష్ణకథా

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం శ్రీకృష్ణుడి లీలావతారాన్ని కర్మల ఫలితంగా వచ్చిన దుఃఖమయమైన జీవితంగా వర్ణిస్తుంది. యశోదా పుత్రుడిగా, గోపాలకుడిగా, రాధాకృష్ణుడిగా కాకుండా, కేవలం కర్మ బంధాలలో చిక్కుకున్న ఒక జీవిగా కృష్ణుడి జీవితంలోని కష్టాలను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 22-1

శ్రియఃపతిర్గోమలమూత్రగంధిన్యస్తప్రభో గోపకులే విషణ్ణః .

కృష్ణాభిధో వత్సబకాదిభీతో రుదన్ సదా దేవీ నినాయ బాల్యం ..

- **పదవిభాగము:** శ్రియఃపతిః (శ్రియః + పతిః), గోమలమూత్రగంధిన్యస్తప్రభో (గో + మల + మూత్ర + గంధిని + న్యస్త + ప్రభః), గోపకులే, విషణ్ణః, కృష్ణాభిధో (కృష్ణ + అభిధః), వత్సబకాదిభీతో (వత్స + బక + ఆది + భీతః), రుదన్, సదా, దేవి, నినాయ, బాల్యం.
- **అన్వయము:** హే దేవి, శ్రియః పతిః, గోమల మూత్ర గంధిని గోపకులే, న్యస్త ప్రభః, విషణ్ణః, కృష్ణ అభిధః, వత్స బక ఆది భీతః, సదా రుదన్ బాల్యం నినాయ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దేవి = ఓ దేవీ, శ్రియః పతిః = లక్ష్మీదేవి భర్త అయిన శ్రీకృష్ణుడు, గో మల మూత్ర గంధిని = ఆవు పేడ, మూత్రం వాసన గల, గోపకులే = గొల్లల వంశంలో, న్యస్త ప్రభః = తన తేజస్సును దాచిపెట్టుకున్నవాడై, విషణ్ణః = దుఃఖంతో ఉన్నవాడై, కృష్ణ అభిధః = కృష్ణుడు అనే పేరు గలవాడై, వత్స బక ఆది = వత్సాసురుడు, బకాసురుడు మొదలైన వారి నుండి, భీతః = భయపడినవాడై, సదా = ఎల్లప్పుడూ, రుదన్ = ఏడుస్తూ, బాల్యం = బాల్యాన్ని, నినాయ = గడిపాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవీ! లక్ష్మీదేవి భర్త అయిన శ్రీకృష్ణుడు, గోవుల పేడ, మూత్రం వాసన గల గొల్లల వంశంలో తన తేజస్సును దాచిపెట్టుకుని, దుఃఖంతో ఉన్నవాడై, వత్సాసురుడు, బకాసురుడు మొదలైన వారికి భయపడి ఎప్పుడూ ఏడుస్తూ తన బాల్యాన్ని గడిపాడు.
- **విశేషములు:**
  - కృష్ణుడి బాల్యం కేవలం లీలలు మాత్రమే కాకుండా, ఒక సాధారణ మానవుడిలా కష్టాలు, భయాలు ఎదుర్కొన్నాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 22-2

హైయంగవీనం మథితం పయశ్చ గోపీర్విలజ్జః సతతం యయాచే .

స చాంబయా గోరసచౌర్యచుంచురులూఖలే పాశవరేణ బద్ధః ..

- **పదవిభాగము:** హైయంగవీనం, మథితం, పయశ్చ (పయః + చ), గోపీర్విలజ్జః (గోపీః + విలజ్జః), సతతం, యయాచే, సః, చాంబయా (చ + అంబయా), గోరసచౌర్యచుంచురులూఖలే (గో + రస + చౌర్య + చుంచుః + ఉలూఖలే), పాశవరేణ (పాశ + వరేణ), బద్ధః.
- **అన్వయము:** సః విలజ్జః సన్ సతతం గోపీః హైయంగవీనం మథితం పయః చ యయాచే. సః చ గోరస చౌర్య చుంచుః ఉలూఖలే అంబయా పాశ వరేణ బద్ధః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = అతడు (కృష్ణుడు), విలజ్జః = సిగ్గు లేకుండా, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, గోపీః = గోపికలను, హైయంగవీనం = వెన్నను, మథితం = చిలికిన, పయః = పాలు, చ = మరియు, యయాచే = అడిగేవాడు, సః = అతడు, చ = మరియు, గో రస చౌర్య చుంచుః = పాలు, పెరుగు దొంగలించడంలో నిపుణుడైనవాడై, ఉలూఖలే = రోలుకు, అంబయా = తల్లి (యశోద) చేత, పాశ వరేణ = తాడుతో, బద్ధః = కట్టబడ్డాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అతడు సిగ్గు లేకుండా గోపికలను ఎప్పుడూ వెన్న, పాలు అడిగేవాడు. పాలు, పెరుగు దొంగలించడంలో నిపుణుడైన అతడు తల్లి యశోద చేత రోలుకు తాడుతో కట్టబడ్డాడు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం కృష్ణుడి బాల్య లీలలను సాధారణ మానవ కష్టాలుగా వర్ణిస్తుంది.

శ్లోకం 22-3

వనేషు భీమాతపశుష్కగాత్రో గాశ్చారయన్ కంటకవిద్ధపాదః .

వన్యాంబుపాయీ ఫలమూలభక్షీ దినే దినే గ్లానిమవాప కృష్ణః ..

- **పదవిభాగము:** వనేషు, భీమాతపశుష్కగాత్రో (భీమ + ఆతప + శుష్క + గాత్రః), గాశ్చారయన్ (గాః + చారయన్), కంటకవిద్ధపాదః (కంటక + విద్ధ + పాదః), వన్యాంబుపాయీ (వన్య + అంబు + పాయీ), ఫలమూలభక్షీ (ఫల + మూల + భక్షీ), దినే దినే, గ్లానిమవాప (గ్లానిం + అవాప), కృష్ణః.
- **అన్వయము:** కృష్ణః వనేషు భీమ ఆతప శుష్క గాత్రః సన్ గాః చారయన్, కంటక విద్ధ పాదః, వన్య అంబు పాయీ, ఫల మూల భక్షీ సన్ దినే దినే గ్లానిం అవాప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కృష్ణః = శ్రీకృష్ణుడు, వనేషు = అడవులలో, భీమ = భయంకరమైన, ఆతప = ఎండచే, శుష్క గాత్రః = ఎండిన శరీరం కలవాడై, గాః = ఆవులను, చారయన్ = మేపుతూ, కంటక విద్ధ పాదః = ముళ్ళతో గుచ్చబడిన పాదాలు కలవాడై, వన్య అంబు పాయీ = అడవి నీటిని త్రాగేవాడై, ఫల మూల భక్షీ = పండ్లు, దుంపలు తినేవాడై, దినే దినే = ప్రతిరోజు, గ్లానిం = అలసటను, అవాప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - శ్రీకృష్ణుడు అడవులలో భయంకరమైన ఎండతో ఎండిన శరీరం కలవాడై, ఆవులను మేపుతూ, ముళ్ళతో గుచ్చబడిన పాదాలతో, అడవి నీటిని తాగుతూ, పండ్లు, దుంపలు తింటూ ప్రతిరోజు అలసటను పొందాడు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం కృష్ణుడిని ఒక సాధారణ గొల్లవాడిగా చూపిస్తుంది. అతని జీవితం కష్టాలు, శ్రమలతో నిండి ఉందని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 22-4

దైవేన ముక్తః స చ గోపదాస్యాదక్రూరనీతో మథురాం ప్రవిష్టః .

కంసం నిహత్యాపి హతాభిలాషస్తత్రోగ్రసేనస్య బభూవ దాసః ..

- **పదవిభాగము:** దైవేన, ముక్తః, సః, చ, గోపదాస్యాదక్రూరనీతో (గోప + దాస్యాత్ + అక్రూర + నీతః), మథురాం, ప్రవిష్టః, కంసం, నిహత్యాపి (నిహత్య + అపి), హతాభిలాషస్తత్రోగ్రసేనస్య (హత + అభిలాషః + తత్ర + ఉగ్రసేనస్య), బభూవ, దాసః.
- **అన్వయము:** సః చ దైవేన గోప దాస్యాత్ ముక్తః అక్రూర నీతః మథురాం ప్రవిష్టః. కంసం నిహత్య అపి హత అభిలాషః సన్ తత్ర ఉగ్రసేనస్య దాసః బభూవ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = అతడు (కృష్ణుడు), చ = మరియు, దైవేన = దైవం వల్ల, గోప దాస్యాత్ = గొల్లల సేవ నుండి, ముక్తః = విముక్తుడైనవాడై, అక్రూర నీతః = అక్రూరుడి చేత తీసుకువెళ్ళబడినవాడై, మథురాం = మథురలోకి, ప్రవిష్టః = ప్రవేశించాడు, కంసం = కంసుడిని, నిహత్య = చంపినప్పటికీ, అపి = కూడా, హత అభిలాషః = నశించిన కోరికలు గలవాడై, తత్ర = అక్కడ, ఉగ్రసేనస్య = ఉగ్రసేనుడికి, దాసః = సేవకుడుగా, బభూవ = అయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - దైవం వల్ల గొల్లల సేవ నుండి విముక్తి పొందిన అతడు అక్రూరుడితో మథురలోకి ప్రవేశించాడు. కంసుడిని చంపినప్పటికీ, నశించిన కోరికలు గలవాడై అక్కడ ఉగ్రసేనుడికి సేవకుడిగా మారాడు.
- **విశేషములు:**
    - కంసుడిని చంపిన తర్వాత కూడా కృష్ణుడి జీవితం మెరుగుపడలేదని, ఇంకా కర్మ బంధాలలో ఉన్నాడని ఇది తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 22-5

దృష్ట్వా జరాసంధచమూం భయేన స బంధుమిత్రో మథురాం విహాయ .

ధావన్ కథంచిద్బహుదుర్గమార్తః స ద్వారకాద్వీపపురం వివేశ ..

- **పదవిభాగము:** దృష్ట్వా, జరాసంధచమూం (జరాసంధ + చమూం), భయేన, సః, బంధుమిత్రో (బంధు + మిత్రః), మథురాం, విహాయ, ధావన్, కథంచిద్బహుదుర్గమార్తః (కథంచిత్ + బహు + దుర్గ + ఆర్తః), సః, ద్వారకాద్వీపపురం (ద్వారకా + ద్వీప + పురం), వివేశ.
- **అన్వయము:** సః బంధు మిత్రః భయేన జరాసంధ చమూం దృష్ట్వా మథురాం విహాయ ధావన్, బహు దుర్గ ఆర్తః సన్ కథంచిత్ ద్వారకా ద్వీప పురం వివేశ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = అతడు (కృష్ణుడు), బంధు మిత్రః = బంధువులు, మిత్రులతో కలిసి, భయేన = భయంతో, జరాసంధ చమూం = జరాసంధుని సైన్యాన్ని, దృష్ట్వా = చూసి, మథురాం = మథురను, విహాయ = విడిచిపెట్టి, ధావన్ = పరుగెత్తుతూ, బహు = అనేక, దుర్గ = కష్టాలచే, ఆర్తః = బాధపడినవాడై, కథంచిత్ = ఏదో ఒక విధంగా, ద్వారకా ద్వీప పురం = ద్వారకా ద్వీప నగరాన్ని, వివేశ = ప్రవేశించాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - అతడు తన బంధుమిత్రులతో కలిసి, జరాసంధుని సైన్యాన్ని చూసి భయంతో మథురను విడిచిపెట్టి పరుగెత్తుతూ, అనేక కష్టాలతో బాధపడి ఏదో ఒక విధంగా ద్వారకా నగరంలో ప్రవేశించాడు.
- **విశేషములు:**
    - కృష్ణుడిని రణ్‌ఛోడ్ దాస్ (యుద్ధరంగం నుండి పారిపోయినవాడు) అని పిలవడం ఇక్కడ ప్రస్తావించబడింది. ఇది కృష్ణుడి జీవితంలోని మరో దుఃఖకరమైన ఘట్టం.

శ్లోకం 22-6

స రుక్మిణీం జాంబవతీం చ భామాం కన్యాస్తథా ద్వ్యష్టసహస్రమన్యాః .

సముద్వహన్ సస్మితనర్మలాపః క్రీడామృగోఽభూత్సతతం వధూనాం ..

- **పదవిభాగము:** సః, రుక్మిణీం, జాంబవతీం, చ, భామాం, కన్యాస్తథా (కన్యాః + తథా), ద్వ్యష్టసహస్రమన్యాః (ద్వి + అష్ట + సహస్రం + అన్యాః), సముద్వహన్, సస్మితనర్మలాపః (స + స్మిత + నర్మ + అలాపః), క్రీడామృగోఽభూత్సతతం (క్రీడా + మృగః + అభూత్ + సతతం), వధూనాం.
- **అన్వయము:** సః రుక్మిణీం, జాంబవతీం, భామాం చ తథా అన్యాః ద్వ్యష్ట సహస్రం కన్యాః సముద్వహన్, స స్మిత నర్మ అలాపః సన్ సతతం వధూనాం క్రీడా మృగః అభూత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = అతడు, రుక్మిణీం = రుక్మిణిని, జాంబవతీం = జాంబవతిని, చ = మరియు, భామాం = సత్యభామను, తథా = అలాగే, అన్యాః = ఇతర, ద్వి అష్ట సహస్రం = 16 వేల మంది, కన్యాః = కుమార్తెలను, సముద్వహన్ = వివాహం చేసుకున్నవాడై, స స్మిత నర్మ అలాపః = చిరునవ్వు, సరదా మాటలు గలవాడై, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, వధూనాం = భార్యలకు, క్రీడా మృగః = ఆట వస్తువులా, అభూత్ = అయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అతడు రుక్మిణి, జాంబవతి, సత్యభామలతో పాటు ఇతర 16,000 మంది కన్యలను వివాహం చేసుకున్నవాడై, చిరునవ్వుతో సరదా మాటలు చెబుతూ ఎల్లప్పుడూ తన భార్యలకు ఆట వస్తువులా అయ్యాడు.
- **విశేషములు:**

- కృష్ణుడిని భక్తులందరూ ప్రేమతో భజిస్తారు. కానీ ఈ శ్లోకంలో అతడిని కేవలం భార్యలకు ఆట వస్తువుగా చూపడం, ఆ జీవితం కూడా అతనికి కర్మల ఫలితమే అని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 22-7

స దస్యువృత్తిస్త్రిదివాజ్జహార భామానియుక్తః సురపారిజాతం .

సత్యా చ తం గోవృషవత్సరోషం బద్ధ్వా తరౌ దుర్వచసాఽభ్యషించత్ ..

- **పదవిభాగము:** సః, దస్యువృత్తిస్త్రిదివాజ్జహార (దస్యు + వృత్తిః + త్రిదివాత్ + అజహార), భామానియుక్తః (భామా + నియుక్తః), సురపారిజాతం (సుర + పారిజాతం), సత్యా, చ, తం, గోవృషవత్సరోషం (గో + వృష + వత్ + స + రోషం), బద్ధ్వా, తరౌ, దుర్వచసాఽభ్యషించత్ (దుర్వచసా + అభ్యషించత్).
- **అన్వయము:** భామా నియుక్తః సః దస్యు వృత్తిః ఇవ త్రిదివాత్ సుర పారిజాతం అజహార. సత్యా చ గో వృష వత్ స రోషం తం తరౌ బద్ధ్వా దుర్వచసా అభ్యషించత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - భామా నియుక్తః = సత్యభామ చేత నియమించబడినవాడై, సః = అతడు, దస్యు వృత్తిః = దొంగ పని, త్రిదివాత్ = స్వర్గం నుండి, సుర పారిజాతం = పారిజాత వృక్షాన్ని, అజహార = తీసుకుని వచ్చాడు, సత్యా = సత్యభామ, చ = మరియు, గో వృష వత్ = ఎద్దు వలె, స రోషం = కోపంతో, తం = అతడిని, తరౌ = చెట్టుకు, బద్ధ్వా = కట్టివేసి, దుర్వచసా = చెడ్డ మాటలతో, అభ్యషించత్ = అభిషేకించింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - అతడు సత్యభామ ఆదేశంపై ఒక దొంగలా స్వర్గం నుండి పారిజాత వృక్షాన్ని తీసుకుని వచ్చాడు. సత్యభామ కోపంతో అతడిని ఒక ఎద్దులా చెట్టుకు కట్టివేసి, చెడ్డ మాటలతో అభిషేకించింది.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం కృష్ణుడిని భార్యల మధ్య ఒక కర్మ బంధంలో ఇరుక్కున్నవాడిగా చిత్రీకరిస్తుంది.

శ్లోకం 22-8

శ్రీనారదాయాతిథయే తయా స దత్తోథ ముక్తో మునినా చ నీతః .

తతస్తయాఽస్మై కనకం ప్రదాయ పునర్గృహీతస్త్రపయాఽఽప మౌనం ..

- **పదవిభాగము:** శ్రీనారదాయాతిథయే (శ్రీ + నారదాయ + అతిథయే), తయా, సః, దత్తోథ (దత్తః + అథ), ముక్తః, మునినా, చ, నీతః, తతస్తయాఽస్మై (తతః + తయా + అస్మై), కనకం, ప్రదాయ, పునర్గృహీతస్త్రపయాఽఽప (పునః + గృహీతః + త్రపయా + ఆప), మౌనం.
- **అన్వయము:** అథ శ్రీ నారదాయ అతిథయే తయా సః దత్తః, మునినా చ ముక్తః. తతః తయా అస్మై కనకం ప్రదాయ పునః గృహీతః, త్రపయా మౌనం ఆప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అథ = ఆ తర్వాత, శ్రీ నారదాయ = శ్రీనారదుడికి, అతిథయే = అతిథికి, తయా = ఆమె (సత్యభామ) చేత, సః = అతడు, దత్తః = ఇవ్వబడ్డాడు, మునినా = మునిచే, చ = మరియు, ముక్తః = విముక్తుడైనవాడు, నీతః = తీసుకువెళ్ళబడినవాడు, తతః = ఆ తర్వాత, తయా = ఆమె చేత, అస్మై = అతడికి, కనకం = బంగారాన్ని, ప్రదాయ = ఇచ్చి, పునః = మళ్ళీ, గృహీతః = తీసుకోబడ్డాడు, త్రపయా = సిగ్గుతో, మౌనం = మౌనాన్ని, ఆప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ తర్వాత అతడు సత్యభామ చేత అతిథిగా వచ్చిన నారదుడికి ఇవ్వబడ్డాడు. నారదుడిచేత విముక్తుడై, మళ్ళీ సత్యభామ అతనికి బంగారం ఇచ్చి, సిగ్గుతో మౌనంగా ఉంటూ తిరిగి తీసుకుంది.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం భాగవతంలో ఉన్న సత్యభామ నారదుడికి కృష్ణుడిని దానం చేసే కథను వివరిస్తుంది. ఇదంతా కర్మ బంధాలకు సంబంధించినదే అని కవి ఉద్దేశం.

శ్లోకం 22-9

సూతీగృహాద్భీష్మకజాసుతే స ప్రద్యుమ్ననామ్నీశ్వరి శంబరేణ .

హృతే శిశౌ నిర్మథితాభిమాన ఉచ్చై రుదంస్త్వాం శరణం ప్రపన్నః ..

- **పదవిభాగము:** సూతీగృహాద్భీష్మకజాసుతే (సూతీ + గృహాత్ + భీష్మకజా + సుతే), సః, ప్రద్యుమ్ననామ్నీశ్వరి (ప్రద్యుమ్న + నామ్ని + ఈశ్వరి), శంబరేణ, హృతే, శిశౌ, నిర్మథితాభిమాన (నిర్మథిత + అభిమాన), ఉచ్చైః, రుదంస్త్వాం (రుదన్ + త్వాం), శరణం, ప్రపన్నః.
- **అన్వయము:** హే ఈశ్వరి, సః భీష్మకజా సుతే ప్రద్యుమ్న నామ్ని శిశౌ సూతీ గృహాత్ శంబరేణ హృతే సతి, నిర్మథిత అభిమానః ఉచ్చైః రుదన్ త్వాం శరణం ప్రపన్నః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఈశ్వరి = ఓ ఈశ్వరీ, సః = అతడు (కృష్ణుడు), భీష్మకజా సుతే = రుక్మిణి కుమారుడు, ప్రద్యుమ్న నామ్ని = ప్రద్యుమ్నుడు అనే పేరు గల, శిశౌ = శిశువు, సూతీ గృహాత్ = ప్రసవ గృహం నుండి, శంబరేణ = శంబరాసురుడి చేత, హృతే = దొంగలించబడినప్పుడు, నిర్మథిత అభిమానః = నాశనమైన అభిమానం గలవాడై, ఉచ్చైః = గట్టిగా, రుదన్ = ఏడుస్తూ, త్వాం = నిన్ను, శరణం = శరణు, ప్రపన్నః = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ ఈశ్వరీ! రుక్మిణి కుమారుడైన ప్రద్యుమ్నుడు ప్రసవ గృహం నుండి శంబరాసురుడి చేత దొంగలించబడినప్పుడు, కృష్ణుడు తన అభిమానం నాశనమై గట్టిగా ఏడుస్తూ నిన్ను శరణు పొందాడు.
- **విశేషములు:**
    - శ్రీకృష్ణుడు తన కుమారుడిని రక్షించుకోవడానికి దేవిని శరణు వేడడం, భగవతి శక్తి కృష్ణుడి కంటే గొప్పదని తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 22-10

పుత్రార్థినీం జాంబవతీమపుత్రాం స తోషయిష్యన్నుపమన్యుశిష్యః .

ముండీ చ దండీ చ శివస్య శైలే మంత్రం జపన్ ఘోరతపశ్చకార ..

- **పదవిభాగము:** పుత్రార్థినీం (పుత్ర + అర్థినీం), జాంబవతీమపుత్రాం (జాంబవతీం + అపుత్రాం), సః, తోషయిష్యన్నుపమన్యుశిష్యః (తోషయిష్యన్ + ఉపమన్యు + శిష్యః), ముండీ, చ, దండీ, చ, శివస్య, శైలే, మంత్రం, జపన్, ఘోరతపశ్చకార (ఘోర + తపః + చకార).
- **అన్వయము:** అపుత్రాం పుత్ర అర్థినీం జాంబవతీం సః తోషయిష్యన్, ఉపమన్యు శిష్యః సన్, ముండీ చ దండీ చ భూత్వా, శివస్య శైలే మంత్రం జపన్ ఘోర తపః చకార.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అపుత్రాం = సంతానం లేని, పుత్ర అర్థినీం = కుమారుడిని కోరిన, జాంబవతీం = జాంబవతిని, సః = అతడు (కృష్ణుడు), తోషయిష్యన్ = సంతోషపెట్టబోతూ, ఉపమన్యు శిష్యః = ఉపమన్యుడి శిష్యుడైనవాడై, ముండీ = గుండు చేయించుకుని, చ = మరియు, దండీ = దండాన్ని పట్టుకుని, చ = మరియు, శివస్య = శివుడి యొక్క, శైలే = కొండపై (కైలాసం), మంత్రం = మంత్రాన్ని, జపన్ = జపిస్తూ, ఘోర తపః = ఘోరమైన తపస్సును, చకార = చేసెను.

- **తాత్పర్యము:**
    - సంతానం లేని, కుమారుడిని కోరుకున్న జాంబవతిని సంతోషపెట్టబోతూ కృష్ణుడు ఉపమన్యుడి శిష్యుడిగా, గుండు చేయించుకుని, దండాన్ని పట్టుకుని శివుడి కైలాసంలో మంత్రం జపిస్తూ ఘోరమైన తపస్సు చేశాడు.
- **విశేషములు:**
    - కృష్ణుడు కూడా తన కోరికలు తీరడానికి శివుడిని ఆరాధించడం, కర్మ ఫలాలను పొందడానికి ఎంత కష్టపడ్డాడో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 22-11

వరేణ భర్గస్య దశాత్మజాన్ సా ప్రాసూత సర్వా దయితాశ్చ శౌరేః .

తథైవ లబ్ధ్వా స సుతాయుతాని సుఖం న లేభే నిజకర్మదోషాత్ ..

- **పదవిభాగము:** వరేణ, భర్గస్య, దశాత్మజాన్ (దశ + ఆత్మజాన్), సా, ప్రాసూత, సర్వా, దయితాశ్చ (దయితాః + చ), శౌరేః, తథైవ (తథా + ఏవ), లబ్ధ్వా, సః, సుతాయుతాని (సుత + ఆయుతాని), సుఖం, న, లేభే, నిజకర్మదోషాత్ (నిజ + కర్మ + దోషాత్).
- **అన్వయము:** సా భర్గస్య వరేణ దశ ఆత్మజాన్ ప్రాసూత. శౌరేః సర్వాః దయితాః చ తథా ఏవ సుత ఆయుతాని లబ్ధ్వా అపి సః నిజ కర్మ దోషాత్ సుఖం న లేభే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సా = ఆమె (జాంబవతి), భర్గస్య = శివుడి యొక్క, వరేణ = వరం వల్ల, దశ ఆత్మజాన్ = పది మంది కుమారులను, ప్రాసూత = కనెను, శౌరేః = కృష్ణుడి యొక్క, సర్వాః = అందరూ, దయితాః = భార్యలు, చ = మరియు, తథా ఏవ = అలాగే, సుత ఆయుతాని = వేల మంది కుమారులను, లబ్ధ్వా = పొందినప్పటికీ, అపి = కూడా, సః = అతడు, నిజ కర్మ దోషాత్ = తన కర్మల దోషం వల్ల, సుఖం = సుఖాన్ని, న = పొందలేదు, లేభే = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - శివుడి వరం వల్ల జాంబవతి పది మంది కుమారులను కనెను. కృష్ణుడి భార్యలందరూ కూడా అలాగే వేల మంది కుమారులను పొందినప్పటికీ, అతడు తన కర్మల దోషం వల్ల సుఖాన్ని పొందలేదు.
- **విశేషములు:**

- ○ కృష్ణుడి జీవితం కూడా కర్మ బంధాల నుండి తప్పించుకోలేదని, ఎన్ని భోగాలు ఉన్నా శాశ్వత సుఖం దొరకలేదని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 22-12

శాపాదృషీణాం ధృతరాష్ట్రపత్న్యాశ్చాన్యోన్యవైరేణ కృతాహవేషు .

సర్వే హతా హంత కులం యదూనాం మహత్ప్రదగ్ధం వనమగ్నినేవ ..

- **పదవిభాగము:** శాపాదృషీణాం (శాపాత్ + ఋషీణాం), ధృతరాష్ట్రపత్న్యాశ్చాన్యోన్యవైరేణ (ధృతరాష్ట్ర + పత్న్యాః + చ + అన్యోన్య + వైరేణ), కృతాహవేషు (కృత + ఆహవేషు), సర్వే, హతాః, హంత, కులం, యదూనాం, మహత్ప్రదగ్ధం (మహత్ + ప్రదగ్ధం), వనమగ్నినేవ (వనం + అగ్నినా + ఇవ).
- **అన్వయము:** హంత, ఋషీణాం శాపాత్, ధృతరాష్ట్ర పత్న్యాః శాపాత్ చ, అన్యోన్య వైరేణ కృత ఆహవేషు సర్వే హతాః, మహత్ యదూనాం కులం అగ్నినా వనం ఇవ ప్రదగ్ధం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ○ హంత = అయ్యో, ఋషీణాం = ఋషుల యొక్క, శాపాత్ = శాపం వల్ల, ధృతరాష్ట్ర పత్న్యాః = ధృతరాష్ట్రుడి భార్య (గాంధారి) యొక్క, శాపాత్ = శాపం వల్ల, చ = మరియు, అన్యోన్య వైరేణ = ఒకరిపై ఒకరికి ఉన్న శత్రుత్వం వల్ల, కృత ఆహవేషు = జరిగిన యుద్ధంలో, సర్వే = అందరూ, హతాః = చంపబడ్డారు, మహత్ = గొప్ప, యదూనాం = యాదవుల యొక్క, కులం = వంశం, అగ్నినా = అగ్నిచేత, వనం = అడవి, ఇవ = వలె, ప్రదగ్ధం = కాల్చబడింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - ○ అయ్యో! ఋషుల శాపం వల్ల, గాంధారి శాపం వల్ల, ఒకరిపై ఒకరికి ఉన్న శత్రుత్వం వల్ల జరిగిన యుద్ధంలో అందరూ చంపబడ్డారు. అగ్నిచేత అడవి కాలిపోయినట్లుగా గొప్ప యాదవ వంశం నాశనమైపోయింది.
- **విశేషములు:**
  - ○ ఈ శ్లోకం యాదవ వంశం నాశనానికి గల కారణాలను వివరిస్తుంది. దైవం కూడా కర్మల ఫలాలను అనుభవించక తప్పదని ఇది తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 22-13

వ్యాధేషువిద్ధో మృతిమాప కృష్ణః కుశస్థలీ చాబ్ధిజలాప్లుతాఽభూత్ .

హా జహ్రిరే దస్యుభిరేనసాఽష్టావక్రస్య శాపేన యదుస్త్రియశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** వ్యాధేషువిద్ధో (వ్యాధ + ఇషు + విద్ధః), మృతిమాప (మృతిం + ఆప), కృష్ణః, కుశస్థలీ, చాబ్ధిజలాప్లుతాఽభూత్ (చ + అబ్ధి + జల + ఆప్లుతా + అభూత్), హా, జహ్రిరే, దస్యుభిరేనసాఽష్టావక్రస్య (దస్యుభిః + ఏనసా + అష్టావక్రస్య), శాపేన, యదుస్త్రియశ్చ (యదు + స్త్రియః + చ).
- **అన్వయము:** కృష్ణః వ్యాధ ఇషు విద్ధః సన్ మృతిం ఆప. కుశస్థలీ చ అబ్ధి జల ఆప్లుతా అభూత్. హా! ఏనసా అష్టావక్రస్య శాపేన దస్యుభిః యదు స్త్రియః చ జహ్రిరే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కృష్ణః = శ్రీకృష్ణుడు, వ్యాధ ఇషు విద్ధః = బోయవాని బాణం చేత కొట్టబడినవాడై, మృతిం = మరణాన్ని, ఆప = పొందాడు, కుశస్థలీ = ద్వారక, చ = మరియు, అబ్ధి జల ఆప్లుతా = సముద్రపు నీటితో ముంచబడినదిగా, అభూత్ = అయ్యింది, హా = అయ్యో, ఏనసా = పాపం వల్ల, అష్టావక్రస్య = అష్టావక్రుడి, శాపేన = శాపం వల్ల, దస్యుభిః = దొంగలచే, యదు స్త్రియః = యాదవ స్త్రీలు, చ = కూడా, జహ్రిరే = అపహరించబడ్డారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - బోయవాని బాణంతో కొట్టబడిన శ్రీకృష్ణుడు మరణాన్ని పొందాడు. ద్వారక కూడా సముద్రపు నీటిలో మునిగిపోయింది. అయ్యో! పాపం వల్ల, అష్టావక్రుడి శాపం వల్ల యాదవ స్త్రీలు కూడా దొంగలచే అపహరించబడ్డారు.
- **విశేషములు:**
    - శ్రీకృష్ణుడు తన జీవితాంతం కర్మల ఫలితాలను అనుభవించాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 22-14

ఏవం హరిః కర్మఫలాన్యభుంక్త న కోఽపి ముచ్యేత చ కర్మబంధాత్ .

దుఃఖం త్వభక్తస్య సుదుస్సహం స్యాద్భక్తస్య తే తత్సుసహం భవేచ్చ ..

- **పదవిభాగము:** ఏవం, హరిః, కర్మఫలాన్యభుంక్త (కర్మ + ఫలాని + అభుంక్త), న, కోఽపి (కః + అపి), ముచ్యేత, చ, కర్మబంధాత్ (కర్మ + బంధాత్), దుఃఖం, త్వభక్తస్య (తు + అభక్తస్య), సుదుస్సహం (సు + దుస్సహం), స్యాద్భక్తస్య (స్యాత్ + భక్తస్య), తే, తత్సుసహం (తత్ + సుసహం), భవేచ్చ (భవేత్ + చ).

- **అన్వయము:** ఏవం హరిః అపి కర్మ ఫలాని అభుంక్త. కః అపి చ కర్మ బంధాత్ న ముచ్యేత. తు అభక్తస్య దుఃఖం సు దుస్సహం స్యాత్, తే భక్తస్య తత్ దుఃఖం చ సుసహం భవేత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఏవం = ఈ విధంగా, హరిః = విష్ణువు కూడా, కర్మ ఫలాని = కర్మల ఫలాలను, అభుంక్త = అనుభవించాడు, కః అపి = ఎవరూ, చ = మరియు, కర్మ బంధాత్ = కర్మల బంధం నుండి, న ముచ్యేత = విముక్తి పొందలేరు, తు = అయితే, అభక్తస్య = భక్తి లేనివాడికి, దుఃఖం = దుఃఖం, సు దుస్సహం = చాలా భరించలేనిది, స్యాత్ = అవుతుంది, తే = నీ, భక్తస్య = భక్తుడికి, తత్ = ఆ (దుఃఖం), చ = కూడా, సుసహం = భరించదగినదిగా, భవేత్ = అవుతుంది.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఈ విధంగా విష్ణువు కూడా కర్మల ఫలాలను అనుభవించాడు. ఎవరూ కూడా కర్మల బంధం నుండి విముక్తి పొందలేరు. అయితే భక్తి లేనివాడికి దుఃఖం చాలా భరించలేనిదిగా ఉంటుంది, కానీ నీ భక్తుడికి ఆ దుఃఖం కూడా భరించదగినదిగా ఉంటుంది.
- **విశేషములు:**
    - భగవంతుడికి కూడా కర్మ బంధం ఉంటుందని, కానీ భక్తి ఉన్నవాడికి దుఃఖం భరించదగినదిగా మారుతుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 22-15

జానాస్యహం తే పదయోరభక్తో భక్తో ను కిం వేతి న చైవ జానే .

త్వం సర్వశక్తా కురు మాం సుశక్తం సర్వత్ర భూయోఽపి శివే నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** జానాస్యహం (జానాసి + అహం), తే, పదయోరభక్తో (పదయోః + అభక్తః), భక్తో (భక్తః), ను, కిం, వేతి (వా + ఇతి), న, చైవ (చ + ఏవ), జానే, త్వం, సర్వశక్తా (సర్వ + శక్తా), కురు, మాం, సుశక్తం (సు + శక్తం), సర్వత్ర, భూయోఽపి (భూయః + అపి), శివే, నమస్తే (నమః + తే).
- **అన్వయము:** హే శివే, అహం తే పదయోః అభక్తః కిం ను వా భక్తః ఇతి న చ ఏవ జానే. త్వం సర్వ శక్తా, మాం సు శక్తం కురు. భూయః అపి సర్వత్ర తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**

- శివే = ఓ శివే, అహం = నేను, తే = నీ, పదయోః = పాదాలకు, అభక్తః = భక్తి లేనివాడినా, కిం ను = ఏమో, వా = లేదా, భక్తః = భక్తుడినా, ఇతి = అని, న చ ఏవ = ఖచ్చితంగా, జానే = నాకు తెలియదు, త్వం = నీవు, సర్వ శక్తా = సర్వశక్తిమంతురాలివి, మాం = నన్ను, సు శక్తం = బాగా శక్తిమంతుడిగా, కురు = చేయుము, భూయః అపి = మళ్ళీ మళ్ళీ కూడా, సర్వత్ర = అన్ని చోట్లా, తే = నీకు, నమః = నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ శివే! నేను నీ పాదాలకు భక్తి లేనివాడినా, భక్తుడినా అని నాకు కూడా ఖచ్చితంగా తెలియదు. నీవు సర్వశక్తిమంతురాలివి. నన్ను శక్తిమంతుడిగా చేయుము. మళ్ళీ మళ్ళీ కూడా అన్ని చోట్లా నీకు నమస్కారం.

- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం భక్తుని యొక్క నిస్సహాయతను, అజ్ఞానాన్ని తెలియజేస్తుంది. తన గురించి తనకు కూడా తెలియదని, దేవి శక్తి వల్లనే తనకు శక్తి వస్తుందని ప్రార్థిస్తున్నాడు.

23. త్రయోవింశదశకః - మహాలక్ష్మ్యవతారః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం మహిషాసురుడి పుట్టుక, అతడు దేవతలను ఓడించడం, దేవతలు దేవిని ప్రార్థించడం, దేవతల తేజస్సు నుండి దేవి మహాలక్ష్మిగా అవతరించడం, ఆమె మహిషాసురుడిని యుద్ధానికి ప్రేరేపించడం వంటి కథలను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 23-1

రంభస్య పుత్రో మహిషాసురః ప్రాక్ తీవ్రైస్తపోభిర్ద్రుహిణాత్ప్రసన్నాత్ . అవధ్యతాం పుంభిరవాప్య ధృష్టో న మే మృతిః స్యాదితి చ వ్యచింతీత్ ..

- **పదవిభాగము:** రంభస్య, పుత్రో (పుత్రః), మహిషాసురః, ప్రాక్, తీవ్రైస్తపోభిర్ద్రుహిణాత్ప్రసన్నాత్ (తీవ్రైః + తపోభిః + ద్రుహిణాత్ + ప్రసన్నాత్), అవధ్యతాం, పుంభిరవాప్య (పుంభిః + అవాప్య), ధృష్టో (ధృష్టః), న, మే, మృతిః, స్యాదితి (స్యాత్ + ఇతి), చ, వ్యచింతీత్.

- **అన్వయము:** ప్రాక్ రంభస్య పుత్రః మహిషాసురః తీవ్రైః తపోభిః ప్రసన్నాత్ ద్రుహిణాత్ పుంభిః అవధ్యతాం అవాప్య ధృష్టః సన్ మే మృతిః న స్యాత్ ఇతి చ వ్యచింతయత్.

- **ప్రతి పదార్థము:**

- ప్రాక్ = పూర్వం, రంభస్య = రంభుని యొక్క, పుత్రః = కుమారుడు, మహిషాసురః = మహిషాసురుడు, తీవ్రైః = తీవ్రమైన, తపోభిః = తపస్సులచే, ప్రసన్నాత్ = ప్రసన్నుడైన, ద్రుహిణాత్ = బ్రహ్మ నుండి, పుంభిః = పురుషులచే, అవధ్యతాం = వధింపబడకుండా ఉండే వరాన్ని, అవాప్య = పొంది, ధృష్టః = గర్విష్ఠుడై, మే = నాకు, మృతిః = మరణం, న = లేదు, స్యాత్ = జరుగుతుంది, ఇతి = అని, చ = కూడా, వ్యచింతయత్ = ఆలోచించాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - పూర్వం రంభుని కుమారుడు మహిషాసురుడు తీవ్రమైన తపస్సులచే ప్రసన్నుడైన బ్రహ్మ నుండి పురుషులచే చంపబడకుండా ఉండే వరాన్ని పొంది, గర్వంతో తనకు మరణం ఉండదని భావించాడు.
- **విశేషములు:**
  - మహిషాసురుడు వరం పొందడంలో ఉన్న లోపాన్ని గమనించలేదు. పురుషులచే వధింపబడకుండా ఉండే వరాన్ని మాత్రమే కోరాడు, స్త్రీలచే కాదు. ఇదే అతడి నాశనానికి కారణమైంది.

శ్లోకం 23-2

స చిక్షురాద్యైరసురైః సమేతః శక్రాదిదేవాన్యుధి పద్మజం చ . రుద్రం చ విష్ణుం చ విజిత్య నాకే వసన్ బలాద్యజ్ఞహవిర్జహార

..

- **పదవిభాగము:** సః, చిక్షురాద్యైరసురైః (చిక్షుర + ఆదిభిః + అసురైః), సమేతః, శక్రాదిదేవాన్యుధి (శక్ర + ఆది + దేవాన్ + యుధి), పద్మజం, చ, రుద్రం, చ, విష్ణుం, చ, విజిత్య, నాకే, వసన్, బలాద్యజ్ఞహవిర్జహార (బలాత్ + యజ్ఞ + హవిః + అజహార).
- **అన్వయము:** సః చిక్షుర ఆదిభిః అసురైః సమేతః యుధి శక్ర ఆది దేవాన్, పద్మజం చ, రుద్రం చ, విష్ణుం చ విజిత్య బలాత్ యజ్ఞ హవిః అజహార, నాకే వసన్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సః = ఆ మహిషాసురుడు, చిక్షుర ఆదిభిః = చిక్షురుడు మొదలైన, అసురైః = రాక్షసులతో, సమేతః = కూడినవాడై, యుధి = యుద్ధంలో, శక్ర ఆది = ఇంద్రుడు మొదలైన, దేవాన్ = దేవతలను, పద్మజం = బ్రహ్మను, చ = మరియు, రుద్రం = శివుడిని, చ = మరియు, విష్ణుం = విష్ణువును, చ = మరియు, విజిత్య = జయించి, నాకే = స్వర్గంలో, వసన్ = ఉంటూ, బలాత్ = బలవంతంగా, యజ్ఞ హవిః = యజ్ఞంలోని ఆహుతులను, అజహార = అపహరించాడు.
- **తాత్పర్యము:**

- ఆ మహిషాసురుడు చిక్షురుడు మొదలైన రాక్షసులతో కలిసి యుద్ధంలో ఇంద్రుడు, బ్రహ్మ, శివుడు, విష్ణువులను జయించి, స్వర్గంలో ఉంటూ బలవంతంగా యజ్ఞంలోని ఆహుతులను అపహరించాడు.

- **విశేషములు:**
  - బ్రహ్మ ఇచ్చిన వరం వల్ల మహిషాసురుడు ఎంతటి గర్వం, శక్తి కలిగి ఉన్నాడో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది. దేవతలు కూడా అతడిని ఓడించలేకపోయారు.

శ్లోకం 23-3

చిరం భృశం దైత్యనిపీడితాస్తే దేవాః సమం పద్మజశంకరాభ్యాం . హరిం సమేత్యాసురదౌష్ట్యమూచుస్త్వాం సంస్మరన్ దేవి మురారిరాహ ..

- **పదవిభాగము:** చిరం, భృశం, దైత్యనిపీడితాస్తే (దైత్య + నిపీడితాః + తే), దేవాః, సమం, పద్మజశంకరాభ్యాం (పద్మజ + శంకరాభ్యాం), హరిం, సమేత్యాసురదౌష్ట్యమూచుస్త్వాం (సమేత్య + అసుర + దౌష్ట్యం + ఊచుః + త్వాం), సంస్మరన్, దేవి, మురారిరాహ (మురారిః + ఆహ).

- **అన్వయము:** హే దేవి, చిరం భృశం దైత్య నిపీడితాః తే దేవాః పద్మజ శంకరాభ్యాం సమం హరిం సమేత్య అసుర దౌష్ట్యం ఊచుః. త్వాం సంస్మరన్ మురారిః ఆహ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దేవి = ఓ దేవీ, చిరం = చాలా కాలం, భృశం = ఎక్కువగా, దైత్య నిపీడితాః = రాక్షసులచే పీడించబడిన, తే = ఆ, దేవాః = దేవతలు, పద్మజ శంకరాభ్యాం = బ్రహ్మ, శివులతో, సమం = కలిసి, హరిం = విష్ణువును, సమేత్య = కలిసి, అసుర దౌష్ట్యం = రాక్షసుడి యొక్క దుష్టత్వాన్ని, ఊచుః = చెప్పారు, త్వాం = నిన్ను, సంస్మరన్ = స్మరిస్తూ, మురారిః = విష్ణువు, ఆహ = పలికాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవీ! చాలా కాలం నుండి రాక్షసులచే ఎక్కువగా పీడించబడిన ఆ దేవతలు బ్రహ్మ, శివులతో కలిసి విష్ణువును కలిసి రాక్షసుడి దుష్టత్వాన్ని చెప్పారు. నిన్ను స్మరిస్తూ విష్ణువు పలికాడు.

- **విశేషములు:**
  - దేవి ఆరాధన, స్మరణ లేకుండా ఏ పని జరగదని, దేవతలు కూడా కష్టాల్లో దేవిని స్మరిస్తారని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 23-4

సురా వయం తేన రణేఽతిఘోరే పరాజితా దైత్యవరో బలిష్ఠః . మత్తో భృశం పుంభిరవధ్యభావాన్న నః స్త్రియో యుద్ధవిచక్షణాశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** సురాః, వయం, తేన, రణేఽతిఘోరే (రణే + అతి + ఘోరే), పరాజితాః, దైత్యవరో (దైత్య + వరః), బలిష్ఠః, మత్తో (మత్తః), భృశం, పుంభిరవధ్యభావాన్న (పుంభిః + అవధ్యభావాత్ + న), నః, స్త్రియః, యుద్ధవిచక్షణాశ్చ (యుద్ధ + విచక్షణాః + చ).
- **అన్వయము:** వయం సురాః అతి ఘోరే రణే తేన పరాజితాః, దైత్య వరః భృశం మత్తః బలిష్ఠః. పుంభిః అవధ్యభావాత్ నః స్త్రియః చ యుద్ధ విచక్షణాః న.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - వయం = మేము, సురాః = దేవతలు, అతి ఘోరే = చాలా భయంకరమైన, రణే = యుద్ధంలో, తేన = అతని చేత, పరాజితాః = ఓడించబడ్డాము, దైత్య వరః = ఆ గొప్ప రాక్షసుడు, భృశం = చాలా, మత్తః = గర్వంతో ఉన్నవాడు, బలిష్ఠః = బలవంతుడు, పుంభిః = పురుషులచే, అవధ్యభావాత్ = వధింపబడకుండా ఉండే వరం వల్ల, నః = మా, స్త్రియః = స్త్రీలు, చ = కూడా, యుద్ధ విచక్షణాః = యుద్ధంలో నిపుణులు, న = కాదు.
- **తాత్పర్యము:**
  - మేము దేవతలమైనప్పటికీ భయంకరమైన యుద్ధంలో అతని చేత ఓడించబడ్డాము. ఆ రాక్షసుడు చాలా గర్వంతో, బలంగా ఉన్నాడు. అతడు పురుషులచే చంపబడకుండా ఉండే వరం పొందినందువల్ల మా స్త్రీలు యుద్ధంలో నిపుణులు కాదు.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం దేవతల నిస్సహాయతను, దేవి సహాయం ఎంత అవసరమో వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 23-5

తేజోభిరేకా భవతీహ నశ్చేత్సైవాసురాన్ భీమబలాన్నిహంతా . యథా భవత్యేతదరం తథైవ సంప్రార్థయామోఽవతు నో మహేశీ ..

- **పదవిభాగము:** తేజోభిరేకా (తేజోభిః + ఏకా), భవతీహ (భవతీ + ఇహ), నశ్చేత్సైవాసురాన్ (నః + చేత్ + సా + ఏవ + అసురాన్), భీమబలాన్నిహంతా (భీమబలాన్ + నిహంతా), యథా, భవత్యేతదరం (భవతి + ఏతత్ + అరం), తథైవ (తథా + ఏవ), సంప్రార్థయామోఽవతు (సంప్రార్థయామః + అవతు), నో, మహేశీ.
- **అన్వయము:** ఇహ నః తేజోభిః ఏకా భవతీ చేత్, సా ఏవ భీమబలాన్ అసురాన్ నిహంతా. ఏతత్ యథా భవతి తథా ఏవ అరం, నో మహేశీ అవతు ఇతి సంప్రార్థయామః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఇహ = ఈ లోకంలో, నః = మా, తేజోభిః = తేజస్సులతో, ఏకా = ఒకే, భవతీ = నీవు, చేత్ = అయితే, సా = ఆమె, ఏవ = మాత్రమే, భీమబలాన్ = భయంకరమైన బలంతో ఉన్న, అసురాన్ = రాక్షసులను, నిహంతా = సంహరిస్తుంది, ఏతత్ = ఇది, యథా = ఎలా, భవతి = జరుగుతుందో, తథా ఏవ = అలాగే, అరం = వెంటనే, నః = మమ్ములను, మహేశీ = గొప్ప ఈశ్వరి, అవతు = రక్షించుగాక, ఇతి = అని, సంప్రార్థయామః = ప్రార్థిస్తున్నాము.
- **తాత్పర్యము:**
    - మా అందరి తేజస్సులతో ఒకే ఒక దేవి నీవు అయితే, ఆ దేవి మాత్రమే భయంకరమైన బలంతో ఉన్న రాక్షసులను సంహరిస్తుంది. ఇది ఎలా జరుగుతుందో అలాగే వెంటనే మమ్ములను గొప్ప ఈశ్వరి రక్షించుగాక అని ప్రార్థిస్తున్నాము.
- **విశేషములు:**
    - దేవతలందరి శక్తి, తేజస్సు కలిస్తేనే మహాలక్ష్మి అవతరించడం సాధ్యమని, దేవి సమస్త శక్తికి మూలమని ఈ శ్లోకం తెలుపుతుంది.

శ్లోకం 23-6

ఏవం హరౌ వక్తరి పద్మజాతాత్తేజోఽభవద్రాజసరక్తవర్ణం . శివాదభూత్తామసరౌప్యవర్ణం నీలప్రభం సాత్త్వికమచ్యుతాచ్చ ..

- **పదవిభాగము:** ఏవం, హరౌ, వక్తరి, పద్మజాతాత్తేజోఽభవద్రాజసరక్తవర్ణం (పద్మజాతాత్ + తేజః + అభవత్ + రాజసం + రక్తవర్ణం), శివాదభూత్తామసరౌప్యవర్ణం (శివాత్ + అభూత్ + తామసం + రౌప్యవర్ణం), నీలప్రభం, సాత్త్వికమచ్యుతాచ్చ (సాత్త్వికం + అచ్యుతాత్ + చ).
- **అన్వయము:** ఏవం హరౌ వక్తరి సతి, పద్మజాతాత్ రాజసం రక్తవర్ణం తేజః అభవత్. శివాత్ తామసం రౌప్యవర్ణం అభూత్, అచ్యుతాత్ చ సాత్త్వికం నీలప్రభం అభూత్.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఏవం = ఈ విధంగా, హరౌ = విష్ణువు, వక్తరి = మాట్లాడుతుండగా, పద్మజాతాత్ = బ్రహ్మ నుండి, రాజసం = రాజస గుణంగల, రక్తవర్ణం = ఎర్రని రంగుగల, తేజః = తేజస్సు, అభవత్ = పుట్టింది, శివాత్ = శివుడి నుండి, తామసం = తామస గుణంగల, రౌప్యవర్ణం = వెండి రంగుగల, అభూత్ = పుట్టింది, అచ్యుతాత్ = విష్ణువు నుండి, చ = మరియు, సాత్త్వికం = సాత్త్విక గుణంగల, నీలప్రభం = నీల కాంతిగలది, అభూత్ = పుట్టింది.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఈ విధంగా విష్ణువు మాట్లాడుతుండగా, బ్రహ్మ నుండి రాజస గుణంగల ఎర్రని తేజస్సు, శివుడి నుండి తామస గుణంగల వెండి రంగు తేజస్సు, విష్ణువు నుండి సాత్త్విక గుణంగల నీల కాంతి గల తేజస్సు పుట్టాయి.
- **విశేషములు:**
    - దేవి అవతారం త్రిమూర్తుల నుండి పుట్టిన మూడు గుణాల (సత్త్వ, రజో, తమో) కలయిక అని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 23-7

తేజాంస్యభూవన్ వివిధాని శక్రముఖామరేభ్యో మిషతోऽఖిలస్య . సమ్యోగతస్తాన్యచిరేణ మాతః స్త్రీరూపమష్టాదశహస్తమాపుః ..

- **పదవిభాగము:** తేజాంస్యభూవన్ (తేజాంసి + అభూవన్), వివిధాని, శక్రముఖామరేభ్యో (శక్ర + ముఖ + అమరేభ్యః), మిషతోऽఖిలస్య (మిషతః + అఖిలస్య), సమ్యోగతస్తాన్యచిరేణ (సంయోగతః + తాని + అచిరేణ), మాతః, స్త్రీరూపమష్టాదశహస్తమాపుః (స్త్రీరూపం + అష్టాదశ + హస్తం + ఆపుః).
- **అన్వయము:** హే మాతః, అఖిలస్య మిషతః, శక్ర ముఖ అమరేభ్యః వివిధాని తేజాంసి అభూవన్. తాని సంయోగతః అచిరేణ అష్టాదశ హస్తం స్త్రీ రూపం ఆపుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మాతః = ఓ మాత, అఖిలస్య = అందరూ, మిషతః = చూస్తుండగా, శక్ర ముఖ = ఇంద్రుడు మొదలైన, అమరేభ్యః = దేవతల నుండి, వివిధాని = వివిధ రంగుల, తేజాంసి = తేజస్సులు, అభూవన్ = పుట్టాయి, తాని = ఆ తేజస్సులు, సంయోగతః = కలయిక వల్ల, అచిరేణ = వెంటనే, అష్టాదశ = పద్దెనిమిది, హస్తం = చేతులు గల, స్త్రీ రూపం = స్త్రీ రూపం, ఆపుః = పొందాయి.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ మాత! అందరూ చూస్తుండగా ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతల నుండి వివిధ రంగుల తేజస్సులు పుట్టాయి. ఆ తేజస్సుల కలయిక వల్ల వెంటనే పద్దెనిమిది చేతులు గల స్త్రీ రూపం ఏర్పడింది.
- **విశేషములు:**
    - దేవి ఆవిర్భావం కేవలం త్రిమూర్తుల నుండి మాత్రమే కాకుండా, సమస్త దేవతల నుండి కూడా అని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 23-8

తత్తు త్వమాసీః శుభదే మహాలక్ష్మ్యాఖ్యా జగన్మోహనమోహనాంగీ . త్వం హ్యేవ భక్తాభయదానదక్షా భక్తద్రుహాం భీతికరీ చ దేవి ..

- **పదవిభాగము:** తత్తు (తత్ + తు), త్వమాసీః (త్వం + ఆసీః), శుభదే, మహాలక్ష్మ్యాఖ్యా (మహాలక్ష్మి + ఆఖ్యా), జగన్మోహనమోహనాంగీ (జగత్ + మోహన + మోహన + అంగీ), త్వం, హ్యేవ (హి + ఏవ), భక్తాభయదానదక్షా (భక్త + అభయ + దాన + దక్షా), భక్తద్రుహాం (భక్త + ద్రుహాం), భీతికరీ, చ, దేవి.
- **అన్వయము:** హే శుభదే, తత్ తు త్వం మహాలక్ష్మి ఆఖ్యా, జగత్ మోహన మోహన అంగీ ఆసీః. హే దేవి, త్వం హి ఏవ భక్త అభయ దాన దక్షా చ భక్త ద్రుహాం భీతి కరీ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శుభదే = ఓ శుభాలను ఇచ్చేదానివి, తత్ తు = అది అయితే, త్వం = నీవు, మహాలక్ష్మి ఆఖ్యా = మహాలక్ష్మి అనే పేరు గలదానివి, జగత్ మోహన మోహన అంగీ = లోకాన్ని మోహింపజేసేవారిని కూడా మోహింపజేసే అవయవాలు గలదానివి, ఆసీః = అయ్యావు, దేవి = ఓ దేవీ, త్వం = నీవు, హి ఏవ = మాత్రమే, భక్త అభయ దాన దక్షా = భక్తులకు అభయం ఇవ్వడంలో నిపుణురాలివి, చ = మరియు, భక్త ద్రుహాం = భక్తులకు ద్రోహం చేసేవారికి, భీతి కరీ = భయాన్ని కలిగించేదానివి.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ శుభాలను ఇచ్చే దేవీ! ఆ రూపం నీవే, మహాలక్ష్మి అనే పేరు గలదానివి, లోకాన్ని మోహింపజేసేవారిని కూడా మోహింపజేసే అవయవాలు గలదానివి అయ్యావు. ఓ దేవీ! నీవు మాత్రమే భక్తులకు అభయం ఇవ్వడంలో నిపుణురాలివి, భక్తులకు ద్రోహం చేసేవారికి భయాన్ని కలిగించేదానివి.
- **విశేషములు:**

- దేవి భక్తులను రక్షించడంలో, దుష్టులను శిక్షించడంలో నిపుణురాలని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 23-9

సద్యస్త్వముచ్చైశ్చకృషేఽట్టహాసం సురాః ప్రహృష్టా వసుధా చకంపే . చుక్షోభ సింధుర్గిరయో విచేలుర్దైత్యశ్చ మత్తో మహిషశ్చుకోప ..

- **పదవిభాగము:** సద్యస్త్వముచ్చైశ్చకృషేఽట్టహాసం (సద్యః + త్వం + ఉచ్చైః + చకృషే + అట్టహాసం), సురాః, ప్రహృష్టాః, వసుధా, చకంపే, చుక్షోభ, సింధుర్గిరయో (సింధుః + గిరయః), విచేలుర్దైత్యశ్చ (విచేలుః + దైత్యః + చ), మత్తో (మత్తః), మహిషశ్చుకోప (మహిషః + చుకోప).
- **అన్వయము:** త్వం సద్యః ఉచ్చైః అట్టహాసం చకృషే. సురాః ప్రహృష్టాః అభూవన్. వసుధా చకంపే, సింధుః చుక్షోభ, గిరయః విచేలుః, మత్తః మహిషః దైత్యః చ చుకోప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - త్వం = నీవు, సద్యః = వెంటనే, ఉచ్చైః = బిగ్గరగా, అట్టహాసం = పెద్ద నవ్వును, చకృషే = చేశావు, సురాః = దేవతలు, ప్రహృష్టాః = సంతోషించారు, వసుధా = భూమి, చకంపే = వణకింది, సింధుః = సముద్రం, చుక్షోభ = కలతపడింది, గిరయః = పర్వతాలు, విచేలుః = చలించాయి, మత్తః = గర్వంతో ఉన్న, మహిషః = మహిషాసురుడు, దైత్యః = రాక్షసుడు, చ = కూడా, చుకోప = కోపించాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - నీవు వెంటనే బిగ్గరగా నవ్వావు. దేవతలు సంతోషించారు. భూమి వణకింది, సముద్రం కలతపడింది, పర్వతాలు చలించాయి, గర్వంతో ఉన్న మహిషాసురుడు కూడా కోపించాడు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి యొక్క అట్టహాసం సమస్త లోకాలను ప్రభావితం చేసిందని, దుష్టులకు భయాన్ని కలిగించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 23-10

త్వాం సుందరీం చారముఖాత్ స దైత్యో విజ్ఞాయ కామీ విససర్జ దూతం . స చేశ్వరీం దైత్యగుణాన్ ప్రవక్తా త్వాం నేతుకామో విఫలోద్యమోఽభూత్ ..

- **పదవిభాగము:** త్వాం, సుందరీం, చారముఖాత్ (చార + ముఖాత్), సః, దైత్యో (దైత్యః), విజ్ఞాయ, కామీ, విససర్జ, దూతం, సః, చేశ్వరీం (చ + ఈశ్వరీం), దైత్యగుణాన్, ప్రవక్తా, త్వాం, నేతుకామో (నేతుం + కామః), విఫలోద్యమోఽభూత్ (విఫల + ఉద్యమః + అభూత్).
- **అన్వయము:** సః కామీ దైత్యః చార ముఖాత్ త్వాం సుందరీం విజ్ఞాయ దూతం విససర్జ. సః చ ఈశ్వరీం త్వాం దైత్య గుణాన్ ప్రవక్తా సన్ నేతుం కామః విఫల ఉద్యమః అభూత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సః = ఆ, కామీ = కామాతురుడైన, దైత్యః = రాక్షసుడు, చార ముఖాత్ = గూఢచారుల నుండి, త్వాం = నిన్ను, సుందరీం = సుందరిని, విజ్ఞాయ = తెలుసుకుని, దూతం = దూతను, విససర్జ = పంపించాడు, సః = అతడు (దూత), చ = మరియు, ఈశ్వరీం = ఈశ్వరి అయిన, త్వాం = నిన్ను, దైత్య గుణాన్ = రాక్షసుల యొక్క గుణాలను, ప్రవక్తా = చెబుతున్నవాడై, నేతుం = తీసుకువెళ్ళడానికి, కామః = కోరిక గలవాడై, విఫల ఉద్యమః = విఫలమైన ప్రయత్నం గలవాడై, అభూత్ = అయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ కామాతురుడైన రాక్షసుడు తన గూఢచారుల నుండి నీవు సుందరివని తెలుసుకుని దూతను పంపించాడు. ఆ దూత, ఈశ్వరివైన నీకు రాక్షసుల గుణాలను చెబుతూ నిన్ను తీసుకువెళ్ళడానికి ప్రయత్నించి విఫలమయ్యాడు.
- **విశేషములు:**
  - మహిషాసురుడి గర్వం, అజ్ఞానం ఇక్కడ స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. అతను దేవిని కేవలం ఒక స్త్రీగా భావించాడు.

శ్లోకం 23-11

ప్రలోభనైస్త్వామథ దేవశక్తిం జ్ఞాత్వాఽపి వాక్యైరనునేతుకామః . ఏకైకశః ప్రేషయతిస్మ దూతాన్ త్వాం కామినీం కర్తుమిమే న శేకుః ..

- **పదవిభాగము:** ప్రలోభనైస్త్వామథ (ప్రలోభనైః + త్వాం + అథ), దేవశక్తిం, జ్ఞాత్వాఽపి (జ్ఞాత్వా + అపి), వాక్యైరనునేతుకామః (వాక్యైః + అనునేతుం + కామః), ఏకైకశః, ప్రేషయతిస్మ (ప్రేషయతి + స్మ), దూతాన్, త్వాం, కామినీం, కర్తుమిమే (కర్తుం + ఇమే), న, శేకుః.
- **అన్వయము:** అథ దేవ శక్తిం త్వాం జ్ఞాత్వా అపి, ప్రలోభనైః వాక్యైః అనునేతుం కామః సన్, ఏకైకశః దూతాన్ ప్రేషయతి స్మ. ఇమే త్వాం కామినీం కర్తుం న శేకుః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అథ = ఆ తర్వాత, దేవ శక్తిం = దేవతా శక్తి అయిన, త్వాం = నిన్ను, జ్ఞాత్వా = తెలుసుకుని, అపి = కూడా, ప్రలోభనైః = ప్రలోభాలతో, వాక్యైః = మాటలతో, అనునేతుం = నచ్చచెప్పడానికి, కామః = కోరినవాడై, ఏకైకశః = ఒక్కొక్కరిని, దూతాన్ = దూతలను, ప్రేషయతి స్మ = పంపించాడు, ఇమే = వీరు, త్వాం = నిన్ను, కామినీం = కామాతురాలిని, కర్తుం = చేయడానికి, న శేకుః = సమర్థులు కాలేదు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత దేవి శక్తి అయిన నిన్ను తెలుసుకున్నప్పటికీ, ప్రలోభాలతో మాటలతో నచ్చచెప్పడానికి కోరుతూ ఒక్కొక్కరిని దూతలుగా పంపించాడు. వీరు నిన్ను కామాతురాలిని చేయడానికి సమర్థులు కాలేదు.
- **విశేషములు:**
    - మహిషాసురుడి అహంకారం, మోహం దేవి శక్తిని కూడా అంచనా వేయలేకపోయాయి.

శ్లోకం 23-12

అవేహి మాం పుచ్ఛవిషాణహీనం భారం వహంతం మహిషం ద్విపాదం . హింసంతి మాం స్వర్థిజనాస్త్వమేవ రక్షాకరీ మే శుభదే నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** అవేహి, మాం, పుచ్ఛవిషాణహీనం (పుచ్ఛ + విషాణ + హీనం), భారం, వహంతం, మహిషం, ద్విపాదం, హింసంతి, మాం, స్వర్థిజనాస్త్వమేవ (స్వ + అర్థ + జనః + తు + ఏవ), రక్షాకరీ, మే, శుభదే, నమస్తే (నమః + తే).
- **అన్వయము:** హే శుభదే, పుచ్ఛ విషాణ హీనం, భారం వహంతం, ద్విపాదం మాం మహిషం అవేహి. స్వ అర్థ జనాః తు ఏవ మాం హింసంతి. త్వం ఏవ మే రక్షా కరీ, తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శుభదే = ఓ శుభాలను ఇచ్చేదానివి, పుచ్ఛ విషాణ హీనం = తోక, కొమ్ములు లేని, భారం = బరువును, వహంతం = మోస్తున్న, ద్విపాదం = రెండు కాళ్లు గల, మాం = నన్ను, మహిషం = మహిషుడిగా, అవేహి = తెలుసుకో, స్వ అర్థ జనాః = స్వార్థపరులైన మనుషులు, తు ఏవ = మాత్రమే, మాం = నన్ను, హింసంతి = హింసిస్తున్నారు, త్వం ఏవ = నీవు మాత్రమే, మే = నాకు, రక్షా కరీ = రక్షించేదానివి, తే = నీకు, నమః = నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ శుభాలను ఇచ్చే దేవీ! తోక, కొమ్ములు లేని, బరువును మోస్తున్న, రెండు కాళ్లు గల మహిషుడిగా నన్ను తెలుసుకో. స్వార్థపరులైన మనుషులు మాత్రమే నన్ను హింసిస్తున్నారు. నీవు మాత్రమే నాకు రక్షకురాలివి, నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం మహిషాసురుడి ప్రతీకాత్మకతను వివరిస్తుంది. ఇది శ్లోకం 24-22 లోని చివరి శ్లోకంలా కనిపిస్తుంది, కానీ ఇది 23వ అధ్యాయంలో పొరపాటున చేర్చబడింది. ఇక్కడ భక్తుడు తనను తానే మహిషుడిగా భావించి దేవిని ప్రార్థిస్తున్నాడు.

---

24. చతుర్వింశదశకః - మహిషాసురవధం - దేవీస్తుతిః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం మహిషాసురుడు దేవిని యుద్ధానికి రెచ్చగొట్టడం, దేవి అతడిని సంహరించడం, ఆ తర్వాత దేవతలు దేవిని స్తుతించడం, భక్తుడు తన నిస్సహాయతను తెలియజేస్తూ దేవిని ప్రార్థించడం వంటి విషయాలను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-1

దేవి త్వయా బాష్కలదుర్ముఖాదిదైత్యేషు వీరేషు రణే హతేషు . సద్వాక్యతస్త్వామనునేతుకామో మోఘప్రయత్నో మహిషశ్చుకోప ..

- **పదవిభాగము:** దేవి, త్వయా, బాష్కలదుర్ముఖాదిదైత్యేషు (బాష్కల + దుర్ముఖ + ఆది + దైత్యేషు), వీరేషు, రణే, హతేషు, సద్వాక్యతస్త్వామనునేతుకామో (సత్ + వాక్యతః + త్వాం + అనునేతుం + కామః), మోఘప్రయత్నో (మోఘ + ప్రయత్నః), మహిషశ్చుకోప (మహిషః + చుకోప).
- **అన్వయము:** హే దేవి, త్వయా రణే బాష్కల దుర్ముఖ ఆది వీరేషు దైత్యేషు హతేషు సతి, మహిషః సత్ వాక్యతః త్వాం అనునేతుం కామః సన్ మోఘ ప్రయత్నః చుకోప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దేవి = ఓ దేవీ, త్వయా = నీ చేత, రణే = యుద్ధంలో, బాష్కల దుర్ముఖ ఆది = బాష్కలుడు, దుర్ముఖుడు మొదలైన, వీరేషు = వీరులైన, దైత్యేషు = రాక్షసులు, హతేషు = చంపబడిన తర్వాత, మహిషః =

మహిషాసురుడు, సత్ వాక్యతః = మంచి మాటలతో, త్వాం = నిన్ను, అనునేతుం = బ్రతిమాలడానికి, కామః = కోరినవాడై, మోఘ ప్రయత్నః = విఫలమైన ప్రయత్నం గలవాడై, చుకోప = కోపించాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ దేవీ! నీవు యుద్ధంలో బాష్కలుడు, దుర్ముఖుడు మొదలైన వీరులైన రాక్షసులను చంపిన తర్వాత, మహిషాసురుడు మంచి మాటలతో నిన్ను బ్రతిమాలడానికి ప్రయత్నించి, ఆ ప్రయత్నం విఫలం కావడంతో కోపించాడు.
- **విశేషములు:**
    - మహిషాసురుడు మొదట దేవిని మోసం చేయడానికి ప్రయత్నించాడని, అది విఫలమయ్యాక కోపంతో యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-2

త్వాం కామరూపః ఖురపుచ్ఛశృంగైర్నానాస్త్రశస్త్రైశ్చ భృశం ప్రహర్తా . గర్జన్ వినిందన్ ప్రహసన్ ధరిత్రీం ప్రకంపయంశ్చాసురరాడ్యుయోధ ..

- **పదవిభాగము:** త్వాం, కామరూపః, ఖురపుచ్ఛశృంగైర్నానాస్త్రశస్త్రైశ్చ (ఖుర + పుచ్ఛ + శృంగైః + నానా + అస్త్ర + శస్త్రైః + చ), భృశం, ప్రహర్తా, గర్జన్, వినిందన్, ప్రహసన్, ధరిత్రీం, ప్రకంపయంశ్చాసురరాడ్యుయోధ (ప్రకంపయన్ + చ + అసురరాట్ + యుయోధ).
- **అన్వయము:** కామరూపః అసురరాట్ త్వాం ఖుర పుచ్ఛ శృంగైః నానా అస్త్ర శస్త్రైః చ భృశం ప్రహర్తా, గర్జన్, వినిందన్, ప్రహసన్, ధరిత్రీం ప్రకంపయన్ చ యుయోధ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కామరూపః = ఇష్టమైన రూపం ధరించిన, అసురరాట్ = రాక్షసరాజు (మహిషాసురుడు), త్వాం = నిన్ను, ఖుర పుచ్ఛ శృంగైః = గిట్టలు, తోక, కొమ్ములతో, నానా అస్త్ర శస్త్రైః = వివిధ అస్త్రాలు, శస్త్రాలతో, చ = మరియు, భృశం = ఎక్కువగా, ప్రహర్తా = కొడుతూ, గర్జన్ = గర్జిస్తూ, వినిందన్ = నిందిస్తూ, ప్రహసన్ = నవ్వుతూ, ధరిత్రీం = భూమిని, ప్రకంపయన్ = వణకిస్తూ, చ = కూడా, యుయోధ = యుద్ధం చేశాడు.
- **తాత్పర్యము:**

    ○ ఇష్టమైన రూపాన్ని ధరించిన ఆ రాక్షసరాజు నిన్ను గిట్టలు, తోక, కొమ్ములతో, వివిధ అస్త్రాలు, శస్త్రాలతో ఎక్కువగా కొడుతూ, గర్జిస్తూ, నిందిస్తూ, నవ్వుతూ, భూమిని వణకిస్తూ యుద్ధం చేశాడు.

- **విశేషములు:**
    ○ మహిషాసురుడి శక్తి, భయంకరమైన రూపం, అతడి యుద్ధ నైపుణ్యం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 24-3

జపారుణాక్షీ మధుపానతుష్టా త్వం చారిణాఽరేర్మహిషస్య కంఠం . ఛిత్వా శిరో భూమితలే నిపాత్య రణాంగణస్థా విబుధైః స్తుతాఽభూః ..

- **పదవిభాగము:** జపారుణాక్షీ (జపా + అరుణ + అక్షీ), మధుపానతుష్టా (మధు + పాన + తుష్టా), త్వం, చారిణాఽరేర్మహిషస్య (చారిణా + అరేః + మహిషస్య), కంఠం, ఛిత్వా, శిరో, భూమితలే (భూమి + తలే), నిపాత్య, రణాంగణస్థా (రణ + అంగణ + స్థా), విబుధైః, స్తుతాఽభూః (స్తుతా + అభూః).
- **అన్వయము:** జప అరుణ అక్షీ, మధు పాన తుష్టా త్వం చారిణా మహిషస్య అరేః కంఠం ఛిత్వా శిరః భూమి తలే నిపాత్య రణ అంగణ స్థా సతీ విబుధైః స్తుతా అభూః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    ○ జప అరుణ అక్షీ = జపా పుష్పం లాంటి ఎర్రని కళ్ళు గలదానివి, మధు పాన తుష్టా = మధువు త్రాగి సంతోషంగా ఉన్నదానివి, త్వం = నీవు, చారిణా = ఖడ్గంతో, మహిషస్య = మహిషాసురుడి యొక్క, అరేః = శత్రువు యొక్క, కంఠం = కంఠాన్ని, ఛిత్వా = నరికి, శిరః = తలను, భూమి తలే = భూమిపై, నిపాత్య = పడవేసి, రణ అంగణ స్థా = యుద్ధ రంగంలో ఉన్నదానివై, విబుధైః = దేవతలచే, స్తుతా = స్తుతించబడినదానివి, అభూః = అయ్యావు.
- **తాత్పర్యము:**
    ○ జపా పుష్పం లాంటి ఎర్రని కళ్ళు గలదానివై, మధువు త్రాగి సంతోషంగా ఉన్నదానివై, నీవు ఖడ్గంతో మహిషాసురుడి కంఠాన్ని నరికి, తలను భూమిపై పడవేసి, యుద్ధ రంగంలో ఉన్నదానివై దేవతలచే స్తుతించబడ్డావు.
- **విశేషములు:**
    ○ దేవి యొక్క ఉగ్ర రూపాన్ని, శత్రు సంహార నైపుణ్యాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-4

మాతస్త్వయా నో విపదో నిరస్తా అశక్యమన్యైరిదమద్భుతాంగి . బ్రహ్మాండసర్గస్థితినాశకర్త్రీం కస్త్వాం జయేత్ కేన కథం కుతో వా ..

- **పదవిభాగము:** మాతస్త్వయా (మాతః + త్వయా), నో, విపదో (విపదః), నిరస్తాః, అశక్యమన్యైరిదమద్భుతాంగి (అశక్యం + అన్యైః + ఇదం + అద్భుత + అంగి), బ్రహ్మాండసర్గస్థితినాశకర్త్రీం (బ్రహ్మాండ + సర్గ + స్థితి + నాశ + కర్త్రీం), కస్త్వాం (కః + త్వాం), జయేత్, కేన, కథం, కుతో (కుతః), వా.
- **అన్వయము:** హే అద్భుత అంగి మాతః, త్వయా నః విపదః నిరస్తాః. అన్యైః ఇదం అశక్యం. బ్రహ్మాండ సర్గ స్థితి నాశ కర్త్రీం త్వాం కః కేన కథం కుతః వా జయేత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అద్భుత అంగి = ఓ అద్భుతమైన అవయవాలు గలదానివి, మాతః = ఓ మాత, త్వయా = నీ చేత, నః = మా, విపదః = ఆపదలు, నిరస్తాః = తొలగించబడ్డాయి, అన్యైః = ఇతరులకు, ఇదం = ఇది, అశక్యం = అసాధ్యం, బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండం యొక్క, సర్గ = సృష్టి, స్థితి = స్థితి, నాశ = నాశనం, కర్త్రీం = చేసేదానివి, త్వాం = నిన్ను, కః = ఎవరు, కేన = దేనితో, కథం = ఎలా, కుతః = ఎక్కడి నుండి, వా = లేదా, జయేత్ = జయిస్తారు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ అద్భుతమైన అవయవాలు గల మాత! నీవు మా ఆపదలను తొలగించావు. ఇది ఇతరులకు అసాధ్యం. బ్రహ్మాండాన్ని సృష్టించి, పోషించి, నాశనం చేసే నిన్ను ఎవరు, దేనితో, ఎలా, ఎక్కడి నుండి జయిస్తారు?
- **విశేషములు:**
  - దేవి యొక్క సర్వశక్తిమత్తత, లోకానికి ఆమె ఎంత అవసరమో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-5

విద్యాస్వరూపాఽసి మహేశి యస్మిన్ స వై పరేషాం సుఖదః కవిశ్చ . త్వం వర్తసే యత్ర సదాఽప్యవిద్యాస్వరూపిణీ స త్వధమః పశుః స్యాత్ ..

- **పదవిభాగము:** విద్యాస్వరూపాఽసి (విద్యా + స్వరూపా + అసి), మహేశి, యస్మిన్, సః, వై, పరేషాం, సుఖదః, కవిశ్చ (కవిః + చ), త్వం, వర్తసే, యత్ర, సదాఽప్యవిద్యాస్వరూపిణీ (సదా + అపి + అవిద్యా + స్వరూపిణీ), సః, త్వధమః (తు + అధమః), పశుః, స్యాత్.

- **అన్వయము:** హే మహేశి, త్వం యస్మిన్ విద్యా స్వరూపా అసి, సః వై పరేషాం సుఖదః కవిః చ. త్వం యత్ర అవిద్యా స్వరూపిణీ సదా అపి వర్తసే, సః తు అధమః పశుః స్యాత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మహేశి = ఓ మహేశ్వరీ, త్వం = నీవు, యస్మిన్ = ఎవనిలో, విద్యా స్వరూపా = విద్యా రూపంలో, అసి = ఉన్నావో, సః = అతడు, వై = నిజంగా, పరేషాం = ఇతరులకు, సుఖదః = సుఖాన్ని ఇచ్చేవాడు, కవిః = కవి, చ = మరియు, త్వం = నీవు, యత్ర = ఎక్కడ, అవిద్యా స్వరూపిణీ = అవిద్య రూపంలో, సదా = ఎల్లప్పుడూ, అపి = కూడా, వర్తసే = ఉంటావో, సః = అతడు, తు = అయితే, అధమః = నీచుడు, పశుః = పశువు, స్యాత్ = అవుతాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ మహేశ్వరీ! నీవు ఎవనిలో విద్యా రూపంలో ఉంటావో, అతడు ఇతరులకు సుఖాన్ని ఇచ్చేవాడు, కవి కూడా అవుతాడు. కానీ నీవు ఎక్కడ అవిద్య రూపంలో ఉంటావో, అతడు నీచుడు, పశువు అవుతాడు.
- **విశేషములు:**
    - జ్ఞానం, అజ్ఞానం రెండూ దేవి స్వరూపాలని, జ్ఞానం వల్ల శుభాలు కలుగుతాయని, అజ్ఞానం వల్ల కష్టాలు కలుగుతాయని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-6

కృపాకటాక్షాస్తవ దేవి యస్మిన్ పతంతి తస్యాత్మజవిత్తదారాః . యచ్ఛంతి సౌఖ్యం న పతంతి యస్మిన్ త ఏవ దుఃఖం దదతేఽస్య నూనం ..

- **పదవిభాగము:** కృపాకటాక్షాస్తవ (కృపా + కటాక్షాః + తవ), దేవి, యస్మిన్, పతంతి, తస్యాత్మజవిత్తదారాః (తస్య + ఆత్మజ + విత్త + దారాః), యచ్ఛంతి, సౌఖ్యం, న, పతంతి, యస్మిన్, త, ఏవ, దుఃఖం, దదతేఽస్య (దదతే + అస్య), నూనం.
- **అన్వయము:** హే దేవి, తవ కృపా కటాక్షాః యస్మిన్ పతంతి, తస్య ఆత్మజ విత్త దారాః సౌఖ్యం యచ్ఛంతి. యస్మిన్ న పతంతి, త ఏవ అస్య నూనం దుఃఖం దదతే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దేవి = ఓ దేవీ, తవ = నీ, కృపా కటాక్షాః = కృపా కటాక్షాలు, యస్మిన్ = ఎవనిపై, పతంతి = పడతాయో, తస్య = అతడి, ఆత్మజ = కుమారులు, విత్త = సంపద, దారాః = భార్యలు, సౌఖ్యం = సుఖాన్ని, యచ్ఛంతి

= ఇస్తారు, యస్మిన్ = ఎవనిపై, న పతంతి = పడవో, త ఏవ = వారే, అస్య = అతడికి, నూనం = నిజంగా, దుఃఖం = దుఃఖాన్ని, దదతే = ఇస్తారు.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవీ! నీ కృపా కటాక్షాలు ఎవనిపై పడతాయో, అతడికి కుమారులు, సంపద, భార్యలు సుఖాన్ని ఇస్తారు. కానీ ఎవనిపై పడవో, వారే అతడికి నిజంగా దుఃఖాన్ని ఇస్తారు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి కృప ఉంటేనే సుఖం లభిస్తుందని, లేకపోతే ఏదీ సుఖాన్ని ఇవ్వదని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-7

పశ్యామ నిత్యం తవ రూపమేతత్కథాశ్చ నామాని చ కీర్తయామ . నమామ మూర్ధ్నా పదపంకజే తే స్మరామ కారుణ్యమహాప్రవాహం ..

- **పదవిభాగము:** పశ్యామ, నిత్యం, తవ, రూపమేతత్కథాశ్చ (రూపం + ఏతత్ + కథాః + చ), నామాని, చ, కీర్తయామ, నమామ, మూర్ధ్నా, పదపంకజే (పద + పంకజే), తే, స్మరామ, కారుణ్యమహాప్రవాహం (కారుణ్య + మహా + ప్రవాహం).
- **అన్వయము:** నిత్యం తవ ఏతత్ రూపం పశ్యామ, కథాః చ నామాని చ కీర్తయామ. మూర్ధ్నా తే పద పంకజే నమామ. కారుణ్య మహా ప్రవాహం స్మరామ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - నిత్యం = ఎల్లప్పుడూ, తవ = నీ యొక్క, ఏతత్ = ఈ, రూపం = రూపాన్ని, పశ్యామ = చూద్దాము, కథాః = కథలను, చ = మరియు, నామాని = నామాలను, చ = మరియు, కీర్తయామ = కీర్తిద్దాము, మూర్ధ్నా = శిరస్సుతో, తే = నీ, పద పంకజే = పద్మ పాదాలకు, నమామ = నమస్కరిద్దాము, కారుణ్య మహా ప్రవాహం = దయ యొక్క గొప్ప ప్రవాహాన్ని, స్మరామ = స్మరిద్దాము.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఎల్లప్పుడూ నీ ఈ రూపాన్ని చూద్దాము, నీ కథలను, నామాలను కీర్తిద్దాము. శిరస్సుతో నీ పద్మ పాదాలకు నమస్కరిద్దాము. నీ దయ యొక్క గొప్ప ప్రవాహాన్ని స్మరిద్దాము.
- **విశేషములు:**

- ఈ శ్లోకం దేవి భక్తి యొక్క మార్గాలను, అంటే రూప దర్శనం, కథా శ్రవణం, నామ స్మరణ, పాద నమస్కారం, కరుణ స్మరణలను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-8

త్వమేవ మాతాఽసి దివౌకసాం నో నాన్యా ద్వితీయా హితదానదక్షా . అన్యే సుతా వా తవ సంతి నో వా న రక్షితా నస్త్వదృతే మహేశి ..

- **పదవిభాగము:** త్వమేవ (త్వం + ఏవ), మాతాఽసి (మాతా + అసి), దివౌకసాం, నో, నాన్యా (న + అన్యా), ద్వితీయా, హితదానదక్షా (హిత + దాన + దక్షా), అన్యే, సుతా, వా, తవ, సంతి, నో, వా, న, రక్షితా, నస్త్వదృతే (నః + త్వత్ + ఋతే), మహేశి.
- **అన్వయము:** హే మహేశి, నో దివౌకసాం త్వం ఏవ మాతా అసి. ద్వితీయా అన్యా హిత దాన దక్షా న. తవ సుతాః అన్యే వా సంతి నో వా, నః త్వత్ ఋతే రక్షితాః న.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మహేశి = ఓ మహేశ్వరీ, నః = మా, దివౌకసాం = దేవతలకు, త్వం ఏవ = నీవు మాత్రమే, మాతా = తల్లి, అసి = ఉన్నావు, ద్వితీయా = రెండవ, అన్యా = వేరే, హిత దాన దక్షా = మేలు ఇవ్వడంలో నిపుణురాలు, న = లేదు, తవ = నీ, సుతాః = కుమారులు, అన్యే = ఇతరులు, వా = లేదా, సంతి = ఉన్నారా, నో వా = లేరా, నః = మేము, త్వత్ ఋతే = నీవు తప్ప, రక్షితాః = రక్షించబడినవారము, న = కాదు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ మహేశ్వరీ! మా దేవతలకు నీవు మాత్రమే తల్లివి. మేలు చేయడంలో నిపుణురాలైన వేరే ఎవరూ లేరు. నీ కుమారులు ఇతరులు ఉన్నారో లేదో కానీ, మేము నీవు తప్ప మరెవరి చేత రక్షించబడలేదు.
- **విశేషములు:**
    - దేవిని విశ్వమాతగా, సర్వశక్తిమంతురాలిగా, తన భక్తులను మాత్రమే కాకుండా దేవతలను కూడా రక్షించేదానిగా ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-9

క్వ త్వం వయం క్వేతి విచింత్య సర్వం క్షమస్వ నో దేవ్యపరాధజాలం . యదా యదా నో విపదో భవంతి తదా తదా పాలయ పాలయాస్మాన్ ..

- **పదవిభాగము:** క్వ, త్వం, వయం, క్వేతి (క్వ + ఇతి), విచింత్య, సర్వం, క్షమస్వ, నో, దేవ్యపరాధజాలం (దేవి + అపరాధ + జాలం), యదా, యదా, నో, విపదో (విపదః), భవంతి, తదా, తదా, పాలయ, పాలయాస్మాన్ (పాలయ + అస్మాన్).
- **అన్వయము:** క్వ త్వం, క్వ వయం ఇతి సర్వం విచింత్య, హే దేవి, నః అపరాధ జాలం క్షమస్వ. యదా యదా నః విపదః భవంతి, తదా తదా అస్మాన్ పాలయ పాలయ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - క్వ = ఎక్కడ, త్వం = నీవు, వయం = మేము, క్వ = ఎక్కడ, ఇతి = అని, సర్వం = అంతా, విచింత్య = ఆలోచించి, దేవి = ఓ దేవీ, నః = మా, అపరాధ జాలం = అపరాధాల సమూహాన్ని, క్షమస్వ = క్షమించు, యదా యదా = ఎప్పుడెప్పుడు, నః = మాకు, విపదః = ఆపదలు, భవంతి = కలుగుతాయో, తదా తదా = అప్పుడప్పుడు, అస్మాన్ = మమ్ములను, పాలయ పాలయ = రక్షించు, రక్షించు.
- **తాత్పర్యము:**
  - నీవు ఎక్కడ, మేము ఎక్కడ అని అంతా ఆలోచించి, ఓ దేవీ! మా అపరాధాల సమూహాన్ని క్షమించు. ఎప్పుడెప్పుడు మాకు ఆపదలు కలుగుతాయో అప్పుడప్పుడు మమ్ములను రక్షించు, రక్షించు.
- **విశేషములు:**
  - దేవతలు దేవికి తమకు, ఆమెకు ఉన్న వ్యత్యాసాన్ని గ్రహించి, తమ అపరాధాలను క్షమించమని, భవిష్యత్తులో కూడా తమను రక్షించమని ప్రార్థిస్తున్నారు.

శ్లోకం 24-10

ఇతి స్తువత్సు త్రిదశేషు సద్యః కృపాశ్రునేత్రైవ తిరోదధాథ . తతో జగద్దేవి విభూతిపూర్ణం బభూవ ధర్మిష్ఠసమస్తజీవం ..

- **పదవిభాగము:** ఇతి, స్తువత్సు, త్రిదశేషు, సద్యః, కృపాశ్రునేత్రైవ (కృపా + అశ్రు + నేత్రా + ఏవ), తిరోదధాథ (తిరః + దధాథ), తతో (తతః), జగద్దేవి (జగత్ + దేవి), విభూతిపూర్ణం (విభూతి + పూర్ణం), బభూవ, ధర్మిష్ఠసమస్తజీవం (ధర్మిష్ఠ + సమస్త + జీవం).
- **అన్వయము:** ఇతి త్రిదశేషు స్తువత్సు సతి, సద్యః కృపా అశ్రు నేత్రా ఏవ త్వం తిరః దధాథ. తతః హే దేవి, జగత్ విభూతి పూర్ణం, ధర్మిష్ఠ సమస్త జీవం బభూవ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ఇతి = ఈ విధంగా, త్రిదశేషు = దేవతలు, స్తువత్సు = స్తుతిస్తుండగా, సతి = ఉండగా, సద్యః = వెంటనే, కృపా అశ్రు నేత్రా = దయతో కూడిన కన్నీటి కళ్ళు గలదానివి, ఏవ = మాత్రమే, త్వం = నీవు, తిరః = అంతర్ధానం, దధాథ = అయ్యావు, తతః = ఆ తర్వాత, దేవి = ఓ దేవీ, జగత్ = లోకం, విభూతి పూర్ణం = సంపదతో నిండినదిగా, ధర్మిష్ఠ సమస్త జీవం = ధర్మాన్ని పాటించే జీవులందరితో కూడినదిగా, బభూవ = అయ్యింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఈ విధంగా దేవతలు స్తుతిస్తుండగా, వెంటనే దయతో కూడిన కన్నీటి కళ్ళు గలదానివై నీవు అంతర్ధానం అయ్యావు. ఆ తర్వాత ఓ దేవీ! లోకం సంపదతో నిండినదిగా, ధర్మాన్ని పాటించే జీవులందరితో కూడినదిగా అయ్యింది.
- **విశేషములు:**
  - దేవి యొక్క దయ ఎంత గొప్పదో, ఆమె కేవలం దుష్టులను నాశనం చేయడమే కాకుండా, లోకానికి శుభాలను కూడా ప్రసాదిస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 24-11

త్వాం సంస్మరేయం న చ వా స్మరేయం విపత్సు మా విస్మర మాం విమూఢం . రుదన్ బిడాలార్భకవన్న కించిచ్ఛక్నోమి కర్తుం శుభదే నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** త్వాం, సంస్మరేయం, న, చ, వా, స్మరేయం, విపత్సు, మా, విస్మర, మాం, విమూఢం, రుదన్, బిడాలార్భకవన్న (బిడాల + అర్భకవత్ + న), కించిచ్ఛక్నోమి (కించిత్ + శక్నోమి), కర్తుం, శుభదే, నమస్తే (నమః + తే).
- **అన్వయము:** హే శుభదే, అహం త్వాం సంస్మరేయం న వా చ స్మరేయం. విపత్సు మాం విమూఢం మా విస్మర. రుదన్ బిడాల అర్భకవత్ న కించిత్ కర్తుం శక్నోమి. తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - శుభదే = ఓ శుభాలను ఇచ్చేదానివి, అహం = నేను, త్వాం = నిన్ను, సంస్మరేయం = స్మరించగలను, న వా = లేదా కాదు, చ = మరియు, స్మరేయం = స్మరిస్తాను, విపత్సు = ఆపదలలో, మాం = నన్ను, విమూఢం = విమూఢుడిని, మా విస్మర = మర్చిపోకు, రుదన్ = ఏడుస్తున్న, బిడాల అర్భకవత్ = పిల్లి

పిల్లలాగా, న కించిత్ = ఏమీ, కర్తుం = చేయడానికి, శక్నోమి = సమర్థుడిని, తే = నీకు, నమః = నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ శుభాలను ఇచ్చే దేవీ! నేను నిన్ను స్మరించగలను లేదా స్మరించలేను. కానీ ఆపదలలో నన్ను, ఈ విమూఢుడిని మర్చిపోకు. ఏడుస్తున్న పిల్లి పిల్లలాగా నేను ఏమీ చేయలేను. నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం భక్తుడి యొక్క నిస్సహాయతను, దేవిపై అతడికి ఉన్న సంపూర్ణ శరణాగతిని తెలియజేస్తుంది. పిల్లి పిల్ల తల్లిని పట్టుకోదు, తల్లి వచ్చి దానిని పట్టుకుంటుంది, అదే విధంగా భక్తుడు కూడా దేవిపై సంపూర్ణంగా ఆధారపడతాడని ఇది సూచిస్తుంది.

25. పంచవింశదశకః - మహాసరస్వత్యవతారః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం శుంభ, నిశుంభుల వధ గురించి వివరిస్తుంది. మహిషాసురుడి వధ తర్వాత దేవతలు భక్తిని కోల్పోవడం, ఫలితంగా శుంభ, నిశుంభులచే పీడించబడటం, దేవి కౌశికీ రూపంలో అవతరించి, చాముండిని సృష్టించి వారిని ఎలా సంహరించిందో ఈ అధ్యాయంలోని ముఖ్య విషయాలు.

శ్లోకం 25-1

అథామరాః శత్రువినాశతృప్తాశ్చిరాయ భక్త్యా భవతీం భజంతః . మందీభవద్భక్తిహృదః క్రమేణ పునశ్చ దైత్యాభిభవం సమీయుః

..

- **పదవిభాగము:** అథామరాః (అథ + అమరాః), శత్రువినాశతృప్తాశ్చిరాయ (శత్రు + వినాశ + తృప్తాః + చిరాయ), భక్త్యా, భవతీం, భజంతః, మందీభవద్భక్తిహృదః (మందీభవత్ + భక్తి + హృదః), క్రమేణ, పునశ్చ (పునః + చ), దైత్యాభిభవం (దైత్య + అభిభవం), సమీయుః.
- **అన్వయము:** అథ శత్రు వినాశ తృప్తాః అమరాః చిరాయ భక్త్యా భవతీం భజంతః, క్రమేణ మందీ భవత్ భక్తి హృదః సన్తః పునః చ దైత్య అభిభవం సమీయుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అథ = ఆ తర్వాత, శత్రు వినాశ = శత్రువుల నాశనంతో, తృప్తాః = సంతృప్తి చెందిన, అమరాః = దేవతలు, చిరాయ = చాలా కాలం, భక్త్యా = భక్తితో, భవతీం = నిన్ను, భజంతః = పూజిస్తూ, క్రమేణ

= క్రమంగా, మందీభవత్ = తగ్గిపోతున్న, భక్తి హృదః = భక్తి గల హృదయం కలవారై, పునః = మళ్ళీ, చ = మరియు, దైత్య అభిభవం = రాక్షసులచే పీడించబడడాన్ని, సమీయుః = పొందారు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత శత్రువుల నాశనంతో సంతృప్తి చెందిన దేవతలు చాలా కాలం భక్తితో నిన్ను పూజించారు. కానీ క్రమంగా వారి భక్తి తగ్గిపోవడంతో మళ్ళీ రాక్షసులచే పీడించబడ్డారు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి అనుగ్రహం పొందిన తర్వాత కూడా భక్తిని నిర్లక్ష్యం చేస్తే మళ్ళీ కష్టాలు వస్తాయని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. భక్తి నిరంతరం ఉండాలని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 25-2

సుంభో నిసుంభశ్చ సహోదరౌ స్వైః ప్రసాదితాత్పద్మభవాత్తపోభిః . స్త్రీమాత్రవధ్యత్వమవాప్య దేవాన్ జిత్వా రణేఽధ్యూషతురైంద్రలోకం ..

- **పదవిభాగము:** సుంభో (శుంభః), నిసుంభశ్చ (నిశుంభః + చ), సహోదరౌ, స్వైః, ప్రసాదితాత్పద్మభవాత్తపోభిః (ప్రసాదితాత్ + పద్మభవాత్ + తపోభిః), స్త్రీమాత్రవధ్యత్వమవాప్య (స్త్రీ + మాత్ర + వధ్యత్వం + అవాప్య), దేవాన్, జిత్వా, రణేఽధ్యూషతురైంద్రలోకం (రణే + అధ్యూషతుః + ఐంద్రలోకం).
- **అన్వయము:** సహోదరౌ శుంభః నిశుంభః చ స్వైః తపోభిః ప్రసాదితాత్ పద్మభవాత్ స్త్రీ మాత్ర వధ్యత్వం అవాప్య, రణే దేవాన్ జిత్వా ఐంద్రలోకం అధ్యూషతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సహోదరౌ = తోబుట్టువులైన, శుంభః = శుంభుడు, నిశుంభః = నిశుంభుడు, చ = మరియు, స్వైః = తమ, తపోభిః = తపస్సులచే, ప్రసాదితాత్ = ప్రసన్నుడైన, పద్మభవాత్ = బ్రహ్మ నుండి, స్త్రీ మాత్ర = స్త్రీల చేత మాత్రమే, వధ్యత్వం = చంపబడడాన్ని, అవాప్య = పొంది, రణే = యుద్ధంలో, దేవాన్ = దేవతలను, జిత్వా = జయించి, ఐంద్రలోకం = ఇంద్ర లోకాన్ని, అధ్యూషతుః = ఆక్రమించారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - తోబుట్టువులైన శుంభుడు, నిశుంభుడు తమ తపస్సులచే ప్రసన్నుడైన బ్రహ్మ నుండి స్త్రీల చేత మాత్రమే చంపబడడాన్ని వరంగా పొంది, యుద్ధంలో దేవతలను జయించి ఇంద్ర లోకాన్ని ఆక్రమించారు.
- **విశేషములు:**

- మహిషాసురుడిలాగే శుంభ, నిశుంభులు కూడా తమ వరంలో ఒక లోపం ఉందని గ్రహించలేదు. ఇదే వారి నాశనానికి కారణమైంది.

శ్లోకం 25-3

భ్రష్టశ్రియస్తే తు గురూపదేశాద్ధిమాద్రిమాప్తా నునువుః సురాస్త్వాం . తేషాం పురశ్చాద్రిసుతాఽఽవిరాసీత్స్నాతుం గతా సా కిల దేవనద్యాం ..

- **పదవిభాగము:** భ్రష్టశ్రియస్తే (భ్రష్ట + శ్రియః + తే), తు, గురూపదేశాద్ధిమాద్రిమాప్తా (గురు + ఉపదేశాత్ + హిమాద్రిం + ఆప్తాః), నునువుః, సురాస్త్వాం (సురాః + త్వాం), తేషాం, పురశ్చాద్రిసుతాఽఽవిరాసీత్ (పురః + చ + అద్రిసుతా + ఆవిరాసీత్), స్నాతుం, గతా, సా, కిల, దేవనద్యాం.
- **అన్వయము:** తు భ్రష్ట శ్రియః తే సురాః గురు ఉపదేశాత్ హిమాద్రిం ఆప్తాః సన్తః త్వాం నునువుః. తేషాం పురః దేవ నద్యాం స్నాతుం గతా సా అద్రి సుతా ఆవిరాసీత్ కిల.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తు = అయితే, భ్రష్ట శ్రియః = సంపదను కోల్పోయిన, తే = ఆ, సురాః = దేవతలు, గురు ఉపదేశాత్ = గురువు ఉపదేశం వల్ల, హిమాద్రిం = హిమవత్ పర్వతాన్ని, ఆప్తాః = పొంది, త్వాం = నిన్ను, నునువుః = స్తుతించారు, తేషాం = వారి, పురః = ముందు, దేవ నద్యాం = గంగా నదిలో, స్నాతుం = స్నానం చేయడానికి, గతా = వెళ్ళిన, సా = ఆ, అద్రి సుతా = పర్వత రాజ పుత్రి (పార్వతి), ఆవిరాసీత్ = ప్రత్యక్షమైంది, కిల = నిజంగా.
- **తాత్పర్యము:**
    - అయితే సంపదను కోల్పోయిన ఆ దేవతలు గురువు ఉపదేశం వల్ల హిమవత్ పర్వతాన్ని చేరుకుని నిన్ను స్తుతించారు. వారి ముందు గంగా నదిలో స్నానం చేయడానికి వెళ్ళిన పార్వతి ప్రత్యక్షమైంది.
- **విశేషములు:**
    - దేవిని స్తుతించడానికి సరైన ప్రదేశం హిమవత్ పర్వతమని, పార్వతి రూపంలో ఆమె ప్రత్యక్షమైందని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 25-4

తద్దేహకోశాత్త్వమజా ప్రజాతా యతః ప్రసిద్ధా ఖలు కౌశికీతి . మహాసరస్వత్యభిధాం దధానా త్వం రాజసీశక్తిరితీర్యసే చ ..

- **పదవిభాగము:** తద్దేహకోశాత్త్వమజా (తత్ + దేహ + కోశాత్ + త్వం + అజా), ప్రజాతా, యతః, ప్రసిద్ధా, ఖలు, కౌశికీతి (కౌశికీ + ఇతి), మహాసరస్వత్యభిధాం (మహాసరస్వతీ + అభిధాం), దధానా, త్వం, రాజసీశక్తిరితీర్యసే (రాజసీ + శక్తిః + ఇతి + ఈర్యసే), చ.
- **అన్వయము:** త్వం తత్ దేహ కోశాత్ ప్రజాతా అజా యతః ఖలు కౌశికీ ఇతి ప్రసిద్ధా. త్వం మహాసరస్వతీ అభిధాం దధానా రాజసీ శక్తిః ఇతి చ ఈర్యసే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తత్ = ఆ (పార్వతి) యొక్క, దేహ కోశాత్ = శరీరం నుండి, త్వం = నీవు, ప్రజాతా = పుట్టిన, అజా = జన్మలేనిదానివి, యతః = అందువల్ల, ఖలు = నిజంగా, కౌశికీ = కౌశికీ, ఇతి = అని, ప్రసిద్ధా = ప్రసిద్ధి చెందావు, త్వం = నీవు, మహాసరస్వతీ అభిధాం = మహాసరస్వతి అనే పేరును, దధానా = ధరించినదానివై, రాజసీ శక్తిః = రాజస శక్తి, ఇతి = అని, చ = కూడా, ఈర్యసే = చెప్పబడుతున్నావు.
- **తాత్పర్యము:**
  - నీవు ఆ పార్వతి యొక్క శరీరం నుండి జన్మించనిదానివై పుట్టావు. అందువల్ల నీవు నిజంగా కౌశికీ అని ప్రసిద్ధి చెందావు. నీవు మహాసరస్వతి అనే పేరును ధరించినదానివై, రాజస శక్తి అని కూడా చెప్పబడుతున్నావు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి యొక్క అవతార రహస్యాన్ని, కౌశికీ, మహాసరస్వతి రూపాలను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 25-5

హిమాద్రిశృంగేషు మనోహరాంగీ సింహాధిరూఢా మృదుగానలోలా . శ్రోత్రాణి నేత్రాణ్యపి దేహభాజాం చకర్షిథాష్టాదశబాహుయుక్తా ..

- **పదవిభాగము:** హిమాద్రిశృంగేషు (హిమాద్రి + శృంగేషు), మనోహరాంగీ (మనోహర + అంగీ), సింహాధిరూఢా (సింహ + అధిరూఢా), మృదుగానలోలా (మృదు + గాన + లోలా), శ్రోత్రాణి, నేత్రాణ్యపి (నేత్రాణి + అపి), దేహభాజాం, చకర్షిథాష్టాదశబాహుయుక్తా (చకర్షిథాః + అష్టాదశ + బాహు + యుక్తా).
- **అన్వయము:** హిమాద్రి శృంగేషు మనోహర అంగీ, సింహ అధిరూఢా, మృదు గాన లోలా, అష్టాదశ బాహు యుక్తా సతీ త్వం దేహభాజాం శ్రోత్రాణి అపి నేత్రాణి చకర్షిథాః.
- **ప్రతి పదార్థము:**

    - హిమాద్రి శృంగేషు = హిమవత్ పర్వత శిఖరాలపై, మనోహర అంగీ = మనోహరమైన అవయవాలు గలదానివి, సింహ అధిరూఢా = సింహంపై కూర్చున్నదానివి, మృదు గాన లోలా = మృదువైన గానంతో ఇష్టపడేదానివి, అష్టాదశ బాహు యుక్తా = పద్దెనిమిది చేతులు గలదానివి, సతీ = ఉన్నదానివై, త్వం = నీవు, దేహభాజాం = ప్రాణుల యొక్క, శ్రోత్రాణి = చెవులను, అపి = కూడా, నేత్రాణి = కళ్లను, చకర్షిథాః = ఆకర్షించావు.

- **తాత్పర్యము:**
    - హిమవత్ పర్వత శిఖరాలపై మనోహరమైన అవయవాలు గలదానివి, సింహంపై కూర్చున్నదానివి, మృదువైన గానంతో ఇష్టపడేదానివి, పద్దెనిమిది చేతులు గలదానివి అయిన నీవు ప్రాణుల చెవులను, కళ్లను ఆకర్షించావు.

- **విశేషములు:**
    - దేవి యొక్క సౌందర్యం, శక్తి, గానంతో కూడిన రూపం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 25-6

విజ్ఞాయ సుంభః కిల దూతవాక్యాత్త్వాం మోహనాంగీం దయితాం చికీర్షుః . త్వదంతికే ప్రేషయతిస్మ దూతానేకైకశః స్నిగ్ధవచోవిలాసాన్ ..

- **పదవిభాగము:** విజ్ఞాయ, సుంభః, కిల, దూతవాక్యాత్త్వాం (దూత + వాక్యాత్ + త్వాం), మోహనాంగీం (మోహన + అంగీం), దయితాం, చికీర్షుః, త్వదంతికే (త్వత్ + అంతికే), ప్రేషయతిస్మ (ప్రేషయతి + స్మ), దూతానేకైకశః (దూతాన్ + ఏకైకశః), స్నిగ్ధవచోవిలాసాన్ (స్నిగ్ధ + వచః + విలాసాన్).
- **అన్వయము:** శుంభః కిల దూత వాక్యాత్ త్వాం మోహన అంగీం విజ్ఞాయ దయితాం చికీర్షుః, త్వత్ అంతికే స్నిగ్ధ వచః విలాసాన్ దూతాన్ ఏకైకశః ప్రేషయతి స్మ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శుంభః = శుంభుడు, కిల = నిజంగా, దూత వాక్యాత్ = దూతల మాటల నుండి, త్వాం = నిన్ను, మోహన అంగీం = మోహనమైన అవయవాలు గలదానివిగా, విజ్ఞాయ = తెలుసుకుని, దయితాం = భార్యను, చికీర్షుః = చేయాలని కోరినవాడై, త్వత్ అంతికే = నీ దగ్గరకు, స్నిగ్ధ వచః విలాసాన్ = మృదువైన మాటలు గల, దూతాన్ = దూతలను, ఏకైకశః = ఒక్కొక్కరిని, ప్రేషయతి స్మ = పంపించాడు.
- **తాత్పర్యము:**

- ○ శుంభుడు దూతల మాటల నుండి నీవు మోహనమైన అవయవాలు గలదానివిగా తెలుసుకుని, నిన్ను భార్యగా చేసుకోవాలని కోరి, నీ దగ్గరకు మృదువైన మాటలు గల దూతలను ఒక్కొక్కరిని పంపించాడు.

- **విశేషములు:**
    - ○ శుంభుడు కూడా మహిషాసురుడిలాగే దేవి శక్తిని అంచనా వేయలేక, తన అహంకారంతో ఆమెను కోరాడు.

శ్లోకం 25-7

త్వాం ప్రాప్య తే కాలికయా సమేతామేకైకశః సుంభగుణాన్ ప్రభాష్య . పత్నీ భవాస్యేతి కృతోపదేశాస్త్రాతికుల్యాత్కుపితా బభూవుః ..

- **పదవిభాగము:** త్వాం, ప్రాప్య, తే, కాలికయా, సమేతామేకైకశః (సమేతాం + ఏకైకశః), సుంభగుణాన్, ప్రభాష్య, పత్నీ, భవాస్యేతి (భవ + అస్య + ఇతి), కృతోపదేశాస్త్రాతికుల్యాత్కుపితా (కృత + ఉపదేశాః + తత్ + ప్రాతికుల్యాత్ + కుపితాః), బభూవుః.

- **అన్వయము:** తే త్వాం కాలికయా సమేతాం ప్రాప్య ఏకైకశః శుంభ గుణాన్ ప్రభాష్య, అస్య పత్నీ భవ ఇతి ఉపదేశాః కృతాః. తత్ ప్రాతికుల్యాత్ కుపితాః బభూవుః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ○ తే = ఆ దూతలు, త్వాం = నిన్ను, కాలికయా = కాళితో, సమేతాం = కూడి ఉన్నదానివిగా, ప్రాప్య = పొంది, ఏకైకశః = ఒక్కొక్కరు, శుంభ గుణాన్ = శుంభుడి యొక్క గుణాలను, ప్రభాష్య = చెప్పి, అస్య = ఇతడికి, పత్నీ = భార్య, భవ = అగుము, ఇతి = అని, ఉపదేశాః = ఉపదేశాలు, కృతాః = చేశారు, తత్ = ఆ, ప్రాతికుల్యాత్ = వ్యతిరేకత వల్ల, కుపితాః = కోపగించినవారై, బభూవుః = అయ్యారు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ○ ఆ దూతలు నిన్ను, కాళితో కలిసి ఉన్నదానివిగా చూసి, ఒక్కొక్కరు శుంభుడి గుణాలను చెప్పి, అతడికి భార్యగా అగుము అని ఉపదేశాలు చేశారు. నీవు వ్యతిరేకించడంతో కోపగించినవారై వెళ్ళిపోయారు.

- **విశేషములు:**
    - ○ దేవి యొక్క శక్తిని దూతలు గ్రహించలేకపోయారని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 25-8

సుంభాజ్ఞయా ధూమ్రవిలోచనాఖ్యో రణోద్యతః కాలికయా హతోఽభూత్ . చండం చ ముండం చ నిహత్య కాలీ త్వత్ఫాలజా తద్రుధిరం పపౌ చ ..

- **పదవిభాగము:** సుంభాజ్ఞయా (శుంభ + ఆజ్ఞయా), ధూమ్రవిలోచనాఖ్యో (ధూమ్రవిలోచన + ఆఖ్యః), రణోద్యతః (రణ + ఉద్యతః), కాలికయా, హతోఽభూత్ (హతః + అభూత్), చండం, చ, ముండం, చ, నిహత్య, కాలీ, త్వత్ఫాలజా (త్వత్ + ఫాలజా), తద్రుధిరం (తత్ + రుధిరం), పపౌ, చ.
- **అన్వయము:** శుంభ ఆజ్ఞయా ధూమ్రవిలోచన ఆఖ్యః రణ ఉద్యతః కాలికయా హతః అభూత్. త్వత్ ఫాలజా కాలీ చండం చ ముండం చ నిహత్య తత్ రుధిరం పపౌ చ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - శుంభ ఆజ్ఞయా = శుంభుడి ఆజ్ఞతో, ధూమ్రవిలోచన ఆఖ్యః = ధూమ్రలోచనుడు అనే పేరు గలవాడు, రణ ఉద్యతః = యుద్ధానికి సిద్ధమైనవాడు, కాలికయా = కాళి చేత, హతః = చంపబడినవాడు, అభూత్ = అయ్యాడు, త్వత్ ఫాలజా = నీ నుదురు నుండి పుట్టిన, కాలీ = కాళి, చండం = చండుడిని, చ = మరియు, ముండం = ముండుడిని, చ = మరియు, నిహత్య = చంపి, తత్ రుధిరం = వారి రక్తాన్ని, పపౌ = త్రాగింది, చ = మరియు.
- **తాత్పర్యము:**
  - శుంభుడి ఆజ్ఞతో యుద్ధానికి సిద్ధమైన ధూమ్రలోచనుడు కాళి చేత చంపబడ్డాడు. నీ నుదురు నుండి పుట్టిన కాళి చండుడిని, ముండుడిని కూడా చంపి వారి రక్తాన్ని త్రాగింది.
- **విశేషములు:**
  - దేవి యొక్క ఉగ్ర రూపమైన కాళి, ఆమె శక్తి, దుష్టులను సంహరించే పద్ధతి ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 25-9

చాముండికేతి ప్రథితా తతః సా త్వాం రక్తబీజోఽథ యుయుత్సురాప . యద్రక్తబిందూద్భవరక్తబీజసంఘైర్జగద్వ్యాప్తమభూదశేషం ..

- **పదవిభాగము:** చాముండికేతి (చాముండికా + ఇతి), ప్రథితా, తతః, సా, త్వాం, రక్తబీజోఽథ (రక్తబీజః + అథ), యుయుత్సురాప (యుయుత్సుః + ఆప), యద్రక్తబిందూద్భవరక్తబీజసంఘైర్జగద్వ్యాప్తమభూదశేషం (యత్ + రక్త + బిందు + ఉద్భవ + రక్తబీజ + సంఘైః + జగత్ + వ్యాప్తం + అభూత్ + అశేషం).

- **అన్వయము:** తతః సా చాముండికా ఇతి ప్రథితా. అథ యుయుత్సుః రక్తబీజః త్వాం ఆప. యత్ రక్త బిందు ఉద్భవ రక్తబీజ సంఘైః అశేషం జగత్ వ్యాప్తం అభూత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తతః = ఆ తర్వాత, సా = ఆమె (కాళి), చాముండికా = చాముండి, ఇతి = అని, ప్రథితా = ప్రసిద్ధి చెందింది, అథ = ఆ తర్వాత, యుయుత్సుః = యుద్ధం చేయాలని కోరిన, రక్తబీజః = రక్తబీజుడు, త్వాం = నిన్ను, ఆప = పొందాడు, యత్ = దేని యొక్క, రక్త బిందు = రక్తపు చుక్కల, ఉద్భవ = పుట్టుక వల్ల, రక్తబీజ సంఘైః = రక్తబీజుల గుంపులచే, అశేషం = మొత్తం, జగత్ = లోకం, వ్యాప్తం = నిండినదిగా, అభూత్ = అయ్యింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ తర్వాత ఆమె చాముండి అని ప్రసిద్ధి చెందింది. ఆ తర్వాత యుద్ధం చేయాలని కోరిన రక్తబీజుడు నీతో తలపడ్డాడు. అతని ఒక్క రక్తపు చుక్క నుండి అనేకమంది రక్తబీజులు పుట్టడంతో మొత్తం లోకం నిండిపోయింది.
- **విశేషములు:**
  - చాముండి రూపం యొక్క ప్రాముఖ్యత, రక్తబీజుడి వరం యొక్క విశిష్టత ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 25-10

బ్రహ్మేంద్రపాశ్యాదికదేవశక్తికోట్యో రణం చక్రురరాతిసంఘైః . తత్సంగరం వర్ణయితుం న శక్తః సహస్రజిహ్వోఽపి పునః కిమన్యే ..

- **పదవిభాగము:** బ్రహ్మేంద్రపాశ్యాదికదేవశక్తికోట్యో (బ్రహ్మ + ఇంద్ర + పాశ్య + ఆది + కదేవ + శక్తి + కోట్యః), రణం, చక్రురరాతిసంఘైః (చక్రుః + అరాతి + సంఘైః), తత్సంగరం (తత్ + సంగరం), వర్ణయితుం, న, శక్తః, సహస్రజిహ్వోఽపి (సహస్ర + జిహ్వః + అపి), పునః, కిమన్యే (కిం + అన్యే).
- **అన్వయము:** బ్రహ్మ ఇంద్ర పాశ్య ఆది దేవ శక్తి కోట్యః అరాతి సంఘైః రణం చక్రుః. సహస్ర జిహ్వః అపి తత్ సంగరం వర్ణయితుం న శక్తః. పునః అన్యే కిం?
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - బ్రహ్మ = బ్రహ్మ, ఇంద్ర = ఇంద్రుడు, పాశ్య = వరుణుడు, ఆది = మొదలైన, దేవ = దేవతల, శక్తి కోట్యః = కోటానుకోట్ల శక్తులు, అరాతి సంఘైః = శత్రువుల గుంపులతో, రణం = యుద్ధం, చక్రుః = చేశాయి,

సహస్ర జిహ్వః = వేయి నాలుకలు గల (ఆదిశేషుడు), అపి = కూడా, తత్ = ఆ, సంగరం = యుద్ధాన్ని, వర్ణయితుం = వర్ణించడానికి, న శక్తః = సమర్థుడు కాదు, పునః = మళ్ళీ, అన్యే = ఇతరులు, కిం = ఏమి?

- **తాత్పర్యము:**
    - బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, వరుణుడు మొదలైన దేవతల కోటానుకోట్ల శక్తులు శత్రువుల గుంపులతో యుద్ధం చేశాయి. వేయి నాలుకలు గల ఆదిశేషుడు కూడా ఆ యుద్ధాన్ని వర్ణించడానికి సమర్థుడు కాడు. మరి ఇతరుల సంగతి ఏమిటి?
- **విశేషములు:**
    - దేవి మరియు ఇతర దేవతల శక్తుల గొప్పతనం, యుద్ధం యొక్క భయంకరత్వం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 25-11

రణేఽతిఘోరే వివృతాననా సా కాలీ స్వజిహ్వాం ఖలు చాలయంతీ . త్వచ్ఛస్త్రకృత్తాఖిలరక్తబీజరక్తం పపౌ గర్జనభీతదైత్యా ..

- **పదవిభాగము:** రణేఽతిఘోరే (రణే + అతి + ఘోరే), వివృతాననా (వివృత + ఆననా), సా, కాలీ, స్వజిహ్వాం (స్వ + జిహ్వాం), ఖలు, చాలయంతీ, త్వచ్ఛస్త్రకృత్తాఖిలరక్తబీజరక్తం (త్వత్ + శస్త్ర + కృత్త + అఖిల + రక్తబీజ + రక్తం), పపౌ, గర్జనభీతదైత్యా (గర్జన + భీత + దైత్యాః).
- **అన్వయము:** అతి ఘోరే రణే వివృత ఆననా సా కాలీ ఖలు స్వ జిహ్వాం చాలయంతీ, గర్జన భీత దైత్యాః సన్తః త్వత్ శస్త్ర కృత్త అఖిల రక్తబీజ రక్తం పపౌ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అతి ఘోరే = చాలా భయంకరమైన, రణే = యుద్ధంలో, వివృత ఆననా = తెరిచిన నోరు గల, సా = ఆ, కాలీ = కాళి, ఖలు = నిజంగా, స్వ జిహ్వాం = తన నాలుకను, చాలయంతీ = ఆడిస్తూ, గర్జన భీత = గర్జనతో భయపడిన, దైత్యాః = రాక్షసులు, త్వత్ = నీ, శస్త్ర = ఆయుధం చేత, కృత్త = నరకబడిన, అఖిల = మొత్తం, రక్తబీజ = రక్తబీజుల, రక్తం = రక్తాన్ని, పపౌ = త్రాగింది.
- **తాత్పర్యము:**
    - చాలా భయంకరమైన యుద్ధంలో తెరిచిన నోరు గల ఆ కాళి నిజంగా తన నాలుకను ఆడిస్తూ, నీ ఆయుధం చేత నరకబడిన మొత్తం రక్తబీజుల రక్తాన్ని త్రాగింది. ఆమె గర్జనతో రాక్షసులు భయపడ్డారు.
- **విశేషములు:**

- రక్తబీజుడి వరాన్ని నిర్వీర్యం చేయడానికి దేవి యొక్క కాళి రూపం ఎలా సహాయపడిందో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 25-12

త్వయా నిసుంభస్య శీరో నికృత్తం సుంభస్య తత్కాలికయాఽపి చాంతే . అన్యేఽసురాస్త్వాం శిరసా ప్రణమ్య పాతాలమాపుస్త్వదనుగ్రహేణ ..

- **పదవిభాగము:** త్వయా, నిసుంభస్య, శీరో (శిరః), నికృత్తం, సుంభస్య, తత్కాలికయాఽపి (తత్ + కాలికయా + అపి), చాంతే (చ + అంతే), అన్యేఽసురాస్త్వాం (అన్యే + అసురాః + త్వాం), శిరసా, ప్రణమ్య, పాతాలమాపుస్త్వదనుగ్రహేణ (పాతాలం + ఆపుః + త్వత్ + అనుగ్రహేణ).
- **అన్వయము:** త్వయా నిశుంభస్య శిరః నికృత్తం, తత్ అంతే కాలికయా అపి శుంభస్య శిరః నికృత్తం చ. అన్యే అసురాః త్వాం శిరసా ప్రణమ్య త్వత్ అనుగ్రహేణ పాతాలం ఆపుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - త్వయా = నీ చేత, నిశుంభస్య = నిశుంభుడి యొక్క, శిరః = తల, నికృత్తం = నరకబడింది, తత్ = ఆ, అంతే = తర్వాత, కాలికయా = కాళి చేత, అపి = కూడా, శుంభస్య = శుంభుడి యొక్క, శిరః = తల, చ = మరియు, నికృత్తం = నరకబడింది, అన్యే = ఇతర, అసురాః = రాక్షసులు, త్వాం = నిన్ను, శిరసా = శిరస్సుతో, ప్రణమ్య = నమస్కరించి, త్వత్ అనుగ్రహేణ = నీ అనుగ్రహం వల్ల, పాతాలం = పాతాళ లోకాన్ని, ఆపుః = పొందారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - నీవు నిశుంభుడి తలను నరికేశావు, ఆ తర్వాత కాళి శుంభుడి తలను నరికింది. ఇతర రాక్షసులు నిన్ను శిరస్సుతో నమస్కరించి నీ అనుగ్రహం వల్ల పాతాళ లోకాన్ని పొందారు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి శక్తి వల్లనే రాక్షసులు కూడా తమ పాపాలకు సరైన శిక్షను పొంది, దైవత్వం పొందారని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 25-13

హతేషు దేవా రిపుషు ప్రణమ్య త్వాం తుష్టువుః స్వర్గమగుః పునశ్చ . తే పూర్వవద్యజ్ఞహవిర్హ్వారంతో భూమావవర్షన్ జహృషుశ్చ మర్త్యాః ..

- **పదవిభాగము:** హతేషు, దేవాః, రిపుషు, ప్రణమ్య, త్వాం, తుష్టువుః, స్వర్గమగుః (స్వర్గం + అగుః), పునశ్చ (పునః + చ), తే, పూర్వవద్యజ్ఞహవిర్హ్వారంతో (పూర్వవత్ + యజ్ఞ + హవిః + హరంతః), భూమావవర్షన్ (భూమౌ + అవర్షన్), జహృషుశ్చ (జహృషుః + చ), మర్త్యాః.
- **అన్వయము:** రిపుషు హతేషు సతి దేవాః త్వాం ప్రణమ్య తుష్టువుః, పునః చ స్వర్గం అగుః. తే పూర్వవత్ యజ్ఞ హవిః హరంతః భూమౌ అవర్షన్. మర్త్యాః చ జహృషుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - రిపుషు = శత్రువులు, హతేషు = చంపబడిన తర్వాత, దేవాః = దేవతలు, త్వాం = నిన్ను, ప్రణమ్య = నమస్కరించి, తుష్టువుః = స్తుతించారు, పునః = మళ్ళీ, చ = మరియు, స్వర్గం = స్వర్గాన్ని, అగుః = వెళ్ళారు, తే = ఆ దేవతలు, పూర్వవత్ = పూర్వం లాగే, యజ్ఞ హవిః = యజ్ఞ ఆహుతులను, హరంతః = పొందుతూ, భూమౌ = భూమిపై, అవర్షన్ = వర్షాన్ని కురిపించారు, మర్త్యాః = మానవులు, చ = కూడా, జహృషుః = సంతోషించారు.
- **తాత్పర్యము:**
  - శత్రువులు చంపబడిన తర్వాత దేవతలు నిన్ను నమస్కరించి, స్తుతించి, మళ్ళీ స్వర్గానికి వెళ్ళారు. ఆ దేవతలు పూర్వం లాగే యజ్ఞ ఆహుతులను పొందుతూ భూమిపై వర్షాన్ని కురిపించారు. మానవులు కూడా సంతోషించారు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి అనుగ్రహం వల్ల దేవతలకూ, మానవులకూ కూడా సుఖం, శాంతి లభించాయని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 25-14

మాతర్మదీయే హృది సంతి దంభదర్పాభిమానాద్యసురా బలిష్ఠాః . నిహత్య తాన్ దేహ్యభయం సుఖం చ త్వమేవ మాతా మమ తే నమోఽస్తు ..

- **పదవిభాగము:** మాతర్మదీయే (మాతః + మదీయే), హృది, సంతి, దంభదర్పాభిమానాద్యసురా (దంభ + దర్ప + అభిమాన + ఆది + అసురాః), బలిష్ఠాః, నిహత్య, తాన్, దేహ్యభయం (దేహి + అభయం), సుఖం, చ, త్వమేవ (త్వం + ఏవ), మాతా, మమ, తే, నమోఽస్తు (నమః + అస్తు).

- **అన్వయము:** హే మాతః, మదీయే హృది దంభ దర్ప అభిమాన ఆది బలిష్ఠాః అసురాః సంతి. తాన్ నిహత్య అభయం చ సుఖం దేహి. త్వం ఏవ మమ మాతా, తే నమః అస్తు.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మాతః = ఓ మాత, మదీయే = నా యొక్క, హృది = హృదయంలో, దంభ = అహంకారం, దర్ప = గర్వం, అభిమాన = దురభిమానం, ఆది = మొదలైన, బలిష్ఠాః = బలవంతులైన, అసురాః = రాక్షసులు, సంతి = ఉన్నారు, తాన్ = వారిని, నిహత్య = చంపి, అభయం = అభయం, చ = మరియు, సుఖం = సుఖాన్ని, దేహి = ఇవ్వు, త్వం ఏవ = నీవు మాత్రమే, మమ = నాకు, మాతా = తల్లివి, తే = నీకు, నమః అస్తు = నమస్కారం అగుగాక.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ మాత! నా హృదయంలో అహంకారం, గర్వం, దురభిమానం మొదలైన బలవంతులైన రాక్షసులు ఉన్నారు. వారిని చంపి నాకు అభయం, సుఖం ఇవ్వు. నీవు మాత్రమే నాకు తల్లివి, నీకు నమస్కారం అగుగాక.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం మానవుడిలోని అంతర్గత శత్రువుల గురించి చెబుతుంది. శుంభ, నిశుంభులు బాహ్య శత్రువుల ప్రతీకలు అయితే, దంభం, దర్పం వంటివి అంతర్గత శత్రువులని, వాటిని నాశనం చేయమని భక్తుడు దేవిని ప్రార్థిస్తున్నాడు.

26. షడ్వింశదశకః - సురథకథా

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం సురథ రాజు, సమాధి అనే వైశ్యుని కథను వివరిస్తుంది. వారు తమ కష్టాలనుండి బయటపడడానికి దేవిని ఎలా ఆరాధించారు, దాని ఫలితంగా వారికి ఎలా ముక్తి, భోగం లభించిందో ఈ కథ తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 26-1

రాజా పురాఽఽసీత్ సురథాభిధానః స్వారోచిషే చైత్రకులావతంసః . మన్వంతరే సత్యరతో వదాన్యః సమ్యక్ప్రజాపాలనమాత్రనిష్ఠః ..

- **పదవిభాగము:** రాజా, పురా, ఆసీత్, సురథాభిధానః (సురథ + అభిధానః), స్వారోచిషే, చైత్రకులావతంసః (చైత్ర + కుల + అవతంసః), మన్వంతరే, సత్యరతః, వదాన్యః, సమ్యక్ప్రజాపాలనమాత్రనిష్ఠః (సమ్యక్ + ప్రజా + పాలన + మాత్ర + నిష్ఠః).

- **అన్వయము:** పురా స్వారోచిషే మన్వంతరే చైత్ర కుల అవతంసః సత్య రతః వదాన్యః, సమ్యక్ ప్రజా పాలన మాత్ర నిష్ఠః సురథ అభిధానః రాజా ఆసీత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - పురా = పూర్వం, స్వారోచిషే = స్వారోచిష, మన్వంతరే = మన్వంతరంలో, చైత్ర కుల = చైత్ర వంశానికి, అవతంసః = అలంకారం వంటివాడు, సత్య రతః = సత్యంపై ఆసక్తి గలవాడు, వదాన్యః = దాత, సమ్యక్ = చక్కగా, ప్రజా పాలన = ప్రజలను పాలించడం, మాత్ర = మాత్రమే, నిష్ఠః = లక్ష్యంగా గలవాడు, సురథ అభిధానః = సురథుడు అనే పేరు గల, రాజా = రాజు, ఆసీత్ = ఉన్నాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - పూర్వం స్వారోచిష మన్వంతరంలో చైత్ర వంశానికి అలంకారం వంటివాడు, సత్యంపై ఆసక్తి గలవాడు, దాత, ప్రజలను చక్కగా పాలించడం మాత్రమే లక్ష్యంగా గలవాడు సురథుడు అనే రాజు ఉన్నాడు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం సురథ రాజు యొక్క ఉత్తమ గుణాలను, అతడి పాలన యొక్క గొప్పతనాన్ని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 26-2

వీరోఽపి దైవాత్సమరే స కోలావిధ్వంసిభిః శత్రుబలైర్జితః సన్ . త్యక్త్వా స్వరాజ్యం వనమేత్య శాంతం సుమేధసం ప్రాప మునిం శరణ్యం ..

- **పదవిభాగము:** వీరోఽపి (వీరః + అపి), దైవాత్సమరే (దైవాత్ + సమరే), సః, కోలావిధ్వంసిభిః (కోలా + విధ్వంసిభిః), శత్రుబలైర్జితః (శత్రు + బలైః + జితః), సన్, త్యక్త్వా, స్వరాజ్యం, వనమేత్య (వనం + ఏత్య), శాంతం, సుమేధసం, ప్రాప, మునిం, శరణ్యం.
- **అన్వయము:** వీరః అపి సః దైవాత్ సమరే కోలా విధ్వంసిభిః శత్రు బలైః జితః సన్, స్వ రాజ్యం త్యక్త్వా శాంతం వనం ఏత్య శరణ్యం సుమేధసం మునిం ప్రాప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - వీరః = వీరుడు, అపి = అయినప్పటికీ, సః = ఆ రాజు, దైవాత్ = అదృష్టం వల్ల, సమరే = యుద్ధంలో, కోలా విధ్వంసిభిః = కోలా అనే జాతివారిచే, శత్రు బలైః = శత్రు సైన్యాలచే, జితః = జయించబడినవాడు, సన్ = అయి, స్వ రాజ్యం = తన రాజ్యాన్ని, త్యక్త్వా = వదిలి, శాంతం =

శాంతమైన, వనం = అడవిని, ఏత్య = పొంది, శరణ్యం = శరణు ఇవ్వగల, సుమేధసం = సుమేధుడు అనే, మునిం = మునిని, ప్రాప = పొందాడు.

- **తాత్పర్యము:**
  - వీరుడైనప్పటికీ ఆ రాజు దైవవశం వల్ల యుద్ధంలో కోలా విధ్వంసులు అనే శత్రు సైన్యాలచే ఓడించబడి, తన రాజ్యాన్ని వదిలి శాంతమైన అడవిని చేరుకుని శరణు ఇవ్వగల సుమేధసుడు అనే మునిని ఆశ్రయించాడు.
- **విశేషములు:**
  - శరణాగతి తత్వాన్ని ఇక్కడ వర్ణిస్తున్నారు. దేవుని దయ లేకపోతే ఎంతటి వీరుడైనా కష్టాలను ఎదుర్కోవలసి వస్తుందని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 26-3

తపోవనం నిర్భయమావసంద్రుమచ్ఛాయాశ్రితః శీతలవాతపృక్తః . స ఏకదా రాజ్యగృహాదిచింతాపర్యాకులః కంచిదపశ్యదార్తం ..

- **పదవిభాగము:** తపోవనం, నిర్భయమావసంద్రుమచ్ఛాయాశ్రితః (నిర్భయం + ఆవసన్ + ద్రుమ + ఛాయా + ఆశ్రితః), శీతలవాతపృక్తః (శీతల + వాత + పృక్తః), సః, ఏకదా, రాజ్యగృహాదిచింతాపర్యాకులః (రాజ్య + గృహ + ఆది + చింతా + పర్యాకులః), కంచిదపశ్యదార్తం (కంచిత్ + అపశ్యత్ + ఆర్తం).
- **అన్వయము:** నిర్భయం తపోవనం ఆవసన్, ద్రుమ ఛాయా ఆశ్రితః, శీతల వాత పృక్తః సః, ఏకదా రాజ్య గృహ ఆది చింతా పర్యాకులః సన్ కంచిత్ ఆర్తం అపశ్యత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - నిర్భయం = భయం లేని, తపోవనం = తపోవనంలో, ఆవసన్ = నివసిస్తూ, ద్రుమ ఛాయా = చెట్ల నీడను, ఆశ్రితః = ఆశ్రయించినవాడై, శీతల వాత = చల్లని గాలి, పృక్తః = కలిసినవాడై, సః = అతడు, ఏకదా = ఒకసారి, రాజ్య గృహ ఆది = రాజ్యం, ఇల్లు మొదలైనవాటి గురించి, చింతా = చింతతో, పర్యాకులః = కలత చెందినవాడై, కించిత్ = ఒక, ఆర్తం = బాధతో ఉన్నవారిని, అపశ్యత్ = చూసాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - భయం లేని ఆ తపోవనంలో నివసిస్తూ, చెట్ల నీడలో చల్లని గాలికి సేదతీరుతూ ఉన్న ఆ రాజు ఒకసారి తన రాజ్యం, ఇల్లు మొదలైనవాటి గురించి చింతతో కలత చెంది బాధలో ఉన్న మరొకరిని చూశాడు.

- **విశేషములు:**
    - బయటి వాతావరణం ఎంత శాంతంగా ఉన్నప్పటికీ, అంతర్గతంగా మనస్సులో ఉన్న దుఃఖం, చింత పోవని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 26-4

రాజా తమూచే సురథోఽస్మి నామ్నా జితోఽరిభిర్భ్రష్టవిభూతిజాలః . గృహాదిచింతామథితాంతరంగః కుతోఽసి కస్త్వం వద మాం సమస్తం ..

- **పదవిభాగము:** రాజా, తం, ఊచే, సురథోఽస్మి (సురథః + అస్మి), నామ్నా, జితోఽరిభిర్భ్రష్టవిభూతిజాలః (జితః + అరిభిః + భ్రష్ట + విభూతి + జాలః), గృహాదిచింతామథితాంతరంగః (గృహ + ఆది + చింతా + మథిత + అంతరంగః), కుతోఽసి (కుతః + అసి), కః, త్వం, వద, మాం, సమస్తం.
- **అన్వయము:** రాజా తం ఊచే: అహం నామ్నా సురథః అస్మి. అరిభిః జితః, భ్రష్ట విభూతి జాలః అస్మి. గృహ ఆది చింతా మథిత అంతరంగః అస్మి. త్వం కుతః అసి? కః? వద మాం సమస్తం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - రాజా = రాజు, తం = అతడిని, ఊచే = అడిగాడు, అహం = నేను, నామ్నా = పేరుతో, సురథః = సురథుడు, అస్మి = ఉన్నాను, అరిభిః = శత్రువులచే, జితః = జయించబడ్డాను, భ్రష్ట విభూతి జాలః = కోల్పోయిన సంపద గలవాడిని, గృహ ఆది = ఇల్లు మొదలైన వాటి గురించి, చింతా = చింతతో, మథిత = కలత చెందిన, అంతరంగః = హృదయం గలవాడిని, త్వం = నీవు, కుతః = ఎక్కడి నుండి, అసి = ఉన్నావు, కః = ఎవరు, వద = చెప్పుము, మాం = నాకు, సమస్తం = అంతా.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ రాజు అతడిని అడిగాడు: నేను పేరుతో సురథుడిని. శత్రువులచే ఓడించబడి, సంపదను కోల్పోయాను. ఇల్లు మొదలైన వాటి గురించి చింతతో నా హృదయం కలత చెందింది. నీవు ఎక్కడి నుండి వచ్చావు? ఎవరు నీవు? అంతా నాకు చెప్పుము.
- **విశేషములు:**
    - రాజు తన బాధను పంచుకోవడం ద్వారా మరొకరి బాధను తెలుసుకోవాలని కోరుకున్నాడు.

శ్లోకం 26-5

శ్రుత్వేతి స ప్రత్యవదత్సమాధినామాఽస్మి వైశ్యో హృతసర్వవిత్తః . పత్నీసుతాద్యైః స్వగృహాన్నిరస్తస్తథాఽపి సోత్కంఠమిమాన్ స్మరామి ..

- **పదవిభాగము:** శ్రుత్వేతి (శ్రుత్వా + ఇతి), సః, ప్రత్యవదత్సమాధినామాఽస్మి (ప్రత్యవదత్ + సమాధి + నామా + అస్మి), వైశ్యో (వైశ్యః), హృతసర్వవిత్తః (హృత + సర్వ + విత్తః), పత్నీసుతాద్యైః (పత్నీ + సుత + ఆదిభిః), స్వగృహాన్నిరస్తస్తథాఽపి (స్వ + గృహాత్ + నిరస్తః + తథా + అపి), సోత్కంఠమిమాన్ (స + ఉత్కంఠం + ఇమాన్), స్మరామి.
- **అన్వయము:** ఇతి శ్రుత్వా సః ప్రత్యవదత్: అహం సమాధి నామా వైశ్యః అస్మి. హృత సర్వ విత్తః పత్నీ సుత ఆదిభిః స్వ గృహాత్ నిరస్తః తథా అపి సోత్కంఠం ఇమాన్ స్మరామి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఇతి = అని, శ్రుత్వా = విని, సః = అతడు, ప్రత్యవదత్ = బదులిచ్చాడు, అహం = నేను, సమాధి నామా = సమాధి అనే పేరు గల, వైశ్యః = వైశ్యుడిని, అస్మి = ఉన్నాను, హృత సర్వ విత్తః = మొత్తం సంపదను కోల్పోయినవాడిని, పత్నీ సుత ఆదిభిః = భార్య, కుమారుడు మొదలైనవారి చేత, స్వ గృహాత్ = తన ఇంటి నుండి, నిరస్తః = వెళ్లగొట్టబడినవాడిని, తథా అపి = అయినప్పటికీ, స ఉత్కంఠం = ఆసక్తితో, ఇమాన్ = వీరిని, స్మరామి = స్మరిస్తున్నాను.
- **తాత్పర్యము:**
    - అని విని అతడు బదులిచ్చాడు: నేను సమాధి అనే పేరు గల వైశ్యుడిని. మొత్తం సంపదను కోల్పోయి, భార్య, కుమారుడు మొదలైనవారి చేత ఇంటి నుండి వెళ్లగొట్టబడినప్పటికీ, ఆసక్తితో వీరిని స్మరిస్తున్నాను.
- **విశేషములు:**
    - తనను వదిలేసిన కుటుంబం పట్ల కూడా ప్రేమను వదులుకోలేకపోవడం మానవుడి అజ్ఞానాన్ని, మోహాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 26-6

అనేన సాకం సురథో వినీతో మునిం ప్రణమ్యాహ సమధినామా . గృహాన్నిరస్తోఽపి గృహాదిచింతాం కరోతి సోత్కంఠమయం మహర్షే ..

- **పదవిభాగము:** అనేన, సాకం, సురథో (సురథః), వినీతో (వినీతః), మునిం, ప్రణమ్యాహ (ప్రణమ్య + ఆహ), సమధినామా (సమాధి + నామా), గృహాన్నిరస్తోఽపి (గృహాత్ + నిరస్తః + అపి), గృహాదిచింతాం (గృహ + ఆది + చింతాం), కరోతి, సోత్కంఠమయం (స + ఉత్కంఠం + అయం), మహర్షే.
- **అన్వయము:** అనేన సమాధి నామా సాకం వినీతః సురథః మునిం ప్రణమ్య ఆహ: హే మహర్షే, అయం గృహాత్ నిరస్తః అపి గృహ ఆది చింతాం సోత్కంఠం కరోతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అనేన = ఇతడితో, సాకం = కలిసి, వినీతః = వినయంగా, సురథః = సురథుడు, మునిం = మునిని, ప్రణమ్య = నమస్కరించి, ఆహ = అన్నాడు, మహర్షే = ఓ మహర్షీ, అయం = ఇతడు, గృహాత్ = ఇంటి నుండి, నిరస్తః = వెళ్లగొట్టబడినవాడు, అపి = అయినప్పటికీ, గృహ ఆది = ఇల్లు మొదలైన వాటి గురించి, చింతాం = చింతను, స ఉత్కంఠం = ఆసక్తితో, కరోతి = చేస్తున్నాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఈ సమాధితో కలిసి వినయంగా సురథుడు మునిని నమస్కరించి ఇలా అన్నాడు: ఓ మహర్షీ! ఇతడు ఇంటి నుండి వెళ్లగొట్టబడినప్పటికీ, ఆసక్తితో ఇల్లు మొదలైన వాటి గురించి చింతిస్తున్నాడు.
- **విశేషములు:**
  - ఇక్కడ రాజు తనతో పాటు వైశ్యుని సమస్యకు కూడా పరిష్కారం కోరుతున్నాడు.

శ్లోకం 26-7

బ్రహ్మైవ సత్యం పరమద్వితీయం మిథ్యా జగత్సర్వమిదం చ జానే . తథాఽపి మాం బాధత ఏవ రాజ్యగృహాదిచింతా వద తస్య హేతుం ..

- **పదవిభాగము:** బ్రహ్మైవ (బ్రహ్మ + ఏవ), సత్యం, పరమద్వితీయం (పరం + అద్వితీయం), మిథ్యా, జగత్సర్వమిదం (జగత్ + సర్వం + ఇదం), చ, జానే, తథాఽపి (తథా + అపి), మాం, బాధత, ఏవ, రాజ్యగృహాదిచింతా (రాజ్య + గృహ + ఆది + చింతా), వద, తస్య, హేతుం.
- **అన్వయము:** బ్రహ్మ ఏవ పరం అద్వితీయం సత్యం, ఇదం సర్వం జగత్ చ మిథ్యా ఇతి జానే. తథా అపి రాజ్య గృహ ఆది చింతా మాం బాధత ఏవ. తస్య హేతుం వద.
- **ప్రతి పదార్థము:**

    - బ్రహ్మ = బ్రహ్మ, ఏవ = మాత్రమే, పరం = గొప్ప, అద్వితీయం = రెండవది లేనిది, సత్యం = సత్యం, ఇదం = ఈ, సర్వం = మొత్తం, జగత్ = లోకం, చ = మరియు, మిథ్యా = అబద్ధం, ఇతి = అని, జానే = నేను తెలుసుకున్నాను, తథా అపి = అయినప్పటికీ, రాజ్య గృహ ఆది = రాజ్యం, ఇల్లు మొదలైన వాటి గురించిన, చింతా = చింత, మాం = నన్ను, బాధత ఏవ = బాధపెడుతూనే ఉంది, తస్య = దాని, హేతుం = కారణం, వద = చెప్పుము.

- **తాత్పర్యము:**
    - బ్రహ్మ మాత్రమే గొప్ప, రెండవది లేని సత్యం, ఈ మొత్తం లోకం అబద్ధం అని నేను తెలుసుకున్నాను. అయినప్పటికీ రాజ్యం, ఇల్లు మొదలైన వాటి గురించిన చింత నన్ను బాధపెడుతూనే ఉంది. దానికి కారణం చెప్పుము.

- **విశేషములు:**
    - జ్ఞానం ఉన్నప్పటికీ మోహం నుండి బయటపడలేకపోవడం మానవుడి సాధారణ సమస్య. దీనికి కారణాన్ని రాజు అడుగుతున్నాడు.

శ్లోకం 26-8

ఊచే తపస్వీ శృణు భూప మాయా సర్వస్య హేతుః సగుణాఽగుణా సా . బంధం చ మోక్షం చ కరోతి సైవ సర్వేఽపి మాయావశగా భవంతి ..

- **పదవిభాగము:** ఊచే, తపస్వీ, శృణు, భూప, మాయా, సర్వస్య, హేతుః, సగుణాఽగుణా (సగుణా + అగుణా), సా, బంధం, చ, మోక్షం, చ, కరోతి, సా + ఏవ, సర్వేఽపి (సర్వే + అపి), మాయావశగా (మాయా + వశగా), భవంతి.
- **అన్వయము:** తపస్వీ ఊచే: హే భూప, శృణు. సర్వస్య హేతుః సా మాయా సగుణా అగుణా. సా ఏవ బంధం చ మోక్షం చ కరోతి. సర్వే అపి మాయా వశగా భవంతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తపస్వీ = తపస్వి (సుమేధసుడు), ఊచే = అన్నాడు, భూప = ఓ రాజా, శృణు = వినుము, సర్వస్య = అన్నింటికీ, హేతుః = కారణం, సా = ఆ, మాయా = మాయ, సగుణా = గుణాలతో కూడినది, అగుణా = గుణాలు లేనిది, సా ఏవ = ఆమె మాత్రమే, బంధం = బంధాన్ని, చ = మరియు, మోక్షం = మోక్షాన్ని, చ = మరియు, కరోతి = చేస్తుంది, సర్వే = అందరూ, అపి = కూడా, మాయా వశగా = మాయకు వశమై, భవంతి = ఉన్నారు.
- **తాత్పర్యము:**

    - తపస్వి ఇలా అన్నాడు: ఓ రాజా, వినుము. అన్నింటికీ కారణం ఆ మాయ. ఆ మాయ సగుణ, నిర్గుణ రూపాలలో ఉంటుంది. ఆమె మాత్రమే బంధాన్ని, మోక్షాన్ని ఇస్తుంది. అందరూ మాయకు వశమై ఉన్నారు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం మాయ యొక్క శక్తిని, అది భక్తికి, అజ్ఞానానికి రెండింటికీ కారణమని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 26-9

జ్ఞానం హరేరస్తి విధేశ్చ కింతు క్వచిత్కదాచిన్మిలితౌ మిథస్తౌ . విమోహితౌ కస్త్వమరే ను కస్త్వమేవం వివాదం కిల చక్రతుః స్మ ..

- **పదవిభాగము:** జ్ఞానం, హరేరస్తి (హరేః + అస్తి), విధేశ్చ (విధేః + చ), కింతు, క్వచిత్కదాచిన్మిలితౌ (క్వచిత్ + కదాచిత్ + మిలితౌ), మిథస్తౌ (మిథః + తౌ), విమోహితౌ, కస్త్వమరే (కః + త్వం + అరే), ను, కస్త్వమేవం (కః + త్వం + ఏవం), వివాదం, కిల, చక్రతుః, స్మ.
- **అన్వయము:** హరేః విధేః చ జ్ఞానం అస్తి, కింతు క్వచిత్ కదాచిత్ మిథః మిలితౌ తౌ విమోహితౌ సన్తౌ అరే కః త్వం, కః త్వం ఇతి ఏవం వివాదం చక్రతుః స్మ కిల.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హరేః = విష్ణువుకు, విధేః = బ్రహ్మకు, చ = మరియు, జ్ఞానం = జ్ఞానం, అస్తి = ఉంది, కింతు = కానీ, క్వచిత్ = ఎప్పుడో, కదాచిత్ = అప్పుడు, మిథః = ఒకరితో ఒకరు, మిలితౌ = కలిసిన, తౌ = ఆ ఇద్దరూ, విమోహితౌ = మోహింపబడినవారై, అరే = ఓ, కః = ఎవరు, త్వం = నీవు, కః = ఎవరు, త్వం = నీవు, ఇతి = అని, ఏవం = ఈ విధంగా, వివాదం = వివాదాన్ని, చక్రతుః = చేశారు, స్మ = నిజంగా, కిల = కదా.
- **తాత్పర్యము:**
    - విష్ణువుకు, బ్రహ్మకు జ్ఞానం ఉంది. కానీ ఎప్పుడో ఒకసారి ఒకరితో ఒకరు కలిసినప్పుడు ఆ ఇద్దరూ మాయ చేత మోహింపబడినవారై "ఓయీ! నీవు ఎవరు? నీవు ఎవరు?" అని ఈ విధంగా వివాదం చేసుకున్నారు.
- **విశేషములు:**

  - మాయ ఎంత శక్తివంతమైనదో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. త్రిమూర్తులను కూడా మోహింపజేసే శక్తి మాయకు ఉందని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 26-10

జ్ఞానం ద్విధైకం త్వపరోక్షమన్యత్పరోక్షమప్యేతదవేహి రాజన్ . ఆద్యం మహేశ్యాః కృపయా విరక్త్యా భక్త్యా మహత్సంగమతశ్చ లభ్యం ..

- **పదవిభాగము:** జ్ఞానం, ద్విధైకం (ద్విధా + ఏకం), త్వపరోక్షమన్యత్పరోక్షమప్యేతదవేహి (తు + అపరోక్షం + అన్యత్ + పరోక్షం + అపి + ఏతత్ + అవేహి), రాజన్, ఆద్యం, మహేశ్యాః, కృపయా, విరక్త్యా, భక్త్యా, మహత్సంగమతశ్చ (మహత్ + సంగమతః + చ), లభ్యం.
- **అన్వయము:** హే రాజన్, జ్ఞానం ద్విధా. ఏకం తు అపరోక్షం, అన్యత్ పరోక్షం అపి. ఏతత్ అవేహి. ఆద్యం మహేశ్యాః కృపయా, విరక్త్యా, భక్త్యా, మహత్ సంగమతః చ లభ్యం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - రాజన్ = ఓ రాజా, జ్ఞానం = జ్ఞానం, ద్విధా = రెండు విధాలుగా, ఏకం తు = ఒకటే అయితే, అపరోక్షం = ప్రత్యక్ష జ్ఞానం, అన్యత్ = మరొకటి, పరోక్షం = పరోక్ష జ్ఞానం, అపి = కూడా, ఏతత్ = ఇది, అవేహి = తెలుసుకో, ఆద్యం = మొదటిది (అపరోక్ష జ్ఞానం), మహేశ్యాః = మహేశ్వరి యొక్క, కృపయా = కృప వల్ల, విరక్త్యా = వైరాగ్యం వల్ల, భక్త్యా = భక్తి వల్ల, మహత్ సంగమతః = గొప్పవారి సాంగత్యం వల్ల, చ = మరియు, లభ్యం = పొందదగినది.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ రాజా! జ్ఞానం రెండు విధాలు. ఒకటి అపరోక్ష జ్ఞానం, మరొకటి పరోక్ష జ్ఞానం. ఇది తెలుసుకో. మొదటిది (అపరోక్ష జ్ఞానం) మహేశ్వరి కృప వల్ల, వైరాగ్యం వల్ల, భక్తి వల్ల, గొప్పవారి సాంగత్యం వల్ల పొందదగినది.
- **విశేషములు:**
  - ఇక్కడ జ్ఞానానికి రెండు రకాలుగా వర్గీకరించబడింది: ప్రత్యక్ష అనుభవం ద్వారా వచ్చే జ్ఞానం (అపరోక్ష జ్ఞానం) మరియు గ్రంథాలు, ఇతరుల నుండి వచ్చే జ్ఞానం (పరోక్ష జ్ఞానం).

శ్లోకం 26-11

య ఏతదాప్నోతి స సర్వముక్తో ద్వేషశ్చ రాగశ్చ న తస్య భూప . జ్ఞానం ద్వితీయం ఖలు శాస్త్రవాక్యవిచారతో బుద్ధిమతైవ లభ్యం ..

- **పదవిభాగము:** యః, ఏతత్, ఆప్నోతి, సః, సర్వముక్తో (సర్వం + ముక్తః), ద్వేషశ్చ (ద్వేషః + చ), రాగశ్చ (రాగః + చ), న, తస్య, భూప, జ్ఞానం, ద్వితీయం, ఖలు, శాస్త్రవాక్యవిచారతో (శాస్త్ర + వాక్య + విచారతః), బుద్ధిమతైవ (బుద్ధిమతా + ఏవ), లభ్యం.
- **అన్వయము:** హే భూప, యః ఏతత్ ఆప్నోతి సః సర్వం ముక్తః. తస్య ద్వేషః చ రాగః చ న. ఖలు ద్వితీయం జ్ఞానం శాస్త్ర వాక్య విచారతః బుద్ధిమతా ఏవ లభ్యం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - భూప = ఓ రాజా, యః = ఎవడు, ఏతత్ = దీనిని (అపరోక్ష జ్ఞానాన్ని), ఆప్నోతి = పొందుతాడో, సః = అతడు, సర్వం = అన్నింటి నుండి, ముక్తః = విముక్తుడైనవాడు, తస్య = అతడికి, ద్వేషః = ద్వేషం, చ = మరియు, రాగః = ఆసక్తి, చ = మరియు, న = ఉండదు, ఖలు = నిజంగా, ద్వితీయం = రెండవ, జ్ఞానం = జ్ఞానం, శాస్త్ర వాక్య = శాస్త్రాల యొక్క మాటల, విచారతః = విచారణ వల్ల, బుద్ధిమతా = తెలివి గలవారికి, ఏవ = మాత్రమే, లభ్యం = పొందదగినది.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ రాజా! ఎవడు ఈ అపరోక్ష జ్ఞానాన్ని పొందుతాడో, అతడు అన్ని బంధాల నుండి విముక్తుడైనవాడు. అతడికి ద్వేషం, ఆసక్తి ఉండవు. నిజంగా రెండవ జ్ఞానం (పరోక్ష జ్ఞానం) శాస్త్రాల మాటల విచారణ వల్ల తెలివి గలవారికి మాత్రమే పొందదగినది.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం అపరోక్ష జ్ఞానం యొక్క ఫలితాన్ని, పరోక్ష జ్ఞానం యొక్క సాధనా పద్ధతిని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 26-12

శమాదిహీనో న చ శాస్త్రవాక్యవిచారమాత్రేణ విముక్తిమేతి . దేవ్యాః కటాక్షైర్లభతే చ భుక్తిం ముక్తిం చ సా కేవలభక్తిగమ్యా ..

- **పదవిభాగము:** శమాదిహీనో (శమ + ఆది + హీనః), న, చ, శాస్త్రవాక్యవిచారమాత్రేణ (శాస్త్ర + వాక్య + విచార + మాత్రేణ), విముక్తిమేతి (విముక్తిం + ఏతి), దేవ్యాః, కటాక్షైర్లభతే (కటాక్షైః + లభతే), చ, భుక్తిం, ముక్తిం, చ, సా, కేవలభక్తిగమ్యా (కేవల + భక్తి + గమ్యా).

- **అన్వయము:** శమ ఆది హీనః న చ శాస్త్ర వాక్య విచార మాత్రేణ విముక్తిం ఏతి. సా తు దేవ్యాః కటాక్షైః భుక్తిం చ ముక్తిం చ లభతే. సా కేవల భక్తి గమ్యా.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - శమ ఆది = శాంతి మొదలైన గుణాలు, హీనః = లేనివాడు, న = కాదు, చ = మరియు, శాస్త్ర వాక్య = శాస్త్రాల మాటల, విచార మాత్రేణ = విచారణ వల్ల మాత్రమే, విముక్తిం = విముక్తిని, ఏతి = పొందలేడు, సా = ఆమె (దేవి), కటాక్షైః = కటాక్షాల వల్ల, భుక్తిం = భోగాన్ని, చ = మరియు, ముక్తిం = ముక్తిని, చ = మరియు, లభతే = పొందుతాడు, సా = ఆమె, కేవల భక్తి గమ్యా = కేవలం భక్తి వల్ల మాత్రమే పొందదగినది.
- **తాత్పర్యము:**
  - శాంతి మొదలైన గుణాలు లేనివాడు కేవలం శాస్త్రాల మాటల విచారణ వల్ల విముక్తిని పొందలేడు. దేవి కటాక్షాల వల్ల భోగాన్ని, ముక్తిని కూడా పొందుతాడు. ఆ దేవి కేవలం భక్తి వల్ల మాత్రమే పొందదగినది.
- **విశేషములు:**
  - కేవలం జ్ఞానం మాత్రమే కాదు, భక్తి కూడా ముక్తికి అవసరమని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. దేవి కృప భోగాలను, ముక్తిని కూడా ఇస్తుందని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 26-13

సంపూజ్య తాం సాకమనేన దుర్గాం కృత్వా ప్రసన్నాం స్వహితం లభస్వ . శ్రుత్వా మునేర్వాక్యముభౌ మహేశి త్వాం పూజయామాసతురిద్ధభక్త్యా ..

- **పదవిభాగము:** సంపూజ్య, తాం, సాకమనేన (సాకం + అనేన), దుర్గాం, కృత్వా, ప్రసన్నాం, స్వహితం, లభస్వ, శ్రుత్వా, మునేర్వాక్యముభౌ (మునేః + వాక్యం + ఉభౌ), మహేశి, త్వాం, పూజయామాసతురిద్ధభక్త్యా (పూజయామాసతుః + ఇద్ధ + భక్త్యా).
- **అన్వయము:** అనేన సాకం తాం దుర్గాం సంపూజ్య ప్రసన్నాం కృత్వా స్వ హితం లభస్వ ఇతి మునేః వాక్యం శ్రుత్వా హే మహేశి, ఉభౌ ఇద్ధ భక్త్యా త్వాం పూజయామాసతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - అనేన = ఇతడితో, సాకం = కలిసి, తాం = ఆ, దుర్గాం = దుర్గను, సంపూజ్య = పూజించి, ప్రసన్నాం = ప్రసన్నం చేసుకుని, స్వ హితం = నీ శ్రేయస్సును, లభస్వ = పొందుము, ఇతి = అని, మునేః = ముని

యొక్క, వాక్యం = మాటను, శ్రుత్వా = విని, మహేశి = ఓ మహేశ్వరి, ఉభౌ = ఇద్దరూ (రాజు, వైశ్యుడు), ఇద్ధ భక్త్యా = గొప్ప భక్తితో, త్వాం = నిన్ను, పూజయామాసతుః = పూజించారు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఈ సమాధితో కలిసి ఆ దుర్గను పూజించి, ప్రసన్నం చేసుకుని నీ శ్రేయస్సును పొందుము అని ముని చెప్పిన మాటను విని, ఓ మహేశ్వరీ, ఆ ఇద్దరూ గొప్ప భక్తితో నిన్ను పూజించారు.
- **విశేషములు:**
    - భక్తితో పూజించడం వల్ల దేవి ప్రసన్నం అవుతుందని, దాని వల్ల శ్రేయస్సు లభిస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 26-14

వర్షద్వయాంతే భవతీం సమీక్ష్య స్వప్నే సతోషావపి తావతృప్తౌ . దిదృక్షయా జాగ్రతి చాపి భక్తావాచేరతుర్ద్వౌ కఠినవ్రతాని ..

- **పదవిభాగము:** వర్షద్వయాంతే (వర్ష + ద్వయ + అంతే), భవతీం, సమీక్ష్య, స్వప్నే, సతోషావపి (సంతోషౌ + అపి), తావతృప్తౌ (తౌ + అతృప్తౌ), దిదృక్షయా, జాగ్రతి, చాపి (చ + అపి), భక్తావాచేరతుర్ద్వౌ (భక్తౌ + ఆచేరతుః + ద్వౌ), కఠినవ్రతాని.
- **అన్వయము:** వర్ష ద్వయ అంతే స్వప్నే భవతీం సమీక్ష్య సంతోషౌ అపి తౌ అతృప్తౌ. జాగ్రతి దిదృక్షయా చ అపి భక్తౌ ద్వౌ కఠిన వ్రతాని ఆచేరతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - వర్ష ద్వయ అంతే = రెండు సంవత్సరాల తర్వాత, స్వప్నే = కలలో, భవతీం = నిన్ను, సమీక్ష్య = చూసి, సంతోషౌ = సంతోషించినవారు, అపి = అయినప్పటికీ, తౌ = ఆ ఇద్దరూ, అతృప్తౌ = సంతృప్తి చెందనివారు, జాగ్రతి = మెలకువలో, దిదృక్షయా = చూడాలనే కోరికతో, చ = మరియు, అపి = కూడా, భక్తౌ = భక్తులైన, ద్వౌ = ఆ ఇద్దరూ, కఠిన వ్రతాని = కఠినమైన వ్రతాలను, ఆచేరతుః = చేశారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - రెండు సంవత్సరాల తర్వాత కలలో నిన్ను చూసి సంతోషించినప్పటికీ, ఆ ఇద్దరూ సంతృప్తి చెందలేదు. మెలకువలో నిన్ను చూడాలనే కోరికతో ఆ ఇద్దరు భక్తులు కఠినమైన వ్రతాలను చేశారు.
- **విశేషములు:**

- ○ భక్తుడి తపన, దేవిని ప్రత్యక్షంగా చూడాలనే కోరికను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 26-15

వర్షత్రయాంతే సుముఖీం ప్రసన్నాం త్వాం వీక్ష్య తౌ తుష్టువతుః ప్రహృష్టౌ . దైవాత్సమాధిస్త్వదనుగ్రహేణ లబ్ధ్వా పరం జ్ఞానమవాప ముక్తిం ..

- **పదవిభాగము:** వర్షత్రయాంతే (వర్ష + త్రయ + అంతే), సుముఖీం, ప్రసన్నాం, త్వాం, వీక్ష్య, తౌ, తుష్టువతుః, ప్రహృష్టౌ, దైవాత్సమాధిస్త్వదనుగ్రహేణ (దైవాత్ + సమాధిః + త్వత్ + అనుగ్రహేణ), లబ్ధ్వా, పరం, జ్ఞానమవాప (జ్ఞానం + అవాప), ముక్తిం.
- **అన్వయము:** వర్ష త్రయ అంతే సుముఖీం ప్రసన్నాం త్వాం వీక్ష్య తౌ ప్రహృష్టౌ తుష్టువతుః. దైవాత్ సమాధిః త్వత్ అనుగ్రహేణ పరం జ్ఞానం లబ్ధ్వా ముక్తిం అవాప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ○ వర్ష త్రయ అంతే = మూడు సంవత్సరాల తర్వాత, సుముఖీం = మంచి ముఖం గల, ప్రసన్నాం = ప్రసన్నమైన, త్వాం = నిన్ను, వీక్ష్య = చూసి, తౌ = ఆ ఇద్దరూ, ప్రహృష్టౌ = సంతోషించినవారై, తుష్టువతుః = స్తుతించారు, దైవాత్ = అదృష్టం వల్ల, సమాధిః = సమాధి అనే వైశ్యుడు, త్వత్ అనుగ్రహేణ = నీ అనుగ్రహం వల్ల, పరం = గొప్ప, జ్ఞానం = జ్ఞానాన్ని, లబ్ధ్వా = పొంది, ముక్తిం = ముక్తిని, అవాప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ○ మూడు సంవత్సరాల తర్వాత మంచి ముఖం గల, ప్రసన్నమైన నిన్ను చూసి ఆ ఇద్దరూ సంతోషించి స్తుతించారు. అదృష్టం వల్ల సమాధి నీ అనుగ్రహం వల్ల గొప్ప జ్ఞానాన్ని పొంది ముక్తిని పొందాడు.
- **విశేషములు:**
  - ○ వైరాగ్యం, భక్తి ఉన్న సమాధికి ముక్తి లభించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 26-16

భోగావిరక్తః సురథస్తు శీఘ్రం నిష్కంటకం రాజ్యమవాప భూయః . మన్వంతరే భూపతిరష్టమే స సావర్ణినామా చ మనుర్బభూవ ..

- **పదవిభాగము:** భోగావిరక్తః (భోగాత్ + అవిరక్తః), సురథస్తు (సురథః + తు), శీఘ్రం, నిష్కంటకం, రాజ్యమవాప (రాజ్యం + అవాప), భూయః, మన్వంతరే, భూపతిరష్టమే (భూపతిః + అష్టమే), సః, సావర్ణినామా (సావర్ణి + నామా), చ, మనుః, బభూవ.
- **అన్వయము:** భోగాత్ అవిరక్తః తు సురథః శీఘ్రం నిష్కంటకం రాజ్యం భూయః అవాప. సః భూపతిః అష్టమే మన్వంతరే సావర్ణి నామా చ మనుః బభూవ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - భోగాత్ = భోగాల నుండి, అవిరక్తః = వైరాగ్యం లేని, తు = అయితే, సురథః = సురథుడు, శీఘ్రం = వెంటనే, నిష్కంటకం = అడ్డంకులు లేని, రాజ్యం = రాజ్యాన్ని, భూయః = మళ్ళీ, అవాప = పొందాడు, సః = ఆ, భూపతిః = రాజు, అష్టమే = ఎనిమిదవ, మన్వంతరే = మన్వంతరంలో, సావర్ణి నామా = సావర్ణి అనే పేరు గల, చ = మరియు, మనుః = మనువు, బభూవ = అయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - భోగాల నుండి వైరాగ్యం లేని సురథుడు వెంటనే అడ్డంకులు లేని రాజ్యాన్ని మళ్ళీ పొందాడు. ఆ రాజు ఎనిమిదవ మన్వంతరంలో సావర్ణి అనే మనువుగా కూడా అయ్యాడు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి భక్తి భోగాలను, ముక్తిని కూడా ఇస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. భోగాల పట్ల ఆసక్తి ఉన్నవారికి భోగాలు, ముక్తిని కోరుకున్న వారికి ముక్తి లభిస్తుందని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 26-17

త్వం భుక్తికామాయ దదాసి భోగం ముముక్షవే సంసృతిమోచనం చ . కించిన్న పృచ్ఛామి పరం విమూఢో నమామి తే పాదసరోజయుగ్మం ..

- **పదవిభాగము:** త్వం, భుక్తికామాయ (భుక్తి + కామాయ), దదాసి, భోగం, ముముక్షవే, సంసృతిమోచనం (సంసృతి + మోచనం), చ, కించిన్న (కించిత్ + న), పృచ్ఛామి, పరం, విమూఢో (విమూఢః), నమామి, తే, పాదసరోజయుగ్మం (పాద + సరోజ + యుగ్మం).
- **అన్వయము:** త్వం భుక్తి కామాయ భోగం దదాసి చ ముముక్షవే సంసృతి మోచనం చ దదాసి. పరం అహం విమూఢః కించిత్ న పృచ్ఛామి. తే పాద సరోజ యుగ్మం నమామి.
- **ప్రతి పదార్థము:**

  - త్వం = నీవు, భుక్తి కామాయ = భోగాలను కోరుకునేవారికి, భోగం = భోగాన్ని, దదాసి = ఇస్తావు, ముముక్షవే = ముక్తిని కోరుకునేవారికి, సంసృతి మోచనం = సంసారం నుండి విముక్తిని, చ = మరియు, దదాసి = ఇస్తావు, పరం = అయితే, అహం = నేను, విమూఢః = విమూఢుడిని, కించిత్ = ఏమీ, న = లేదు, పృచ్ఛామి = అడగను, తే = నీ, పాద సరోజ యుగ్మం = పద్మ పాదాల జతకు, నమామి = నమస్కరిస్తున్నాను.

- **తాత్పర్యము:**
  - నీవు భోగాలను కోరుకునేవారికి భోగాన్ని ఇస్తావు, ముక్తిని కోరుకునేవారికి సంసారం నుండి విముక్తిని ఇస్తావు. అయితే నేను విమూఢుడిని, ఏమీ అడగను. నీ పద్మ పాదాల జతకు నమస్కరిస్తున్నాను.
- **విశేషములు:**
  - భక్తుడు తన నిస్సహాయతను వ్యక్తం చేస్తూ, దేవికి సంపూర్ణంగా శరణాగతి పొందుతున్నాడు. తనను తాను విమూఢుడిగా భావించి, దేవి ఏమి ఇస్తే అది తీసుకుంటానని చెబుతున్నాడు.

---

27. సప్తవింశదశకః - శతాక్ష్యవతారః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం దుర్గముడు అనే రాక్షసుడి వధ గురించి వివరిస్తుంది. అతడు దేవతల నుండి వేదాలను దొంగిలించడం, దానివల్ల లోకం కరువుతో బాధపడటం, దేవి శతాక్షి, శాకంభరిగా అవతరించి లోకాన్ని రక్షించి, దుర్గముడిని ఎలా సంహరించిందో ఈ అధ్యాయం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-1

దైత్యః పురా కశ్చన దుర్గమాఖ్యః ప్రసాదితాత్పద్మభవాత్తపోభిః . అవైదికం వైదికమప్యగృహ్ణన్మంత్రం సమస్తం దివిషజ్జయైషీ ..

- **పదవిభాగము:** దైత్యః, పురా, కశ్చన, దుర్గమాఖ్యః (దుర్గమ + ఆఖ్యః), ప్రసాదితాత్పద్మభవాత్తపోభిః (ప్రసాదితాత్ + పద్మభవాత్ + తపోభిః), అవైదికం, వైదికమప్యగృహ్ణన్మంత్రం (వైదికం + అపి + అగృహ్ణాత్ + మంత్రం), సమస్తం, దివిషజ్జయైషీ (దివిషత్ + జయ + ఏషీ).
- **అన్వయము:** పురా కశ్చన దుర్గమ ఆఖ్యః దివిషత్ జయ ఏషీ దైత్యః స్వ తపోభిః ప్రసాదితాత్ పద్మభవాత్ వైదికం అవైదికం అపి సమస్తం మంత్రం అగృహ్ణాత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**

    - పురా = పూర్వం, కశ్చన = ఒకానొక, దుర్గమ ఆఖ్యః = దుర్గముడు అనే పేరు గల, దివిషత్ = దేవతలను, జయ ఏషీ = జయించాలని కోరిన, దైత్యః = రాక్షసుడు, తపోభిః = తపస్సులచే, ప్రసాదితాత్ = ప్రసన్నుడైన, పద్మభవాత్ = బ్రహ్మ నుండి, వైదికం = వైదికమైన, అవైదికం = అవైదికమైన, అపి = కూడా, సమస్తం = మొత్తం, మంత్రం = మంత్రాన్ని, అగృహ్ణాత్ = పొందాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - పూర్వం దుర్గముడు అనే పేరు గల, దేవతలను జయించాలని కోరిన ఒక రాక్షసుడు తన తపస్సులచే ప్రసన్నుడైన బ్రహ్మ నుండి వైదికమైన, అవైదికమైన మొత్తం మంత్రాన్ని పొందాడు.
- **విశేషములు:**
    - దుర్గముడు పొందిన వరం చాలా ప్రత్యేకమైనది. కేవలం ఆయుధాలతో మాత్రమే కాదు, వేదాలను కూడా దొంగిలించడం ద్వారా అతడు దేవతలను బలహీనులను చేశాడు.

శ్లోకం 27-2

వేదే గృహీతే దితిజేన విప్రాః శ్రుతిస్థిరా విస్మృతవేదమంత్రాః . సాంధ్యాని కర్మాణ్యపి నైవ చక్రుః క్షితిస్త్వవేదాధ్యయనా బభూవ

..

- **పదవిభాగము:** వేదే, గృహీతే, దితిజేన, విప్రాః, శ్రుతిస్థిరా, విస్మృతవేదమంత్రాః, సాంధ్యాని, కర్మాణ్యపి (కర్మాణి + అపి), నైవ (న + ఏవ), చక్రుః, క్షితిస్త్వవేదాధ్యయనా (క్షితిః + తు + అవేదాధ్యయనా), బభూవ.
- **అన్వయము:** దితిజేన వేదే గృహీతే సతి విప్రాః శ్రుతి స్థిరాః సన్తః అపి విస్మృత వేద మంత్రాః బభూవుః. సాంధ్యాని కర్మాణి అపి న ఏవ చక్రుః. క్షితిః తు అవేదాధ్యయనా బభూవ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దితిజేన = రాక్షసుడి చేత, వేదే = వేదాలు, గృహీతే = తీసుకోవబడిన తర్వాత, విప్రాః = బ్రాహ్మణులు, శ్రుతి స్థిరాః = వినడం ద్వారా స్థిరమైన జ్ఞానం గలవారు, సన్తః = అయినప్పటికీ, విస్మృత = మర్చిపోయిన, వేద మంత్రాః = వేద మంత్రాలు గలవారై, బభూవుః = అయ్యారు, సాంధ్యాని = సంధ్యా కాలంలో చేసే, కర్మాణి = కర్మలు, అపి = కూడా, న ఏవ చక్రుః = చేయలేకపోయారు, క్షితిః = భూమి, తు = అయితే, అవేదాధ్యయనా = వేదాధ్యయనం లేనిదిగా, బభూవ = అయ్యింది.
- **తాత్పర్యము:**

    - ఆ రాక్షసుడి చేత వేదాలు దొంగిలించబడిన తర్వాత, వినడం ద్వారా స్థిరమైన జ్ఞానం గల బ్రాహ్మణులు కూడా వేద మంత్రాలను మర్చిపోయారు. సంధ్యా కాలంలో చేసే కర్మలను కూడా చేయలేకపోయారు. భూమి వేదాధ్యయనం లేనిదిగా అయ్యింది.

- **విశేషములు:**
    - వేదాలు లేకపోతే ధర్మం, కర్మలు కూడా నశిస్తాయని, దాని వల్ల సమాజంలో ఎలాంటి దుష్పరిణామాలు కలుగుతాయో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-3

హృతేషు మంత్రేష్వఖిలేషు పూజాయజ్ఞాది భూమౌ న కృతం మనుష్యైః . సురా అశక్తాస్తదలాభఖిన్నా దైత్యేన యుద్ధే బలినా జితాశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** హృతేషు, మంత్రేష్వఖిలేషు (మంత్రేషు + అఖిలేషు), పూజాయజ్ఞాది (పూజా + యజ్ఞ + ఆది), భూమౌ, న, కృతం, మనుష్యైః, సురాః, అశక్తాస్తదలాభఖిన్నా (అశక్తాః + తత్ + అలాభ + ఖిన్నాః), దైత్యేన, యుద్ధే, బలినా, జితాశ్చ (జితాః + చ).
- **అన్వయము:** అఖిలేషు మంత్రేశు హృతేషు సతి మనుష్యైః భూమౌ పూజా యజ్ఞ ఆది న కృతం. సురాః తత్ అలాభ ఖిన్నాః అశక్తాః సన్తః యుద్ధే బలినా దైత్యేన జితాః చ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అఖిలేషు = మొత్తం, మంత్రేశు = మంత్రాలు, హృతేషు = దొంగిలించబడిన తర్వాత, మనుష్యైః = మనుషులచే, భూమౌ = భూమిపై, పూజా యజ్ఞ ఆది = పూజ, యజ్ఞం మొదలైనవి, న కృతం = చేయబడలేదు, సురాః = దేవతలు, తత్ = దాని, అలాభ = లేకపోవడం వల్ల, ఖిన్నాః = దుఃఖించినవారై, అశక్తాః = శక్తిహీనులైనవారై, యుద్ధే = యుద్ధంలో, బలినా = బలవంతుడైన, దైత్యేన = రాక్షసుడి చేత, జితాః = జయించబడ్డారు, చ = మరియు.
- **తాత్పర్యము:**
    - మొత్తం మంత్రాలు దొంగిలించబడిన తర్వాత, మనుషులు భూమిపై పూజ, యజ్ఞం మొదలైనవి చేయలేకపోయారు. దాని వల్ల శక్తిని కోల్పోయి దుఃఖించిన దేవతలు బలవంతుడైన రాక్షసుడి చేత యుద్ధంలో ఓడించబడ్డారు.
- **విశేషములు:**

  - పూజలు, యజ్ఞాల ద్వారానే దేవతలకు శక్తి లభిస్తుందని, అవి లేకపోతే వారు కూడా శక్తిహీనులవుతారని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-4

త్యక్త్వా దివం తే గిరిగహ్వరేషు నిలీయ వర్షాణి బహూని నిన్యుః . వృష్టేరభావాద్ధరణీ చ శుష్కజలాశయా తర్షనిపీడితాఽభూత్ ..

- **పదవిభాగము:** త్యక్త్వా, దివం, తే, గిరిగహ్వరేషు (గిరి + గహ్వరేషు), నిలీయ, వర్షాణి, బహూని, నిన్యుః, వృష్టేరభావాద్ధరణీ (వృష్టేః + అభావాత్ + ధరణీ), చ, శుష్కజలాశయా (శుష్క + జల + ఆశయా), తర్షనిపీడితాఽభూత్ (తర్ష + నిపీడితా + అభూత్).
- **అన్వయము:** తే దివం త్యక్త్వా గిరి గహ్వరేషు నిలీయ బహూని వర్షాణి నిన్యుః. వృష్టేః అభావాత్ ధరణీ చ శుష్క జల ఆశయా సతీ తర్ష నిపీడితా అభూత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తే = ఆ దేవతలు, దివం = స్వర్గాన్ని, త్యక్త్వా = వదిలి, గిరి గహ్వరేషు = పర్వత గుహలలో, నిలీయ = దాక్కుని, బహూని = చాలా, వర్షాణి = సంవత్సరాలు, నిన్యుః = గడిపారు, వృష్టేః = వర్షం యొక్క, అభావాత్ = లేకపోవడం వల్ల, ధరణీ = భూమి, చ = కూడా, శుష్క జల ఆశయా = ఎండిపోయిన నీటి వనరులు గలదై, తర్ష = దాహంతో, నిపీడితా = పీడించబడినదై, అభూత్ = అయ్యింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఆ దేవతలు స్వర్గాన్ని వదిలి పర్వత గుహలలో దాక్కుని చాలా సంవత్సరాలు గడిపారు. వర్షం లేకపోవడం వల్ల భూమి కూడా ఎండిపోయిన నీటి వనరులు గలదై, దాహంతో పీడించబడింది.
- **విశేషములు:**
  - ధర్మం, యజ్ఞాలు లేకపోతే ప్రకృతి కూడా అల్లకల్లోలం అవుతుందని, దాని వల్ల మానవులు, ఇతర జీవులు కూడా బాధపడతాయని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-5

సర్వే తృషార్తాశ్చ హిమాద్రిమేత్య త్వాం ధ్యానపూజానుతిభిర్జగజంతః . ప్రసాదయామాసురనేకకోటిబ్రహ్మాండకర్త్రీమఖిలార్తిహంత్రీం ..

- **పదవిభాగము:** సర్వే, తృషార్తాశ్చ (తర్ష + ఆర్తాః + చ), హిమాద్రిమేత్య (హిమాద్రిం + ఏత్య), త్వాం, ధ్యానపూజానుతిభిర్భజంతః (ధ్యాన + పూజా + అనుతిభిః + భజంతః), ప్రసాదయామాసురనేకకోటిబ్రహ్మాండకర్త్రీమఖిలార్తిహంత్రీం (ప్రసాదయామాసుః + అనేక + కోటి + బ్రహ్మాండ + కర్త్రీం + అఖిల + ఆర్తి + హంత్రీం).
- **అన్వయము:** సర్వే తర్ష ఆర్తాః చ హిమాద్రిం ఏత్య ధ్యాన పూజా అనుతిభిః త్వాం భజంతః అనేక కోటి బ్రహ్మాండ కర్త్రీం, అఖిల ఆర్తి హంత్రీం ప్రసాదయామాసుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సర్వే = అందరూ, తర్ష ఆర్తాః = దాహంతో బాధపడినవారై, చ = మరియు, హిమాద్రిం = హిమవత్ పర్వతాన్ని, ఏత్య = పొంది, ధ్యాన పూజా అనుతిభిః = ధ్యానం, పూజ, స్తుతులచే, త్వాం = నిన్ను, భజంతః = పూజిస్తూ, అనేక కోటి = కోటానుకోట్ల, బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండాలను, కర్త్రీం = చేసేదానివి, అఖిల = మొత్తం, ఆర్తి = ఆపదలను, హంత్రీం = తొలగించేదానివి, ప్రసాదయామాసుః = ప్రసన్నం చేసుకున్నారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - దాహంతో బాధపడిన వారందరూ హిమవత్ పర్వతాన్ని చేరుకుని, ధ్యానం, పూజ, స్తుతులచే కోటానుకోట్ల బ్రహ్మాండాలను చేసేదానివి, మొత్తం ఆపదలను తొలగించేదానివైన నిన్ను ప్రసన్నం చేసుకున్నారు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి యొక్క విశ్వరూపం, ఆమె భక్తుల పట్ల కరుణ ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 27-6

దృష్ట్వా దయార్ద్రాక్షిశతా త్వమేభిః కృపాశ్రువర్షైర్నవరాత్రముర్వ్యాం . జలాశయాన్పూర్ణజలాంశ్చకర్థ జనాః శతాక్షీత్యభిధాం దదుస్తే ..

- **పదవిభాగము:** దృష్ట్వా, దయార్ద్రాక్షిశతా (దయా + ఆర్ద్ర + అక్షి + శతా), త్వమేభిః (త్వం + ఏభిః), కృపాశ్రువర్షైర్నవరాత్రముర్వ్యాం (కృపా + అశ్రు + వర్షైః + నవరాత్రం + ఉర్వ్యాం), జలాశయాన్పూర్ణజలాంశ్చకర్థ (జల + ఆశయాన్ + పూర్ణ + జలాన్ + చకర్థ), జనాః, శతాక్షీత్యభిధాం (శతాక్షీ + ఇతి + అభిధాం), దదుస్తే (దదుః + తే).

- **అన్వయము:** దయా ఆర్ద్ర అక్షి శతా త్వం ఏభిః దృష్టా. నవరాత్రం ఉర్వ్యాం కృపా అశ్రు వర్షైః జల ఆశయాన్ పూర్ణ జలాన్ చకర్థ. తే జనాః శతాక్షీ ఇతి అభిధాం దదుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దయా ఆర్ద్ర = దయతో తడిసిన, అక్షి శతా = వంద కళ్ళు గల, త్వం = నీవు, ఏభిః = వీరి చేత, దృష్టా = చూడబడ్డావు, నవరాత్రం = తొమ్మిది రాత్రులు, ఉర్వ్యాం = భూమిపై, కృపా అశ్రు = కృపతో కూడిన కన్నీటి, వర్షైః = వర్షాలతో, జల ఆశయాన్ = నీటి వనరులను, పూర్ణ జలాన్ = నిండుగా, చకర్థ = చేశావు, తే = ఆ, జనాః = మనుషులు, శతాక్షీ = శతాక్షి, ఇతి = అని, అభిధాం = పేరును, దదుః = ఇచ్చారు.
- **తాత్పర్యము:**
  - దయతో తడిసిన వంద కళ్ళు గల నీవు వీరి చేత చూడబడ్డావు. తొమ్మిది రాత్రులు భూమిపై కృపతో కూడిన కన్నీటి వర్షాలతో నీటి వనరులను నిండుగా చేశావు. అందువల్ల ఆ మనుషులు నీకు శతాక్షి అనే పేరును ఇచ్చారు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి భక్తుల బాధను చూసి కన్నీరు కార్చింది. ఆ కన్నీరు వర్షంగా మారి లోకాన్ని రక్షించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-7

క్షుత్పీడితానాం చ చరాచరాణాం సర్వత్ర నానావిధమన్నమిష్టం . స్వాదూని మూలాని ఫలాని చాదాః శాకంభరీతి ప్రథితా తతోఽభూః ..

- **పదవిభాగము:** క్షుత్పీడితానాం (క్షుత్ + పీడితానాం), చ, చరాచరాణాం, సర్వత్ర, నానావిధమన్నమిష్టం (నానావిధ + అన్నం + ఇష్టం), స్వాదూని, మూలాని, ఫలాని, చాదాః (చ + అదాః), శాకంభరీతి (శాకంభరీ + ఇతి), ప్రథితా, తతోఽభూః (తతః + అభూః).
- **అన్వయము:** క్షుత్ పీడితానాం చరాచరాణాం చ సర్వత్ర నానావిధ ఇష్టం అన్నం, స్వాదూని మూలాని, ఫలాని చ అదాః. తతః శాకంభరీ ఇతి ప్రథితా అభూః.
- **ప్రతి పదార్థము:**

- క్షుత్ పీడితానాం = ఆకలితో బాధపడిన, చరాచరాణాం = చరాచరాలకు, చ = మరియు, సర్వత్ర = అన్ని చోట్లా, నానావిధ = వివిధ రకాల, ఇష్టం = ఇష్టమైన, అన్నం = అన్నం, స్వాదూని = రుచికరమైన, మూలాని = దుంపలు, ఫలాని = పండ్లు, చ = మరియు, అదాః = ఇచ్చావు, తతః = అందువల్ల, శాకంభరీ = శాకంభరి, ఇతి = అని, ప్రథితా = ప్రసిద్ధి చెందినదానివిగా, అభూః = అయ్యావు.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఆకలితో బాధపడిన చరాచరాలన్నింటికీ అన్ని చోట్లా వివిధ రకాల ఇష్టమైన అన్నాన్ని, రుచికరమైన దుంపలు, పండ్లను ఇచ్చావు. అందువల్ల శాకంభరి అని ప్రసిద్ధి చెందావు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి కేవలం జీవాలను రక్షించడమే కాకుండా, వారికి ఆహారాన్ని కూడా ఇచ్చి పోషించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-8

దైత్యస్తు విజ్ఞాయ సమస్తమస్త్రశస్త్రైః ససైన్యః ప్రహరన్ వపుస్తే . రణాంగణే సాయకవిద్ధగాత్రః సశబ్దముర్వ్యాం తరువత్పపాత ..

- **పదవిభాగము:** దైత్యస్తు (దైత్యః + తు), విజ్ఞాయ, సమస్తమస్త్రశస్త్రైః (సమస్తం + అస్త్ర + శస్త్రైః), ససైన్యః, ప్రహరన్, వపుస్తే (వపుః + తే), రణాంగణే, సాయకవిద్ధగాత్రః (సాయక + విద్ధ + గాత్రః), సశబ్దముర్వ్యాం (స + శబ్దం + ఉర్వ్యాం), తరువత్పపాత (తరువత్ + పపాత).
- **అన్వయము:** తు దైత్యః సమస్తం విజ్ఞాయ ససైన్యః అస్త్ర శస్త్రైః తే వపుః ప్రహరన్ రణ అంగణే సాయక విద్ధ గాత్రః సన్ స శబ్దం తరువత్ ఉర్వ్యాం పపాత.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దైత్యః = ఆ రాక్షసుడు (దుర్గముడు), తు = అయితే, సమస్తం = అంతా, విజ్ఞాయ = తెలుసుకుని, ససైన్యః = సైన్యంతో కూడినవాడై, అస్త్ర శస్త్రైః = అస్త్రాలు, శస్త్రాలతో, తే = నీ, వపుః = శరీరంపై, ప్రహరన్ = కొడుతూ, రణ అంగణే = యుద్ధ రంగంలో, సాయక విద్ధ గాత్రః = బాణాలతో కుట్టబడిన శరీరం గలవాడై, స శబ్దం = శబ్దంతో, తరువత్ = చెట్టులాగా, ఉర్వ్యాం = భూమిపై, పపాత = పడిపోయాడు.
- **తాత్పర్యము:**

- ఆ దుర్గముడు ఇదంతా తెలుసుకుని తన సైన్యంతో కలిసి అస్త్రాలు, శస్త్రాలతో నీ శరీరంపై కొడుతూ, యుద్ధ రంగంలో బాణాలతో కుట్టబడిన శరీరం గలవాడై శబ్దంతో చెట్టులాగా భూమిపై పడిపోయాడు.

- **విశేషములు:**
    - దుర్గముడి అంతం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 27-9

స చాసురాత్మా ఖలు వేదమంత్రాన్ చిరం పఠంస్త్వామభివీక్షమాణః . గతాయురావిశ్య పరాత్మని త్వయ్యవాప ముక్తిం మిషతాం సురాణాం ..

- **పదవిభాగము:** సః, చాసురాత్మా (చ + అసుర + ఆత్మా), ఖలు, వేదమంత్రాన్, చిరం, పఠంస్త్వామభివీక్షమాణః (పఠన్ + త్వాం + అభివీక్షమాణః), గతాయురావిశ్య (గత + ఆయుః + ఆవిశ్య), పరాత్మని, త్వయ్యవాప (త్వయి + అవాప), ముక్తిం, మిషతాం, సురాణాం.
- **అన్వయము:** సః అసుర ఆత్మా ఖలు వేద మంత్రాన్ చిరం పఠన్ త్వాం అభివీక్షమాణః సన్ గత ఆయుః సన్ త్వయి పరాత్మని ఆవిశ్య సురాణాం మిషతాం సన్ ముక్తిం అవాప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = ఆ, అసుర ఆత్మా = రాక్షసుని ఆత్మ, ఖలు = నిజంగా, వేద మంత్రాన్ = వేద మంత్రాలను, చిరం = చాలా కాలం, పఠన్ = పఠిస్తూ, త్వాం = నిన్ను, అభివీక్షమాణః = చూస్తూ, గత ఆయుః = ప్రాణం కోల్పోయినవాడై, పరాత్మని = పరాత్మ అయిన, త్వయి = నీలో, ఆవిశ్య = ప్రవేశించి, సురాణాం = దేవతలు, మిషతాం = చూస్తుండగా, ముక్తిం = ముక్తిని, అవాప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ రాక్షసుడి ఆత్మ నిజంగా వేద మంత్రాలను చాలా కాలం పఠిస్తూ, నిన్ను చూస్తూ, ప్రాణం కోల్పోయినవాడై, పరాత్మవైన నీలో ప్రవేశించి దేవతలు చూస్తుండగా ముక్తిని పొందాడు.
- **విశేషములు:**
    - దుష్టుడు అయినప్పటికీ వేదాలను పఠించడం వల్ల, దేవిని చూస్తూ ప్రాణం వదిలినందున ముక్తిని పొందాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-10

వేదాన్హృతానబ్జభవాననే త్వం పునశ్చ నిక్షిప్య జగత్సురక్షాం . కృత్వా నుతా దేవగణైర్నరైశ్చ తుష్టా తిరోఽభూః కరుణార్ద్రనేత్రా ..

- **పదవిభాగము:** వేదాన్హృతానబ్జభవాననే (వేదాన్ + హృతాన్ + అబ్జ + భవ + ఆననే), త్వం, పునశ్చ (పునః + చ), నిక్షిప్య, జగత్సురక్షాం (జగత్ + సురక్షాం), కృత్వా, నుతా, దేవగణైర్నరైశ్చ (దేవగణైః + నరైః + చ), తుష్టా, తిరోఽభూః (తిరః + అభూః), కరుణార్ద్రనేత్రా (కరుణ + ఆర్ద్ర + నేత్రా).
- **అన్వయము:** త్వం హృతాన్ వేదాన్ అబ్జ భవ ఆననే పునః చ నిక్షిప్య, జగత్ సురక్షాం కృత్వా, దేవ గణైః నరైః చ నుతా సతీ కరుణ ఆర్ద్ర నేత్రా తుష్టా సతీ తిరః అభూః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - త్వం = నీవు, హృతాన్ = దొంగిలించబడిన, వేదాన్ = వేదాలను, అబ్జ భవ = బ్రహ్మ యొక్క, ఆననే = ముఖంలో, పునః = మళ్ళీ, చ = మరియు, నిక్షిప్య = ఉంచి, జగత్ = లోకానికి, సురక్షాం = మంచి రక్షణను, కృత్వా = చేసి, దేవ గణైః = దేవతల గుంపులచే, నరైః = మనుషులచే, చ = మరియు, నుతా = స్తుతించబడినదానివై, కరుణ ఆర్ద్ర నేత్రా = కరుణతో తడిసిన కళ్ళు గలదానివై, తుష్టా = సంతోషించినదానివై, తిరః = అంతర్ధానం, అభూః = అయ్యావు.
- **తాత్పర్యము:**
    - నీవు దొంగిలించబడిన వేదాలను బ్రహ్మ ముఖంలో మళ్ళీ ఉంచి, లోకానికి మంచి రక్షణను కల్పించి, దేవతల గుంపులచే, మనుషులచే స్తుతించబడినదానివై, కరుణతో తడిసిన కళ్ళు గలదానివై, సంతోషించి అంతర్ధానం అయ్యావు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి కార్యసాధన తర్వాత అంతర్ధానం అవుతుందని, ఆమె కృప వల్లనే లోకం సురక్షితంగా ఉంటుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 27-11

భక్తస్య వై దుర్గతినాశినీ త్వం సుఖప్రదా దుర్గమహంత్రి మాతః . దుర్గేతి నామ్నా విదితా చ లోకే విచిత్రరూపాస్తవ దేవి లీలాః ..

- **పదవిభాగము:** భక్తస్య, వై, దుర్గతినాశినీ (దుర్గతి + నాశినీ), త్వం, సుఖప్రదా (సుఖ + ప్రదా), దుర్గమహంత్రి (దుర్గమ + హంత్రీ), మాతః, దుర్గేతి (దుర్గా + ఇతి), నామ్నా, విదితా, చ, లోకే, విచిత్రరూపాస్తవ (విచిత్ర + రూపాః + తవ), దేవి, లీలాః.

- **అన్వయము:** హే మాతః, త్వం వై భక్తస్య దుర్గతి నాశినీ, సుఖ ప్రదా, దుర్గమ హంత్రీ. లోకే దుర్గా ఇతి నామ్నా చ విదితా. హే దేవి, తవ లీలాః విచిత్ర రూపాః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మాతః = ఓ మాత, త్వం = నీవు, వై = నిజంగా, భక్తస్య = భక్తుడి యొక్క, దుర్గతి = దుర్గతిని, నాశినీ = నాశనం చేసేదానివి, సుఖ ప్రదా = సుఖాన్ని ఇచ్చేదానివి, దుర్గమ హంత్రీ = దుర్గముడిని సంహరించినదానివి, లోకే = లోకంలో, దుర్గా = దుర్గా, ఇతి = అని, నామ్నా = పేరుతో, చ = మరియు, విదితా = ప్రసిద్ధి చెందినదానివి, దేవి = ఓ దేవీ, తవ = నీ, లీలాః = లీలలు, విచిత్ర రూపాః = విచిత్రమైన రూపాలు గలవి.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ మాత! నీవు నిజంగా భక్తుడి యొక్క దుర్గతిని నాశనం చేసేదానివి, సుఖాన్ని ఇచ్చేదానివి, దుర్గముడిని సంహరించినదానివి. అందువల్ల లోకంలో దుర్గా అనే పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందావు. ఓ దేవీ! నీ లీలలు విచిత్రమైన రూపాలు గలవి.
- **విశేషములు:**
    - దేవి యొక్క దుర్గా అనే పేరు వెనుక ఉన్న కథను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. దుర్గమ అనే రాక్షసుడిని సంహరించినందువల్ల ఆమెకు ఆ పేరు వచ్చిందని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 27-12

కోఽప్యస్తి చిత్తే మమ దుర్గమోఽయం జ్ఞాతస్త్వయా నైవ మయా తు దేవి . యః సంతతం ద్రుహ్యతి మే తమాశు సంహృత్య మాం రక్ష నమో నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** కోఽప్యస్తి (కః + అపి + అస్తి), చిత్తే, మమ, దుర్గమోఽయం (దుర్గమః + అయం), జ్ఞాతస్త్వయా (జ్ఞాతః + త్వయా), నైవ (న + ఏవ), మయా, తు, దేవి, యః, సంతతం, ద్రుహ్యతి, మే, తమాశు (తం + ఆశు), సంహృత్య, మాం, రక్ష, నమో నమస్తే (నమః + నమః + తే).
- **అన్వయము:** హే దేవి, మమ చిత్తే కః అపి అయం దుర్గమః అస్తి. సః త్వయా జ్ఞాతః తు మయా న ఏవ. యః సంతతం మే ద్రుహ్యతి తం ఆశు సంహృత్య మాం రక్ష. తే నమః నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**

 - దేవి = ఓ దేవీ, మమ = నా యొక్క, చిత్తే = మనస్సులో, కః అపి = ఎవడో, అయం = ఈ, దుర్గమః = దుర్గముడు, అస్తి = ఉన్నాడు, సః = అతడు, త్వయా = నీ చేత, జ్ఞాతః = తెలుసుకోబడినవాడు, తు = అయితే, మయా = నా చేత, న ఏవ = కాదు, యః = ఎవడు, సంతతం = ఎల్లప్పుడూ, మే = నాకు, ద్రుహ్యతి = ద్రోహం చేస్తాడో, తం = అతడిని, ఆశు = వెంటనే, సంహృత్య = సంహరించి, మాం = నన్ను, రక్ష = రక్షించు, తే = నీకు, నమః నమః = నమస్కారం నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవీ! నా మనస్సులో ఎవడో ఈ దుర్గముడు ఉన్నాడు. అతడు నీకు తెలుసు కానీ నాకు తెలియదు. ఎవడు నాకు ఎల్లప్పుడూ ద్రోహం చేస్తాడో, అతడిని వెంటనే సంహరించి నన్ను రక్షించు. నీకు నమస్కారం, నమస్కారం.

- **విశేషములు:**
  - దుర్గముడు అనే రాక్షసుడు బాహ్య శత్రువు అయితే, మానవుడిలోని అజ్ఞానం, దుర్బుద్ధే అంతర్గత దుర్గముడు. ఆ అంతర్గత శత్రువులను తొలగించమని భక్తుడు దేవిని ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఇది భక్తుడి ఆత్మవిమర్శను సూచిస్తుంది.

28. అష్టావింశదశకః - శక్త్యవమానదోషః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం శివ, విష్ణువులకు గల గర్వం, దానివల్ల వారు శక్తిహీనులు కావడం, ఆ తర్వాత వారు దేవిని ఆరాధించి తిరిగి శక్తిని ఎలా పొందాలో వివరిస్తుంది. దేవి శక్తి లేకపోతే ఎవరు ఏమీ చేయలేరనే సత్యాన్ని ఈ అధ్యాయం బోధిస్తుంది.

శ్లోకం 28-1

హాలాహలాఖ్యానసురాన్ పురా తు నిజఘ్నతుర్విష్ణుహరౌ రణాంతే . స్వేనైవ వీర్యేణ జయోఽయమేవం తౌ మోహితౌ దర్పమవాపతుశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** హాలాహలాఖ్యాన్ + అసురాన్, పురా, తు, నిజఘ్నతుః, విష్ణు + హరౌ, రణ + అంతే, స్వేన + ఏవ, వీర్యేణ, జయః + అయం, ఏవం, తౌ, మోహితౌ, దర్పం, అవాపతుః + చ.
- **అన్వయము:** పురా రణ అంతే తు విష్ణు హరౌ హాలాహల ఆఖ్యాన్ అసురాన్ నిజఘ్నతుః. అయం జయః స్వేన ఏవ వీర్యేణ ఇతి ఏవం మోహితౌ తౌ దర్పం చ అవాపతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**

  - పురా = పూర్వం, రణ అంతే = యుద్ధం తర్వాత, తు = అయితే, విష్ణు హరౌ = విష్ణువు, శివుడు, హాలాహల ఆఖ్యాన్ = హాలాహలుడు అనే పేరు గల, అసురాన్ = రాక్షసులను, నిజఘ్నతుః = సంహరించారు, అయం జయః = ఈ విజయం, స్వేన ఏవ = తమ యొక్క, వీర్యేణ = పరాక్రమంతో, ఇతి = అని, ఏవం = ఈ విధంగా, మోహితౌ = మోహితులైన, తౌ = ఆ ఇద్దరూ, దర్పం = గర్వాన్ని, చ = మరియు, అవాపతుః = పొందారు.

- **తాత్పర్యము:**
  - పూర్వం యుద్ధం తర్వాత విష్ణువు, శివుడు హాలాహలుడు అనే రాక్షసులను సంహరించారు. ఈ విజయం తమ పరాక్రమంతోనే లభించిందని మోహితులైన ఆ ఇద్దరూ గర్వాన్ని పొందారు.

- **విశేషములు:**
  - శక్తి లేకుండా ఈశ్వరుడు కూడా ఏమీ చేయలేడని, దేవి శక్తి వల్లనే వారు రాక్షసులను సంహరించగలిగారని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 28-2

తతో విధిస్తౌ తరువద్విచేష్టౌ తేజోవిహీనావభివీక్ష్య భీతః . నిమీలితాక్షః సకలం విచింత్య జానన్ సుతాన్ దక్షముఖానువాచ

..

- **పదవిభాగము:** తతః, విధిః, తౌ, తరువత్ + విచేష్టౌ, తేజో + విహీనౌ + అభివీక్ష్య, భీతః, నిమీలిత + అక్షః, సకలం, విచింత్య, జానన్, సుతాన్, దక్ష + ముఖాన్ + ఉవాచ.
- **అన్వయము:** తతః విధిః తౌ తరువత్ విచేష్టౌ, తేజః విహీనౌ అభివీక్ష్య భీతః సన్ నిమీలిత అక్షః సకలం విచింత్య, జానన్ దక్ష ముఖాన్ సుతాన్ ఉవాచ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తతః = ఆ తర్వాత, విధిః = బ్రహ్మ, తౌ = ఆ ఇద్దరిని (శివ, విష్ణువులను), తరువత్ = చెట్టులాగా, విచేష్టౌ = చలనం లేనివారిని, తేజః విహీనౌ = తేజస్సు లేనివారిని, అభివీక్ష్య = చూసి, భీతః = భయపడినవాడై, నిమీలిత అక్షః = కళ్ళు మూసుకుని, సకలం = అంతా, విచింత్య = ఆలోచించి, జానన్ = తెలుసుకున్నవాడై, దక్ష ముఖాన్ = దక్షుడు మొదలైన, సుతాన్ = పుత్రులను, ఉవాచ = అన్నాడు.
- **తాత్పర్యము:**

    - ఆ తర్వాత బ్రహ్మ ఆ ఇద్దరిని చెట్టులాగా చలనం లేనివారిని, తేజస్సు లేనివారిని చూసి భయపడి, కళ్ళు మూసుకుని అంతా ఆలోచించి, తెలుసుకుని దక్షుడు మొదలైన తన పుత్రులతో ఇలా అన్నాడు.

- **విశేషములు:**
    - శివ, విష్ణువులు శక్తిహీనులు కావడం వల్ల లోకానికి ఆపద వస్తుందని బ్రహ్మ భయపడ్డాడు.

శ్లోకం 28-3

పుత్రా హరిం పశ్యత ధూర్జటిం చ యౌ నష్టశక్తీ ఖలు శక్తికోపాత్ . తతో జగద్భారయుతోఽస్మి యూయం శక్తిం తపోభిః కురుత ప్రసన్నాం ..

- **పదవిభాగము:** పుత్రాః, హరిం, పశ్యత, ధూర్జటిం, చ, యౌ, నష్టశక్తీ, ఖలు, శక్తి + కోపాత్, తతః, జగత్ + భార + యుతః + అస్మి, యూయం, శక్తిం, తపోభిః, కురుత, ప్రసన్నాం.
- **అన్వయము:** హే పుత్రాః, ఖలు శక్తి కోపాత్ నష్ట శక్తీ యౌ హరిం ధూర్జటిం చ పశ్యత. తతః అహం జగత్ భార యుతః అస్మి. యూయం తపోభిః శక్తిం ప్రసన్నాం కురుత.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - పుత్రాః = ఓ పుత్రులారా, హరిం = విష్ణువును, ధూర్జటిం = శివుడిని, చ = మరియు, పశ్యత = చూడండి, యౌ = ఏ ఇద్దరైతే, శక్తి కోపాత్ = శక్తి కోపం వల్ల, నష్ట శక్తీ = శక్తిని కోల్పోయారో, ఖలు = నిజంగా, తతః = అందువల్ల, జగత్ భార = లోక భారం, యుతః = గలవాడిని, అస్మి = ఉన్నాను, యూయం = మీరు, తపోభిః = తపస్సులచే, శక్తిం = శక్తిని, ప్రసన్నాం = ప్రసన్నం, కురుత = చేయండి.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ పుత్రులారా, శక్తి కోపం వల్ల శక్తిని కోల్పోయిన విష్ణువును, శివుడిని చూడండి. అందువల్ల లోక భారం నాపై పడింది. మీరు తపస్సులచే శక్తిని ప్రసన్నం చేసుకోండి.
- **విశేషములు:**
    - దేవిని పూజించడం వల్లనే లోకానికి క్షేమం కలుగుతుందని బ్రహ్మ చెప్పాడు.

శ్లోకం 28-4

శక్తేః ప్రసాదేన హి పూర్వవత్తౌ స్యాతాం యశోవృద్ధిరనేన వః స్యాత్ . శక్తిశ్చ యత్రావతరత్యమోఘమేతత్కులం యాతి కృతార్థతాం చ ..

- **పదవిభాగము:** శక్తేః, ప్రసాదేన, హి, పూర్వవత్ + తౌ, స్యాతాం, యశో + వృద్ధిః + అనేన, వః + స్యాత్, శక్తిః + చ, యత్ర + అవతరతి + అమోఘం, ఏతత్ + కులం, యాతి, కృతార్థతాం + చ.
- **అన్వయము:** హి శక్తేః ప్రసాదేన తౌ పూర్వవత్ స్యాతాం. అనేన వః యశః వృద్ధిః చ స్యాత్. చ యత్ర అమోఘం శక్తిః అవతరతి ఏతత్ కులం కృతార్థతాం యాతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హి = నిజంగా, శక్తేః = శక్తి యొక్క, ప్రసాదేన = అనుగ్రహం వల్ల, తౌ = ఆ ఇద్దరూ, పూర్వవత్ = పూర్వం లాగే, స్యాతాం = అవుతారు, అనేన = దీని వల్ల, వః = మీకు, యశః వృద్ధిః = కీర్తి వృద్ధి, చ = మరియు, స్యాత్ = కలుగుతుంది, చ = మరియు, యత్ర = ఎక్కడ, అమోఘం = వ్యర్థం కాని, శక్తిః = శక్తి, అవతరతి = అవతరిస్తుందో, ఏతత్ = ఈ, కులం = వంశం, కృతార్థతాం = కృతార్థతను, యాతి = పొందుతుంది.
- **తాత్పర్యము:**
    - నిజంగా శక్తి యొక్క అనుగ్రహం వల్ల ఆ ఇద్దరూ పూర్వం లాగే అవుతారు. దీని వల్ల మీకు కీర్తి వృద్ధి కలుగుతుంది. ఎక్కడ వ్యర్థం కాని శక్తి అవతరిస్తుందో, ఆ వంశం కృతార్థతను పొందుతుంది.
- **విశేషములు:**
    - దేవిని పూజించడం వల్ల వ్యక్తిగత ప్రయోజనమే కాకుండా, వంశానికి కూడా గొప్ప కీర్తి లభిస్తుందని ఇది వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 28-5

శక్తేః కటాక్షైర్జగతోఽస్తు భద్రమేవం నిశమ్యాశు హిమాద్రిమేత్య . దక్షాదయో ధ్యానజపాదిభిస్త్వామారాధ్య భక్త్యాఽబ్దశతాని నిన్యుః ..

- **పదవిభాగము:** శక్తేః, కటాక్షైః + జగతః + అస్తు, భద్రం, ఏవం, నిశమ్య + ఆశు, హిమాద్రిం + ఏత్య, దక్ష + ఆది + యః, ధ్యాన + జప + ఆదిభిః, త్వాం, ఆరాధ్య, భక్త్యా, అబ్ద + శతాని, నిన్యుః.
- **అన్వయము:** శక్తేః కటాక్షైః జగతః భద్రం అస్తు ఇతి ఏవం నిశమ్య దక్షాదయః ఆశు హిమాద్రిం ఏత్య భక్త్యా ధ్యాన జప ఆదిభిః త్వాం ఆరాధ్య అబ్ద శతాని నిన్యుః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శక్తేః = శక్తి యొక్క, కటాక్షైః = కటాక్షాల వల్ల, జగతః = లోకానికి, భద్రం = శుభం, అస్తు = కలుగుగాక, ఇతి = అని, ఏవం = ఈ విధంగా, నిశమ్య = విని, దక్షాదయః = దక్షుడు మొదలైనవారు, ఆశు = వెంటనే, హిమాద్రిం = హిమవత్ పర్వతాన్ని, ఏత్య = పొంది, భక్త్యా = భక్తితో, ధ్యాన జప ఆదిభిః = ధ్యానం, జపం మొదలైన వాటితో, త్వాం = నిన్ను, ఆరాధ్య = ఆరాధించి, అబ్ద శతాని = వందల సంవత్సరాలు, నిన్యుః = గడిపారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - శక్తి కటాక్షాల వల్ల లోకానికి శుభం కలుగుగాక అని ఈ విధంగా విని దక్షుడు మొదలైనవారు వెంటనే హిమవత్ పర్వతాన్ని చేరుకుని భక్తితో ధ్యానం, జపం మొదలైన వాటితో నిన్ను ఆరాధించి వందల సంవత్సరాలు గడిపారు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి అనుగ్రహం కోసం ఎంతటి తపస్సు చేయాలనేది ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 28-6

దృష్ట్వా పురస్తైస్తు నుతా త్వమాత్థ భీత్యాలమార్త్యా చ హితం దదామి . గౌరీ చ లక్ష్మీశ్చ మమైవ శక్తీ తే శంభవే ప్రాగ్ హరయే చ దత్తే ..

- **పదవిభాగము:** దృష్ట్వా, పురః + తైః + తు, నుతా, త్వం + ఆత్థ, భీత్యా + అలం + ఆర్త్యా, చ, హితం, దదామి, గౌరీ, చ, లక్ష్మీః + చ, మమ + ఏవ, శక్తీ, తే, శంభవే, ప్రాక్ + హరయే, చ, దత్తే.
- **అన్వయము:** తు తైః పురః దృష్ట్వా నుతా త్వం ఆత్థ: భీత్యా అలం ఆర్త్యా చ హితం దదామి. గౌరీ చ లక్ష్మీః చ మమ ఏవ శక్తీ. తే ప్రాక్ శంభవే చ హరయే దత్తే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తు = అయితే, తైః = వారి చేత, పురః = ముందు, దృష్ట్వా = చూడబడిన, నుతా = స్తుతించబడిన, త్వం = నీవు, ఆత్థ = అన్నావు, భీత్యా = భయం నుండి, ఆర్త్యా = బాధ నుండి, అలం = చాలు, చ = మరియు, హితం = శ్రేయస్సును, దదామి = ఇస్తాను, గౌరీ = గౌరి, చ = మరియు, లక్ష్మీః = లక్ష్మి, చ = మరియు, మమ = నా యొక్క, ఏవ = మాత్రమే, శక్తీ = శక్తులు, తే = ఆ ఇద్దరిని, ప్రాక్ = పూర్వం, శంభవే = శివుడికి, చ = మరియు, హరయే = విష్ణువుకు, దత్తే = ఇవ్వబడ్డాయి.

- **తాత్పర్యము:**
    - అయితే వారి ముందు ప్రత్యక్షమై స్తుతించబడిన నీవు ఇలా అన్నావు: భయం, బాధ చాలు, నేను మీకు శ్రేయస్సును ఇస్తాను. గౌరీ, లక్ష్మి నా శక్తులే. ఆ ఇద్దరిని పూర్వం శివుడికి, విష్ణువుకు ఇచ్చాను.
- **విశేషములు:**
    - దేవి తన శక్తుల ద్వారానే శివ, విష్ణువులు శక్తివంతమయ్యారని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 28-7

తౌ శక్తిసాహాయ్యత ఏవ దైత్యాన్నిజఘ్నతుః సత్యమిదం తు తాభ్యాం . హా విస్మృతం శక్త్యవమానదోషాద్వినష్టశక్తీ ఖలు తావభూతాం ..

- **పదవిభాగము:** తౌ, శక్తి + సాహాయ్యత + ఏవ, దైత్యాన్, నిజఘ్నతుః, సత్యం + ఇదం + తు, తాభ్యాం, హా, విస్మృతం, శక్తి + అవమాన + దోషాత్ + వినష్ట + శక్తీ, ఖలు, తౌ + అభూతాం.
- **అన్వయము:** తౌ శక్తి సాహాయ్యత ఏవ దైత్యాన్ నిజఘ్నతుః. ఇదం సత్యం తు తాభ్యాం విస్మృతం హా. శక్తి అవమాన దోషాత్ తౌ ఖలు వినష్ట శక్తీ అభూతాం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తౌ = ఆ ఇద్దరూ, శక్తి సాహాయ్యత = శక్తి సహాయం వల్ల, ఏవ = మాత్రమే, దైత్యాన్ = రాక్షసులను, నిజఘ్నతుః = సంహరించారు, ఇదం = ఈ, సత్యం = సత్యం, తు = అయితే, తాభ్యాం = ఆ ఇద్దరి చేత, విస్మృతం = మర్చిపోబడింది, హా = అయ్యో, శక్తి అవమాన = శక్తిని అవమానించిన, దోషాత్ = దోషం వల్ల, తౌ = ఆ ఇద్దరూ, ఖలు = నిజంగా, వినష్ట శక్తీ = శక్తిని కోల్పోయినవారు, అభూతాం = అయ్యారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ ఇద్దరూ శక్తి సహాయం వల్ల మాత్రమే రాక్షసులను సంహరించారు. ఈ సత్యాన్ని ఆ ఇద్దరూ మర్చిపోయారు. అయ్యో! శక్తిని అవమానించిన దోషం వల్ల ఆ ఇద్దరూ నిజంగా శక్తిని కోల్పోయారు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం దేవి శక్తిని అవమానించడం వల్ల కలిగే తీవ్రమైన పరిణామాలను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 28-8

తౌ పూర్వవత్స్తామిహ శక్తిరేకా జాయేత దక్షస్య కులే మదీయా . క్షీరాబ్ధితోఽన్యా చ పురారిరాద్యాం గృహ్ణాతు పశ్చాదితరాం చ విష్ణుః ..

- **పదవిభాగము:** తౌ, పూర్వవత్ + స్తాం, ఇహ, శక్తిః + ఏకా, జాయేత, దక్షస్య, కులే, మదీయా, క్షీర + అబ్ధితః + అన్యా, చ, పురారిః + ఆద్యాం, గృహ్ణాతు, పశ్చాత్ + ఇతరాం, చ, విష్ణుః.
- **అన్వయము:** ఇహ తౌ పూర్వవత్ స్తాం. మదీయా ఏకా శక్తిః దక్షస్య కులే జాయేత, అన్యా చ క్షీర అబ్ధితః జాయేత. పురారిః ఆద్యాం గృహ్ణాతు, పశ్చాత్ విష్ణుః ఇతరాం చ గృహ్ణాతు.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఇహ = ఇక్కడ, తౌ = ఆ ఇద్దరూ, పూర్వవత్ = పూర్వం లాగే, స్తాం = అగుదురుగాక, మదీయా = నా యొక్క, ఏకా = ఒక, శక్తిః = శక్తి, దక్షస్య = దక్షుడి, కులే = వంశంలో, జాయేత = పుట్టుగాక, అన్యా = మరొకటి, చ = మరియు, క్షీర అబ్ధితః = పాల సముద్రం నుండి, జాయేత = పుట్టుగాక, పురారిః = శివుడు, ఆద్యాం = మొదటి దానిని, గృహ్ణాతు = తీసుకుంటాడు, పశ్చాత్ = ఆ తర్వాత, విష్ణుః = విష్ణువు, ఇతరాం = రెండవ దానిని, చ = మరియు, గృహ్ణాతు = తీసుకుంటాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ ఇద్దరూ పూర్వం లాగే అగుదురుగాక. నా యొక్క ఒక శక్తి దక్షుడి వంశంలో పుట్టుగాక, మరొకటి పాల సముద్రం నుండి పుట్టుగాక. శివుడు మొదటి దానిని తీసుకుంటాడు, ఆ తర్వాత విష్ణువు రెండవ దానిని తీసుకుంటాడు.
- **విశేషములు:**
    - ఇక్కడ దేవి సతీదేవి, లక్ష్మి అవతారాలను గురించి సూచిస్తున్నది.

శ్లోకం 28-9

సర్వే స్వశక్తిం పరిపూజ్య మాయాబీజాదిమంత్రాన్విధివజ్జపంతః . విరాట్స్వరూపం మమ రూపమేతత్సచ్చిత్స్వరూపం చ సదా స్మరేత ..

- **పదవిభాగము:** సర్వే, స్వ + శక్తిం, పరిపూజ్య, మాయా + బీజ + ఆది + మంత్రాన్, విధివత్ + జపంతః, విరాట్ + స్వరూపం, మమ, రూపం + ఏతత్ + సత్ + చిత్ + స్వరూపం, చ, సదా, స్మరేత.

- **అన్వయము:** సర్వే స్వ శక్తిం పరిపూజ్య మాయా బీజ ఆది మంత్రాన్ విధివత్ జపంతః సన్తః ఏతత్ మమ విరాట్ స్వరూపం, సత్ చిత్ స్వరూపం చ సదా స్మరేత.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సర్వే = అందరూ, స్వ శక్తిం = తమ శక్తిని, పరిపూజ్య = పూజించి, మాయా బీజ ఆది = మాయా బీజం మొదలైన, మంత్రాన్ = మంత్రాలను, విధివత్ = విధి ప్రకారం, జపంతః = జపిస్తూ, ఏతత్ = ఈ, మమ = నా యొక్క, విరాట్ స్వరూపం = విరాట్ స్వరూపాన్ని, సత్ చిత్ స్వరూపం = సత్ చిత్ స్వరూపాన్ని, చ = మరియు, సదా = ఎల్లప్పుడూ, స్మరేత = స్మరించండి.
- **తాత్పర్యము:**
  - అందరూ తమ శక్తిని పూజించి, మాయా బీజం మొదలైన మంత్రాలను విధి ప్రకారం జపిస్తూ, ఈ నా యొక్క విరాట్ స్వరూపాన్ని, సత్ చిత్ స్వరూపాన్ని ఎల్లప్పుడూ స్మరించండి.
- **విశేషములు:**
  - శక్తిని పూజించడం ద్వారానే ఆధ్యాత్మిక ఉన్నతి లభిస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 28-10

ప్రయాత తుష్టా జగతాం శుభం స్యాదేవం త్వమాభాష్య తిరోదధాథ . కారుణ్యతస్తే గిరిశో హరిశ్చ శక్తావభూతాం నిజకర్మ కర్తుం ..

- **పదవిభాగము:** ప్రయాత, తుష్టా, జగతాం, శుభం, స్యాత్ + ఏవం, త్వం + ఆభాష్య, తిరః + దధాథ, కారుణ్యతః + తే, గిరిశః, హరిః + చ, శక్తౌ + అభూతాం, నిజ + కర్మ, కర్తుం.
- **అన్వయము:** తుష్టా త్వం ప్రయాత. జగతాం శుభం స్యాత్ ఇతి ఏవం ఆభాష్య తిరః దధాథ. తే కారుణ్యతః గిరిశః హరిః చ నిజ కర్మ కర్తుం శక్తౌ అభూతాం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తుష్టా = సంతోషించిన, త్వం = నీవు, ప్రయాత = వెళ్ళండి, జగతాం = లోకాలకు, శుభం = శుభం, స్యాత్ = కలుగుతుంది, ఇతి = అని, ఏవం = ఈ విధంగా, ఆభాష్య = చెప్పి, తిరః దధాథ = అంతర్ధానం అయ్యావు, తే = నీ, కారుణ్యతః = కరుణ వల్ల, గిరిశః = శివుడు, హరిః = విష్ణువు, చ = మరియు, నిజ కర్మ = తమ కర్మలను, కర్తుం = చేయడానికి, శక్తౌ = శక్తివంతులు, అభూతాం = అయ్యారు.
- **తాత్పర్యము:**

  - సంతోషించిన నీవు "వెళ్ళండి, లోకాలకు శుభం కలుగుతుంది" అని ఈ విధంగా చెప్పి అంతర్ధానం అయ్యావు. నీ కరుణ వల్ల శివుడు, విష్ణువు తమ కర్మలను చేయడానికి శక్తివంతులు అయ్యారు.

- **విశేషములు:**
  - దేవి కరుణ వల్లనే త్రిమూర్తులు కూడా తమ కార్యాలను నిర్వర్తించగలరని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 28-11

మాతః కటాక్షా మయీ తే పతంతు మా మాఽస్తు మే శక్త్యవమానపాపం . సర్వాన్స్వధర్మాన్ కరవాణ్యభీతో భద్రం మమ స్యాత్సతతం నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** మాతః, కటాక్షాః, మయి + తే, పతంతు, మా + మా + అస్తు, మే, శక్తి + అవమాన + పాపం, సర్వాన్ + స్వ + ధర్మాన్, కరవాణి + అభీతః, భద్రం, మమ, స్యాత్ + సతతం, నమః + తే.
- **అన్వయము:** హే మాతః, తే కటాక్షాః మయి పతంతు. మే శక్తి అవమాన పాపం మా మా అస్తు. అభీతః సన్ సర్వాన్ స్వ ధర్మాన్ కరవాణి. మమ సతతం భద్రం స్యాత్. తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - మాతః = ఓ మాత, తే = నీ, కటాక్షాః = కటాక్షాలు, మయి = నాపై, పతంతు = పడుగాక, మే = నాకు, శక్తి అవమాన = శక్తిని అవమానించే, పాపం = పాపం, మా మా అస్తు = లేకుండా ఉండుగాక, అభీతః = భయం లేనివాడై, సన్ = అయి, సర్వాన్ = అన్ని, స్వ ధర్మాన్ = నా ధర్మాలను, కరవాణి = చేస్తాను, మమ = నాకు, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, భద్రం = శుభం, స్యాత్ = కలుగుతుంది, తే = నీకు, నమః = నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ మాత! నీ కటాక్షాలు నాపై పడుగాక. నాకు శక్తిని అవమానించే పాపం లేకుండా ఉండుగాక. భయం లేనివాడినై నా ధర్మాలను అన్నింటినీ చేస్తాను. నాకు ఎల్లప్పుడూ శుభం కలుగుతుంది. నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం శక్తిని పూజించే వ్యక్తికి ఏ విధమైన భయం ఉండదని, అతడు తన ధర్మాలను నిర్భయంగా చేయగలడని వివరిస్తుంది.

---

29. ఏకోనత్రింశదశకః - దేవీపీఠోత్పత్తిః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం సతీదేవి, దేవీపీఠాల ఉత్పత్తి గురించి వివరిస్తుంది. దక్షుడు దేవికి తండ్రిగా జన్మించడం, సతీదేవి త్యాగం, శివుడి దుఃఖం, దేవీపీఠాలు ఎలా ఏర్పడ్డాయో ఈ అధ్యాయం బోధిస్తుంది.

శ్లోకం 29-1

అథైకదాఽదృశ్యత దక్షగేహే శాక్తం మహస్తచ్చ బభూవ బాలా . విజ్ఞాయ తే శక్తిమిమాం జగత్సు సర్వేఽపి హృష్టా అభవన్ క్షణశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** అథ + ఏకదా + అదృశ్యత, దక్ష + గేహే, శాక్తం, మహః, తత్ + చ + బభూవ, బాలా, విజ్ఞాయ, తే, శక్తిం + ఇమాం, జగత్సు, సర్వే + అపి, హృష్టాః, అభవన్, క్షణః + చ.
- **అన్వయము:** అథ ఏకదా దక్ష గేహే శాక్తం మహః అదృశ్యత. తత్ చ బాలా బభూవ. తే ఇమాం శక్తిం విజ్ఞాయ జగత్సు సర్వే అపి క్షణః చ హృష్టాః అభవన్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అథ = ఆ తర్వాత, ఏకదా = ఒకసారి, దక్ష గేహే = దక్షుడి ఇంట్లో, శాక్తం = శక్తికి సంబంధించిన, మహః = గొప్ప తేజస్సు, అదృశ్యత = కనిపించింది, తత్ = అది, చ = మరియు, బాలా = బాలికగా, బభూవ = అయ్యింది, తే = వారు, ఇమాం = ఈ, శక్తిం = శక్తిని, విజ్ఞాయ = తెలుసుకుని, జగత్సు = లోకంలో, సర్వే = అందరూ, అపి = కూడా, క్షణః = ఒక క్షణం, చ = మరియు, హృష్టాః = సంతోషించినవారు, అభవన్ = అయ్యారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత ఒకసారి దక్షుడి ఇంట్లో శక్తికి సంబంధించిన ఒక గొప్ప తేజస్సు కనిపించింది. అది ఒక బాలికగా అయ్యింది. ఈ శక్తిని తెలుసుకుని లోకంలో అందరూ ఒక క్షణం పాటు సంతోషించారు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి సతీదేవిగా అవతరించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 29-2

దక్షః స్వగేహేపతితాం చకార నామ్నా సతీం పోషయతి స్మ తాం సః . స్మరన్ వచస్తే గిరిశాయ కాలే ప్రదాయ తాం ద్వౌ సమతోషయచ్చ ..

- **పదవిభాగము:** దక్షః, స్వ + గేహే + పతితాం, చకార, నామ్నా, సతీం, పోషయతి, స్మ, తాం, సః, స్మరన్, వచః + తే, గిరిశాయ, కాలే, ప్రదాయ, తాం, ద్వౌ, సమతోషయత్ + చ.
- **అన్వయము:** దక్షః తాం స్వ గేహే పతితాం నామ్నా సతీం చకార. సః తాం పోషయతి స్మ. కాలే తే వచః స్మరన్ తాం గిరిశాయ ప్రదాయ ద్వౌ చ సమతోషయత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దక్షః = దక్షుడు, తాం = ఆమెను, స్వ గేహే పతితాం = తన ఇంట్లో పడినదానిని, నామ్నా = పేరుతో, సతీం = సతిగా, చకార = చేశాడు, సః = అతడు, తాం = ఆమెను, పోషయతి స్మ = పోషించాడు, కాలే = సరైన సమయంలో, తే = నీ, వచః = మాటను, స్మరన్ = గుర్తు చేసుకుని, తాం = ఆమెను, గిరిశాయ = శివుడికి, ప్రదాయ = ఇచ్చి, ద్వౌ = ఆ ఇద్దరిని, చ = మరియు, సమతోషయత్ = సంతోషపరిచాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - దక్షుడు తన ఇంట్లో పడిన ఆమెను సతి అనే పేరుతో పోషించాడు. సరైన సమయంలో నీ మాటను గుర్తు చేసుకుని ఆమెను శివుడికి ఇచ్చి ఆ ఇద్దరిని సంతోషపరిచాడు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి యొక్క లీలలను దక్షుడు అర్థం చేసుకోలేక, భవిష్యత్తులో దుఃఖాన్ని పొందాడని ఇది సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 29-3

ఏవం శివఃశక్తియుతః పునశ్చ బభూవ గచ్ఛత్సు దినేషు దక్షః . దైవాచ్ఛివద్వేషమవాప దేహం తత్పోషితం స్వం విజహౌ సతీ చ ..

- **పదవిభాగము:** ఏవం, శివః + శక్తి + యుతః, పునశ్చ (పునః + చ), బభూవ, గచ్ఛత్సు, దినేషు, దక్షః, దైవాత్ + శివ + ద్వేషం + అవాప, దేహం, తత్ + పోషితం, స్వం, విజహౌ, సతీ, చ.
- **అన్వయము:** ఏవం దినేషు గచ్ఛత్సు సతి శివః పునః చ శక్తి యుతః బభూవ. దక్షః దైవాత్ శివ ద్వేషం అవాప. సతీ చ స్వం తత్ పోషితం దేహం విజహౌ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఏవం = ఈ విధంగా, దినేషు = రోజులు, గచ్ఛత్సు = గడుస్తుండగా, సతి = ఉండగా, శివః = శివుడు, పునః = మళ్ళీ, చ = మరియు, శక్తి యుతః = శక్తితో కూడినవాడు, బభూవ = అయ్యాడు, దక్షః =

దక్షుడు, దైవాత్ = దైవవశం వల్ల, శివ ద్వేషం = శివుడిపై ద్వేషాన్ని, అవాప = పొందాడు, సతీ = సతి, చ = మరియు, స్వం = తన యొక్క, తత్ = ఆ, పోషితం = పోషించబడిన, దేహం = శరీరాన్ని, విజహౌ = వదిలిపెట్టింది.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఈ విధంగా రోజులు గడుస్తుండగా శివుడు మళ్ళీ శక్తితో కూడినవాడు అయ్యాడు. దక్షుడు దైవవశం వల్ల శివుడిపై ద్వేషాన్ని పొందాడు. సతి కూడా తన పోషించబడిన శరీరాన్ని వదిలిపెట్టింది.
- **విశేషములు:**
    - దేవి లీలలు మానవులకు అర్థం కావు. దక్షుడి అహంకారం, శివ ద్వేషం సతీదేవి శరీరం వదిలేలా చేశాయి.

శ్లోకం 29-4

దుఃఖేన కోపేన చ హా సతీతి ముహుర్వదన్నుద్ధృతదారదేహః . బభ్రామ సర్వత్ర హరః సురేషు పశ్యత్సు శార్ఙ్గీ శివమన్వచారీత్ ..

- **పదవిభాగము:** దుఃఖేన, కోపేన, చ, హా, సతీ + ఇతి, ముహుః + వదన్ + ఉద్ధృత + దార + దేహః, బభ్రామ, సర్వత్ర, హరః, సురేషు, పశ్యత్సు, శార్ఙ్గీ, శివం + అన్వచారీత్.
- **అన్వయము:** దుఃఖేన కోపేన చ హా సతీ ఇతి ముహుః వదన్, ఉద్ధృత దార దేహః హరః సర్వత్ర బభ్రామ. సురేషు పశ్యత్సు సతి శార్ఙ్గీ శివం అన్వచారీత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దుఃఖేన = దుఃఖంతో, కోపేన = కోపంతో, చ = మరియు, హా = అయ్యో, సతీ = సతీ, ఇతి = అని, ముహుః = పదే పదే, వదన్ = అంటూ, ఉద్ధృత = ఎత్తబడిన, దార దేహః = భార్య శరీరం గల, హరః = శివుడు, సర్వత్ర = అన్ని చోట్లా, బభ్రామ = తిరిగాడు, సురేషు = దేవతలు, పశ్యత్సు = చూస్తుండగా, శార్ఙ్గీ = శార్ఙ్గం అనే ధనుస్సు గల విష్ణువు, శివం = శివుడిని, అన్వచారీత్ = అనుసరించాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - దుఃఖంతో, కోపంతో "అయ్యో, సతీ" అని పదే పదే అంటూ, తన భార్య శరీరాన్ని ఎత్తిన శివుడు అన్ని చోట్లా తిరిగాడు. దేవతలు చూస్తుండగా విష్ణువు శివుడిని అనుసరించాడు.
- **విశేషములు:**

- శివుడి దుఃఖాన్ని, మోహాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 29-5

రుద్రాంసవిన్యస్తసతీశరీరం విష్ణుః శరౌఘైర్బహుశశ్చకర్త . ఏకైకశః పేతురముష్య ఖండా భూమౌ శివే సాష్టశతం స్థలేషు ..

- **పదవిభాగము:** రుద్ర + అంస + విన్యస్త + సతీ + శరీరం, విష్ణుః, శర + ఓఘైః, బహుశః + చకర్త, ఏకైకశః, పేతుః + అముష్య + ఖండాః, భూమౌ, శివే, సాష్టశతం, స్థలేషు.
- **అన్వయము:** విష్ణుః రుద్ర అంస విన్యస్త సతీ శరీరం బహుశః శర ఓఘైః చకర్త. అముష్య ఖండాః ఏకైకశః భూమౌ సాష్ట శతం స్థలేషు పేతుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - విష్ణుః = విష్ణువు, రుద్ర అంస = శివుడి భుజంపై, విన్యస్త = ఉంచబడిన, సతీ శరీరం = సతీ శరీరాన్ని, బహుశః = చాలా సార్లు, శర ఓఘైః = బాణాల సమూహాలతో, చకర్త = ముక్కలు చేశాడు, అముష్య = దాని యొక్క, ఖండాః = ముక్కలు, ఏకైకశః = ఒక్కొక్కటిగా, భూమౌ = భూమిపై, సాష్ట శతం = నూట ఎనిమిది, స్థలేషు = స్థలాలలో, పేతుః = పడ్డాయి.
- **తాత్పర్యము:**
  - విష్ణువు శివుడి భుజంపై ఉంచబడిన సతీ శరీరాన్ని చాలా సార్లు బాణాల సమూహాలతో ముక్కలు చేశాడు. దాని ముక్కలు ఒక్కొక్కటిగా భూమిపై నూట ఎనిమిది స్థలాలలో పడ్డాయి.
- **విశేషములు:**
  - ఈ శ్లోకం శక్తిపీఠాల ఉత్పత్తికి మూలకారణాన్ని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 29-6

యతో యతః పేతురిమే స్థలాని సర్వాణి తాని ప్రథితాని లోకే . ఇమాని పూతాని భవాని దేవీపీఠాని సర్వాఘహరాణి భాంతి ..

- **పదవిభాగము:** యతః + యతః, పేతుః + ఇమే, స్థలాని, సర్వాణి, తాని, ప్రథితాని, లోకే, ఇమాని, పూతాని, భవాని, దేవీపీఠాని, సర్వ + అఘ + హరాణి, భాంతి.

- **అన్వయము:** ఇమే స్థలాని యతః యతః పేతుః తాని సర్వాణి లోకే ప్రథితాని. ఇమాని పూతాని భవాని దేవీ పీఠాని సర్వ అఘ హరాణి భాంతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ఇమే = ఈ, స్థలాని = స్థలాలు, యతః యతః = ఎక్కడెక్కడైతే, పేతుః = పడ్డాయో, తాని = ఆ, సర్వాణి = అన్ని, లోకే = లోకంలో, ప్రథితాని = ప్రసిద్ధి చెందాయి, ఇమాని = ఈ, పూతాని = పవిత్రమైన, భవాని = శివకు సంబంధించిన, దేవీ పీఠాని = దేవీపీఠాలు, సర్వ అఘ = అన్ని పాపాలను, హరాణి = హరించేవిగా, భాంతి = ప్రకాశిస్తున్నాయి.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఈ స్థలాలు ఎక్కడెక్కడైతే పడ్డాయో, ఆ స్థలాలన్నీ లోకంలో ప్రసిద్ధి చెందాయి. ఈ పవిత్రమైన, శివకు సంబంధించిన దేవీపీఠాలు అన్ని పాపాలను హరించేవిగా ప్రకాశిస్తున్నాయి.
- **విశేషములు:**
  - దేవీపీఠాల యొక్క పవిత్రత, వాటి ప్రాముఖ్యత ఈ శ్లోకంలో వివరించబడింది.

శ్లోకం 29-7

త్వమేకమేవాద్వయమత్ర భిన్ననామాని ధృత్వా ఖలు మంత్రతంత్రైః . సంపూజ్యమానా శరణాగతానాం భుక్తిం చ ముక్తిం చ దదాసి మాతః ..

- **పదవిభాగము:** త్వం + ఏకం + ఏవ + అద్వయం + అత్ర, భిన్న + నామాని + ధృత్వా, ఖలు, మంత్ర + తంత్రైః, సంపూజ్యమానా, శరణ + ఆగతానాం, భుక్తిం + చ + ముక్తిం + చ + దదాసి, మాతః.
- **అన్వయము:** హే మాతః, త్వం అత్ర ఏకం ఏవ అద్వయం. భిన్న నామాని ధృత్వా మంత్ర తంత్రైః సంపూజ్యమానా సతీ ఖలు శరణ ఆగతానాం భుక్తిం చ ముక్తిం చ దదాసి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - మాతః = ఓ మాత, త్వం = నీవు, అత్ర = ఇక్కడ, ఏకం = ఒకటే, ఏవ = మాత్రమే, అద్వయం = రెండవది లేనిది, భిన్న నామాని = వివిధ పేర్లను, ధృత్వా = ధరించి, మంత్ర తంత్రైః = మంత్రాలు, తంత్రాలచే, సంపూజ్యమానా = బాగా పూజించబడినదానివి, సతీ = అయి, ఖలు = నిజంగా, శరణ ఆగతానాం = శరణు పొందినవారికి, భుక్తిం = భోగాన్ని, చ = మరియు, ముక్తిం = ముక్తిని, చ = మరియు, దదాసి = ఇస్తావు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ మాత! నీవు ఇక్కడ ఒకటే, రెండవది లేనిదానివి. వివిధ పేర్లను ధరించి, మంత్రాలు, తంత్రాలచే బాగా పూజించబడినదానివై నిజంగా శరణు పొందినవారికి భోగాన్ని, ముక్తిని కూడా ఇస్తావు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి యొక్క ఏకత్వం, ఆమె సర్వశక్తిమత్త్వం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 29-8

నిర్విణ్ణచిత్తః స సతీవియోగాచ్ఛివః స్మరంస్త్వాం కుహచిన్నిషణ్ణః . సమాధిమగ్నోఽభవదేష లోకః శక్తిం వినా హా విరసోఽలసశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** నిర్విణ్ణ + చిత్తః, సః, సతీ + వియోగాత్ + శివః, స్మరన్ + త్వాం, కుహచిత్ + నిషణ్ణః, సమాధి + మగ్నః + అభవత్ + ఏష, లోకః, శక్తిం + వినా + హా, విరసః + అలసః + చ.
- **అన్వయము:** సతీ వియోగాత్ నిర్విణ్ణ చిత్తః సః శివః త్వాం స్మరన్ కుహచిత్ నిషణ్ణః సమాధి మగ్నః అభవత్. హా! శక్తిం వినా ఏష లోకః విరసః అలసః చ అభవత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సతీ వియోగాత్ = సతి వియోగం వల్ల, నిర్విణ్ణ చిత్తః = విరక్తి చెందిన మనస్సు గల, సః = ఆ, శివః = శివుడు, త్వాం = నిన్ను, స్మరన్ = స్మరిస్తూ, కుహచిత్ = ఎక్కడో, నిషణ్ణః = కూర్చుని, సమాధి మగ్నః = సమాధిలో మునిగినవాడు, అభవత్ = అయ్యాడు, హా = అయ్యో, శక్తిం వినా = శక్తి లేకుండా, ఏష = ఈ, లోకః = లోకం, విరసః = రసం లేనిది, అలసః = బద్ధకమైనది, చ = మరియు, అభవత్ = అయ్యింది.
- **తాత్పర్యము:**
    - సతీ వియోగం వల్ల విరక్తి చెందిన మనస్సు గల ఆ శివుడు నిన్ను స్మరిస్తూ ఎక్కడో కూర్చుని సమాధిలో మునిగాడు. అయ్యో! శక్తి లేకుండా ఈ లోకం రసం లేనిదిగా, బద్ధకమైనదిగా అయ్యింది.
- **విశేషములు:**
    - శివుడు కూడా శక్తి లేకుండా నిష్క్రియంగా ఉంటాడని, లోకమంతా దానివల్ల బద్ధకంగా మారిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 29-9

చింతాకులా మోహధియో విశీర్ణతోషా మహారోగనిపీడితాశ్చ . సౌభాగ్యహీనా విహతాభిలాషాః సర్వే సదోద్విగ్నహృదో బభూవుః ..

- **పదవిభాగము:** చింతా + ఆకులాః, మోహ + ధియః, విశీర్ణ + తోషాః, మహా + రోగ + నిపీడితాః + చ, సౌభాగ్య + హీనాః, విహత + అభిలాషాః, సర్వే, సదా + ఉద్విగ్న + హృదః, బభూవుః.
- **అన్వయము:** చింతా ఆకులాః, మోహ ధియః, విశీర్ణ తోషాః, మహా రోగ నిపీడితాః చ, సౌభాగ్య హీనాః, విహత అభిలాషాః, సర్వే సదా ఉద్విగ్న హృదః బభూవుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - చింతా ఆకులాః = చింతతో కలత చెందినవారు, మోహ ధియః = మోహంతో కూడిన తెలివి గలవారు, విశీర్ణ తోషాః = నశించిన సంతోషం గలవారు, మహా రోగ నిపీడితాః = గొప్ప రోగాలచే పీడించబడినవారు, చ = మరియు, సౌభాగ్య హీనాః = సౌభాగ్యం లేనివారు, విహత అభిలాషాః = నశించిన కోరికలు గలవారు, సర్వే = అందరూ, సదా = ఎల్లప్పుడూ, ఉద్విగ్న హృదః = కలత చెందిన హృదయాలు గలవారు, బభూవుః = అయ్యారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అందరూ చింతతో కలత చెందినవారు, మోహంతో కూడిన తెలివి గలవారు, నశించిన సంతోషం గలవారు, గొప్ప రోగాలచే పీడించబడినవారు, సౌభాగ్యం లేనివారు, నశించిన కోరికలు గలవారై ఎల్లప్పుడూ కలత చెందిన హృదయాలు గలవారు అయ్యారు.
- **విశేషములు:**
    - శక్తి లేకపోతే లోకంలో అశాంతి, దుఃఖం, రోగాలు ఎలా ప్రబలుతాయో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 29-10

శివోఽపి శక్త్యా సహితః కరోతి సర్వం వియుక్తశ్చ తయా జడః స్యాత్ . మా మాఽస్తు మే శక్తివియోగ ఏష దాసోఽస్మి భూయో వరదే నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** శివః + అపి, శక్త్యా, సహితః, కరోతి, సర్వం, వియుక్తః + చ, తయా, జడః, స్యాత్, మా + మా + అస్తు, మే, శక్తి + వియోగః + ఏష, దాసః + అస్మి, భూయః, వరదే, నమః + తే.

- **అన్వయము:** శివః అపి శక్త్యా సహితః సన్ సర్వం కరోతి, చ తయా వియుక్తః జడః స్యాత్. మే ఏష శక్తి వియోగః మా మా అస్తు. హే వరదే, భూయః తే నమః. అహం దాసః అస్మి.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - శివః = శివుడు, అపి = కూడా, శక్త్యా = శక్తితో, సహితః = కూడినవాడై, సన్ = అయి, సర్వం = అన్ని, కరోతి = చేస్తాడు, చ = మరియు, తయా = ఆమెతో, వియుక్తః = విడిపోయినవాడు, జడః = జడుడు, స్యాత్ = అవుతాడు, మే = నాకు, ఏష = ఈ, శక్తి వియోగః = శక్తి వియోగం, మా మా అస్తు = లేకుండా ఉండుగాక, వరదే = ఓ వరాలను ఇచ్చేదానివి, భూయః = మళ్ళీ, తే = నీకు, నమః = నమస్కారం, అహం = నేను, దాసః = దాసుడిని, అస్మి = ఉన్నాను.

- **తాత్పర్యము:**
  - శివుడు కూడా శక్తితో కూడినవాడై అన్ని చేస్తాడు, ఆమెతో విడిపోయినవాడు జడుడు అవుతాడు. నాకు ఈ శక్తి వియోగం లేకుండా ఉండుగాక. ఓ వరాలను ఇచ్చేదానివి, మళ్ళీ నీకు నమస్కారం. నేను నీ దాసుడిని.

- **విశేషములు:**
  - దేవి శక్తి యొక్క ప్రాముఖ్యత, ఆమె భక్తుడిపై చూపే కరుణను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. దేవిని ఆశ్రయిస్తే జీవితంలో ఏ కష్టం ఉండదని ఇది సూచిస్తుంది.

30. త్రింశదశకః - శ్రీపార్వత్యవతారః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం దేవి పార్వతీదేవిగా అవతరించిన వృత్తాంతాన్ని వివరిస్తుంది. దక్షయజ్ఞంలో సతీదేవి దేహత్యాగం తర్వాత, శివుడు లోకకార్యాలను విడిచి సమాధిలోకి వెళ్తాడు. అదే సమయంలో తారకాసురుడు బ్రహ్మ నుండి వరం పొంది దేవతలను ఓడించి, స్వర్గాన్ని ఆక్రమిస్తాడు. దేవతలు దేవిని ప్రార్థించగా, ఆమె పార్వతీదేవిగా జన్మించి, శివుడిని వివాహం చేసుకుని, కుమారస్వామిని కంటుంది. ఆ కుమారస్వామి తారకాసురుని సంహరిస్తాడు. ఇది శక్తి యొక్క ప్రాముఖ్యతను, నిస్వార్థ కరుణను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-1

సమాధిమగ్నే గిరిశే విరించాత్తపఃప్రసన్నాత్కిల తారకాఖ్యః . దైత్యో వరం ప్రాప్య విజిత్య దేవాన్ సబాంధవః స్వర్గసుఖాన్యభుంక్త ..

- **పదవిభాగము:** సమాధి + మగ్నే, గిరిశే, విరించాత్, తపః + ప్రసన్నాత్ + కిల, తారక + ఆఖ్యః, దైత్యః, వరం, ప్రాప్య, విజిత్య, దేవాన్, సబాంధవః, స్వర్గ + సుఖాని + అభుంక్త.

- **అన్వయము:** గిరిశే సమాధి మగ్నే సతి, తపః ప్రసన్నాత్ విరించాత్ కిల తారక ఆఖ్యః దైత్యః వరం ప్రాప్య దేవాన్ విజిత్య సబాంధవః స్వర్గ సుఖాని అభుంక్త.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - గిరిశే = శివుడు, సమాధి మగ్నే = సమాధిలో మునిగి ఉండగా, తపః ప్రసన్నాత్ = తపస్సుచే ప్రసన్నుడైన, విరించాత్ = బ్రహ్మ నుండి, కిల = నిజంగా, తారక ఆఖ్యః = తారకుడు అనే పేరు గల, దైత్యః = రాక్షసుడు, వరం = వరాన్ని, ప్రాప్య = పొంది, దేవాన్ = దేవతలను, విజిత్య = జయించి, సబాంధవః = బంధువులతో కలిసి, స్వర్గ సుఖాని = స్వర్గ సుఖాలను, అభుంక్త = అనుభవించాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - శివుడు సమాధిలో మునిగి ఉండగా, తపస్సుచే ప్రసన్నుడైన బ్రహ్మ నుండి తారకుడు అనే రాక్షసుడు వరాన్ని పొంది, దేవతలను జయించి, తన బంధువులతో కలిసి స్వర్గ సుఖాలను అనుభవించాడు.

- **విశేషములు:**
    - దేవి లేకుండా శివుడు నిష్క్రియుడుగా ఉన్నప్పుడు రాక్షసులు ఎలా విజయం సాధించారో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-2

వరైః స భర్గౌరసపుత్రమాత్రవధ్యత్వమాప్తోఽస్య చ పత్న్యభావాత్ . సర్వాధిపత్యం స్వబలం చ మోహాన్మత్తో భృశం శాశ్వతమేవ మేనే ..

- **పదవిభాగము:** వరైః, సః, భర్గ + ఔరస + పుత్ర + మాత్ర + వధ్యత్వం + ఆప్తః + అస్య + చ + పత్నీ + అభావాత్, సర్వ + ఆధిపత్యం, స్వ + బలం, చ, మోహాత్ + మత్తః, భృశం, శాశ్వతం + ఏవ, మేనే.

- **అన్వయము:** వరైః సః భర్గ ఔరస పుత్ర మాత్ర వధ్యత్వం ఆప్తః. చ అస్య పత్నీ అభావాత్, మోహాత్ మత్తః సః భృశం సర్వ ఆధిపత్యం స్వ బలం చ శాశ్వతం ఏవ మేనే.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - వరైః = వరాలచే, సః = అతడు, భర్గ = శివుడి యొక్క, ఔరస పుత్ర = నిజమైన పుత్రునిచే, మాత్ర = మాత్రమే, వధ్యత్వం = చంపబడటం, ఆప్తః = పొందాడు, అస్య = అతనికి (శివుడికి), చ = మరియు, పత్నీ అభావాత్ = భార్య లేకపోవడం వల్ల, మోహాత్ = మోహంతో, మత్తః = మత్తెక్కినవాడై, భృశం =

ఎక్కువగా, సర్వ ఆధిపత్యం = సర్వాధిపత్యాన్ని, స్వ బలం = తన బలాన్ని, చ = మరియు, శాశ్వతం = శాశ్వతమైనది, ఏవ = మాత్రమే, మేనే = అనుకున్నాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - వరాలచే అతడు శివుడి నిజమైన పుత్రునిచే మాత్రమే చంపబడతాడని వరం పొందాడు. శివుడికి భార్య లేకపోవడం వల్ల మోహంతో మత్తెక్కిన అతడు తన సర్వాధిపత్యం, బలం శాశ్వతమైనదని గట్టిగా నమ్మాడు.
- **విశేషములు:**
    - తారకాసురుని గర్వం, అహంకారాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-3

నష్టాఖిలాః శ్రీహరయే సురాస్తే నివేదయామాసురశేషదుఃఖం . స చాహ దేవా అనయేన నూనముపేక్షతే నో జననీ కృపార్ద్రా ..

- **పదవిభాగము:** నష్ట + అఖిలాః, శ్రీ + హరయే, సురాః + తే, నివేదయ + ఆమాసుః + అశేష + దుఃఖం, సః + చ + ఆహ, దేవాః, అనయేన, నూనం + ఉపేక్షతే, నః, జననీ, కృపా + ఆర్ద్రా.
- **అన్వయము:** తే సురాః నష్ట అఖిలాః సన్తః శ్రీ హరయే అశేష దుఃఖం నివేదయ ఆమాసుః. సః చ ఆహ, హే దేవాః, నూనం కృప ఆద్రా జననీ అనయేన నః ఉపేక్షతే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తే = ఆ, సురాః = దేవతలు, నష్ట అఖిలాః = అంతా కోల్పోయినవారై, శ్రీ హరయే = విష్ణువుకు, అశేష దుఃఖం = అంతులేని దుఃఖాన్ని, నివేదయ ఆమాసుః = నివేదించారు, సః = అతడు (విష్ణువు), చ = మరియు, ఆహ = అన్నాడు, దేవాః = ఓ దేవతలారా, నూనం = నిజంగా, కృప ఆద్రా = కరుణ గల, జననీ = తల్లి, అనయేన = ఈ అపరాధం వల్ల, నః = మనల్ని, ఉపేక్షతే = నిర్లక్ష్యం చేసింది.
- **తాత్పర్యము:**
    - అంతా కోల్పోయిన ఆ దేవతలు విష్ణువుకు అంతులేని తమ దుఃఖాన్ని నివేదించారు. అతడు ఇలా అన్నాడు: "ఓ దేవతలారా, నిజంగా కరుణ గల తల్లి, ఈ అపరాధం వల్ల మనల్ని నిర్లక్ష్యం చేసింది."
- **విశేషములు:**
    - శక్తిని నిర్లక్ష్యం చేయడం వల్ల వచ్చే దుష్పరిణామాలను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-4

తద్విస్మృతేర్జాతమిదం కరేణ యష్ట్యా చ యా తాడయతి స్వపుత్రం . తామేవ బాలః స నిజేష్టదాత్రీం సాస్రం రుదన్మాతరమభ్యుపైతి ..

- **పదవిభాగము:** తత్ + విస్మృతేః, జాతం + ఇదం, కరేణ, యష్ట్యా, చ, యా, తాడయతి, స్వ + పుత్రం, తాం + ఏవ, బాలః, సః, నిజ + ఇష్ట + దాత్రీం, సాస్రం, రుదన్ + మాతరం + అభ్యుపైతి.
- **అన్వయము:** తత్ విస్మృతేః ఇదం జాతం. యా యష్ట్యా చ కరేణ స్వ పుత్రం తాడయతి, సః బాలః సాస్రం రుదన్ తాం ఏవ నిజ ఇష్ట దాత్రీం మాతరం అభ్యుపైతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తత్ విస్మృతేః = దానిని మర్చిపోవడం వల్ల, ఇదం = ఇది, జాతం = జరిగింది, యా = ఏ తల్లి అయితే, యష్ట్యా = కర్రతో, చ = మరియు, కరేణ = చేతితో, స్వ పుత్రం = తన పుత్రుడిని, తాడయతి = కొడుతుందో, సః = ఆ, బాలః = బాలుడు, సాస్రం = కన్నీళ్లతో, రుదన్ = ఏడుస్తూ, తాం ఏవ = ఆమెను మాత్రమే, నిజ ఇష్ట దాత్రీం = తన కోరికలను నెరవేర్చేదానినిగా, మాతరం = తల్లిని, అభ్యుపైతి = చేరుకుంటాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - దానిని (శక్తిని) మర్చిపోవడం వల్ల ఇది జరిగింది. ఏ తల్లి అయితే కర్రతో, చేతితో తన పుత్రుడిని కొడుతుందో, ఆ బాలుడు కన్నీళ్లతో ఏడుస్తూ తన కోరికలను నెరవేర్చేదానినిగా ఆ తల్లిని మాత్రమే చేరుకుంటాడు.
- **విశేషములు:**
  - తల్లి కోపం తాత్కాలికమే. ఆమె కరుణ అనంతం అని విష్ణువు ఉపమానంతో వివరించాడు. దేవిని ఆశ్రయిస్తేనే అన్ని కష్టాలు తీరుతాయని దీని భావం.

శ్లోకం 30-5

మాతా హి నః శక్తిరిమాం ప్రసన్నాం కుర్యామ భక్త్యా తపసా చ శీఘ్రం . సర్వాపదః సైవ హరిష్యతీతి శ్రుత్వామరాస్త్వాం నునువుర్మహేశి ..

- **పదవిభాగము:** మాతా, హి, నః, శక్తిః + ఇమాం, ప్రసన్నాం, కుర్యామ, భక్త్యా, తపసా, చ, శీఘ్రం, సర్వ + ఆపదః, సా + ఏవ, హరిష్యతి + ఇతి, శ్రుత్వా + అమరాః + త్వాం, నునువుః + మహేశి.
- **అన్వయము:** హి నః మాతా శక్తిః. శీఘ్రం భక్త్యా తపసా చ ఇమాం ప్రసన్నాం కుర్యామ. సా ఏవ సర్వ ఆపదః హరిష్యతి ఇతి శ్రుత్వా మహేశి అమరాః త్వాం నునువుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - మాతా = తల్లి, హి = నిజంగా, నః = మన, శక్తిః = శక్తి, ఇమాం = ఈమెను, ప్రసన్నాం = ప్రసన్నం, కుర్యామ = చేద్దాం, భక్త్యా = భక్తితో, తపసా = తపస్సుతో, చ = మరియు, శీఘ్రం = త్వరగా, సర్వ ఆపదః = అన్ని ఆపదలను, సా ఏవ = ఆమె మాత్రమే, హరిష్యతి = హరిస్తుంది, ఇతి = అని, శ్రుత్వా = విని, మహేశి = ఓ మహేశ్వరి, అమరాః = దేవతలు, త్వాం = నిన్ను, నునువుః = స్తుతించారు.
- **తాత్పర్యము:**
  - నిజంగా మన తల్లి శక్తి. త్వరగా భక్తితో, తపస్సుతో ఈమెను ప్రసన్నం చేసుకుందాం. ఆమె మాత్రమే అన్ని ఆపదలను హరిస్తుంది అని విని, ఓ మహేశ్వరి, దేవతలు నిన్ను స్తుతించారు.
- **విశేషములు:**
  - సమస్యలకు పరిష్కారం శక్తి ఆరాధనలో ఉందని దేవతలు గ్రహించారు.

శ్లోకం 30-6

నిశమ్య తేషాం శ్రుతివాక్యగర్భస్తుతిం ప్రసన్నా విబుధాంస్త్వమాత్థ . అలం విషాదేన సురాః సమస్తం జానే హరిష్యామి భయం ద్రుతం వః ..

- **పదవిభాగము:** నిశమ్య, తేషాం, శ్రుతి + వాక్య + గర్భ + స్తుతిం, ప్రసన్నా, విబుధాన్ + త్వం + ఆత్థ, అలం, విషాదేన, సురాః, సమస్తం, జానే, హరిష్యామి, భయం, ద్రుతం, వః.
- **అన్వయము:** తేషాం శ్రుతి వాక్య గర్భ స్తుతిం నిశమ్య ప్రసన్నా త్వం విబుధాన్ ఆత్థ: హే సురాః, విషాదేన అలం. సమస్తం జానే. వః భయం ద్రుతం హరిష్యామి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - నిశమ్య = విని, తేషాం = వారి యొక్క, శ్రుతి వాక్య గర్భ = వేద వాక్యాల సారంతో కూడిన, స్తుతిం = స్తుతిని, ప్రసన్నా = ప్రసన్నమైన, త్వం = నీవు, విబుధాన్ = దేవతలతో, ఆత్థ = అన్నావు, అలం = చాలు,

విషాదేన = దుఃఖంతో, సురాః = ఓ దేవతలారా, సమస్తం = అంతా, జానే = నాకు తెలుసు, హరిష్యామి = హరిస్తాను, భయం = భయాన్ని, ద్రుతం = త్వరగా, వః = మీకు.

- **తాత్పర్యము:**
  - వారి వేద వాక్యాల సారంతో కూడిన స్తుతిని విని ప్రసన్నమైన నీవు దేవతలతో ఇలా అన్నావు: "ఓ దేవతలారా, దుఃఖం చాలు. అంతా నాకు తెలుసు. మీ భయాన్ని త్వరగా హరిస్తాను."
- **విశేషములు:**
  - దేవి కరుణ, సర్వజ్ఞత ఈ శ్లోకంలో వ్యక్తమవుతున్నాయి.

శ్లోకం 30-7

హిమాద్రిపుత్రీ విబుధాస్తదర్థం జాయేత గౌరీ మమ శక్తిరేకా . సా చ ప్రదేయా వృషభధ్వజాయ తయోః సుతస్తం దితిజం చ హన్యాత్ ..

- **పదవిభాగము:** హిమాద్రి + పుత్రీ, విబుధాః + తత్ + అర్థం, జాయేత, గౌరీ, మమ, శక్తిః + ఏకా, సా + చ + ప్రదేయా, వృషభ + ధ్వజాయ, తయోః, సుతః + తం, దితిజం, చ, హన్యాత్.
- **అన్వయము:** విబుధాః, తత్ అర్థం మమ ఏకా శక్తిః గౌరీ హిమాద్రి పుత్రీ జాయేత. సా చ వృషభ ధ్వజాయ ప్రదేయా. తయోః సుతః తం దితిజం చ హన్యాత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - విబుధాః = ఓ దేవతలారా, తత్ అర్థం = దాని కోసం, మమ = నా యొక్క, ఏకా = ఒక, శక్తిః = శక్తి, గౌరీ = గౌరిగా, హిమాద్రి పుత్రీ = హిమవంతుని కుమార్తెగా, జాయేత = పుట్టుగాక, సా = ఆమె, చ = మరియు, వృషభ ధ్వజాయ = శివుడికి, ప్రదేయా = ఇవ్వబడుతుంది, తయోః = ఆ ఇద్దరి, సుతః = పుత్రుడు, తం = ఆ, దితిజం = రాక్షసుడిని, చ = మరియు, హన్యాత్ = సంహరిస్తాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - "ఓ దేవతలారా, దాని కోసం నా యొక్క ఒక శక్తి గౌరిగా హిమవంతుని కుమార్తెగా పుడుతుంది. ఆమె శివుడికి ఇవ్వబడుతుంది. ఆ ఇద్దరి పుత్రుడు ఆ రాక్షసుడిని సంహరిస్తాడు."
- **విశేషములు:**
  - పార్వతీదేవి అవతార రహస్యాన్ని దేవి స్వయంగా ఇక్కడ వెల్లడిస్తుంది.

శ్లోకం 30-8

ఇత్థం నిశమ్యాస్తభయేషు దేవేష్వభ్యర్థితా దేవి హిమాచలేన . త్వం వర్ణయంతీ నిజతత్త్వమేభ్యః ప్రదర్శయామాసిథ విశ్వరూపం ..

- **పదవిభాగము:** ఇత్థం, నిశమ్య + అస్త + భయేషు, దేవేషు + అభ్యర్థితా, దేవి, హిమ + అచలేన, త్వం, వర్ణయంతీ, నిజ + తత్త్వం + ఏభ్యః, ప్రదర్శయామాసిథ, విశ్వ + రూపం.
- **అన్వయము:** ఇత్థం నిశమ్య, అస్త భయేషు దేవేషు, హిమ అచలేన అభ్యర్థితా దేవి, త్వం ఏభ్యః నిజ తత్త్వం వర్ణయంతీ విశ్వ రూపం ప్రదర్శయామాసిథ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఇత్థం = ఈ విధంగా, నిశమ్య = విని, అస్త భయేషు = భయం పోయిన, దేవేషు = దేవతలుండగా, హిమ అచలేన = హిమవంతునిచే, అభ్యర్థితా = ప్రార్థించబడిన, దేవి = ఓ దేవి, త్వం = నీవు, ఏభ్యః = వీరికి, నిజ తత్త్వం = నీ నిజ స్వరూపాన్ని, వర్ణయంతీ = వర్ణిస్తూ, విశ్వ రూపం = విశ్వ రూపాన్ని, ప్రదర్శయామాసిథ = చూపించావు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఈ విధంగా విని, భయం పోయిన దేవతలు, హిమవంతునిచే ప్రార్థించబడిన ఓ దేవి, నీవు వీరికి నీ నిజ స్వరూపాన్ని వర్ణిస్తూ విశ్వ రూపాన్ని చూపించావు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి విశ్వరూప దర్శనం భగవద్గీతలోని విశ్వరూపాన్ని గుర్తుకు తెస్తుంది. ఇది ఆమె సర్వవ్యాపకత్వాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 30-9

సహస్రశీర్షం చ సహస్రవక్త్రం సహస్రకర్ణం చ సహస్రనేత్రం . సహస్రహస్తం చ సహస్రపాదమనేకవిద్యుత్ప్రభముజ్జ్వలం చ ..

- **పదవిభాగము:** సహస్ర + శీర్షం, చ, సహస్ర + వక్త్రం, సహస్ర + కర్ణం, చ, సహస్ర + నేత్రం, సహస్ర + హస్తం, చ, సహస్ర + పాదం + అనేకం + విద్యుత్ + ప్రభం + ఉజ్జ్వలం + చ.
- **అన్వయము:** సహస్ర శీర్షం చ సహస్ర వక్త్రం, సహస్ర కర్ణం చ సహస్ర నేత్రం, సహస్ర హస్తం చ సహస్ర పాదం, అనేకం విద్యుత్ ప్రభం చ ఉజ్జ్వలం చ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సహస్ర శీర్షం = వెయ్యి తలలు, చ = మరియు, సహస్ర వక్త్రం = వెయ్యి ముఖాలు, సహస్ర కర్ణం = వెయ్యి చెవులు, చ = మరియు, సహస్ర నేత్రం = వెయ్యి కళ్ళు, సహస్ర హస్తం = వెయ్యి చేతులు, చ = మరియు, సహస్ర పాదం = వెయ్యి పాదాలు, అనేకం = అనేక, విద్యుత్ ప్రభం = మెరుపుల కాంతితో కూడినది, ఉజ్జ్వలం = ప్రకాశవంతమైనది, చ = మరియు.
- **తాత్పర్యము:**
    - (ఆ విశ్వరూపం) వెయ్యి తలలు, వెయ్యి ముఖాలు, వెయ్యి చెవులు, వెయ్యి కళ్ళు, వెయ్యి చేతులు, వెయ్యి పాదాలు కలది. అనేక మెరుపుల కాంతితో ప్రకాశవంతంగా ఉంది.
- **విశేషములు:**
    - దేవి విశ్వరూపం యొక్క వర్ణన ఇది.

శ్లోకం 30-10

దృష్ట్వేదమీశ్వర్యఖిలైర్భియోక్తా త్వం చోపసంహృత్య విరాట్స్వరూపం . కృపావతీ స్మేరముఖీ పునశ్చ నివృత్తిమార్గం గిరయే న్యగాదీః ..

- **పదవిభాగము:** దృష్ట్వా + ఇదం + ఈశ్వరి + అఖిలైః + భియా + ఉక్తా, త్వం + చ + ఉపసంహృత్య, విరాట్ + స్వరూపం, కృపావతీ, స్మేర + ముఖీ, పునః + చ, నివృత్తి + మార్గం, గిరయే, న్యగాదీః.
- **అన్వయము:** హే ఈశ్వరి, అఖిలైః భియా ఉక్తాః ఇదం దృష్ట్వా, త్వం చ విరాట్ స్వరూపం ఉపసంహృత్య కృపావతీ స్మేర ముఖీ సతీ పునః చ గిరయే నివృత్తి మార్గం న్యగాదీః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఈశ్వరి = ఓ ఈశ్వరి, అఖిలైః = అందరిచే, భియా = భయంతో, ఉక్తాః = చెప్పబడిన, ఇదం = దీనిని, దృష్ట్వా = చూసి, త్వం = నీవు, చ = మరియు, విరాట్ స్వరూపం = విశ్వ రూపాన్ని, ఉపసంహృత్య = ఉపసంహరించి, కృపావతీ = కరుణ గలదానివి, స్మేర ముఖీ = చిరునవ్వు గల ముఖం కలదానివి, పునః = మళ్ళీ, చ = మరియు, నివృత్తి మార్గం = నివృత్తి మార్గాన్ని, గిరయే = హిమవంతుడికి, న్యగాదీః = ఉపదేశించావు.
- **తాత్పర్యము:**

    - ఓ ఈశ్వరి! అందరూ భయంతో చెప్పిన దీనిని చూసి, నీవు విశ్వ రూపాన్ని ఉపసంహరించి, కరుణ గలదానివి, చిరునవ్వు గల ముఖం కలదానివై మళ్ళీ హిమవంతుడికి నివృత్తి మార్గాన్ని ఉపదేశించావు.
- **విశేషములు:**
    - నివృత్తి మార్గం అంటే సంసారం నుండి విముక్తి పొందే మార్గం. దీనిని దేవి హిమవంతుడికి ఉపదేశించింది.

శ్లోకం 30-11

ఉక్త్వాఽఖిలం సంసృతిముక్తిమార్గం సురేషు పశ్యత్సు తిరోదధాథ . శ్రుత్వాఽద్రిముఖ్యాస్తవ గీతముచ్చైర్దేవా జపధ్యానపరా బభూవుః ..

- **పదవిభాగము:** ఉక్త్వా + అఖిలం, సంసృతి + ముక్తి + మార్గం, సురేషు, పశ్యత్సు, తిరః + దధాథ, శ్రుత్వా + అద్రి + ముఖ్యాః + తవ, గీతం + ఉచ్చైః, దేవాః, జప + ధ్యాన + పరాః, బభూవుః.
- **అన్వయము:** సురేషు పశ్యత్సు సతి, అఖిలం సంసృతి ముక్తి మార్గం ఉక్త్వా త్వం తిరః దధాథ. అద్రి ముఖ్యాః తవ గీతం ఉచ్చైః శ్రుత్వా దేవాః జప ధ్యాన పరాః బభూవుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఉక్త్వా = చెప్పి, అఖిలం = అంతా, సంసృతి ముక్తి మార్గం = సంసారం నుండి ముక్తి మార్గాన్ని, సురేషు = దేవతలు, పశ్యత్సు = చూస్తుండగా, తిరః దధాథ = అంతర్ధానం అయ్యావు, శ్రుత్వా = విని, అద్రి ముఖ్యాః = హిమవంతుడు మొదలైనవారు, తవ = నీ, గీతం = గీతాన్ని, ఉచ్చైః = గొప్పగా, దేవాః = దేవతలు, జప ధ్యాన పరాః = జపంలో, ధ్యానంలో ఆసక్తి గలవారు, బభూవుః = అయ్యారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - దేవతలు చూస్తుండగా, అంతా సంసారం నుండి ముక్తి మార్గాన్ని చెప్పి నీవు అంతర్ధానం అయ్యావు. నీ గీతాన్ని గొప్పగా విని, హిమవంతుడు మొదలైనవారు, దేవతలు జపం, ధ్యానంలో ఆసక్తి గలవారు అయ్యారు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి ఉపదేశం తర్వాత దేవతలకు, హిమవంతుడికి ఆధ్యాత్మిక మార్గంపై ఆసక్తి పెరిగిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-12

అథైకదా ప్రాదురభూద్ధిమాద్రౌ శాక్తం మహో దక్షగృహే యథా ప్రాక్ . క్రమేణ తద్దేవి బభూవ కన్యా సా పార్వతీతి ప్రథితా జగత్సు ..

- **పదవిభాగము:** అథ + ఏకదా, ప్రాదురభూత్ + హిమ + అద్రౌ, శాక్తం, మహః, దక్ష + గృహే, యథా + ప్రాక్, క్రమేణ, తత్ + దేవి, బభూవ, కన్యా, సా, పార్వతీ + ఇతి, ప్రథితా, జగత్సు.
- **అన్వయము:** అథ ఏకదా యథా ప్రాక్ దక్ష గృహే శాక్తం మహః, తథా హిమ అద్రౌ ప్రాదురభూత్. క్రమేణ తత్ దేవి కన్యా బభూవ. సా జగత్సు పార్వతీ ఇతి ప్రథితా.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అథ = ఆ తర్వాత, ఏకదా = ఒకసారి, ప్రాదురభూత్ = ప్రత్యక్షమైంది, హిమ అద్రౌ = హిమవత్ పర్వతంపై, శాక్తం = శక్తికి సంబంధించిన, మహః = తేజస్సు, దక్ష గృహే = దక్షుడి ఇంట్లో, యథా = ఎలాగైతే, ప్రాక్ = పూర్వం, క్రమేణ = క్రమంగా, తత్ = అది, దేవి = ఓ దేవి, బభూవ = అయ్యింది, కన్యా = బాలిక, సా = ఆమె, పార్వతీ ఇతి = పార్వతి అని, ప్రథితా = ప్రసిద్ధి చెందింది, జగత్సు = లోకాలలో.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత ఒకసారి, పూర్వం దక్షుడి ఇంట్లో ఎలాగైతే శక్తి తేజస్సు ప్రత్యక్షమైందో, అలాగే హిమవత్ పర్వతంపై ప్రత్యక్షమైంది. క్రమంగా అది ఓ దేవి బాలికగా అయ్యింది. ఆమె లోకాలలో పార్వతి అని ప్రసిద్ధి చెందింది.
- **విశేషములు:**
    - దేవి సతీదేవిగా దక్షుడి ఇంట్లో జన్మించినట్టే, పార్వతిగా హిమవంతుడి ఇంట్లో జన్మించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-13

హిమాద్రిణైషా చ హరాయ దత్తా తయోః సుతః స్కంద ఇతి ప్రసిద్ధః . స తారకాఖ్యం దితిజం నిహత్య రరక్ష లోకానఖిలాన్ మహేశి ..

- **పదవిభాగము:** హిమ + అద్రిణా + ఏషా + చ + హరాయ, దత్తా, తయోః, సుతః, స్కందః + ఇతి, ప్రసిద్ధః, సః, తారక + ఆఖ్యం, దితిజం, నిహత్య, రరక్ష, లోకాన్ + అఖిలాన్, మహేశి.

- **అన్వయము:** హిమ అద్రిణా ఏషా చ హరాయ దత్తా. తయోః సుతః స్కందః ఇతి ప్రసిద్ధః. మహేశి, సః తారక ఆఖ్యం దితిజం నిహత్య అఖిలాన్ లోకాన్ రరక్ష.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హిమ అద్రిణా = హిమవంతుడిచే, ఏషా = ఈమె, చ = మరియు, హరాయ = శివుడికి, దత్తా = ఇవ్వబడింది, తయోః = ఆ ఇద్దరి, సుతః = పుత్రుడు, స్కందః ఇతి = స్కందుడు అని, ప్రసిద్ధః = ప్రసిద్ధి చెందాడు, సః = అతడు, తారక ఆఖ్యం = తారకుడు అనే పేరు గల, దితిజం = రాక్షసుడిని, నిహత్య = సంహరించి, రరక్ష = రక్షించాడు, లోకాన్ = లోకాలను, అఖిలాన్ = అన్నింటినీ, మహేశి = ఓ మహేశ్వరి.
- **తాత్పర్యము:**
  - హిమవంతుడిచే ఈమె శివుడికి ఇవ్వబడింది. ఆ ఇద్దరి పుత్రుడు స్కందుడు అని ప్రసిద్ధి చెందాడు. ఓ మహేశ్వరి, అతడు తారకుడు అనే రాక్షసుడిని సంహరించి, అన్ని లోకాలను రక్షించాడు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి అవతార ఉద్దేశ్యం నెరవేరిందని, లోకానికి తిరిగి శాంతి లభించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-14

దుర్వాససః శాపబలేన శక్రో నష్టాఖిలశ్రీర్వచనేన విష్ణోః . క్షీరోదధిం సాసురదేవసంఘో మమంథ తస్మాదుదభూచ్చ లక్ష్మీః ..

- **పదవిభాగము:** దుర్వాససః, శాప + బలేన, శక్రః, నష్ట + అఖిల + శ్రీః, వచనేన, విష్ణోః, క్షీర + ఉదధిం, స + అసుర + దేవ + సంఘః, మమంథ, తస్మాత్ + ఉదభూత్ + చ + లక్ష్మీః.
- **అన్వయము:** దుర్వాససః శాప బలేన నష్ట అఖిల శ్రీః శక్రః విష్ణోః వచనేన స అసుర దేవ సంఘః క్షీర ఉదధిం మమంథ. తస్మాత్ చ లక్ష్మీః ఉదభూత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దుర్వాససః = దుర్వాసుడి, శాప బలేన = శాపం యొక్క బలం వల్ల, శక్రః = ఇంద్రుడు, నష్ట అఖిల శ్రీః = మొత్తం సిరిని కోల్పోయినవాడై, విష్ణోః = విష్ణువు యొక్క, వచనేన = మాటచే, స అసుర దేవ సంఘః = రాక్షసులు, దేవతల సమూహంతో కలిసి, క్షీర ఉదధిం = పాల సముద్రాన్ని, మమంథ = చిలికాడు, తస్మాత్ = దాని నుండి, చ = మరియు, లక్ష్మీః = లక్ష్మి, ఉదభూత్ = పుట్టింది.
- **తాత్పర్యము:**

    ○ దుర్వాసుడి శాపం వల్ల మొత్తం సిరిని కోల్పోయిన ఇంద్రుడు, విష్ణువు మాటచే రాక్షసులు, దేవతల సమూహంతో కలిసి పాల సముద్రాన్ని చిలికాడు. దాని నుండి లక్ష్మి కూడా పుట్టింది.

- **విశేషములు:**
    ○ లక్ష్మీదేవి కూడా శక్తి స్వరూపమే అని చెప్పడానికి ఈ కథను ఇక్కడ ప్రస్తావించారు.

శ్లోకం 30-15

యా పూజితేంద్రేణ రమా తవైకా శక్తిః స్వరైశ్వర్యపునఃప్రదానాత్ . శాపాన్మునేర్దేవగణాన్విమోచ్య కటాక్షతస్తే హరిమాప భూయః ..

- **పదవిభాగము:** యా, పూజిత + ఇంద్రేణ, రమా, తవ + ఏకా, శక్తిః, స్వ + ఐశ్వర్య + పునః + ప్రదానాత్, శాపాత్ + మునేః, దేవ + గణాన్ + విమోచ్య, కటాక్షతః + తే, హరిం + ఆప, భూయః.
- **అన్వయము:** యా ఇంద్రేణ పూజితా రమా తవ ఏకా శక్తిః, సా స్వ ఐశ్వర్య పునః ప్రదానాత్ మునేః శాపాత్ దేవ గణాన్ విమోచ్య తే కటాక్షతః భూయః హరిం ఆప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    ○ యా = ఏ లక్ష్మి అయితే, ఇంద్రేణ = ఇంద్రుడిచే, పూజితా = పూజించబడినదో, రమా = లక్ష్మి, తవ = నీ, ఏకా = ఒక, శక్తిః = శక్తి, సా = ఆమె, స్వ ఐశ్వర్య పునః ప్రదానాత్ = తన ఐశ్వర్యాన్ని తిరిగి ఇవ్వడం వల్ల, మునేః = ముని యొక్క, శాపాత్ = శాపం నుండి, దేవ గణాన్ = దేవతల సమూహాలను, విమోచ్య = విముక్తం చేసి, తే = నీ, కటాక్షతః = కటాక్షం వల్ల, భూయః = మళ్ళీ, హరిం = విష్ణువును, ఆప = పొందింది.
- **తాత్పర్యము:**
    ○ ఏ లక్ష్మి అయితే ఇంద్రుడిచే పూజించబడినదో, ఆ లక్ష్మి నీ యొక్క ఒక శక్తి. ఆమె తన ఐశ్వర్యాన్ని తిరిగి ఇవ్వడం వల్ల ముని శాపం నుండి దేవతల సమూహాలను విముక్తం చేసి, నీ కటాక్షం వల్ల మళ్ళీ విష్ణువును పొందింది.
- **విశేషములు:**
    ○ లక్ష్మి కూడా దేవి శక్తియే. ఆమె అనుగ్రహం లేకుండా సంపద ఉండదని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 30-16

త్వం సర్వశక్తిర్న జితాఽసి కేనాప్యన్యాన్ జయస్యేవ సదా శరణ్యా . మాతేవ పత్నీవ సుతేవ వా త్వం విభాసి భక్తస్య నమో నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** త్వం, సర్వ + శక్తిః, న, జితా + అసి, కేన + అపి + అన్యాన్, జయసి + ఏవ + సదా, శరణ్యా, మాతా + ఇవ + పత్నీ + ఇవ + సుతా + ఇవ + వా, త్వం, విభాసి, భక్తస్య, నమః + నమః + తే.
- **అన్వయము:** త్వం సర్వ శక్తిః కేన అపి న జితా అసి. అన్యాన్ జయసి ఏవ. సదా శరణ్యా, త్వం భక్తస్య మాతా ఇవ పత్నీ ఇవ సుతా ఇవ వా విభాసి. తే నమః నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - త్వం = నీవు, సర్వ శక్తిః = అన్ని శక్తులు గలదానివి, కేన అపి = ఎవరిచేత కూడా, న జితా అసి = జయించబడలేదు, అన్యాన్ = ఇతరులను, జయసి = జయిస్తావు, ఏవ = మాత్రమే, సదా = ఎల్లప్పుడూ, శరణ్యా = శరణు ఇవ్వదగినదానివి, త్వం = నీవు, భక్తస్య = భక్తుడికి, మాతా ఇవ = తల్లి లాగా, పత్నీ ఇవ = భార్య లాగా, సుతా ఇవ = కుమార్తె లాగా, వా = లేదా, విభాసి = ప్రకాశిస్తావు, తే = నీకు, నమః నమః = నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:**
  - నీవు అన్ని శక్తులు గలదానివి, ఎవరిచేత కూడా జయించబడలేదు. ఇతరులను మాత్రమే జయిస్తావు. ఎల్లప్పుడూ శరణు ఇవ్వదగినదానివి, నీవు భక్తుడికి తల్లి లాగా, భార్య లాగా లేదా కుమార్తె లాగా ప్రకాశిస్తావు. నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
  - దేవి సర్వశక్తిమత్వం, ఆమె భక్తులతో వివిధ రూపాలలో సంబంధం కలిగి ఉంటుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

---

31. ఏకత్రింశదశకః - భ్రామర్యవతారః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం దేవి భ్రామరీదేవిగా అవతరించి, అరుణాసురుడిని సంహరించిన వృత్తాంతాన్ని వివరిస్తుంది. గాయత్రీ మంత్రం ద్వారా శక్తిని పొందిన అరుణాసురుడు, గురువు మాట విని మంత్రాన్ని విడిచిపెట్టడం, ఆ తర్వాత దేవి భ్రమరాల రూపంలో వచ్చి అతన్ని ఎలా సంహరించిందో ఈ అధ్యాయం బోధిస్తుంది.

శ్లోకం 31-1

కశ్చిత్పురా మంత్రముదీర్య గాయత్రీతి ప్రసిద్ధం దితిజోఽరుణాఖ్యః . చిరాయ కృత్వా తప ఆత్మయోనేః ప్రసాదితాదాప వరానపూర్వాన్ ..

- **పదవిభాగము:** కశ్చిత్ + పురా, మంత్రం + ఉదీర్య, గాయత్రీతి + ప్రసిద్ధం, దితిజః + అరుణ + ఆఖ్యః, చిరాయ, కృత్వా, తపః, ఆత్మ + యోనేః, ప్రసాదితాత్ + ఆప, వరాన్ + అపూర్వాన్.
- **అన్వయము:** పురా కశ్చిత్ అరుణ ఆఖ్యః దితిజః గాయత్రీ ఇతి ప్రసిద్ధం మంత్రం ఉదీర్య చిరాయ తపః కృత్వా ప్రసాదితాత్ ఆత్మ యోనేః అపూర్వాన్ వరాన్ ఆప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - పురా = పూర్వం, కశ్చిత్ = ఎవరో, అరుణ ఆఖ్యః = అరుణుడు అనే పేరు గల, దితిజః = రాక్షసుడు, గాయత్రీ ఇతి = గాయత్రి అని, ప్రసిద్ధం = ప్రసిద్ధి చెందిన, మంత్రం = మంత్రాన్ని, ఉదీర్య = జపిస్తూ, చిరాయ = చాలా కాలం, కృత్వా = చేసి, తపః = తపస్సును, ఆత్మ యోనేః = బ్రహ్మ నుండి, ప్రసాదితాత్ = ప్రసన్నుడైన, అపూర్వాన్ = అపూర్వమైన, వరాన్ = వరాలను, ఆప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - పూర్వం అరుణుడు అనే రాక్షసుడు గాయత్రీ అని ప్రసిద్ధి చెందిన మంత్రాన్ని జపిస్తూ చాలా కాలం తపస్సు చేసి, ప్రసన్నుడైన బ్రహ్మ నుండి అపూర్వమైన వరాలను పొందాడు.
- **విశేషములు:**
  - మంత్ర శక్తి ఎంత గొప్పదో, దానిని దుర్వినియోగం చేస్తే ఎలాంటి ప్రమాదాలు జరుగుతాయో ఈ శ్లోకం సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 31-2

స్త్రీపుంభిరస్త్రైశ్చ రణే ద్విపాద్భైశ్చతుష్పద్భైశ్చాప్యుభయాత్మకైశ్చ . అవధ్యతాం దేవపరాజయం చ లబ్ధ్వా స దృప్తో దివమాససాద ..

- **పదవిభాగము:** స్త్రీ + పుంభిః + అస్త్రైః + చ + రణే, ద్వి + పాద్యైః + చతుష్పద్యైః + చ + అపి + ఉభయ + ఆత్మకైః + చ, అవధ్యతాం, దేవ + పరాజయం, చ, లబ్ధ్వా, సః, దృప్తః, దివం + ఆససాద.
- **అన్వయము:** రణే స్త్రీ పుంభిః ద్వి పాద్యైః చతుష్పద్యైః ఉభయ ఆత్మకైః అస్త్రైః చ అపి అవధ్యతాం చ దేవ పరాజయం లబ్ధ్వా సః దృప్తః సన్ దివం ఆససాద.
- **ప్రతి పదార్థము:**

    - రణే = యుద్ధంలో, స్త్రీ పుంభిః = స్త్రీలు, పురుషులచే, అస్త్రైః = అస్త్రాలచే, చ = మరియు, ద్వి పాదైః = రెండు పాదాలు గలవారిచే, చతుష్పదైః = నాలుగు పాదాలు గలవారిచే, చ = మరియు, అపి = కూడా, ఉభయ ఆత్మకైః = రెండింటి లక్షణాలు గలవారిచే, చ = మరియు, అవధ్యతాం = చంపబడకుండా ఉండటాన్ని, దేవ పరాజయం = దేవతలను ఓడించడాన్ని, చ = మరియు, లబ్ధ్వా = పొంది, సః = అతడు, దృప్తః = గర్వించినవాడై, దివం = స్వర్గాన్ని, ఆససాద = చేరుకున్నాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - యుద్ధంలో స్త్రీలు, పురుషులు, అస్త్రాలు, రెండు, నాలుగు పాదాలు గలవారిచే, రెండింటి లక్షణాలు గలవారిచే కూడా చంపబడకుండా ఉండటాన్ని, దేవతలను ఓడించడాన్ని పొంది, అతడు గర్వించి స్వర్గాన్ని చేరుకున్నాడు.
- **విశేషములు:**
    - అరుణాసురుడు చాలా తెలివిగా, తన వరం వల్ల సులభంగా చంపబడలేడు అని నమ్మేలా వరాన్ని పొందాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 31-3

రణే జితా దైత్యభయేన లోకపాలైః సహ స్వస్వపదాని హిత్వా . దేవా ద్రుతాః ప్రాప్య శివం రిపూణాం సంయగ్వధోపాయమచింతయంశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** రణే, జితాః, దైత్య + భయేన, లోకపాలైః, సహ, స్వ + స్వ + పదాని, హిత్వా, దేవాః, ద్రుతాః, ప్రాప్య, శివం, రిపూణాం, సంయక్ + వధ + ఉపాయం + అచింతయన్ + చ.
- **అన్వయము:** రణే దైత్య భయేన జితాః దేవాః లోకపాలైః సహ స్వ స్వ పదాని హిత్వా ద్రుతాః సన్తః శివం ప్రాప్య రిపూణాం సంయక్ వధ ఉపాయం చ అచింతయన్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - రణే = యుద్ధంలో, జితాః = జయించబడినవారు, దైత్య భయేన = రాక్షసుడి భయంతో, లోకపాలైః = లోకపాలకులతో, సహ = కలిసి, స్వ స్వ పదాని = తమ తమ పదవులను, హిత్వా = వదిలిపెట్టి, దేవాః = దేవతలు, ద్రుతాః = పరుగెత్తినవారై, ప్రాప్య = పొంది, శివం = శివుడిని, రిపూణాం = శత్రువుల, సంయక్ = సరైన, వధ ఉపాయం = వధించే ఉపాయాన్ని, చ = మరియు, అచింతయన్ = ఆలోచించారు.
- **తాత్పర్యము:**

- యుద్ధంలో రాక్షసుడి భయంతో ఓడించబడిన దేవతలు లోకపాలకులతో కలిసి తమ తమ పదవులను వదిలిపెట్టి పరుగెత్తి శివుడిని చేరి, శత్రువులను సరైన విధంగా వధించే ఉపాయాన్ని ఆలోచించారు.

- **విశేషములు:**
  - దేవతలు నిస్సహాయంగా మారిన పరిస్థితిని ఈ శ్లోకం వర్ణిస్తుంది.

శ్లోకం 31-4

తదాఽభవత్కాప్యశరీరిణీ వాగ్భజేత దేవీం శుభమేవ వః స్యాత్ . దైత్యోఽరుణో వర్ధయతీహ గాయత్ర్యుపాసనేనాత్మబలం త్వధృష్యం ..

- **పదవిభాగము:** తదా + అభవత్, కా + అపి + అశరీరిణీ, వాక్ + భజేత, దేవీం, శుభం + ఏవ, వః + స్యాత్, దైత్యః + అరుణః, వర్ధయతి + ఇహ, గాయత్రీ + ఉపాసనేన + ఆత్మ + బలం + తు + అధృష్యం.
- **అన్వయము:** తదా కా అపి అశరీరిణీ వాక్ అభవత్. దేవీం భజేత, వః శుభం ఏవ స్యాత్. ఇహ అరుణః దైత్యః తు గాయత్రీ ఉపాసనేన అధృష్యం ఆత్మ బలం వర్ధయతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తదా = అప్పుడు, కా అపి = ఏదో ఒక, అశరీరిణీ = శరీర సంబంధం లేని, వాక్ = వాక్కు, అభవత్ = అయ్యింది, భజేత = పూజించండి, దేవీం = దేవిని, శుభం ఏవ = శుభం మాత్రమే, వః = మీకు, స్యాత్ = కలుగుతుంది, దైత్యః = రాక్షసుడు, అరుణః = అరుణుడు, వర్ధయతి = వృద్ధి చేసుకుంటున్నాడు, ఇహ = ఇక్కడ, గాయత్రీ ఉపాసనేన = గాయత్రీ ఉపాసనచే, ఆత్మ బలం = తన బలాన్ని, తు = అయితే, అధృష్యం = ఎదురులేనిదిగా.
- **తాత్పర్యము:**
  - అప్పుడు ఒక అశరీర వాక్కు ఇలా పలికింది: "దేవిని పూజించండి, మీకు శుభం మాత్రమే కలుగుతుంది. ఇక్కడ అరుణుడు అనే రాక్షసుడు గాయత్రీ ఉపాసనచే తన బలాన్ని ఎదురులేనిదిగా వృద్ధి చేసుకుంటున్నాడు."
- **విశేషములు:**
  - గాయత్రీ మంత్రం దేవి స్వరూపం. దాన్ని జపించడం ద్వారా అరుణాసురుడు బలం పొందాడు.

శ్లోకం 31-5

యద్యేష తం మంత్రజపం జహాతి స దుర్బలః సాధ్యవధోఽపి చ స్యాత్ . ఏవం నిశమ్య త్రిదశైః ప్రహృష్టైరభ్యర్థితో దేవగురుః ప్రతస్థే ..

- **పదవిభాగము:** యది + ఏష, తం, మంత్ర + జపం, జహాతి, సః, దుర్బలః, సాధ్య + వధః + అపి + చ + స్యాత్, ఏవం, నిశమ్య, త్రిదశైః, ప్రహృష్టైః + అభ్యర్థితః, దేవ + గురుః, ప్రతస్థే.
- **అన్వయము:** యది ఏషః తం మంత్ర జపం జహాతి, సః దుర్బలః చ సాధ్య వధః అపి స్యాత్. ఏవం నిశమ్య ప్రహృష్టైః త్రిదశైః అభ్యర్థితః దేవ గురుః ప్రతస్థే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - యది = ఒకవేళ, ఏషః = ఈతడు, తం = ఆ, మంత్ర జపం = మంత్ర జపాన్ని, జహాతి = వదిలిపెడితే, సః = అతడు, దుర్బలః = బలహీనుడు, సాధ్య వధః = వధించదగినవాడు, అపి = కూడా, చ = మరియు, స్యాత్ = అవుతాడు, ఏవం = ఈ విధంగా, నిశమ్య = విని, ప్రహృష్టైః = సంతోషించిన, త్రిదశైః = దేవతలచే, అభ్యర్థితః = ప్రార్థించబడిన, దేవ గురుః = బృహస్పతి, ప్రతస్థే = బయలుదేరాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - "ఒకవేళ ఈతడు ఆ మంత్ర జపాన్ని వదిలిపెడితే, అతడు బలహీనుడు, వధించదగినవాడు కూడా అవుతాడు." ఈ విధంగా విని సంతోషించిన దేవతలచే ప్రార్థించబడిన బృహస్పతి బయలుదేరాడు.
- **విశేషములు:**
    - బృహస్పతి దైత్యుడిని మోసగించడానికి సిద్ధమవుతాడు. ఇది శక్తిని సరైన మార్గంలో ఉపయోగించకపోతే వచ్చే పరిణామాలను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 31-6

స ప్రాప దైత్యం యతిరూపధారీ ప్రత్యుద్గతో మంత్రజపాతిసక్తం . స్మితార్ద్రమూచే కుశలీ సబంధుమిత్రో భవాన్ కిం జగదేకవీర ..

- **పదవిభాగము:** సః, ప్రాప, దైత్యం, యతి + రూప + ధారీ, ప్రత్యుద్గతః, మంత్ర + జప + అతి + సక్తం, స్మిత + ఆర్ద్రం + ఊచే, కుశలీ, సబంధు + మిత్రః, భవాన్, కిం, జగత్ + ఏక + వీర.
- **అన్వయము:** యతి రూప ధారీ సః మంత్ర జప అతి సక్తం దైత్యం ప్రాప. ప్రత్యుద్గతః సన్ స్మిత ఆర్ద్రం ఊచే, హే జగత్ ఏక వీర, భవాన్ సబంధు మిత్రః కుశలీ కిం?
- **ప్రతి పదార్థము:**

- సః = అతడు (బృహస్పతి), ప్రాప = చేరుకున్నాడు, దైత్యం = రాక్షసుడిని, యతి రూప ధారీ = యతి రూపం ధరించినవాడై, ప్రత్యుద్గతః = ఎదురు వచ్చినవాడు, మంత్ర జప అతి సక్తం = మంత్ర జపంలో బాగా ఆసక్తి గల, స్మిత ఆర్ద్రం = చిరునవ్వుతో కూడినది, ఊచే = పలికాడు, కుశలీ = క్షేమంగా, సబంధు మిత్రః = బంధువులతో, మిత్రులతో, భవాన్ = నీవు, కిం = ఉన్నావా, జగత్ ఏక వీర = లోకంలో ఒక్కడే వీరుడా.

- **తాత్పర్యము:**
    - యతి రూపం ధరించిన అతడు మంత్ర జపంలో బాగా ఆసక్తి గల రాక్షసుడిని చేరుకున్నాడు. అతనికి ఎదురు వచ్చినవాడై చిరునవ్వుతో కూడినది ఇలా పలికాడు: "ఓ లోకంలో ఒక్కడే వీరుడా, నీవు బంధువులతో, మిత్రులతో క్షేమంగా ఉన్నావా?"

- **విశేషములు:**
    - గురువు తెలివిగా దైత్యుడిని ఎలా మోసగించాడో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 31-7

దైత్యస్య తే మంత్రజపేన కిం యో నూనం బలిష్ఠం త్వబలం కరోతి . యేనైవ దేవా అబలా రణేషు త్వయా జితాస్త్వం స్వహితం కురుష్వ ..

- **పదవిభాగము:** దైత్యస్య, తే, మంత్ర + జపేన, కిం, యః, నూనం, బలిష్ఠం, తు + అబలం, కరోతి, యేన + ఏవ, దేవాః, అబలాః, రణేషు, త్వయా, జితాః + త్వం, స్వ + హితం, కురుష్వ.

- **అన్వయము:** దైత్యస్య తే మంత్ర జపేన కిం, యః నూనం బలిష్ఠం త్వం అబలం కరోతి. యేన ఏవ దేవాః అబలాః రణేషు త్వయా జితాః. త్వం స్వ హితం కురుష్వ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దైత్యస్య = రాక్షసుడివైన, తే = నీకు, మంత్ర జపేన = మంత్ర జపంతో, కిం = ఏమి పని, యః = ఏ మంత్రమైతే, నూనం = నిజంగా, బలిష్ఠం = బలవంతుడైన, త్వం = నిన్ను, అబలం = బలహీనుడిని, కరోతి = చేస్తాడు, యేన ఏవ = ఏ బలంతో అయితే, దేవాః = దేవతలు, అబలాః = బలహీనులైనవారు, రణేషు = యుద్ధాలలో, త్వయా = నీచే, జితాః = జయించబడ్డారో, త్వం = నీవు, స్వ హితం = నీ శ్రేయస్సును, కురుష్వ = చేసుకో.

- **తాత్పర్యము:**

  - రాక్షసుడివైన నీకు మంత్ర జపంతో ఏమి పని, ఏ మంత్రమైతే నిజంగా బలవంతుడైన నిన్ను బలహీనుడిని చేస్తుందో. ఏ బలంతో అయితే దేవతలు బలహీనులైనవారుగా యుద్ధాలలో నీచే జయించబడ్డారో, ఆ బలాన్ని వృద్ధి చేసుకో. నీ శ్రేయస్సును చేసుకో.

- **విశేషములు:**
  - గురువు మంత్ర శక్తిని తక్కువ చేసి, అరుణాసురుని అహంకారాన్ని పెంచి, మంత్ర జపం వదిలేలా చేశాడు.

శ్లోకం 31-8

సంన్యాసినో మంత్రజపేన రాగద్వేషాది జేతుం సతతం యతంతే . న త్వం యతిర్నాపి ముముక్షురర్థకామాతిసక్తస్య జపేన కిం తే ..

- **పదవిభాగము:** సంన్యాసినః, మంత్ర + జపేన, రాగ + ద్వేష + ఆది, జేతుం, సతతం, యతంతే, న, త్వం, యతిః + న + అపి, ముముక్షుః + అర్థ + కామ + అతి + సక్తస్య, జపేన, కిం, తే.
- **అన్వయము:** సంన్యాసినః మంత్ర జపేన రాగ ద్వేష ఆది జేతుం సతతం యతంతే. త్వం న యతిః న అపి ముముక్షుః. అర్థ కామ అతి సక్తస్య తే జపేన కిం.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సంన్యాసినః = సంన్యాసులు, మంత్ర జపేన = మంత్ర జపంతో, రాగ ద్వేష ఆది = రాగం, ద్వేషం మొదలైనవాటిని, జేతుం = జయించడానికి, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, యతంతే = ప్రయత్నిస్తారు, న = కాదు, త్వం = నీవు, యతిః = యతి, న అపి = కాదు, ముముక్షుః = ముక్తి కోరేవాడివి, అర్థ కామ అతి సక్తస్య = ధనం, కోరికలపై బాగా ఆసక్తి గల, తే = నీకు, జపేన = జపంతో, కిం = ఏమి పని.
- **తాత్పర్యము:**
  - సంన్యాసులు మంత్ర జపంతో రాగం, ద్వేషం మొదలైనవాటిని జయించడానికి ఎల్లప్పుడూ ప్రయత్నిస్తారు. నీవు యతివి కాదు, ముక్తి కోరేవాడివి కాదు. ధనం, కోరికలపై బాగా ఆసక్తి గల నీకు జపంతో ఏమి పని?
- **విశేషములు:**
  - మంత్రం యొక్క అసలు ఉద్దేశ్యాన్ని వక్రీకరించి అరుణాసురుని మోసం చేశాడు.

శ్లోకం 31-9

ఏకం హి మంత్రం సముపాస్వహే ద్వౌ తేనాసి మిత్రం మమ తద్వదామి . మంత్రశ్చ మే ముక్తిద ఏవ తుభ్యం వృద్ధిం న దద్యాదయమిత్యవేహి ..

- **పదవిభాగము:** ఏకం, హి, మంత్రం, సముపాస్వహే, ద్వౌ, తేన + అసి, మిత్రం, మమ, తత్ + వదామి, మంత్రః + చ + మే, ముక్తిదః + ఏవ, తుభ్యం, వృద్ధిం, న, దద్యాత్ + అయం + ఇతి + అవేహి.
- **అన్వయము:** హి ద్వౌ వయం ఏకం మంత్రం సముపాస్వహే. తేన త్వం మమ మిత్రం అసి. తత్ అహం తుభ్యం వదామి. చ మే మంత్రః ముక్తిదః ఏవ. అయం తుభ్యం వృద్ధిం న దద్యాత్ ఇతి అవేహి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఏకం = ఒకటే, హి = నిజంగా, మంత్రం = మంత్రాన్ని, సముపాస్వహే = ఉపాసిస్తాము, ద్వౌ = ఇద్దరం, తేన = దాని వల్ల, అసి = ఉన్నావు, మిత్రం = మిత్రుడు, మమ = నాకు, తత్ = అది, వదామి = చెబుతాను, మంత్రః = మంత్రం, చ = మరియు, మే = నాకు, ముక్తిదః = ముక్తిని ఇచ్చేది, ఏవ = మాత్రమే, తుభ్యం = నీకు, వృద్ధిం = వృద్ధిని, న = ఇవ్వదు, దద్యాత్ = ఇస్తాడు, అయం = ఇది, ఇతి = అని, అవేహి = తెలుసుకో.
- **తాత్పర్యము:**
    - నిజంగా మనమిద్దరం ఒకటే మంత్రాన్ని ఉపాసిస్తున్నాం. అందువల్ల నీవు నా మిత్రుడివి. కాబట్టి నేను ఆ విషయం నీకు చెబుతాను. నా మంత్రం ముక్తిని ఇచ్చేది మాత్రమే. ఇది నీకు వృద్ధిని ఇవ్వదు అని తెలుసుకో.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం బృహస్పతి దైత్యుడికి ఆశ్రమం పేరుతో మాయాజాలం చూపించాడు.

శ్లోకం 31-10

బృహస్పతావేవముదీర్య యాతే సత్యం తదుక్తం దితిజో విచింత్య . క్రమాజ్జహౌ మంత్రజపం సదా హి మూఢః పరప్రోక్తవినేయబుద్ధిః ..

- **పదవిభాగము:** బృహస్పతౌ + ఏవం + ఉదీర్య + యాతే, సత్యం, తత్ + ఉక్తం, దితిజః, విచింత్య, క్రమాత్ + జహౌ, మంత్ర + జపం, సదా, హి, మూఢః, పర + ప్రోక్త + వినేయ + బుద్ధిః.

- **అన్వయము:** బృహస్పతౌ ఏవం ఉదీర్య యాతే సతి, మూఢః పర ప్రోక్త వినేయ బుద్ధిః సః దితిజః తత్ ఉక్తం సత్యం విచింత్య సదా మంత్ర జపం క్రమాత్ జహౌ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - బృహస్పతౌ = బృహస్పతి, ఏవం = ఈ విధంగా, ఉదీర్య = చెప్పి, యాతే = వెళ్ళగా, సత్యం = సత్యం, తత్ ఉక్తం = అతడు చెప్పినది, దితిజః = రాక్షసుడు, విచింత్య = ఆలోచించి, క్రమాత్ = క్రమంగా, జహౌ = వదిలిపెట్టాడు, మంత్ర జపం = మంత్ర జపాన్ని, సదా = ఎల్లప్పుడూ, హి = నిజంగా, మూఢః = మూఢుడు, పర ప్రోక్త = ఇతరులచే చెప్పబడిన, వినేయ బుద్ధిః = వినయంతో కూడిన బుద్ధి గలవాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - బృహస్పతి ఈ విధంగా చెప్పి వెళ్ళగా, మూఢుడు, ఇతరులచే చెప్పబడినదానిని నమ్మే బుద్ధి గల ఆ రాక్షసుడు అతడు చెప్పినది సత్యమని ఆలోచించి, ఎల్లప్పుడూ మంత్ర జపాన్ని క్రమంగా వదిలిపెట్టాడు.
- **విశేషములు:**
    - అహంకారంతో ఉన్నవాడు ఇతరుల మోసపు మాటలకు సులభంగా లోబడతాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 31-11

ఏవం గురౌ కుర్వతి దైత్యభీతైః కృత్వా తపోయోగజపాధ్వరాది . జాంబూనదేశ్వర్యమరైః స్తుతా త్వం ప్రసాదితా ప్రాదురభూః కృపార్ద్రా ..

- **పదవిభాగము:** ఏవం, గురౌ, కుర్వతి, దైత్య + భీతైః, కృత్వా, తపః + యోగ + జప + అధ్వర + ఆది, జాంబూనద + ఈశ్వరి + అమరైః, స్తుతా, త్వం, ప్రసాదితా, ప్రాదురభూః, కృప + ఆర్ద్రా.
- **అన్వయము:** గురౌ ఏవం కుర్వతి సతి, దైత్య భీతైః అమరైః తపః యోగ జప అధ్వర ఆది కృత్వా జాంబూనద ఈశ్వరి త్వం ప్రసాదితా కృప ఆర్ద్రా సతీ ప్రాదురభూః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఏవం = ఈ విధంగా, గురౌ = గురువు, కుర్వతి = చేస్తుండగా, దైత్య భీతైః = రాక్షసుడిచే భయపడిన, అమరైః = దేవతలచే, కృత్వా = చేసి, తపః యోగ జప అధ్వర ఆది = తపస్సు, యోగం, జపం, యజ్ఞం మొదలైనవి, జాంబూనద ఈశ్వరి = బంగారు దేవత, స్తుతా = స్తుతించబడిన, త్వం = నీవు, ప్రసాదితా = ప్రసన్నం చేయబడిన, కృప ఆర్ద్రా = కరుణతో తడిసినదానివి, ప్రాదురభూః = ప్రత్యక్షం అయ్యావు.

- **తాత్పర్యము:**
    - గురువు ఈ విధంగా చేస్తుండగా, రాక్షసుడిచే భయపడిన దేవతలు తపస్సు, యోగం, జపం, యజ్ఞం మొదలైనవి చేసి, ఓ బంగారు దేవత, నిన్ను స్తుతించి ప్రసన్నం చేసుకున్నారు. అప్పుడు కరుణతో తడిసిన నీవు ప్రత్యక్షం అయ్యావు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి భక్తుల మొర విని, వెంటనే కరుణిస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 31-12

త్వద్దేహజాతైర్భ్రమరైరనంతైర్దైత్యః ససైన్యో విఫలాస్త్రశస్త్రః . దష్టో హతస్త్వం చ నుతిప్రసన్నా పశ్యత్సు దేవేషు తిరోహితాఽభూః ..

- **పదవిభాగము:** త్వత్ + దేహ + జాతైః + భ్రమరైః + అనంతైః, దైత్యః + ససైన్యః, విఫల + అస్త్ర + శస్త్రః, దష్టః + హతః + త్వం + చ + నుతి + ప్రసన్నా, పశ్యత్సు, దేవేషు, తిరోహితా + అభూః.
- **అన్వయము:** త్వత్ దేహ జాతైః అనంతైః భ్రమరైః దైత్యః ససైన్యః విఫల అస్త్ర శస్త్రః దష్టః హతః. చ త్వం నుతి ప్రసన్నా సతీ దేవేషు పశ్యత్సు తిరోహితా అభూః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - త్వత్ దేహ జాతైః = నీ శరీరం నుండి పుట్టిన, అనంతైః = అంతులేని, భ్రమరైః = భ్రమరాలచే, దైత్యః = రాక్షసుడు, ససైన్యః = సైన్యంతో కలిసి, విఫల అస్త్ర శస్త్రః = వ్యర్థమైన అస్త్ర శస్త్రాలు గలవాడు, దష్టః = కరచబడినవాడు, హతః = చంపబడినవాడు, త్వం = నీవు, చ = మరియు, నుతి ప్రసన్నా = స్తుతిచే ప్రసన్నమైనదానివి, పశ్యత్సు = చూస్తుండగా, దేవేషు = దేవతలు, తిరోహితా అభూః = అంతర్ధానం అయ్యావు.
- **తాత్పర్యము:**
    - నీ శరీరం నుండి పుట్టిన అంతులేని భ్రమరాలచే రాక్షసుడు తన సైన్యంతో కలిసి, వ్యర్థమైన అస్త్ర శస్త్రాలు గలవాడై కరచబడి చంపబడ్డాడు. అప్పుడు నీవు, స్తుతిచే ప్రసన్నమైనదానివై, దేవతలు చూస్తుండగా అంతర్ధానం అయ్యావు.
- **విశేషములు:**

  - దేవి శక్తికి ఎవరూ ఎదురులేదని, ఆమె తన శరీరం నుండి భ్రమరాలను సృష్టించి రాక్షసుని వధించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 31-13

స్వదేహతో వై భ్రమరాన్ విధాత్రీ త్వం భ్రామరీతి ప్రథితా జగత్సు . అహో విచిత్రాస్తవ దేవి లీలాః నమో నమస్తే భువనేశి మాతః ..

- **పదవిభాగము:** స్వ + దేహతః + వై, భ్రమరాన్, విధాత్రీ, త్వం, భ్రామరీ + ఇతి, ప్రథితా, జగత్సు, అహో, విచిత్రాః + తవ + దేవి, లీలాః, నమః + నమః + తే, భువన + ఈశి, మాతః.
- **అన్వయము:** దేవి, త్వం స్వ దేహతః వై భ్రమరాన్ విధాత్రీ సతీ జగత్సు భ్రామరీ ఇతి ప్రథితా. అహో! తవ లీలాః విచిత్రాః. హే భువన ఈశి మాతః, తే నమః నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దేవి = ఓ దేవి, త్వం = నీవు, స్వ దేహతః = తన శరీరం నుండి, వై = నిజంగా, భ్రమరాన్ = భ్రమరాలను, విధాత్రీ = సృష్టించేదానివి, భ్రామరీ ఇతి = భ్రామరి అని, ప్రథితా = ప్రసిద్ధి చెందావు, జగత్సు = లోకాలలో, అహో = అయ్యో, విచిత్రాః = విచిత్రమైనవి, తవ = నీ, లీలాః = లీలలు, నమః నమః = నమస్కారం, తే = నీకు, భువన ఈశి = లోకాలకు అధిపతివి, మాతః = ఓ తల్లి.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవి, నీవు తన శరీరం నుండి భ్రమరాలను సృష్టించేదానివి, లోకాలలో భ్రామరి అని ప్రసిద్ధి చెందావు. అయ్యో! నీ లీలలు విచిత్రమైనవి. ఓ లోకాలకు అధిపతివి, ఓ తల్లి, నీకు నమస్కారం, నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
  - దేవి యొక్క అద్భుతమైన లీలా విలాసాలను, ఆమె అనంతమైన శక్తిని ఈ శ్లోకం వర్ణిస్తుంది.

32. ద్వాత్రింశదశకః - యక్షకథా

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం 'కేనోపనిషత్తు'లో వర్ణించబడిన యక్ష కథను వివరిస్తుంది. దేవతలు రాక్షసులను ఓడించిన తర్వాత తమ బలం, శక్తి వల్లనే ఇది జరిగిందని అహంకరించారు. వారి అహంకారాన్ని నాశనం చేయడానికి దేవి ఒక యక్ష రూపాన్ని ధరించి, వారి శక్తిని పరీక్షిస్తుంది. ఈ పరీక్షలో అగ్ని, వాయువు, ఇంద్రుడు ఓడిపోయి, తమ అజ్ఞానాన్ని తెలుసుకుంటారు. చివరికి దేవి కటాక్షంతో జ్ఞానాన్ని పొంది తమ అహంకారాన్ని విడిచిపెడతారు.

శ్లోకం 32-1

పురా సురా వర్షశతం రణేషు నిరంతరేషు త్వదనుగ్రహేణ . విజిత్య దైత్యాన్ జననీమపి త్వాం విస్మృత్య దృప్తా నితరాం బభూవుః ..

- **పదవిభాగము:** పురా, సురాః, వర్షశతం, రణేషు, నిరంతరేషు, త్వత్ + అనుగ్రహేణ, విజిత్య, దైత్యాన్, జననీం + అపి + త్వాం, విస్మృత్య, దృప్తాః, నితరాం, బభూవుః.
- **అన్వయము:** పురా సురాః వర్షశతం నిరంతరేషు రణేషు త్వత్ అనుగ్రహేణ దైత్యాన్ విజిత్య, జననీం అపి త్వాం విస్మృత్య నితరాం దృప్తాః బభూవుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - పురా = పూర్వం, సురాః = దేవతలు, వర్షశతం = వంద సంవత్సరాలు, రణేషు = యుద్ధాలలో, నిరంతరేషు = నిరంతరం జరిగిన, త్వత్ అనుగ్రహేణ = నీ అనుగ్రహం వల్ల, విజిత్య = జయించి, దైత్యాన్ = రాక్షసులను, జననీం = తల్లివైన, అపి = కూడా, త్వాం = నిన్ను, విస్మృత్య = మరచి, దృప్తాః = గర్వించినవారు, నితరాం = బాగా, బభూవుః = అయ్యారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - పూర్వం దేవతలు వంద సంవత్సరాలు నిరంతరం జరిగిన యుద్ధాలలో నీ అనుగ్రహం వల్ల రాక్షసులను జయించి, తల్లివైన నిన్ను కూడా మరచి బాగా గర్వించినవారు అయ్యారు.
- **విశేషములు:**
    - విజయం తర్వాత అహంకారం ఎంత ప్రమాదకరమో ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 32-2

మయైవ దైత్యా బలవత్తరేణ హతా న చాన్యైరితి శక్రముఖ్యాః . దేవా అభూవన్నతిదర్పవంతస్త్వం దేవి చాంతః కురుషే స్మ హాసం ..

- **పదవిభాగము:** మయా + ఏవ, దైత్యాః, బలవత్తరేణ, హతాః, న + చ + అన్యైః + ఇతి, శక్ర + ముఖ్యాః, దేవాః, అభూవన్ + అతి + దర్పవంతః + త్వం, దేవి + చ + అంతః, కురుషే + స్మ + హాసం.
- **అన్వయము:** బలవత్తరేణ మయా ఏవ దైత్యాః హతాః, అన్యైః చ న ఇతి శక్ర ముఖ్యాః దేవాః అతి దర్పవంతః అభూవన్. దేవి, త్వం చ అంతః హాసం కురుషే స్మ.
- **ప్రతి పదార్థము:**

    - మయా ఏవ = నా చేత మాత్రమే, దైత్యాః = రాక్షసులు, బలవత్తరేణ = చాలా బలవంతుడిచే, హతాః = చంపబడ్డారు, న చ = కాదు మరియు, అన్యైః = ఇతరులచే, ఇతి = అని, శక్ర ముఖ్యాః = ఇంద్రుడు మొదలైనవారు, దేవాః = దేవతలు, అభూవన్ = అయ్యారు, అతి దర్పవంతః = చాలా గర్వించినవారు, త్వం = నీవు, దేవి = ఓ దేవి, చ = మరియు, అంతః = లోపల, కురుషే స్మ = చేశావు, హాసం = నవ్వు.
- **తాత్పర్యము:**
    - "చాలా బలవంతుడైన నా చేత మాత్రమే రాక్షసులు చంపబడ్డారు, ఇతరులచే కాదు" అని ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలు చాలా గర్వించినవారు అయ్యారు. ఓ దేవి, నీవు లోపల నవ్వుకున్నావు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి అంతర్యామిగా వారి అహంకారాన్ని గ్రహించి, దాన్ని పోగొట్టడానికి సంకల్పించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 32-3

తచ్చిత్తదర్పాసురనాశనాయ తేజోమయం యక్షవపుర్దధానా . త్వం నాతిదూరే స్వయమావిరాసీస్త్వాం వాసవాద్యా దదృశుః సురౌఘాః ..

- **పదవిభాగము:** తత్ + చిత్త + దర్ప + అసుర + నాశనాయ, తేజః + మయం, యక్ష + వపుః + దధానా, త్వం, న + అతి + దూరే, స్వయం + ఆవిరాసీః, త్వాం, వాసవ + ఆద్యాః, దదృశుః, సుర + ఓఘాః.
- **అన్వయము:** తత్ చిత్త దర్ప అసుర నాశనాయ తేజః మయం యక్ష వపుః దధానా త్వం స్వయం న అతి దూరే ఆవిరాసీః. వాసవ ఆద్యాః సుర ఓఘాః త్వాం దదృశుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తత్ చిత్త దర్ప = ఆ మనస్సులోని గర్వం అనే రాక్షసుడిని, అసుర = రాక్షసుడిని, నాశనాయ = నాశనం చేయడానికి, తేజః మయం = తేజస్సుతో నిండిన, యక్ష వపుః = యక్ష శరీరాన్ని, దధానా = ధరించిన, త్వం = నీవు, న అతి దూరే = చాలా దగ్గరలో, స్వయం = స్వయంగా, ఆవిరాసీః = ప్రత్యక్షం అయ్యావు, త్వాం = నిన్ను, వాసవ ఆద్యాః = ఇంద్రుడు మొదలైన, దదృశుః = చూశారు, సుర ఓఘాః = దేవతల సమూహాలు.
- **తాత్పర్యము:**

  - ఆ మనస్సులోని గర్వం అనే రాక్షసుడిని నాశనం చేయడానికి, తేజస్సుతో నిండిన యక్ష శరీరాన్ని ధరించిన నీవు స్వయంగా చాలా దగ్గరలో ప్రత్యక్షం అయ్యావు. ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతల సమూహాలు నిన్ను చూశారు.

- **విశేషములు:**
  - అహంకారాన్ని 'అసుర'గా పోల్చడం ఇక్కడ గమనించాలి.

శ్లోకం 32-4

సద్యః కిలాశంక్యత తైరిదం కిం మాయాఽఽసురీ వేతి తతో మఘోనా . అగ్నిర్నియుక్తో భవతీమవాప్తః పృష్టస్త్వయా కోఽసి కుతోఽసి చేతి ..

- **పదవిభాగము:** సద్యః, కిల + ఆశంక్యత, తైః + ఇదం + కిం, మాయా + ఆసురీ + వా + ఇతి, తతః, మఘోనా, అగ్నిః, నియుక్తః, భవతీం + అవాప్తః, పృష్టః + త్వయా, కః + అసి, కుతః + అసి + చ + ఇతి.
- **అన్వయము:** తైః సద్యః ఇదం కిం మాయా ఆసురీ వా ఇతి కిల ఆశంక్యత. తతః మఘోనా అగ్నిః నియుక్తః. సః భవతీం అవాప్తః. త్వయా కో అసి కుతః అసి చ ఇతి పృష్టః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - సద్యః = వెంటనే, కిల = నిజంగా, ఆశంక్యత = అనుమానించబడింది, తైః = వారిచే, ఇదం = ఇది, కిం = ఏమిటి, మాయా ఆసురీ వా = రాక్షస మాయనా, ఇతి = అని, తతః = అప్పుడు, మఘోనా = ఇంద్రుడిచే, అగ్నిః = అగ్ని, నియుక్తః = నియమించబడ్డాడు, భవతీం = నిన్ను, అవాప్తః = చేరుకున్నాడు, పృష్టః = అడగబడ్డాడు, త్వయా = నీచే, కః అసి = ఎవరు నీవు, కుతః అసి = ఎక్కడినుండి వచ్చావు, చ = మరియు, ఇతి = అని.
- **తాత్పర్యము:**
  - వెంటనే "ఇదేమిటి? ఇది రాక్షస మాయనా?" అని వారు అనుమానించారు. అప్పుడు ఇంద్రుడిచే అగ్ని నియమించబడ్డాడు. అతడు నిన్ను చేరుకున్నాడు. నీవు "ఎవరు నీవు? ఎక్కడినుండి వచ్చావు?" అని అడిగావు.
- **విశేషములు:**
  - దేవతలు తమ అహంకారం వల్ల శక్తిని గుర్తించలేకపోయారని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 32-5

స చాహ సర్వైర్విదితోఽగ్నిరస్మి మయ్యేవ తిష్ఠత్యఖిలం జగచ్చ . శక్నోమి దగ్ధుం సకలం హవిర్భుజ్మద్వీర్యతో దైత్యగణా జితాశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** సః + చ + ఆహ, సర్వైః + విదితః + అగ్నిః + అస్మి, మయి + ఏవ, తిష్ఠతి + అఖిలం, జగత్ + చ, శక్నోమి, దగ్ధుం, సకలం, హవిః + భుక్, మత్ + వీర్యతః, దైత్య + గణాః, జితాః + చ.
- **అన్వయము:** సః చ ఆహ, అహం సర్వైః విదితః అగ్నిః అస్మి. అఖిలం జగత్ చ మయి ఏవ తిష్ఠతి. సకలం దగ్ధుం శక్నోమి. హవిః భుక్, మత్ వీర్యతః దైత్య గణాః చ జితాః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = అతడు, చ = మరియు, ఆహ = అన్నాడు, సర్వైః = అందరిచే, విదితః = తెలిసిన, అగ్నిః = అగ్ని, అస్మి = నేను, మయి ఏవ = నాలో మాత్రమే, తిష్ఠతి = ఉంటుంది, అఖిలం = మొత్తం, జగత్ = జగత్తు, చ = మరియు, శక్నోమి = నేను చేయగలను, దగ్ధుం = కాల్చడానికి, సకలం = అన్నింటినీ, హవిః భుక్ = హవిస్సును భుజించేవాడిని, మత్ వీర్యతః = నా బలం వల్ల, దైత్య గణాః = రాక్షసుల సమూహాలు, జితాః = జయించబడ్డాయి, చ = మరియు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అతడు ఇలా అన్నాడు: "అందరికీ తెలిసిన అగ్నిని నేను. మొత్తం జగత్తు నాలోనే ఉంటుంది. నేను అన్నింటినీ కాల్చగలను. హవిస్సును భుజించేవాడిని, నా బలం వల్లనే రాక్షసుల సమూహాలు జయించబడ్డాయి."
- **విశేషములు:**
    - అగ్ని తన శక్తిని గురించి గొప్పగా చెప్పుకున్నాడు. ఇది అతని అహంకారాన్ని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 32-6

ఇతీరితా శుష్కతృణం త్వమేకం పురో నిధాయాత్థ దహైతదాశు . ఏవం జ్వలన్నగ్నిరిదం చ దగ్ధుం కుర్వన్ ప్రయత్నం న శశాక మత్తః ..

- **పదవిభాగము:** ఇతి + ఈరితా, శుష్క + తృణం, త్వం + ఏకం, పురః, నిధాయ + ఆత్థ, దహ + ఏతత్ + ఆశు, ఏవం, జ్వలన్ + అగ్నిః + ఇదం + చ, దగ్ధుం, కుర్వన్, ప్రయత్నం, న, శశాక, మత్తః.

- **అన్వయము:** ఇతి ఈరితా త్వం ఏకం శుష్క తృణం పురః నిధాయ ఏతత్ ఆశు దహ ఇతి ఆత్థ. ఏవం జ్వలన్ అగ్నిః ఇదం చ దగ్ధుం ప్రయత్నం కుర్వన్ మత్తః న శశాక.

- **ప్రతి పదార్థము:**

    - ఇతి = ఈ విధంగా, ఈరితా = చెప్పబడిన, శుష్క తృణం = ఎండిన గడ్డిని, త్వం = నీవు, ఏకం = ఒక, పురః = ముందు, నిధాయ = ఉంచి, ఆత్థ = అన్నావు, దహ = కాల్చు, ఏతత్ = దీనిని, ఆశు = త్వరగా, ఏవం = ఈ విధంగా, జ్వలన్ = మండుతున్న, అగ్నిః = అగ్ని, ఇదం = దీనిని, చ = మరియు, దగ్ధుం = కాల్చడానికి, కుర్వన్ = చేస్తూ, ప్రయత్నం = ప్రయత్నాన్ని, న శశాక = చేయలేకపోయాడు, మత్తః = మత్తెక్కిన.

- **తాత్పర్యము:**

    - ఈ విధంగా చెప్పబడిన నీవు ఒక ఎండిన గడ్డిని ముందు ఉంచి "దీనిని త్వరగా కాల్చు" అన్నావు. ఈ విధంగా మండుతున్న అగ్ని దీనిని కూడా కాల్చడానికి ప్రయత్నిస్తూ, మత్తెక్కినవాడు చేయలేకపోయాడు.

- **విశేషములు:**

    - అగ్ని దైవిక శక్తిని గుర్తించలేకపోయాడు.

శ్లోకం 32-7

స నష్టగర్వః సహసా నివృత్తస్తతోఽనిలో వజ్రభృతా నియుక్తః . త్వాం ప్రాప్తవానగ్నివదేవ పృష్టో దేవి స్వమాహాత్మ్యవచో బభాషే ..

- **పదవిభాగము:** సః, నష్ట + గర్వః, సహసా, నివృత్తః, తతః + అనిలః, వజ్ర + భృతా, నియుక్తః, త్వాం, ప్రాప్తవాన్ + అగ్నివత్ + ఏవ, పృష్టః, దేవి, స్వ + మాహాత్మ్య + వచః, బభాషే.

- **అన్వయము:** సః నష్ట గర్వః సన్ సహసా నివృత్తః. తతః వజ్ర భృతా అనిలః నియుక్తః. సః దేవి అగ్నివత్ ఏవ త్వాం ప్రాప్తవాన్. పృష్టః సన్ స్వ మాహాత్మ్య వచః బభాషే.

- **ప్రతి పదార్థము:**

    - సః = అతడు, నష్ట గర్వః = గర్వం పోయినవాడై, సహసా = వెంటనే, నివృత్తః = వెనుదిరిగాడు, తతః = అప్పుడు, అనిలః = వాయువు, వజ్ర భృతా = వజ్రం ధరించినవానిచే (ఇంద్రుడిచే), నియుక్తః = నియమించబడ్డాడు, త్వాం = నిన్ను, ప్రాప్తవాన్ = చేరుకున్నాడు, అగ్నివత్ ఏవ = అగ్ని లాగానే, పృష్టః

= అడగబడినవాడై, దేవి = ఓ దేవి, స్వ మాహాత్మ్య వచః = తన గొప్పదనం గురించి మాటలను, బభాషే = పలికాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - అతడు గర్వం పోయినవాడై వెంటనే వెనుదిరిగాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడిచే వాయువు నియమించబడ్డాడు. అతడు ఓ దేవి, అగ్ని లాగానే నిన్ను చేరుకున్నాడు. అడగబడినవాడై తన గొప్పదనం గురించి మాటలను పలికాడు.
- **విశేషములు:**
    - అగ్ని తర్వాత వాయువు కూడా అహంకారంతో తన గురించి గొప్పగా చెప్పుకోవడం ఇక్కడ చూడవచ్చు.

శ్లోకం 32-8

మాం మాతరిశ్వానమవేహి సర్వే వ్యాపారవంతో హి మయైవ జీవాః . న ప్రాణినః సంతి మయా వినా చ గృహ్ణామి సర్వం చలయామి విశ్వం ..

- **పదవిభాగము:** మాం, మాతరిశ్వానం + అవేహి, సర్వే, వ్యాపారవంతః, హి, మయా + ఏవ, జీవాః, న, ప్రాణినః, సంతి, మయా, వినా, చ, గృహ్ణామి, సర్వం, చలయామి, విశ్వం.
- **అన్వయము:** మాం మాతరిశ్వానం అవేహి. హి సర్వే జీవాః మయా ఏవ వ్యాపారవంతః. మయా వినా చ ప్రాణినః న సంతి. సర్వం గృహ్ణామి. విశ్వం చలయామి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - మాం = నన్ను, మాతరిశ్వానం = మాతరిశ్వ (వాయువు)గా, అవేహి = తెలుసుకో, సర్వే = అందరూ, వ్యాపారవంతః = పని చేసేవారు, హి = నిజంగా, మయా ఏవ = నాచే మాత్రమే, జీవాః = జీవులు, న = లేదు, ప్రాణినః = ప్రాణులు, సంతి = ఉన్నాయి, మయా వినా = నన్ను లేకుండా, చ = మరియు, గృహ్ణామి = నేను తీసుకుంటాను, సర్వం = అన్నింటినీ, చలయామి = కదుపుతాను, విశ్వం = విశ్వాన్ని.
- **తాత్పర్యము:**
    - "నన్ను మాతరిశ్వ (వాయువు)గా తెలుసుకో. నిజంగా అందరూ జీవులు నాచే మాత్రమే పని చేస్తారు. నన్ను లేకుండా ప్రాణులు ఉండలేవు. నేను అన్నింటినీ తీసుకుంటాను. విశ్వాన్ని కదుపుతాను."
- **విశేషములు:**

- ○ వాయువు అహంకారంతో తన ప్రాణశక్తి గురించి గొప్పగా చెప్పుకున్నాడు.

శ్లోకం 32-9

ఇత్యుక్తమాకర్ణ్య తృణం తదేవ ప్రదర్శ్య చైతచ్చలయేత్యభాణీః . ప్రభంజనస్తత్స చ కర్మ కర్తుమశక్త ఏవాస్తమదో నివృత్తః ..

- **పదవిభాగము:** ఇతి + ఉక్తం + ఆకర్ణ్య, తృణం + తత్ + ఏవ, ప్రదర్శ్య + చ + ఏతత్ + చలయ + ఇతి + అభాణీః, ప్రభంజనః + తత్ + సః + చ + కర్మ, కర్తుం + అశక్తః + ఏవ + అస్త + మదః, నివృత్తః.
- **అన్వయము:** ఇతి ఉక్తం ఆకర్ణ్య, తత్ ఏవ తృణం ప్రదర్శ్య చ ఏతత్ చలయ ఇతి త్వం అభాణీః. సః ప్రభంజనః చ తత్ కర్మ కర్తుం అశక్తః ఏవ అస్త మదః సన్ నివృత్తః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ○ ఇతి = ఈ విధంగా, ఉక్తం = చెప్పినది, ఆకర్ణ్య = విని, తృణం = గడ్డిని, తత్ ఏవ = ఆ, ప్రదర్శ్య = చూపించి, చ = మరియు, ఏతత్ = దీనిని, చలయ = కదుపు, ఇతి = అని, అభాణీః = అన్నావు, ప్రభంజనః = వాయువు, తత్ = ఆ, సః = అతడు, చ = మరియు, కర్మ = పని, కర్తుం = చేయడానికి, అశక్తః = అసమర్థుడు, ఏవ = మాత్రమే, అస్త మదః = గర్వం పోయినవాడై, నివృత్తః = వెనుదిరిగాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ○ ఈ విధంగా చెప్పినది విని, ఆ గడ్డిని చూపించి "దీనిని కదుపు" అని నీవు అన్నావు. ఆ వాయువు కూడా ఆ పని చేయడానికి అసమర్థుడుగానే గర్వం పోయినవాడై వెనుదిరిగాడు.
- **విశేషములు:**
    - ○ వాయువు కూడా తన శక్తిని కోల్పోయి, దైవిక శక్తిని గుర్తించలేకపోయాడు.

శ్లోకం 32-10

అథాతిమానీ శతమన్యురంతరగ్నిం చ వాయుం చ హసన్నవాప . త్వాం యక్షరూపాం సహసా తిరోఽభూః సోఽదహ్యతాంతః స్వలఘుత్వభీత్యా ..

- **పదవిభాగము:** అథ + అతి + మానీ, శతమన్యుః, అంతః + అగ్నిం + చ + వాయుం + చ, హసన్ + అవాప, త్వాం, యక్ష + రూపాం, సహసా, తిరః + అభూః, సః + అదహ్యత + అంతః, స్వ + లఘుత్వ + భీత్యా.

- **అన్వయము:** అథ అతి మానీ శతమన్యుః అంతః అగ్నిం చ వాయుం చ హసన్ త్వాం అవాప. యక్ష రూపాం త్వం సహసా తిరః అభూః. సః స్వ లఘుత్వ భీత్యా అంతః అదహ్యత.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అథ = ఆ తర్వాత, అతి మానీ = చాలా అహంకారి, శతమన్యుః = ఇంద్రుడు, అంతః = లోపల, అగ్నిం చ = అగ్నిని, వాయుం చ = వాయువును, హసన్ = నవ్వుతూ, అవాప = చేరుకున్నాడు, త్వాం = నిన్ను, యక్ష రూపాం = యక్ష రూపాన్ని, సహసా = వెంటనే, తిరః అభూః = అంతర్ధానం అయ్యావు, సః = అతడు, అదహ్యత = మండిపోయాడు, అంతః = లోపల, స్వ లఘుత్వ భీత్యా = తన చిన్నతనం భయంతో.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత చాలా అహంకారియైన ఇంద్రుడు లోపల అగ్నిని, వాయువును నవ్వుతూ నిన్ను చేరుకున్నాడు. యక్ష రూపాన్ని ధరించిన నీవు వెంటనే అంతర్ధానం అయ్యావు. తన చిన్నతనం భయంతో అతడు లోపల మండిపోయాడు.
- **విశేషములు:**
    - ఇంద్రుడు దేవి రూపాన్ని చూడలేకపోయాడు. ఇది అహంకారం ఉన్నవారికి దైవిక దర్శనం ఉండదని సూచిస్తుంది.

శ్లోకం 32-11

అథ శ్రుతాకాశవచోఽనుసారీ హ్రీంకారమంత్రం స చిరాయ జప్త్వా . పశ్యన్నుమాం త్వాం కరుణాశ్రునేత్రాం ననామ భక్త్యా శిథిలాభిమానః ..

- **పదవిభాగము:** అథ, శ్రుత + ఆకాశ + వచః + అనుసారీ, హ్రీంకార + మంత్రం, సః, చిరాయ, జప్త్వా, పశ్యన్ + ఉమాం + త్వాం, కరుణా + అశ్రు + నేత్రాం, ననామ, భక్త్యా, శిథిల + అభిమానః.
- **అన్వయము:** అథ శ్రుత ఆకాశ వచః అనుసారీ సః చిరాయ హ్రీంకార మంత్రం జప్త్వా కరుణా అశ్రు నేత్రాం త్వాం ఉమాం పశ్యన్ శిథిల అభిమానః సన్ భక్త్యా ననామ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - అథ = ఆ తర్వాత, శ్రుత ఆకాశ వచః = వినబడిన ఆకాశ వాణిని, అనుసారీ = అనుసరించినవాడై, హ్రీంకార మంత్రం = హ్రీంకార మంత్రాన్ని, సః = అతడు, చిరాయ = చాలా కాలం, జప్త్వా = జపించి,

పశ్యన్ = చూస్తూ, ఉమాం = ఉమాను, త్వాం = నిన్ను, కరుణా అశ్రు నేత్రాం = కరుణ, కన్నీళ్లు గల కళ్ళు గలదానివి, ననామ = నమస్కరించాడు, భక్త్యా = భక్తితో, శిథిల అభిమానః = అహంకారం పోయినవాడు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఆ తర్వాత వినబడిన ఆకాశ వాణిని అనుసరించిన అతడు చాలా కాలం హ్రీంకార మంత్రాన్ని జపించి, కరుణ, కన్నీళ్లు గల కళ్ళు గల నీవు, ఉమాను చూస్తూ అహంకారం పోయినవాడై భక్తితో నమస్కరించాడు.
- **విశేషములు:**
    - అహంకారం పోయిన తర్వాతే భక్తి కలుగుతుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 32-12

జ్ఞానం పరం త్వన్ముఖతః స లబ్ధ్వా కృతాంజలిర్నమ్రశిరా నివృత్తః . సర్వామరేభ్యః ప్రదదౌ తతస్తే సర్వం త్వదిచ్ఛావశగం వ్యజానన్ ..

- **పదవిభాగము:** జ్ఞానం, పరం, త్వత్ + ముఖతః, సః, లబ్ధ్వా, కృత + అంజలిః + నమ్ర + శిరాః, నివృత్తః, సర్వ + అమరేభ్యః, ప్రదదౌ, తతః + తే, సర్వం, త్వత్ + ఇచ్ఛా + వశగం, వ్యజానన్.
- **అన్వయము:** సః త్వత్ ముఖతః పరం జ్ఞానం లబ్ధ్వా కృత అంజలిః నమ్ర శిరాః సన్ నివృత్తః. తతః సర్వ అమరేభ్యః ప్రదదౌ. తే సర్వం త్వత్ ఇచ్ఛా వశగం వ్యజానన్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - జ్ఞానం = జ్ఞానాన్ని, పరం = గొప్ప, త్వత్ ముఖతః = నీ ముఖం నుండి, సః = అతడు, లబ్ధ్వా = పొంది, కృత అంజలిః = చేతులు జోడించినవాడు, నమ్ర శిరాః = వంగిన తల గలవాడు, నివృత్తః = వెనుదిరిగాడు, సర్వ అమరేభ్యః = అందరు దేవతలకు, ప్రదదౌ = ఇచ్చాడు, తతః = అప్పుడు, తే = వారు, సర్వం = అంతా, త్వత్ ఇచ్ఛా వశగం = నీ కోరికకు లోబడినది, వ్యజానన్ = తెలుసుకున్నారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అతడు నీ ముఖం నుండి గొప్ప జ్ఞానాన్ని పొంది, చేతులు జోడించి, వంగిన తల గలవాడై వెనుదిరిగాడు. అప్పుడు అందరు దేవతలకు దానిని ఇచ్చాడు. అప్పుడు వారు అంతా నీ కోరికకు లోబడినదని తెలుసుకున్నారు.

- **విశేషములు:**
    - అహంకారం పోయిన తర్వాతే జ్ఞానోదయం కలుగుతుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 32-13

తతః సురా దంభవిముక్తిమాపుర్భవంతు మర్త్యాశ్చ వినమ్రశీర్షాః . అన్యోన్యసాహాయ్యకరాశ్చ సర్వే మా యుద్ధవార్తా భువనత్రయేఽస్తు ..

- **పదవిభాగము:** తతః, సురాః, దంభ + విముక్తిం + ఆపుః, భవంతు, మర్త్యాః + చ + వినమ్ర + శీర్షాః, అన్యోన్య + సాహాయ్యకరాః + చ + సర్వే, మా, యుద్ధ + వార్తా, భువన + త్రయే + అస్తు.
- **అన్వయము:** తతః సురాః దంభ విముక్తిం ఆపుః. మర్త్యాః చ వినమ్ర శీర్షాః భవంతు. సర్వే చ అన్యోన్య సాహాయ్యకరాః భవంతు. భువన త్రయే యుద్ధ వార్తా మా అస్తు.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - తతః = అప్పుడు, సురాః = దేవతలు, దంభ విముక్తిం = అహంకారం నుండి విముక్తిని, ఆపుః = పొందారు, భవంతు = అవుగాక, మర్త్యాః = మానవులు, చ = మరియు, వినమ్ర శీర్షాః = వినయంతో కూడిన తలలు గలవారు, అన్యోన్య సాహాయ్యకరాః = ఒకరికొకరు సహాయం చేసేవారు, చ = మరియు, సర్వే = అందరూ, మా = వద్దు, యుద్ధ వార్తా = యుద్ధ వార్త, భువన త్రయే = మూడు లోకాలలో, అస్తు = ఉండుగాక.
- **తాత్పర్యము:**
    - అప్పుడు దేవతలు అహంకారం నుండి విముక్తిని పొందారు. మానవులు కూడా వినయంతో కూడిన తలలు గలవారు అవుగాక. అందరూ ఒకరికొకరు సహాయం చేసేవారు అవుగాక. మూడు లోకాలలో యుద్ధ వార్త ఉండకుండా పోవుగాక.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం అహంకారం పోయిన తర్వాత సమాజంలో శాంతి, సహకారం నెలకొంటుందని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 32-14

త్వదిచ్ఛయా సూర్యశశాంకవహ్నివాయ్వాదయో దేవి సురాః స్వకాని . కర్మాణి కుర్వంతి న తే స్వతంత్రాస్తస్యై నమస్తేఽస్తు మహానుభావే ..

- **పదవిభాగము:** త్వత్ + ఇచ్ఛయా, సూర్య + శశాంక + వహ్ని + వాయు + ఆదయః, దేవి, సురాః, స్వకాని, కర్మాణి, కుర్వంతి, న, తే, స్వతంత్రాః + తస్యై, నమః + తే + అస్తు, మహా + అనుభావే.
- **అన్వయము:** హే దేవి, త్వత్ ఇచ్ఛయా సూర్య శశాంక వహ్ని వాయు ఆదయః సురాః స్వకాని కర్మాణి కుర్వంతి. తే న స్వతంత్రాః. మహానుభావే, తస్యై తే నమః అస్తు.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - త్వత్ ఇచ్ఛయా = నీ కోరిక వల్ల, సూర్య శశాంక వహ్ని వాయు ఆదయః = సూర్యుడు, చంద్రుడు, అగ్ని, వాయువు మొదలైనవారు, దేవి = ఓ దేవి, సురాః = దేవతలు, స్వకాని = తమ తమ, కర్మాణి = పనులను, కుర్వంతి = చేస్తారు, న = కాదు, తే = వారు, స్వతంత్రాః = స్వతంత్రులు, తస్యై = ఆమెకు, నమః అస్తు = నమస్కారం, తే = నీకు, మహా అనుభావే = గొప్ప ప్రభావం గలదానివి.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవి, నీ కోరిక వల్ల సూర్యుడు, చంద్రుడు, అగ్ని, వాయువు మొదలైన దేవతలు తమ తమ పనులను చేస్తారు. వారు స్వతంత్రులు కాదు. గొప్ప ప్రభావం గల ఓ నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:**
  - దేవి సర్వశక్తిమత్వం, సృష్టిలో ఉన్న ప్రతిదీ ఆమె ఆధీనంలో ఉందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

---

33. త్రయస్త్రింశదశకః - గౌతమకథా

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం గౌతమ మహర్షి కథను వివరిస్తుంది. ఇంద్రుడు కోపంతో పదిహేను సంవత్సరాలు వర్షాలు కురిపించకపోవడంతో లోకమంతా క్షామంతో బాధపడుతుంది. గౌతమ మహర్షి గాయత్రీదేవిని ప్రార్థించగా, ఆమె ఒక కోరికలను తీర్చే పాత్రను అనుగ్రహిస్తుంది. ఆ పాత్ర సహాయంతో గౌతముడు లోకానికి ఆహారం, నీరు, వస్త్రాలు మొదలైనవాటిని అందిస్తాడు. కాలక్రమేణా ఇంద్రుడు చేసిన తప్పును తెలుసుకుని వర్షాలు కురిపిస్తాడు. ఈ కథ దేవి కరుణ, భక్తులపై ఆమెకున్న ప్రేమను తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 33-1

శక్రః పురా జీవగణస్య కర్మదోషాత్సమాః పంచదశ క్షమాయాం . వృష్టిం న చక్రే ధరణీ చ శుష్కవాపీతడాగాదిజలాశయాఽఽసీత్ ..

- **పదవిభాగము:** శక్రః, పురా, జీవ + గణస్య, కర్మ + దోషాత్, సమాః, పంచదశ, క్షమాయాం, వృష్టిం, న, చక్రే, ధరణీ, చ, శుష్క + వాపీ + తడాగ + ఆది + జలాశయా + ఆసీత్.
- **అన్వయము:** పురా శక్రః జీవ గణస్య కర్మ దోషాత్ పంచదశ సమాః క్షమాయాం వృష్టిం న చక్రే. చ ధరణీ శుష్క వాపీ తడాగ ఆది జలాశయా ఆసీత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శక్రః = ఇంద్రుడు, పురా = పూర్వం, జీవ గణస్య = జీవుల సమూహం యొక్క, కర్మ దోషాత్ = కర్మల దోషం వల్ల, పంచదశ = పదిహేను, సమాః = సంవత్సరాలు, క్షమాయాం = భూమిపై, వృష్టిం = వర్షాన్ని, న చక్రే = కురిపించలేదు, ధరణీ = భూమి, చ = మరియు, శుష్క వాపీ తడాగ ఆది జలాశయా = ఎండిన బావులు, చెరువులు మొదలైన జలాశయాలు గలది, ఆసీత్ = అయ్యింది.
- **తాత్పర్యము:**
    - పూర్వం ఇంద్రుడు జీవుల సమూహం యొక్క కర్మల దోషం వల్ల పదిహేను సంవత్సరాలు భూమిపై వర్షాన్ని కురిపించలేదు. భూమి కూడా ఎండిన బావులు, చెరువులు మొదలైన జలాశయాలు గలది అయ్యింది.
- **విశేషములు:**
    - కర్మ సిద్ధాంతాన్ని, దాని ప్రభావాలను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 33-2

సస్యాని శుష్కాణి ఖగాన్ మృగాంశ్చ భుక్త్వాఽప్యతృప్తాః క్షుధయా తృషా చ . నిపీడితా మర్త్యశవాని చాహో మర్త్యా అనిష్టాన్యపి భుంజతే స్మ ..

- **పదవిభాగము:** సస్యాని, శుష్కాణి, ఖగాన్, మృగాన్ + చ, భుక్త్వా + అపి + అతృప్తాః, క్షుధయా + తృషా + చ, నిపీడితాః, మర్త్య + శవాని + చ + అహో, మర్త్యాః, అనిష్టాని + అపి, భుంజతే + స్మ.
- **అన్వయము:** సస్యాని శుష్కాణి సన్తః, క్షుధయా తృషా చ నిపీడితాః సన్తః ఖగాన్ మృగాన్ చ భుక్త్వా అపి అతృప్తాః. అహో, మర్త్యాః మర్త్య శవాని చ అనిష్టాని అపి భుంజతే స్మ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సస్యాని = పంటలు, శుష్కాణి = ఎండినవి, ఖగాన్ = పక్షులను, మృగాన్ = జంతువులను, చ = మరియు, భుక్త్వా = తిని, అపి = కూడా, అతృప్తాః = తృప్తి లేనివారు, క్షుధయా = ఆకలితో, తృషా =

దాహంతో, చ = మరియు, నిపీడితాః = బాధించబడినవారు, మర్త్య శవాని = మనుష్యుల శవాలను, చ = మరియు, అహో = అయ్యో, మర్త్యాః = మనుష్యులు, అనిష్టాని = ఇష్టం లేనివి, అపి = కూడా, భుంజతే స్మ = తిన్నారు.

- **తాత్పర్యము:**
    - పంటలు ఎండిపోయాయి. ఆకలి, దాహంతో బాధించబడిన మనుష్యులు పక్షులను, జంతువులను తిని కూడా తృప్తి లేనివారు అయ్యారు. అయ్యో, మనుష్యులు మనుష్యుల శవాలను, ఇష్టం లేని వాటిని కూడా తిన్నారు.
- **విశేషములు:**
    - క్షామం యొక్క భయంకరమైన పరిస్థితిని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 33-3

క్షుధాఽర్దితాః సర్వజనా మహాఽఽపద్విముక్తికామా మిలితాః కదాచిత్ . తపోధనం గౌతమమేత్య భక్త్యా పృష్టా మునిం స్వాగమహేతుమూచుః ..

- **పదవిభాగము:** క్షుధా + అర్దితాః, సర్వ + జనాః, మహా + ఆపత్ + విముక్తి + కామాః, మిలితాః, కదాచిత్, తపః + ధనం, గౌతమం + ఏత్య, భక్త్యా, పృష్టాః, మునిం, స్వ + ఆగమ + హేతుం + ఊచుః.
- **అన్వయము:** కదాచిత్ క్షుధా అర్దితాః మహా ఆపత్ విముక్తి కామాః సర్వ జనాః మిలితాః సన్తః తపః ధనం గౌతమం భక్త్యా ఏత్య, పృష్టాః సన్తః మునిం స్వ ఆగమ హేతుం ఊచుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - క్షుధా అర్దితాః = ఆకలితో బాధించబడిన, సర్వ జనాః = అందరు మనుష్యులు, మహా ఆపత్ విముక్తి కామాః = గొప్ప ఆపద నుండి విముక్తిని కోరేవారు, మిలితాః = కలిసినవారు, కదాచిత్ = ఒకప్పుడు, తపః ధనం = తపస్సు ధనం గల, గౌతమం = గౌతముడిని, ఏత్య = చేరి, భక్త్యా = భక్తితో, పృష్టాః = అడగబడినవారు, మునిం = మునితో, స్వ ఆగమ హేతుం = తమ రాక యొక్క కారణాన్ని, ఊచుః = చెప్పారు.
- **తాత్పర్యము:**

- ఒకప్పుడు ఆకలితో బాధించబడిన, గొప్ప ఆపద నుండి విముక్తిని కోరే అందరు మనుష్యులు కలిసి, తపస్సు ధనం గల గౌతముడిని భక్తితో చేరి, అడగబడినవారు మునితో తమ రాక యొక్క కారణాన్ని చెప్పారు.

- **విశేషములు:**
    - గౌతముడిని ఆశ్రయించడానికి ప్రజలు చేసిన ప్రయత్నాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 33-4

విజ్ఞాయ సర్వం మునిరాట్ కృపాలుః సంపూజ్య గాయత్ర్యభిధాం శివే త్వాం . ప్రసాద్య దృష్ట్వా చ తవైవ హస్తాల్లేభే నవం కామదపాత్రమేకం ..

- **పదవిభాగము:** విజ్ఞాయ, సర్వం, ముని + రాట్, కృపాలుః, సంపూజ్య, గాయత్రీ + అభిధాం, శివే, త్వాం, ప్రసాద్య, దృష్ట్వా, చ, తవ + ఏవ, హస్తాత్ + లేభే, నవం, కామద + పాత్రం + ఏకం.
- **అన్వయము:** సర్వం విజ్ఞాయ కృపాలుః ముని రాట్, హే శివే, గాయత్రీ అభిధాం త్వాం సంపూజ్య, ప్రసాద్య, చ తవైవ హస్తాత్ ఏకం నవం కామద పాత్రం దృష్ట్వా లేభే.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - విజ్ఞాయ = తెలుసుకొని, సర్వం = అంతా, ముని రాట్ = మునులలో రాజు, కృపాలుః = దయ గలవాడు, సంపూజ్య = బాగా పూజించి, గాయత్రీ అభిధాం = గాయత్రీ అని పేరు గల, శివే = ఓ శివే, త్వాం = నిన్ను, ప్రసాద్య = ప్రసన్నం చేసుకుని, దృష్ట్వా = చూసి, చ = మరియు, తవ ఏవ = నీ యొక్క, హస్తాత్ = చేతి నుండి, లేభే = పొందాడు, నవం = కొత్త, కామద పాత్రం = కోరికలను ఇచ్చే పాత్రను, ఏకం = ఒక.
- **తాత్పర్యము:**
    - అంతా తెలుసుకుని, దయ గల మునులలో రాజు, ఓ శివే, గాయత్రీ అని పేరు గల నిన్ను బాగా పూజించి, ప్రసన్నం చేసుకుని, నీ చేతి నుండి ఒక కొత్త కోరికలను ఇచ్చే పాత్రను చూసి పొందాడు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి కరుణ, భక్తులపై ఆమెకున్న ప్రేమను ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 33-5

దుకూలసౌవర్ణవిభూషణాన్నవస్త్రాది గావో మహిషాదయశ్చ . యద్యజ్జనైరీప్సితమాశు తత్తత్తత్పాత్రతో దేవి సముద్బభూవ ..

- **పదవిభాగము:** దుకూల + సౌవర్ణ + విభూషణ + అన్న + వస్త్ర + ఆది, గావః, మహిషా + ఆదయః + చ, యత్ + యత్ + జనైః + ఈప్సితం + ఆశు, తత్ + తత్ + తత్ + పాత్రతః, దేవి, సముద్బభూవ.
- **అన్వయము:** దుకూల సౌవర్ణ విభూషణ అన్న వస్త్ర ఆది, గావః మహిష ఆదయః చ యత్ యత్ జనైః ఈప్సితం, దేవి, తత్ తత్ తత్ పాత్రతః ఆశు సముద్బభూవ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దుకూల సౌవర్ణ విభూషణ = పట్టు వస్త్రాలు, బంగారు ఆభరణాలు, అన్న = అన్నం, వస్త్ర ఆది = వస్త్రాలు మొదలైనవి, గావః = ఆవులు, మహిష ఆదయః = గేదెలు మొదలైనవి, చ = మరియు, యత్ యత్ = ఏదేది అయితే, జనైః = మనుష్యులచే, ఈప్సితం = కోరబడినదో, ఆశు = వెంటనే, తత్ తత్ = ఆ ఆ, తత్ పాత్రతః = ఆ పాత్ర నుండి, దేవి = ఓ దేవి, సముద్బభూవ = పుట్టింది.
- **తాత్పర్యము:**
  - పట్టు వస్త్రాలు, బంగారు ఆభరణాలు, అన్నం, వస్త్రాలు మొదలైనవి, ఆవులు, గేదెలు మొదలైనవి, ఏదేది అయితే మనుష్యులచే కోరబడినదో, ఓ దేవి, ఆ ఆ వెంటనే ఆ పాత్ర నుండి పుట్టింది.
- **విశేషములు:**
  - గౌతముని పాత్ర యొక్క గొప్పతనాన్ని, దేవి అనుగ్రహాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 33-6

రోగో న దైన్యం న భయం న చైవ జనా మిథో మోదకరా బభూవుః . తే గౌతమస్యోగ్రతపఃప్రభావముచ్చైర్జగుస్తాం కరుణార్ద్రతాం చ ..

- **పదవిభాగము:** రోగః, న, దైన్యం, న, భయం, న + చ + ఏవ, జనాః, మిథః, మోదకరాః, బభూవుః, తే, గౌతమస్య + ఉగ్ర + తపః + ప్రభావం + ఉచ్చైః + జగుః + తాం, కరుణా + ఆర్ద్రతాం + చ.
- **అన్వయము:** రోగః న, దైన్యం న, భయం చ న ఏవ. జనాః మిథః మోదకరాః బభూవుః. తే గౌతమస్య ఉగ్ర తపః ప్రభావం చ తాం కరుణా ఆర్ద్రతాం ఉచ్చైః జగుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - రోగః = రోగం, న = లేదు, దైన్యం = దారిద్రం, న = లేదు, భయం = భయం, న చ ఏవ = మరియు లేదు, జనాః = మనుష్యులు, మిథః = పరస్పరం, మోదకరాః = సంతోషాన్ని కలిగించేవారు, బభూవుః

= అయ్యారు, తే = వారు, గౌతమస్య = గౌతముడి, ఉగ్ర తపః ప్రభావం = గొప్ప తపస్సు ప్రభావం, ఉచ్చైః = గొప్పగా, జగుః = పాడారు, తాం = ఆ, కరుణా ఆర్ద్రతాం = కరుణతో తడిసినదానిని, చ = మరియు.

- **తాత్పర్యము:**
  - రోగం లేదు, దారిద్రం లేదు, భయం కూడా లేదు. మనుష్యులు పరస్పరం సంతోషాన్ని కలిగించేవారు అయ్యారు. వారు గౌతముడి గొప్ప తపస్సు ప్రభావం, ఆ కరుణతో తడిసినదానిని గొప్పగా పాడారు.
- **విశేషములు:**
  - గౌతముని తపస్సు ప్రభావం, దేవి కరుణ వల్ల సమాజంలో వచ్చిన మార్పును ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 33-7

ఏవం సమా ద్వాదశ తత్ర సర్వే నిన్యుః కదాచిన్మిలితేషు తేషు . శ్రీనారదో దేవి శశీవ గాయత్ర్యాశ్చర్యశక్తిం ప్రగృణన్నవాప ..

- **పదవిభాగము:** ఏవం, సమాః, ద్వాదశ, తత్ర, సర్వే, నిన్యుః, కదాచిత్ + మిలితేషు + తేషు, శ్రీ + నారదః, దేవి, శశీ + ఇవ, గాయత్రీ + ఆశ్చర్య + శక్తిం, ప్రగృణన్ + అవాప.
- **అన్వయము:** ఏవం తత్ర సర్వే ద్వాదశ సమాః నిన్యుః. కదాచిత్ తేషు మిలితేషు సతి, దేవి, శశీ ఇవ శ్రీ నారదః గాయత్రీ ఆశ్చర్య శక్తిం ప్రగృణన్ తత్ర అవాప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - ఏవం = ఈ విధంగా, సమాః = సంవత్సరాలు, ద్వాదశ = పన్నెండు, తత్ర = అక్కడ, సర్వే = అందరూ, నిన్యుః = గడిపారు, కదాచిత్ = ఒకప్పుడు, మిలితేషు = కలిసినవారిలో, తేషు = వారిలో, శ్రీ నారదః = నారదుడు, దేవి = ఓ దేవి, శశీ ఇవ = చంద్రుడి లాగా, గాయత్రీ ఆశ్చర్య శక్తిం = గాయత్రి యొక్క ఆశ్చర్యకరమైన శక్తిని, ప్రగృణన్ = బాగా ప్రశంసిస్తూ, అవాప = చేరుకున్నాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - ఈ విధంగా అక్కడ అందరూ పన్నెండు సంవత్సరాలు గడిపారు. ఒకప్పుడు వారు కలిసి ఉన్నప్పుడు, ఓ దేవి, చంద్రుడి లాగా శ్రీ నారదుడు గాయత్రి యొక్క ఆశ్చర్యకరమైన శక్తిని బాగా ప్రశంసిస్తూ అక్కడకు చేరుకున్నాడు.
- **విశేషములు:**
  - నారదుడు లోక సంచారి. అతను ఈ కథను ఇంద్రుడికి చెప్పడానికి వచ్చాడు.

శ్లోకం 33-8

స పూజితస్తత్ర నిషణ్ణ ఉచ్చైర్నివేద్య తాం గౌతమకీర్తిలక్ష్మీం . సభాసు శక్రాదిసురైః ప్రగీతాం జగామ సంతో జహృషుః కృతజ్ఞాః ..

- **పదవిభాగము:** సః, పూజితః + తత్ర, నిషణ్ణః, ఉచ్చైః + నివేద్య, తాం, గౌతమ + కీర్తి + లక్ష్మీం, సభాసు, శక్ర + ఆది + సురైః + ప్రగీతాం, జగామ, సంతః, జహృషుః, కృతజ్ఞాః.
- **అన్వయము:** తత్ర పూజితః నిషణ్ణః సః నారదః సభాసు శక్ర ఆది సురైః ప్రగీతాం తాం గౌతమ కీర్తి లక్ష్మీం ఉచ్చైః నివేద్య జగామ. కృతజ్ఞాః సంతః జహృషుః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సః = అతడు, పూజితః = పూజించబడినవాడు, తత్ర = అక్కడ, నిషణ్ణః = కూర్చున్నవాడు, ఉచ్చైః = గొప్పగా, నివేద్య = నివేదించి, తాం = ఆ, గౌతమ కీర్తి లక్ష్మీం = గౌతముడి కీర్తి అనే సంపదను, సభాసు = సభలలో, శక్ర ఆది సురైః = ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలచే, ప్రగీతాం = బాగా పాడబడినదానిని, జగామ = వెళ్ళాడు, సంతః = సజ్జనులు, జహృషుః = సంతోషించారు, కృతజ్ఞాః = కృతజ్ఞత గలవారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అక్కడ పూజించబడి కూర్చున్న అతడు, ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతల సభలలో బాగా పాడబడిన ఆ గౌతముడి కీర్తి అనే సంపదను గొప్పగా నివేదించి వెళ్ళాడు. కృతజ్ఞత గల సజ్జనులు సంతోషించారు.
- **విశేషములు:**
    - నారదుడు ఇంద్రుడికి గౌతముడి కీర్తిని గురించి చెప్పాడు.

శ్లోకం 33-9

కాలే ధరాం వృష్టిసమృద్ధసస్యాం దృష్ట్వా జనా గౌతమమానమంతః . ఆపృచ్ఛ్య తే సజ్జనసంగపూతా ముదా జవాత్స్వస్వగృహాణి జగ్ముః ..

- **పదవిభాగము:** కాలే, ధరాం, వృష్టి + సమృద్ధ + సస్యాం, దృష్ట్వా, జనాః, గౌతమం + ఆనమంతః, ఆపృచ్ఛ్య, తే, సజ్జన + సంగ + పూతాః, ముదా, జవాత్ + స్వ + స్వ + గృహాణి, జగ్ముః.
- **అన్వయము:** కాలే వృష్టి సమృద్ధ సస్యాం ధరాం దృష్ట్వా జనాః గౌతమం ఆనమంతః తే సజ్జన సంగ పూతాః సన్తః ఆపృచ్ఛ్య ముదా జవాత్ స్వ స్వ గృహాణి జగ్ముః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కాలే = కాలంలో, ధరాం = భూమిని, వృష్టి సమృద్ధ సస్యాం = వర్షంతో సమృద్ధి చెందిన పంటలు గలదానిని, దృష్ట్వా = చూసి, జనాః = మనుష్యులు, గౌతమం = గౌతముడిని, ఆనమంతః = నమస్కరించినవారు, ఆపృచ్ఛ్య = అడిగి, తే = వారు, సజ్జన సంగ పూతాః = సజ్జనుల సాంగత్యంతో పవిత్రమైనవారు, ముదా = సంతోషంతో, జవాత్ = త్వరగా, స్వ స్వ గృహాణి = తమ తమ ఇళ్లకు, జగ్ముః = వెళ్ళారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - కాలంలో వర్షంతో సమృద్ధి చెందిన పంటలు గల భూమిని చూసి, మనుష్యులు గౌతముడికి నమస్కరించి, అడిగి, సజ్జనుల సాంగత్యంతో పవిత్రమైనవారు, సంతోషంతో త్వరగా తమ తమ ఇళ్లకు వెళ్ళారు.
- **విశేషములు:**
    - నారదుడి మాటలతో ఇంద్రుడు తన తప్పు తెలుసుకుని వర్షాలు కురిపించాడు.

శ్లోకం 33-10

దుఃఖాని మే సంతు యతో మనో మే ప్రతప్తసంఘట్టితహేమశోభి . విశుద్ధమస్తు త్వయీ బద్ధరాగో భవాని తే దేవి నమోఽస్తు భూయః ..

- **పదవిభాగము:** దుఃఖాని, మే, సంతు, యతః, మనః, మే, ప్రతప్త + సంఘట్టిత + హేమ + శోభి, విశుద్ధం + అస్తు, త్వయీ, బద్ధ + రాగః, భవాని, తే, దేవి, నమః + అస్తు, భూయః.
- **అన్వయము:** హే దేవి, మే దుఃఖాని సంతు, యతః మే మనః త్వయీ బద్ధ రాగః సన్ ప్రతప్త సంఘట్టిత హేమ శోభి విశుద్ధం అస్తు. హే భవాని, తే భూయః నమః అస్తు.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దుఃఖాని = దుఃఖాలు, మే = నాకు, సంతు = ఉండుగాక, యతః = ఎందుకంటే, మనః = మనస్సు, మే = నా, ప్రతప్త సంఘట్టిత హేమ శోభి = కరిగించి, కూర్చిన బంగారం లాగా ప్రకాశించేది, విశుద్ధం = పరిశుద్ధమైనది, అస్తు = అవుగాక, త్వయీ = నీపై, బద్ధ రాగః = బంధించిన ప్రేమ గలది, భవాని = ఓ భవాని, తే = నీకు, దేవి = ఓ దేవి, నమః అస్తు = నమస్కారం, భూయః = మళ్ళీ.
- **తాత్పర్యము:**

    - ఓ దేవి, నాకు దుఃఖాలు ఉండుగాక, ఎందుకంటే నా మనస్సు నీపై బంధించిన ప్రేమ గలదై కరిగించి, కూర్చిన బంగారం లాగా ప్రకాశించేది, పరిశుద్ధమైనది అవుగాక. ఓ భవాని, ఓ దేవి, నీకు మళ్ళీ మళ్ళీ నమస్కారం.

- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం గౌతముడి భక్తి, నిస్వార్థ ప్రేమను వివరిస్తుంది. దుఃఖాలు కూడా భక్తుడిని దేవికి మరింత దగ్గర చేస్తాయని దీని భావం.

34. చతుస్త్రింశదశకః - గౌతమశాపః

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం గౌతమ మహర్షి కథకు కొనసాగింపు. గౌతముడి కీర్తిని దేవతలు కీర్తించగా, కొందరు అసూయపరులైన బ్రాహ్మణులు గౌతముడిని అవమానించడానికి ఒక కుట్ర పన్నుతారు. మాయతో ఒక ఆవును సృష్టించి, గౌతముడు దానిని చంపాడని నిందిస్తారు. కోపగించిన గౌతముడు ఆ బ్రాహ్మణులను శపిస్తాడు. తర్వాత, తన కోపానికి పశ్చాత్తాపపడి, దేవిని ప్రార్థిస్తాడు. దేవి కరుణతో, గౌతముడు తన తపస్సును, శాపాన్ని నిలబెట్టుకోవడానికి ఒక మార్గాన్ని సూచిస్తాడు. ఈ కథ అహంకారం, అసూయ, శాపవిమోచనాల గురించి వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 34-1

స్వర్వాసిభిర్గౌతమకీర్తిరుచ్చైర్గీతా సభాసు త్రిదశైః సదేతి . ఆకర్ణ్య దేవర్షిముఖాత్కృతఘ్నా ద్విజా బభూవుః కిల సేర్ష్యచిత్తాః ..

- **పదవిభాగము:** స్వర్ + వాసిభిః, గౌతమ + కీర్తిః + ఉచ్చైః, గీతా, సభాసు, త్రిదశైః, సదా + ఇతి, ఆకర్ణ్య, దేవర్షి + ముఖాత్ + కృతఘ్నాః, ద్విజాః, బభూవుః, కిల, స + ఈర్ష్య + చిత్తాః.
- **అన్వయము:** స్వర్వాసిభిః త్రిదశైః సభాసు సదా గౌతమ కీర్తిః ఉచ్చైః గీతా ఇతి దేవర్షి ముఖాత్ ఆకర్ణ్య కృతఘ్నాః ద్విజాః సఈర్ష్య చిత్తాః బభూవుః కిల.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - స్వర్వాసిభిః = స్వర్గ నివాసులైన, గౌతమ కీర్తిః = గౌతముడి కీర్తి, ఉచ్చైః = గొప్పగా, గీతా = పాడబడినది, సభాసు = సభలలో, త్రిదశైః = దేవతలచే, సదా = ఎల్లప్పుడూ, ఇతి = అని, ఆకర్ణ్య = విని, దేవర్షి ముఖాత్ = నారదుడి ముఖం నుండి, కృతఘ్నాః = కృతఘ్నులు (ఉపకారం మరిచినవారు), ద్విజాః = బ్రాహ్మణులు, బభూవుః = అయ్యారు, కిల = నిజంగా, స ఈర్ష్య చిత్తాః = అసూయ గల మనస్సు గలవారు.
- **తాత్పర్యము:**

- స్వర్గ నివాసులైన దేవతలు సభలలో ఎల్లప్పుడూ గౌతముడి కీర్తిని గొప్పగా పాడారని దేవర్షి నారదుడి ముఖం నుండి విని, కృతఘ్నులైన బ్రాహ్మణులు నిజంగా అసూయ గల మనస్సు గలవారు అయ్యారు.

- **విశేషములు:**
  - కృతఘ్నత, ఈర్ష్య అనేవి ఆధ్యాత్మిక పురోగతికి అడ్డంకులని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 34-2

తైర్మాయయాఽఽసన్నమృతిః కృతా గౌః సా ప్రేషితా గౌతమహోమశాలాం . అగాన్మునేర్జుహ్వత ఏవ వహ్నౌ హుంకారమాత్రేణ పపాత చోర్వ్యాం ..

- **పదవిభాగము:** తైః, మాయయా + ఆసన్న + మృతిః + కృతా, గౌః, సా, ప్రేషితా, గౌతమ + హోమ + శాలాం, అగాత్ + మునేః, జుహ్వతః + ఏవ, వహ్నౌ, హుంకార + మాత్రేణ, పపాత + చ + ఉర్వ్యాం.

- **అన్వయము:** తైః మాయయా ఆసన్న మృతిః కృతా సా గౌః గౌతమ హోమశాలాం ప్రేషితా. సా వహ్నౌ జుహ్వతః మునేః హుంకార మాత్రేణ ఉర్వ్యాం పపాత చ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
  - తైః = వారిచే, మాయయా = మాయతో, ఆసన్న మృతిః = మరణానికి దగ్గరగా, కృతా = చేయబడిన, గౌః = ఆవు, సా = ఆ, ప్రేషితా = పంపబడినది, గౌతమ హోమశాలాం = గౌతముడి హోమశాలకు, అగాత్ = వెళ్ళింది, మునేః = ముని యొక్క, జుహ్వతః ఏవ = హోమం చేస్తూ ఉండగా, వహ్నౌ = అగ్నిలో, హుంకార మాత్రేణ = హుంకార ధ్వనితో మాత్రమే, పపాత = పడింది, చ = మరియు, ఉర్వ్యాం = భూమిపై.

- **తాత్పర్యము:**
  - వారిచే మాయతో మరణానికి దగ్గరగా చేయబడిన ఆ ఆవు గౌతముడి హోమశాలకు పంపబడింది. అగ్నిలో హోమం చేస్తూ ఉన్న ముని యొక్క హుంకార ధ్వనితో మాత్రమే అది భూమిపై పడింది.

- **విశేషములు:**
  - అసూయ, దుర్బుద్ధి ఎంత వరకు వెళ్తాయో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 34-3

హతా హతా గౌరిహ గౌతమేనేత్యుచ్చైర్ద్విజాః ప్రోచ్య మునిం నినిందుః . స చేద్ధకోపః ప్రలయానలాభస్తాన్ రక్తనేత్రః ప్రశపన్నువాచ ..

- **పదవిభాగము:** హతా, హతా, గౌః + ఇహ, గౌతమేన + ఇతి + ఉచ్చైః, ద్విజాః, ప్రోచ్య, మునిం, నినిందుః, సః + చేత్ + ద్ధ + కోపః, ప్రలయ + అనల + ఆభః + తాన్, రక్త + నేత్రః, ప్రశపన్ + ఉవాచ.
- **అన్వయము:** ఇహ గౌః గౌతమేన హతా హతా ఇతి ఉచ్చైః ప్రోచ్య ద్విజాః మునిం నినిందుః. సః ద్ధ కోపః ప్రలయ అనల ఆభః రక్త నేత్రః సన్ తాన్ ప్రశపన్ ఉవాచ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - హతా హతా = చంపబడింది, చంపబడింది, గౌః ఇహ = ఆవు ఇక్కడ, గౌతమేన = గౌతముడిచే, ఇతి = అని, ఉచ్చైః = గొప్పగా, ద్విజాః = బ్రాహ్మణులు, ప్రోచ్య = పలికి, మునిం = మునిని, నినిందుః = నిందించారు, సః = అతడు, ద్ధ కోపః = గొప్ప కోపం గలవాడు, ప్రలయ అనల ఆభః = ప్రళయాగ్ని లాంటివాడు, రక్త నేత్రః = ఎర్రటి కళ్ళు గలవాడు, ప్రశపన్ = బాగా శపిస్తూ, ఉవాచ = అన్నాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - "ఇక్కడ ఆవు గౌతముడిచే చంపబడింది, చంపబడింది" అని గొప్పగా పలికి బ్రాహ్మణులు మునిని నిందించారు. అతడు గొప్ప కోపం, ప్రళయాగ్ని లాంటివాడు, ఎర్రటి కళ్ళు గలవాడై వారిని బాగా శపిస్తూ అన్నాడు.
- **విశేషములు:**
  - అసత్య ఆరోపణలు, నిందలు ఎంత కోపాన్ని కలిగిస్తాయో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 34-4

వ్రతేషు యజ్ఞేషు నివృత్తిశాస్త్రేష్వపి ద్విజా వో విముఖత్వమస్తు . నిషిద్ధకర్మాచరణే రతాః స్త స్త్రియః ప్రజా వోఽపి తథా భవంతు ..

- **పదవిభాగము:** వ్రతేషు, యజ్ఞేషు, నివృత్తి + శాస్త్రేషు + అపి, ద్విజాః, వః, విముఖత్వం + అస్తు, నిషిద్ధ + కర్మ + ఆచరణే, రతాః + స్త, స్త్రియః, ప్రజాః, వః + అపి, తథా, భవంతు.
- **అన్వయము:** హే ద్విజాః, వో వ్రతేషు యజ్ఞేషు నివృత్తి శాస్త్రేషు అపి విముఖత్వం అస్తు. యుయం నిషిద్ధ కర్మ ఆచరణే రతాః స్త. వః స్త్రియః ప్రజాః అపి తథా భవంతు.
- **ప్రతి పదార్థము:**

    - వ్రతేషు = వ్రతాలలో, యజ్ఞేషు = యజ్ఞాలలో, నివృత్తి శాస్త్రేషు = నివృత్తి శాస్త్రాలలో, అపి = కూడా, ద్విజాః = ఓ బ్రాహ్మణులు, వః = మీకు, విముఖత్వం = విముఖత్వం, అస్తు = ఉండుగాక, నిషిద్ధ కర్మ ఆచరణే = నిషిద్ధ కర్మలను ఆచరించడంలో, రతాః = ఆసక్తి గలవారు, స్త = అవుతారు, స్త్రియః = భార్యలు, ప్రజాః = సంతానం, వః అపి = మీకు కూడా, తథా = అలాగే, భవంతు = అగుగాక.

- **తాత్పర్యము:**
    - "ఓ బ్రాహ్మణులారా, మీకు వ్రతాలలో, యజ్ఞాలలో, నివృత్తి శాస్త్రాలలో కూడా విముఖత్వం ఉండుగాక. మీరు నిషిద్ధ కర్మలను ఆచరించడంలో ఆసక్తి గలవారు అవుతారు. మీ భార్యలు, సంతానం కూడా అలాగే అవుగాక."

- **విశేషములు:**
    - కోపం వల్ల గౌతముడు చాలా కఠినమైన శాపాన్ని ఇచ్చాడు.

శ్లోకం 34-5

సత్సంగమో మాఽస్తు జగజ్జనన్యాః కథామృతే వో న రతిః ఖలు స్యాత్ . పాషండకాపాలికవృత్తిపాపైః పీడా భవేద్వో నరకేషు నిత్యం ..

- **పదవిభాగము:** సత్ + సంగమః, మా + అస్తు, జగత్ + జనన్యాః, కథా + అమృతే, వః, న, రతిః, ఖలు, స్యాత్, పాషండ + కాపాలిక + వృత్తి + పాపైః, పీడా, భవేత్ + వః, నరకేషు, నిత్యం.
- **అన్వయము:** వః సత్సంగమః మా అస్తు. జగజ్జనన్యాః కథా అమృతే ఖలు వః రతిః న స్యాత్. పాషండ కాపాలిక వృత్తి పాపైః వః నరకేషు నిత్యం పీడా భవేత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సత్సంగమః = సజ్జనుల సాంగత్యం, మా అస్తు = ఉండదు, జగజ్జనన్యాః = జగత్తుకు తల్లి యొక్క, కథా అమృతే = కథ అనే అమృతంలో, వః = మీకు, న రతిః = ఆసక్తి ఉండదు, ఖలు = నిజంగా, స్యాత్ = ఉండుగాక, పాషండ = పాషండులు, కాపాలిక = కాపాలికులు, వృత్తి = వృత్తి, పాపైః = పాపులచే, పీడా = బాధ, భవేత్ = ఉండుగాక, వః = మీకు, నరకేషు = నరకాలలో, నిత్యం = ఎల్లప్పుడూ.
- **తాత్పర్యము:**

    - "మీకు సజ్జనుల సాంగత్యం ఉండదు. జగత్తుకు తల్లి అయిన దేవి కథ అనే అమృతంలో నిజంగా మీకు ఆసక్తి ఉండదు. పాషండులు, కాపాలికులు వంటి పాపులచే మీకు నరకాలలో ఎల్లప్పుడూ బాధ ఉండుగాక."

- **విశేషములు:**
    - ఈ శాపం వారి ఆధ్యాత్మిక జీవితాన్ని దెబ్బతీస్తుంది.

శ్లోకం 34-6

ఉక్త్వైవమార్యో మునిరేత్య గాయత్ర్యాఖ్యాం కృపార్ద్రాం భవతీం ననామ . త్వమాత్థ దుగ్ధం భుజగాయ దత్తం దాతుః సదాఽనర్థదమేవ విద్ధి ..

- **పదవిభాగము:** ఉక్త్వా + ఏవం + ఆర్యః, మునిః + ఏత్య, గాయత్రీ + ఆఖ్యాం + కృప + ఆర్ద్రాం, భవతీం, ననామ, త్వం + ఆత్థ, దుగ్ధం, భుజగాయ, దత్తం, దాతుః, సదా + అనర్థదం + ఏవ, విద్ధి.
- **అన్వయము:** ఏవం ఉక్త్వా ఆర్యః మునిః గాయత్రీ ఆఖ్యాం కృప ఆర్ద్రాం భవతీం ఏత్య ననామ. త్వం దుగ్ధం భుజగాయ దత్తం దాతుః సదా అనర్థదం ఏవ విద్ధి ఇతి ఆత్థ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ఉక్త్వా ఏవం = ఈ విధంగా పలికి, ఆర్యః = గొప్పవాడు, మునిః = ముని, ఏత్య = చేరి, గాయత్రీ ఆఖ్యాం = గాయత్రీ అని పేరు గల, కృప ఆర్ద్రాం = దయతో తడిసినదానివి, భవతీం = నిన్ను, ననామ = నమస్కరించాడు, త్వం = నీవు, ఆత్థ = అన్నావు, దుగ్ధం = పాలు, భుజగాయ = పాముకు, దత్తం = ఇచ్చినది, దాతుః = ఇచ్చినవారికి, సదా = ఎల్లప్పుడూ, అనర్థదం ఏవ = కీడును మాత్రమే ఇచ్చేది, విద్ధి = తెలుసుకో.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఈ విధంగా పలికి, గొప్పవాడైన ముని గాయత్రీ అని పేరు గల, దయతో తడిసిన నిన్ను చేరి నమస్కరించాడు. నీవు "పాముకు పాలు ఇచ్చినది, ఇచ్చినవారికి ఎల్లప్పుడూ కీడును మాత్రమే ఇచ్చేదని తెలుసుకో" అని అన్నావు.
- **విశేషములు:**
    - పాములవంటి వారికి ఉపకారం చేస్తే, అది చివరికి కీడుకే దారితీస్తుందని ఇక్కడ దేవి చెప్పింది.

శ్లోకం 34-7

సదేదృశీ కర్మగతిర్మహర్షే శాంతిం భజ స్వం తప ఏవ రక్ష . మా కుప్యతామేవమృషిర్నిశమ్య మహానుతాపార్ద్రమనా బభూవ ..

- **పదవిభాగము:** సదా + ఈదృశీ, కర్మ + గతిః + మహా + ఋషే, శాంతిం, భజ, స్వం, తపః + ఏవ, రక్ష, మా, కుప్యతాం + ఏవం + ఋషిః + నిశమ్య, మహా + అనుతాప + ఆర్ద్ర + మనాః, బభూవ.
- **అన్వయము:** మహాఋషే, కర్మ గతిః సదా ఈదృశీ. శాంతిం భజ. స్వం తపః ఏవ రక్ష. మా కుప్యతాం. ఏవం నిశమ్య ఋషిః మహా అనుతాప ఆర్ద్ర మనాః బబూవ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సదా ఈదృశీ = ఎల్లప్పుడూ ఇలాగే, కర్మ గతిః = కర్మ యొక్క గతి, మహా ఋషే = ఓ మహర్షి, శాంతిం = శాంతిని, భజ = పొందు, స్వం = నీ, తపః ఏవ = తపస్సును మాత్రమే, రక్ష = రక్షించు, మా కుప్యతాం = కోపగించకు, ఏవం = ఈ విధంగా, ఋషిః = ముని, నిశమ్య = విని, మహా అనుతాప ఆర్ద్ర మనాః = గొప్ప పశ్చాత్తాపంతో తడిసిన మనస్సు గలవాడు, బబూవ = అయ్యాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - "ఓ మహర్షి, కర్మ యొక్క గతి ఎల్లప్పుడూ ఇలాగే ఉంటుంది. శాంతిని పొందు. నీ తపస్సును మాత్రమే రక్షించు. కోపగించకు." ఈ విధంగా విని, ముని గొప్ప పశ్చాత్తాపంతో తడిసిన మనస్సు గలవాడు అయ్యాడు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం క్షమ యొక్క గొప్పతనాన్ని, కోపం వల్ల తపస్సు ఎలా నాశనం అవుతుందో వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 34-8

శప్తా ద్విజా విస్మృతవేదమంత్రా లబ్ధ్వా వివేకం మిలితా మునిం తం . ప్రాప్తాః ప్రసీదేతి ముహుర్వదంతో నత్వా త్రపానమ్రముఖా అతిష్ఠన్ ..

- **పదవిభాగము:** శప్తాః, ద్విజాః, విస్మృత + వేద + మంత్రాః, లబ్ధ్వా, వివేకం, మిలితాః, మునిం, తం, ప్రాప్తాః, ప్రసీద + ఇతి, ముహుః + వదంతః, నత్వా, త్రపా + నమ్ర + ముఖాః, అతిష్ఠన్.
- **అన్వయము:** శప్తాః విస్మృత వేద మంత్రాః ద్విజాః వివేకం లబ్ధ్వా మిలితాః సన్తః తం మునిం ప్రాప్తాః. నత్వా త్రపా నమ్ర ముఖాః సన్తః ప్రసీద ఇతి ముహుః వదంతః అతిష్ఠన్.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శప్తాః = శపించబడినవారు, ద్విజాః = బ్రాహ్మణులు, విస్మృత వేద మంత్రాః = వేద మంత్రాలను మరిచినవారు, లబ్ధ్వా = పొంది, వివేకం = వివేకాన్ని, మిలితాః = కలిసి, మునిం = మునిని, తం = ఆ, ప్రాప్తాః = చేరినవారు, ప్రసీద = ప్రసన్నుడవు కమ్ము, ఇతి = అని, ముహుః = మళ్ళీ మళ్ళీ, వదంతః = పలుకుతూ, నత్వా = నమస్కరించి, త్రపా నమ్ర ముఖాః = సిగ్గుతో వంగిన ముఖాలు గలవారు, అతిష్ఠన్ = ఉన్నారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - శపించబడిన, వేద మంత్రాలను మరిచిన బ్రాహ్మణులు వివేకాన్ని పొంది, కలిసి ఆ మునిని చేరారు. నమస్కరించి, సిగ్గుతో వంగిన ముఖాలు గలవారై "ప్రసన్నుడవు కమ్ము" అని మళ్ళీ మళ్ళీ పలుకుతూ ఉన్నారు.
- **విశేషములు:**
    - తప్పు తెలుసుకున్న తర్వాత పశ్చాత్తాపం, క్షమాపణ అడగడం ఇక్కడ కనిపిస్తుంది.

శ్లోకం 34-9

కృపార్ద్రనేత్రో మునిరాహ న స్యాన్మృషా వచో మే నరకే వసేత . జాయేత విష్ణుర్భువీ కృష్ణనామా వందేత తం శాపవిమోచనార్థం ..

- **పదవిభాగము:** కృప + ఆర్ద్ర + నేత్రః, మునిః + ఆహ, న + స్యాత్ + మృషా, వచః, మే, నరకే, వసేత, జాయేత, విష్ణుః + భువీ, కృష్ణ + నామా, వందేత, తం, శాప + విమోచన + అర్థం.
- **అన్వయము:** కృప ఆర్ద్ర నేత్రః మునిః ఆహ. మే వచః మృషా న స్యాత్. నరకే వసేత. విష్ణుః భువీ కృష్ణ నామా జాయేత. శాప విమోచన అర్థం తం వందేత.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కృప ఆర్ద్ర నేత్రః = కరుణతో తడిసిన కళ్ళు గలవాడు, మునిః = ముని, ఆహ = అన్నాడు, న స్యాత్ = కాదు, మృషా = అబద్ధం, వచః = మాట, మే = నా, నరకే = నరకంలో, వసేత = నివసించుగాక, జాయేత = పుట్టుగాక, విష్ణుః = విష్ణువు, భువీ = భూమిపై, కృష్ణ నామా = కృష్ణుడు అని పేరు గలవాడు, వందేత = నమస్కరించాలి, తం = అతడిని, శాప విమోచన అర్థం = శాప విమోచనం కోసం.
- **తాత్పర్యము:**

  - కరుణతో తడిసిన కళ్ళు గల ముని అన్నాడు: "నా మాట అబద్ధం కాదు, నరకంలో నివసించుగాక. శాప విమోచనం కోసం భూమిపై కృష్ణుడు అని పేరు గల విష్ణువు పుట్టుగాక, మీరు అతడిని నమస్కరించాలి."
- **విశేషములు:**
  - శాపానికి విమోచనం దైవిక కరుణతోనే సాధ్యం అని ఇక్కడ గౌతముడు చెప్పాడు.

శ్లోకం 34-10

స్వపాపముక్త్యర్థమనంతశక్తిం దేవీం సదా ధ్యాయత భక్తిపూతాః . సర్వత్ర భూయాచ్ఛుభమిత్యుదీర్య గాయత్రి దధ్యౌ భవతీం మహర్షిః ..

- **పదవిభాగము:** స్వ + పాప + ముక్తి + అర్థం + అనంత + శక్తిం, దేవీం, సదా, ధ్యాయత, భక్తి + పూతాః, సర్వత్ర, భూయాత్ + శుభం + ఇతి + ఉదీర్య, గాయత్రి, దధ్యౌ, భవతీం, మహా + ఋషిః.
- **అన్వయము:** భక్తి పూతాః సన్తః స్వ పాప ముక్తి అర్థం అనంత శక్తిం దేవీం సదా ధ్యాయత. సర్వత్ర శుభం భూయాత్ ఇతి ఉదీర్య మహా ఋషిః భవతీం గాయత్రి దధ్యౌ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - స్వ పాప ముక్తి అర్థం = తమ పాపాల నుండి విముక్తి కోసం, అనంత శక్తిం = అనంతమైన శక్తి గల, దేవీం = దేవిని, సదా = ఎల్లప్పుడూ, ధ్యాయత = ధ్యానించండి, భక్తి పూతాః = భక్తితో పవిత్రమైనవారు, సర్వత్ర = అన్ని చోట్ల, భూయాత్ = ఉండుగాక, శుభం = శుభం, ఇతి = అని, ఉదీర్య = పలికి, గాయత్రి = గాయత్రీ, దధ్యౌ = ధ్యానించాడు, భవతీం = నిన్ను, మహా ఋషిః = మహర్షి.
- **తాత్పర్యము:**
  - "భక్తితో పవిత్రమైనవారై తమ పాపాల నుండి విముక్తి కోసం అనంతమైన శక్తి గల దేవిని ఎల్లప్పుడూ ధ్యానించండి. అన్ని చోట్ల శుభం ఉండుగాక" అని పలికి, మహర్షి ఓ గాయత్రీ, నిన్ను ధ్యానించాడు.
- **విశేషములు:**
  - పాపాల నుండి విముక్తి భక్తితోనే సాధ్యం అని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 34-11

ముంచాని మా వాక్శరమన్యచిత్తే కృతఘ్నతా మాఽస్తు మమాంతరంగే . నిందాని మా సజ్జనమేష భీతో భవాని పాపాద్వరదే నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** ముంచాని, మా, వాక్ + శరం + అన్య + చిత్తే, కృతఘ్నతా, మా + అస్తు, మమ + అంతరంగే, నిందాని, మా, సజ్జనం + ఏష, భీతః, భవాని, పాపాత్ + వరదే, నమః + తే.
- **అన్వయము:** అహం అన్య చిత్తే వాక్ శరం మా ముంచాని. మమ అంతరంగే కృతఘ్నతా మా అస్తు. ఏషః అహం సజ్జనం మా నిందాని. హే భవాని, వరదే, పాపాత్ భీతః అహం. తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - ముంచాని = వదిలిపెట్టుదును, మా = వద్దు, వాక్ శరం = మాటల బాణాన్ని, అన్య చిత్తే = ఇతరుల మనస్సుపై, కృతఘ్నతా = కృతఘ్నత, మా అస్తు = ఉండదు, మమ అంతరంగే = నా లోపలి మనస్సులో, నిందాని = నిందిస్తాను, మా = వద్దు, సజ్జనం = సజ్జనుడిని, ఏషః = ఈ, భీతః = భయపడినవాడు, భవాని = ఓ భవాని, పాపాత్ = పాపం నుండి, వరదే = వరాలను ఇచ్చేదానివి, నమః తే = నీకు నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఇతరుల మనస్సుపై మాటల బాణాన్ని నేను వదిలిపెట్టను. నా లోపలి మనస్సులో కృతఘ్నత ఉండదు. నేను సజ్జనుడిని నిందించను. ఓ భవాని, వరాలను ఇచ్చేదానివి, పాపం నుండి భయపడిన నేను నీకు నమస్కరిస్తున్నాను.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం గౌతముడి పశ్చాత్తాపం, తన తప్పును తెలుసుకుని దేవిని ప్రార్థించడం వివరిస్తుంది.

---

35. పంచత్రింశదశకః - అనుగ్రహవైచిత్ర్యం

అధ్యాయ సారాంశం: ఈ అధ్యాయం దేవి అనుగ్రహం యొక్క వివిధ రూపాలను, గొప్పతనాన్ని వివరిస్తుంది. మానవ జీవితంలో దేవి అనుగ్రహం వల్ల కలిగే శుభాలు, కష్టాల్లో ఉన్నవారిని దేవి ఎలా రక్షిస్తుందో, భక్తులపై ఆమెకున్న కరుణ ఎంత అపారమైనదో వివిధ ఉదాహరణల ద్వారా ఈ అధ్యాయం వివరిస్తుంది. పృథ, సుశీల, శచి, చ్యవనుడు, సత్యవ్రతుడు వంటి వారి కథలను ఉదాహరణలుగా ఇక్కడ వర్ణించారు.

శ్లోకం 35-1

భాగ్యోదయే త్రీణి భవంతి నూనం మనుష్యతా సజ్జనసంగమశ్చ . త్వదీయమాహాత్మ్యకథాశ్రుతిశ్చ యతః పుమాంస్త్వత్పదభక్తిమేతి ..

- **పదవిభాగము:** భాగ్య + ఉదయే, త్రీణి, భవంతి, నూనం, మనుష్యతా, సత్ + జన + సంగమః + చ, త్వదీయ + మాహాత్మ్య + కథా + శ్రుతిః + చ, యతః, పుమాన్ + త్వత్ + పద + భక్తిం + ఏతి.
- **అన్వయము:** నూనం భాగ్య ఉదయే మనుష్యతా, సజ్జన సంగమః చ, త్వదీయ మాహాత్మ్య కథా శ్రుతిః చ, ఇతి త్రీణి భవంతి. యతః పుమాన్ త్వత్ పద భక్తిం ఏతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - భాగ్య ఉదయే = అదృష్టం కలిగినప్పుడు, త్రీణి = మూడు, భవంతి = అవుతాయి, నూనం = నిజంగా, మనుష్యతా = మనిషిగా జన్మించడం, సజ్జన సంగమః = సజ్జనుల సాంగత్యం, చ = మరియు, త్వదీయ మాహాత్మ్య కథా శ్రుతిః = నీ గొప్పతనం కథలను వినడం, చ = మరియు, యతః = ఎందుకంటే, పుమాన్ = మనిషి, త్వత్ పద భక్తిం = నీ పాదాలపై భక్తిని, ఏతి = పొందుతాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - నిజంగా అదృష్టం కలిగినప్పుడు మూడు విషయాలు జరుగుతాయి: మనిషిగా జన్మించడం, సజ్జనుల సాంగత్యం, మరియు నీ గొప్పతనం కథలను వినడం. ఎందుకంటే దానివల్ల మనిషి నీ పాదాలపై భక్తిని పొందుతాడు.
- **విశేషములు:**
    - ఈ శ్లోకం మానవ జీవితంలో దేవి అనుగ్రహం యొక్క ప్రాముఖ్యతను వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 35-2

తతః ప్రసీదస్యఖిలార్థకామాన్ భక్తస్య యచ్ఛస్యభయం చ మాతః . క్షమాం కృతాగస్సు కరోషి చార్యోరన్యోన్యవైరం శమయస్యనీహా ..

- **పదవిభాగము:** తతః, ప్రసీదసి + అఖిల + అర్థ + కామాన్, భక్తస్య, యచ్ఛసి + అభయం + చ + మాతః, క్షమాం, కృత + ఆగస్సు, కరోషి + చ + ఆర్యః + అన్యోన్య + వైరం, శమయసి + అనీహా.
- **అన్వయము:** తతః హే మాతః, భక్తస్య అఖిల అర్థ కామాన్ ప్రసీదసి, అభయం చ యచ్ఛసి. చ కృత ఆగస్సు క్షమాం కరోషి. ఆర్యః అనీహా చ సతీ అన్యోన్య వైరం శమయసి.
- **ప్రతి పదార్థము:**

 - తతః = అప్పుడు, ప్రసీదసి = ప్రసన్నుడవు అవుతావు, అఖిల అర్థ కామాన్ = అన్ని కోరికలను, భక్తస్య = భక్తుడికి, యచ్ఛసి = ఇస్తావు, అభయం = భయం లేకపోవడం, చ = మరియు, మాతః = ఓ తల్లి, క్షమాం = క్షమను, కృత ఆగస్సు = తప్పు చేసినవానిని, కరోషి = చేస్తావు, చ = మరియు, ఆర్యః = గొప్ప, అన్యోన్య వైరం = ఒకరికొకరు వైరం, శమయసి = తగ్గిస్తావు, అనీహా = కోరిక లేనిదానివి.

- **తాత్పర్యము:**
    - అప్పుడు ఓ తల్లి, భక్తుడికి అన్ని కోరికలను ప్రసన్నుడవై ఇస్తావు, భయం లేకపోవడాన్ని కూడా ఇస్తావు. తప్పు చేసినవానిని కూడా క్షమిస్తావు. గొప్పదానివి, కోరిక లేనిదానివి అయి కూడా ఒకరికొకరు వైరాన్ని తగ్గిస్తావు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి కరుణ ఎంత గొప్పదో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 35-3

దుష్కీర్తిభీత్యా పృథయా కుమార్యా త్యక్తం తటిన్యాం సుతమర్కలబ్ధం . సంప్రార్థితా త్వం పరిపాలయంతీ ప్రాదర్శయః స్వం కరుణాప్రవాహం ..

- **పదవిభాగము:** దుష్కీర్తి + భీత్యా, పృథయా, కుమార్యా, త్యక్తం, తటిన్యాం, సుతం + అర్క + లబ్ధం, సంప్రార్థితా, త్వం, పరిపాలయంతీ, ప్ర + అదర్శయః, స్వం, కరుణా + ప్రవాహం.
- **అన్వయము:** కుమార్యా పృథయా దుష్కీర్తి భీత్యా తటిన్యాం త్యక్తం అర్క లబ్ధం సుతం సంప్రార్థితా త్వం పరిపాలయంతీ స్వం కరుణా ప్రవాహం ప్రాదర్శయః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దుష్కీర్తి భీత్యా = చెడ్డ పేరు భయంతో, పృథయా = పృథచే, కుమార్యా = కన్యగా, త్యక్తం = విడిచిపెట్టబడిన, తటిన్యాం = నదిలో, సుతం = కుమారుడిని, అర్క లబ్ధం = సూర్యుడి నుండి పొందిన, సంప్రార్థితా = బాగా ప్రార్థించబడిన, త్వం = నీవు, పరిపాలయంతీ = బాగా రక్షించేదానివి, ప్రాదర్శయః = చూపించావు, స్వం = నీ, కరుణా ప్రవాహం = కరుణ ప్రవాహాన్ని.
- **తాత్పర్యము:**
    - కన్యగా ఉన్న పృథ చెడ్డ పేరు భయంతో నదిలో విడిచిపెట్టబడిన, సూర్యుడి నుండి పొందిన కుమారుడిని (కర్ణుడిని) బాగా ప్రార్థించబడిన నీవు రక్షిస్తూ, నీ కరుణ ప్రవాహాన్ని చూపించావు.

- **విశేషములు:**
    - కర్ణుడి కథను ఇక్కడ ఉదాహరణగా తీసుకున్నారు.

శ్లోకం 35-4

సుతాన్ కురుక్షేత్రరణే హతాన్ స్వాన్ దిదృక్షవే మాతృగణాయ కృష్ణః . సంప్రార్థితస్త్వత్కరుణాభిషిక్తః ప్రదర్శ్య సర్వాన్ సమతోషయచ్చ ..

- **పదవిభాగము:** సుతాన్, కురుక్షేత్ర + రణే, హతాన్, స్వాన్, దిదృక్షవే, మాతృ + గణాయ, కృష్ణః, సంప్రార్థితః + త్వత్ + కరుణా + అభిషిక్తః, ప్రదర్శ్య, సర్వాన్, సమతోషయత్ + చ.
- **అన్వయము:** కురుక్షేత్ర రణే హతాన్ స్వాన్ సుతాన్ దిదృక్షవే మాతృ గణాయ సంప్రార్థితః త్వత్ కరుణా అభిషిక్తః కృష్ణః సర్వాన్ ప్రదర్శ్య సమతోషయత్ చ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - కురుక్షేత్ర రణే = కురుక్షేత్ర యుద్ధంలో, హతాన్ = చంపబడిన, స్వాన్ = తన, సుతాన్ = కుమారులను, దిదృక్షవే = చూడాలనుకున్న, మాతృ గణాయ = తల్లుల సమూహానికి, కృష్ణః = కృష్ణుడు, సంప్రార్థితః = బాగా ప్రార్థించబడినవాడు, త్వత్ కరుణా అభిషిక్తః = నీ కరుణతో అభిషేకించబడినవాడు, ప్రదర్శ్య = చూపించి, సర్వాన్ = అందరినీ, సమతోషయత్ = బాగా సంతోషపరిచాడు, చ = మరియు.
- **తాత్పర్యము:**
    - కురుక్షేత్ర యుద్ధంలో చంపబడిన తమ కుమారులను చూడాలనుకున్న తల్లుల సమూహానికి బాగా ప్రార్థించబడిన నీ కరుణతో అభిషేకించబడిన కృష్ణుడు అందరినీ చూపించి బాగా సంతోషపరిచాడు.
- **విశేషములు:**
    - కురుక్షేత్ర యుద్ధానంతరం దేవి కరుణతో కృష్ణుడు తల్లులకు వారి కుమారులను చూపించాడని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 35-5

వణిక్ సుశీలః ఖలు నష్టవిత్తో వ్రతం చరన్ ప్రాజ్ఞవరాత్రమార్యః . త్వాం దేవి సంపూజ్య దరిద్రభావాన్ముక్తః క్రమాద్విత్తసమృద్ధిమాప ..

- **పదవిభాగము:** వణిక్, సుశీలః, ఖలు, నష్ట + విత్తః, వ్రతం, చరన్, ప్రాక్ + నవరాత్రం + ఆర్యః, త్వాం, దేవి, సంపూజ్య, దరిద్ర + భావాత్ + ముక్తః, క్రమాత్ + విత్త + సమృద్ధిం + ఆప.
- **అన్వయము:** ఖలు నష్ట విత్తః సుశీలః వణిక్ ఆర్యః ప్రాక్ నవరాత్రం వ్రతం చరన్ దేవి త్వాం సంపూజ్య దరిద్ర భావాత్ ముక్తః క్రమాత్ విత్త సమృద్ధిం ఆప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - వణిక్ = వ్యాపారి, సుశీలః = సుశీలుడు, ఖలు = నిజంగా, నష్ట విత్తః = ధనం కోల్పోయినవాడు, వ్రతం = వ్రతాన్ని, చరన్ = చేస్తూ, ప్రాక్ = పూర్వం, నవరాత్రం = నవరాత్రులలో, ఆర్యః = గొప్పవాడు, త్వాం = నిన్ను, దేవి = ఓ దేవి, సంపూజ్య = బాగా పూజించి, దరిద్ర భావాత్ = దరిద్రం నుండి, ముక్తః = విముక్తి పొందినవాడు, క్రమాత్ = క్రమంగా, విత్త సమృద్ధిం = ధనం సమృద్ధిని, ఆప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
  - నిజంగా ధనం కోల్పోయిన సుశీలుడు అనే గొప్ప వ్యాపారి పూర్వం నవరాత్రులలో వ్రతాన్ని చేస్తూ, ఓ దేవి, నిన్ను బాగా పూజించి దరిద్రం నుండి విముక్తి పొందినవాడై క్రమంగా ధనం సమృద్ధిని పొందాడు.
- **విశేషములు:**
  - దేవి భక్తులను ఎలా కరుణిస్తుందో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 35-6

దేవద్రుహో దేవి రణే త్వయైవ దైత్యా హతా గర్హితధర్మశాస్త్రాః . ప్రహ్లాదముఖ్యానసురాన్ స్వభక్తాన్ దేవాంశ్చ సంత్యక్తరణానకార్షీః ..

- **పదవిభాగము:** దేవ + ద్రుహః, దేవి, రణే, త్వయా + ఏవ, దైత్యాః, హతాః, గర్హిత + ధర్మ + శాస్త్రాః, ప్రహ్లాద + ముఖ్యాన్ + అసురాన్, స్వ + భక్తాన్, దేవాన్ + చ + సంత్యక్త + రణాన్ + అకార్షీః.
- **అన్వయము:** హే దేవి, గర్హిత ధర్మ శాస్త్రాః దేవ ద్రుహః దైత్యాః త్వయా ఏవ రణే హతాః. స్వ భక్తాన్ ప్రహ్లాద ముఖ్యాన్ అసురాన్ చ సంత్యక్త రణాన్ దేవాన్ అకార్షీః.
- **ప్రతి పదార్థము:**
  - దేవ ద్రుహః = దేవతలకు ద్రోహం చేసేవారు, దేవి = ఓ దేవి, రణే = యుద్ధంలో, త్వయా ఏవ = నీచే మాత్రమే, దైత్యాః = రాక్షసులు, హతాః = చంపబడ్డారు, గర్హిత ధర్మ శాస్త్రాః = నిందించబడిన ధర్మ శాస్త్రాలు గలవారు, ప్రహ్లాద ముఖ్యాన్ = ప్రహ్లాదుడు మొదలైన, అసురాన్ = రాక్షసులను, స్వ భక్తాన్ =

నీ భక్తులను, దేవాన్ చ = దేవతలను కూడా, సంత్యక్త రణాన్ = యుద్ధం విడిచిపెట్టినవారిని, అకార్షీః = చేసావు.

- **తాత్పర్యము:**
    - ఓ దేవి, నిందించబడిన ధర్మ శాస్త్రాలు గల, దేవతలకు ద్రోహం చేసే రాక్షసులు నీచే మాత్రమే యుద్ధంలో చంపబడ్డారు. నీ భక్తులైన ప్రహ్లాదుడు మొదలైన రాక్షసులను, యుద్ధం విడిచిపెట్టిన దేవతలను కూడా కాపాడావు.
- **విశేషములు:**
    - దేవి భక్తులను రక్షించి, దుష్టులను సంహరిస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 35-7

పురందరే పాపతిరోహితే తత్స్థానాధిరూఢాన్నహుషాత్స్మరార్తాత్ . భీతా శచీ త్వాం పరిపూజ్య దృష్ట్వా పతిం క్రమాద్భీతివిముక్తిమాప ..

- **పదవిభాగము:** పురందరే, పాప + తిరోహితే, తత్ + స్థాన + అధిరూఢాత్ + నహుషాత్ + స్మర + ఆర్తాత్, భీతా, శచీ, త్వాం, పరిపూజ్య, దృష్ట్వా, పతిం, క్రమాత్ + భీతి + విముక్తిం + ఆప.
- **అన్వయము:** పురందరే పాప తిరోహితే సతి తత్ స్థాన అధిరూఢాత్ స్మర ఆర్తాత్ నహుషాత్ భీతా శచీ త్వాం పరిపూజ్య పతిం దృష్ట్వా క్రమాత్ భీతి విముక్తిం ఆప.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - పురందరే = ఇంద్రుడు, పాప తిరోహితే = పాపంతో అదృశ్యమైనప్పుడు, తత్ స్థాన అధిరూఢాత్ = ఆ స్థానంలో కూర్చున్న, నహుషాత్ = నహుషుడి నుండి, స్మర ఆర్తాత్ = కామంతో బాధపడినవాని నుండి, భీతా = భయపడిన, శచీ = శచి, త్వాం = నిన్ను, పరిపూజ్య = బాగా పూజించి, దృష్ట్వా = చూసి, పతిం = భర్తను, క్రమాత్ = క్రమంగా, భీతి విముక్తిం = భయం నుండి విముక్తిని, ఆప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - ఇంద్రుడు పాపంతో అదృశ్యమైనప్పుడు, ఆ స్థానంలో కూర్చున్న, కామంతో బాధపడిన నహుషుడి నుండి భయపడిన శచి నిన్ను బాగా పూజించి, తన భర్తను చూసి క్రమంగా భయం నుండి విముక్తిని పొందింది.
- **విశేషములు:**
    - దేవి భక్తులను ఎలా ఆపదల నుండి రక్షిస్తుందో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 35-8

శప్తో వసిష్ఠేన నిమిర్విదేహో భూత్వాఽపి దేవి త్వదనుగ్రహేణ . జ్ఞానం పరం ప్రాప నిమేః ప్రయోగాన్నిమేషిణో జీవగణా భవంతి ..

- **పదవిభాగము:** శప్తః, వసిష్ఠేన, నిమిః + విదేహః, భూత్వా + అపి, దేవి, త్వత్ + అనుగ్రహేణ, జ్ఞానం, పరం, ప్రాప, నిమేః, ప్రయోగాత్ + నిమేషిణః, జీవ + గణాః, భవంతి.
- **అన్వయము:** వసిష్ఠేన శప్తః నిమిః విదేహః భూత్వా అపి, దేవి, త్వత్ అనుగ్రహేణ పరం జ్ఞానం ప్రాప. నిమేః ప్రయోగాత్ జీవ గణాః నిమేషిణః భవంతి.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - శప్తః = శపించబడినవాడు, వసిష్ఠేన = వసిష్ఠుడిచే, నిమిః = నిమి, విదేహః = శరీరం లేనివాడు, భూత్వా అపి = అయి కూడా, దేవి = ఓ దేవి, త్వత్ అనుగ్రహేణ = నీ అనుగ్రహం వల్ల, జ్ఞానం = జ్ఞానాన్ని, పరం = గొప్ప, ప్రాప = పొందాడు, నిమేః = నిమి యొక్క, ప్రయోగాత్ = ప్రయోగం వల్ల, నిమేషిణః = కన్ను రెప్ప వేసేవారు, జీవ గణాః = జీవుల సమూహాలు, భవంతి = అవుతారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - వసిష్ఠుడిచే శపించబడిన నిమి, శరీరం లేనివాడు అయి కూడా, ఓ దేవి, నీ అనుగ్రహం వల్ల గొప్ప జ్ఞానాన్ని పొందాడు. నిమి యొక్క ప్రయోగం వల్ల జీవుల సమూహాలు కన్ను రెప్ప వేసేవారు అవుతారు.
- **విశేషములు:**
    - నిమి మహర్షి కథ ద్వారా దేవి అనుగ్రహం యొక్క గొప్పతనం చెప్పబడింది.

శ్లోకం 35-9

హా భార్గవా లోభవికోపచిత్తైః ప్రపీడితా హైహయవంశజాతైః . హిమాద్రిమాప్తా భవతీం ప్రపూజ్య ప్రసాద్య భీతేః ఖలు ముక్తిమాపుః ..

- **పదవిభాగము:** హా, భార్గవాః, లోభ + వికోప + చిత్తైః, ప్రపీడితాః, హైహయ + వంశ + జాతైః, హిమాద్రిం + ఆప్తాః, భవతీం, ప్రపూజ్య, ప్రసాద్య, భీతేః, ఖలు, ముక్తిం + ఆపుః.
- **అన్వయము:** హా, లోభ వికోప చిత్తైః హైహయ వంశ జాతైః ప్రపీడితాః భార్గవాః హిమాద్రిం ఆప్తాః సన్తః భవతీం ప్రపూజ్య ప్రసాద్య ఖలు భీతేః ముక్తిం ఆపుః.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హా = అయ్యో, భార్గవాః = భార్గవులు, లోభ వికోప చిత్తైః = లోభంతో కోపగించిన మనస్సు గల, ప్రపీడితాః = బాగా బాధించబడినవారు, హైహయ వంశ జాతైః = హైహయ వంశంలో పుట్టినవారిచే, హిమాద్రిం = హిమాద్రిని, ఆప్తాః = చేరినవారు, భవతీం = నిన్ను, ప్రపూజ్య = బాగా పూజించి, ప్రసాద్య = ప్రసన్నం చేసుకుని, భీతేః = భయం నుండి, ఖలు = నిజంగా, ముక్తిం = విముక్తిని, ఆపుః = పొందారు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అయ్యో, లోభంతో కోపగించిన మనస్సు గల హైహయ వంశంలో పుట్టినవారిచే బాగా బాధించబడిన భార్గవులు హిమాద్రిని చేరి, నిన్ను బాగా పూజించి, ప్రసన్నం చేసుకుని నిజంగా భయం నుండి విముక్తిని పొందారు.
- **విశేషములు:**
    - హైహయ రాజు కార్తవీర్యార్జునుడి కథను ఇక్కడ ఉదాహరణగా తీసుకున్నారు.

శ్లోకం 35-10

దస్రౌ యువానాం చ్యవనం పతిం చ సమానరూపానభిదృశ్య ముగ్ధా . సతీ సుకన్యా తవ సంస్మృతాయా భక్త్యా ప్రసాదాత్స్వపతిం వ్యాజానాత్ ..

- **పదవిభాగము:** దస్రౌ, యువానాం, చ్యవనం, పతిం + చ, సమాన + రూపౌ + అభిదృశ్య, ముగ్ధా, సతీ, సుకన్యా, తవ, సంస్మృతాయాః, భక్త్యా, ప్రసాదాత్ + స్వ + పతిం, వ్యాజానాత్.
- **అన్వయము:** యువానౌ దస్రౌ చ్యవనం చ పతిం సమాన రూపౌ అభిదృశ్య ముగ్ధా సతీ సుకన్యా తవ భక్త్యా సంస్మృతాయాః ప్రసాదాత్ స్వ పతిం వ్యాజానాత్.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - దస్రౌ = అశ్వినీ దేవతలు, యువానౌ = యువకులుగా, చ్యవనం = చ్యవనుడిని, పతిం చ = భర్తను, సమాన రూపౌ = ఒకే రూపం గలవారుగా, అభిదృశ్య = చూసి, ముగ్ధా = మోసపోయిన, సతీ = మంచి భార్య, సుకన్యా = సుకన్య, తవ = నీ యొక్క, సంస్మృతాయాః = బాగా స్మరించబడిన, భక్త్యా = భక్తితో, ప్రసాదాత్ = ప్రసాదం వల్ల, స్వ పతిం = తన భర్తను, వ్యాజానాత్ = తెలుసుకుంది.
- **తాత్పర్యము:**

- యువకులుగా ఉన్న అశ్వినీ దేవతలను, చ్యవనుడిని, తన భర్తను ఒకే రూపం గలవారుగా చూసి మోసపోయిన మంచి భార్య సుకన్య నీ భక్తితో బాగా స్మరించబడిన నీ ప్రసాదం వల్ల తన భర్తను తెలుసుకుంది.

- **విశేషములు:**
    - సుకన్య, చ్యవనుడి కథను ఇక్కడ ఉదాహరణగా తీసుకున్నారు.

శ్లోకం 35-11

సత్యవ్రతో విప్రవధూం ప్రసహ్య హర్తా నిరస్తో జనకేన రాజ్యాత్ . వసిష్ఠశప్తోఽపి తవ ప్రసాదాద్రాజ్యేఽభిషిక్తోఽథ దివం గతశ్చ ..

- **పదవిభాగము:** సత్యవ్రతః, విప్ర + వధూం, ప్రసహ్య, హర్తా, నిరస్తః, జనకేన, రాజ్యాత్, వసిష్ఠ + శప్తః + అపి, తవ, ప్రసాదాత్ + రాజ్యాత్, అభిషిక్తః + అథ, దివం, గతః + చ.

- **అన్వయము:** విప్ర వధూం ప్రసహ్య హర్తా సత్యవ్రతః జనకేన రాజ్యాత్ నిరస్తః. వసిష్ఠ శప్తః అపి తవ ప్రసాదాత్ రాజ్యాత్ అభిషిక్తః అథ దివం గతః చ.

- **ప్రతి పదార్థము:**
    - సత్యవ్రతః = సత్యవ్రతుడు, విప్ర వధూం = బ్రాహ్మణ స్త్రీని, ప్రసహ్య = బలవంతంగా, హర్తా = అపహరించినవాడు, నిరస్తః = నిరాకరించబడినవాడు, జనకేన = తండ్రిచే, రాజ్యాత్ = రాజ్యం నుండి, వసిష్ఠ శప్తః అపి = వసిష్ఠుడిచే శపించబడినవాడు కూడా, తవ = నీ, ప్రసాదాత్ = ప్రసాదం వల్ల, రాజ్యే = రాజ్యంలో, అభిషిక్తః = అభిషేకించబడినవాడు, అథ = ఆ తర్వాత, దివం = స్వర్గానికి, గతః = వెళ్ళినవాడు, చ = మరియు.

- **తాత్పర్యము:**
    - బ్రాహ్మణ స్త్రీని బలవంతంగా అపహరించిన సత్యవ్రతుడు తన తండ్రిచే రాజ్యం నుండి నిరాకరించబడినవాడు. వసిష్ఠుడిచే శపించబడినవాడు కూడా నీ ప్రసాదం వల్ల రాజ్యంలో అభిషేకించబడినవాడై, ఆ తర్వాత స్వర్గానికి కూడా వెళ్ళాడు.

- **విశేషములు:**
    - త్రిశంకుడి కథను ఇక్కడ ఉదాహరణగా తీసుకున్నారు.

శ్లోకం 35-12

హా హా హరిశ్చంద్రనృపో విపత్సు మగ్నః శతాక్షీం పరదేవతాం త్వాం . సంస్మృత్య సద్యః స్వవిపన్నివృత్తః కారుణ్యతస్తే సురలోకమాప ..

- **పదవిభాగము:** హా + హా, హరిశ్చంద్ర + నృపః, విపత్సు, మగ్నః, శతాక్షీం, పర + దేవతాం, త్వాం, సంస్మృత్య, సద్యః, స్వ + విపత్ + నివృత్తః, కారుణ్యతః + తే, సుర + లోకం + ఆప.
- **అన్వయము:** హా హా, విపత్సు మగ్నః హరిశ్చంద్ర నృపః పరదేవతాం శతాక్షీం త్వాం సద్యః సంస్మృత్య స్వ విపత్ నివృత్తః. తే కారుణ్యతః సురలోకం ఆప చ.
- **ప్రతి పదార్థము:**
    - హా హా = అయ్యో అయ్యో, హరిశ్చంద్ర నృపః = హరిశ్చంద్రుడు, విపత్సు = ఆపదలలో, మగ్నః = మునిగినవాడు, శతాక్షీం = శతాక్షిని, పర దేవతాం = గొప్ప దేవతను, త్వాం = నిన్ను, సంస్మృత్య = బాగా స్మరించి, సద్యః = వెంటనే, స్వ విపత్ నివృత్తః = తన ఆపద నుండి విముక్తి పొందినవాడు, కారుణ్యతః = కరుణ వల్ల, తే = నీ, సుర లోకం = దేవలోకాన్ని, ఆప = పొందాడు.
- **తాత్పర్యము:**
    - అయ్యో అయ్యో, ఆపదలలో మునిగిన హరిశ్చంద్రుడు, గొప్ప దేవత అయిన శతాక్షి, నిన్ను వెంటనే బాగా స్మరించి తన ఆపద నుండి విముక్తి పొందినవాడు అయ్యాడు. నీ కరుణ వల్ల దేవలోకాన్ని కూడా పొందాడు.
- **విశేషములు:**
    - హరిశ్చంద్రుడి కథను ఇక్కడ ఉదాహరణగా తీసుకున్నారు.

శ్లోకం 35-13

అగస్త్యపూజాం పరిగృహ్య దేవి విభాసి వింధ్యాద్రినివాసినీ త్వం . ద్రక్ష్యే కదా త్వాం మమ దేహి భక్తిం కారుణ్యమూర్తే సతతం నమస్తే ..

- **పదవిభాగము:** అగస్త్య + పూజాం, పరిగృహ్య, దేవి, విభాసి, వింధ్య + అద్రి + నివాసినీ, త్వం, ద్రక్ష్యే, కదా, త్వాం, మమ, దేహి, భక్తిం, కారుణ్య + మూర్తే, సతతం, నమః + తే.
- **అన్వయము:** హే దేవి, త్వం అగస్త్య పూజాం పరిగృహ్య వింధ్యాద్రి నివాసినీ విభాసి. కారుణ్య మూర్తే, కదా త్వాం ద్రక్ష్యే? మమ భక్తిం దేహి. తే సతతం నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:**

  - అగస్త్య పూజాం = అగస్త్యుడి పూజను, పరిగృహ్య = స్వీకరించి, దేవి = ఓ దేవి, విభాసి = ప్రకాశిస్తున్నావు, వింధ్య అద్రి నివాసినీ = వింధ్య పర్వతంలో నివసించేదానివి, త్వం = నీవు, ద్రక్ష్యే = చూస్తాను, కదా = ఎప్పుడు, త్వాం = నిన్ను, మమ = నాకు, దేహి = ఇవ్వు, భక్తిం = భక్తిని, కారుణ్య మూర్తే = కరుణ రూపమైనదానివి, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, నమః తే = నీకు నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:**
  - ఓ దేవి, అగస్త్యుడి పూజను స్వీకరించి, వింధ్య పర్వతంలో నివసించేదానివి ప్రకాశిస్తున్నావు. కరుణ రూపమైనదానీ, నేను నిన్ను ఎప్పుడు చూస్తాను? నాకు భక్తిని ఇవ్వు. నీకు ఎల్లప్పుడూ నమస్కారం.

- **విశేషములు:**
  - వింధ్య పర్వతాన్ని వినయంతో ఉండేలా చేసిన దేవి యొక్క గొప్పతనాన్ని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

36. షట్త్రింశదశకః - మూలప్రకృతిమహిమా

అధ్యాయ సారాంశం:

ఈ అధ్యాయంలో మూలప్రకృతి అయిన అమ్మవారి యొక్క మహిమలు, వివిధ రూపాలు వర్ణించబడ్డాయి. ఆమె సకల సృష్టికి మూలమని, దుర్గా, రాధా, సరస్వతీ వంటి రూపాలలో భక్తులను అనుగ్రహిస్తుందని ఈ శ్లోకాల ద్వారా తెలుస్తుంది.

36-1

త్వమేవ మూలప్రకృతిస్త్వమాత్మా త్వమస్యరూపా బహురూపిణీ చ . దుర్గా చ రాధా కమలా చ సావిత్ర్యాఖ్యా సరస్వత్యపి చ త్వమేవ .. 36-1..

- **పదవిభాగము:** త్వమ్ ఏవ, మూలప్రకృతిః, త్వమ్, ఆత్మా, త్వమ్, అస్వరూపా, బహురూపిణీ, చ, దుర్గా, చ, రాధా, కమలా, చ, సావిత్రీ, ఆఖ్యా, సరస్వతీ, అపి, చ, త్వమ్, ఏవ.

- **అన్వయము:** దేవి! త్వమ్ ఏవ మూలప్రకృతిః, త్వమ్ ఆత్మా, త్వమ్ అస్వరూపా చ బహురూపిణీ చ. దుర్గా చ, రాధా చ, కమలా చ, సావిత్రీ ఆఖ్యా సరస్వతీ అపి చ త్వమ్ ఏవ.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ తల్లి!, త్వమ్ ఏవ = నీవే, మూలప్రకృతిః = ఈ సృష్టికి మూలమైన ప్రకృతివి, త్వమ్ = నీవే, ఆత్మా = సర్వుల ఆత్మవి, త్వమ్ = నీవు, అస్వరూపా చ = ఏ రూపమూ లేనిదానివి, బహురూపిణీ చ = అనేక రూపాలు కలదానివి కూడా, దుర్గా చ = దుర్గవి, రాధా చ = రాధవి, కమలా చ = కమలవి, సావిత్రీ ఆఖ్యా = సావిత్రి అనే పేరు కలదానివి, సరస్వతీ అపి చ = సరస్వతి కూడా, త్వమ్ ఏవ = నీవే.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! నీవే మూలప్రకృతివి, సమస్త జీవులకూ ఆత్మవి. నీకు నిర్దిష్టమైన రూపం లేనప్పటికీ, అనేక రూపాలను ధరించినదానివి. దుర్గా, రాధ, కమల, సావిత్రి, సరస్వతి వంటి దేవతలందరూ నీ స్వరూపాలే.

- **విశేషములు:** మూలప్రకృతికి ఆకారము లేనప్పటికీ, ఆమె తన లీలామాత్రమున సృష్టి, స్థితి, లయములకు కారణమైన అనేక రూపాలను ధరిస్తుందని ఈ శ్లోకంలో వర్ణించబడింది. సకల దేవతా రూపాలూ అమ్మవారి స్వరూపాలే అని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

36-2

దుర్గా జగద్దుర్గతినాశినీ త్వం శ్రీకృష్ణలీలారసికాఽసి రాధా . శోభాస్వరూపాఽసి గృహాదిషు శ్రీర్విద్యాస్వరూపాఽసి సరస్వతీ చ .. 36-2..

- **పదవిభాగము:** దుర్గా, జగత్+దుర్గతి+నాశినీ, త్వమ్, శ్రీకృష్ణ+లీలా+రసికా+అసి (రసికా అసి), రాధా, శోభా+స్వరూపా+అసి (స్వరూపా అసి), గృహ+ఆదిషు, శ్రీః, విద్యా+స్వరూపా+అసి (స్వరూపా అసి), సరస్వతీ, చ.

- **అన్వయము:** త్వమ్ దుర్గా (భూత్వా) జగత్ దుర్గతినాశినీ (అసి), రాధా (భూత్వా) శ్రీకృష్ణలీలారసికా అసి. గృహాదిషు శోభాస్వరూపా శ్రీః అసి. సరస్వతీ చ విద్యాస్వరూపా అసి.

- **ప్రతి పదార్థము:** త్వమ్ = నీవు, దుర్గా = దుర్గా రూపంలో ఉండి, జగత్+దుర్గతి+నాశినీ = లోకంలోని కష్టాలను నశింపజేసేదానివి, రాధా అసి = రాధా రూపంలో ఉండి, శ్రీకృష్ణ+లీలా+రసికా = శ్రీకృష్ణుని లీలలలో ఆనందించేదానివి, గృహ+ఆదిషు = ఇల్లు మొదలైన వాటిలో, శోభా+స్వరూపా శ్రీః అసి = శోభ రూపమైన లక్ష్మివి, సరస్వతీ చ = సరస్వతి రూపంలో ఉండి, విద్యా+స్వరూపా అసి = విద్యా స్వరూపిణివి.

- **తాత్పర్యము:** నీవు దుర్గగా ఉండి లోకంలోని కష్టాలను తొలగిస్తావు. రాధగా శ్రీకృష్ణుని లీలలను ఆస్వాదిస్తావు. లక్ష్మిగా ఇళ్లకు శోభను ఇస్తావు, మరియు సరస్వతిగా విద్యకు అధిష్ఠానదేవివి.

- **విశేషములు:** ఒకే దేవి వివిధ రూపాలలో వివిధ కార్యాలను నిర్వహిస్తుందని ఈ శ్లోకంలో వర్ణించబడింది. శక్తి, లక్ష్మి, సరస్వతి, రాధ వంటి రూపాలు మూలప్రకృతిలో అంతర్భాగాలే అని ఇది తెలియజేస్తుంది.

36-3

సరస్వతీ హా గురుశాపనష్టాం త్వం యాజ్ఞవల్క్యాయ దదాథ విద్యాం . త్వామేవ వాణీకవచం జపంతః ప్రసాధ్య విద్యాం బహవోఽధిజగ్ముః .. 36-3..

- **పదవిభాగము:** సరస్వతీ (భూత్వా), హా, గురు+శాప+నష్టాం, త్వమ్, యాజ్ఞవల్క్యాయ, దదాథ, విద్యాం, త్వామ్+ఏవ, వాణీ+కవచం, జపంతః, ప్రసాధ్య, విద్యాం, బహవః+అధిజగ్ముః.

- **అన్వయము:** సరస్వతీ (రూపేణ) త్వమ్, హా! గురుశాపనష్టాం విద్యాం యాజ్ఞవల్క్యాయ దదాథ. బహవః (జనాః) త్వామ్ ఏవ వాణీకవచం జపంతః విద్యాం ప్రసాధ్య అధిజగ్ముః.

- **ప్రతి పదార్థము:** సరస్వతీ = సరస్వతీ రూపంలో ఉండి, త్వమ్ = నీవు, హా = అద్భుతమైన, గురు+శాప+నష్టాం = గురువు శాపం వల్ల పోయిన, విద్యాం = విద్యను, యాజ్ఞవల్క్యాయ = యాజ్ఞవల్క్యునికి, దదాథ = ఇచ్చావు,

బహవః = చాలామంది, త్వామ్ ఏవ = నిన్నే, వాణీ+కవచం = వాణీ కవచాన్ని, జపంతః = జపిస్తూ, విద్యాం = విద్యను, ప్రసాధ్య = పొంది, అధిజగ్ముః = ఉన్నత స్థితిని పొందారు.

- **తాత్పర్యము:** ఓ తల్లి! నీవు సరస్వతిగా గురువు శాపం వల్ల విద్యను కోల్పోయిన యాజ్ఞవల్క్యునికి తిరిగి విద్యను ప్రసాదించావు. చాలామంది నీ వాణీ కవచాన్ని జపించి, విద్యను పొంది ఉన్నత స్థితిని చేరుకున్నారు.

- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం యాజ్ఞవల్క్యుని కథను సూచిస్తుంది. గురువు శాపం వల్ల విస్మరించిన వేద విద్యను తిరిగి పొందేందుకు యాజ్ఞవల్క్యుడు సూర్యుని ప్రసన్నం చేసుకొని యజుర్వేదాన్ని పొందాడని పురాణాలు చెబుతాయి. ఇక్కడ సరస్వతి దేవిని ఆ విద్యకు మూలంగా వర్ణించడం జరిగింది.

36-4

త్వం దేవి సావిత్ర్యభిధాం దధాసి ప్రసాదతస్తే ఖలు వేదమాతుః . లేభే నృపాలోఽశ్వపతిస్తనూజాం నామ్నా చ సావిత్ర్యభవత్కిలైషా .. 36-4..

- **పదవిభాగము:** త్వమ్, దేవి, సావిత్రీ+అభిధాం, దధాసి, ప్రసాదతః+తే, ఖలు, వేదమాతుః, లేభే, నృపాలః+అశ్వపతిః, తనూజాం, నామ్నా, చ, సావిత్రీ+అభవత్+కిల+ఏషా.

- **అన్వయము:** దేవి! త్వమ్ వేదమాతుః సావిత్రీ అభిధాం దధాసి. ఖలు తే ప్రసాదతః నృపాలః అశ్వపతిః తనూజాం లేభే. చ ఏషా కిల నామ్నా సావిత్రీ అభవత్.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవి!, త్వమ్ = నీవు, వేదమాతుః = వేదాలకు తల్లి అయిన, సావిత్రీ+అభిధాం = సావిత్రి అనే పేరును, దధాసి = ధరిస్తావు, ఖలు = నిజంగా, తే ప్రసాదతః = నీ అనుగ్రహం వల్ల, నృపాలః అశ్వపతిః = అశ్వపతి అనే రాజు, తనూజాం = కుమార్తెను, లేభే = పొందాడు, చ = మరియు, ఏషా = ఈమె, కిల = కదా, నామ్నా = పేరుతో, సావిత్రీ అభవత్ = సావిత్రి అని అయ్యింది.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! నీవు వేదాలకు తల్లి అయిన సావిత్రి అనే పేరును ధరిస్తావు. నిజానికి, నీ అనుగ్రహం వల్ల అశ్వపతి రాజు ఒక కుమార్తెను పొందాడు, ఆమెకు సావిత్రి అని పేరు పెట్టడం జరిగింది.

- **విశేషములు:** సావిత్రి-సత్యవంతుల కథ ఇక్కడ సూచించబడింది. సావిత్రీ దేవి అనుగ్రహం వల్ల అశ్వపతికి కుమార్తె జన్మించడం, ఆమె తన పతి అయిన సత్యవంతుని యముని నుండి రక్షించడం వంటి విషయాలు ఈ శ్లోకంలో సూచనప్రాయంగా ఉన్నాయి.

36-5

సా సత్యవంతం మృతమాత్మకాంతమాజీవయంతీ శ్వశురం విధాయ . దూరీకృతాంధ్యం తనయానసూత యమాద్గురోరాప చ ధర్మశాస్త్రం .. 36-5..

- **పదవిభాగము:** సా, సత్యవంతం, మృతం, ఆత్మ+కాంతం, ఆజీవయంతీ, శ్వశురం, విధాయ, దూరీకృత+ఆంధ్యం, తనయాన్+అసూత, యమాత్+గురోః+ఆప (యమాత్ గురోః ఆప), చ, ధర్మ+శాస్త్రం.
- **అన్వయము:** సా (సావిత్రీ), మృతం ఆత్మకాంతం సత్యవంతం ఆజీవయంతీ, శ్వశురం దూరీకృతాంధ్యం విధాయ, తనయాన్ అసూత చ, గురోః యమాత్ ధర్మశాస్త్రం ఆప.
- **ప్రతి పదార్థము:** సా = ఆ సావిత్రి, మృతం = మరణించిన, ఆత్మ+కాంతం = తన భర్త అయిన, సత్యవంతం = సత్యవంతుని, ఆజీవయంతీ = బ్రతికించి, శ్వశురం = మామగారిని, దూరీకృత+ఆంధ్యం = అంధత్వాన్ని తొలగించినవానిగా, విధాయ = చేసి, తనయాన్ = పుత్రులను, అసూత = కన్నది, చ = మరియు, గురోః యమాత్ = గురువైన యముని నుండి, ధర్మ+శాస్త్రం = ధర్మశాస్త్రం గురించి, ఆప = తెలుసుకుంది.
- **తాత్పర్యము:** ఆ సావిత్రి మరణించిన తన భర్త సత్యవంతుని తిరిగి బ్రతికించింది. తన మామగారి అంధత్వాన్ని తొలగించింది. పుత్రులను కూడా కన్నది. అంతేకాక, గురువు వంటి యముని నుండి ధర్మశాస్త్రాన్ని నేర్చుకుంది.
- **విశేషములు:** సావిత్రి యొక్క పాతివ్రత్యం, ఆమె పట్టుదల, జ్ఞానం ఈ శ్లోకంలో ప్రశంసించబడ్డాయి. భర్తను తిరిగి పొంది, అత్తమామలకు దృష్టిని ప్రసాదించి, యముని నుండే ధర్మశాస్త్రాన్ని నేర్చుకోవడం ద్వారా ఆమె పరాక్రమం, భక్తి నిరూపితమయ్యాయి.

36-6

స్కందస్య పత్నీ ఖలు బాలకాధిష్ఠాత్రి చ షష్ఠీతి జగత్ప్రసిద్ధా . త్వం దేవసేనా ధనదాఽధనానామపుత్రిణాం పుత్రసుఖం దదాసి .. 36-6..

- **పదవిభాగము:** స్కందస్య, పత్నీ, ఖలు, బాలక+అధిష్ఠాత్రి, చ, షష్ఠీ+ఇతి, జగత్+ప్రసిద్ధా, త్వమ్, దేవసేనా, ధనదా+అధనానాం (ధనదా అధనానాం), అపుత్రిణాం, పుత్ర+సుఖం, దదాసి.
-
    - **అన్వయము:** ఖలు త్వమ్, స్కందస్య పత్నీ, బాలకాధిష్ఠాత్రి, చ షష్ఠీ ఇతి జగత్ప్రసిద్ధా దేవసేనా. అధనానాం ధనదా (అసి), అపుత్రిణాం చ పుత్రసుఖం దదాసి.
- **ప్రతి పదార్థము:** ఖలు = నిజంగా, త్వమ్ = నీవు, స్కందస్య పత్నీ = కుమారస్వామి భార్య, బాలక+అధిష్ఠాత్రి = పిల్లలకు అధిష్ఠానదేవతవి, చ = మరియు, షష్ఠీ+ఇతి = షష్ఠీ అని, జగత్+ప్రసిద్ధా = లోకంలో ప్రసిద్ధమైన, దేవసేనా = దేవసేనవి, అధనానాం = ధనం లేనివారికి, ధనదా = ధనాన్ని ఇచ్చేదానివి, అపుత్రిణాం = పుత్రులు లేనివారికి, పుత్ర+సుఖం = పుత్రుల వల్ల కలిగే సుఖాన్ని, దదాసి = ఇస్తావు.
- **తాత్పర్యము:** నీవు నిజంగా స్కందుని భార్య, షష్ఠి అని లోకంలో ప్రసిద్ధి పొందిన బాలల అధిష్ఠానదేవత దేవసేనవి. ధనం లేనివారికి ధనాన్ని, పుత్రులు లేనివారికి పుత్రసంతానాన్ని ప్రసాదిస్తావు.

- **విశేషములు:** షష్ఠీదేవిని ఇక్కడ మూలప్రకృతి యొక్క మరో రూపంగా వర్ణించారు. శిశువులకు రక్షణగా ఉండే షష్ఠి, సంపదను, సంతానాన్ని ప్రసాదించే శక్తి స్వరూపిణి అని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

36-7

సత్కర్మలబ్ధే తనయే మృతే తు ప్రియవ్రతోఽదూయత భక్తవర్యః . తం జీవయిత్వా మృతమస్య దత్వా స్వభక్తవాత్సల్యమదర్శయస్త్వం .. 36-7..

- **పదవిభాగము:** సత్కర్మ+లబ్ధే, తనయే, మృతే, తు, ప్రియవ్రతః+అదూయత (ప్రియవ్రతః అదూయత), భక్త+వర్యః, తం, జీవయిత్వా, మృతం, అస్య, దత్వా, స్వ+భక్త+వాత్సల్యం+అదర్శయః+త్వం.

- **అన్వయము:** సత్కర్మలబ్ధే తనయే మృతే తు భక్తవర్యః ప్రియవ్రతః అదూయత. త్వమ్ (తదా) మృతం తం జీవయిత్వా, అస్య దత్వా స్వభక్తవాత్సల్యం అదర్శయః.

- **ప్రతి పదార్థము:** సత్కర్మ+లబ్ధే = సత్కర్మల ద్వారా పొందిన, తనయే = పుత్రుడు, మృతే తు = చనిపోగా, భక్త+వర్యః = భక్తులలో శ్రేష్ఠుడైన, ప్రియవ్రతః = ప్రియవ్రతుడు, అదూయత = దుఃఖించాడు, త్వమ్ = నీవు, తం = ఆ పుత్రుని, మృతం = మరణించినప్పటికీ, జీవయిత్వా = బ్రతికించి, అస్య = అతనికి, దత్వా = ఇచ్చి, స్వ+భక్త+వాత్సల్యం = నీ భక్తుల పట్ల ఉన్న ప్రేమను, అదర్శయః = చూపించావు.

- **తాత్పర్యము:** గొప్ప పుణ్యకార్యాల వల్ల పుట్టిన తన కుమారుడు చనిపోగా, ఉత్తమ భక్తుడైన ప్రియవ్రతుడు దుఃఖించాడు. అప్పుడు నీవు, మరణించిన అతని కుమారుడిని తిరిగి బ్రతికించి అతనికి ఇచ్చి, నీ భక్తుల పట్ల నీకున్న అపారమైన వాత్సల్యాన్ని చూపించావు.

- **విశేషములు:** ప్రియవ్రతుడు, షష్ఠీదేవి అనుగ్రహం పొంది తన మరణించిన కుమారుని తిరిగి పొందిన వృత్తాంతం ఈ శ్లోకంలో సూచించబడింది. ఇది భగవంతుని భక్తవాత్సల్యాన్ని, మరణాన్ని సైతం జయించే శక్తిని తెలియజేస్తుంది.

36-8

త్వమేవ గంగా తులసీ ధరా చ స్వాహా స్వధా త్వం సురభిశ్చ దేవి . త్వం దక్షిణా కృష్ణమయీ చ రాధా దధాసి రాధామయకృష్ణతాం చ .. 36-8..

- **పదవిభాగము:** త్వమ్+ఏవ, గంగా, తులసీ, ధరా, చ, స్వాహా, స్వధా, త్వమ్, సురభిః+చ, దేవి, త్వమ్, దక్షిణా, కృష్ణమయీ, చ, రాధా, దధాసి, రాధామయ+కృష్ణతాం, చ.

- **అన్వయము:** దేవి! త్వమ్ ఏవ గంగా, తులసీ, చ ధరా (అసి). త్వమ్ స్వాహా, స్వధా చ సురభిః (అసి). త్వమ్ దక్షిణా చ కృష్ణమయీ రాధా (అసి), రాధామయకృష్ణతాం చ దధాసి.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, త్వమ్ ఏవ = నీవే, గంగా = గంగవి, తులసీ = తులసివి, ధరా చ = భూమివి కూడా, త్వమ్ = నీవు, స్వాహా = స్వాహవి (దేవతలకు ఆహుతి), స్వధా = స్వధవి (పితృదేవతలకు ఆహుతి), సురభిః చ = కామధేనువు కూడా, త్వమ్ = నీవు, దక్షిణా = యజ్ఞ ఫలాన్ని ఇచ్చే దక్షిణవి, కృష్ణమయీ రాధా చ = కృష్ణమయం అయిన రాధవి, రాధామయ+కృష్ణతాం చ = రాధామయం అయిన కృష్ణతను, దధాసి = ధరిస్తావు.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! నీవే గంగ, తులసి, భూమివి. నీవే దేవతలకు ఆహుతి అయిన స్వాహా, పితృదేవతలకు ఆహుతి అయిన స్వధ, మరియు కామధేనువు కూడా. నీవే దక్షిణ, కృష్ణమయం అయిన రాధవి, మరియు రాధామయం అయిన కృష్ణతత్వాన్ని కూడా ధరిస్తావు.

- **విశేషములు:** సృష్టిలోని పవిత్రమైన, శక్తివంతమైన అంశాలన్నీ మూలప్రకృతి స్వరూపాలేనని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. ప్రకృతిలోని ప్రతి శక్తీ, ఆరాధనా విధానంలోని ప్రతి అంశమూ ఆమెలో అంతర్భాగమేనని దీని ద్వారా తెలుస్తుంది.

36-9

త్వం గ్రామదేవీ నగరాధిదేవీ వనాధిదేవీ గృహదేవతా చ . సంపూజ్యతే భక్తజనైశ్చ యా యా సా సా త్వమేవాసి మహానుభావే .. 36-9..

- **పదవిభాగము:** త్వమ్, గ్రామదేవీ, నగర+అధిదేవీ, వన+అధిదేవీ, గృహ+దేవతా, చ, సంపూజ్యతే, భక్త+జనైః+చ, యా, యా, సా, సా, త్వమ్+ఏవ+అసి, మహా+అనుభావే.

- **అన్వయము:** మహానుభావే! త్వమ్ గ్రామదేవీ (అసి), నగరాధిదేవీ, వనాధిదేవీ, చ గృహదేవతా (అసి). భక్తజనైః చ యా యా సంపూజ్యతే, సా సా త్వమ్ ఏవ అసి.

- **ప్రతి పదార్థము:** మహా+అనుభావే = గొప్ప మహిమలు గల ఓ తల్లి!, త్వమ్ = నీవు, గ్రామదేవీ = గ్రామదేవతవి, నగర+అధిదేవీ = నగరానికి అధిదేవతవి, వన+అధిదేవీ = అడవికి అధిదేవతవి, గృహ+దేవతా చ = ఇంటి దేవతవి కూడా, భక్త+జనైః చ = భక్తులచేత, యా యా = ఏ యే దేవత, సంపూజ్యతే = పూజించబడుతుందో, సా సా = ఆయా దేవత, త్వమ్ ఏవ అసి = నీవే.

- **తాత్పర్యము:** ఓ గొప్ప మహిమలు గల దేవీ! నీవు గ్రామదేవత, నగరానికి అధిదేవత, అడవికి అధిదేవత మరియు ఇళ్ళలో పూజించబడే దేవతవి. భక్తులు ఏ దేవతను పూజించినా, ఆయా రూపంలో ఉండేది నీవే.

- **విశేషములు:** సర్వవ్యాపకత్వం, సర్వదేవతా స్వరూపం అనే భావన ఈ శ్లోకంలో స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. వివిధ రూపాలలో, వివిధ స్థలాలలో పూజలందుకునే దేవతలందరూ ఒకే మూలశక్తి అయిన దేవి రూపాలే అని ఇది వివరిస్తుంది.

36-10

యద్యచ్ఛ్రుతం దృష్టమపి స్మృతం చ తత్తత్త్వదీయం హి కలాంశజాలం . న కించనాస్త్యేవ శివే త్వదన్యద్భూయోఽపి మూలప్రకృతే నమస్తే .. 36-10..

- **పదవిభాగము:** యత్+యత్, శ్రుతం, దృష్టమ్+అపి, స్మృతం, చ, తత్+తత్, త్వదీయం, హి, కళా+అంశ+జాలం, న, కించన+అస్తి+ఏవ, శివే, త్వత్+అన్యత్, భూయః+అపి, మూలప్రకృతే, నమః+తే.
- **అన్వయము:** శివే! యత్ యత్ శ్రుతం, దృష్టం అపి, చ స్మృతం, తత్ తత్ హి త్వదీయం కళాంశజాలం. త్వత్ అన్యత్ కించన ఏవ న అస్తి. మూలప్రకృతే! భూయః అపి తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** శివే = ఓ శివ స్వరూపిణీ!, యత్+యత్ = ఏదేది, శ్రుతం = వినబడిందో, దృష్టమ్ అపి = చూడబడిందో, స్మృతం చ = తలచుకోబడిందో, తత్+తత్ = అదంతా, హి = నిశ్చయంగా, త్వదీయం = నీ యొక్క, కళా+అంశ+జాలం = కళలు, అంశల సమూహం, త్వత్+అన్యత్ = నీ కన్నా భిన్నంగా, కించన ఏవ = ఏదీ కూడా, న అస్తి = లేదు, మూలప్రకృతే = ఓ మూలప్రకృతి!, భూయః అపి = మరల మరల కూడా, తే నమః = నీకు నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** ఓ శివస్వరూపిణీ! ఈ లోకంలో ఏదేది వినబడిందో, చూడబడిందో, తలచుకోబడిందో అదంతా నీ కళల యొక్క, అంశల యొక్క సమూహం మాత్రమే. నీకు భిన్నంగా ఏదీ లేదు. ఓ మూలప్రకృతి! నీకు మరల మరల నమస్కారాలు.
- **విశేషములు:** సృష్టిలోని సమస్తమూ మూలప్రకృతి యొక్క అంశాలేనని ఈ శ్లోకం ద్వారా చెప్పబడింది. సర్వమూ ఆమె స్వరూపమేనని, అద్వైత భావనను ఇది సూచిస్తుంది.

---

37. సప్తత్రింశదశకః - విష్ణుమహత్త్వం

అధ్యాయ సారాంశం:

ఈ అధ్యాయంలో శ్రీవిష్ణుమూర్తి యొక్క గొప్పతనం వర్ణించబడింది. ఆయన వివిధ రూపాలలో లోకాలను ఎలా రక్షిస్తాడో, మరియు ఆయనను పూజించే విధానాలను ఈ శ్లోక భాగంలో వివరించడం జరిగింది.

37-1

పురా హరిస్త్వాం కిల సాత్త్వికేన ప్రసాదయామాస మఖేన దేవి . సురేషు తం శ్రేష్ఠతమం చకర్థ స తేన సర్వత్ర బభూవ పూజ్యః .. 37-1..

- **పదవిభాగము:** పురా, హరిః, త్వాం, కిల, సాత్త్వికేన, ప్రసాదయామాస, మఖేన, దేవి, సురేషు, తం, శ్రేష్ఠతమం, చకర్థ, సః, తేన, సర్వత్ర, బభూవ, పూజ్యః.

- **అన్వయము:** దేవి! పురా కిల హరిః సాత్త్వికేన మఖేన త్వాం ప్రసాదయామాస. (త్వమ్) తం సురేషు శ్రేష్ఠతమం చకర్థ. తేన సః సర్వత్ర పూజ్యః బభూవ.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, పురా = పూర్వకాలంలో, కిల = కదా, హరిః = శ్రీహరి, సాత్త్వికేన మఖేన = సాత్త్వికమైన యజ్ఞంతో, త్వాం = నిన్ను, ప్రసాదయామాస = ప్రసన్నం చేసుకున్నాడు, (త్వమ్) = నీవు, సురేషు = దేవతలలో, తం = ఆ విష్ణువును, శ్రేష్ఠతమం = అత్యంత శ్రేష్ఠునిగా, చకర్థ = చేశావు, తేన = దానివల్ల, సః = ఆ విష్ణువు, సర్వత్ర = అన్ని లోకాలలో, పూజ్యః = పూజనీయుడుగా, బభూవ = అయ్యాడు.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! పూర్వం శ్రీహరి సాత్త్వికమైన యజ్ఞం చేసి నిన్ను ప్రసన్నం చేసుకున్నాడు. అప్పుడు నీవు ఆయన్ను దేవతలలో శ్రేష్ఠునిగా చేశావు, దానివల్ల ఆయన అన్ని లోకాలలో పూజనీయుడయ్యాడు.

- **విశేషములు:** విష్ణువుకు అన్ని దేవతలలో ఉన్నత స్థానం దేవి అనుగ్రహం వల్ల లభించిందని ఈ శ్లోకం చెబుతుంది. దీని ద్వారా దేవి యొక్క శక్తి, సర్వోత్తమత్వం ప్రస్ఫుటమవుతాయి.

37-2

అధర్మవృద్ధిశ్చ యదా త్రిలోకే ధర్మక్షయశ్చాపి తదా భవత్యా . ధర్మం సముద్ధర్తుమధర్మమృద్ధం మార్ష్టుం చ దేవ్యేష నియుజ్యతే హి .. 37-2..

- **పదవిభాగము:** అధర్మ+వృద్ధిః+చ, యదా, త్రిలోకే, ధర్మ+క్షయః+చ+అపి (క్షయః అపి), తదా, భవత్యాః, ధర్మం, సముద్ధర్తుమ్, అధర్మమ్+ఋద్ధం, మార్ష్టుం, చ, దేవి+ఏషః (దేవి ఏష), నియుజ్యతే, హి.

- **అన్వయము:** యదా త్రిలోకే అధర్మవృద్ధిః చ భవతి, తదా ధర్మక్షయః అపి భవతి. హి దేవి, ఏషః (హరిః) భవత్యా ధర్మం సముద్ధర్తుం, ఋద్ధం అధర్మం చ మార్ష్టుం నియుజ్యతే.

- **ప్రతి పదార్థము:** యదా = ఎప్పుడు, త్రిలోకే = మూడు లోకాలలో, అధర్మ+వృద్ధిః చ = అధర్మం పెరుగుతుందో, తదా = అప్పుడు, ధర్మ+క్షయః చ అపి = ధర్మం కూడా క్షీణిస్తుంది, హి = కదా, దేవి = ఓ దేవీ!, ఏషః = ఈ విష్ణువు, భవత్యా = నీచేత, ధర్మం = ధర్మాన్ని, సముద్ధర్తుమ్ = ఉద్ధరించడానికి, ఋద్ధం అధర్మం చ = పెరిగిన అధర్మాన్ని, మార్ష్టుం = నాశనం చేయడానికి, నియుజ్యతే = నియమించబడ్డాడు.

- **తాత్పర్యము:** మూడు లోకాలలో ఎప్పుడైతే అధర్మం పెరిగి ధర్మం క్షీణిస్తుందో, అప్పుడు ఓ దేవీ! నీచేత శ్రీహరి ధర్మాన్ని ఉద్ధరించడానికి, పెరిగిన అధర్మాన్ని నాశనం చేయడానికి నియమించబడతాడు.

- **విశేషములు:** ధర్మ రక్షణకు, అధర్మ నాశనానికి శ్రీమన్నారాయణుడు అవతారాలు ధరిస్తాడని భగవద్గీత చెబుతుంది. ఈ శ్లోకం ఆ విషయాన్ని దేవి కోణం నుండి వివరిస్తూ, ఆమె ఆదేశంతోనే విష్ణువు ఈ పని చేస్తాడని చెబుతుంది.

37-3

స ఈడ్యతే సర్వత ఏవ సర్వైః పత్న్యా చ భూతైశ్చ సమం గిరీశః . ఇలావృతేఽపూరుషసన్నిధానే సంకర్షణాఖ్యం భజతే మురారిం .. 37-3..

- **పదవిభాగము:** సః, ఈడ్యతే, సర్వతః, ఏవ, సర్వైః, పత్న్యా, చ, భూతైః+చ, సమం, గిరీశః, ఇలావృతే+అపూరుష+సన్నిధానే (ఇలావృతే అపూరుష సన్నిధానే), సంకర్షణాఖ్యం, భజతే, మురారిం.
- **అన్వయము:** గిరీశః సః (శివః), పత్న్యా చ భూతైః చ సమం సర్వతః ఏవ సర్వైః ఈడ్యతే. (పరంతూ విష్ణుః) అపూరుషసన్నిధానే ఇలావృతే (క్షేత్రే) సంకర్షణాఖ్యం మురారిం భజతే.
- **ప్రతి పదార్థము:** సః గిరీశః = ఆ శివుడు, పత్న్యా చ = భార్య (పార్వతి)తో, భూతైః చ సమం = భూత గణాలతో కలిసి, సర్వతః ఏవ = అన్ని వైపులా, సర్వైః = అందరిచేత, ఈడ్యతే = పూజించబడతాడు, (విష్ణువు అయితే), అపూరుష+సన్నిధానే = మనుష్యులు లేని ప్రదేశంలో ఉన్న, ఇలావృతే = ఇలావృత్తం అనే ప్రాంతంలో, సంకర్షణాఖ్యం = సంకర్షణుడు అనే పేరుగల, మురారిం = శ్రీకృష్ణుని (విష్ణువును), భజతే = పూజిస్తాడు.
- **తాత్పర్యము:** శివుడు తన భార్య పార్వతి, భూతగణాలతో కలిసి అందరిచేత అన్ని చోట్లా పూజించబడతాడు. అయితే, మనుష్యులు లేని ఇలావృత్తం అనే ప్రాంతంలో విష్ణువు సంకర్షణుడు అనే పేరుతో తనను తాను పూజించుకుంటాడు.
- **విశేషములు:** శివ కేశవుల అభేదాన్ని ఈ శ్లోకం సూచిస్తుంది. శివుడు, విష్ణువు ఇద్దరూ ఒకే తత్వం అని, వారు ఒకరినొకరు పూజించుకోవడం ద్వారా లోకానికి ఆదర్శంగా నిలుస్తారని చెప్పబడింది.

37-4

తమేవ భద్రశ్రవసో హయాస్యం భద్రాశ్వవర్షే మునయః స్తువంతి . ప్రహ్లాద ఉచ్చైర్హరివర్షవాసీ విశ్వార్తిశాంత్యై నృహరిం చ నౌతి .. 37-4..

- **పదవిభాగము:** తం+ఏవ, భద్రశ్రవసః, హయ+ఆస్యం, భద్రాశ్వ+వర్షే, మునయః, స్తువంతి, ప్రహ్లాదః, ఉచ్చైః, హరివర్ష+వాసీ, విశ్వ+ఆర్తి+శాంత్యై, నృహరిం, చ, నౌతి.
- **అన్వయము:** భద్రశ్రవసః మునయః భద్రాశ్వవర్షే హయాస్యం తం ఏవ స్తువంతి. హరివర్షవాసీ ప్రహ్లాదః ఉచ్చైః విశ్వార్తిశాంత్యై నృహరిం చ నౌతి.
- **ప్రతి పదార్థము:** భద్రశ్రవసః మునయః = భద్రశ్రవసుని వంశం వారు, భద్రాశ్వ+వర్షే = భద్రాశ్వ వర్షం అనే ప్రాంతంలో, హయ+ఆస్యం తం ఏవ = హయగ్రీవుడు అయిన విష్ణువును, స్తువంతి = స్తుతిస్తారు, హరివర్ష+వాసీ = హరివర్షంలో నివసించే, ప్రహ్లాదః = ప్రహ్లాదుడు, ఉచ్చైః = గొప్పగా, విశ్వ+ఆర్తి+శాంత్యై = ప్రపంచంలోని కష్టాలు తొలగించడానికి, నృహరిం చ = నరసింహుని, నౌతి = స్తుతిస్తాడు.

- **తాత్పర్యము:** భద్రాశ్వ వర్షంలో భద్రశ్రవసుల వంశం వారు హయగ్రీవుని పూజిస్తారు. అదేవిధంగా, హరివర్షంలో నివసించే ప్రహ్లాదుడు, లోకంలోని కష్టాలు తొలగించడం కోసం నరసింహుని స్తుతిస్తాడు.
- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం వివిధ లోకాలలో విష్ణువు యొక్క వివిధ అవతారాలను ఎలా పూజిస్తారో వివరిస్తుంది. హయగ్రీవ, నృసింహ అవతారాల ప్రస్తావన ఇక్కడ ఉంది.

37-5

శ్రీః కేతుమాలే ఖలు కామరూపం తం రమ్యకే మత్స్యతనుం మనుశ్చ . హిరణ్మయే కూర్మశరీరభాజం స్తువంతి నారాయణమర్యమా చ .. 37-5..

- **పదవిభాగము:** శ్రీః, కేతుమాలే, ఖలు, కామరూపం, తం, రమ్యకే, మత్స్య+తనుం, మనుః+చ, హిరణ్మయే, కూర్మ+శరీర+భాజం, స్తువంతి, నారాయణం, అర్యమా, చ.
- **అన్వయము:** ఖలు కేతుమాలే శ్రీః తం కామరూపం (స్తువంతి), చ రమ్యకే మనుః మత్స్యతనుం (స్తువంతి). హిరణ్మయే (లోకే) అర్యమా కూర్మశరీరభాజం నారాయణం స్తువంతి.
- **ప్రతి పదార్థము:** ఖలు = నిశ్చయంగా, కేతుమాలే = కేతుమాల అనే ప్రాంతంలో, శ్రీః = లక్ష్మీదేవి, కామరూపం తం = కామరూపుడైన ఆ విష్ణువును, (స్తువంతి) = స్తుతిస్తుంది, చ = మరియు, రమ్యకే = రమ్యకం అనే ప్రాంతంలో, మనుః = మనువు, మత్స్య+తనుం = మత్స్యావతారాన్ని, (స్తుతిస్తాడు), హిరణ్మయే = హిరణ్మయం అనే లోకంలో, అర్యమా = అర్యముడు, కూర్మ+శరీర+భాజం = కూర్మావతారాన్ని ధరించిన, నారాయణం = నారాయణుని, స్తువంతి = స్తుతిస్తారు.
- **తాత్పర్యము:** కేతుమాల అనే ప్రాంతంలో లక్ష్మీదేవి కామరూపుడైన విష్ణువును పూజిస్తుంది. రమ్యక లోకంలో మనువు మత్స్యావతారాన్ని పూజిస్తాడు. హిరణ్మయ లోకంలో అర్యముడు కూర్మావతారాన్ని పూజిస్తాడు.
- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం కూడా వివిధ ఖండాలలో విష్ణువు యొక్క వివిధ అవతారాలను ఎవరు పూజిస్తారో వివరిస్తుంది. కామరూపం, మత్స్య, కూర్మావతారాలు ఇక్కడ ప్రస్తావించబడ్డాయి.

37-6

మహావరాహం కురుషూత్తరేషు భూః రాఘవం కింపురుషే హనూమాన్ . తం నారదో భారతవర్షవర్తీ నరం చ నారాయణమాశ్రయంతే .. 37-6..

- **పదవిభాగము:** మహా+వరాహం, కురుషు+ఉత్తరేషు, భూః, రాఘవం, కింపురుషే, హనూమాన్, తం, నారదః, భారత+వర్ష+వర్తీ, నరం, చ, నారాయణమ్+ఆశ్రయంతే.
- **అన్వయము:** ఉత్తరేషు కురుషు భూః మహావరాహం స్తువంతి. కింపురుషే హనూమాన్ రాఘవం స్తువంతి. భారతవర్షవర్తీ నారదః చ తం నరం నారాయణం ఆశ్రయంతే.

- **ప్రతి పదార్థము:** ఉత్తరేషు కురుషు = ఉత్తర కురు దేశంలో, భూః = భూదేవి, మహా+వరాహం = గొప్ప వరాహ అవతారాన్ని, (స్తుతిస్తుంది), కింపురుషే = కింపురుష దేశంలో, హనూమాన్ = హనుమంతుడు, రాఘవం = రాముని, (స్తుతిస్తాడు), భారత+వర్ష+వర్తీ = భారత వర్షంలో నివసించే, నారదః = నారదుడు, చ = మరియు, నరం నారాయణం = నరనారాయణులను, తం = ఆ విష్ణువును, ఆశ్రయంతే = ఆశ్రయిస్తారు.

- **తాత్పర్యము:** ఉత్తర కురు దేశంలో భూదేవి మహావరాహ అవతారాన్ని స్తుతిస్తుంది. కింపురుష దేశంలో హనుమంతుడు రాముని స్తుతిస్తాడు. భారతవర్షంలో నారదుడు నర-నారాయణులను ఆశ్రయిస్తాడు.

- **విశేషములు:** భూదేవి వరాహ అవతారాన్ని, హనుమంతుడు రామావతారాన్ని, నారదుడు నర-నారాయణ అవతారాన్ని పూజిస్తున్నారని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. ప్రతి లోకంలో, ప్రతి భక్తుడు వారి ఇష్టదైవతమైన విష్ణువును పూజిస్తాడని ఈ శ్లోకాలు సూచిస్తున్నాయి.

37-7

సత్కర్మభూమిర్భరతస్య రాజ్యం సంత్యత్ర వైకుంఠకథైకసక్తాః . తీర్థాని పుణ్యాశ్రమపర్వతాశ్చ జన్మాత్ర దేవాః స్పృహయంత్యజస్రం .. 37-7..

- **పదవిభాగము:** సత్కర్మ+భూమిః, భరతస్య, రాజ్యం, సంతి+అత్ర, వైకుంఠ+కథా+ఏక+సక్తాః, తీర్థాని, పుణ్య+ఆశ్రమ+పర్వతాః+చ, జన్మ+అత్ర, దేవాః, స్పృహయంతి+అజస్రం.

- **అన్వయము:** భరతస్య రాజ్యం సత్కర్మభూమిః (అస్తి). అత్ర వైకుంఠకథైకసక్తాః (జనాః) సంతి. అత్ర తీర్థాని, పుణ్యాశ్రమపర్వతాః చ సంతి. దేవాః అజస్రం అత్ర జన్మ స్పృహయంతి.

- **ప్రతి పదార్థము:** భరతస్య = భరతుని యొక్క, రాజ్యం = దేశం (భారతవర్షం), సత్కర్మ+భూమిః = మంచి కర్మలకు భూమి, అత్ర = ఇక్కడ, వైకుంఠ+కథా+ఏక+సక్తాః = వైకుంఠ కథల యందు మాత్రమే ఆసక్తి గలవారు, సంతి = ఉన్నారు, తీర్థాని = పుణ్యతీర్థాలు, పుణ్య+ఆశ్రమ+పర్వతాః చ = పుణ్యాశ్రమాలు, పర్వతాలు, (సంతి), దేవాః = దేవతలు, అజస్రం = నిరంతరం, అత్ర = ఇక్కడ, జన్మ = జన్మను, స్పృహయంతి = కోరుకుంటారు.

- **తాత్పర్యము:** భరతవర్షం (భారతదేశం) మంచి కర్మలు చేయడానికి అత్యంత శ్రేష్ఠమైన భూమి. ఇక్కడ వైకుంఠ కథలపై మాత్రమే ఆసక్తి గలవారు ఉన్నారు. ఇక్కడ అనేక పుణ్య తీర్థాలు, ఆశ్రమాలు, పర్వతాలు ఉన్నాయి. దేవతలు కూడా నిరంతరం ఇక్కడ జన్మించడానికి కోరుకుంటారు.

- **విశేషములు:** భారత దేశం యొక్క గొప్పతనం ఈ శ్లోకంలో వర్ణించబడింది. కర్మభూమి అయిన భారతదేశంలో వైకుంఠ భక్తికి, పుణ్య కార్యాలకు అత్యంత ప్రాధాన్యత ఉందని, అందుకే దేవతలు సైతం ఇక్కడ జన్మించాలని కోరుకుంటారని చెప్పబడింది.

37-8

ప్రహ్లాదపౌత్రః సుతలాధివాసః సురక్షితశ్చాత్మనివేదనేన . వార్ధక్యరోగక్లమభీతిముక్తో మహాబలిర్వామనమేవ నౌతి .. 37-8..

- **పదవిభాగము:** ప్రహ్లాద+పౌత్రః, సుతల+అధివాసః, సురక్షితః+చ+ఆత్మ+నివేదనేన (సురక్షితః చ ఆత్మనివేదనేన), వార్ధక్య+రోగ+క్లమ+భీతి+ముక్తః, మహాబలిః, వామనమ్+ఏవ, నౌతి.
- **అన్వయము:** ప్రహ్లాదపౌత్రః, సుతలాధివాసః, ఆత్మనివేదనేన సురక్షితః చ, వార్ధక్యరోగక్లమభీతిముక్తః మహాబలిః వామనమ్ ఏవ నౌతి.
- **ప్రతి పదార్థము:** ప్రహ్లాద+పౌత్రః = ప్రహ్లాదుని మనుమడు, సుతల+అధివాసః = సుతల లోకంలో నివసించేవాడు, ఆత్మ+నివేదనేన = ఆత్మనివేదనం అనే భక్తితో, సురక్షితః చ = బాగా రక్షించబడినవాడు, వార్ధక్య+రోగ+క్లమ+భీతి+ముక్తః = వృద్ధాప్యం, రోగాలు, అలసట, భయం లేనివాడు, మహాబలిః = మహాబలి, వామనమ్ ఏవ = వామనుని మాత్రమే, నౌతి = స్తుతిస్తాడు.
- **తాత్పర్యము:** ప్రహ్లాదుని మనుమడు, సుతల లోకంలో నివసించేవాడు, ఆత్మనివేదనం అనే భక్తితో సురక్షితంగా ఉన్నవాడు, వృద్ధాప్యం, రోగాలు, అలసట, భయం లేనివాడు అయిన మహాబలి చక్రవర్తి వామనుని మాత్రమే స్తుతిస్తాడు.
- **విశేషములు:** బలి చక్రవర్తి యొక్క గొప్పతనం, అతని భక్తి ఇక్కడ వర్ణించబడ్డాయి. వామనునికి తన సర్వస్వాన్ని దానం చేసి మోక్షాన్ని పొందిన బలి, విష్ణువు యొక్క ఆత్మనివేదన భక్తులలో ఒకడు.

37-9

సహస్రశీర్షః శిరసా దధత్ క్ష్మాం హలీ హరేస్తామసమూర్తిరార్యైః . సంస్తూయమానః సహనాగకన్యైః పాతాలమూలే చ సలీలమాస్తే .. 37-9..

- **పదవిభాగము:** సహస్ర+శీర్షః, శిరసా, దధత్, క్ష్మాం, హలీ, హరేః, తామస+మూర్తిః, ఆర్యైః, సంస్తూయమానః, సహ+నాగ+కన్యైః, పాతాల+మూలే, చ, సలీలం+ఆస్తే.
- **అన్వయము:** హరేః తామసమూర్తిః, సహస్రశీర్షః, హలీ (బలరామః), శిరసా క్ష్మాం దధత్, ఆర్యైః సహనాగకన్యైః చ సంస్తూయమానః, పాతాలమూలే సలీలం చ ఆస్తే.
- **ప్రతి పదార్థము:** హరేః = శ్రీహరి యొక్క, తామస+మూర్తిః = తామస గుణంతో కూడిన రూపం, సహస్ర+శీర్షః = వేయి తలలు కలిగినవాడు, హలీ = హలం ధరించిన బలరాముడు, శిరసా = తలతో, క్ష్మాం = భూమిని, దధత్ = మోస్తూ, ఆర్యైః = జ్ఞానులచే, సహ+నాగ+కన్యైః చ = నాగ కన్యలతో కలిసి, సంస్తూయమానః = బాగా స్తుతించబడేవాడు, పాతాల+మూలే = పాతాళం అడుగున, సలీలం చ = లీలతో, ఆస్తే = ఉంటాడు.
- **తాత్పర్యము:** వేయి తలలు కలిగిన, హలం ధరించిన బలరాముడు (శ్రీహరి తామస మూర్తి), తన శిరస్సుతో భూమిని మోస్తూ, జ్ఞానులచే మరియు నాగకన్యలచే స్తుతించబడుతూ, పాతాళలోకంలో లీలగా నివసిస్తాడు.

- **విశేషములు:** ఆదిశేషుని అవతారమైన బలరాముని వైభవం ఇక్కడ వర్ణించబడింది. భూమిని మోసే ఆయన శక్తి, పాతాళంలో ఆయన నివాసం, ఆయనకు లభించే పూజలు ఈ శ్లోకంలో ప్రస్తావించబడ్డాయి.

37-10

విచిత్రరూపం జగతాం హితాయ సర్వే స్తువంత్యచ్యుతమిద్ధభక్త్యా . ఏనం కురు త్వం వరదానదక్షం మాతః కృపార్ద్రే వరదే నమస్తే .. 37-10..

- **పదవిభాగము:** విచిత్ర+రూపం, జగతాం, హితాయ, సర్వే, స్తువంతి, అచ్యుతం, ఇద్ధ+భక్త్యా, ఏనం, కురు, త్వం, వరదాన+దక్షం, మాతః, కృప+ఆర్ద్రే, వరదే, నమః+తే.
- **అన్వయము:** జగతాం హితాయ విచిత్రరూపం, అచ్యుతం ఏనం సర్వే ఇద్ధభక్త్యా స్తువంతి. మాతః! కృపార్ద్రే! వరదే! త్వం ఏనం వరదానదక్షం కురు. తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** జగతాం = లోకాల యొక్క, హితాయ = శ్రేయస్సు కొరకు, విచిత్ర+రూపం = అనేక విచిత్ర రూపాలను ధరించిన, అచ్యుతం = విష్ణువును, సర్వే = అందరూ, ఇద్ధ+భక్త్యా = గొప్ప భక్తితో, స్తువంతి = స్తుతిస్తారు, మాతః = ఓ తల్లి!, కృప+ఆర్ద్రే = దయతో తడిసిన దానా!, వరదే = వరాలను ఇచ్చేదానా!, త్వం = నీవు, ఏనం = ఈ విష్ణువును, వరదాన+దక్షం = వరాలను ఇవ్వడంలో సమర్థునిగా, కురు = చేయి, తే నమః = నీకు నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** లోకాల శ్రేయస్సు కొరకు విచిత్ర రూపాలను ధరించే ఆ అచ్యుతుని అందరూ గొప్ప భక్తితో స్తుతిస్తారు. ఓ దయగల తల్లి! వరాలను ఇచ్చేదానా! నీవు ఈ విష్ణువును వరాలను ఇవ్వడంలో మరింత సమర్థునిగా చేయి. నీకు నమస్కారాలు.
- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం, దేవి మరియు విష్ణువుల మధ్య ఉన్న అభేద్య సంబంధాన్ని మరోసారి తెలియజేస్తుంది. దేవి అనుగ్రహం వల్లనే విష్ణువు లోకాలకు వరాలను ఇవ్వగల సమర్థుడవుతాడని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

38. అష్టాత్రింశదశకః - చిత్తశుద్ధిప్రాధాన్యం

అధ్యాయ సారాంశం:

ఈ అధ్యాయంలో అంతఃకరణ శుద్ధి యొక్క ప్రాధాన్యత వివరించబడింది. కేవలం బాహ్య ఆచారాలు, పూజలు, దానాలు, వ్రతాల ద్వారానే మనస్సు శుద్ధి కాదని, నిజమైన జ్ఞానం, భక్తి, స్వవిమర్శ ద్వారానే చిత్తశుద్ధి లభిస్తుందని ఈ శ్లోకాలు తెలియజేస్తున్నాయి.

38-1

అంతర్ముఖో యః స్వశుభేచ్ఛయైవ స్వయం విమర్శేన మనోమలాని . దృష్ట్వా శమాద్యైర్ధునుతే సమూలం స భాగ్యవాందేవి తవ ప్రియశ్చ .. 38-1..

- **పదవిభాగము:** అంతర్ముఖః, యః, స్వ+శుభ+ఇచ్ఛయా+ఏవ (శుభేచ్ఛయా ఏవ), స్వయం, విమర్శేన, మనో+మలాని, దృష్ట్వా, శమ+ఆద్యైః, ధునుతే, స+మూలం, సః, భాగ్యవాన్, దేవి, తవ, ప్రియః+చ.
- **అన్వయము:** దేవి! యః (పుమాన్) స్వశుభేచ్ఛయా ఏవ అంతర్ముఖః (భూత్వా), స్వయం విమర్శేన మనోమలాని దృష్ట్వా, శమాద్యైః సమూలం ధునుతే, సః భాగ్యవాన్ చ తవ ప్రియః (భవతి).
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, యః = ఏ మానవుడు, స్వ+శుభ+ఇచ్ఛయా ఏవ = తన శుభం కోరే కోరికతోనే, అంతర్ముఖః = అంతర్ముఖుడు అయి, స్వయం విమర్శేన = స్వయంగా ఆత్మవిమర్శతో, మనో+మలాని = మనస్సులోని మాలిన్యాలను, దృష్ట్వా = చూసి, శమ+ఆద్యైః = శమము (మనస్సును నిగ్రహించడం) మొదలైనవాటితో, స+మూలం = మూలంతో సహా, ధునుతే = తొలగిస్తాడో, సః = అతడు, భాగ్యవాన్ = భాగ్యవంతుడు, తవ ప్రియః చ = నీకు ప్రియమైనవాడు కూడా.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! ఏ మానవుడు తన శ్రేయస్సును కోరి, అంతర్ముఖుడుగా మారి, ఆత్మవిమర్శ ద్వారా మనస్సులోని మాలిన్యాలను గుర్తించి, శమము మొదలైన సద్గుణాలతో వాటిని మూలంతో సహా తొలగిస్తాడో, అతడే భాగ్యవంతుడు మరియు నీకు ప్రియమైనవాడు.
- **విశేషములు:** కేవలం బాహ్య పూజలు కాకుండా, నిజమైన ఆధ్యాత్మిక సాధనకు అంతర్ముఖ దృష్టి, ఆత్మవిమర్శ, మరియు మనస్సును శుద్ధి చేసుకోవడం ఎంత ముఖ్యమో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

38-2

న వేదశాస్త్రాధ్యయనేన తీర్థసంసేవయా దానతపోవ్రతైర్వా . శుద్ధిం మనో యాతి తవ స్మృతేస్తద్వైశద్యమాదర్శవదేతి మాతః .. 38-2..

- **పదవిభాగము:** న, వేద+శాస్త్ర+అధ్యయనేన, తీర్థ+సంసేవయా, దాన+తపః+వ్రతైః+వా, శుద్ధిం, మనః, యాతి, తవ, స్మృతేః, తత్+వైశద్యం+ఆదర్శ+వత్+ఏతి (వైశద్యం ఆదర్శవత్ ఏతి), మాతః.
- **అన్వయము:** మాతః! మనః వేదశాస్త్రాధ్యయనేన న శుద్ధిం యాతి. తీర్థసంసేవయా, దానతపోవ్రతైః వా (అపి) న యాతి. తవ స్మృతేః (మాత్రం) తత్ వైశద్యం ఆదర్శవత్ ఏతి.
- **ప్రతి పదార్థము:** మాతః = ఓ అమ్మా!, మనః = మనస్సు, వేద+శాస్త్ర+అధ్యయనేన = వేదాలు, శాస్త్రాలు చదవడం వల్ల, న శుద్ధిం యాతి = శుద్ధిని పొందదు, తీర్థ+సంసేవయా = తీర్థాలను సేవించడం వల్ల, దాన+తపః+వ్రతైః వా = దానాలు, తపస్సులు, వ్రతాల వల్ల కూడా, న యాతి = శుద్ధిని పొందదు, తవ స్మృతేః = నీ స్మరణ వల్ల, తత్ = ఆ మనస్సు, ఆదర్శ+వత్ = అద్దం వలె, వైశద్యం = స్వచ్ఛతను, ఏతి = పొందుతుంది.

- **తాత్పర్యము:** ఓ అమ్మా! మనస్సు కేవలం వేదాలు, శాస్త్రాలు చదవడం వల్ల గానీ, తీర్థాలు సేవించడం వల్ల గానీ, దానాలు, తపస్సులు, వ్రతాలు చేయడం వల్ల గానీ శుద్ధి కాదు. నీ స్మరణ వల్ల మాత్రమే ఆ మనస్సు అద్దంలాగా స్వచ్ఛమవుతుంది.

- **విశేషములు:** బాహ్య కర్మల కన్నా అంతరమైన భక్తి, భగవత్ స్మరణ యొక్క ప్రాముఖ్యత ఈ శ్లోకంలో చెప్పబడింది. అమ్మవారి స్మరణే నిజమైన చిత్తశుద్ధికి మార్గమని ఇది సూచిస్తుంది.

38-3

శుద్ధిర్న యజ్ఞేన యజన్ శశాంకః పత్నీం గురోః ప్రాప భృశం స్మరార్తః . శతక్రతుర్గౌతమధర్మపత్నీమగాదహల్యాం మదనేషు విద్ధః .. 38-3..

- **పదవిభాగము:** శుద్ధిః, న, యజ్ఞేన, యజన్, శశాంకః, పత్నీం, గురోః, ప్రాప, భృశం, స్మర+అర్తః, శతక్రతుః, గౌతమ+ధర్మపత్నీం, అగాత్+అహల్యాం (అగాత్ అహల్యాం), మదన+ఇషు+విద్ధః.

- **అన్వయము:** భృశం స్మరార్తః శశాంకః యజ్ఞేన శుద్ధిః న (అభవత్, అతః సః) గురోః పత్నీం ప్రాప. మదనేషు విద్ధః శతక్రతుః గౌతమధర్మపత్నీం అహల్యాం అగాత్.

- **ప్రతి పదార్థము:** యజ్ఞేన = యజ్ఞం చేయడం వల్ల, శుద్ధిః = శుద్ధి, న = కలుగలేదు, యజన్ = యజ్ఞం చేస్తూ కూడా, శశాంకః = చంద్రుడు, భృశం = ఎక్కువగా, స్మర+అర్తః = కామపీడితుడై, గురోః పత్నీం = గురువు భార్యను, ప్రాప = పొందాడు, మదన+ఇషు+విద్ధః = మన్మథ బాణాలచే కొట్టబడిన, శతక్రతుః = ఇంద్రుడు, గౌతమ+ధర్మపత్నీం = గౌతముని భార్య అయిన, అహల్యాం = అహల్యను, అగాత్ = పొందాడు.

- **తాత్పర్యము:** యజ్ఞాలు చేసినప్పటికీ చంద్రుడు కామపీడితుడై తన గురువు భార్యను కోరాడు. మన్మథ బాణాలచే పీడించబడిన ఇంద్రుడు గౌతముని భార్య అహల్యను పొందాడు. దీనివల్ల బాహ్య కర్మలు మాత్రమే మనస్సుకు శుద్ధిని ఇవ్వలేవని తెలుస్తుంది.

- **విశేషములు:** పురాణాలలో జరిగిన ఈ కథలను ఉదాహరణలుగా చూపుతూ, కేవలం యజ్ఞాలు, తపస్సులు, గొప్ప పదవులు ఉన్నంత మాత్రాన చిత్తశుద్ధి ఉండదని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

38-4

స విఘ్నకారీ తపసాం మునీనాం గతస్పృహం యోగివరం ప్రశాంతం . హా విశ్వరూపం పవినా జఘాన న కించనాకార్యమధర్మబుద్ధేః .. 38-4..

- **పదవిభాగము:** సః, విఘ్నకారీ, తపసాం, మునీనాం, గత+స్పృహం, యోగి+వరం, ప్రశాంతం, హా, విశ్వరూపం, పవినా, జఘాన, న, కించన+అకార్యమ్, అధర్మ+బుద్ధేః.

- **అన్వయము:** సః (ఇంద్రః), మునీనాం తపసాం విఘ్నకారీ (అభవత్). హా! గతస్పృహం, ప్రశాంతం, యోగివరం విశ్వరూపం పవినా జఘాన. అధర్మబుద్ధేః (జనస్య) కించన అకార్యం న (భవిష్యతి).

- **ప్రతి పదార్థము:** సః = ఆ ఇంద్రుడు, మునీనాం = మునుల యొక్క, తపసాం = తపస్సులకు, విఘ్నకారీ = విఘ్నం కలిగించేవాడు, హా = అయ్యో!, గత+స్పృహం = కోరికలు లేని, ప్రశాంతం = ప్రశాంతంగా ఉన్న, యోగి+వరం = యోగులలో శ్రేష్ఠుడైన, విశ్వరూపం = విశ్వరూపుడిని, పవినా = వజ్రాయుధంతో, జఘాన = చంపాడు, అధర్మ+బుద్ధేః = అధర్మ బుద్ధి కలవానికి, కించన = ఏదీ, అకార్యం న = చేయకూడనిదిగా ఉండదు.

- **తాత్పర్యము:** ఆ ఇంద్రుడు మునుల తపస్సులకు విఘ్నాలు కలిగించాడు. అయ్యో! కోరికలు లేని, ప్రశాంతమైన, యోగిశ్రేష్ఠుడైన విశ్వరూపుడిని తన వజ్రాయుధంతో సంహరించాడు. అధర్మ బుద్ధి ఉన్నవారికి ఏ పాపకార్యం కూడా అసాధ్యం కాదు.

- **విశేషములు:** ఇంద్రుని కథ ద్వారా అధర్మ బుద్ధి యొక్క పరిణామాలు వివరించబడ్డాయి. పదవి, అధికారాలు ఉన్నప్పటికీ చిత్తశుద్ధి లేకపోతే ఏ పాపానికైనా ఒడిగట్టే అవకాశం ఉందని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

38-5

మునిర్వసిష్ఠః ఖలు తీర్థసేవీ తపోనిధిర్గాధిసుతశ్చ కోపాత్ . ఉభౌ మిథః శేపతురాడిభావం ప్రాప్తః కిలైకో బకతాం పరశ్చ .. 38-5..

- **పదవిభాగము:** మునిః, వసిష్ఠః, ఖలు, తీర్థ+సేవీ, తపః+నిధిః, గాధి+సుతః+చ, కోపాత్, ఉభౌ, మిథః, శేపతుః, ఆడిభావం, ప్రాప్తః, కిల+ఏకః, బకతాం, పరః+చ.

- **అన్వయము:** ఖలు తీర్థసేవీ మునిః వసిష్ఠః చ తపోనిధిః గాధిసుతః చ, ఉభౌ కోపాత్ మిథః శేపతుః. కిల ఏకః ఆడిభావం ప్రాప్తః, పరః చ బకతాం ప్రాప్తః.

- **ప్రతి పదార్థము:** ఖలు = నిజంగా, తీర్థ+సేవీ = తీర్థాలను సేవించిన, మునిః వసిష్ఠః = వసిష్ఠ మహర్షి, తపః+నిధిః = తపస్సుకు నిధి అయిన, గాధి+సుతః చ = గాధి కుమారుడు (విశ్వామిత్రుడు) కూడా, ఉభౌ = ఇద్దరూ, కోపాత్ = కోపం వల్ల, మిథః = ఒకరినొకరు, శేపతుః = శపించుకున్నారు, కిల = కదా, ఏకః = ఒకరు, ఆడిభావం = పక్షి రూపం (ఆడబగ్గ మారడం), ప్రాప్తః = పొందారు, పరః చ = ఇంకొకరు, బకతాం = కొంగ రూపం, (పొందారు).

- **తాత్పర్యము:** తీర్థయాత్రలు చేసిన వసిష్ఠుడు, తపస్సుకు నిధి అయిన విశ్వామిత్రుడు, ఇద్దరూ కోపం వల్ల ఒకరినొకరు శపించుకున్నారు. ఒకరు ఆడపక్షిగా, మరొకరు కొంగగా మారారు.

- **విశేషములు:** మహా తపస్సు చేసిన మహర్షులకు సైతం కోపం అనే మలినం వల్ల చిత్తశుద్ధి లోపించిందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. కోపం, చిత్తశుద్ధికి ప్రధాన అడ్డు అని చెప్పబడింది.

38-6

ధనాని పృష్టాని గురూనదాత్యాన్ స్వాన్ భార్గవాన్ పుత్రకలత్రభాజః . క్రుద్ధాః పరం హైహయభూమిపాలా న్యపీడయన్ కోఽత్ర విశుద్ధచిత్తః .. 38-6..

- **పదవిభాగము:** ధనాని, పృష్టాని, గురూన్+అదాత్యాన్ (గురూన్ అదాత్యాన్), స్వాన్, భార్గవాన్, పుత్ర+కలత్ర+భాజః, క్రుద్ధాః, పరం, హైహయ+భూమిపాలాః, న్యపీడయన్, కః+అత్ర, విశుద్ధ+చిత్తః.
- **అన్వయము:** హైహయభూమిపాలాః పరం క్రుద్ధాః (సంతః) ధనాని పృష్టాని అదాత్యాన్, పుత్రకలత్రభాజః స్వాన్ భార్గవాన్ న్యపీడయన్. అత్ర కః విశుద్ధచిత్తః?
- **ప్రతి పదార్థము:** హైహయ+భూమిపాలాః = హైహయ రాజులు, పరం = మిక్కిలి, క్రుద్ధాః = కోపించినవారై, ధనాని = ధనాన్ని, పృష్టాని = అడిగినప్పటికీ, అదాత్యాన్ = ఇవ్వనివారైన, పుత్ర+కలత్ర+భాజః = పుత్రులు, భార్య కలిగిన, స్వాన్ భార్గవాన్ = తమ భార్గవ వంశస్థులను, న్యపీడయన్ = పీడించారు, అత్ర = ఈ విషయంలో, కః = ఎవరు, విశుద్ధ+చిత్తః = శుద్ధమైన మనస్సు కలవారు?
- **తాత్పర్యము:** హైహయ రాజులు తమకు ధనం ఇవ్వని భార్గవుల పట్ల కోపంతో వారి పిల్లలను, భార్యలను కూడా పీడించారు. ఇక్కడ ఎవరు శుద్ధమైన మనస్సు గలవారు? ఎవరూ కారు అని తాత్పర్యం.
- **విశేషములు:** క్రోధం, లోభం వంటివి మనస్సును ఎలా కలుషితం చేస్తాయో ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది. బాహ్యంగా ఎంత ధనవంతులు లేదా శక్తిమంతులైనా చిత్తశుద్ధి లేకపోతే దురాగతాలకు పాల్పడతారని ఈ శ్లోకం సూచిస్తుంది.

38-7

కుర్యాన్న కిం లోభహతో మనుష్యో యుధిష్ఠిరాద్యా అపి ధర్మనిష్ఠాః . పితామహం బంధుజనాన్ గురూంశ్చ రణే నిజఘ్నుః ఖలు రాజ్యలోభాత్ .. 38-7..

- **పదవిభాగము:** కుర్యాత్, న, కిం, లోభ+హతః, మనుష్యః, యుధిష్ఠిర+ఆద్యాః, అపి, ధర్మ+నిష్ఠాః, పితామహం, బంధు+జనాన్, గురూన్+చ, రణే, నిజఘ్నుః, ఖలు, రాజ్య+లోభాత్.
- **అన్వయము:** లోభహతః మనుష్యః కిం న కుర్యాత్? ఖలు రాజ్యలోభాత్ ధర్మనిష్ఠాః యుధిష్ఠిరాద్యాః అపి రణే పితామహం, బంధుజనాన్, చ గురూన్ నిజఘ్నుః.
- **ప్రతి పదార్థము:** లోభ+హతః = లోభం చేత పీడించబడిన, మనుష్యః = మానవుడు, కిం న కుర్యాత్ = ఏమి చేయడు? (అన్నిటినీ చేస్తాడు), ఖలు = నిజంగా, రాజ్య+లోభాత్ = రాజ్యలోభం వల్ల, ధర్మ+నిష్ఠాః = ధర్మంపై నిష్ఠ గల, యుధిష్ఠిర+ఆద్యాః అపి = యుధిష్ఠిరుడు మొదలైనవారు కూడా, రణే = యుద్ధంలో, పితామహం = పితామహుని (భీష్ముని), బంధు+జనాన్ = బంధువులను, గురూన్ చ = గురువులను, నిజఘ్నుః = చంపారు.

- **తాత్పర్యము:** లోభం చేత పీడించబడిన మనిషి ఏమి చేయడు? రాజ్య లోభం వల్ల ధర్మంపై నిష్ఠ గల యుధిష్ఠిరుడు మొదలైనవారు కూడా యుద్ధంలో తమ తాతగారిని, బంధువులను, గురువులను చంపారు.

- **విశేషములు:** మహాభారతంలోని ఈ కథను ఉదాహరణగా చూపిస్తూ, ఎంతటి ధర్మపరులైనా లోభం అనే మాలిన్యానికి గురైతే అధర్మకార్యాలు చేస్తారని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది. చిత్తశుద్ధి లోపం వల్లనే ఈ దురవస్థ కలుగుతుందని ఇక్కడ చెప్పబడింది.

38-8

కృష్ణోపదిష్టో జనమేజయస్తు శుద్ధాంతరంగః పితరం మఖేన . పరీక్షితం పాపవిముక్తమార్యం విధాయ తే ప్రాపయతిస్మ లోకం .. 38-8..

- **పదవిభాగము:** కృష్ణ+ఉపదిష్టః, జనమేజయః+తు, శుద్ధ+అంతరంగః, పితరం, మఖేన, పరీక్షితం, పాప+విముక్తం+ఆర్యమ్, విధాయ, తే, ప్రాపయతి+స్మ, లోకం.

- **అన్వయము:** కృష్ణోపదిష్టః, శుద్ధాంతరంగః తు జనమేజయః మఖేన పితరం పరీక్షితం పాపవిముక్తం ఆర్యమ్ విధాయ తే లోకం ప్రాపయతి స్మ.

- **ప్రతి పదార్థము:** కృష్ణ+ఉపదిష్టః = శ్రీకృష్ణునిచే ఉపదేశించబడిన, జనమేజయః తు = జనమేజయుడు అయితే, శుద్ధ+అంతరంగః = శుద్ధమైన మనస్సు కలవాడై, మఖేన = యజ్ఞం ద్వారా, పితరం = తండ్రి అయిన, పరీక్షితం = పరీక్షిత్తుని, పాప+విముక్తం = పాపాల నుండి విముక్తుడైనవానిగా, ఆర్యమ్ = పూజ్యునిగా, విధాయ = చేసి, తే లోకం = నీ లోకాన్ని, ప్రాపయతి స్మ = చేర్చాడు.

- **తాత్పర్యము:** శ్రీకృష్ణునిచే ఉపదేశించబడిన, శుద్ధమైన అంతఃకరణ గల జనమేజయుడు యజ్ఞం చేసి, పాపాల నుండి విముక్తుడైన తన తండ్రి పరీక్షిత్తును నీ లోకానికి చేర్చాడు.

- **విశేషములు:** కర్మ యొక్క ప్రాముఖ్యత, చిత్తశుద్ధితో చేసే కర్మ ఫలం ఇక్కడ చెప్పబడింది. జనమేజయుడు చేసిన సర్పయాగం ద్వారా తండ్రికి ముక్తి లభించిందని, ఇది అతని శుద్ధమైన మనస్సు వల్లనే సాధ్యమైందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

38-9

సదా సదాచారరతో వివిక్తే దేశే నిషణ్ణశ్చరణాంబుజే తే . ధ్యాయన్నజస్రం నిజవాసనా యో నిర్మార్ష్టి స త్వన్మయతాముపైతి .. 38-9..

- **పదవిభాగము:** సదా, సత్+ఆచార+రతః, వివిక్తే, దేశే, నిషణ్ణః+చరణ+అంబుజే, తే, ధ్యాయన్+అజస్రం, నిజ+వాసనాః, యః, నిర్మార్ష్టి, సః, త్వత్+మయతాం+ఉపైతి.

- **అన్వయము:** యః (పుమాన్) సదా సదాచారరతః, వివిక్తే దేశే తే చరణాంబుజే నిషణ్ణః (సన్) అజస్రం ధ్యాయన్, నిజవాసనాః నిర్మార్ష్టి, సః త్వన్మయతాం ఉపైతి.

- **ప్రతి పదార్థము:** యః = ఏ మానవుడు, సదా = ఎల్లప్పుడూ, సత్+ఆచార+రతః = మంచి ఆచారాలలో నిమగ్నుడై, వివిక్తే = ఏకాంతమైన, దేశే = ప్రదేశంలో, తే చరణ+అంబుజే = నీ పాదపద్మముల యందు, నిషణ్ణః = కూర్చుని, అజస్రం = నిరంతరం, ధ్యాయన్ = ధ్యానిస్తూ, నిజ+వాసనాః = తన వాసనలను (సంస్కారాలను), నిర్మార్ష్టి = తొలగిస్తాడో, సః = అతడు, త్వత్+మయతాం = నీతో ఒకటిగా, ఉపైతి = అవుతాడు.

- **తాత్పర్యము:** ఏ మానవుడు ఎల్లప్పుడూ సదాచారాలను పాటిస్తూ, ఏకాంత ప్రదేశంలో నీ పాదపద్మాలను నిరంతరం ధ్యానిస్తూ, తన వాసనలను పూర్తిగా తొలగిస్తాడో, అతడు నీలో లీనమవుతాడు.

- **విశేషములు:** సదాచారం, ధ్యానం, ఆత్మశుద్ధి అనే మూడు అంశాలు ఆత్మసాక్షాత్కారానికి, భగవంతునిలో లీనం కావడానికి ప్రధాన మార్గాలుగా ఈ శ్లోకం సూచిస్తుంది.

38-10

జ్ఞానం న భక్తిర్న తపో న యోగబుద్ధిర్న మే చిత్తజయోఽపి మాతః . అంధం తమోఽహం ప్రవిశామి మృత్యోః సముద్ధరేమం వరదే నమస్తే .. 38-10..

- **పదవిభాగము:** జ్ఞానం, న, భక్తిః, న, తపః, న, యోగ+బుద్ధిః, న, మే, చిత్త+జయః+అపి, మాతః, అంధం, తమః+అహం, ప్రవిశామి, మృత్యోః, సముద్ధర+ఇమం, వరదే, నమః+తే.

- **అన్వయము:** మాతః! మే జ్ఞానం న, భక్తిః న, తపః న, యోగబుద్ధిః అపి న, చిత్తజయః అపి న. అహం మృత్యోః అంధం తమః ప్రవిశామి. వరదే! ఇమం (మామ్) సముద్ధర. తే నమః.

- **ప్రతి పదార్థము:** మాతః = ఓ అమ్మా!, మే = నాకు, జ్ఞానం న = జ్ఞానం లేదు, భక్తిః న = భక్తి లేదు, తపః న = తపస్సు లేదు, యోగ+బుద్ధిః అపి న = యోగ బుద్ధి కూడా లేదు, చిత్త+జయః అపి న = మనస్సుపై జయం కూడా లేదు, అహం = నేను, మృత్యోః = మృత్యువు యొక్క, అంధం తమః = అంధకారంలోనికి, ప్రవిశామి = ప్రవేశిస్తున్నాను, వరదే = వరాలను ఇచ్చేదానా!, ఇమం = ఈ నన్ను, సముద్ధర = ఉద్ధరించు, తే నమః = నీకు నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:** ఓ అమ్మా! నాకు జ్ఞానం లేదు, భక్తి లేదు, తపస్సు లేదు, యోగం లేదు, మనస్సుపై పట్టు కూడా లేదు. నేను మృత్యువు యొక్క అంధకారంలోకి ప్రవేశిస్తున్నాను. ఓ వరాలను ఇచ్చే తల్లి! ఈ నన్ను ఉద్ధరించు. నీకు నమస్కారాలు.

- **విశేషములు:** ఇది భక్తుని యొక్క ఆర్తనాదం. తనలో ఏ గుణాలు లేవని, నిస్సహాయంగా ఉన్నానని అంగీకరిస్తూ, దేవి యొక్క కరుణను అర్థిస్తున్నాడు. ఈ శ్లోకం నిస్సహాయత నుండి భక్తి యొక్క గొప్పతనాన్ని, దేవి యొక్క కరుణ యొక్క ప్రాధాన్యతను చాటుతుంది.

---

39. ఏకోనచత్వారింశదశకః - మణిద్వీపనివాసినీ

అధ్యాయ సారాంశం:

ఈ అధ్యాయంలో శ్రీదేవి నివాసం అయిన మణిద్వీపం యొక్క వైభవం వర్ణించబడింది. ఆ దివ్య ధామం యొక్క సౌందర్యం, దానిలోని విలక్షణతలు, మరియు దేవి తన భక్తులకు ఎలా వరాలను ఇస్తుందో ఈ శ్లోకాలు వివరిస్తాయి.

39-1

సుధాసముద్రో జగతాం త్రయాణాం ఛత్రీభవన్ మంజుతరంగఫేనః . సవాలుకాశంఖవిచిత్రరత్నః సతారకవ్యోమసమో విభాతి .. 39-1..

- **పదవిభాగము:** సుధా+సముద్రః, జగతాం, త్రయాణాం, ఛత్రీ+భవన్, మంజు+తరంగ+ఫేనః, స+వాలుక+శంఖ+విచిత్ర+రత్నః, స+తారక+వ్యోమ+సమః, విభాతి.

- **అన్వయము:** త్రయాణాం జగతాం ఛత్రీభవన్ సుధాసముద్రః, మంజుతరంగఫేనః, సవాలుకాశంఖవిచిత్రరత్నః (చ) సతారకవ్యోమసమః (సన్) విభాతి.

- **ప్రతి పదార్థము:** త్రయాణాం జగతాం = మూడు లోకాలకు, ఛత్రీ+భవన్ = గొడుగు వలె ఉన్న, సుధా+సముద్రః = అమృత సముద్రం, మంజు+తరంగ+ఫేనః = అందమైన తరంగాల నురుగు కలది, స+వాలుక+శంఖ+విచిత్ర+రత్నః = ఇసుక, శంఖాలు, విచిత్రమైన రత్నాలు కలది, స+తారక+వ్యోమ+సమః = నక్షత్రాలున్న ఆకాశంతో సమానంగా, విభాతి = ప్రకాశిస్తుంది.

- **తాత్పర్యము:** మూడు లోకాలకు గొడుగు వలె ఉండే అమృత సముద్రం, అందమైన తరంగాల నురుగుతో, ఇసుకతో, శంఖాలతో, విచిత్రమైన రత్నాలతో, నక్షత్రాలున్న ఆకాశం వలె ప్రకాశిస్తుంది.

- **విశేషములు:** మణిద్వీపానికి వెలుపల ఉన్న అమృత సముద్రం యొక్క వర్ణన ఇది. ఈ సముద్రం సాధారణ సముద్రం కాదని, అది దివ్యమైనదని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

39-2

తన్మధ్యదేశే విమలం మణిద్వీపాఖ్యాం పదం దేవి విరాజతే తే . యదుచ్యతే సంసృతినాశకారి సర్వోత్తరం పావనపావనం చ .. 39-2..

- **పదవిభాగము:** తత్+మధ్య+దేశే, విమలం, మణిద్వీప+ఆఖ్యాం, పదం, దేవి, విరాజతే, తే, యత్+ఉచ్యతే, సంసృతి+నాశ+కారి, సర్వ+ఉత్తరం, పావన+పావనం, చ.

- **అన్వయము:** దేవి! తన్మధ్యదేశే తే విమలం మణిద్వీపాఖ్యం పదం విరాజతే. యత్ (పదం) సంసృతినాశకారి, సర్వోత్తరం, చ పావనపావనం ఉచ్యతే.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, తత్+మధ్య+దేశే = ఆ సముద్రం మధ్యలో, తే = నీ యొక్క, విమలం = నిర్మలమైన, మణిద్వీప+ఆఖ్యం = మణిద్వీపం అనే పేరుగల, పదం = స్థానం, విరాజతే = ప్రకాశిస్తుంది, యత్ = ఏది, సంసృతి+నాశ+కారి = సంసారాన్ని నాశనం చేసేదిగా, సర్వ+ఉత్తరం = అన్నిటికన్నా గొప్పదిగా, పావన+పావనం చ = పవిత్రమైన వాటిని కూడా పవిత్రం చేసేదిగా, ఉచ్యతే = చెప్పబడుతుందో.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! ఆ అమృత సముద్రం మధ్యలో నీ నిర్మలమైన మణిద్వీపం అనే నివాసం ప్రకాశిస్తుంది. ఆ స్థానం సంసారాన్ని నాశనం చేసేదని, అన్నిటికన్నా గొప్పదని, మరియు పవిత్రమైన వాటిని కూడా పవిత్రం చేసేదని చెప్పబడుతుంది.

- **విశేషములు:** మణిద్వీపం యొక్క ప్రాముఖ్యత, దాని పవిత్రత ఈ శ్లోకంలో వర్ణించబడ్డాయి. ఇది కేవలం ఒక ద్వీపం కాదని, మోక్షాన్ని ప్రసాదించే దివ్య క్షేత్రమని చెప్పబడింది.

39-3

తత్రాస్త్యయోధాతుమయో మనోజ్ఞః సాలో మహాసారమయస్తతశ్చ . ఏవం చ తామ్రాదిమయాః కిలాష్టాదశాతిచిత్రా వరణా లసంతి .. 39-3..

- **పదవిభాగము:** తత్ర+అస్తి, అయః+ధాతు+మయః, మనోజ్ఞః, సాలః, మహాసార+మయః+తతః+చ (మహాసారమయః తతః చ), ఏవం, చ, తామ్ర+ఆది+మయాః, కిల+అష్టాదశ+అతి+చిత్రాః (అష్టాదశ అతిచిత్రాః), వరణాః, లసంతి.

- **అన్వయము:** తత్ర అయోధాతుమయః మనోజ్ఞః సాలః అస్తి. తతః చ మహాసారమయః (సాలః అస్తి). ఏవం చ కిల తామ్రాదిమయాః అష్టాదశ అతిచిత్రాః వరణాః లసంతి.

- **ప్రతి పదార్థము:** తత్ర+అస్తి = అక్కడ ఉంది, అయః+ధాతు+మయః = ఇనుముతో చేయబడిన, మనోజ్ఞః = మనోహరమైన, సాలః = ప్రాకారం, తతః చ = దాని తర్వాత, మహాసార+మయః = మహాసారమణిమయమైన, (ప్రాకారం), ఏవం చ = ఇదే విధంగా, కిల = కదా, తామ్ర+ఆది+మయాః = రాగి మొదలైనవి, అష్టాదశ = పద్దెనిమిది, అతి+చిత్రాః = అత్యంత విచిత్రమైన, వరణాః = ప్రాకారాలు, లసంతి = ప్రకాశిస్తున్నాయి.

- **తాత్పర్యము:** ఆ మణిద్వీపంలో ఇనుముతో చేసిన మనోహరమైన ప్రాకారం ఉంది. దాని తర్వాత మహాసారమణిమయమైన ప్రాకారం ఉంది. ఇలాగే రాగి మొదలైన పద్దెనిమిది రకాల లోహాలతో చేసిన అత్యంత విచిత్రమైన ప్రాకారాలు ప్రకాశిస్తున్నాయి.

- **విశేషములు:** మణిద్వీపం యొక్క ప్రాకారాల వైభవం ఇక్కడ వర్ణించబడింది. ఒక్కొక్క ప్రాకారం ఒక్కొక్క లోహం లేదా రత్నంతో నిర్మితమై ఉంటుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

39-4

తైరావృతం తే పదమద్వితీయం విభాతి చింతామణిసద్మ దేవి . సంత్యత్ర సత్స్తంభసహస్రరమ్యశ్శృంగారముక్త్యాదికమండపాశ్చ .. 39-4..

- **పదవిభాగము:** తైః+ఆవృతం, తే, పదం+అద్వితీయం, విభాతి, చింతామణి+సద్మ, దేవి, సంతి+అత్ర, సత్+స్తంభ+సహస్ర+రమ్య, శృంగార+ముక్తి+ఆది+క+మండపాః+చ.

- **అన్వయము:** దేవి! తైః ఆవృతం తే అద్వితీయం పదం చింతామణిసద్మ విభాతి. అత్ర సత్స్తంభసహస్రరమ్యాః శృంగారముక్త్యాదికమండపాః చ సంతి.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, తైః = ఆ ప్రాకారాలచే, ఆవృతం = చుట్టబడిన, తే = నీ యొక్క, అద్వితీయం = సాటిలేని, పదం = నివాసం, చింతామణి+సద్మ = చింతామణులతో కూడిన మందిరం, విభాతి = ప్రకాశిస్తుంది, అత్ర = ఇక్కడ, సత్+స్తంభ+సహస్ర+రమ్య = వేయి గొప్ప స్తంభాలతో అందమైన, శృంగార+ముక్తి+ఆది+క+మండపాః చ = శృంగార, ముక్తి మొదలైన మండపాలు కూడా, సంతి = ఉన్నాయి.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! ఆ ప్రాకారాలచే చుట్టబడిన నీ సాటిలేని నివాసం, చింతామణులతో నిర్మించిన మందిరంగా ప్రకాశిస్తుంది. అక్కడ వేయి స్తంభాలతో అందమైన శృంగార మండపం, ముక్తి మండపం మొదలైనవి ఉన్నాయి.

- **విశేషములు:** మణిద్వీపం మధ్యలో ఉన్న చింతామణి భవనం, దానిలోని వివిధ మండపాలు దేవి యొక్క లీలలను సూచిస్తాయి.

39-5

బ్రహ్మాండకోటీః సుఖమావసంత ఉపాసకాస్తే మనుజాః సురాశ్చ . దైత్యాశ్చ సిద్ధాశ్చ తథేతరే చ యదంతతో యాంతి పదం తదేతత్ .. 39-5..

- **పదవిభాగము:** బ్రహ్మాండ+కోటీః, సుఖం+ఆవసంతః, ఉపాసకాః+తే, మనుజాః, సురాః+చ, దైత్యాః+చ, సిద్ధాః+చ, తథా+ఇతరే+చ, యత్+అంతతః, యాంతి, పదం, తత్+ఏతత్.

- **అన్వయము:** బ్రహ్మాండకోటీః సుఖం ఆవసంతః తే ఉపాసకాః మనుజాః, సురాః చ, దైత్యాః చ, సిద్ధాః చ, తథా ఇతరే చ, అంతతః యత్ పదం యాంతి, తత్ ఏతత్.

- **ప్రతి పదార్థము:** బ్రహ్మాండ+కోటీః = కోట్ల బ్రహ్మాండాలలో, సుఖం+ఆవసంతః = సుఖంగా నివసించే, తే = నీ యొక్క, ఉపాసకాః = ఉపాసకులు, మనుజాః = మానవులు, సురాః చ = దేవతలు, దైత్యాః చ = రాక్షసులు,

సిద్ధాః చ = సిద్ధులు, తథా+ఇతరే చ = మరియు ఇతరులు, అంతతః = చివరగా, యత్ = ఏ, పదం = స్థానాన్ని, యాంతి = చేరుకుంటారో, తత్ ఏతత్ = అది ఈ స్థానమే.

- **తాత్పర్యము:** కోట్ల బ్రహ్మాండాలలో సుఖంగా నివసించే నీ ఉపాసకులైన మానవులు, దేవతలు, రాక్షసులు, సిద్ధులు మరియు ఇతరులు అందరూ చివరికి చేరుకునే స్థానం ఈ మణిద్వీపమే.
- **విశేషములు:** మణిద్వీపం అన్ని లోకాలకు, అన్ని జీవులకు అంతిమ గమ్యమని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది. దేవిని ఉపాసించే వారందరికీ చివరికి మోక్షం లభిస్తుందని సూచిస్తుంది.

39-6

త్వం మండపస్థా బహుశక్తియుక్తా శృణోషి దేవీకలగీతకాని . జ్ఞానం విముక్తిం చ దదాసి లోకరక్షామజస్రం కురుషే చ దేవి .. 39-6..

- **పదవిభాగము:** త్వమ్, మండప+స్థా, బహు+శక్తి+యుక్తా, శృణోషి, దేవీ+కల+గీతకాని, జ్ఞానం, విముక్తిం, చ, దదాసి, లోక+రక్షాం+అజస్రం, కురుషే, చ, దేవి.
- **అన్వయము:** దేవి! మండపస్థా, బహుశక్తియుక్తా త్వం దేవీకలగీతకాని శృణోషి. చ జ్ఞానం, విముక్తిం దదాసి, అజస్రం లోకరక్షాం చ కురుషే.
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, త్వమ్ = నీవు, మండప+స్థా = మండపంలో ఉండి, బహు+శక్తి+యుక్తా = అనేక శక్తులతో కూడినదానివైనా, దేవీ+కల+గీతకాని = దేవతలచే పాడబడే మధురమైన పాటలను, శృణోషి = వింటావు, చ = మరియు, జ్ఞానం = జ్ఞానాన్ని, విముక్తిం చ = విముక్తిని, దదాసి = ఇస్తావు, అజస్రం = నిరంతరం, లోక+రక్షాం చ = లోక రక్షణను కూడా, కురుషే = చేస్తావు.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! నీవు ఆ మండపంలో ఉండి, అనేక శక్తులతో కూడినదానివై, దేవతలు పాడే మధురమైన పాటలను వింటావు. అంతేకాక, భక్తులకు జ్ఞానాన్ని, మోక్షాన్ని ప్రసాదిస్తూ నిరంతరం లోక రక్షణ చేస్తావు.
- **విశేషములు:** దేవి యొక్క సర్వశక్తిమత్వం, లోకకళ్యాణ గుణం ఇక్కడ వర్ణించబడ్డాయి. ఆమె జ్ఞానాన్ని, మోక్షాన్ని ఇచ్చేదానిగా, అదే సమయంలో లోకాలను రక్షించేదానిగా వర్ణించబడింది.

39-7

మంచోఽస్తి చింతామణిగేహతస్తే బ్రహ్మా హరీ రుద్ర ఇహేశ్వరశ్చ . ఖురా భవంత్యస్య సదాశివస్తు విరాజతే సత్ఫలకత్వమాప్తః .. 39-7..

- **పదవిభాగము:** మంచః+అస్తి, చింతామణి+గేహతః, తే, బ్రహ్మా, హరీ, రుద్రః, ఇహ+ఈశ్వరః+చ, ఖురాః, భవంతి+అస్య, సదాశివః+తు, విరాజతే, సత్+ఫలకత్వం+ఆప్తః.

- **అన్వయము:** తే చింతామణిగేహతః మంచః అస్తి. ఇహ అస్య మంచస్య బ్రహ్మ, హరీ, రుద్రః, చ ఈశ్వరః ఖురాః భవంతి. సదాశివః తు సత్ఫలకత్వం ఆప్తః (సన్) విరాజతే.

- **ప్రతి పదార్థము:** తే = నీ యొక్క, చింతామణి+గేహతః = చింతామణి భవనంలో, మంచః+అస్తి = ఒక మంచం ఉంది, ఇహ = ఇక్కడ, అస్య = ఈ మంచానికి, బ్రహ్మ = బ్రహ్మ, హరీ = విష్ణువు, రుద్రః = రుద్రుడు, ఈశ్వరః చ = మరియు ఈశ్వరుడు, ఖురాః భవంతి = కాళ్లుగా ఉంటారు, సదాశివః తు = సదాశివుడు అయితే, సత్+ఫలకత్వం = పలకగా, ఆప్తః = పొంది, విరాజతే = ప్రకాశిస్తాడు.

- **తాత్పర్యము:** నీ చింతామణి భవనంలో ఒక మంచం ఉంది. ఆ మంచానికి బ్రహ్మ, విష్ణువు, రుద్రుడు, ఈశ్వరుడు కాళ్లుగా ఉంటారు. సదాశివుడు ఆ మంచానికి పలకగా ప్రకాశిస్తాడు.

- **విశేషములు:** పరమేశ్వరి యొక్క సర్వోన్నత స్థానం ఇక్కడ వర్ణించబడింది. సృష్టి, స్థితి, లయకారకులైన త్రిమూర్తులు ఆమె మంచానికి కాళ్లుగా ఉన్నారని, సదాశివుడు పలకగా ఉన్నాడని చెప్పడం ద్వారా ఆమె యొక్క పరాశక్తి రూపం చాటి చెప్పబడింది.

39-8

తస్యోపరి శ్రీభువనేశ్వరి త్వం సర్వేశవామాంకతలే నిషణ్ణా . చతుర్భుజా భూషణభూషితాంగీ నిర్వ్యాజకారుణ్యవతీ విభాసి .. 39-8..

- **పదవిభాగము:** తస్య+ఉపరి, శ్రీ+భువనేశ్వరి, త్వమ్, సర్వ+ఈశ+వామ+అంక+తలే, నిషణ్ణా, చతుః+భుజా, భూషణ+భూషిత+అంగీ, నిర్+వ్యాజ+కారుణ్యవతీ, విభాసి.

- **అన్వయము:** శ్రీభువనేశ్వరి! తస్య ఉపరి, సర్వేశవామాంకతలే త్వం నిషణ్ణా (అసి). చతుర్భుజా, భూషణభూషితాంగీ, నిర్వ్యాజకారుణ్యవతీ (సతీ) విభాసి.

- **ప్రతి పదార్థము:** శ్రీ+భువనేశ్వరి = ఓ భువనేశ్వరీ!, తస్య+ఉపరి = దానిపైన (ఆ మంచంపై), త్వమ్ = నీవు, సర్వ+ఈశ+వామ+అంక+తలే = సర్వేశ్వరుని ఎడమ తొడపైన, నిషణ్ణా = కూర్చుని, చతుః+భుజా = నాలుగు చేతులు కలదానివై, భూషణ+భూషిత+అంగీ = ఆభరణాలతో అలంకరించబడిన శరీరంతో, నిర్+వ్యాజ+కారుణ్యవతీ = నిష్కపటమైన దయ కలదానివై, విభాసి = ప్రకాశిస్తావు.

- **తాత్పర్యము:** ఓ భువనేశ్వరీ! ఆ మంచంపై నీవు సర్వేశ్వరుని ఎడమ తొడపైన కూర్చుని ఉన్నావు. నాలుగు చేతులతో, ఆభరణాలతో అలంకరించబడిన శరీరంతో, నిష్కపటమైన కరుణతో ప్రకాశిస్తావు.

- **విశేషములు:** దేవి యొక్క సౌందర్యంతో పాటు ఆమె యొక్క కరుణా గుణం ఇక్కడ వర్ణించబడింది. ఆమె పరాశక్తి అయినప్పటికీ భక్తుల పట్ల నిష్కపటమైన దయ కలిగి ఉంటుందని ఇది సూచిస్తుంది.

39-9

ప్రతిక్షణం కారయసి త్వమిచ్ఛాజ్ఞానక్రియాశక్తిసమన్వితాఽత్ర . త్రిమూర్తిభిః శక్తిసహస్రయుక్తా బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీశ్చ .. 39-9..

- **పదవిభాగము:** ప్రతి+క్షణం, కారయసి, త్వమ్+ఇచ్ఛా+జ్ఞాన+క్రియా+శక్తి+సమన్వితా+అత్ర (శక్తిసమన్వితా అత్ర), త్రిమూర్తిభిః, శక్తి+సహస్ర+యుక్తా, బ్రహ్మాండ+సర్గ+స్థితి+సంహృతీః+చ.
- **అన్వయము:** అత్ర త్వమ్ ఇచ్ఛాజ్ఞానక్రియాశక్తిసమన్వితా (సతీ), శక్తిసహస్రయుక్తా త్రిమూర్తిభిః బ్రహ్మాండసర్గస్థితిసంహృతీః చ ప్రతిక్షణం కారయసి.
- **ప్రతి పదార్థము:** అత్ర = ఇక్కడ, త్వమ్ = నీవు, ఇచ్ఛా+జ్ఞాన+క్రియా+శక్తి+సమన్వితా = ఇచ్ఛ, జ్ఞానం, క్రియ అనే శక్తులతో కూడినదానివై, శక్తి+సహస్ర+యుక్తా = వేయి శక్తులతో కూడిన, త్రిమూర్తిభిః = త్రిమూర్తులచేత, బ్రహ్మాండ+సర్గ+స్థితి+సంహృతీః చ = బ్రహ్మాండాల సృష్టి, స్థితి, లయాలను కూడా, ప్రతి+క్షణం = ప్రతి క్షణం, కారయసి = చేయిస్తావు.
- **తాత్పర్యము:** ఇక్కడ నీవు ఇచ్ఛాశక్తి, జ్ఞానశక్తి, క్రియాశక్తితో కూడినదానివై, వేల కొలది శక్తులతో కూడిన త్రిమూర్తులచేత బ్రహ్మాండాల సృష్టి, స్థితి, లయాలను ప్రతి క్షణం చేయిస్తావు.
- **విశేషములు:** దేవి యొక్క పరాశక్తి రూపం ఇక్కడ మరింత స్పష్టంగా చెప్పబడింది. త్రిమూర్తులు ఆమె ఆజ్ఞను అనుసరించి సృష్టి, స్థితి, లయాలను నిర్వహిస్తారని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

39-10

సా త్వం హి వాచాం మనసోఽప్యగమ్యా విచిత్రరూపాఽసి సదాఽప్యరూపా . పురః సతాం సన్నిహితా కృపార్ద్రా సదా మణిద్వీపనివాసినీ చ .. 39-10..

- **పదవిభాగము:** సా, త్వమ్, హి, వాచాం, మనసః+అపి+అగమ్యా, విచిత్ర+రూపా+అసి, సదా+అపి+అరూపా, పురః, సతాం, సన్నిహితా, కృపా+ఆర్ద్రా, సదా, మణిద్వీప+నివాసినీ, చ.
- **అన్వయము:** సా త్వం హి వాచాం మనసః అపి అగమ్యా (అసి), సదా విచిత్రరూపా అసి అపి అరూపా (అసి). కృపార్ద్రా త్వం సతాం పురః సన్నిహితా (అసి), సదా మణిద్వీపనివాసినీ చ (అసి).
- **ప్రతి పదార్థము:** సా త్వం = అటువంటి నీవు, హి = నిజంగా, వాచాం = మాటలకు, మనసః అపి = మనస్సులకు కూడా, అగమ్యా = అందనంత గొప్పదానివి, విచిత్ర+రూపా అసి = విచిత్రమైన రూపాలు కలదానివి, సదా+అపి+అరూపా = ఎల్లప్పుడూ రూపం లేనిదానివి కూడా, కృపా+ఆర్ద్రా = దయతో తడిసినదానివై, సతాం = సత్పురుషులకు, పురః = ఎదురుగా, సన్నిహితా = దగ్గరగా, సదా = ఎల్లప్పుడూ, మణిద్వీప+నివాసినీ చ = మణిద్వీపంలో నివసించేదానివి.

- **తాత్పర్యము:** అటువంటి నీవు నిజంగా మాటలకు, మనస్సుకు కూడా అందనిదానివి. విచిత్రమైన రూపాలు కలదానివి, కానీ ఎల్లప్పుడూ రూపం లేనిదానివి. దయతో నిండినదానివై సత్పురుషులకు ఎల్లప్పుడూ దగ్గరగా ఉంటావు మరియు నిరంతరం మణిద్వీపంలో నివసిస్తావు.
- **విశేషములు:** దేవి యొక్క అచింత్య శక్తి, స్వరూప లక్షణాలు ఇక్కడ వర్ణించబడ్డాయి. ఆమె సగుణ, నిర్గుణ రూపాలు రెండూ కలదని, భక్తులకు అందుబాటులో ఉంటుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

39-11

మాతర్మదంతఃకరణే నిషణ్ణా విద్యామయం మాం కురు బంధముక్తం . బంధం చ మోక్షం చ దదాస్యసక్తా దాసోఽస్మి తే దేవి నమో నమస్తే .. 39-11..

- **పదవిభాగము:** మాతః, మత్+అంతఃకరణే, నిషణ్ణా, విద్యా+మయం, మాం, కురు, బంధ+ముక్తం, బంధం, చ, మోక్షం, చ, దదాసి, అసక్తా, దాసః+అస్మి, తే, దేవి, నమః+నమః+తే.
- **అన్వయము:** మాతః! మదంతఃకరణే నిషణ్ణా (త్వం), మాం విద్యామయం కురు, బంధముక్తం చ కురు. దేవి! అసక్తా (త్వం) బంధం చ మోక్షం చ దదాసి. అహం తే దాసః అస్మి. తే నమః నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** మాతః = ఓ అమ్మా!, మత్+అంతఃకరణే = నా మనస్సులో, నిషణ్ణా = నివసించేదానివి, మాం = నన్ను, విద్యా+మయం = విద్యామయునిగా, కురు = చేయి, బంధ+ముక్తం చ = బంధాల నుండి విముక్తునిగా కూడా, (కురు), దేవి = ఓ దేవీ!, అసక్తా = నిష్కపటంగా, బంధం చ = బంధాన్ని, మోక్షం చ = మోక్షాన్ని కూడా, దదాసి = ఇస్తావు, అహం = నేను, తే = నీకు, దాసః+అస్మి = దాసుడను, తే = నీకు, నమః+నమః = మరల మరల నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** ఓ అమ్మా! నా మనస్సులో నివసించేదానివి, నన్ను విద్యామయునిగా, బంధాల నుండి విముక్తునిగా చేయి. ఓ దేవీ! నీవు ఏ విధమైన ఆసక్తి లేకుండా బంధాన్ని, మోక్షాన్ని కూడా ఇస్తావు. నేను నీకు దాసుడను. నీకు మరల మరల నమస్కారాలు.
- **విశేషములు:** ఇది భక్తుని యొక్క సంపూర్ణ శరణాగతిని చూపిస్తుంది. దేవి బంధ, మోక్షాలకు కారణమని, ఆమె అనుగ్రహం వల్లనే మోక్షం లభిస్తుందని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

40. చత్వారింశదశకః - ప్రార్థనా

అధ్యాయ సారాంశం:

ఈ అధ్యాయంలో భక్తుడు అమ్మవారిని జ్ఞానాన్ని, సదాచారాన్ని, ఆరోగ్యాన్ని, ఆయుష్షును, అన్ని బంధాల నుండి విముక్తిని ప్రసాదించమని ప్రార్థిస్తున్నాడు. తన బలహీనతలను ఒప్పుకుంటూ, ఆమె కరుణను ఆశిస్తున్నాడు.

40-1

ఆద్యేతి విద్యేతి చ కథ్యతే యా యా చోదయేద్బుద్ధిముపాసకస్య .

ధ్యాయామి తామేవ సదాఽపి సర్వచైతన్యరూపాం భవమోచనీం త్వాం .. 40-1..

- **పదవిభాగము:** ఆద్యా+ఇతి, విద్యా+ఇతి, చ, కథ్యతే, యా, యా, చోదయేత్+బుద్ధిమ్+ఉపాసకస్య, ధ్యాయామి, తాం+ఏవ, సదా+అపి, సర్వ+చైతన్య+రూపాం, భవ+మోచనీం, త్వాం.

- **అన్వయము:** యా ఆద్యా ఇతి విద్యా ఇతి చ కథ్యతే, యా ఉపాసకస్య బుద్ధిం చోదయేత్, తాం ఏవ సదా అపి సర్వచైతన్యరూపాం భవమోచనీం త్వాం ధ్యాయామి.

- **ప్రతి పదార్థము:** యా = ఏది, ఆద్యా+ఇతి = ఆది అని, విద్యా+ఇతి చ = విద్య అని, కథ్యతే = చెప్పబడుతుందో, యా = ఏది, ఉపాసకస్య = ఉపాసకుని యొక్క, బుద్ధిమ్ = బుద్ధిని, చోదయేత్ = ప్రేరేపిస్తుందో, తాం ఏవ = ఆ నిన్నే, సదా అపి = ఎల్లప్పుడూ కూడా, సర్వ+చైతన్య+రూపాం = సర్వ చైతన్య స్వరూపిణిని, భవ+మోచనీం = సంసారం నుండి విముక్తినిచ్చేదానివిగా, త్వాం = నిన్ను, ధ్యాయామి = ధ్యానిస్తున్నాను.

- **తాత్పర్యము:** ఏ అమ్మవారు ఆది అని, విద్య అని చెప్పబడుతుందో, ఏ అమ్మవారు ఉపాసకుని బుద్ధిని ప్రేరేపిస్తుందో, ఆ నీవు, సర్వ చైతన్య స్వరూపిణివి, సంసారబంధం నుండి విముక్తినిచ్చేదానివిగా, నిన్ను నేను ఎల్లప్పుడూ ధ్యానిస్తున్నాను.

- **విశేషములు:** గాయత్రీ మంత్రం ద్వారా సూర్యునితో పాటు ఆద్యాశక్తి బుద్ధిని ప్రేరేపిస్తుందని నమ్మకం. ఇక్కడ అదే భావం ప్రతిబింబిస్తుంది.

40-2

ప్రతిష్ఠితాఽన్తఃకరణేఽస్తు వాఙ్మే వదామి సత్యం న వదామ్యసత్యం .

సత్యోక్తిరేనం పరిపాతు మాం మే శ్రుతం చ మా విస్మృతిమేతు మాతః .. 40-2..

- **పదవిభాగము:** ప్రతిష్ఠితా+అంతఃకరణే+అస్తు, వాక్+మే, వదామి, సత్యం, న, వదామి+అసత్యం, సత్య+ఉక్తిః+ఏనం, పరిపాతు, మాం, మే, శ్రుతం, చ, మా, విస్మృతిం+ఏతు, మాతః.

- **అన్వయము:** మాతః! మే వాక్ అంతఃకరణే ప్రతిష్ఠితా అస్తు. సత్యం వదామి, అసత్యం న వదామి. ఏనం సత్యోక్తిః మాం పరిపాతు. మే శ్రుతం చ విస్మృతిం మా ఏతు.

- **ప్రతి పదార్థము:** మాతః = ఓ అమ్మా!, మే వాక్ = నా మాట, అంతఃకరణే = నా అంతఃకరణంలో, ప్రతిష్ఠితా అస్తు = నిలిచి ఉండుగాక, సత్యం = సత్యాన్ని, వదామి = చెబుతాను, అసత్యం = అసత్యాన్ని, న వదామి = చెప్పను,

ఏనం = ఈ, సత్య+ఉక్తిః = సత్యమైన మాట, మాం = నన్ను, పరిపాతు = రక్షించుగాక, మే శ్రుతం చ = నేను విన్నది కూడా, విస్మృతిం = మరుపును, మా ఏతు = పొందకుండా ఉండుగాక.

- **తాత్పర్యము:** ఓ అమ్మా! నా మాట నా అంతఃకరణంలో నిలిచి ఉండుగాక. నేను సత్యమే చెబుతాను, అసత్యాన్ని చెప్పను. ఈ సత్యమే నన్ను రక్షించుగాక. నేను విన్నది మరువకుండా ఉండుగాక.
- **విశేషములు:** ఇది సత్యవాక్కును, స్మరణశక్తిని కోరుతూ చేసే ప్రార్థన. సత్యమే భక్తునికి రక్షణ కవచమని ఇక్కడ చెప్పబడింది.

40-3

తేజస్వి మేఽధీతమజస్రమస్తు మా మా పరద్వేషమతిశ్చ దేవి .

కరోమి వీర్యాణి సమం సుహృద్భిర్విద్యా పరా సాఽవతు మాం ప్రమాదాత్ .. 40-3..

- **పదవిభాగము:** తేజస్వి, మే+అధీతం+అజస్రం+అస్తు, మా, మా, పర+ద్వేష+మతిః+చ, దేవి, కరోమి, వీర్యాణి, సమం, సుహృద్భిః, విద్యా, పరా, సా+అవతు, మాం, ప్రమాదాత్.
- **అన్వయము:** దేవి! మే అధీతం అజస్రం తేజస్వి అస్తు. మా పరద్వేషమతిః చ మా అస్తు. సుహృద్భిః సమం వీర్యాణి కరోమి. పరా విద్యా సా మాం ప్రమాదాత్ అవతు.
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, మే అధీతం = నేను నేర్చుకున్నది, అజస్రం = నిరంతరం, తేజస్వి అస్తు = తేజోవంతంగా ఉండుగాక, పర+ద్వేష+మతిః చ = ఇతరులపై ద్వేషం అనే బుద్ధి, మా అస్తు = నాకు కలుగకుండా ఉండుగాక, సుహృద్భిః = స్నేహితులతో, సమం = సమానంగా, వీర్యాణి = శక్తివంతమైన పనులను, కరోమి = చేస్తాను, సా పరా విద్యా = ఆ పరావిద్య, మాం = నన్ను, ప్రమాదాత్ = ప్రమాదం నుండి, అవతు = రక్షించుగాక.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! నేను చదువుకున్నది ఎల్లప్పుడూ తేజోవంతంగా ఉండుగాక. నాకు ఇతరుల పట్ల ద్వేషం కలుగకుండా ఉండుగాక. నేను స్నేహితులతో కలిసి శక్తివంతమైన పనులు చేస్తాను. ఆ పరావిద్య నన్ను ప్రమాదం నుండి రక్షించుగాక.
- **విశేషములు:** జ్ఞానం, సద్గుణాలతో పాటు, సత్కర్మలు, స్నేహ సంబంధాలు కూడా ముఖ్యమని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

40-4

త్వం రక్ష మే ప్రాణశరీరకర్మజ్ఞానేంద్రియాంతఃకరణాని దేవి .

భవంతు ధర్మా మయి వైదికాస్తే నిరాకృతిర్మాఽస్తు మిథః కృపార్ద్రే .. 40-4..

- **పదవిభాగము:** త్వం, రక్ష, మే, ప్రాణ+శరీర+కర్మ+జ్ఞాన+ఇంద్రియ+అంతఃకరణాని, దేవి, భవంతు, ధర్మాః, మయి, వైదికాః+తే, నిరాకృతిః+మా+అస్తు, మిథః, కృపా+ఆర్ద్రే.

- **అన్వయము:** దేవి! కృపార్ద్రే! త్వం మే ప్రాణశరీరకర్మజ్ఞానేంద్రియాంతఃకరణాని రక్ష. వైదికాః తే ధర్మాః మయి భవంతు. మిథః నిరాకృతిః మా అస్తు.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, కృపా+ఆర్ద్రే = దయతో తడిసిన దానా!, త్వం = నీవు, మే = నా యొక్క, ప్రాణ+శరీర+కర్మ+జ్ఞాన+ఇంద్రియ+అంతఃకరణాని = ప్రాణాలు, శరీరం, కర్మ, జ్ఞానేంద్రియాలు, అంతఃకరణాలను, రక్ష = రక్షించు, వైదికాః = వేద సంబంధమైన, తే ధర్మాః = నీ ధర్మాలు, మయి = నాలో, భవంతు = ఉండుగాక, మిథః = పరస్పరం, నిరాకృతిః = తిరస్కారం, మా అస్తు = కలుగకుండా ఉండుగాక.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! దయతో నిండిన దానా! నా ప్రాణాలను, శరీరాన్ని, కర్మలను, జ్ఞానేంద్రియాలను, అంతఃకరణాన్ని నీవు రక్షించు. వేదాలకు సంబంధించిన నీ ధర్మాలు నాలో నిలిచి ఉండుగాక. పరస్పరం తిరస్కారం కలుగకుండా ఉండుగాక.

- **విశేషములు:** శారీరక, మానసిక, ఆధ్యాత్మిక ఆరోగ్యం కోసం చేసే ప్రార్థన ఇది. ధర్మ మార్గంలో జీవిస్తూ, పరస్పర గౌరవాన్ని కోరడం ఈ శ్లోకంలో కనిపిస్తుంది.

40-5

యచ్ఛ్రూయతే యత్ఖలు దృశ్యతే చ తదస్తు భద్రం సకలం యజత్రే .

త్వాం సంస్తువన్నస్తసమస్తరోగ ఆయుః శివే దేవహితం నయాని .. 40-5..

- **పదవిభాగము:** యత్+శ్రూయతే, యత్+ఖలు, దృశ్యతే, చ, తత్+అస్తు, భద్రం, సకలం, యజత్రే, త్వాం, సంస్తువన్+అస్త+సమస్త+రోగః, ఆయుః, శివే, దేవ+హితం, నయాని.

- **అన్వయము:** యజత్రే! యత్ శ్రూయతే, యత్ ఖలు దృశ్యతే చ, తత్ సకలం భద్రం అస్తు. శివే! త్వాం సంస్తువన్ అస్తసమస్తరోగః (సన్), దేవహితం ఆయుః నయాని.

- **ప్రతి పదార్థము:** యజత్రే = పూజింపబడే దేవీ!, యత్+శ్రూయతే = ఏది వినబడిందో, యత్+ఖలు = ఏది నిజంగా, దృశ్యతే చ = చూడబడిందో, తత్ సకలం = అదంతా, భద్రం అస్తు = శుభప్రదంగా ఉండుగాక, శివే = ఓ శివ స్వరూపిణీ!, త్వాం = నిన్ను, సంస్తువన్ = స్తుతిస్తూ, అస్త+సమస్త+రోగః = అన్ని రోగాలు లేనివాడనై, దేవ+హితం = దేవతలకు హితమైన, ఆయుః = ఆయుస్సును, నయాని = పొందుతాను.

- **తాత్పర్యము:** ఓ పూజింపబడే దేవీ! ఏది వినబడిందో, ఏది చూడబడిందో అదంతా శుభప్రదంగా ఉండుగాక. ఓ శివ స్వరూపిణీ! నిన్ను స్తుతిస్తూ, అన్ని రోగాలను తొలగించుకుని, దేవతలకు హితమైన దీర్ఘాయుష్షను పొందుతాను.

- **విశేషములు:** సర్వశుభాలను, ఆరోగ్యకరమైన దీర్ఘాయుష్షును కోరుతూ చేసే ప్రార్థన ఇది. సర్వవ్యాపకమైన అమ్మవారి అనుగ్రహం వల్లనే ఈ శుభాలు లభిస్తాయని ఈ శ్లోకం తెలియజేస్తుంది.

40-6

అవిఘ్నమాయాత్విహ విశ్వతో మే జ్ఞానం ప్రసన్నా మమ బుద్ధిరస్తు .

నావేవ సింధుం దురితం సమస్తం త్వత్సేవయైవాతితరామి దేవి .. 40-6..

- **పదవిభాగము:** అవిఘ్నం+ఆయాత్+ఇహ, విశ్వతః, మే, జ్ఞానం, ప్రసన్నా, మమ, బుద్ధిః+అస్తు, నావా+ఇవ, సింధుం, దురితం, సమస్తం, త్వత్+సేవయా+ఏవ+అతితరామి, దేవి.
- **అన్వయము:** దేవి! ఇహ విశ్వతః మే జ్ఞానం అవిఘ్నం ఆయాత్. మమ బుద్ధిః ప్రసన్నా అస్తు. నావా ఇవ సింధుం సమస్తం దురితం త్వత్సేవయా ఏవ అతితరామి.
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, ఇహ = ఈ లోకంలో, విశ్వతః = అన్ని వైపుల నుండి, మే జ్ఞానం = నాకు జ్ఞానం, అవిఘ్నం = విఘ్నం లేకుండా, ఆయాత్ = వచ్చుగాక, మమ బుద్ధిః = నా బుద్ధి, ప్రసన్నా అస్తు = ప్రసన్నంగా ఉండుగాక, నావా+ఇవ = పడవతో వలె, సింధుం = నదిని దాటినట్లుగా, సమస్తం దురితం = అన్ని కష్టాలను, త్వత్+సేవయా+ఏవ = నీ సేవ వల్లనే, అతితరామి = దాటగలను.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! ఈ లోకంలో అన్ని వైపుల నుండి నాకు జ్ఞానం ఎటువంటి అడ్డంకులు లేకుండా లభించుగాక. నా బుద్ధి ప్రసన్నంగా ఉండుగాక. పడవతో నదిని దాటినట్లుగా, నీ సేవతోనే అన్ని కష్టాలను దాటగలను.
- **విశేషములు:** జ్ఞానం, బుద్ధి, కష్టాలను అధిగమించే శక్తిని కోరుతూ చేసే ప్రార్థన ఇది. దేవి సేవను ఒక పడవతో పోల్చడం ద్వారా ఆమె భవసాగరాన్ని దాటించే శక్తి ఉందని చెప్పబడింది.

40-7

ఉర్వారుకం బంధనతో యథైవ తథైవ ముచ్యేయ చ కర్మపాశాత్ .

త్వాం త్ర్యంబకాం కీర్తిమతీం యజేయ సన్మార్గతో మాం నయ విశ్వమాతః .. 40-7..

- **పదవిభాగము:** ఉర్వారుకం, బంధనతః, యథా+ఏవ, తథా+ఏవ, ముచ్యేయ, చ, కర్మ+పాశాత్, త్వాం, త్ర్యంబకాం, కీర్తిమతీం, యజేయ, సత్+మార్గతః, మాం, నయ, విశ్వ+మాతః.
- **అన్వయము:** విశ్వమాతః! యథా ఏవ ఉర్వారుకం బంధనతః (ముచ్యేత), తథా ఏవ అహం చ కర్మపాశాత్ ముచ్యేయ. త్ర్యంబకాం కీర్తిమతీం త్వాం యజేయ. మాం సన్మార్గతః నయ.

- **ప్రతి పదార్థము:** విశ్వ+మాతః = ఓ విశ్వమాతా!, ఉర్వారుకం = దోసకాయ, బంధనతః = దాని కాడ నుండి, యథా+ఏవ = ఎలా అయితే, (విడిపోతుందో), తథా+ఏవ = అలాగే, అహం = నేను కూడా, కర్మ+పాశాత్ = కర్మ బంధాల నుండి, ముచ్యేయ = విముక్తి పొందుగాక, త్వాం = నిన్ను, త్ర్యంబకాం = త్ర్యంబక రూపిణివి, కీర్తిమతీం = కీర్తి గలదానివి, యజేయ = పూజిస్తాను, మాం = నన్ను, సత్+మార్గతః = మంచి మార్గంలో, నయ = నడిపించు.
- **తాత్పర్యము:** ఓ విశ్వమాతా! దోసకాయ దాని కాడ నుండి ఎలా విడిపోతుందో అలాగే నేను కూడా కర్మ బంధాల నుండి విముక్తి పొందుగాక. త్ర్యంబక రూపిణివైన నిన్ను, కీర్తి గలదానిని పూజిస్తాను. నన్ను సన్మార్గంలో నడిపించు.
- **విశేషములు:** యజుర్వేదంలోని మృత్యుంజయ మంత్రం యొక్క భావం ఇక్కడ కనిపిస్తుంది. కర్మబంధాల నుండి విముక్తి, సన్మార్గం, అమరత్వాన్ని కోరుతూ ఈ ప్రార్థన చేయబడింది.

40-8

క్షీణాయుషో మృత్యుగతాన్ స్వశక్త్యా దీర్ఘాయుషో వీతభయాన్ కరోషి .

సంగచ్ఛతః సంవదతశ్చ సర్వాన్ పరోపకారైకరతాన్ కురుష్వ .. **40-8**..

- **పదవిభాగము:** క్షీణ+ఆయుషః, మృత్యు+గతాన్, స్వ+శక్త్యా, దీర్ఘ+ఆయుషః, వీత+భయాన్, కరోషి, సంగచ్ఛతః, సంవదతః+చ, సర్వాన్, పర+ఉపకార+ఏక+రతాన్, కురుష్వ.
- **అన్వయము:** త్వం స్వశక్త్యా క్షీణాయుషః, మృత్యుగతాన్ (అపి) దీర్ఘాయుషః, వీతభయాన్ కరోషి. సంగచ్ఛతః చ సంవదతః సర్వాన్ పరోపకారైకరతాన్ కురుష్వ.
- **ప్రతి పదార్థము:** త్వం = నీవు, స్వ+శక్త్యా = నీ శక్తితో, క్షీణ+ఆయుషః = ఆయుష్షు క్షీణించిన వారిని, మృత్యు+గతాన్ = మరణించిన వారిని కూడా, దీర్ఘ+ఆయుషః = దీర్ఘాయుష్షు గలవారిని, వీత+భయాన్ = భయం లేనివారిని, కరోషి = చేస్తావు, సంగచ్ఛతః = కలుసుకునేవారిని, సంవదతః చ = మాట్లాడుకునేవారిని కూడా, సర్వాన్ = అందరినీ, పర+ఉపకార+ఏక+రతాన్ = పరోపకారమందు ఆసక్తి గలవారిని, కురుష్వ = చేయి.
- **తాత్పర్యము:** నీవు నీ శక్తితో ఆయుష్షు క్షీణించినవారిని, మరణించినవారిని కూడా దీర్ఘాయుష్షు గలవారినిగా, భయం లేనివారినిగా చేస్తావు. కలుసుకునే, మాట్లాడుకునే అందరినీ పరోపకారంలో నిమగ్నులయ్యేలా చేయి.
- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం ఆయుష్షు, భయరహిత జీవితం, మరియు పరోపకార గుణాన్ని కోరుతూ చేయబడిన ప్రార్థన. ఇది కేవలం తన కోరికలను మాత్రమే కాకుండా, లోకంలోని అందరి శ్రేయస్సును కూడా కోరుతుంది.

40-9

మర్త్యో హ్యహం బాలిశబుద్ధిరేవ ధర్మానభిజ్ఞోఽప్యపరాధకృచ్చ .

హా దుర్లభం మే కపిహస్తపుష్పసుమాల్యవచ్ఛీర్ణమిదం నృజన్మ .. 40-9..

- **పదవిభాగము:** మర్త్యః, హి+అహం, బాలిశ+బుద్ధిః+ఏవ, ధర్మ+అనభిజ్ఞః+అపి+అపరాధకృత్+చ, హా, దుర్లభం, మే, కపి+హస్త+పుష్ప+సుమాల్యవత్+చీర్ణం+ఇదం, నృ+జన్మ.
- **అన్వయము:** హి అహం మర్త్యః ఏవ, బాలిశబుద్ధిః, ధర్మానభిజ్ఞః అపి, చ అపరాధకృత్. హా! మే ఇదం దుర్లభం నృజన్మ కపిహస్తపుష్పసుమాల్యవత్ చీర్ణం.
- **ప్రతి పదార్థము:** హి+అహం = నేను నిజంగా, మర్త్యః ఏవ = మరణించేవాడను, బాలిశ+బుద్ధిః = చిన్నపిల్లల బుద్ధి గలవాడను, ధర్మ+అనభిజ్ఞః అపి = ధర్మాలు తెలియనివాడను, అపరాధకృత్ చ = తప్పులు చేసేవాడను కూడా, హా = అయ్యో!, మే ఇదం = నా ఈ, దుర్లభం = దుర్లభమైన, నృ+జన్మ = మానవ జన్మ, కపి+హస్త+పుష్ప+సుమాల్యవత్ = కోతి చేతిలోని పువ్వుల దండలాగా, చీర్ణం = నాశనమైంది.
- **తాత్పర్యము:** నేను నిజంగా ఒక మర్త్యుడను, చిన్నపిల్లల బుద్ధి గలవాడను, ధర్మాలు తెలియనివాడను మరియు తప్పులు చేసేవాడను. అయ్యో! నాకు లభించిన ఈ దుర్లభమైన మానవ జన్మ, కోతి చేతిలోని పువ్వుల దండలాగా వృథా అయింది.
- **విశేషములు:** మానవ జన్మ యొక్క విలువ, దానిని సద్వినియోగం చేసుకోలేకపోయినందుకు భక్తుడు పశ్చాత్తాపం చెందుతున్నాడు.

40-10

యథా పథా వారి యథా చ గౌః స్వం వత్సం తథాఽఽధావతు మాం మనస్తే .

విశ్వాని పాపాని వినాశ్య మే యద్భద్రం శివే దేహి తదార్తిహంత్రి .. 40-10..

- **పదవిభాగము:** యథా, పథా, వారి, యథా, చ, గౌః, స్వం, వత్సం, తథా+ఆధావతు, మాం, మనః+తే, విశ్వాని, పాపాని, వినాశ్య, మే, యత్+భద్రం, శివే, దేహి, తత్+ఆర్తిహంత్రి.
- **అన్వయము:** శివే! ఆర్తిహంత్రి! యథా వారి పథా (ఆధావతి), యథా చ గౌః స్వం వత్సం (ఆధావతి), తథా తే మనః మాం ఆధావతు. మే విశ్వాని పాపాని వినాశ్య, యత్ భద్రం తత్ దేహి.
- **ప్రతి పదార్థము:** శివే = ఓ శివ స్వరూపిణీ!, ఆర్తిహంత్రి = కష్టాలను తొలగించేదానా!, యథా = ఎలాగైతే, వారి = నీరు, పథా = మార్గంలో, (పరుగెత్తుతుందో), యథా చ = ఎలాగైతే, గౌః = ఆవు, స్వం వత్సం = తన దూడను, (పరుగెత్తుతుందో), తథా = అలాగే, తే మనః = నీ మనస్సు, మాం = నా వద్దకు, ఆధావతు = పరుగెత్తుగాక, మే = నా యొక్క, విశ్వాని పాపాని = అన్ని పాపాలను, వినాశ్య = నశింపజేసి, యత్ భద్రం = ఏది శుభమో, తత్ దేహి = దానిని ప్రసాదించు.

- **తాత్పర్యము:** ఓ శివ స్వరూపిణీ! కష్టాలను తొలగించేదానా! నీరు లోతట్టుకు పరుగెత్తినట్లు, ఆవు తన దూడ వద్దకు పరుగెత్తినట్లు నీ మనస్సు నా వద్దకు పరుగెత్తుగాక. నా అన్ని పాపాలను నశింపజేసి, నాకు ఏది శుభమో అది ప్రసాదించు.

- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం భక్తుని యొక్క నిస్సహాయతను, దేవిపై ఉన్న అపారమైన నమ్మకాన్ని తెలియజేస్తుంది. దేవి యొక్క ప్రేమ నిరుపమానమని, ఆమె తప్పక తనను రక్షిస్తుందని భక్తుడు నమ్ముతాడు.

40-11

బహూక్తిభిః కిం విదితస్త్వయాఽహం పుత్రః శిశుస్తే న చ వేద్మి కించిత్ .

ఆగచ్ఛ పశ్యాని ముఖారవిందం పదాంబుజాభ్యాం సతతం నమస్తే .. **40-11**..

- **పదవిభాగము:** బహు+ఉక్తిభిః, కిం, విదితః+త్వయా+అహం, పుత్రః, శిశుః+తే, న, చ, వేద్మి, కించిత్, ఆగచ్ఛ, పశ్యాని, ముఖ+అరవిందం, పద+అంబుజాభ్యాం, సతతం, నమః+తే.

- **అన్వయము:** బహుఉక్తిభిః కిం? త్వయా అహం విదితః (ఏవ). తే అహం శిశుః పుత్రః. కించిత్ చ న వేద్మి. ఆగచ్ఛ (త్వం), అహం ముఖారవిందం పశ్యాని. తే పదాంబుజాభ్యాం సతతం నమః.

- **ప్రతి పదార్థము:** బహు+ఉక్తిభిః = ఎక్కువ మాటలతో, కిం = ఏమి ప్రయోజనం?, త్వయా = నీకు, అహం = నేను, విదితః = తెలిసినవాడను, తే = నీకు, శిశుః పుత్రః = చిన్న పిల్లవాడను, కించిత్ చ = ఏమీ కూడా, న వేద్మి = తెలియదు, ఆగచ్ఛ = (నా వద్దకు) రా, పశ్యాని = చూస్తాను, ముఖ+అరవిందం = నీ ముఖపద్మాన్ని, పద+అంబుజాభ్యాం = నీ పాదపద్మాలకు, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, నమః+తే = నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:** ఎక్కువ మాటలెందుకు? నేను నీకు తెలిసినవాడనే. నేను నీకు చిన్న పిల్లవాడను, నాకు ఏమీ తెలియదు. నా వద్దకు వచ్చి నీ ముఖపద్మాన్ని నాకు చూపించు. నీ పాదపద్మాలకు నేను ఎల్లప్పుడూ నమస్కరిస్తున్నాను.

- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం ఒక పిల్లవాడు తల్లిని పిలిచేలా ఉంది. భక్తుని యొక్క సరళమైన, నిష్కపటమైన ప్రేమ, శరణాగతిని ఇది తెలియజేస్తుంది.

---

41. ఏకచత్వారింశదశకః - ప్రణామం

అధ్యాయ సారాంశం:

ఈ దశకం దేవికి చేసే నమస్కారాలతో నిండి ఉంది. ఆమె సర్వస్వరూపిణి, సృష్టికి మూలం, భక్తుల కోరికలను తీర్చే శక్తి, భవబంధాలను తెంచే శక్తి ఆమెదేనని ఈ శ్లోకాలు చెబుతాయి.

41-1

దేవి త్వదావాస్యమిదం న కించిద్వస్తు త్వదన్యద్బహుధేవ భాసి .

దేవాసురాసృక్పనరాదిరూపా విశ్వాత్మికే తే సతతం నమోఽస్తు .. 41-1..

- **పదవిభాగము:** దేవి, త్వత్+ఆవాస్యమ్+ఇదం, న, కించిత్, వస్తు, త్వత్+అన్యత్, బహుధా+ఇవ, భాసి, దేవ+అసుర+అసృక్+పనర+ఆది+రూపా, విశ్వ+ఆత్మికే, తే, సతతం, నమః+అస్తు.
- **అన్వయము:** దేవి! ఇదం కించిత్ వస్తు త్వత్ ఆవాస్యం న. త్వత్ అన్యత్ (కించిత్) న (అస్తి). త్వం బహుధా ఇవ భాసి. విశ్వాత్మికే! దేవ+అసుర+అసృక్+పనరాదిరూపా తే సతతం నమః అస్తు.
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, ఇదం = ఈ, కించిత్ = ఏదైనా, వస్తు = వస్తువు, త్వత్+ఆవాస్యం న = నీ నివాసం కానిది కాదు, త్వత్+అన్యత్ = నీ కన్నా భిన్నమైనది, న = లేదు, త్వం = నీవు, బహుధా ఇవ = అనేక రూపాలలో, భాసి = ప్రకాశిస్తావు, విశ్వ+ఆత్మికే = విశ్వ స్వరూపిణీ!, దేవ+అసుర+అసృక్+పనర+ఆది+రూపా = దేవతలు, రాక్షసులు, రాక్షసుల రక్తం తాగే రూపాలు మొదలైనవానివి, తే = నీకు, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, నమః+అస్తు = నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! ఈ లోకంలో నీ నివాసం కాని వస్తువు ఏదీ లేదు. నీకంటే భిన్నంగా ఏదీ లేదు. నీవు అనేక రూపాలలో ప్రకాశిస్తావు. ఓ విశ్వ స్వరూపిణీ! దేవతలు, రాక్షసులు, రాక్షసుల రక్తాన్ని తాగే రూపాలు మొదలైన రూపాలు నీవే. నీకు ఎల్లప్పుడూ నమస్కారం.
- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క సర్వవ్యాపకత్వాన్ని, విశ్వాత్మకత్వాన్ని వర్ణిస్తుంది. సృష్టిలోని ప్రతి అంశం ఆమె స్వరూపమేనని ఇది సూచిస్తుంది.

41-2

న జన్మ తే కర్మ చ దేవి లోకక్షేమాయ జన్మాని దధాసి మాతః .

కరోషి కర్మాణి చ నిస్పృహా త్వం జగద్విధాత్ర్యై సతతం నమస్తే .. 41-2..

- **పదవిభాగము:** న, జన్మ, తే, కర్మ, చ, దేవి, లోక+క్షేమాయ, జన్మాని, దధాసి, మాతః, కరోషి, కర్మాణి, చ, నిస్పృహా, త్వం, జగత్+విధాత్ర్యై, సతతం, నమః+తే.
- **అన్వయము:** దేవి! తే జన్మ చ కర్మ న (సంతి). మాతః! లోకక్షేమాయ త్వం జన్మాని దధాసి, చ నిస్పృహా సతీ కర్మాణి కరోషి. జగద్విధాత్ర్యై తే సతతం నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, తే = నీకు, జన్మ చ కర్మ = జన్మలు, కర్మలు, న = లేవు, మాతః = ఓ అమ్మా!, లోక+క్షేమాయ = లోకం యొక్క క్షేమం కొరకు, త్వం = నీవు, జన్మాని = జన్మలను, దధాసి = ధరిస్తావు, చ =

మరియు, నిస్పృహా = కోరికలు లేనిదానివై, కర్మాణి = కర్మలను, కరోషి = చేస్తావు, జగత్+విధాత్ర్యై = లోకాన్ని సృష్టించేదానివైన, తే = నీకు, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, నమః = నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! నీకు జన్మలు, కర్మలు లేవు. ఓ అమ్మా! లోకాల శ్రేయస్సు కోసం నీవు జన్మలు ధరిస్తావు. కోరికలు లేకుండా కర్మలను చేస్తావు. ఓ జగత్తును సృష్టించే తల్లి! నీకు ఎల్లప్పుడూ నమస్కారం.
- **విశేషములు:** దేవి యొక్క నిర్గుణ, నిష్క్రియ రూపం, అదే సమయంలో ఆమె లోకోపకారార్థం అవతారాలు ధరించే సగుణ రూపం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

41-3

తత్త్వత్పదం యద్ధ్రువమారురుక్షుః పుమాన్ వ్రతీ నిశ్చలదేహచిత్తః .

కరోతి తీవ్రాణి తపాంసి యోగీ తస్యై నమస్తే జగదంబికాయై .. 41-3..

- **పదవిభాగము:** తత్+త్వత్+పదం, యత్+ధ్రువం+ఆరురుక్షుః (ధ్రువం ఆరురుక్షుః), పుమాన్, వ్రతీ, నిశ్చల+దేహ+చిత్తః, కరోతి, తీవ్రాణి, తపాంసి, యోగీ, తస్యై, నమః+తే, జగత్+అంబికాయై.
- **అన్వయము:** యత్ ధ్రువం తత్ త్వత్పదం ఆరురుక్షుః, వ్రతీ, నిశ్చలదేహచిత్తః పుమాన్ యోగీ తీవ్రాణి తపాంసి కరోతి, తస్యై జగదంబికాయై తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** యత్ = ఏ, ధ్రువం = నిశ్చలమైన, తత్+త్వత్+పదం = నీ స్థానాన్ని, ఆరురుక్షుః = పొందగోరిన, వ్రతీ = వ్రతాలు చేసేవాడు, నిశ్చల+దేహ+చిత్తః = నిశ్చలమైన దేహం, మనస్సు గల, పుమాన్ = మానవుడు, యోగీ = యోగి, తీవ్రాణి = తీవ్రమైన, తపాంసి = తపస్సులను, కరోతి = చేస్తాడు, తస్యై = ఆ నీకు, జగత్+అంబికాయై = జగన్మాతకు, నమః = నమస్కారం, తే = నీకు.
- **తాత్పర్యము:** ఏ నిశ్చలమైన నీ స్థానాన్ని పొందగోరి వ్రతాలు చేసేవాడు, నిశ్చలమైన దేహం, మనస్సు గల యోగి తీవ్రమైన తపస్సులను చేస్తాడో, ఆ జగన్మాతవైన నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:** మోక్షాన్ని కోరుకునేవారు తీవ్రమైన తపస్సులను కూడా చేసేది ఆమెను చేరుకోవడానికే అని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

41-4

త్వదాజ్ఞయా వాత్యనిలోఽనలశ్చ జ్వలత్యుదేతి ద్యుమణిః శశీ చ .

నిజైర్నిజైః కర్మభిరేవ సర్వే త్వాం పూజయంతే వరదే నమస్తే .. 41-4..

- **పదవిభాగము:** త్వత్+ఆజ్ఞయా, వాతి+అనిలః+అనలః+చ, జ్వలతి+ఉదేతి, ద్యుమణిః, శశీ, చ, నిజైః+నిజైః, కర్మభిః+ఏవ, సర్వే, త్వాం, పూజయంతే, వరదే, నమః+తే.

- **అన్వయము:** వరదే! త్వదాజ్ఞయా అనిలః వాతి, అనలః చ జ్వలతి. ద్యుమణిః చ శశీ ఉదేతి. సర్వే నిజైః నిజైః కర్మభిః ఏవ త్వాం పూజయంతే. తే నమః.

- **ప్రతి పదార్థము:** వరదే = వరాలను ఇచ్చేదానా!, త్వత్+ఆజ్ఞయా = నీ ఆజ్ఞచే, అనిలః = గాలి, వాతి = వీస్తుంది, అనలః చ = అగ్ని కూడా, జ్వలతి = మండుతుంది, ద్యుమణిః చ = సూర్యుడు, శశీ చ = చంద్రుడు, ఉదేతి = ఉదయిస్తారు, సర్వే = అందరూ, నిజైః నిజైః = వారి వారి, కర్మభిః ఏవ = కర్మలతోనే, త్వాం = నిన్ను, పూజయంతే = పూజిస్తున్నారు, తే నమః = నీకు నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:** ఓ వరాలను ఇచ్చేదానా! నీ ఆజ్ఞతోనే గాలి వీస్తుంది, అగ్ని మండుతుంది, సూర్య చంద్రులు ఉదయిస్తారు. అందరూ వారి వారి కర్మల ద్వారా నిన్ను పూజిస్తున్నారు. నీకు నమస్కారం.

- **విశేషములు:** సృష్టిలోని అన్ని శక్తులూ దేవి ఆజ్ఞకు లోబడి ఉంటాయని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

41-5

భక్తిర్న వంధ్యా యత ఏవ దేవి రాగాదిరోగాభిభవాద్విముక్తాః .

మర్త్యాదయస్త్వత్పదమాప్నువంతి తస్యై నమస్తే భువనేశి మాతః .. 41-5..

- **పదవిభాగము:** భక్తిః, న, వంధ్యా, యతః+ఏవ, దేవి, రాగ+ఆది+రోగ+అభిభవాత్+విముక్తాః, మర్త్యాః+ఆదయః+త్వత్+పదం+ఆప్నువంతి, తస్యై, నమః+తే, భువనేశి, మాతః.

- **అన్వయము:** దేవి! భక్తిః వంధ్యా న యతః ఏవ, రాగాదిరోగాభిభవాద్విముక్తాః మర్త్యాదయః త్వత్పదం ఆప్నువంతి. భువనేశి మాతః! తస్యై తే నమః.

- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, భక్తిః = భక్తి, వంధ్యా న = వంధ్య కాదు (ఫలించనిది కాదు), యతః ఏవ = ఎందువల్లనైతే, రాగ+ఆది+రోగ+అభిభవాత్ = రాగం మొదలైన రోగాల నుండి, విముక్తాః = విముక్తి పొందిన, మర్త్యాః+ఆదయః = మానవులు మొదలైనవారు, త్వత్+పదం = నీ స్థానాన్ని, ఆప్నువంతి = పొందుతారో, భువనేశి మాతః = ఓ భువనేశ్వరి, తల్లి!, తస్యై = ఆ నీకు, తే నమః = నీకు నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! భక్తి ఫలించనిది కాదు. ఎందువల్లనైతే రాగం మొదలైన రోగాల నుండి విముక్తి పొందిన మానవులు నీ స్థానాన్ని పొందుతారో, ఓ భువనేశ్వరీ! ఓ తల్లి! అటువంటి నీకు నమస్కారం.

- **విశేషములు:** భక్తి యొక్క గొప్పతనం, దాని వల్ల కలిగే ఫలం ఇక్కడ వర్ణించబడింది.

41-6

సర్వాత్మనా యో భజతే త్వదంఘ్రిం మాయా తవాముష్య సుఖం దదాతి .

దుఃఖం చ సా త్వద్విముఖస్య దేవి మాయాధినాథే సతతం నమస్తే .. 41-6..

- **పదవిభాగము:** సర్వ+ఆత్మనా, యః, భజతే, త్వత్+అంఘ్రిం, మాయా, తవ+అముష్య, సుఖం, దదాతి, దుఃఖం, చ, సా, త్వత్+విముఖస్య, దేవి, మాయా+అధినాథే, సతతం, నమః+తే.
- **అన్వయము:** దేవి! యః సర్వాత్మనా త్వదంఘ్రిం భజతే, తవ మాయా అముష్య సుఖం దదాతి. సా మాయా త్వద్విముఖస్య దుఃఖం చ (దదాతి). మాయాధినాథే! తే సతతం నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, యః = ఎవరు, సర్వ+ఆత్మనా = సర్వ మనస్సుతో, త్వత్+అంఘ్రిం = నీ పాదాలను, భజతే = పూజిస్తాడో, తవ మాయా = నీ మాయ, అముష్య = అతనికి, సుఖం = సుఖాన్ని, దదాతి = ఇస్తుంది, సా మాయా = ఆ మాయ, త్వత్+విముఖస్య = నీకు విముఖమైనవానికి, దుఃఖం చ = దుఃఖాన్ని కూడా, దదాతి = ఇస్తుంది, మాయా+అధినాథే = మాయకు అధిపతి అయిన దానా!, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, తే నమః = నీకు నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! ఎవరు సర్వ మనస్సుతో నీ పాదాలను పూజిస్తారో, నీ మాయ అతనికి సుఖాన్ని ఇస్తుంది. అదే మాయ నీకు విముఖంగా ఉన్నవానికి దుఃఖాన్ని కూడా ఇస్తుంది. ఓ మాయకు అధిపతి అయిన దానా! నీకు ఎల్లప్పుడూ నమస్కారం.
- **విశేషములు:** దేవి మాయా స్వరూపిణి అని, ఆమె అనుగ్రహం వల్ల మాయ సుఖాన్నిస్తుందని, ఆమెకు విముఖత చూపితే మాయ దుఃఖాన్నిస్తుందని ఈ శ్లోకం వివరిస్తుంది.

41-7

దుఃఖం న దుఃఖం న సుఖం సుఖం చ త్వద్విస్మృతిర్దుఃఖమసహ్యాభారం .

సుఖం సదా త్వత్స్మరణం మహేశి లోకాయ శం దేహి నమో నమస్తే .. 41-7..

- **పదవిభాగము:** దుఃఖం, న, దుఃఖం, న, సుఖం, సుఖం, చ, త్వత్+విస్మృతిః, దుఃఖం+అసహ్యా+భారం, సుఖం, సదా, త్వత్+స్మరణం, మహా+ఇశి, లోకాయ, శం, దేహి, నమః+నమః+తే.
- **అన్వయము:** దుఃఖం న దుఃఖం, సుఖం చ సుఖం న. త్వద్విస్మృతిః అసహ్యాభారం దుఃఖం (అస్తి). సదా త్వత్స్మరణం సుఖం (అస్తి). మహేశి! లోకాయ శం దేహి. తే నమః నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** దుఃఖం న దుఃఖం = దుఃఖం దుఃఖం కాదు, సుఖం చ సుఖం న = సుఖం కూడా సుఖం కాదు, త్వత్+విస్మృతిః = నిన్ను మర్చిపోవడం, అసహ్య+భారం దుఃఖం = భరించలేని భారంతో కూడిన దుఃఖం, సుఖం = సుఖం, సదా = ఎల్లప్పుడూ, త్వత్+స్మరణం = నీ స్మరణ, మహా+ఇశి = ఓ మహేశ్వరీ!, లోకాయ = లోకానికి, శం = శాంతిని, దేహి = ప్రసాదించు, తే నమః నమః = నీకు మరల మరల నమస్కారం.

- **తాత్పర్యము:** దుఃఖం దుఃఖం కాదు, సుఖం కూడా సుఖం కాదు. నిన్ను మర్చిపోవడం భరించలేని భారమైన దుఃఖం. ఎల్లప్పుడూ నిన్ను స్మరించడమే సుఖం. ఓ మహేశ్వరీ! లోకానికి శాంతిని ప్రసాదించు. నీకు మరల మరల నమస్కారాలు.
- **విశేషములు:** నిజమైన సుఖం, దుఃఖం గురించి ఈ శ్లోకం తాత్వికమైన వివరణ ఇస్తుంది. భగవత్ స్మరణే శాశ్వత ఆనందమని ఇది సూచిస్తుంది.

41-8

పతంతు తే దేవి కృపాకటాక్షాః సర్వత్ర భద్రాణి భవంతు నిత్యం .

సర్వోఽపి మృత్యోరమృతత్వమేతు నశ్యంత్వభద్రాణి శివే నమస్తే .. 41-8..

- **పదవిభాగము:** పతంతు, తే, దేవి, కృపా+కటాక్షాః, సర్వత్ర, భద్రాణి, భవంతు, నిత్యం, సర్వః+అపి, మృత్యోః+అమృతత్వం+ఏతు, నశ్యంతు+అభద్రాణి, శివే, నమః+తే.
- **అన్వయము:** దేవి! తే కృపాకటాక్షాః పతంతు. సర్వత్ర నిత్యం భద్రాణి భవంతు. సర్వః అపి మృత్యోః అమృతత్వం ఏతు. అభద్రాణి నశ్యంతు. శివే! తే నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** దేవి = ఓ దేవీ!, తే = నీ, కృపా+కటాక్షాః = కృపాకటాక్షాలు, పతంతు = పడుగాక, సర్వత్ర = అన్ని చోట్లా, నిత్యం = ఎల్లప్పుడూ, భద్రాణి = శుభాలు, భవంతు = కలుగుగాక, సర్వః+అపి = అందరూ కూడా, మృత్యోః = మృత్యువు నుండి, అమృతత్వం = అమరత్వాన్ని, ఏతు = పొందుగాక, అభద్రాణి = అశుభాలు, నశ్యంతు = నశించుగాక, శివే = ఓ శివ స్వరూపిణీ!, తే నమః = నీకు నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దేవీ! నీ కృపాకటాక్షాలు నాపై పడుగాక. అన్ని చోట్లా ఎల్లప్పుడూ శుభాలు కలుగుగాక. అందరూ మృత్యువు నుండి అమరత్వాన్ని పొందుగాక. అశుభాలన్నీ నశించుగాక. ఓ శివ స్వరూపిణీ! నీకు నమస్కారం.
- **విశేషములు:** ఇది కేవలం తన కోసం కాకుండా, సర్వలోక శ్రేయస్సు కోసం చేసే ప్రార్థన. ఇది విశ్వజనీన ప్రార్థన.

41-9

నమో నమస్తేఽఖిలశక్తియుక్తే నమో నమస్తే జగతాం విధాత్రి .

నమో నమస్తే కరుణార్ద్రచిత్తే నమో నమస్తే సకలార్తిహంత్రి .. 41-9..

- **పదవిభాగము:** నమః+నమః+తే+అఖిల+శక్తి+యుక్తే, నమః+నమః+తే, జగతాం, విధాత్రి, నమః+నమః+తే, కరుణ+ఆర్ద్ర+చిత్తే, నమః+నమః+తే, సకల+ఆర్తి+హంత్రి.
- **అన్వయము:** అఖిలశక్తియుక్తే తే నమో నమః. జగతాం విధాత్రి తే నమో నమః. కరుణార్ద్రచిత్తే తే నమో నమః. సకలార్తిహంత్రి తే నమో నమః.

- **ప్రతి పదార్థము:** అఖిల+శక్తి+యుక్తే = అన్ని శక్తులతో కూడిన దానా!, తే = నీకు, నమః+నమః = మరల మరల నమస్కారం, జగతాం విధాత్రి = లోకాలను సృష్టించేదానా!, తే = నీకు, నమః+నమః = మరల మరల నమస్కారం, కరుణ+ఆర్ద్ర+చిత్తే = దయతో నిండిన మనస్సు గల దానా!, తే = నీకు, నమః+నమః = మరల మరల నమస్కారం, సకల+ఆర్తి+హంత్రి = అన్ని కష్టాలను తొలగించేదానా!, తే = నీకు, నమః+నమః = మరల మరల నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** ఓ సర్వశక్తిమయీ! నీకు మరల మరల నమస్కారం. ఓ జగత్ సృష్టికర్త్రీ! నీకు మరల మరల నమస్కారం. ఓ కరుణామయీ! నీకు మరల మరల నమస్కారం. ఓ కష్టాలను తొలగించేదానా! నీకు మరల మరల నమస్కారం.
- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క వివిధ గుణాలను కీర్తిస్తూ చేసే ప్రణామం.

41-10

దుర్గే మహాలక్ష్మి నమో నమస్తే భద్రే మహావాణి నమో నమస్తే .

కల్యాణి మాతంగి రమే భవాని సర్వస్వరూపే సతతం నమస్తే .. 41-10..

- **పదవిభాగము:** దుర్గే, మహా+లక్ష్మి, నమః+నమః+తే, భద్రే, మహా+వాణి, నమః+నమః+తే, కల్యాణి, మాతంగి, రమే, భవాని, సర్వ+స్వరూపే, సతతం, నమః+తే.
- **అన్వయము:** దుర్గే! మహాలక్ష్మి! తే నమో నమః. భద్రే! మహావాణి! తే నమో నమః. కల్యాణి! మాతంగి! రమే! భవాని! సర్వస్వరూపే! తే సతతం నమః.
- **ప్రతి పదార్థము:** దుర్గే = ఓ దుర్గా!, మహా+లక్ష్మి = మహాలక్ష్మీ!, నమః+నమః+తే = నీకు మరల మరల నమస్కారం, భద్రే = ఓ భద్ర!, మహా+వాణి = మహావాణీ!, నమః+నమః+తే = నీకు మరల మరల నమస్కారం, కల్యాణి = కల్యాణీ!, మాతంగి = మాతంగీ!, రమే = రమా!, భవాని = భవానీ!, సర్వ+స్వరూపే = సర్వస్వరూపిణీ!, సతతం = ఎల్లప్పుడూ, తే నమః = నీకు నమస్కారం.
- **తాత్పర్యము:** ఓ దుర్గా, మహాలక్ష్మీ! నీకు మరల మరల నమస్కారం. ఓ భద్ర, మహావాణీ! నీకు మరల మరల నమస్కారం. ఓ కల్యాణీ, మాతంగీ, రమా, భవానీ! ఓ సర్వస్వరూపిణీ! నీకు ఎల్లప్పుడూ నమస్కారం.
- **విశేషములు:** దేవి యొక్క వివిధ రూపాలను స్మరిస్తూ, వారికి నమస్కారం చేయడం ద్వారా ఆమె సర్వవ్యాపకత్వం మరోసారి నొక్కి చెప్పబడింది.

41-11

యత్ కించిదజ్ఞాతవతేహ దేవీనారాయణీయం రచితం మయేదం .

అభద్రనాశాయ సతాం హితాయ తవ ప్రసాదాయ చ నిత్యమస్తు .. 41-11..

- **పదవిభాగము:** యత్, కించిత్+అజ్ఞాతవతా+ఇహ, దేవీ+నారాయణీయం, రచితం, మయా+ఇదం, అభద్ర+నాశాయ, సతాం, హితాయ, తవ, ప్రసాదాయ, చ, నిత్యం+అస్తు.

- **అన్వయము:** ఇహ మయా అజ్ఞాతవతా యత్ కించిత్ ఇదం దేవీనారాయణీయం రచితం, తత్ అభద్రనాశాయ, సతాం హితాయ చ, తవ ప్రసాదాయ నిత్యం అస్తు.

- **ప్రతి పదార్థము:** ఇహ = ఈ లోకంలో, మయా = నాచే, కించిత్ = ఏదైనా, అజ్ఞాతవతా = తెలియనివాడనై, దేవీ+నారాయణీయం = దేవీనారాయణీయం, రచితం = రచించబడినది, తత్ ఇదం = ఈ రచన, అభద్ర+నాశాయ = అశుభాలు నశించడానికి, సతాం హితాయ చ = మంచివారికి మేలు కలగడానికి, తవ ప్రసాదాయ = నీ అనుగ్రహం కొరకు కూడా, నిత్యం అస్తు = ఎల్లప్పుడూ ఉండుగాక.

- **తాత్పర్యము:** ఈ లోకంలో నాకు తెలియక ఏదైనా లోపంతో రచించబడిన ఈ దేవీనారాయణీయం, అశుభాలను నశింపజేయడానికి, సజ్జనులకు మేలు చేయడానికి, మరియు నీ అనుగ్రహం పొందడానికి ఎల్లప్పుడూ ఉండుగాక.

- **విశేషములు:** ఈ శ్లోకం గ్రంథకర్త యొక్క వినయాన్ని, అంకితభావాన్ని చూపిస్తుంది. గ్రంథం లోకకళ్యాణం కోసం, దేవి అనుగ్రహం కోసం రచించబడిందని చెబుతుంది.

పండిత శ్రీ పాళేలి నారాయణన్ నంబూదిరి గారు రచించిన **దేవీనారాయణీయం** అనే గొప్ప ఆధ్యాత్మిక కావ్యం ముగిసింది. ఈ కావ్యంలో మొత్తం 41 దశకాలు మరియు 480 శ్లోకాలు ఉన్నాయి.